

R. 150965

PAVLI
OROSII
PRESBYTERI HISPANI
ADVERSUS PAGANOS
HISTORIARVM

Libri Septem:

Vetustorum librorum auxilio à mendis vindicati, & annotationibus ex utriusq; lingue historicis illustrati, opera & studio

FRANC. FABRICII
MARCODVRANI.

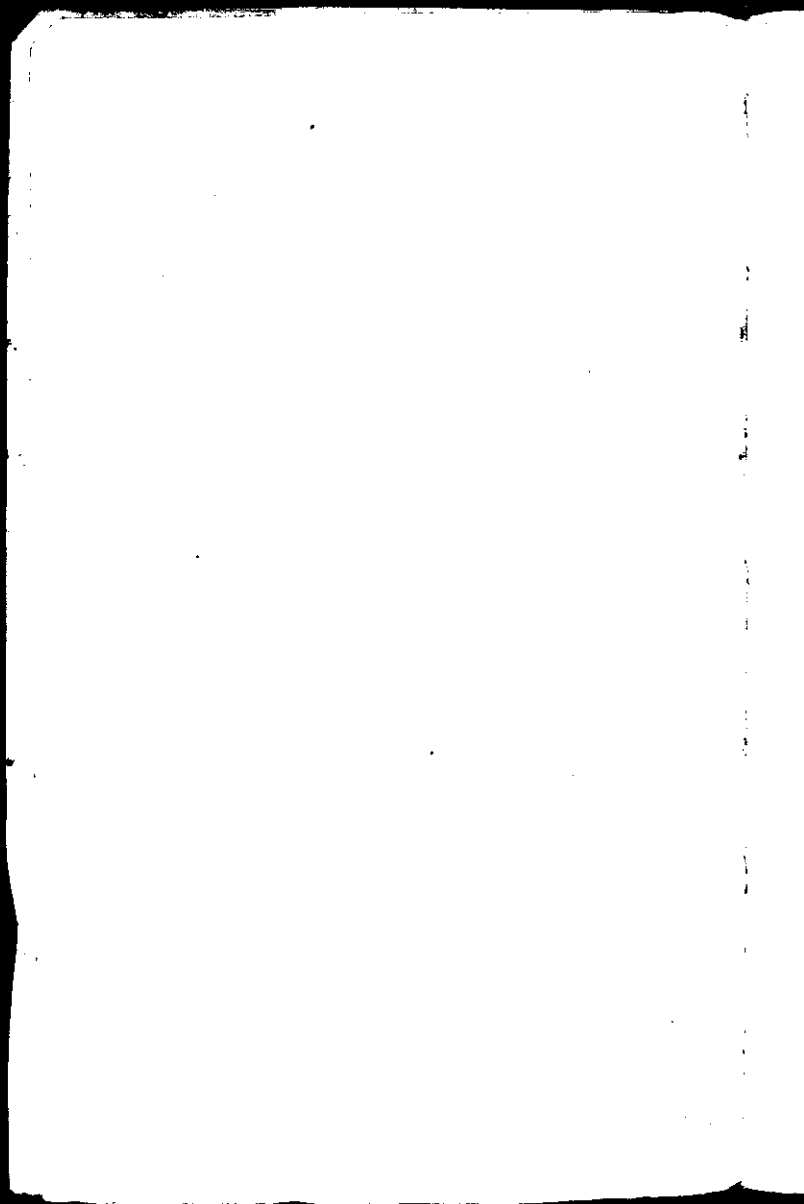
COLONIAE

Apud Maternum Cholinum 1567

Cum gratia & priuilegio Caf. Maieft.

In Decennium.

Handwritten notes and signatures at the bottom of the page, including a large flourish and the name 'C. Fabricius'.

AMPLISSI-

MO ORNATISSIMOQ.

Viro D. Ioanni Vlattenno, Præposito
Aquensi, Cranenburgensi, & Car-
pensi: Illustriss. Principis Guilielmi
Ducis Jul. Clin. Mont. &c. Can-
cellario, patrono suo, Franc.

Fabricius Marcodura-
nus. S. D.

VM omnes, qui res
à se vel inuentas pri-
mum vel deinde ex-
cultas ac illustratas li-
teris consignarunt, bene de posteri-
tate sunt meriti, vir amplissime: tum
haud scio an nulli melius, quàm qui
res gestas historie mandarunt, me-
moriæq; propagarunt. Magnificent,
vt merito fieri debent, quæ grauisi-

A y mi

EPISTOLA

mī viri Socrates, Plato, Aristoteles,
aliq̄ philosophi de appetēda virtute,
asfernādaq̄ vitiositate literis prodi-
derunt: quæ tamen Herodotus, Thu-
cydides, Theopompus, Ephorus et ce-
teri hīstorici monumentis annalium
consignarunt, maiorem vim ad res
præclaras sectandas, contrariasq̄ de-
clinandas habere, nemo infitias, opi-
nor, ibit: illi enim quid agere homines
debeant, hi quid præclare egerint, do-
cent, illi de colenda iustitia, fortitudi-
ne, temperantia multa præcepta de-
derunt, hi, quis iuste, fortiter, modera-
te vixerit, demonstrant. Neq̄, vero
qui ad iustitiam hortabitur, plus So-
cratica ratione, quàm Aristidis, Fa-
bricij, & aliorum documētis efficiet.
Recte igitur Antonius apud Cicero-
nem hīstoriam suis laudibus exornās
eam

N. V. N. C. V. P. A. T. O. R. I. A

eam *MAGISTRAM VITAE*
 nominat. estq; magna gratia rerum ge-
 starum scriptoribus habenda, qui suo
 studio effecerunt, vt rebus præteritis
 cognoscendis, quid in vita hominũ lau-
 detur aut vituperetur, quid probetur
 aut offendat, tanquam in speculo intue-
 remur. Quanquam non eodem loco om-
 nes qui historias scripserunt habendos,
 neq; eandem vtilitatem ex omnium il-
 lorum scriptis expectandam, nemo re-
 rum adeo ignarus, aut à literis ita alie-
 nus est, qui nesciat. Sed cum eorum alij
 rerum præscarum narratione aures tan-
 tum quasi voluptate quadam perfunde-
 re, verborumq; illecebris captare volu-
 erint; alij res sapienter, iuste, pie, forti-
 ter moderateq; gestas, sint splendida
 & illustri oratione persecuti; alij negle-
 cto verborum ornatu res vtilis illas

EPISTOLA

quidem, sed orationis luminibus non illustratas proposuerint: deligēdi sunt imprimis omniq; studio euoluendi, qui non modo linguam excolere, verū etiam pectus plurimarum & maximarum rerum copia instruere possunt.

Quod si tamen eos non aspernamur, à quibus præter verborum ornatum nihil omnino suppeditatur; certe valde lauti sunt, qui ab illis abhorrent, qui breui simpliciq; oratione res cognitione dignissimas comprehenderunt. præsertim si constet, eos veritatis cancellos ita sibi circūdedisse, vt extra illos nunquam sint egressi; nulla gratia, nulla similitate inscribēdo sint permoti. quod quidē vt de Paulo Orosio in hoc tempore pluribus verbis planum faciam, necessarium esse non arbitror: sed ea quæ adulescentes de hoc nostro auctore scire

NUNCUPATORIA

scire laborabunt, minime prætermittam. Vita eius descripta breuiter à Gennadio in Catalogo illustrium virorum extat: quæ etiam in scriptis exemplaribus initio historiæ inuenitur, sicut à nobis est edita. Fuit is Christianus, in Hispania natus & educatus: sed discendi cupidus suos patriamq; reliquit. atque vt ea, quæ in religione enodatius scire cupiebat, plane cognosceret, in Africam ad Aurelium Augustinum traiecit. Fuit hoc circa annum Christi CCCC. Cum apud Augustinum esset, consuluit eum de Priscillianistis, & de quibusdam Origenis sensibus. Cui consultationi ille respondit libro qui extat ad Orosium contra Priscillianistas & Origenistas. Capitur interim Roma à Gothorum rege Alarico, et magnam Romani cladem accipiunt:

EPISTOLA

causamq; hostes Christianæ religionis
 in eam conferunt. aduersus illos tum O-
 rosius Augustini iussu hos septē libros
 historiarum conscripsit. de quibus Ge-
 lasius primus cum LXX episcopis sen-
 tentiam tulit, eiusq; decreti verba sunt
 » hæc. Orosium virum eruditissimum
 » collaudamus: quia valde necessaria ad
 » uersus paganorum calumnias ordina-
 » uit, miraq; breuitate contexit. Augu-
 » stini deinde consilio, vt ipse ad Euodi-
 » um scribit, Orosius Bethleemum ad D.
 Hieronymum profectus est cum hac
 » eius commendatione, Ecce venit ad me
 » religiosus iuuenis, catholica pace fra-
 » ter, etate filius, honore compresbyter,
 » noster Orosius, vigil ingenio, paratus
 » eloquio, flagrans studio, vtile vas in do-
 » mo domini esse desiderans, ad refellen-
 » das falsas perniciosasq; doctrinas, quæ
 animas

NVNCVPA T O R I A.

animas Hispanorum multo infelicius, ^{cc}
 quam corpora barbaricus gladius tru- ^{cc}
 cidarunt. &c. Non hic commemorabo,
 quam sepe, quamq; libenter homines
 eruditi huius scriptoris auctoritate ac
 testimonio vtantur: quam multarum
 rerum memoria in Orosio extet, quæ
 apud alios post tantam Liuij, Taciti,
 atq; aliorum historicorum iacturam fa-
 ctam non inueniantur. hoc dico, dolen-
 dum fuisse, tanti viri tam fructuosam
 historiã adeo mendose hætenus in ma-
 nibus versari. Contulerat eam cum ali-
 quot manuscriptis exemplaribus ante
 annos XXXV Gerardus Bolsuinge:
 laborauit deinde in eadem emendanda
 doctiss. vir Iohannes Cæsarius: sed pro-
 fecto necesse est, vt vel eorum exem-
 plaria non fuerint diligenter satis de-
 scripta, vel ipsi parum accurate opus

EPISTOLA

perspexerint. Tot menda relicta ab
 illis deprehendi, postquam eorum li-
 bros cum tribus manuscriptis confer-
 re cœpi. Neque vero satis habui vetu-
 stos libros ad huius tam præclaræ histo-
 riæ emendationem aduocare; sed cum
 iam pridem multorum græcorum & la-
 tinorum auctorum collatione didicis-
 sem, ipsos libros scriptos multis sæpe
 mendis fœdatos esse, conduxì, & quasi
 conuocauì in vnum locum omnes, quos
 de his rebus, quas Orosius attigit, scri-
 psisse aliquid potui recordari. qui aut il-
 li, & quot fuerint, ex Annotationibus
 nostris apparebit. in quibus non tan-
 tum hanc editionem fulcire, sed & hi-
 storiam illustrare sum conatus: vt adu-
 lescentes, qui cuperent ea, quæ Orosius
 breuiter complexus est, plenius cogno-
 scere, hac nostra admonitione instructi
 scirent,

NVNCVPA TORIA.

scirent, vnde illa essent petēda; eorumque lectione sitim suam explerēt. Atq; hoc quidem ego magno conatu studioq; egi: quid vero sim consecutus aliorum iudicio lubens permitto. in quibus vnus tu, Patrone ampliss. es mihi instar omnium. tua mihi beneuolentia, tuum iudicium harum vigiliarum fructus erit uberrimus. Habui equidem in huius laboris non modo susceptione, verum etiam molitione ac perfectione publicam iuuetutis vtilitatem mihi propositam, sed in te ipsum simul, cum Orosio operam darem, cum grata quadam beneficiorum tuorum in me recordatione spectavi. nec id sine causa. Si enim ab eo tempore, quo me primum complexus es, tibi omnia, quae à me profiscerentur, deberi statui: quanto cumulatior nunc ea voluntas esse debet, postquam

EPISTOLA

postquam filiū à sacrosancto baptisimā te suscipere maxima beneuolentiæ significatione voluisti? Quod necessitudinis vinculum quando Iustiniani Imperatoris sanctione arctissimum habetur, ego illo grauissimum onus obseruantie mihi impositum statuo. Cuius testē Orosum hoc tempore ad te mitto: quem in tuo nomine merito apparere existimo, quod tu, qui summam istam prudentiā, qua in altissimo dignitatis gradu positus patriæ tranquillitati bene consulis & presides, te historiarū cognitione à prima etate inchoasse, aluisse, auxisse ac confirmasse meministi, ne nunc quidem, cum per grauissimas Reip. occupationes licet, historicorum lectionem refugere consueuisti. quod cum nō cognoscendi, sed recolēdi gratia facias, nulli commodius legūtur, quā qui ἐν ἐπιτομῇ

NUNCUPATORIA.

res gestas clarorū virorum ac populorū
 scripserunt. Id vero cum Orosius grauis
 sumorum virorū testimonio summa fi-
 de præstiterit, opus esse nō arbitror, vt
 hoc pluribus verbis hic demonstrē: nec
 dubito, quin tibi satis commendatus sit
 is, qui historiam ab initio mundi exor-
 sus, ad sua tēpora per quinq; mil. anno-
 rum supra DC fere deduxit: confido eti-
 am te nostrum laborē approbaturum:
 vnde, vt Timanthes Agamemnonis do-
 lorem, sic nos amorem & obseruantia
 erga te nostram æstimandam relinqui-
 mus. Christum Opt. Max. precamur, vt
 te patriæ, nobisq; diu incolumem con-
 seruet. Vale patrone mihi inprimis
 obseruande. Dusseldorpij, postri-
 die Idus Mart. An. a CH.

N. MDLXI.

P AV.

PAVLI OROSII

PRESBYTERI VITA, EX

catalogo illustrium uirorum

Gennadij.

Orsius presbyter Hispani generis, vir eloquens & historiarum cognitor, scripsit aduersum querulos & infamatores Christiani nominis, qui dicunt defectum Romanæ Reipub. Christi doctrina inuectum, libros septem. in quibus totius penè mundi calamitates & miseras bellorūq; inquietudines replicans, ostendit magis Christianæ obseruantiaē esse, quod contra meritum suum Resp. Romana adhuc duraret, & pace culturæ dei pacatū retineret imperiū. Sane in primo libro descripsit positionem orbis, oceani interfusione & Tanai limitibus intercisum, sitū locorum, nomina vrbiū moresq; gentium, qualitates regionum, initia bellorum & tyrannidis exordia, finitimorum sanguine dedicata. Hic est Orsius, qui ab Augustino pro discenda animæ ratione ad Hieronymū missus, rediens, reliquias beati Stephani primi martyris, tunc nuper inuentas, primus intulit occidenti. Claruit extremo Honorij imperatoris tempore.

Ad lecto.

AD LECTOREM.

Si iuuat extrema scriptis ab origine mundi
Plenius historijs Lector amice frui:
Quid nimis in Veterū mutilata uolumina pendes,
Quæ nequeunt ulla parte leuare famem
En tredit Orofius tenues emissus in auras,
Lumine Francisci splendor nitens.
Ante licet populi fuerit delatus in ora,
Non tamen exutus sordibus ipse fuit.
Sed ueluti malum roseo plerunq; colore,
Brachia quod matris deserit ante diem,
Quæ coquitur phœbo cutis almae linquit honorem,
Cetera pars ueteri plena uigore manet:
Sic hinc Orofium multus labefecerat error,
Illinc à maculis semirefectus erat.
En tibi nunc posito labum squalore, situq;
Fabricij docto fœtus honore uenit.
Si possunt Veteres aliquem meruisse fauorem,
Qui tamen historie uincula sæpe leuant:
Non placet Orofius lima iam uindice rasus,
Qui sua pro Christo fortiter arma tulit:
Nam simulac flueret Romana potentia retro,
Plebsq; mali Christum diceret esse caput,
Texuit annales à primo semine mundi,
Semper humum monstrans cladibus isse grauem:

Ac ut dilueret stolidi mendacia vulgi,
Quæ christi poterant obtenebrare iubar,
Edocuit mira fraudes breuitate refellens
Romula christi adum sceptrâ uirere fide.
Hinc nos qui tegimur densa ceu nube dolorum,
Semper & ærumnis turba sepulta sumus,
In christum fugimus causas torquere malorum,
Discimus & elades ferre, subire, pati.
Ergo cape Orosium uitij de puluere raptum,
Si te parua tui tangere cura potest.
Non uanus pariet tibi tadia sermo legendi,
Eloquij currit gratia uiua sui.
Non te mendorum iam triste morabitur agmen,
Quorum Fabricij munere prodit egens.
Si qua uidebuntur cæcis immersa tenebris,
Quæ nequit ingenij captus intire tui:
Hæc tibi Gymnasij lux illustrissima nostri
Franciscus scholij clara nitore facit.
In quibus ut sequitur ueterum monumenta uiroꝝ,
Sic loca de rerum nubila nocte trahit.
Cur tibi si possint huius placuisse labores,
Et sensus dempto fine mouere tuos:
Orosij sumas Lector studiose libellos,
Quos fert hic studio gratificante tibi.

Io. Ruremund, Discipul.

PAVLI OROSII^{i.}

HISPANI HISTO.

RIARVM

LIBER PRIMVS:

AD AVRELIVM AVGV.
STINVM.

RECEPTIS TVIS parui, beatissime pater Augustine: atq; vtinam tam efficaciter quàm libenter. Quanquam ego in vtravis partem parum de explicito mouear, rectè ne an tæcus egerim: tu enim iam isto iudicio laborasti, vtrum ne hoc quod præciperes possem: ego autem solus obedientiæ, si tamen eam volûrate conatuq; decorauî, testimonio contentus sum. nam & in magna magni patris familiâs domo, cum sint multa diuersi generis animalia, adiumento familiaris rei commoda, non est tamen canum cura postrema: quibus solis natura insitum est, voluntariè ad id ad quod præparantur vrgeri, & per ingentam quandam obedientiæ formulam, sola di-

A sciplinati

Pauli Orosij

sciplinati timoris expectatione suspendi, donec ad peragendi licentiam nutu signoue mitantur. Habent enim proprios appetitus quantum brutis excellentiores, tantum rationabilibus propinquantes, hoc est, discernere, amare, seruire. Nam discernentes inter dominos atque extraneos, non eos quos insectantur, oderunt. sed his, quos amant, zelant: & amantes dominum ac domum, non quasi ex natura apti corporis vigilant, sed ex conscientia solliciti amoris inuigilant. Vnde etiam mystico sacramento in euangelijs, quod edant micæ catelli sub mensa dominorum suorum, & Chananæa non erubuit dicere, & dominus non fastidiuit audire. Beatus etiam Tobias, ducem angelum sequens, canem comitem habere non spreuit. Igitur generali amori tuo speciali amore connexus, voluntati tuæ volens parui. Nam cum subiectio mea præcepto paternitatis tuæ factum debeat, totumque tuum sit, quod ex te ad te redit, opus meum hoc solo meo cumulatius reddidi, quod libens feci. Præceperas mihi, vti aduersus vaniloquam prauitatem eorum, qui alieni à ciuitate dei, ex locorum agrestium compitis & pagis pagani vocantur, siue gentiles, quia terrena sapiunt: qui cum futura non quærant,

præce

Liber Primus.

9.

præterita aut em aut obliuiscantur, aut nesciant, præsentia tantum tempora veluti malis extra solitum infestissima, ob hoc solum, quod creditur CHRISTVS, & colitur deus, idola autem minus coluntur, infamant: præceperas ergo, vt ex omnibus, qui haberi ad præsens possunt, historiarum atque annalium fastis, quæcunque aut bellis grauia, aut corrupta morbis, aut fame tristia, aut terrarum motibus terribilia, aut inundationibus aquarum insolita, aut eruptionibus ignium metuenda, aut ictibus fulminum plagisque grandinum sæua, vel etiam parricidijs flagitijsque misera, pertransacta retrò sæcula reperissem, ordinato breuiter voluministextu explicarem: maxime cum reuerentiam tuam perficiendo aduersum hos ipsos paganos vndecimo libro insistentem (quorum iam decem * orientes radij, mox vt

orientales

A 2 præsen-

Pauli Orosij

præsentium clades temporum videbantur. Nactus sum enim præteritos dies non solum æque vt hos graues, verumetiam tanto atrocius miseros, quanto longius à remedio veræ religionis alienos; vt merito hac scrutatione claruerit, regnasse mortem auidam sanguinis, dum ignoratur religio, quæ prohiberet à sanguine: ista illucescente, illam constupuisse: illam concludi, cum ista iam præualet: illam penitus nullam futuram, cum hæc sola regnabit. Exceptis videlicet semotisq; illis diebus nouissimis sub fine sæculi, & sub apparitione Antichristi, vel etiam sub conclusione iudicij: quibus futuras angustias, quales antè non fuerint, dominus CHRISTVS per scripturas sanctas, sua etiam contestatione prædixit: cum non secundū ipsum quidem, qui & nunc & semper est, modum, verum apertiore ac grauiore discrimine, per intolerabiles tribulationes temporum illorum, sanctos probatio, impios perditio consequetur.

Vnde ceteri historias exorsi sint, & unde ipse eam exordiri, quatenusq; profequi uelit, ostendit: admiscens interim de primis temporibus origineq; seu causam alorum,

CAPVT I.

ET

F QVONIAM omnes propemodum tam apud Græcos quàm apud Latinos studiosi ad scribendum viri, quï res gestas regum populorũque ob diuturnam memoriam verbis propagauerunt, initiũ scribendi à Nino Beli filio, rege Assyriorum, fecêre: qui cum opinione cęca mundi originem creaturamq; hominum sine initio credi velint, cœpisse tamé ab hoc regna bellaque definiunt: quasi vero eatenus humanum genus ritu pecudum vixerit, & tunc primum veluti ad nouam prouidentiam concusum suscitatumq; vigilarit: ego initium miserię hominũ ab initio peccantis hominis ducere institui, paucis duntaxat, ijsdemq; breuiter delibatis. Sunt auté ab Adam primo homine vsque ad Ninum, magnum (vt dicunt) regem, quando natus est Abraam, annitria millia CLXXXIII, qui ab omnibus historiographis vel omitti, vel ignorati sunt. A Nino auté vel Abraam vsq; ad Cæsarem Augustum, id est, vsq; ad Natiuitatem CHRISTI, quæ fuit anno imperij Cæsaris XLII. cum, facta pace cum Parthis, Iani portę clausæ sunt, & bella toto orbe cessarunt, colliguntur anni duo milia X V. in quibus se inter auctores scripto-

Pauli Orosij

resque omnium oria negotiaque triuerunt. Quapropter res ipsa exigit ex his libris quam breuissime vel pauca contingere eorum, qui originem mundi loquentes præteritorum fidem annuntiatione futurorum, & post subsequa probatione fecerunt: non quod auctoritatem eorum cuiquam videamur ingerere, sed quod operæpretium sit de opinione vulgata, quæ nobis cum omnibus communis est, commonere. Primum, quia si diuina prouidentia, quæ sicut bona, ita pia & iusta est, agitur mundus & homo: hominem autem, qui conuertibilitate nature & libertate licentiæ & infirmus & contumax est, sicut piè gubernari eorum opis oportet, ita iuste corripi immoderatum libertatis necesse est: iure ab initio hominis per bona malaque alternantia, exerceri hunc mundum sentit, quisquis per se atque in se humanum genus videt. Deinde cum ab ipso primo homine peccatum punitionemque peccati cœpisse doceamur: porro autem cum etiam isti de medijs temporibus inchoantes, quamuis superiorum nusquam meminerint, nihil nisi bella cladesque descripserint (quæ bella quid aliud dicenda sunt, nisi vergentia in alterutrum mala: mala autem huiusmodi quæ tunc erant, sicut et nunc sunt, in quantum sunt, sine dubio

dubio, aut manifesta peccata sunt, aut occulte punctiones peccatorum) quid impedimenti est, nos eius rei caput pandere, cuius illi corpus expresserint: & priora illa secula, quae multo numerosiora monstrabimus, vel tenuissimo testari relatu similes miseras pertulisse? Dicturus igitur ab orbe condito usque ad urbem conditam, dehinc usque ad Caesaris principatum, natiuitatemque CHRISTI, ex quo sub potestate urbis orbis mansit imperium: vel etiam usque ad dies nostros, in quantum ad cognitionem vocare suffecero, conflictationes generis humani, & veluti per diuersas partes ardentem malis mundum, face cupiditatis incensum, è specula ostentaturus, necessarium reor, ut primum ipsum terrarum orbem, quem inhabitat humanum genus, sicut est à maioribus trifariam distributus, deinde regionibus prouincijsque determinatus expediam: quo facilius cum locales bellorum morborumque clades ostentabuntur, studiosi quique non solum rerum ac temporum, sed etiam locorum * scientiam consequantur.

* notitia

Maiores mundum in tres partes diuisisse: quarum situm, regiones, locaque celebriora succincte admodum describit.

Pauli Orosij

CAPVT II.

MAIORES nostri orbem totius terre, Oceani limbo circumseptum, triquadrum itatuere: eiusq; tres partes, Asiam, Europam, & Africam, vocauerunt: quamuis aliqui duas, hoc est, Asiam, ac deinde Africam in Europam accipiendam putarint. Asia tribus partibus oceano circuncincta, per totam transuersi plagam orientis extenditur. Hęc occasum versus, à dextra sui, sub axe septentrionis, incipientem cōtingit Europam: à sinistra autem Africam dimittit: sub Ægypto vero & Syria mare nostrum, quod magnum generaliter dicimus, habet. Europa incipit, vt dixi, sub plaga septentrionis à flumine Tanai, qua Riphæi mōtes, Sarmatico auersi oceano, Tanaim fluuium fundunt: qui præteriens aras ac terminos Alexandri Magni, in Roxolanorum finibus sitos, Mæotidas auget paludes: quarum immēsa exundatio iuxta Theodosiam urbem Euxinum pontum late ingreditur. Inde iuxta Cōstantinopolim longè emituntur angustia, donec eas mare hoc quod dicimus nostrum, accipiat. Europæ in Hispania occidentalis oceanus terminus est, maxime vbi apud Gades insulas Herculis columnæ visuntur, & Tyrtheni maris faucibus oceani

oceanī æstus immititur. Africæ principium est à finibus Ægypti vrbisque Alexandriæ, vbi Parætonium ciuitas sita est, super mare hoc magnum, quod omnes plagas terrasq; medias interluit. Vnde per loca quæ accollæ Catathm òn vocant, haud procul à catris Alexandri Magni, & super lacum Caleartium, deinde iuxta superiorum fines Auasitarum, missa in transuersum per Aethiopica deserta, meridianum contingit oceanum. Termini Africæ ad occidentem iidem sunt qui & Europæ, id est, fauces Gaditani freti. Vltimus autem finis eius est. mons Atlas, & insulæ quas fortunatas vocant. Et quia breuiter generales tripartiti orbis diuisiones dedi, ipsarū quoque partium regiones, sicut pollicitus sum, significare curabo. Asia ad mediam frontem orientis habet in oceano Eoo ostia fluminis Gangis, à sinistra promontoriū Caligardamana, cui subiacet ad eurū insula Taprobane. ex qua oceanus Indicus vocari incipit, à dextra habet Imai montes, vbi Caucasus deficit, promontorium Samaram: cui ad aquilonem subiacent ostia fluminis Ottorogorra: ex quo oceanus Sericus appellatur. In his finibus India est, quæ habet ab occidente flumen Indum, quod rubro mari accipitur: à septentrione

Pauli Orosij

montem Caucaſum: reliqua, (vt dixi) Eoo & Indico oceano terminatur. Hæc habe gentes quadiagintaquatuor, abſq; inſula Taprobane, quæ habet decem ciuitates: & abſque reliquis inſulis habitabilibus plurimis. A flumine Indo, quod eſt ab oriente vſque ad flumen Tigrim, quod eſt ad occaſum, regiones ſunt iſtæ: Aracoſia, Parthia, Aſſyria, Perſis & Media, ſit terrarum montoſo & alpero. Hæ à ſeptentrione habent montem Caucaſum, à meridie mare rubrum & ſinum Perſicum: in medio autem ſui, flumina præcipua Hydalpem & Arhim. In his ſunt gentes XXXII. Sed generaliter Parthia dicitur, quamuis ſcripturæ ſancæ vniuerſam ſæpe Mediam vocent. A flumine Tigri vſq; ad flumen Euphratem, Meſopotamia eſt, incipiens à ſeptentrione inter montem Taurum & Caucaſum: cui ad meridiem ſuccedit Babylonia, deinde Chaldæa, nouiſſime Arabia eudaemon: quæ inter ſinum Perſicum & ſinum Arabicum anguſto terre tractu orientem verſus extenditur. In his ſunt gentes viginti ccto. A flumine Euphrate quod eſt ab oriente, vſque ad mare noſtrum quod eſt ab occaſu, deinde à ſeptentrione, id eſt, à ciuitate Decuſa, quæ in confinio Cappadociæ & Armenia ſita eſt, haud procul à loco vbi Euphrates

phrates nascitur, vsq; ad Aegyptū & extremū
sinum Arabicum, qui est ad meridiem, longo
angustoque sulco saxis insulisque creberrimo,
à rubro mari, id est, ab oceano occasum versus
extenditur. Syria generaliter nominatur, ha-
bens maximas prouincias, Commagenā, Phœ-
niciam & Palæstinam, absq; Saracenis et Na-
bateis, quorū gentes sunt duodecim. In capite
Syriæ Cappadocia est, quæ habet ab oriente
Armeniam, ab occasu Asiam, ab aquilone Tho-
miscirios campos & mare Cimmericū: à me-
ridie Taurum montē, cui subiacer Cilicia &
Isauria vsq; ad Cilicum sinum, qui spectat con-
tra insulam Cyprum. Asia regio, vel (vt propri-
è dicam) Asia minor, absq; orientali parte qua
ad Cappadociam Syriamq; progreditur, vndi-
que circumdata est mari: à septentrione ponto
Euxino, ab occasu Propōtide atq; Helleston-
to, à meridie mari nostro, vbi est mons Olym-
pus. Aegyptus inferior ab oriente habet Syri-
am Palæstinam, ab occasu Libyam, à septen-
trione mare nostrum, à meridie montem, qui
appellatur Clymax, & Aegyptū superiorem,
fluumque Nilum, qui de litore incipientis
maris rubri videtur emergere in loco qui dici-
tur Mossilon emporium: deinde diu ad
occasum profluens, faciens insulam nomine
Meroen

Pauli Orosij

Meroën in medio sui: nouissimè ad septentri-
onem inflexus, tempestiuus auctus incremen-
tis, plana Ægypti rigat. Hunc aliqui auctores
ferunt haud procul ab Atlante habere fontè,
& continuo arenis mergi: inde interiecto bre-
ui spatio, vastissimo lacu exundare, aque hinc
oceanò tenus, orientem versus, per Æthiopica
deserta prolabi, rursusque inflexum ad fini-
stram, ad Ægyptum descendere. Quod qui-
dem verum est, esse huiusmodi fluuium ma-
gnum, qui tali ortu taliq; cursu sit, & re vera
omnia Nili monstra gignat, què utiq; propriè
fontem barbari Dara nominât, ceteri vero ac-
colæ *Nuchul vocant. Sed hic in regione gen-
tium quæ Libyæ Ægyptiæ vocâtur, haud pro-
cul ab illo fluuio, quem à litore maris rubri
prorumpere diximus, immenso lacu acceptus
absimitur: Nisi forte occulto meatu in alue-
um eius, qui ab oriente descendit, eructat.
Ægyptus superior in orientem perlongum ex-
tenditur, cui est à septentrione sinus Arabicus, à
meridie oceanus. Nam ab occasu ex inferiore
Ægypto incipit, ad orientem rubro mari ter-
minatur: vbi sunt gentes viginti quatuor. Et
quoniam meridianam partem vniuersæ Asiæ
descripsimus, superest vt ab oriente ad septen-
trionem pars, quæ restat, expediatur. Mons
Caucalus

* Nuhul.

Caucasus inter Colchos, qui sunt super Cimmericū mare, & inter Albanos, qui sunt ad mare Caspium, primum attollitur: cuius quidem vsque in vltimum orientem vnum videtur iugum, sed multa sunt nomina: & multi hoc ipsum iugum Tauri montis credi volunt: quia re vera Parchoatras mōs Armeniæ, inter Taurum & Caucasum medius, continuare Taurum cum Caucaſo putatur: sed hoc ita non esse, discernit fluuius Euphrates, qui radice Parchoatras montis effusus tendens in meridiem, ipsum ad sinistram, Taurum excludit ad dexteram. Itaque ipse Caucasus inter Colchos & Albanos, vbi & portas habet, mons Caucasus dicitur: à portis Caspijs vsque ad Armenias pylas, vel vsque ad fontem Tigridis fluminis, inter Armeniam & Iberiam, montes Acroce-raunij dicuntur: à fonte Tigridis vsque ad Carras ciuitatem, inter Massageras & Parthos, mons Ariobarzanes: à Carris ciuitate vsque ad oppidum Cathippi, inter Hyrcanos & Bactrianos, mons Memarmali, vbi amomum nascitur: à quo proximum iugum, mons Parthau dicitur: ab oppido Cathippi vsq; ad vicum Saphrim, inter Dahas ac Araucas & Parthyenas, mons Oscobares, vbi Ganges fluuius oritur, et laser nascitur: à fonte fluminis Can-

Pauli Oroſij

**Pefſya
drus**

nis Gangis vſque ad fontes fluminis Ottorogoræ, qui ſunt à ſeptentrione, vbi ſunt montani Paropamiſadæ, mons Taurus : à fontibus Ottorogoræ vſque ad ciuitatem Ottorogoram, inter Hunnos & Schythas & Gandaridas, mons Caucaſus. Vicinus autem inter Eoas & * Paſiadras, mons Imaus, vbi flumen Chryſorrhœas, & promontorium Samara orientali excipiuntur oceano . Igitur à monte Imao, hoc eſt, ab imo Caucaſo, & dextra orientis parte, qua oceanus Sericus tenditur, vſque ad promontorium Boreum & flumen Boreum, inde tenus Scythico mari, quod eſt à ſeptentrione vſque ad mare Caſpium, quod eſt ab occaſu, & vſque ad extantum Caucaſi iugum quod eſt à meridie, Hyrcanorum & Scytharum gentes ſunt quadragintaduæ, propter terrarum infœcundam diffusionem late oberantes. Mare Caſpium ſub aquilonis plaga ab oceano oritur, cuius vtraque circa oceanum litora, & loca deſerta incultaque habentur: inde meridiem verſus per longas anguſtiã tenditur, donec per magna ſpatia dilatatum, Caucaſi montis radicibus terminetur . Itaque à mari Caſpio quod eſt ad orientem, per oram oceani ſeptentrionalis vſque ad Tanaim fluuium & Mæotidas paludes, quæ ſunt ad occaſum.

sum, per litus Cimmerici maris, quod est ab Africo vsque ad caput & portas Caucaſi quæ sunt ad meridiem, gentes sunt triginta quatuor. Sed generaliter regio proxima Albania vltior, sub mari & monte Caspio, Amazonum nuncupatur.

Expliciti sunt quàm breuiſſimè fines Asiæ: nunc Europam; in quantum cognitioni hominis concenditur stilo peruagabor.

A montibus Riphæis ac flumine Tanai Mæotidisque paludibus, quæ sunt ad orientem, per litus septentrionalis oceani vsque ad Galliam Belgicam & flumen Rhenum, quod est ab occafu, deinde vsque ad Danubium, quem & Istrum vocant, qui est à meridie & ad orientem directus, ponto accipitur: ab oriente Alania est, in medio Dacia, vbi & Gothia: deinde Germania est, vbi plurimam partem Sueui tenent quorum omnium gentes sunt quinquaginta quatuor. Nunc quicquid Danubius à barbarico ad mare nostrum sedudit, expediam. Mæſia ab oriente habet ostia fluminis Danubij, ab euro Thraciam, à meridie Macedoniam, ab africo Dalmatiam, ab occafu Istriam, à circio Pannoniam, à septentrione Danubium.

Thracia habet ab oriente Propontidis sinum

Pauli Orosij

num & ciuitatem Constantinopolim, quæ Byzantium prius dicta est: à septentrione partem Dalmatiæ, & sinum Euxini ponti: ab occasu & Africo Macedoniam, à meridie Ægæum mare. Macedonia habet ab oriente Ægæum mare, à borea Thraciam, ab euro Euboeam & Macedonicum sinum, à meridie Achaïam, à sauoio montes Acroceraunios, in angustijs Adriatici sinus, qui montes sunt contra Apuliam & Brundisium: ab occasu Dalmatiam, à circio Dardaniam, à septentrione Mœsiam. Achaia vndiq; propemodum cincta est mari: Nam ab oriente habet Myrtoum mare, ab euro mare Creticū, à meridie Ionium mare, ab africo & occasu Cephaleniam & Cassiopam insulas, à septentrione sinum Corinthium, ab aquilone angustum terræ dorsum, quo Macedonia coniungitur, vel potius Atticæ, qui locus Isthmos vocatur, vbi est Corinthus, habens in Attica ad boream non longe Athenas ciuitatem. Dalmatia habet ab oriente Macedoniam, ab aquilone Dardaniam, à septentrione Mœsiam, ab occasu Istriam & sinum Liburnicum & insulas Liburnicas, à meridie Adriaticum sinum, Pannonia, Noricus, & Rhetia habent ab oriente Mœsiam, à meridie Istriam, ab africo Alpes Pœninas, ab occasu Galliam Belgicam,

Belgicam, à circio Danubij fontem, & lumen qui Germaniam à Gallia inter Danubium Galliamque secernit, à septentrione Danubium & Germaniam. Italiae situs à circio in eorum tenditur, habens ab africo Tyrthenum mare, à borea Adriaticum sinum; cuius ea pars qua continenti terrae communis & contigua est, Alpium obicibus obstruitur; quae à Gallico mari super Ligusticum sinum exurgentes, primum Narbonensium fines; deinde Galliam, Rhetiamque seciudunt, donec in sinu Liburnico defigantur. Gallia Belgica habet ab oriente limitem fluminis Rheni & Germaniam, ab euro Alpes Pœninas, à meridie prouinciam Narbonensem, ab occasu prouinciam Lugdunensem, à circio oceanum Britannicum, à septentrione Britanniam insulam. Gallia Lugdunensis ducta per longum, & per angustum inflexa, Aquitanicam prouinciam semicingit. Hæc ab oriente habet Belgicam, à meridie partem prouinciæ Narbonensis qua Arelas ciuitas sita est, & mari Gallico Rhodani flumen accipitur. Narbonensis prouincia, pars Galliarum, habet ab oriente Alpes Cottias, ab occidente Hispaniam, à circio Aquitaniam, à septentrione Lugdunensem, ab aquilone Belgicam Galliam, à meridie mare

Pauli Orosij

Gallicum, quod est inter Sardiniam & insulas
Baleares, habens in fronte quâ Rhodanus flu-
uius in mare exit, insulas Stæchadas. Aquitani-
ca prouincia obliquo cursu Ligeris fluminis,
quî ex plurima parte terminus eius est, in or-
bem agitur. Hæc à circio oceanum qui Aquita-
nicus sinus dicitur, ab occasu Hispanias ha-
bet, à septentrione & oriente Lugdunensẽm,
ab euro & meridie Narbonensẽm prouinciam
contingit. Hispania vniuersa terrarum situ
trigona est, & circumfusione oceani Tyrre-
niq; pelagi pene insula efficitur. Huius angu-
lus prior spectans ad orientem, à dextris Aqi-
tanica prouincia, à sinistris Balearico mari co-
artatus, Narbonensium finibus inferitur. Se-
cundus angulus circium intendit: vbi Brigan-
tia Callicia ciuitas sita, altissimam pharum,
& inter pauca memorandi operis, ad specu-
lam Britaniæ erigit. Tertius eius angulus est,
quâ Gades insulæ intentæ in africanum, Atlantẽ
montẽ interiecto sinu oceani prospiciunt. Hispa-
niam citeriorẽ ab oriente incipientem, Pyre-
næi saltus à parte septentrionis vsque ad Can-
tabros Astureiq; deducit, atque inde per Vac-
cæos & Oretanos, quos ab occasu habet, posita
in nostri maris lictore Carthago, determinat.
Hispania vterior habet ab oriente Vaccæos,
Celtiberos,

Celtiberos, & Oretanos, à septentrione oceanum, ab occasu oceanum, à meridie Gaditanum oceani fretum: vnde mare nostrum, quod Tyrrhenum vocatur, immittitur. Et quoniam oceanus habet insulas, quas Britanniam & Hiberniam vocant, quæ in auersa Galliarum parte ad prospectum Hispaniæ sitæ sunt, breuiter explicabuntur. Britannia oceani insula; per longum in boream extenditur. A meridie Gallias habet, cuius proximum litus transmeantibus ciuitas aperit, quæ dicitur Rhutubi portus: vnde haud procul à Morinis in austro positos Menapios Batauosque prospectat. Hæc insula habet in longum millia passuum octingenta, in lato millia ducenta: à tergo autem, vnde oceano infinito patet, Orcadas insulas habet, quarum viginti desertæ sunt, tredecim incoluntur. Deinde insula Thule, quæ per infinitum à ceteris separata, circium versus medio sita oceani, vix paucis nota habetur. Hibernia insula inter Britanniam & Hispaniam sita longiore ab africo in boream spatio porrigitur. Huius partes priores intentæ Cantabrico oceano, Brigantiam Callectiæ ciuitatem ab africo sibi in circium occurrentem, spatioſo interuallo procul spectant: ab

Pauli Orosij

eo præcipuè promontorio, vbi Scenæ fluminis ostium est, & Velabri Lucenique consistunt. Hæc propior Britannia, spatio terrarum angustior: sed cæli solisque temperie magis utilis, à Scotorum gentibus colitur. Huic etiam Meuania insula proxima est, & ipsa ipsa
* sole tio non parua * solo commoda, æque à Scotorum gentibus habitatur. Hi sunt fines totius Europæ. Africam vt dixi, cum tertiam orbis partem maiores nostri accipiendam descriperint, non spatiorum mensuras, sed diuisionum rationes secuti sunt. Mare hoc siquidem magnum, quod ab occasu ex oceano oritur, in meridiem magis vergens, angustior rem inter se & oceanum coartata Africæ limitem facit. Vnde etiam aliqui, quamuis eam longitudine parem, tamen multo angustior rem intelligentes, inuerecundū arbitrati sunt tertiam vocare partem, sed potius in Europa Africam deputantes, secundæ portionis portionem appellare maluerunt. Præterea cum multo amplius terræ in Africa ardere solis, quam in Europa rigore frigoris incuitum atque incognitum sit, (quippe cum omnia penè animantia vel germinantia, patientius & tolerabilius ad summum frigoris quam ad summum caloris accedant) ea scilicet causa est,
Africam

Africam per omnia situ & populis minorem
videri: quia & natura sui minus habeat spatij,
& cæli inclementia plus deserti: cuius descri-
ptio per prouincias & gentes hæc est: Lybia
Cyrenaica & Pentapolis, post Ægyptum in
parte Africæ prima est. Hæc incipit à ciuitate
Perætonio & montibus Catabathmôn: inde
secundo mari vsque ad aras Philenorum ex-
tenditur. Post se habet vsq; ad oceanû meridi-
anum, gentes Libyæthiopum & Garaman-
tum. Huic est ab oriente Ægyptus, à septen-
trione mare Lybicum, ab occasu Syrtes maio-
res & Troglodytæ, contra quos insula Caly-
pto est: à meridie Aethiopicus oceanus. Tripo-
litana prouincia quæ & Subuêtana, vel regio
Arzugum dicitur, vbi Leptis magna ciuitas
est, quamuis Arzuges per longum Africæ limi-
tem generaliter vocentur, habet ab oriente a-
ras Philenorum inter Syrtes maiores & Tro-
glodytas, à septentrione mare Siculum, vel po-
tius Adriaticû, & Syrtes minores, ab occasu
Byzacinum vsq; ad lacum Salinarum, à meridie
barbaros Cetulos, Nothabres, & Garaman-
tas, vsq; ad oceanû Aethiopicû pertingentes.
BYZACIUM, ZEUGIS, & NVMIDIA
Zeugis autem prius non vnus conuentus, sed
totius prouinciæ generale fuisse nomen inue-

Pauli Orosij

nimus. Byzaciū ergo, vbi Adrumetus ciuitas, Zeugis vbi Carthago magna, Numidia vbi Hippo regius & Rūiccada ciuitates sunt: habent ab oriente Syrtes minores & lacum Salinarum, à septentrione mare nostrū, quod spectat ad Siciliam & Sardiniam insulas, ab occasu Mauritaniam Sirifensem, à meridie mōtes Vzaræ: & post eos Æthiopum gentes, peruagantes vsque ad oceanum Æthiopicum.

Sirifensis & Cæsariensis Mauritanīa habet ab oriente Numidiam, à septentrione mare nostrum, ab occasu flumen Maluam, à meridie montem Altrixim, qui diuidit interviam terram & arenas iacentes vsque ad oceanum: in quibus oberrant Gangines Æthiopes. Tingitana Mauritania vltima est Africæ. Hæc habet ab oriente flumē Maluam, à septentrione mare nostrum vsque ad fretum Gaditanum, quod inter Abennen & Calpen duo contraria sibi promontoria coartatur: ab occidente Atiantem montem, & oceanum Atlanticum, sub africo Hesperium montem, à meridie gentes Aulolum quas nunc Galanles vocant, vsq; ad oceanum Hesperium contingentes. Hic est vniuersus terminus Africæ. Nunc insularum quæ in nostro mari sunt, loca, nomina, & spatia dimetiar. Insula Cypros ab oriente mari
Syrio

Syrio, quem Ihsicum finum vocant, ab occidente mari Pamphylico, à septentrione Aulone Cilico, à meridie Syriæ & Phœnices pelago cingitur: cuius spatium in longo, tenet millia passuum centum septuaginta quinque, in lato millia passuum centum viginti quinque. Insula Creta finitur ab oriente Carpathio mari, ab occasu & septentrione mari Cretico, à meridie Libyco, quod & Adriaticum vocant: habet in longo millia passuum centum septuaginta duo, & in lato quinquaginta. Insulæ Cyclades, quarum est ab oriente prima Rhodos, à septentrione Tenedos, à meridie Carpathos, ab occasu Cythera, ab oriente finiuntur litoribus Asiæ, ab occidente mari Icario, à septentrione mari Egæo, à meridie mari Carpathio. Sunt autem omnes Cyclades numero quinquaginta tres. Hæ tenent à septentrione in meridiem millia passuum * quinquaginta, ab oriente in occasum millia ducenta. Sicilia insula tria habet promontoria, vnum quod dicitur Pelorum, & aspicit ad aquilonem, cui Messana ciuitas proxima est. Secundum quod dicitur Pachynum, sub quo ciuitas Syracusana respicit ad euronotum. Tertium quod appellatur Lilybæum, vbi & ciuitas eiusdem nominis sita est, dirigitur in occasum. Hæc habet à

quingēta

Pauli Orofij

XLIX. Pelorò in Pachynum millia passuum centum
*quingenta nouem, à Pachino in Lilybæ-
um centum septuaginta septem. Hæc ab orien-
te cingitur mari Adriatico, à meridie mari Af-
frico quod est contra Subuentanos & Syrtes
minores: ab occidente & septentrione habet
mare Tyrrenum: à borea vsque sub solanum,
fretum Adriaticum, quod diuidit Taurome-
nitanos Siciliae & Bruttios Italiae. Sardinia
& Corsica insulae paruo freto, hoc est, millium
viginti, diuiduntur: ex quibus Sardinia habet
à meridie contra Numidiam Caralitanos: con-
tra Corsicam insulam, hoc est, septentrionem
versus, habet Vlbientes: cuius in longo spa-
tium tenet millia passuum ducenta triginta,
in lato millia C C L X X X. Hæc habet
ab oriente & a borea Tyrrenicum mare,
quod spectat ad portum vrbs Romæ: ab
occasu mare Sardum, ab africo insulas Ba-
leares longè positas, à meridie Numidicum
sinum, à septentrione (vt dixi) Corsicam.
Corsica insula multis promontorijs angu-
losa est. Hæc habet ab oriente Tyrreni-
cum mare, & portum vrbs, à meridie Sardi-
niam, ab occasu insulas Baleares, à circio &
septentrione Ligusticum sinum. Tenet autem
in longo millia passuum centum sexaginta,
in lato

inlato millia vigintifex. Inlulæ Baleares duæ sunt, maior & minor, quibus insunt bina oppida: maior Terraconem Hispaniæ ciuitatem, minor Barcinonem in septentrionem versus contra se habet. Maiori subiacet insula Ebulus. Deinde ab oriente Sardiniam, ab aquilone mare Gallicum, à meridie & africo Mauritanicum pelagus, ab occasu Ibericum pelagus spectat. Hæ sunt insulæ ab Hælespon to usque; ad oceanum per totum magnum pelagus constitutæ: quæ & cultu & memoria magis celebres habentur. Percensui breuiter (ut potui) prouincias & insulas orbis vniuersi: nunc locales gentium * singularum miserias, sicut ab initio incessabiliter extiterunt, & qualiter quibusque exortæ sunt, in quantum suffecero, proferam.

* Insularumque.

De diluuiio sub Noë.

CAPVT III.

CUm post fabricam ornatumque mundi huius, homo, quem rectum atque immaculatum fecerat deus, ac perinde humanum genus, libidinibus deprauatum peccatis oborbuisset, continuo iniustam licentiam iusta punitio consecuta est. Sententiam creatoris Dei & iudicis, peccanti homini ac terræ pro

Genes. 6.

Pauli Orosij

*Gene. 7.
Ecl. 44.*

pter hominem destinata, temperq; dum homines terram habitauerint duraturam, omnes, inuiti licet, aut probamus negando, aut confitendo toleramus: obstinatisq; mentibus testis sibi infirmitas sua inurit, quibus fidelis scriptura non suaserit. Deinde refuso in omnē terram mari, immissoque diluio, cum toto orbe conlecto vnum spatium cali esset acpe lagi, deletum fuisse uniuersum humanum genus, paucis in arca fidei suæ merito ad substituendam originem referuatis, euidentissime veracissimi scriptores docent. Fuisse tamen etiam illi contestati sunt, qui præterita quidem tempora, ipsūque auctorem temporum nescientes, tamen ex indicio & coniectura lapidum, quos in remotis montibus conchis et ostreis cabros, sepe etiā cauatos aquis visere solemus, conijciendo didicerunt. Et quamuis huiusmodi adhuc & relatu digna & fide certa proferri à nobis queant, tamen hæc veluti principalia duo de præuaricatione primi hominis, & condemnatione generationis vitæq; eius, ac deinde perditione totius generis humani dicta sufficiant: tantum, vt si quæ gentiles historici de nostris aliquo ordine contigerunt, hæc plenius cum ceteris ipso, quo incurrerint, ordine proferantur.

De

CAPVT IIII.

ANte annos vr̄bis conditæ MCCC. Ninus rex Assyriorum, primus (vt ipsi volunt) propagandæ dominationis libidine arma foras extulit, cruentamq; vitam quinquaginta annis per totam Asiam bellis egit: à meridie atq; à rubro mari surgens sub vltimo septentrione Euxinū pontum vastando perdomuit, Sciticamq; barbariē, adhuc tunc & imbellem & innocentem torpentemq; excitauit, sæuitiam, vires suas nosse, & nō lacte iam pecudum, sed sanguine hominum viuere, ad postremum vincere, dum vincit, edocuit. Nouissime Zoroastrem Bactrianorum regem, eundemq; magicæ (vt ferunt) artis repertorem, pugna oppressum interfecit. Post ipsedum deficientem à se oppugnat urbem, sagittę ictu interiijt. Huic mortuo Semiramis vxor successit, virum animo, habitu filium gerens: auidosque iam vsu sanguinis populos, per duos & quadraginta annos cædibus gentium exercuit. Non contētata terminis mulier, quos à viro suo tunc solo bellatore, in quinquaginta annis acquisitos susceperat, Aethiopiam bello

Pauli Orosij

bello oppressam, sanguine interlitam, imperio adiecit. Indis quoque bellum intulit: quod præter illam & Alexandrium Magnum nullus intravit. Quod eo tempore ideo crudelius graviusq; erat quam nunc est, persequi & trucidare populos in pace viuentes, quia tunc apud illos nec foris erant vlla incendia bellorum, nec domi tanta exercitia cupiditatum. Hæc libidine ardens, sanguinem sitiens, inter incessabilia supra & homicidia, cum omnes quos regiæ arcessitos meretriciæ habitos concubitu oblectasset, occideret, tandem filio flagitiose concepto, impiè exposito, incestè cognito, priuatam ignominiam publico scelere obtexit. Præcepit enim, vt inter parentes ac filios nulla delata reuerentia naturæ, de coniugijs appetendis vt cuiq; libitum esset, * liberum fieret.

* Licitū.

*Pentapolim regionem ob nefanda libidinis
scelera de celo tactam & exustam fuisse.*

CAPVT V.

ANte annos vobis conditæ MCLX. con-
finem Arabiæ regionē, quæ tunc Pen-
tapolis vocabatur, arsit penitus igne caele-
sti, inter alios etiam Cornelius Tacitus refert,
qui sic ait: Haud procul inde campi quos fe-
tunc

runt olim vberes, magnisq; vrbibus habitatos, fulminum iactu arsisse: sed manere vestigia, terramq; ipsam speciesolidam vim frugiferam perdidisse. Et cum hoc loco nihil de incensis propter peccata hominum ciuitatibus quasi ignarus expresserit, paulopost velur oblitus consilij, subiicit & dicit: Ego sicut in elytas quondam vrbes igne cælesti flagrasse concesserim: ita halitu lacus infici terram & corrumpi reor. Quo dicto, inuitus licet, de exustis vrbibus, quæ procul dubio peccatorum noxa conflagrauerunt, & scisse se & concessisse confessus, palàm prodidit non sibi cognitionis fidem defuisse, sed exprimendæ fidei voluntatem: quod nunc à me plenius proferetur. In confinio Arabiæ & Palæstinæ, quæ dimissi altrinsecus montes, subiectis campis excipiuntur, quinque ciuitates fuisse, Sodomam, Gomorram, Adamam, Seboim, & Segor. sed Segor ex his parua, illæ amplæ & magnæ: quippe quibus & soli fecunditas suberat, & Iordanis fluius per plana diuisus, ac per opportuna diuisus augmentis vbertatis impendebatur. Huic vniuersæ regioni bonis male vententi, abundantia rerum causa malorum fuit. Ex abundantia enim luxuria, ex luxuria fœdæ libidines adoleuerunt: adeo, vt masculi in mascula

Gene. 19.
Isai. 13.

Pauli Orosij

mafculos operantes turpitudinem, nec confideratis quidem locis, conditionibus, ætati-
busq; proruerunt. Itaque iratus deus, pluit fu-
per hanc terram ignem & sulfur, totamq; re-
gionem cum populis atque vrbibus exuftam,
teftem iudicij fui futuram, æterna perditione
damnavit: ut nunc quoque appareat quidem
forma regionis, fed inueniatur regio cineris,
mediamq; conuallem: quam Iordanis irriga-
uerat, nunc mare superfufum tegat. Tantum-
que de rebus (vt putatur) paruis diuinæ indi-
gnationis furor accenfus eft, vt propter hoc
quod illi male vtentes bonis, fructus miseria-
rum, nutrimenta libidinū fecerant, terra quo-
que ipfa quæ has habuerat ciuitates, primum
exufta ignibus, pòft oppreffa aquis, in æternā
damnationem communi periret aspectui.

*Comparatio cladis Sodomis-
tica & Romane.*

CAPVT VI.

ITaque nunc fi placet, hi qui in Chriflum,
quem nos iudicem ſæculorum oftēdimus,
quātum in ipfis eft, ſputa conijciunt, inter So-
domam & Romam discernant caufas, & con-
ferant pœnas: quæ à me vel maxime ob hoc re-
tractandæ non ſunt, quia cœnibus notæ ſunt.
Et ramen quàm libenter ſententias eorum ac-
ciperem

ciperem, si illi fideliter ita ut sentiunt faterentur: quanquam quid de temporibus Christianis rari, & hoc in angulis murmurent, non usque adeo moleste accipiendum putem, cum totius populi Romani consona voce, parique iudicio sensus ac sermo sit cognitus. Adeo autem paruo quodam & leui motu hæsitasse erga se parumper consuetudinem voluptatum, indubitatissime contestatus est, ut liberè conclamaret, si reciperet Circum, nihil esse sibi factum: hoc est, nihil egisse Romæ Gothorum enses, si concedatur Romanis spectare Circenses. Nisi forte (ut se habet apud plerosque hoc præcipue tempore) qui ex longa requie vel paruum obortam sollicitudinem, intolerabilem laborem putant, has clementissimas admonitiones, quibus omnes aliquando perstringimur, aliorum punitionibus auditis lectisque præponunt: quos saltem de hoc ipso exitu Sodomorum & Gomorræorum moneo, ut discere atque intelligere queant, qualiter deus peccatores punierit, qualiter punire possit, qualiter puniturus sit.

De prælio inter Telchines & Carpathios & Phoruncum regem. Item de diluio Achaia.

CAPVT VII.

Ante

Pauli Orosij

ANTE annos urbis conditæ MLXX. Telchines & Carpathij perucax prælium aduersus Phoronæum regem Argiuorum, & Parapasios ancipiti ipse sine fructu victoria gesserunt. Idemque Telchines & Carpathij post paululum bello victi, patria profugi ignarique rerum, credentes quia se penitus à congressu totius humanæ habitationis abstraherent, Rhodum insulam quæ Ophiussa antea vocabatur, quasi tuta possessione ceperunt. Ante annos urbis conditæ M XL. in Achaia sæuam diluuiū, vastatione plurima totius penè prouinciæ fuit. Quod quia Ogygij, qui tūc Eleusinae conditor & rex erat, temporibus effusum est, nomen loco ac tempori dedit.

De sterilitate & fame Aegypti, cui Ioseph sterilitia sua consuluit: & de uanitate Aegyptiorum sacerdotum. CAPVT VIII.

ANTE annos conditæ urbis M VIII. fuisse apud Ægyptum primum insolitam fastidiendamque uertatem, deinde iugem atque intolerabilem famem, cui Ioseph uir iustus & sapiens diuina prouisione subuenit, Pompeius historicus, eiusque breuiator Iustinus docet: qui inter cetera sic ait: Minimus ætate inter fratres Ioseph fuit, cuius excellens

excellens ingenium fratres veriti, interceptum peregrinis mercatoribus vendiderunt. A quibus deportatus in Ægyptum, cum magicas ibi artes solerti ingenio percepisset, breui ipsi regi percarus fuit. Nam & prodigiorum sagacissimus erat, & somniorum primus intelligentiam condidit: nihilq; diuini iurishumanq; ei incognitum videbatur: adeo, vt etiam agrorum sterilitatem futuram ante multos annos prospiciens, fruges congregasset. Tantaq; experimenta eiustuerunt, vt non ab homine, sed à deo responsa dari viderentur. Filius Ioseph Moyse fuit, quem præter paternæ scientiæ hæreditatem etiam formæ pulchritudo commendabat. Sed Ægyptij cum scabiem & vitiliginem paterentur, responso moniti, eum cum agris ne pestis ad plures serperet, terminis Ægypti pellunt. Hæc Iustinus. Sed quoniam hæc idem Moyse, quem isti sapientem scientemque fuisse attestantur, plenius veriusq;, tanquam per se suosque gesta, conscripsit, primum fide eius atq; auctoritate, quam etiam isti probant, horum ignorantia supplenda est: dehinc sacerdotum Ægyptiorum fallax malitia confutanda est, qui vel astu, quod manifestius est, euidentem iram misericordiamque veri dei memoriæ subtrahere

Pauli Orosij

conati sunt, particulatim expositione confusa, ne in contumeliam idolorum suorum eum colendum merito ostenderent, cuius consilio annuntiata hæc mala & auxilio euitata do-
cuissent; vel forte, vt indulgentius accipiamus, obliui sunt. Illius enim nostri Ioseph, qui fuit veri dei seruus, & pro creatura domini sui pié intenteque sollicitus, prouisione ipsi abundabant frugibus quasi sacerdotes: sed quia falsi sacerdotes erant, cum ceteris elurientibus non dolebant. Enimvero cui placet, obliuiscitur: cui dolet, meminit. Quanquam huius temporis argumentum historijs fastis-
que reticentibus, ipsa sibi terra Ægypti testis pronuntiat: quæ tunc redacta in potestatem regiam, restitutaq; cultoribus suis, ex omni fructu suo vsq; ad nunc quintæ partis incessabile uectigal exoluit. Fuit itaq; hæc fames magna sub rege Ægyptiorum Diapolita, cui nomen erat Amasis, quo tempore Baleus Assyrios, Arguros Apis regebat. Fuerunt autem ante annos famis septem, præcedentes alij septem ubertatis anni: quorum affluentiam tanto negligentius perituram, quanto uberius natam Ioseph noster solertia sua collegit, & condidit, totamque Ægyptum conseruauit. Acquisiuit vniuersam Pharaoni pecuni-
am, &

Liber Primus. xvij.

am, & deo gloriam reddens dispensatione iustissima, cui vectigal, vectigal; cui honorem, honorem; omniumque pecora, terras, censumque collegit: ipsos autem, qui semet cum terris suis accipiendæ stipis taxatione vendiderant, statuta quintæ partis pactione laxavit. Hunc Ioseph, quem constituit deus Aegyptijs conservatæ salutis auctorem, quis credat ita in breui eorum excidisse memoria, ut filios eius atque uniuersam cognationem paulo post seruitio addixerint, laboribus affecerint, internecionibus profligarint? Quamobrem non est mirandum, si nunc quoque aliqui reperiuntur, qui cum à ceruicibus suis impendentem gladium prætento Christiano nomine auerterint, ipsum nomen Christi, quo solo salui sunt, aut dissimulent, aut infament: grauarique se eorum temporibus asserant, quorum meritis liberantur.

De inundatione sub Amphictyone & Devocatione regibus, peste Aethiopica, Libero patre Indiam uastante.

CAPVT IX.

ANNO DCCCX. ante urbem conditam Amphictyon Athenis tertius à Cecrope regnavit, cuius temporibus aquarum illuuiæ maiorem partem populorum Thessaliæ

C 2 absump-

Pauli Orosij

absumpsit, paucis per refugia montium libera-
tis, maxime in monte Parnasso, in cuius cir-
cuitu Deucalion tunc regno petiebatur: qui
tunc ad seratibus confugientes susceptos, per
gemina Parnassi iuga fouit aluitq; , à quo pro-
pterea genus humanū reparatum ferunt. Tunc
etiam in Æthiopia pestes plurimas diuolque
morbos, penè vsq; ad desolationem exæstua-
uisse, Plato testis est. Et ne forte diuisa tempo-
ra credantur iræ dei furorisq; bellici, ea tem-
pestate subactam Indiam Liber pater sangui-
ne madefecit, cędibus oppleuit, libidinibus
polluit, gentem vtique nulli unquam homi-
num obnoxiam, vernacula tatum quiete con-
tentam.

*De populo dei in Aegypto afflicto, X. plagis
Aegyptiorum, & transitu sinus Arabici, ac
reliquijs eiusdem, de solis ardore quodam in-
festo.*

CAPVT X.

ANno ante urbem conditam DCCCCV.
infanda Ægyptijs mala, atque intolera-
biles plagas incubuisse, Pompeius Corneli-
usque testantur: qui quidem cum hæc ambo
de Iudæis referenda proponant, aliquantu-
lum me pro sui diuersitate mouerūt. Ait enim
Pompeius, siue Iustinus, hoc modo: Ægyptij
cum scabiem & vitiliginem paterentur, re-
sponso

Sponso moniti, Moysen cum egris, ne pestis ad plures serperet, terminis Aegypti pellunt. Dux igitur exilium factus, sacra Aegyptiorum furto abstulit: quæ armis repetentes Aegyptij, domum redire tempestatibus compulsi sunt. At vero Cornelius de eadem re sic ait: Plurimi auctores consentiunt, orta per Aegyptum tabe, quæ corpora fœdaret, regem Bocchorim adito Ammonis oraculo, remedium petentem, purgare regnum, & id genus hominum, ut inuisum dijs, alias in terras auerere iussum: sic conquestum collectumque vulgus, postquam vastis locis relictum sit, ceteris per lachrymas torpentibus, Moysen unum exilium monuisse, ne quam deorum hominumque opem expectarent, ab utrisque deserti, sed sibi met ut duci cælesti crederent, primo cuius auxilio credentes, præsentis miserias pepulissent. Itaque Cornelius dicit, quod ipsis Aegyptijs cogentibus, Iudæi in deserta propulsi sunt: & postea subiungit incaute, quod ope Moysi ducis in Aegypto miserias propulissent. Quare ostèditur, quædam, quæ per Moysen strenue acta sunt, fuisse celata. Item Iustinus asserit, pulsum æque cū populo Moysen, sacra Aegyptiorum fuisse furatum: quæ Aegyptios armis recipere molientes, coactos tem-

* noticiæ.

Pauli Orosij

pestatibus ac repulso domum redisse. Et hic aliquid amplius, & si non totum, prodidit quod ille celauit. Quapropter quia Moyse magno illi duci testimonium ambo dixerunt, ab ipso sicut per eum & gesta & dicta sunt, proferentur. Cum populum dei, hoc est, genus Ioseph Aegyptij, cuius ope salui erant, seruitio oppressum labore cruciarent, insuper etiam ad necandam sobolem suam, crudeli imperio cogent, dimitti deus populum suum liberum, ad seruiendum sibi per Moysen nuncium iubet: contemptusq; durissimis contumaces supplicijs agit: qui decem plagis onerati ac protriti, tandem quos dimittere noluerant, etiam festinare coegerunt. Post aquas in sanguinem versas, ardentibus siti grauiora afferentes poenarum remedia quam poenias: post horridos ranarum squalores, per omnia munda immundaq; reptantes: post ignitos cyniphes, & nusquam toto aere vibrante euitabiles: post muscas caninas, etiam per interiora membrorum horridis motibus cursitantes, acerbeque inferentes tam grauia tormenta quam turpia: post omnium pecorum & iumentorum repentinam ruinam, stragemque generalem: post vesicas efferuelcentes, hulceraque manantia, & (vt ipsi dicere malue-

maluerunt) scabiem ac vitiliginem totis corporibus erumpentem: post grandinem cum igne permixtam, passim homines, armenta atq; arbores proterentem: post locustarum nubes, exhaustis omnibus, ipsas quoq; radices seminum persequentes: post tenebras imaginibus diras, crassitudine palpabiles, diurnitate ferales: postremò post vniformem in tota Ægypto primitiuæ sobolis necem, paremque per vniuersos orbitarum tempestatem, qui iubenti deo non cesserant, cessere punienti: sed mox pessima pœnitentia dimissos persequi ausi, vltima nefandæ perueiciæ expendere supplicia. Nam rex eorū vniuersum Ægypti exercitum, curribus atque equitibus instructum, in circum errantes egit: cuius numerum hoc solo vel maxime argumento conijcere possumus, quod eum sexcenta millia virorū timuerunt atq; fugerunt. Sed protector depressorum, & vltor cōtumacium deus diuisit subito rubrum mare, ac dilatatis vtrinque marginibus rigentium vndarum, in montis faciem latera erecta suspendit, vt inoffensi spe limitis prouocati, pij viâ desperatæ salutis, impij foueam insperatę mortis intrarent. Itaque Hebręis tutò per sicca gradientibus, refusus à tergo aquarū astantiū molibus, obruta est &

Pauli Orosij

Interfecta cum rege Iuo vniuersa Ægypti multitudo; totaq; prouincia plagis antè cruciata, hac postremo interfectione vacuata est. Extat etiam nunc certissima horum monumenta gestorum. Nam tractus curruum rotarumq; orbitæ non solum in litore, sed etiam in profundo, quousq; visus admittitur, peruidentur. Et si forte ad tempus vel calu, vel curiositate turbantur, continuo diuinitus in pristinam faciem ventis fluctibusque reparantur, vt quisquis nõ docetur timorè dei propalatae religionis studio, iræ eius transactæ vitioris terreatur exemplo. His etiam temporibus adeo iugis & grauis æstus incanduit, vt sol per deuia transuectus, vniuersum orbem non calore affecisse, sed igne torruisse dicatur: impresumque feruorem & Aethiops plus solitum, & insolitum Scythæ non tulerit: ex quo etiam quidã, dum non concedunt deo ineffabilem potentiam suam, inanes ratiuntulas conquirentes, ridiculam Phaëtonis fabulam texerunt.

De parricidio Danaidum, de Busiridis crudelitate, de Tereo, Progne, & Philomena, & Perseo Asiam populante.

CAPVT XL

Item

ITEM anno ante urbem conditam DCC
LXXV. inter Danaï atque Ægypti fratrum
filios quinquaginta parricidia vna nocte com-
missa sunt. Ipse deinde tantorum scelerum
fabricator Danaus, regno, quod tot flagitijs ac-
quisierat, pullus, Argos concessit. Ibiq̄ue in-
dignè persuasis in facinus Argiuis, Sthenesam;
qui eum profugum egentemq̄; * suscepit, * exre-
perat.
regno expulit, atque ipse regnavit.

Buliridis in Ægypto cruentissimi tyranni
crudelis hospitalitas, & crudelior religio tunc
fuit: qui innocentum hospitū sanguinem dijs,
scelerum suorū participibus propinabat: quod
execrabile sine dubio hominibus videtur,
quum ipsis etiam dijs execrabile videretur.
Tunc etiam Terei Prognæ & Philomelæ in-
cesto parricidium adiunctum, atque execrabi-
lius utroque conuiuiū per infandos cibos, ad-
ditum est: cum propter sororis pudicitiam
ereptam præcisamq̄ue linguam filium paruu-
lum mater occidit, pater comedit. Iisdem
temporibus Perseus à Græcia in Asiā transue-
ctus, ibi barbaras gentes graui diuturnoq̄; bel-
lo domuit: & nouissime victor nomen subie-
ctæ genti dedit: namque à Perseo Persæ sunt
vocati.

Congeries multorū facinorū per præteritionem.

AT ego nunc cogor fateri, me prospiciendi finis commodo, de tanta malorum sæculi circumstantia præterire plurima, cuncta breuiare. Nequaquam enim tam densam aliquando siluam prætergredi possem, nisi etiam crebris interdum saltibus subuolarem. Nam cum regnum Assyriorum per MCLX. annos usque ad Sardanapalum, per quinquaginta propemodum reges actum sit, & nunquam pene vel inferendis vel excipiendis usque in id tempus bellis quieuerit, quis finis reperietur, si ea commemorare numerando, ut non dicam describendo conemur? præsertim cum & Græcorum prætereunda non sint, & Romanorum vel maxime recensenda sint. Nec mihi nunc enumerare opus est Tantali & Pelopis facta turpia, & fabulas turpiores: quorum Tantalus rex Phrygiorum Ganymedem Trois Dardaniorem regis filium cum flagitiosissime rapuisset, maiore conserti certaminis sceditate detinuit, sicut Phanocles poeta confirmat, qui maximum bellum excitatum ob hoc fuisse commemorat: siue quia hunc ipsum Tantalum, utpote asseclam deorum, videri vult raptum puerum ad libidinem Iouis familiari leuocio præparasse, qui ipsum quoque filium Pelopem

Pelopem epulis eius non dubitarit impendere. Tædet etiam ipsius Pelopis contra Dardanum atque Troianos, quamlibet magna referre certamina: quæ, quia in fabulis celebrari solita sunt, negligentius audiuntur. Illa quoque prætereo, quæ de Perseo, Cadmo, Thebanis, Spartanisque per inextricabiles alternantium malorum recursus, Palæphato scribente, referuntur. Taceo flagitia Lemniadum, præmitto Pandionis Atheniensem regis flebile fugam, Atrei & Thyestis odia, stupra & parricidia, cælo quoque inuisa, dissimulo. Omitto Oedipum interfectorem patris, matris maritum, filiorum fratrem, vitricum suum. Sileri malo Eteoclem atq; Polynicem mutuis laborasse cõkursibus, ne quis eorum parricida non esset. Nolo meminisse Medæ amore sæuofauciæ, & pignorum paruulorum cæde gaudētis, & quicquid illis temporibus perpetratum conijci datur: qualiter homines sustinuerint, quod etiam astra fugisse dicuntur.

*Certamen inter Cretenses & Athenienses,
Lapithas & Thessalos.*

CAPVT XIII.

ANno ante urbē conditā DLX. atrocissimū inter Cretēles atq; Athenienses certamen

Pauli Orosij

tamen fuit: ubi populis utrinque infelicit & profligatis, cruentiorem victoriam Cretenfes exercuerunt: qui nobilium Athenienfium filios Minotauro, utrum fero homini, an inhumane bestiae aptius dicam nescio, deuorandos crudeliter addicebant, atque informe prodigium effolis Graeciae luminibus saginabat. Iisdem diebus Lapithae & Thessali famosis nimium certare conflictibus. Sed Thessalos Palaphatus, in libro primo incredibilium, prodit ipsos a Lapithis creditos dictosque fuisse centauros, eo quod discurrentes in bello equites, veluti vnum corpus equorum & hominum viderentur.

Vesores rex Aegypti Scythas bello infestans, vincitur. Scythae Asiam sibi subiiciunt.

CAPVT. XIII.

ANno ante urbem conditam CCCC LXXX. Vesores rex Aegypti meridiem & septentrionem, diuisas penè toto caelo ac pelago plagas, aut miscere bello, aut regno iungere studens, Scythis bellum primus indixit, missis prius legatis, qui hostibus parendi leges dicerent. Ad quae Scythae legatis responderunt, stolidè opulentissimum regem aduersus inopes implesse bellum, quod timendum ipsi
magis

magis versa vice fuerit, propter incertos belli euentus: nulla præmia, & damna manifesta. Porro sibi non expectandum, dum ad se ueniat, sed ultro prædæ obuiam ituros. Nec mora: nam dicta factis insequuntur. Primum ipsum Velorem territum refugere in regnum cogunt: destitutum vero exercitum inuadunt, omnemque belli apparatus capeffunt. Vniuersam quoque Ægyptum populassent, nisi paludibus impediti, repellerentur. Inde continuo reuersi, per domitam infinitis cædibus Asiam, vestigalem fecere: ubi per X V. annos sine pace immorati, tandem vxorum flagitatione reuocantur, denunciantium, ni redeant, sobolem se à finitimis quæsituras.

Amazonum origo, mores & facinora.

CAPVT XV.

Medio autem tempore, apud Scythas duoregij iuuenes Plynos & Scolopythus, per factionem optimatum domo pulsi, ingentem iuuentutem secum traxere, & in Cappadociæ Ponticæ ora iuxta amnem Thermodoontem confederunt, campis Themiscyrijs sibi subiectis: ubi diu proxima quæque populati, conspiratione finitimorum per insidias trucidantur. Horum vxores exilio ac viduitate permotæ,

Pauli Orosij

Permotæ, arma sumunt, & vt omnibus par ex simili conditione animus fieret, viros qui superfuertant, interficiunt: atque accensæ in hostem, sanguine suo vltionem cælorum coniugum, finitimorum excidio consequuntur. Tunc pace armis quæsitæ, externos concubitus ineunt, editos mares mox enecant, feminas studiose nutriunt, iniustis infantium dexterioribus mamillis, ne sagittarû iactus impederentur: vnde Amazones dictæ. Harum duæ fuisse reginæ, Marpesia & Lampetoo, quæ agmine diuiso in duas partes, vicissim curam belli & domus custodiam sortiebantur. Igitur cum Europam maxima ex parte domuissent, Asiæ vero aliquantis ciuitatibus captis, ipsæ Ephesum aliasque vrbes condidissent, præcipuam exercitus sui partem onustam opulentissima præda, domum reuocant: reliquæ ad tuendum Asiæ imperium relictæ cum Marpesia regina concursu hostium trucidantur. Huius locum capeffit Orithyia filia, quæ singularem virtutis gloriam perpetua virginitate cumulauit. Hac fama excitas gentes tanta admiratio & formido inualerat, vt Hercules quoque cum iussus fuisset à domino suo exhibere arma reginæ, quasi ad ineuitabile periculum destinatus, vniuersam Græciæ lectam ac nobilem iuuentutem

rem contraxerit, nouem longas naues præparari nec tamen contentus examine virium, ex improviso aggredi, & inſperatas circumuenire maluerit. Duæ tunc ſorores regno præerant, Antiope & Orithyia. Hercules mari aduectus, incautas inermesq; & pacis incuria deſides, oppreſſit. Inter cæſas captasq; com plurimas duæ ſorores Antiopæ, Menalippe ab Hercule, Hippolyte à Theſeo retentæ. Sed Theſeus Hippolyten matrimonio aſciuit, Hercules Menalippen ſorori reddidit, & arma reginæ pretio redemptionis accepit. Poſt Orithyiam Pentheſilea regno potita eſt: cuius Troia nobello clariffima inter viros documenta vitutis accepimus.

Epilogus hiftoriæ Amazonum: in quo præſentem Romanorum cæcitatem inſectatur.

C A P V T X V I.

PRO h dolor, pudet erroris humani. Mulieres patria profugæ Europam atque Aſiam, id eſt, plurimas fortiffimasq; mundi partes intrauerūt, peruagatæ ſunt, deleuerūt, centum penè anniſeuerendo vrbes plurimas, atque alias conſtituendo tenuerunt: nec tamen miſeriæ hominum preſſura temporum deputata eſt.

Pauli Orosij

tata est. Modo autem Getæ illi, qui & nunc Gothi, quos Alexander euitandos pronuntiavit, Pyrrhus exhorruit, Cæsar etiam declinavit, relictis vacuefactisque sedibus suis, ac totis viribus toti Romanas ingressi provincias, simulque ad terrorem diu ostentati societatem Romani fœderis precibus sperant, quam armis vindicare potuissent. Exiguæ habitatio nis sedem, non ex sua electione, sed ex nostro iudicio rogant: quibus subiecta & patente universa terra, præsumere, quam esset libitum, liberum fuit. Semetipsos ad tuitionem Romani regni offerunt, quos solos inuicta regna timerunt: & tamen cæca gentilitas, cum hæc Romana virtute gesta non esse videat, fide Romanorum impetrata non credit, nec acquiescit, cum intelligat, confiteri beneficio Christianæ religionis (quæ cognatam per omnes populos fidem iungit) eos viros sine prælio sibi esse subiectos, quorum feminæ maiorem terrarum partem immensis cædibus deleuerunt.

De raptu Helenæ & Troie excidio, cum admonitione ad lectorem.

CAPVT XVII.

AT uero ante urbem conditam CCCC XXX. anno, raptus Helenæ, coniuratio Græcorum, & concursus mille navium, dehinc

dehinc decennis obsidio, ac postremo famosum Troiæ excidium prædicatur. In quo bello per decem annos cruentissimè gesto, quas nationes, quantosque populos idem turbo inuoluerit, atque afflixerit, Homerus poeta in primis clarus, iuculentissimo carmine palam facit. nec per ordinem nunc retexere nostrum est, quia & operi longum & omnibus notum videtur. Veruntamen qui diuturnitatem illius obsidionis, euerfionis atrocitatem, eadem captiuitatemque didicerunt, videant, si recte isto, qualiscunq; est, presentis temporis statu offenduntur, quos hostes, occulta misericordia dei, cum per omnes terras instructis copijs bello persequi possint, pacis gratia præsentis obsidibus per omnia maria sequuntur: & ne forte hæc quietis amore facere credantur, se ipsos ad pericula sua pro Romanorum pace aduersus alias gentes offerunt.

Aeneæ in Italiam aduentus, & uarie clades eiusdem temporis.

CAPVT XVIII.

PAUCIS præterea annis interuenientibus, Aeneæ ex Troia profugi aduentus in Italiam, quæ arma commouerit, qualia per triennium bella excitauerit, quantos populos implicauerit, odio excidioque afflixerit, ludi

D literarij

Pauli Orosij

* Inultū literarij disciplina nostræ quoq; memoriæ * in-
fitum est. Horum præterea temporum me-
dio interiacent e exilia naufragiaque Græcorū,
Peloponnesium clades Codro moriente,
fatorum ignari Thraces, noua in bella sur-
gentes, & generalis tunc per totam Asiam Græ-
ciamque commotio.

*De Sardanapalo rege Assyrlorum. De Phraore
te, Diocle, & Astyage regib. Medorum. De
Cyro rege Persarum.*

CAPVT. XIX.

* Scminæ **A**Nno ante urbem conditam L XIII I,
nouissimus apud Assyrios regnauit
Sardanapalus, vir muliere corruptior: qui in-
ter scortorum greges * femineo habitu purpu-
ram colo tractans, à præfecto suo Arbato, qui
tunc Medis præerat, visus atq; execrationi ha-
bitus, mox etiam excitis Medorum populis
ad bellum prouocatus, & victus, ardenti pyræ
se iniecit. Exin regnum Assyriorum in Me-
dos concessit. Deinde multis prælijs vndique
scatescentibus, quæ per ordinem differere ne-
quaquã aptum videtur, per uarios prouentus
ad Scythas Chaldæosque, & rursus ad Medos
patili via redit. In qua breuitate pensandum
est, quantæ ruinae cladisque gentium fuere,
quanta bella fluxerunt, vbi toties tot & talia
regna

regna mutata sunt. Post hæc Medis Phraortes imperitavit, qui creberrimis Persarum Assyriorumque bellis viginti & duos regni sui annos consumpsit. Post hunc Diocles regnavit, vir armis experientissimus, semperque bellis immoratus, qui auctum late imperium moriens Astyagi dedit. Astyages virili prole vacuus, Cyrus nepotem apud Persas genitum habuit. Sed Cyrus, mox ut adolevit, congregata Persarum manu, auro certamen indixit. Porro Astyages oblitus sceleris sui, quod in Harpagum dudum admiserat, cum filium eius unicum & parvulum interfecit, epulandumque patri apposuit, ac ne quid infelicissimæ orbitati felix ignorantia subtraheret, infames epulas, ostensis patri cum capite manibus, improperavit. Huius ergo facti immemor, ipsi Harpago summam belli committit, qui acceptum exercitum statim Cyro per prodicionem tradit. Quo comperto, Astyages raptis secum copijs, in Persas ipse proficiscitur, acriusque certamen instaurat, proposito suis metu, si quis è prælio cedere moliretur, ferro exciperetur. Qua necessitate instanter Medis pugnantibus, pulsa iterum Persarum acies, cum paulatim cederet, matres & vxores eorum obviam occurrunt, orant, in prælium

D 2 reuertantur:

Pauli Orosij

reuertantur: cunctantibus, sublata veste, ob-
scena corporis ostendunt, quærentes, num in
vteros matrum vel vxorum vellent refugere.
Quo facto erubescences in prælium redeunt:
& facta impressione, quos fugiebant, fugere
compellunt. Ibi tunc Astyages capitur, cui Cy-
rus nihil aliud quàm regnum abstulit, eumque
maximè Hyrcanorum genti præposuit. In Me-
dos vero ipse reuerti noluit. Is finis imperij
Medorum fuit. Sed ciuitates quæ tributariæ
Medorum erant, à Cyro defecerunt: quæ res
Cyro multorum bellorum causa & origo ex-
stitit.

*De Phalaridis tyrannide, & Aremuli Lati-
norum regis flagitijs.*

CAPVT XX.

EA tempestate Phalaris Siculus Agrigen-
tinos arrepta tyrannide populabatur.
Qui crudelis mente, commentis crudelior,
omnia nefariè in innocètes agens, inuenit ali-
quando quem iustè puniret iniustus. Nam Pe-
rillus quidam æris opifex affectans tyranni
amicitiam, aptum munus crudelitati illius ra-
tus, taurum æneum fecit, cui ad fabre ianuam
è latere composuit, quæ ad contrudèdos dam-
natos receptui foret: vt cum inclusus ibidem
subiectis ignibus torreretur, sonum vocis ex-
tortæ

tortæ capacitas & concavi æris augeret, pulli-
q; ferali competens imagini murmur emitteret,
nefarioq; spectaculo mugitus pecudis, non ho-
minis gemitus videretur. Sed Phalaris factum
amplexus, factoré execratur, & vltioni materi-
am præbuit, & crudelitati: nã ipsum opificem
sua inuentione puniuit. Fuerat etiam pau-
lò superiore tempore apud Latinos rex Are-
mulus, qui per annos octodecim flagitijs im-
pietatibusq; crescens, ad postremum diui-
no iudicio fulmine interceptus, matura sup-
plicia immatura ætate dissoluit. Eligant
nunc (si videretur) Latini & Siculi, vtrum in die-
bus Aremuli & Phalaridis esse maluissent, in-
nocentum vitas pœnis extorquentium, an
his temporibus Christianis, cum imperato-
res Romani ipsa in primis religione compo-
siti, post comminutas reipublicæ bono tyrannides,
ne ipsorum quidem iniurias exigunt
tyrannorum.

*Bellum inter Peloponnenses & Athenienses, de
Amazonum et Cimmericorum in Asiam incurſu,
de diutina obſidione & expugnatione Meſſenæ.
Bellum Athenienſium contra Lacedæmonios, Pe-
loponneſium & Bœotiorum contra Atheni-
enſes.*

Pauli Orosij
CAPVT XXI.

ANno ante urbem conditam XXX. Peloponnesium Atheniensiumque maximum bellum totis uiribus animisque commissum est: in quo mutuis cædibus ad hoc coacti sunt, ut velut victi se ab alterutro subtraherent, bellumque defererent. Tunc tiam Amazonum gentis & Cimmericorum in Asiam repentinus incurfus plurimam diu latè vastationem stragemque edidit. Anno vicesimo ante urbem conditam, Lacedæmonij contra Messenios propter spretas virgines suas in solenni Messeniorum sacrificio, per annos viginti indefesso furore bellantes, ruinæ suæ totis Græciæ vires implicuerunt: qui cum se magnis execrationibus deuouissent, sacramentisque obstrinxissent, domum, nisi Messena expugnata, nunquam esse redituros, ac per decem annos longa fatigati obsidione, nec tamen aliquem vincendi fructum adepti, porro autem & querelis vxorum super longa viduitate, & periculo sterilitatis contestantium permoti reuocarentur, consultatione habita, veritine intercepta spe sololis sibi magis hac perseverantia, quam Messenijs perditio nutriretur, selectos in exercitu eos, qui post iurandum in supplementum militiae venerant, Spartam remittunt, quibus promiscuos

Liber Primus. xxvii

miscuos omnium femininarum concubitus permisere, infami satis, nec tamen inutili licentia. Ipsa autem proposito insistentes, expugnant fraude Messenios, victos seruitio premunt. At illi cruentam diu dominationem inter verbera & vincula perpressi, iugum excutiunt, arma sumunt, bellum instaurant. Lacedæmonij Tyrtaeum poetam Atheniensem ducem proelio legunt: qui tribus conflictibus fusi, amissum exercitum, vocata in libertatem seruorum manu suppleuerunt. Sed cum sic quoque desistendum certamini propter metum periculi arbitrarentur, Tyrtaei poetae & ducis composito carmine & pro cōcione recitato, rursus accensum, mox in certamen ruunt: tantaque vi animorum concursus est, ut raro unquam cruentius proelium exarserit. Ad postremum tamen victoria Lacedæmoniorum fuit. Tertio Messenij reparauere certamen. Nec Lacedæmonij mora. Multas in auxilium copias utrinque duxerunt. Athenienses vero Lacedæmonios alibi intentos è diuerso aggredi parant. Nec Lacedæmonij quievere: nam ipsi in Messenios occupati, Peloponneses immiserunt, qui Athenienses proelio exciperent. Athenienses autem missa in Ægyptum parua classe, impares viribus nauali congressu facile vincuntur. Dehinc re-

Pauli Orosij

septima classe, aucti etiam militum robore, victores in praelium vocant. Lacedæmonij quoque, omissis Messenijs, in Athenientes arma conuertunt. Diu graues & variæ pugnæ, & anceps victoriæ status: ad postremum pendente euentu, vtrinque discessum est. Sciendum tamen est, maxime ipsam esse Spartam, quam & Lacedæmoniam ciuitatem dicunt, atque inde Lacedæmonios, Spartanos dici. Igitur inde reuocati Lacedæmonij ad Mellieniorum bellum, ne medium tempus otiosum Atheniensibus relinquerent, cum Thebanis paciscuntur vt, Bœotiorum imperium eis restitueret, quod temporibus belli Perfici amiserant, si illi Atheniensium bella susciperent. Tantis furor Spartanorum erat, vt duobus bellis impliciti, suscipere tertium non recusarent, dummodo inimicis suis hostes acquirerent. Athenientes tanta bellorum tempestate permoti, duos duces delegerunt: Periclem spectatæ virtutis virum, & Sophoclem scriptorem tragædiarum: qui diuiso exercitu, & Spartanorum fines late populati sunt, & multas Asiæ ciuitates Atheniensium imperio adiecerunt. Hinc porro per annos quinquaginta incerta semper victoria terra mariq; pugnatum est, donec Spartani & opibus imminutis
& fide

& fide profligata, locijs quoq; probro fuere. Sed hæc per tot ætatum volumina incubuisse Græciæ parui penditur. Nunc autem interpellari interdum voluptates, & impediri parumper libidines non sustinetur. Quanquam inter illius temporis homines atq; istius hoc interest, quod illi æquo animo hæc intoleranda tolerabant, quia in his nati vel enutriti erant, & meliora non nouerant: isti autem perpetuo in vita sua tranquillitatem & deliciarum sereno assuefacti, ad omne vel modicum obductæ solitudinis nubilum commouentur. Atque utinam ipsum depulsorem huius vel modicæ inquietudinis precarentur, cuius munere hanc ignoratam alijs temporibus iugitatem pacis habuerunt. Et quoniam sponon disse me memini, cum veluti articulis quibusdam dicendi ordinem definirem, dicturum me esse ab orbe condito vsque ad urbem conditam, huic volumini, quod ab orbe condito explicuimus, finis hic fit: ut ab vrbe condita sequens libellus incipiat, qui contextiora

illorum temporum mala, exercitioribus quippe ad nequitiam atque eruditioribus hominibus, continebit.

FRANC.

FABRICII MARCO.

DVRANI IN PAULI

Orosij Historiarum li-

brum primum

Annotationes.

SED his, quos amant, zelant.) His, non hos, *S*est in nostris manuscriptis. (Ἡ δὲ αὖ ἐτιὰμ ἐν ταῖς ἁγίαις ἀποστόλων γράμμασι καταγράφεται ἐν τῇ ἐπιτομῇ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ ἐπιφανέως ἐν τῇ ἑξῆς ἀποστολῇ.) Beatus etiam Tobias.) *T*obie. 6. Aduertum hos ipsos.) Hinc cognoscitur quo tempore hanc historiam conscripserit Orosius, nimirum post Romam captam sub Honorio Imperatore, anno Christi CCCCX. qua de re dicemus lib. ult. cap. 29. Cum ergo Augustinus iam decimum de Ciuitate Dei perfecisset, atq; undecimum conscriberet, tum Orosius noster hæc scribere aggressus est.

In Caput primum.

Anni tria millia CLXXXIII.) Hunc numerum nos in omnibus libris inuenimus. quod propter varietatem, quæ in primis temporibus inuenitur, *testatum*

testatum relinquere uoluimus. Varietatem Hebræorum & Græcorum librorum diuersitas peperit. Lege præter alios Augustinum de Ciuitate dei lib. 15. cap. 10. Eusebius, Orosius, Cassiodorus & posterores magis Græcos quàm Hebræos secuti sunt. Abraham, auctore Eusebio, natus est anno XLIII. imperij Nini regis.

In Caput secundum.

In hoc capite, quo orbis terrarum summam describitur, sunt nonnulla uocabula barbara, quæ apud alios scriptores non facile inuenias. in ijs nos antiquorum librorum auctoritati plurimum tribuendum putauimus. In eo tamè quod hic legitur, In Roxolanorum finibus, impressam lectionem retinimus. Nam in manuscriptis est, Rhobasco- rum, ut alij quoque annotarunt. Super lacum Caleartium) Gerardus Bolsuinge, qui primam Hittorpiam editionem è uetustis libris emendauit, ex illis annotauit legi, Alearsum & Chalearsum. Nos in manuscriptis, Haleartzum, Calearsum, & Caleartum, inuenimus. Promontorium Caligardamana.) Sic est in uetustis, cum in uulgatis legatur, Calligicum. A ciuitate Dacula.) Ita nos ex iisdem libris, pro quo uulgo, Dascuta, & Dagusa, legitur. Apud Plinium lib. 5. cap. 24. & li. 6. ca. 19. hoc oppidum, Dascusa,

In primo libro

Dascusa, nominatur. Libyæ Aegyptiæ.) In duobus manuscriptis est, Libyægyptiæ: apud Plinium lib. 5. cap. 7. Libyægyptij, eosq; super Gætulos habitare tradit. Parchoatras.) Hic Straboni est Parachoatras, Plinio Choatras. Dahac ac Araucas.) Ita Bolsuinge scripsit, cū ante, Da hassacaraucas, & Dachastauriocas, legeretur. Nostri antiqui partim, Daassacaucacas, partim, Daassacaraucas, habent. Montani Paropamisadæ.) Vulgo legitur, montana Paropamisadæ: nos libros uetustos secuti sumus. Stephanus, παροπείμιος ὁ πόλιος ὄρος Ἰνδικῆς, ἀπὸ ἔργου παροπείμιος ὁ οἰκιστῆς. Ἀπολλῶνιος ὁ δὲ ἐν δευτέρῳ τῷ δὲ γῆς, ἀπὸ αὐτῆν φησὶ ὁ ὄρος κεκληῖσθαι. οἱ δὲ ἰσθμῶν οἰκιστῆς, παροπείμιος ὁ οἰκιστῆς. Apud Arrianum hoc nomē modo unico ὄ, modo gemino ὄσ scribitur: sed apud Diod. & Eusthatium Dionysij interpretem unicum ὄ habet. Montes Acroceraunios.) Legitur Ἐ Acroceraunia. Horat. lib. 1. Carm. Qui uidit mare turgidum, Ἐ Infames scopulos Acroceraunia. Dio lib. 41. ἐπεραιώθη πρὸς τὰ ἄκρα τὰ κεραυνία ὄνα μισμένα Vbi Brigantia Callæciæ.) Ita scripsimus ex libro uetusto, pro quo in uulgatis est, Gallæciæ. Dio. li. 37. βεργάντων πόλιος καὶ Μαικίης δicit. In uersa Galliarum parte.) Auerfa, non ada

non aduersa, recte est in manuscriptis. Regio Arzigum.) Azotum, quod alij ascripserunt, nos in nullis antiquis inuenimus. Byzacium.) Vulgo mendose Byzantium legitur. De Byzacio Plinius lib. 5. cap. 4. In uetusto indice dignitatum & administrationum Romanarum, iam Bizacium, iam Bisacium legitur. Ruficada.) Apud Plinium lib. 5. cap. 3. & Mellam lib. 1. cap. 7. est, Ruficade. Inter Abennen & Calpen.) Hauennen, Habennen, & Abennen scriptum inuenitur. Intelligit duas columnas Herculis: quarum una Europæa à barbaris Calpe, à græcis à Ἐὐλα nominatur altera Libycæ ab illis Abenne, ab his κωρυνητικὴ dicitur, auctore Eustathio in Dionysium, A Peloro in Pachynum milliapaßuum CLIX.) In uetustissimo scripto est, CXLIX. in alijs CLIX. Si Strabonis stadia sequamur, minor numerus uerior uidebitur.

In Caput tertium.

Ac perinde humanum genus.) Ante hæc uerba in uulgatis additur, morti se substrauisset: quæ quando in nullis libris antiquis inuenimus, tanquam supposititia, nihil tamen præiudicantes, deleuimus. Deinde refuso sub Noë) Duæ postremæ uoces in lib. uet. non leguntur, & possunt non incommodè abesse, Ex iudicio & come-

In primum librum

coniectura lapidum.) Genes. 8. legimus arcam
Noe requiesse super montes Ararath, id est Ar
menia. ubi, auctore Hieronymo, usq; hodie eius per
manent uestigia. de Ararath idem undecimo Com
mentariorum in Esaiam. Iosephus lib. 1. Antiquit.
scribit Armenos loco, in quo Noe ex arca egressus
est, ἀρκατῆρος nomen fecisse.

In Caput quartum.

Ninus rex Assyriorum.) Ninus non primus,
sed tertius Assyriorum rex fuit, ut ex Beroso no
tum est. Sed quia Ninus est Νῆνος ἢ Νῆνος
ἐὶς τὴν ἐξ ἰσο
είων καὶ μὴ μὴ πρὸς εὐρωπῶν, ut scribit Dio
dorus initio lib. 2. iccirco à Nino historici, in qui
bus Ctesias, Diodorus, Eusebius, Iustinus, Orosius,
Cassiodorus & alij, initium fecerunt. Torpen
temque excitauit.) Hunc locum nos ex fide li
brorum manuscriptorum emendauimus, quamuis
uulgata lectio ferri posse uideretur. Nouissime
Zoroastrem.) Zoroastrem hunc regem Tro
gus Pompeius nominauit, qui in græcis Diodori Si
culi libris, quos beneficio Henrici Stephani habe
mus, Οξωλέτης appellatur, cum à Latino Interpre
te Zoroastes uocetur. Berosus li. 5. Camefenuum no
minat, qui in Bactrianis magno presidio regnum sta
biluit, cumq; non à Nino, sed Ninya Nini filio ui
atum

Annotationes. xxxij.

rum & interfectum scribit. Huic mortuo Semiramis successit.) De Semiramide copiose Diodorus lib. 2. Indis bellum intulit.) Præter Diodorum lege Augustinum de Ciuit. Dei lib. 18. cap. 2. Strabo. lib. 15. ex Megasthene refert, Semiramidem prius quam ex India egredetur, perijisse.

In Caput quintum.

Inter alios etiam Cornelius) In alijs mendose legitur, inter alia. Locus est apud Tacitum li. 21. De hac regione legendus etiam Egesippus. lib. 4. cap. 18. Specie lolidam.) Vulgo legitur, solidam. In Tacito est, terramq; specie torridam. Ego sicut inclytas.) Inclytas, est etiam in uentustis. At in Tacito est, Iudaicas. In confinio Arabiæ.) De euerfione harum ciuitatum Moses Genes. 19. Indignationis furor accensus.) Vulgo legitur, iudicium accensum est. Vocem, iudicium, in nullis manuscriptis reperi: sed quod est in optimo libro Cornelij Gualteri reposui.

In Caput septimum.

Telchines & Carpathij.) Telchines, nõ Telchiles, ideo scripsimus, quod ab his Rhodum occupatam Orosius statim scribat: qui autem Rhodum
occupat

In primo libro

occuparunt, ij à græcis Telchines dicuntur, de quibus præter Strabonem Diodorus lib. 5. τὴν δὲ νῆσον τὴν ὀνομαζομένην ῥόδον πρῶτοι κατέκλιον. ἢ οἱ πρῶτοι ῥόδιοι τελέχνης. id est, Rhodum insulam primi tenuerunt qui Telchines appellantur. In Eusebij Chronico hæc res ita descripta legitur, Teltiphis & Carsatis aduersus Phoroneum & Parrhasios instituerunt bellum. In uno manuscripto, Carlatij, legitur. Aduersus Phoroneum.) Secundus hic Argiuorum rex fuit, auctore Eusebio: cuius meminit Plato in Timeo. Pausanias lib. 2. scribit, hunc dispersos antè Argiuos, & seorsum habitantes in unius ciuitatis ius compulisse. Apud Dionysium Alicarnasseum lib. 1. legitur, ἀρχαῖοι καὶ φορῶν ἑα πρώτοι ἐν Πελοπόννησῳ ἐβασίλευσαν. (Parapalios.) Alij ascripserunt legi etiam, Paphasios. Ego in uno manuscripto, Parapalios. scriptum inueni: in alijs, Paphasios. Que Ophiussa) Stephanus, ῥόδος νῆσος ἐπὶ φαιάκων τῆς ἐκείνης λέγεται ὀφίτσα ἢ ἀφίτσα. Apud Strabonem, & Dionysij Afri interpretè ὀφίτσα legitur. Quod quia Ogygi.) Augustinus lib. 18. de Ciuit. Dei cap. 3. ait inter scriptores non conuenire, quando Ogygius ipse fuerit, cuius temporibus diluuium fuit. Orosius eandem rationem cum Eusebio secutus est.

In Caput octauum.

Adeo

Annotationes. xxxxiij.

Adeo, ut etiam agrorum sterilitatem.) Apud Iustinum lib. 36. hæc plenius ita leguntur, Adeo, ut etiam agrorum sterilitatem ante multos annos prouiderit, periissetq; omnis Ægyptus fame, nisi monitu eius rex edicto seruari per multos annos fruges iussisset. Scabiem & vitiliginem.) Sic etiam in fra ca. 10. legitur, cum in uulgatis Iustini libris sit, scabiem & pruriginem. Sed habeo manuscriptum Iustini exemplar, in quo, scabiem & vliginem, mendose quidem legitur, sic tamen ut uera lectionis uestigia appareant. Cui placet, obliuiscitur.) Sententia Ciceronis ex oratione pro Murena. Fuit itaq; hæc fames.) Hæc temporis notatio ex Eusebij Chronico sumpta est, atq; apud Augustin. quoque legitur li. 18. de Ciuit. ca. 4. Historia ipsa extat Gen. 44. & li. 2. Antiq. Iosephi. Cui uestigal, uestigal.) Locus est apud Paulum ad Rom. 13.

In Caput nonum.

Amphictyon.) Vulgo hic, & lib. 2. Iustini mendose, Amphitryon scribitur, cum Amphictyon, legendum esse non modo è libris uet. uerum etiam è Pausania lib. 1. constet: ubi scribit, Cecrope mortuo Cranaum regno Athenarum potitum fuisse, quem Amphictyon per uim expulerit. De hoc diuino Augustinus de Ciuit. Dei. lib. 18. ca. 10. His temporibus, inquit, ut Varro scripsit, regnante Athenis

In primum librum

Cranao successore Cecropis, ut autem nostri Eusebius & Hieronymus, adhuc eodem Cecrope permanente diluuium fuit, quod appellatum est Decalationis, eò quòd ipse regnabat in earum terrarum partibus, ubi maxime factum est. Tunc etiam in Aethiopia.) Hæc ex Eusebij Chronico descripta sunt. Subactam Indiam Liber pater.) Liberum patrem Indos subegisse Clitarachus quoque in suis historijs de Alexandro scripsit, ut refert Apollonij Rhodij Scholiastes lib. 2. Argonaut. Verum quis hic Liber pater, siue Διόνορ, fuerit, non sine causa querit Arrianus initio lib. 5.

In Caput decimum.

At vero Cornelius.) Hæc sunt apud Cornelium Tacitum initio lib. 2. Quomodo autem nos locum descripsimus, ita in Taciti & Orosij manuscriptis libris legitur. Ab utriusque deserti.) Hæc uerba, quamuis in nostris uetustis non legantur, tamen quia sunt apud Tacitum, reliquimus. Sicut per eum dicta.) Exposuit hæc Moses in Exodo. Ridiculam Phaetontis fabulam.) Cum hac narratione conueniunt quæ Plato in Timæo de Phaetonte scribit.

In Caput XI.

Inter Danaï atque Aegyptij.) Danaidum notum facinus est, de quo etiam Virg. lib. 10. Aen. Impresa

Impressumq; nefas, una sub nocte iugali
 Cesa manus iuuenum scēdē, thalamiq; cruenti.
 Sthenelam, qui eum profugum.) Sthelenum,
 vulgo hic corrupte legitur, sicut & in Eusebii
 Chronico hoc nomen deprauatum est. Ceterū Pau-
 sanias in Corinthiacis scribit, Danaum ex Aegy-
 pto uenientem, non Sthenelam, sed Sthenela filium
 Gelanorem regno expulisse. Busiridis in Aegy-
 pto.) De Busiridis *ἑκωντοβία* prater Isocra-
 tem Diodorus in posteriore parte lib. 1. Augusti-
 nus de Ciuitat. dii lib. 18. cap. 12. Illo, inquit, tem-
 pore uel rex, uel potius tyrannus Busiris suis dijs
 suos hospites immolabat. Quod execrabile ho-
 minibus.) Hic locus aliter in libris impressis
 legitur: sed nos religioni habuimus à ueteri scri-
 ptura uel unguem discedere. Tereti facinus notum
 est ex Ouidiana Metamorphosi. lib. 6. iidem
 temporibus Perseus.) Perseus Iouis & Danaes
 filius profectus ad Cepheum Beli F. eius filiam An-
 dromedam uxorem duxit, ex eaq; filium Persen sus-
 tulit a quo Persæ, qui antea Cephene & Artæi ap-
 pellabantur, nomen sortiti sunt, Herodot. lib. 7.

In Caput XII.

Tantalus rex.) Quæ hoc capite de Tantalò

In primum librum.

Cadmo alijsq; dicuntur, de illis, cum in uulgus nota sint, putidum est aliquid scribere. Medæ amore seu laucie.) Respicit illum locū Ennij ex Medea, Nam nunquā hera errans mea domo efferret pedē Medea animo egra, amore seu saucia.

Qui locus extat li. 2. Rhetoricorū ad Herennium, atq; de illis Euripidianis expressus est.

Οὐ γὰρ αἰ δ' ἴσσοι' ἔμῃ

Μῆδεια πύργου γῆς ἐπ' ἄλλο' ἰωλκίδος

Ἐρωπι θυμὸν ἐκπλαγῆσ' ἰούσων.

Meminit & Cicero in Cœliana.

In Caput XIII.

Atrocissimum inter Cretenses.) Hoc bellum Minos rex Cretensium contra Athenienses mouit propter Androgei interitiū, de quo & Minotauro Diodor. lib. 4. Plutarchus in Theseo, Pausanias lib. 1. iisdem diebus Lapithæ.) De Lapithis & Centauris præter Palæphatum, quem Crofius laudat, est legendus Diod. lib. 4.

In Caput XIII.

Vesores rex Ægypti.) Libri ueteres partim Vesozes, partim Veloges habent. In Iustini libris impressis est Vexores, in nostro manuscripto, Vizores: ut fortasse Vezores rectum sit. Quidam putant hunc esse eum, quem Herodot. lib. 2.

Σίσωσιμ

Σκυθῶν nominat, & Scythas domuisse scribit.
Tu lege Iustinum lib. 2.

In Caput XV.

(Plynos & Scolopythus.) Posterius nomen
uariè hic & apud Iustin. à quo hæc desumpta sunt,
scriptū inuenitur. Nam & Scolopythus, & Scolo
pitus, & Scolopetus, & Scolopetius in diuersis
libris legitur. In Cappadociæ Ponticæ ora.)
In Iustini libris est, In Cappadociæ ora. De The
miscyra præter alios Diodor. lib. 2. & Stephanus,
Θμισκυρα πόλις, ἢ ἄρα ἀντίον θεμισκυραίων
καὶ οἱ οἰκῶντες τῶν χερσῶν θεμισκυραίοι. Viros
qui superfuerant.) Superfuerant, non, super
erant, est in uetustis. Ephorus lib. 9. ut est in Scho
lijs Argonauticorum Apollonij, scripsit Amazon
nas contumelias affectas à uiris, cum illi ad bellum
quoddam extra fines profecti essent, eos qui domi
remanserant interfecisse, ceterosq; redeuntes non
recepisse. In uetis inf. dexteriorib. mamillis.)
Sic Diodorus lib. 2. scribit, Amazonas τὴν δεξιὰν
τῆσιν ἀριστερὰν χεῖρα ἐπιχειροῦν, ἵνα μὴ καὶ τὰς
μαχίας τὴν σωμάτων ἐπιχειροῦν ἐνοχλήσῃ. ἀφ
ἧς αἰτίας συμβῆναι δ' ἔδρα τὴν ἀμαζόνων ταύ
της τυχεῖν τῆς προσηροείας. Hoc est, uirginis
bus dextram mammam inurere, ne in prælijs tu
more suo corporis agilitatem impediatur. eaq; de

In primum librum

causa factum, ut Amazonū gens hoc nomen inue-
rit. Marpesia & Lampeto.) Ita sine ulla ua-
rietate in nostris manuscriptis libris Orosij & Iu-
stini harum reginarum nomina descripta legun-
tur, non ut in uulgatis, Marthesia & Lampedo.
Ipsæ Ephesum, aliasque vrbes.) Ab Amazoni-
bus, auctore Strabone li. xi. conditas & cognomi-
natas ferunt, Ephesum, Smyrnam, Myrrhinam &
Paphen. Meminit Eustathius quoque in Dionysium.
Huius locum capellit Orithyia.) Sic Iusti-
nus scribit, in locum Marpesie filiam eius Orithy-
iam regno successisse. Hic tamen in uetustis libris
est, Huius locum Sinope filia capellit. Vt Her-
cules quoque cum iussus, &c.) Herculis do-
minus fuit Eurystheus; qui illi duodecim labores
exanclandos præscripsit. Hunc autem laborem Dio-
dorus lib. 4. exponens ait, ἡ ἀκλῆς δὲ λαβῶν
πρόσαμα ἄρ' ἰσπολύτης τῆς ἀμαζόνος ἐνεγ-
κῆν ζωστῆρα, πὺν ἰδὲ τὰς ἀμαζόνους στρατείας
ἰποιόσα. Id est, Cum Herculi mandatum esset, ut
Hippolyte Amazonis cingulum afferret, expedi-
tionem contra Amazonas suscepit. Itaque Orosius
per arma intelligit, ἰσπολύτης ζωστῆρα πανκίο-
λον, ut Apollonius lib. 2. Argo. uocat. Lege etiam
doctissimum Commentarium Isacii Tzetze in Lycophronis
Cassandram. Duæ sorores Antiopæ.)

Diodorus

Diodorus scribit, Herculem e captiuis Antiopam Theseo donasse, Menalippam accepto baltheo liberasse. Apollonius Rhodius canit, Hippolytam Herculi baltheum donasse, ut Menalippam per insidias captā liberaret. Tzetzes mauult, Antiopam fuisse, ex qua Theseus Hippolytum suscepit, quam Hippolytam, ut Lycophron scripsit. ἀλλὰ Δευμῶσος οὐκ ἔστιν ὡδὶ πρᾶγμασιρ ὄντων παλαιοῖς ὡλαῖν ἔαδὲ πλὴν ἰσοείας, ait Plutarchus in Theseo de hoc ipso agens: quem lege. Post Orithyiam Penthesilea.) Penthesilea Amazonum regina post Hectoris cadem Troianis auxilio uenit; magnūq; numero Grecorum occiso, tandem ipsa fortiter pugnans ab Achille interfecta fuit, Diodorus lib. 2. Dictys Cretensis lib. 4.

In Caput XVI.

Getæ, qui & nunc Gothi.) Sic Hieronymus in Genesin, Gothos ab eruditis antiquis Getas nominatos esse testatur. Getas autem trans Aeniū apud Danubium sedes habuisse auctor est Dio libro. 51. & in Domitiano Xiphilinus ex eodem. Idem Dio librum de rebus Gothorum γετάρων inscripserat, ut ex Suida cognoscitur. Claudianus etiam passim Getarum nomine Gothos intelligit. Sed græci rerum ecclesiasticarum scriptores illos γότθους uocant. Quos Alexander cui-

In primum librum
derentandos.) Strabo lib. 7. scribit, Alexandrum
in ea expeditione, quam aduersus Thracas trans
Aemium incolentes suscepit, ad Getas penetrasse,
eorumq; ciuitatem in suam potestatem redegisse.

In Caput XVII.

CCCCXXX. anno.) Ita scripsimus ex aucto-
ritate librorum manuscriptorum, cum uulgo lega-
CCCCXXX. & amplius anno. De hoc nume-
ro plura dicemus libro sequente, cap. 4. Concur-
tus mille nauium). Rotundus numerus classis
Græcorum, ut apud Virg. 2. Aeneid. & apud Ouid.
13. Metam. mille carinae. Apud Euripidem in Orea-
ste Chorus Menelaum sic affatur. Ω χλιόνων
στρατὸν ὁρμήσας Εἰς γῆρ' ἀσίσαν, χεῖρ'. ubi in Scho-
lijs notatur, ἀπληρομένω ἐχρήσατο ἀριθμῷ. το-
σαῦται γὰρ ἦσαν αἱ νῆες τῶν ἑλλήνων, χίλιαι
πρὸς τοῖς πρ. Ergo ille uoluit, naues fuisse,
MCLV.

In Caput XVIII.

Aenææ ex Troia profugi.) Quod Orofius
sue memoriæ ludi literarij disciplina insitum de
Aenea scribit, id hodie quoque ex Virgilio in Scho-
lis pueri cognoscunt. Codro moriente.) No-
ta historia est ex Eusebij Chronico, Iustini lib. 2.

Velleij

Liber Primus. xxxvij.

*Iustini lib. 2. Velleij. i. à quibus nonnihil discrepat
Valerius Max. lib. 5. Cap. 7. Elegantissime rem perse-
secutus est Lycurgus in Leocratem. Pausanias lib.
i scribit, Codrum non longe ab Ilisso à Peloponnes-
sibus interfectum.*

In Caput XIX.

*Sardanapalus) De Sardanapalo Iustinus lib. i.
Diodorus li. 2. copiosè & Velleius Paterculus lib. i.
Apræfecto suo Arbato) Vulgo hic Arbasto &
Arbacto, sicut libro seq. cap. 2. Arbastus & Ar-
bactus legitur. sed quod scripsimus, id est in libris
manuscriptis utroq; loco. Post hæc Medis Phra-
ortes) Orosius hic secutus nescio quem, dissentie
ab Herodoto & Eusebio, qui Phraortem Deioclis,
sive Deiocis filium faciunt, eiq; in regno Medorum
succesisse tradunt. Apud Metasthenem & Diodo-
rum sunt alia nomina horum regum. Post hunc
Diocles.) Diocles est etiam in manuscriptis. In
Eusebij Chronico Deiocles legisur. ab Herodoto
Διοκλῆς nominatur. Astyages uirili prole vacu-
us) Hæc historia scribitur ab Herodoto li. i. & Iust.
item lib. i. Per prodicionem tradit.) Legitur &
tradidit, ut est apud Iustinum: in cuius libris impres-
sis mendosè, deditionem, legitur, cum in antiquis
rectè sit, prodicionem.*

In Caput XX.

Pauli Orosij

Nā Perillus) Hic Perillus aris opifex Plutarcho in Par. est, πείλωτος τῆ τέχῃ χαλκουργός. quē Luc. in Phalar. I. πείλωτος λαόν nominat. De eodē Plin. lib. 34. c. 8. Aremulus) Fuit hic xij. rex Latinorū: qui in Liuij lib. dicitur, Romulus Siluius. Dio. ἄλλοι δὲ nominat, de q; illius impietate plura scribit.

Capit
XXI. Propter spretas) Apud Iusti. lib. 3. unde hæc de scripta sunt, legitur, propter stupratas uirgines. Paus. lib. 4. scribit in ipso bello Caryatidas uirgines Diane choros agitantes à Messenijs raptas fuisse; quas iuuentus quidē uino calefacta stuprare uoluit, sed Aristomenes dux integras suis reddidit. Tyrtæi carm.) Hoc carmē alternis uersibus longiusculis compositū fuit, q; ut armatis militib. Spartanis ad registabernaculū cōuocatis recitaretur lege sancitū fuit ut ait Lyc. κῆλεωκροῦτες ubi carmē illud extat.

PAULI OROSII

LIBER II.

De regnorum mutatione Dei prouidentia facta.

CAPVT I.

NEminē iam esse hominū arbitror, quem latere possit, q; hominem in hoc mundo deus fecerit: vnde etiā peccante homine mundus arguitur, ac propter nostrā intemperātiā comprimendā terra hæc, in qua uiuimus, defectu ceterorū animalū, & sterilitate suorū fructuū castigatur. Itaq; si creatura dei, merito & dispens-

Liber Secundus. xxxviij.

dispensatio dei sumus, quæ enim magis diligit, quæ ille qui fecit? Quis autem ordinatius regit, quam is qui & fecit & diligit? Quis vero sapientius & fortius ordinare & regere facta potest, quam qui et facienda prouidit, & prouisa perfecit? Quapropter omnem potestatem à deo esse, omnemque ordinationem, & qui non legerunt sentiunt, & qui legerunt cognoscunt. Quod si potestates à deo sunt, quanto magis regna, à quibus reliquæ potestates progrediuntur? Si autem regna diuersa, quanto æquius regnum aliquod maximum, cui reliquorum regnorum potestas uniuersa subijcitur? quale à principio Babylonium, & deinde Macedonicum fuit, post etiam Africanum, atque in fine Romanum, quod usque ad nunc manet: eademque ineffabili ordinatione per quatuor mundi cardines, quatuor regnorum principatus, distinctis gradibus eminentes: ut Babylonium regnum ab oriente, à meridie Carthaginiense, à septentrione Macedonicum, ab occidente Romanum: quorum inter primum & nouissimum, id est, inter Babylonium & Romanum, quasi inter patrem senem ac filium paruum, Africanum & Macedonicum breuia & media, quasi tutor curatorque uenerunt, potestate temporis, non iure hereditatis, admissa. Quod utrum ita sit, apertissime expedire curabo.

Supradictorum quasi epilogus, diuersorumque regnorum ac temporum collatio, deque consuetudine regnorum.

Pauli Orosij

CAPVT II.

REX primus apud Assyrios, qui eminere ceteris potuit, Ninus fuit. Occiso Nino, Semiramis vxor eius, totius Asiae regina, Babyloniam urbem instaurauit, caputque regni Assyrii vt esset instituit. Regnum Assyriorum diu inconcussa potentia sterit, sed cum Arbatus, quem alij Arbacem vocant, praefectus Medorum, idemque natione Medus, Sardanapalum regem suum apud Babyloniam interfecisset, regni nomen et summam ad Medos transtulit. ita Nini & Babylonis regnum eo anno in Medos deriuatum est, quo anno apud Latinos Procas Amulij & Numitoris pater, auus autem Rheae Siluiae, que mater Romuli fuit, regnare coepit. Vt autem omnia haec ineffabilibus mysterijs & profundissimis dei iudicijs disposita, non autem humanis viribus, aut incertis casibus accidisse perdoceam, omnes historiae antiquae à Nino incipiunt, omnes historiae Romanae à Proca exoriuntur. Deinde à primo anno imperij Nini vsque quo Babylon à Semiramide instaurari coepta est, interueniunt anni LXIII. Et à primo anno Procae, cum regnare coepit vsque ad conditionem urbis, factam à Romulo, interfunt anni aequae LXIII. Ita regnante Proca futurae Romae semen-

fementis iacta est, etsi nondum germen appareret. Eodem anno regni ipsius Procae, Babylonis regnum defecit, etsi adhuc Babylon ipsa consistit. * Discedente autem Arbato in Medos, partem regni penes se retinere Chaldæi, qui Babyloniam sibi aduersum Medos vindicauerunt. Ita Babyloniae potestas apud Medos, proprietas apud Chaldæos fuit. Chaldæi autem propter antiquam regiae urbis dignitatem, non illam suam, sed se illius vocare maluerunt: unde factum est, vt Nabuchodonosor, ceterique post eum vsque ad Cyrum reges, quamuis Chaldæorum viribus potentes & Babyloniae nomine clari legantur, in numero tamen & * ordine regum non habentur illustrium. Babylon itaque eo anno sub Arbato praefecto dehonora- ta est. Roma sub Proca rege (vt proprie dixerim) seminata est. Babylon nouissime eo tempore à Cyro rege subuersa, quo primum Roma à Tarquiniorum regū dominatione liberata est. Siquidem sub vna eademque conuenientia temporum illa cecidit, ista surrexit: illa tunc primum alienigenarum perpeffa dominatum, haec tunc primum etiam suorum aspernata fastidium: illa tunc quasi moriens, dimisit haereditatem: haec vero pubescens, tunc se agno-

Descendit.

cardine.

Pauli Orosij

uit heredem: tunc orientis occidit imperium,
& ortum est occidentis. Et ne diutius verbis
morer, committo me dēribus insanientium,
sed veritatis præsidio liberandum.

*Simile pene initium, conditio & status regni
Babylonij & Romani, sed exitus diuersus.*

CAPVT III.

Regnauit Ninus annis LII. Cui successit
(vt dixi) vxor sua Semiramis: quæ cum
& ipsa quadraginta & duobus annis regna-
uerit, medio imperij sui tempore Babyloni-
am caput regni condidit. Ita Babylon post
annos M. CLX. & propemodū quatuor, quàm
condita erat, à Medis, & Arabato rege eorum,
præfecto autem suo, spoliata opibus & re-
gno, atque ipso rege priuata est: ipsa tamen
postea aliquandiu mansit incolumis. Simili-
ter & Roma post annos totidem, hoc est, M.
C. LX. & ferè quatuor, à Gothis & Alari-
co rege eorum, comite autem suo, irrupta
& opibus spoliata, non regno, manet adhuc,
& regnat incolumis: quamuis in tantum ar-
canis statutis inter vtrunque urbem conueni-
entiæ totius ordo seruatus sit, vt & ibi præfe-
ctus eius Arbatus regnum inualetit, & hic
huius præfectus Attalus regnare tentauerit:
tamen apud hanc solam merito Christiani
impera-

imperatoris attentatio profana vacuata fit: Ita que hæc ob hoc præcipue commemoranda credidi, vt tanto arcano ineffabilium iudiciorum dei ex parte patefacto, intelligant hi, qui infipienter vtique de temporibus Christianis murmurant, vnum deum disposuisse tempora, & in principio Babilonijs, & in fine Romanis, illius clementiæ esse, quod viuimus: quodd autem miserè viuimus, intemperantiæ nostræ. Ecce similis Babiloniæ ortus et Romæ, similis potentia, similis magnitudo, similia tempora, similia bona, similia mala, * tamen si non similis exitus, similisue defectus. Illa enim regnum amisit, hæc retinet: illa in refectione regis orbata, hæc incolumi imperatore secura est. Et hoc quare? Quoniam ibi in regelibidinum turpitudine punita, hic Christianæ religionis continentissima æquitas in rege seruata est: ibi abique religionis reuerentia, auuditatem voluptatis licentia furoris impleuit: hic & Christiani fuere qui parcerent, & Christiani quibus parcerent, & Christiani propter quorum memoriam, & in quorum memoria parceretur. Quapropter desinant religionem lacerare, & lacessere patientiam Dei: propter quam habent vti & hoc quoque impunitum habeant,
si aliquando

Pauli Orosij

si aliquando desistant. Recolant sane mecum
maiorum suorum tempora bellis inquietissi-
ma, sceleribus execrabilia, dissensionibus fœ-
da, miserijs continuatissima, quæ & merito
possunt horrere, quia fuere, & necessario de-
bent rogare ne sint: eum sane rogare solum De-
um, qui & tunc occulta iustitia permisit vt fi-
erent, & nunc aperta misericordia præstat, vt
non sint: quæ modo à me plenius, ab ipso vr-
bis exordio reuolutis per ordinem historijs,
proferentur.

*De Roma condita, & tempore quo regum
imperio paruit.*

CAPVT III.

ANno post euerfionem Troiæ CCCC
XIIII. Olympiade autem VI. quæ
V. demum anno, quatuor in medio expletis,
apud Elidem Græciæ ciuitatem, agone & lu-
dis exerceri solet, vrbs Roma in Italia à Ro-
mulo & Remo geminis auctoribus condita
est. Cuius regnum continuo Romulus parricid-
io imbuir: pari que successu crudelitatis sine
more raptas Sabinas improbis nuptijs confœ-
deratas, maritorum & parentum cruore dota-
uit. Itaque Romulus interfecto primū auo Nu-
mitore, dehinc Remo fratre, arripuit imperi-
um, vrbemque constituit: regnum aui, muros
fratris,

Liber Secundus *xlj.*

fratris templum foci sanguine dedicauit: sceleratorum manum promissa impunitate collegit. Primus illi campus ad bellum, forum urbis fuit, mixta simul externa ciuiliaq; bella nunquam defutura significans. Sabinorū, quos fœdere ludisq; pellexerat, feminas tam inhonestè præsumpsit, quam nefariè defendit. Ducem eorum Titum Tatium senem, honestis pietatis causis insistentem, diu armis propulsatum, mox vt in societatem regni assumpsit, occidit. Cum Veientibus prælium adhuc paruo nomine magnis uiribus agitatū est. Cænenisium captum ac dirutum oppidum. Assumptis semel armis, nunquam quies fuit: quippe quibus egestas turpis, atque obscœna famæ domi timeretur, si vnquã paci acquieuisent. Iam hinc incessabilia certamina, & iuxta quãtatem virium semper grauias, quam breuissime strinxerim. Tullum Hostilium militaris rei institutorem, fiducia bene exercitæ iuuentutis Albanis intulisse bellum: & diu altrinsecus spe incerta, certa clade, tãdem pessimos exitus & dubios euentus compendiosa Ter geminorum congressione finisse. Rursus pace dirupta, Mettum Fufetium Fidenate bello, meditata etiam prodicione suspectum, curribus in diuersa raptantibus, duplicis ani-

Pauli Orosij

mi noxam pœna diuisi corporis expendisse. Latinos Anco Marcio ducesæpe congressos, aliquando superatos. Tarquinius Priscum omnes finitimos & potentes tunc XII. Tuscię populos innumeris concidisse conflictibus. Veientes Ser. Tullio insistente, victos fuisse, nec domitos. Tarquiniij Superbi regnum, occisi loceri scelere assumptum, habita in ciues crudelitate detentum, flagitio adulteratæ Lucretiæ amissum, & * intus domestica uitia, uirtutesque forinsecus emicantes, id est, oppida valida in Latio per eum capta, Ardeam, Ocricolum, Sueffam Pometiam, & quicquid in Gabios uel fraude propria, uel pœna filij, uel Romanis uiribus perpetravit. Sed Romani quanta mala per CCXL. & III, annos continua illa regum dominatione pertulerint, non solum vnus regis expulsio, uerum etiam ab-
iuratio * regij nominis & potestatis ostendit. Nam si vnus tantum superbia fuisset in culpa, ipsum solum oportuisset expelli, seruata regia dignitate melioribus. Igitur regibus vrbe propulsis, Romani consulendum sibi quàm cuiquam suæ libertati dominandum rati, consules creauerunt: quibus ueluti adulta reipublicæ crescentis ætas, robustioribus ausis exercebatur.

*inter.

*eiuratio.

Bruti

Liber Secundus *xliij.*

*Bruti primi C O S. facinora. Tarquinienſium
& Sabinorum bellum. Diſceſſio plebis. Fames
& peſtilentia ingens Romæ. Veientum
& Etruſcorum bellum, quo
familia illa Fabiorum
interijt.*

CAPVT. V.

ANno poſt urbem conditam CCXL
IIII. Brutus primus apud Roma-
nos conſul, primum conditorem regemque
Romæ non ſolum exæquare parricidio, ſed
& vincere ſtudit, quippe duos filios ſuos ado-
leſcentes, totidemque vxoris ſuæ fratres Vitel-
lios iuuenes, reuocandorum in urbem regum
placito inſimulatos, in concionem protraxit,
virgis cecidit, ſecurique percuffit. Ipſe dein-
de Veientum Tarquinienſiumque bello cum
Arunte Superbi filio, congreſſo ſibi commor-
tuoque, procubuit. Porſena rex Etruſcorum,
grauiſſimus regij nominis ſuffragator, Tar-
quinium manu ingerens, tribus continuis
annis trepidam urbem terruit, concludit,
obſedit: & niſi hoſtem vel Mucius con-
ſtanti vrendæ manus patientia, vel virgo
Cloelia admirabili tranſmeati fluminis au-
dacia permouiffent, profeſto Romani
F 2 compulſi

Pauli Orosij

compulsi fuissent perpeti aut captiuitatem, hō
ste insistente superati: aut seruitutem, recepto
rege subiecti. Post hęc Sabini corrasis vndique
copijs, magno apparatu belli, Romam conten
dunt: quo metu consternati Romani dictato
rem creant, cuius auctoritas & potentia con
sulem præiret: quæ res illo tunc bello plurimū
emolumentum tulit. Sequitur discessio plebis à
patribus. Cum M' Valerio dictatore dele
ctum militum agente, varijs populis stimu
latus iniurijs, Sacrum montem insedit arma
tus: qua pernicie quid atrocius, cum corpus à
capite defectum, perditionem eius per quod
spirabat, meditaretur? actumque de Romano
nomine intestina pernicie foret, nisi maturata
reconciliatio subrepsisset prius, quàm se disces
sio ipsa cognosceret. Urget se atque imminet
sibi extra illas apertas bellorū clades successu
miserō clandestina pernicies: quippe T. Gega
mo & P. Minucio consulibus, duo vel maxi
ma omnium malorum abominamenta, fames
& pestilentia fessam urbem corripuere. Cess
atum est paulisper à proelijs, cessatum tamen
à mortibus non est. Veientes & Etrusci gra
ues hostes, adiunctis sibi finitimorum copijs,
in bella surgentes, obuijs M. Fabio, & Gn.
Manlio consulibus excipiuntur: vbi post sa
cramen-

Liber Secundus. xliij

eramentum iurationis, quo se Romani deuouerant, non nisi post victoriam ad castra redituros, adeo atrox certamen fuit, & victis victoribusque par forma, vt amisso plurimo exercitu, occisisque in pugna Manlio consule & Fabio consulati, M. Fabius consul oblatum sibi à senatu triumphum suscipere recusaret, quia tantis reipublicæ detrimentis luctus potius debebatur. Gloriosissima illa numero & viribus Fabiorum familia Veientanum sortita certamen, quantam reipublicæ orbitatem occasu suo intulerit, infamibus usque ad nunc vocabulis testes sunt fluuius qui perdidit, & poeta quæ emisit. Nam cum sex & C C. Fabij verè clarissima Romani status lumina, speciale sibi aduersus Veientes decerni bellum expetiuisent, spem temere sumptæ expeditionis primis successibus firmauerunt: dehinc inducti in insidias, circumuentique ab hostibus, omnes ibidem trucidati sunt: vno tantum ad enunciandam cladem reueruato, vt miserius audiret patria perditos, quàm perdidisset. Ad hæc non Romæ tantum talia gerebantur, sed quæque provincia suis ignibus aestuabat: & quod poeta præcipuus in vna vrbe descripsit, ego de toto orbe dixerim: Crudelis vbique Luctus, vbi-

Pauli Orosij

que pavor, & plurima mortis imago.

*Cyrus rex Persarum totum orientem popu-
latur, Babylonem urbem mu-
nitissimam capit, Croe-
sum uincit.*

CAPVT VI.

Igitur eodem tempore Cyrus rex Persarum, quæ superius explicandæ historiæ causa commemoraueram, qui tunc Asiam, Scythiam, totumque orientem armis peruagabatur, cum Tarquinius Superbus urbem vel rex vel hostis aut seruitio premebat aut bello, Cyrus (vt dixi) cunctis, aduersum quos ierat, perdomitis, Assyrios & Babyloniam petit, gentem, urbemque tunc cunctis opulentiores: sed impetum eius Gyndes fluius, secundæ post Euphratem magnitudinis, interceptit. Nam cum unum regionum equitum candore formaque excellentem transmeandi fiducia, persuasum, quæ per rapacem alueum offensi vado vortices attollebantur, abreptum præcipitatumque miserisset, rex iratus vlcisci in annum statuit, contestans eum qui nunc tam præclarum equitem vorauisset, feminis vix genua tingentibus

Liber Secundus. xliij

tibus permeabilem relinquendum. Nec peragendo segnior, totis copijs perpeti anno Gynden fluuium per magnas concisum deductumque fossas, in C C C C L X. alueos comminuit. Eo opere prædoctis fossoribus, etiam Euphratem longe validissimum, & mediam Babyloniam interfluentem, deriuauit. Ac sic meabilibus vadis siccum, etiam patentibus alvei partibus iter fecit: cepitque urbem, quam vel humano opere extrui potuisse, vel humana virtute destrui posse, vtrunque pene incredibile apud mortales erat. Namque Babyloniam à Nemrod gigante fundatam, à Nino, vel Semiramide reparatam, multi prodidere. Hæc campi planitie vndique conspicua, natura loci lætissima, castrorum facie mœnibus paribus per quadrum disposita, murorum eius vix credibilis relatu firmitas & magnitudo, id est, latitudine cubitorum quinquaginta, altitudine quater tanta. Ceterum ambitus eius, C C C C. L X X. stadijs circumuenitur. Murus costili latere atq; interfuso bitumine compactus, fossa extrinsecus late patês, vice amnis circumfluit. A fronte murorum, C. portę eręę. Ipsa autem latitudo in consummatione pinnarum vtroq; latere habitaculis defensorũ æque

Pauli Orosij

dispositis, media intercapedine sui citas
quadrigas capit. Domus intrinsecus quater
geminæ, habitationis minaci proceritate mi-
rabiles. Et tamen magna illa Babylon, illa
prima post reparationem humani generis con-
dita, nunc penè etiam minima mora victa,
capta, subuersa est. Ibi tunc Cræsus rex Ly-
dorum famosus opibus, cum ad auxiliandum
Babilonijs venisset, victus sollicitè in regnum
refugit. Cyrus autem postea quàm Babylo-
niam vt hostis inuasit, vt victor euertit, vt
rex disposuit, bellum transtulit in Lydiam: v-
bi conterritum superiore iam proelio exerci-
tum, nullo negotio superauit. Ipsum etiam
Cræsam cepit, captumque & vita & patri-
monio donauit. Exaggerare hoc loco mu-
tabilium rerum instabiles status non opus
est: quicquid enim est opere & manu factum,
labi & consumi vetustate, Babylon capta
confirmat: cuius vt primum imperium ac
potentissimum extitit, ita & primum cessit,
& veluti quodam iure succedentis ætatis de-
bita posteris traderetur hæreditas, ipsis quo-
que eandem tradendi formulam seruaturis.
Ita ad proxima aduentantis Cyri tentamenta
succubuit magna Babylon, & ingens Lydia,
amplissima orientis cum capite suo brachia,
vnius

vnus proelii expeditione ceciderunt: & nostri incircumspecta anxietate causantur, si potentissimæ illæ quondam Romanæ reipublicæ moles, nunc magis imbecillitate propriæ senectutis, quàm alienis concussæ viribus contemiscunt.

Cyrus Scythis bellum intulit, & à Tomyri regina uictus & occisus est.

CAPVT VII.

IGitur idem Cyrus proximi temporis successu, Scythis bellum intulit: quem Tomyris regina, quæ tunc genti præerat, cum prohibere transitu Araxis fluminis posset, transire permisit. Primum propter fiduciam suam, dehinc propter opportunitatem ex obiectu fluminis hostis inclusi. Cyrus itaq; Scythiam ingressus, procul à transmissio flumine castra metatus, insuper astu eadem instructa vino epulisque deseruit, quasi territus refugisset. Hoc comperto, regina tertiam partem copiarum & filium adolescentulum ad persequendum Cyrum mittit: Barbari veluti ad epulas inuitati, primum ebrietate vincuntur: mox reuertente Cyro, vniuersi cum adolescente obtuncantur. Tomyris exercitu ac filio amisso, vel matris vel reginæ dolorem sanguine ho-

F 5 stium

Pauli Orosij

* potius. scium diluere * prōptius, quā suis lachrymis parat. Simulat diffidentiam desperatione cladis illatæ, paulatimq; cōdendo, superbum hostem in insidias vocat. Ibi quippe compositis inter montes insidijs, C. C. M. Persarum cum ipso rege deleuit: adiecta super omnia illius rei admiratiōe, quod ne nuntius quidem tantæ cladis superfuit. Regina caput Cyri amputari, atq; in virem humano sanguine oppletū conijci iubet, non muliebriter increpitans: Satia te, inquit, sanguine quem sicisti, cuius per annos triginta infatiabilis perseuerasti.

Darius rex Persarum Scythas infestans, fugatur. Asiam, Macedoniam, & Ionas uincit.

*Athenienses cum uitæ suæ multorumq; discrimine ag-
greditur.*

CAPVT VIII.

ANno ab vrbe condita CCXLV. Darius Cyro apud Scythas interfecto, post aliquantum interuallum sorte regnum adeptus est. Regnauit enim medius eorum Cambyses Cyri filius: qui deuicta Aegypto, cunctam Aegypti religionem abominatus, ceremonias eius & templa deposuit. Post hunc etiam Magi sub nomine quem occiderant re-
gis, re-

Liber Secundus. xlvj.

gis, regno obrepere ausi: qui quidem mox deprehensi & oppressi sunt. Darius itaque vnus ex his qui Magorum audaciam ferro coercuerant, consensu omnium rex creatus est, qui postquam Assyrios ac Babyloniam à Persarum regno deficientem, bello recuperauit, *
Attyro regi Scytharum hac vel maxime causa bellum intulit, quòd filia eius petitas sibi nuptias non obtinuisset. Magna scilicet necessitas, pro vnus libidine hominis DCCM. virorum periculo mortis exponi. Incredibili quippe apparatu cum DCCM. armatorum Scythiam ingressus, non facientibus hostibus iustæ pugnae potestatem, iniuper repentinis incurfibus extrema copiarum dilacerantibus, metuens ne sibi reditus interrupto ponte Istri fluminis negaretur, amissis LXXX. M. bellatorum, trepidus refugit, quamuis hunc amissorum numerum inter damna non duxerit: & quem habendum vix quisquam ambire ausus esset, perditum ille non sensit. Inde Asiam Macedoniamque aggressus, perdomuit. Ionas quoque nauali congressione superauit. Deinde in Athenienses, quod Ionas aduersum se auxilio iuissent, impetum fecit, atque arma direxit. Porro Athenienses vbi aduentare Darium compe-

Ancyros

Pauli Orosij

compererunt, quamuis auxilium à Lacedæ-
monijs poposcissent, tamen cum derineri qua-
triduanæ religionis otio compertum habe-
rent, spem occasione fumentes, instructis tan-
tum XM. armatorum ciuium, & Platæensib.
auxiliaribus M. aduersum D C. milia hosti-
um campis Marathonijs proruperunt. Milti-
ades ei tunc bello præfuit, qui celeritate magis
quàm virtute fretus, alacri satis expeditione
prius hosti comminus inhæsit, quàm posset ex-
pedito sagittarum iactu propulsari. Tanta in
eo bello diuersitas certandi fuit, vt ex alia par-
te viri ad occidendum parati, ex alia pecudes
ad moriendum præparatæ putarentur. C C M.
Persarum apud campos Marathonios ea tem-
pestate ceciderunt. Sensit Darius hoc damnum:
nam victus fugatusq; arreptis nauibus, refugit
in Persas. Cum autem instauraret bellum, &
vlicisci in victores moliretur, in ipso apparatu
concidit, olympiade septuagesima quarta,
hoc est, post urbem conditam anno C C L X-
X V. quo tempore Romæ Popillia virgo ob
crimen stupri vitæ defossa est.

*Xerxes rex Persarum cum numerosiss. exerci-
tu à Spartanis paucis duce Leonide, ingentem
etiam accipit, astuq; uincitur.*

Caput

CAPVT IX.

Xerxes Dario patri in regnum succedens, bellum aduersus Graciam à patre susceptum, per quinquennium instruxit: quod Demaratus Lacedaemonius qui tunc forte apud Xerxem exulabat, per tabellas primum scriptas, deinde ceratas, suis prodidit. Igitur Xerxes DCCM. armatorum de regno, & CCCM. de auxilijs, rostratas etiam naues MCC. onerarias autem tria M. numero habuisse narratur: vt merito inopinato exercitui immensa que classi vix ad portum flumina, vix terras ad ingressum, vix maria ad cursum suffecisse memoratum sit. Huic tam incredibili temporibus nostris agmini, cuius numerum nunc difficilius est astrui, quam tunc fuit vinci, Leonidas rex Spartanorum cum III. M. hominum in angustijs Thermopilarum obstetit. Xerxes autem contemptu paucitatis obiectæ, iniri pugnam, conferi manum imperat. Porro illi, quorum cognati & commanipulares in campis Marathonijs occubuerant, & certaminis simul & cladis extitere principium. Deinde succedens sibi turba maior ac segnior, cum iam neq; ad procurrendum libera, neque ad pugnandum expedita, neque ad fugiendum prompta, solis motibus

Pauli Orosij

tibus subrigeretur, triduo continuo non duorum pugna, sed cædes vnius populi fuit. Quarto autem die cum uideret Leonidas vndique hostem circumfundi, hortatur auxiliaries socios, vt subtrahentes se pugnae, in cacumen montis euadant, ac se ad meliora temporare seruent: sibi vero cum Spartanis suis aliam sortem esse subeundam; plus se patriæ debere quam vitæ. Dimissis socijs, Spartanos admonet de gloria plurimum, de vita nihil sperandum: neque expectandum, vel hostem vel diem, sed occasione noctis perumpenda castra, commiscenda arma, conturbanda agmina fore. Nusquam victores honestius, quam in castris hostium perituros. Persuasi igitur mori malle, in vltionem futuræ mortis armantur, tanquam ipsi interitum suum & exigerent & vindicarent. Mirum dictu. sexcenti viri castra sexcentorum M. irrumpunt. Tumultus totis castris oritur. Persæ quoq; ipsi Spartanos adiuuant mutuis cædibus suis. Spartani quærentes regem, nec inuenientes, cædunt sternuntque omnia, castra peruagantur vniuersa, & inter densas strues corporum raros homines vix sequuntur. Victores sine dubio, nisi mori elegissent. Proelium à principio noctis in maiorem partem diei tractum:
ad postre-

Liber Secundus. xlviij.

ad postremum vincendo fatigati, ubi quisq;
eorum, deficientibus membris visus est sibi
mortis suæ ultione satiatus, ibi inter impedi-
menta cadauerum, campumq; crasso & semi
gelato sanguine palpitantem, lassus, lapsus &
mortuus est.

*Xerxes Themistocles dux Athenien-
sium bello excepit. Dein, cum
Iones ab eo alienasset,
fugat.*

CAPVT X.

Xerxes bis victus in terra, nauale præ-
lium parat. Sed Themistocles dux
Atheniensium, cum intellexisset Ionas (qui-
bus dum auxilium superiori bello præbet, in
se Persarum impetum verterat) in auxilium
Xerxis instructam classem deducere, sollicita-
re eos parti suæ, hostique subtrahere statuit.
Et quia colloquendi facultas negabatur, lo-
cis quibus Iones accessuri nauibus videban-
tur, proponi symbolos, laxisque affigi iubet,
socios quondam & participes periculorum,
nunc autem iniuste * agentes apta increpa-
tione corripiens, atque ad antiquorum iura
fœderum religiosa adhortatione persua-
dens: præcipueque admonens, uti commisso
prælio

Pauli Orosij

Artemi-
sia.

præliocedentium vice inhibeant remos, sese-
que bello auferant. Igitur rex partem nauium
sibi detinens, spectator pugnae in litore
manet. Contra autem * Artemidora regina
Alicarnassi, quæ in auxilium Xerxi venerat,
inter duces primos acerrime bello immisce-
tur, ita ut versa vice in viro feminea cautela,
in femina virilis audacia spectaretur. Cum
autem anceps pugna esset, Jonesi iuxta præcep-
tum Themistoclis, paulatim se certamini
subtrahere cœperunt: quorum defectio Per-
siam fugam circumspectantes, aperte fugere
persuasit. In qua trepidatione multæ naues
captæmersæque sunt: plures tamen seuitiam
regis, velut immanitatem hostis timentes, do-
mos dilabuntur. Anxium tot malis regem
Mardonius aggreditur, suadens regem in re-
gnum redire oportere, prius quàm auersa fa-
ma nouas res domi moliretur. Se autem, si re-
siduæ sibi copiae traderentur, & ultionem ab
hoste exacturum, & ignominiam domesti-
cam propulsaturum: aut si aduersa belli perse-
uerassent, cessurum se quidem hosti, sed ta-
men sine regis infamia. Probato consilio, ex-
ercitus Mardonio traditur. Rex Abydum,
ubi pontem veluti victor maris conseruerat,
cum paucis proficiscitur. Sed cum pontem
hibernis

hibernis tempestatibus dissolutum offendisset, piscatoria scapha trepidus transijt. Erat sane quod spectare humanum genus & dolere debuerat, mutationes rerum hac vel maxime varietate permetiens, exiguo contentum latere nauigio, sub quo ipsum pelagus antelatuisset, & iugum captiuitatis suæ iuncto ponte portasset, vilissimo vnus seruli egere ministerio: cuius potentia, dum montes exciduntur, valles replentur, amnes exhauriuntur, ipsa etiam rerum natura cessisset. Pedestres quoq; copie, quæ ducibus commissæ fuerant, labore, fame, ac metu ita distabuerunt, & crudescente morbo, tanta pestis, tantæq; foeditas morientium exorta est, vt viæ cadaueribus replerentur: diræ etiam alites atque improbæ bestia, escarum illecebris sollicitatæ, moribundum sequerentur exercitum.

Mardonius Xerxis præfectus, dum reliqua belli exequitur, copijs amissis, aufugit. Xerxes dum a suis ut infortunatus contemnitur, occiditur.

CAPVT XI.

AT vero Mardonius, cui reliqua belli Xerxes commiserat, afflatus primum successu breui, mox in extrema deiectus est.

G Olyn-

Pauli Orosij

Olynthum siquidem Græciæ oppidum expugnauit. Athenienses varia sollicitatione adducere in Ispempacis aggressus, ubi inexpugnabilem eorum libertatem videt, incensa utrisque parte, in Bœotiam omnem belli apparatus deducit. Illuc quoque eum centum milia Græcorum infecuta sunt, & commisso sine mora prælio, Mardonium, delectis copijs ipsius, velut è naufragio nudum, cum paucis fugere compulerunt: castra regijs opibus referta ceperunt, non paruo quidem antiquæ industriæ damno. Nam post istius prædæ diuisionem, aurum Persicum prima græciæ virtutis corruptio fuit. Virget igitur inceptus miseris extrema perditio. Nam forte eodem die quo in Bœotia Mardonij copiæ deletæ sunt, pars Persici exercitus in Asia sub monte Mycale nauali prælio dimicabat. Ibi notuus repente rumor vtriusque classis & populi impleuit aures, Mardonij extinctas copias, Græcos extitisse victores. Mira diuini iudicij ordinatio, in Bœotia oriente sole bellum fuisse commissum, in Asia meridianis horis sub eadem die, tantis spatij maris terræque interiacentibus, nunciatum: qui rumor ei vel maxime rei astipularus est, quod Persas audita clade locorum, primum dolore, dehinc despera-

Liber Secundus. *L.*

desperatione correptos, nec bello expeditos, nec fugæ habiles reddidit. Atq; ita consternatos profligatosque, constantior factus hostis successu felicitatis, inuasit. Xerxes bello in Græcia infeliciter gesto, contemptibilis suis factus, per Artabanū præfectum suum in regia circumuentus occiditur. O tempora de fiderio & recordatione dignissima. O dies illos inoffensæ serenitatis, qui nobis veluti è tenebris respiciendi proponuntur, quibus breuissimo interuallo de visceribus vnius regni decies nouies centena millia virorum, tribus proximis regibus, tria bella rapuerunt: vt taceam de infelicissima tunc Græcia, quæ totum hunc de quo nūc hebescimus numerum, moriendo superauit. Leonidas ille clarissimus Lacedæmoniorum in bello isto aduersus Xerxem, quod supremum ipsi atque hostibus fuit, cum sexcentis suis famosissima illa incitamenta dixisset, Prandete tanquam apud inferos cœnaturi, auxiliariis tamen, quos excedere bello iubebat, misericorditer suavit, vt se ad meliora tempora reseruarent. Ecce cum ille promisit futura meliora, isti asserunt meliora præterita, quid aliud colligi datur, vtroque in suis detestante præsentia, nisi aut semper bona esse, sed ingrata, aut nun-

Pauli Orosij

quam omnino futura meliora?

Roma graui pestilentia, bellis intermissis, diuexata. De bello exulum & fugitiuorum, item Aequorum & Volscorum.

CAPVT XII.

AT Romæ, vt ad id tempus redeam unde digressus sum: (neq; enim interuallo miseriarum ad alios transire compellor, sed sicut se quondam effervescentia vbique mala ipsis actibus colligarunt, ita etiam permixta referuntur: nobis quippe confere inter se tempora orbis, non cuiusquam partis eius laboribus insultare propositum est) Romæ ergo post urbem conditam anno CCXC. suspenso ad modicum bello, grauis pestilentia, quæ semper ibi raras inducias aut factas interceptit, aut vt fierent coëgit, per vniuersam ciuitatem violenter incanduit, vt merito præcedente prodigio cœlum ardere visum sit, quando caput gentium tanto morborum igne flagrauit. Nam eo anno Aebutium & Seruilium ambos consules pestilentia consumpsit, militares copias plurima ex parte confecit: multos nobiles, præcipueque plebem fœda tabe deleuit: quamuis etiam superiore quarto anno oborta lues, eundem populum depopulata sit. Proximo dehinc anno ciues exules, seruique

Liber Secundus. l.j.

niq̄ue fugitiui, duce Herdonio viro Sabino, inuaserunt, incenderuntq̄e Capito' ium: vbi fortissime quidem, Valerio consule & imperatore, obstitere iuniores: sed adeo atrox & graue discrimen praelij fuit, vt ipse quoque cōsul Valerius ibi fuerit occisus, & indignam de seruis victoriam insuper etiam sua morte fœdauerit. Sequitur annus in quo cum victo exercitu consul obsessus est. Nam Minucium consulem congressum praelio Aequi Volsciq̄; superarunt: & fugientem, in Alcido fame ferroq̄e cinxerunt: actumq̄e infeliciter forer, ni Quinctius Cincinnatus, præcipuus ille dictator, artatam obsidionem oppresso hoste soluisset: qui repertus ruri, ab aratro accersitus ad falces, sumpto honore, instructoq̄; exercitu, mox victor effectus, iugū boum equis imposuit, victoriamq̄e quasi stiuam tenens, subiugatos hostes præ se primus egit.

Fames & pestilentia Romæ. Potestas consulum in decem viros translata, perniciofa rei publicæ. Crebri in Italia terræmotus. Fidencium bellum.

CAPVT XIII.

A Nno, qui proximus trecentesimo ab V. C. fuit, dum legati ad Athenienses

G 3 propter

Pauli Orosij

propter Solonis leges deferendas missi expectantur, arma Romana famas pestilentiaque compescuit. Ipso autem trecentesimo anno, ***85.** hoc est, olympiade * nonagesima quinta, potestas consulum decemuiris tradita, constituendarum legum Atticarum gratia magnam perniciem reip. inuexit. nam primus ex decemuiris, cedentibus ceteris, solus Appius Claudius sibi cōtinuauit imperium: statimq; aliorum coniuratio subsequuta est, vt more contempto, quo insigne imperij penes vnum, potestas autem communis erat, omnes omnia proprijs libidinibus agerent. Itaq; inter cetera quæ insolentissime cuncti presumebant, repente singuli cum duodenis fascibus ceterisque; * imperij insignibus processerunt: & nouo improbæ ordinationis incepto ablegata religione consulum, emicuit agmen tyrannorum. duabus tabulis legum ad decem priores additis, agentes insolentissimo fastu plurima, die quo deponere magistratus mos erat, cum ijsdem insignibus processerunt. Maxima etiam Appij Claudij libido auxit inuidiam, qui vt Virginie virgini stuprum inferret, prius feruitutis causam intulit: quamobrem adactus Virginius pater dolore libertatis, & pudore dedecoris, protractam ad seruitutem filiam, in con-

* impera
torijs.

Liber Secundus. ly.

in conspectu populi pius parricida prostravit: qua populus necessitatis atrocitate permotus, & periculo libertatis admonitus, montem Aventinum occupavit armatus. Nectueri libertatem armis destitit, nisi postquam se coniuratorum conspiratio ipsis quoque honoribus abdicavit. Tertia & quinta post centesimam olympiade, per totum ferè annum tam crebri, tamq; etiam graues in Italia terræmotus fuerunt, vt de innumeris quassationibus ac ruinis villarum oppidorumq; assiduis Roma nuntijs fatigaretur. Deinde ita iugis & torrida siccitas fuit, vt præsentis tunc tuturiq; anni spem gignendis terræ fructibus abnegarit. Iisdemq; temporibus, cum Fidenates hostes maximorum auxiliorum manu stipante, terribiles Romanis arcibus imminerent, Aemilius III. dictator, magnam mali molem ipsis Fidenis vix captis depulit, & sanauit: tanta in ipsis erat malorum animorumq; contentio, vt vel domesticas clades superfusa forinsecus bella obliterarent: vel post damna bellorum inducias relaxatas diuersæ pestes cælo terraq; excandescerent, incessabili infestatione corrumperent.

*De Sicilia imperio rebusq; in
ea gestis.*

Pauli Orosij

CAPVT XIII.

*postea. **S**icilia ab initio patria Cycloperum, & *post
Seos semper nutrix tyrannorum fuit. Sæpe
etiam captiua seruorum, quorum primi car-
nibus hominum, medijs cruciatibus, postre-
mi mortibus pascebantur: excepto eo, quod
externis bellis aut præda habebatur, aut præ-
mium. Hæc ut quàm breuissime absoluam,
requiem malorum, nisi nunc, nescit: imò ut
evidentius diuersitates temporum declaren-
tur, sicut antea vel intestinos vel externos tu-
multus perpeffa est inter omnes sola semper,
ita nunc ex omnibus sola nunquam. Nam
etiam (ut sileam de diuturnitate vel illius
calamitatis, qua pressa est, vel istius è contra-
rio, qua fruitur, pacis) Aetna ipsa, quæ tunc
cum excidio urbium atque agrorum crebris
eruptionibus æstuabat, nunc tantum inno-
xia specie ad præteritorum fidem fumat. Igi-
tur ut prætermittam interim de tyrannis,
quorum mox qui fuit ultor, successor effectus
est, medio tempore, hoc est, anno ab urbe
condita C C C X X V. cum Rhegini apud
Siciliam discordia laborarent, ciuitasque
per dissensionem diuisa in duas partes esset,
pars vna veteranos ab Himera urbe Sici-
liæ in auxilium vocauit. Porro illi pulsus
ciuitate

ciuitate primum his, contra quos implorabantur, deinde mox cæsis etiam illis, quibus ad auxiliandum conuenerant, urbem cum coniugibus & liberis sociorum occupauere, ausi facinus nulli tyranno comparandum: quippe cum Rheginis quiduis perpeti satius fuerit, quàm ut ultro inuitarent, quibus patriam, coniuges, liberos ac penates, ipsi extorres ad prædam relinquerent. At etiam Catanenses, cum Syracusanos graues insectosque paterentur, ab Atheniensibus auxilia poposcerunt. Sed Athenienses suo magis quàm sociorum studio instructam classem, in Siciliam miserent: cum & sibi propagare molirentur imperium, & Syracusanam classem nuper instructam Lacedæmonijs proficere vererentur. Et quoniam Athenienses qui missi erant, cæsis hostibus, prospera initia sumptierant, maiores copias robustioremque exercitum cum Lachete & Chææde ducibus in Siciliam reduxerunt. Sed Catanenses belli tædio permoti, cum Syracusanis fœdus ineunt, auxilia Atheniensium spernunt. Post autem Syracusanis, conditiones pacis meditatione dominationis transgradientibus, denuo legatos Athenas mittunt: qui capillo barbaque squalidi, & lugubribus induti, misericordiam atque auxilium & fer-

Pauli Orosij

mone & habitu precarentur. Igitur magna classis instruitur, ducibus Nicia & Lamachos: tantisque viribus Sicilia repetitur, ut suffragia sua & hic timerent, qui impetrauissent. Athenienses duas ilico pedestres pugnas secundis successibus faciunt, confertosque in vrbe hostes, & obiecta classe circundatos, terra maique concludunt. At Syracusanis fractis fessisque rebus, auxilium à Lacedæmonijs petunt: à quibus mox mittitur Gylippus, solus quidem, sed in quo omnium præsidiorum instar præferebatur: qui veniens, ut audiuit inclinatum iam bellum, auxilijs partim in Græcia, partim in Sicilia contractis, opportuna bello loca occupauit. Deinde duobus prælijs victus, nec territus, tertio congressu Lamachum occidit, hostes in fugam vertit, socios obsidione liberauit. Hinc Athenienses terrestri prælio victi, experimenta maris ineunt, & nauali certamine congregi parant. quo cognito, Gylippus classem instructam à Lacedæmonijs accersit: æque Athenienses in locum amissi ducis, Demosthenem & Eurymedonta cum supplemento copiarum mittunt. Peloponnesij quoque cum multarum urbium consensu & decreto ingentia Syracusanis auxilia misere. Ita sub specie socialis belli domesticos motus exequuntur, & qua
fi

Liber Secundus. *liij.*

si placito de Græcia translatum certamen in Siciliam fuerit, sic ex vtraque parte summis viribus dimicatur. Igitur Athenienses prima congreffione vincuntur: castra quoque cum omni pecunia vel publica vel priuata, & cum vniuerso instructu diurnæ expeditionis amittunt. fractis opibus & in angustum redactis, suadet Demosthenes, dum nondū omnino res perditæ sint, quamlibet videantur afflictæ, domū redeant, Siciliaque decedant. Nicias autem pudore male gestarum rerum ab initio desperati or redditus, manere contendit. Reparant nauale certamen: & mox per inscitiam in angustiis Syracusani maris deducti, insidijs hostium circumueniuntur. Eurymedon dux primus occiditur: vndecim naues incenduntur. Demosthenes & Nicias classem dimittunt, quasi tutius terrena expeditione fugituri. Gilippus autem primum naues eorum relictas CXXX. inuadit: dehinc ipsos fugientes persequi aggressus capit, cæditque quam plurimos. Demosthenes de decus seruitutis voluntaria morte declinat, Nicias vero indignam turpemque vitam dedecore captiuitatis accumulatur.

*Athenienses bello Lacedæmoniorum, adhor-
tante seseq; ob exilium ulciscente Alcibiade
excipiuntur.*

Caput

Pauli Orosij

CAPVT XV.

IGitur Athenienses biennio apud Siciliam non sine Lacedæmoniorum damno conflictatis, alij domi malis circumueniuntur. Alcibiades enim dux pridem aduersus Siracusas pronuntiatus, mox ad iudiciũ pro quadam in simulatione detentus, voluntario exilio Lacedæmonem se contulit, impulitq; Spartanos, vt turbatis Atheniensibus, nono rursus bello insisterent: neque eis respirandi spacium, quin opprimerentur, relaxarent. cui incepto ita Græcia omnis astipulata est, quasi ad commune incendium reltinguendum, bono publico congeitis viribus consuleretur. Darius etiam rex Persarum memor paterni auitique in hæc urbem odij, per Thissafernem præfectum Lydiæ cum Lacedæmonijs fœdus pacificitur, eisq; sumptus belli & copias pollicetur. Mirum dictu, Atheniensium tantæ ea tempestate opes fuisse, vt cum aduersus eos, hoc est aduersus vnam urbem Græciæ, Asiæ totiusq; orientis viribus incursum sit, pugnando sepe, nec vnquam cedendo, consumpti magis videantur fuisse quàm victi. Principio enim Alcibiades omnes socios deficere ab his ad Lacedæmonios coegit: sed & ab his quoque per inuidiam insidijs appetitus aufugit, & ad Thissafernem

fernem in Mediam concessit: cui statim accommodato ingenio & apti eloquij gratia familiarior factus, persuadet, ne Lacedæmonios tam profusis opibus iuuet: eum potius istius certaminis arbitrum spectatoremque fieri debere, integrasque Lydiæ vires aduersus victorem referuandas. Quamobrem Thissafernes parrem classis cum aliquanta manu deduci Lacedæmonem iubet: ne vel abundantes suffragijs, alieno tuti periculo dimicarent, vel in totum destitui, susceptum certamē omitterent.

Atheniensium aduersus Lacedæmonios prælia grauiâ, horrendæq; calamitates ac strages utrinq; acceptæ.

CAPVT XVI.

A Pud Athenienses vero cum diu domestica discordia ageretur, imminente periculo, summa imperij ad senatum populû voluntate transfertur. quippe otio discordiæ nutriuntur: at vbi necessitas incubuit, postpositis priuatis causis atque odijs, in commune consulitur. Sed hoc ipsum cum propter infamam genti superbiam & tyrannicas libidines perniciosum foret, tandem Alcibiades exul ab exercitu reuocatur, & dux classis constituitur. Quo comperto, principes primo Spartanis urbem prodere moliti sunt: deinde cum
id fru-

Pauli Orosij

id frustra cogitassent, in exilium sponte cesserunt. Igitur Alcibiades patria liberata, classem in hostes dirigit. Commisso proelio, victoriam Athenienses capessunt. Porro autem maior pars Spartani exercitus caesa, duces quoque penè omnes interfecti, & octoginta naues captæ, absque his quæ in conflictu incensæ demersæque perierunt. Rursus bellum in terram translatum, Spartanis æque infelicitè cessit: quibus rebus fracti Lacedæmonij, petiere pacem, nec tamen impetrare potuerunt. Præterea Syracusanâ præsidia in Siciliam, audita Carthaginienfis belli infestatione, reuocata sunt. Quamobrem Alcibiades classe victrici totam Asiam peruagatur, bellis, incendijs, cædibus rapit sternitque omnia. Vrbes quæ dudum à societate defecerant, capit recipitque quamplurimas. Sic Alcibiades magni nominis factus, Athenas cum admiratione & gaudio omnium, victor ingreditur. Paruo post interuallo auget vires, exercitum classemque numero prouehit, rursusque Asiam petit. Lacedæmonij vero Lyfandrum ducem, classi belloque præficiunt. Cyrus etiam filius Darij, in locum Tissafemis, Ionix Lydiæque præpositus, magnis eos opibus auxilijsque confirmat. Lyfander itaque Alcibiadis exer-

CITUM

scitum prædæ intentum, ac per hoc ubique dispersum ac vagum, repentino incursum opprimit, sine conflictu aliquo vincit, cæditque fugientem. Magna hæc clades Atheniensibus, & multo atrocius vulnus quàm dudum infligerant, susceperunt: quo comperto, Athenienses opinati sunt Alcibiadem antiquum exilij sui dolorem, isto scelere proditionis vindicare curasse: ideoque in locum eius Cononem constituunt, cui residuam manum & summam belli committunt: qui supplere saltem numero exhaustas copias volens, senes ac pueros legit, exercitumque conscribit. Sed huiusmodi manus moram bello non attulit: quippe quod robore, non numero confici solet. Itaque statim imbellis manus vel capta vel cæsa est. tantaque strages occisorum illo prælio facta est, ut delerum non solum regnum, sed etiam nomen Atheniensium videretur. At illi desperatis rebus, statuunt urbem peregrinis dare, ut qui per totam Asiam pauloante dominati sunt, nunc ex hac colluie muros saltem libertatemque tueantur: & quamvis vel suo iudicio ad hæc tuenda etiam obiectis muris non sufficiant, iterum tamen experiri navale prælium parant. Expers consilij furor, dolorem virtutem putat; quantumque medita-

Pauli Orosij

tur ira, tantum promittit audacia. Itaq; omnibus partim captis, partim interfectis, de ipsis quoque reliquis nihil reliqui factum est. Solus dux Conon superstes bello & populo, timens ciuium crudelitate, ad Cyprium regem concessit Euagoram. At dux Lacedæmoniorum, ademptis omnibus ciuitatibus, nihil Atheniensibus præter inanem urbem reliquit, ne hoc diuinam & ipsam urbem postea obsidione circumdedit. Angebat intrinsecus fames, desolatio, & morbus obsessos. Et cum post omnia miseriarum abominamenta, quæ etiam dicere horror est, nihil spei præter mortem occurreret, pacem petiuere.

Atheniensibus certis legibus ac conditionibus pax datur, trigintaq; rectores constituuntur, qui cum tyrannidem execerent, Thrasibulis industria eiectioni sunt.

CAPVT XVII.

Magna hinc inter Spartanos & socios deliberatio fuit, cum plurimi inquietissimam ciuitatem sternendam solo, populumq; infestissimum cum ipso nomine abolendum pronunciarent: Spartani negauerunt se permitturos, ut è duobus Græciæ oculis vnus erueretur; insuper etiam pacem promiserunt, si Piræei portus ducentia in urbem munimina cuerterem

Liber Secundus *lvj.*

euertentur, nauesque reliquas vtro traderent: deinde si rectores sibi triginta lectos succiperent. Huic conditioni addictis & succumbentibus, Lacedæmonij Lyſandrum ad componendas in vrbe parendi leges constituerunt. Inſignis hic annus & expugnatione Athenarum, & morte Darij Perſarum regis, & exilio Dionisij Siciliae tyranni fuit. Igitur triginta rectores Athenienſibus ordinati, triginta tyranni exoriuntur: qui primo ſe tribus millibus ſatellitum ſtipant, mox etiam ſeptingentos milites victoris exercitus lateribus ſuis circumponunt. eadem omnium paſſim futuram, occiſo Alcibiade auſpicantur: qui fugiens, itinere clauſus cubiculo, viuus incenſus eſt. quo interfecto quali ſublato vltore ſecuri, miſeras vrbis reliquias cædibus rapiniſque exhauriunt. Theramenem quoque vnum ex numero ſuo, cui hæc diſplicere ſenſerunt, in exemplum timoremque reliquorum trucidant. Itaque omnes paſſim ex vrbe diffugiunt. ſed interditi Lacedæmoniorum, cum per totam Græciam exulibus negaretur hoſpitiū, omnes ſe Argos ac Thebas contulerunt: vbi ita hoſpitalitatis obſequio ſoti ſunt, vt non ſolum dolorem amiſſæ patriæ lenirent, verum etiam ſpem recuperandæ meditarentur. Erat inter exules

H Thrasybu-

Pauli Orosij

Thraſybulus vir ſirenuus, & generis nobilitate inter ſuos clarus, qui autor audendi pro patria fuit. Itaque caſtellum Phylen Attricotum ſinium collecti exules capiunt, multarumque ciuitatum opibus adiuti, vires capeſſunt: quibus Lyſias quoque Syracuſanus orator, quaſi in auxilium vrbis, quaẽ eſſet patria communis eloquentiæ, quingentos milites cum ſtipendijs ſuis miſit. Atrox id prælium fuit, ſed his pro propria libertate, illis pro aliena dominatione certantibus, animorum atque cauſarum ipſa quoque tulit pugna indicium: nam victi tyranni, in vrbem refugerunt, omneſque quo ex Athenienſibus prius ſibi ſatellites legerant, tunc ſuſpectos proditiõis vrbis custodia remouerunt. Thraſybulum quoque ipſum tentare corruptione auſi ſunt. quod vbi ſtraſperatum eſt, accerſitis à Lacedæmone auxilijs, rurfus in bellum ruunt, vbi duo ſeuiffimi omnium longe tyrannorum trucidantur. Ceteros victos & in fugam verſos, Thraſybulus vbi vel maxime Athenienſes eſſe intelligit, clamore conſequitur, oratione retinet, precibus ligat, proponens ante oculos eorum, quos fugere vel ad quos refugere vellent, ſibi aduerſus triginta dominos, non aduerſus ciues miſeros bellum eſſe ſuſceptum. Quin potius
omnes

Liber Secundus *lvij.*

omnes qui se meminerint esse Athenienses, se
qui oportere Atheniensium libertatis ultores.
Itaq; hæc adhortatio tatum apud eos valuit, vt
mox reuerſi in ciuitatem, tyrannos arce dece-
dere atq; Eleuſinam migrare compulerint: qui
poſtquam in ſocietatem vrbiſ ciues ſuos, eate-
nus exules receperunt, tyrannos in bellu æmu-
latione ſuſcitant, quibus libertas aliorum qua-
ſi ipſorum ſeruitus videbatur. Tunc indiſta
pugna, cum prius quaſi ad colloquium conue-
nirent, circumuenti inſidijs, veluti pacis victi-
mæ, trucidantur. Ita reuocati in vnum, poſt
inexplebiles magnorum lachrymas gaudio-
rum, hæc prima fundamenta recuperatæ liber-
tatis inſtaurant, propoſita iuriſiurandi conte-
ſtatione, vt i diſcordiæ animoſitatesque præ-
teritæ, in obliuionem perpetuam atque immor-
tale ſilentium deducantur. Quod pactio-
nis genus quaſi nouam vitæ inſtitutionem, no-
uamque felicitatem ſtatuſ ſui informant,es,
Amneſtiam vocauerunt, id eſt, abolitionem
malorum. Sapientiſſima Athenienſium, præ-
fertim poſt tanta miſeriarum documenta,
prouiſio: ſi quo pacto res humanæ manente
conſenſu hominum, vt ordinantur, vale-
rent. Sed adeo hoc idem placitum, inter ip-
ſa penè placiti verba corruptum eſt, vt vix

H a interce-

Pauli Orosij

intercedente biennio, Socrates ille clarissimus philosophorum, adactus malis, veneno sibi apud eos vitam extorserit: deinde vix quadraginta annis interuenientibus, vt alia fileam, ijdem Athenienses adempta sibi penitus libertate, sub Philippo Macedonum rege seruierrint. Veruntamen sapientissimi omnium Athenienses, etiam suis malis satis docti, concordia minimas res crescere, discordia maximas labi, cunctaque vel bona vel etiam mala, quae foris geruntur, internis esse radicata & emissa principijs, domi abstertere odia, & foris bella prefferunt: reliqueruntque posteris suis de ruina sui exemplum, de reparatione consilium: si tamen ob infimissimam humanae mentis mutabilitatem, quod in afflictis rebus consulitur, in prosperis seruaretur.

De bello ciuili inter Artaxerxem & Cyrum filios Darij, quod parricidio finitum fuit. De tremotu Siciliae, & Atalante insula facta.

CAPVT XVIII.

Iisdem fere diebus bellum ciuile, immo etiam plusquam ciuile, vix parricidio terminatum, apud Persas gerebatur. Mortuo enim rege Dario, cum Artaxerxes & Cyrus filij eius de regno ambigerent, tandem magnis apparatibus, magnis prouinciarum ac populorum iuinis est

Liber Secundus. lix.

nis est vtrinq; certatum: in quo conflictu cum è diuerso concurrentes sibi ambo fratres mutuo casus obiectauisset, prior Artaxerxes vulneratus à fratre, equi velocitate morti exéptus euasit. Cyrus autem mox à cohorte regia oppressus, finem certamini dedit. Artaxerxes ergo & præda fraternæ expeditionis, & exercitu potitus, potestatem regni parricidio firmavit. Sic vniuersa Asia atq; Europa, partim in se singulæ, partim inter se inuicé funeribus & flagitijs permiscebâtur. Ecce paruissima pagina, verbisque paucissimis quantos de tot prouincijs populis atque vrbibus non magis explicui actus operum, quàm implicui globos miseriarum. Quis enim cladem illius temporis, quis fando funera explicet, aut æquare lachrymis posset dolores? Veruntamen hæc ipsa, quia multo interiectu sæculorum exoleuerunt, facta sunt nobis exercitia ingeniorum, & oblectamenta fabularum. quanquam si quis intentius adhibeat animum, seseque toto mentis affectu ipsis penè causis bellisq; permisceat, ac rursus velut in arce spectaculi constitutus, vtrunque in suis qualitatibus tempus permetiatur, facile dixerim eum iudicaturum, neque illa, nisi irato atque auersato deo posse tam infeliciter perturbari ac permisceri,

neque ista sic, nisi propitio & miserante, componi. His deinde temporibus grauissimo motu terræ concussa Sicilia, insuper exæstantibus Aetnæ montis ignibus, fauillisque calidis, cum detrimēto plurimo agrorum villarumque vastata est. Tunc etiam Atalante ciuitas Locris adhærens, terræ contigua, repentino maris impetu abscissa, atque in insulam desolata est. Atheniensium quoque miserabiles reliquias pestis inuassit, diuque populata est.

Romanorum parum honesta ad Veios obsidio. Vrbs à Gallis capta & uastata. Collatio istius excidij cum presenti Gothorum inuassione.

CAPVT XIX.

ANNO ab vrbe condita CCCLV. obsidio Veiorum decem continuis annis magis oblesores quam obsessos detriuit. Nam Romani repentinis sæpe hostium eruptionibus comminuti, præterea in hibernis bella fortiri, hiemare sub pellibus, postremo famem ac frigus in conspectu hostium perpeti coacti sunt: urbem nouissime sine ullo digno Romanæ virtutis testimonio, cuniculis & clandestina obreptione ceperunt. Hanc utilem magis quam nobilem victoriam, primo dictatoris Camilli, qui eam de Veientibus patrauit, exilium,

exilium, dehinc irruptio Gallorum, & incendium urbis insequitur: cui cladi audeat quisquam, si potest, aliquos motus temporis huius comparare quamuis non æque pendat præteriti mali fabulam præsentis iniuria. Igitur Galli Senones, duce Brenno, exercitu copioso & robusto nimis, cum urbem Clusini, quæ nunc Tuscia dicitur, obsiderent, legatos Romanorum (qui tunc componendæ inter eos pacis gratia venerant) in acie aduersum se videre pugnares: qua indignatione permoti, Clusini oppidi obsidione dimissa, totis viribus Romam contendunt. Hos ita ruentes Fabius cum exercitu consul excepit, ne tamen obstitit, immò potius hostilis ille impetus, quasi aridam segetem succidit, strauit & transijt. Testatur hanc Fabij cladem fluuius Alia, sicut Cremera Fabiorum. Non enim facile aliquis similem ruinam Romanæ militiæ recenseret, etiam si Roma insuper incensa non esset. Patentem Galli urbem penetrant, trucidant rigentes simulacrorum modo in suis sedibus senatores: eosque incendio domorum crematos, lapsu culminum suorum sepeliunt. Vniuersam reliquam iuuentutem, quam constat vix mille hominum tunc fuisse, in arce Capitolini montis latitantem obsidione concludunt: ibique

Pauli Orosij

terunt.

infelices reliquias fame, peste, desperatione, formidine * terrent, subigunt, vendunt: nam mille libris auri discessionis pretium paciscuntur: non quo apud Gallos Roma parui nominis fuerit, sed quod illam sic iam ante detriuerint, ut amplius tunc valere non posset. Exeuntibus Gallis, remanserat in illo quondam urbis ambitu informium ruinarum obscena congeries, & undique impedita errantium, & inter sua ignotorum offensæ vocis imago respondens trepidos suspendebat auditus. Horror quatiebat animos, silentia ipsa terrebant. Si quidem materia pavoris est raritas in spatio. Hinc illis mutare sedes, aliud incolere oppidum, altero etiam censeri nomine cogitatum, placitum atque tentatum est. In temporibus, quorum comparatione præsentia ponderantur. in quibus recordatio suspirat. in quæ incutiunt de electa, vel potius de neglecta religione penitentiam. Reuera pares sunt & conferuntur inter se hæ duæ captiuitates, illa sex mensibus desævies, & tribus diebus ista transcurrens. Galli extincto populo, urbe deleta, ipsum quoque Romæ nomē in extremis cineribus persequentes, & Gothi relicta intentione prædandi, ad cōfugia salutis, hoc est, sanctorum locorum agmina ignara cogentes. Ibi vix
quen-

Liber Secundus. lxxj.

quenquam inuentum fenatorem, qui vel ab-
sens euaserit: hic vix quenquam requiri, qui
forè vt latens perierit. Recte sanè compara-
rim, hunc fuisse ibi seruatorum numerum, qui
hic fuerit perditorum. Plane quod re prodi-
tur & fatèdum est, in hac clade præsentis plus
deum sæuisse, homines minus, cum peragen-
do ipse, quod illi non impleuissent, cur eos mi-
serit, demonstrauit: quippe cum supra huma-
nas vires esset, incendere æneastrabes, & sub-
ruere magnarum moles structurarum, ictu ful-
minum forum cum imaginibus vanis, quæ su-
perstitione miserabili, vel deum vel homi-
nem mentiuntur, abiectum est: horumq; om-
nium abominamentorum, quod immissa per
hostem flamma non adijt, missus è cælo ignis
euertit. Et quoniam vber dicendi ma-
teria est, quæ nequaquam hoc con-
cludi libro potest, hic præsentis
voluminis finis sit, vt in sub-
sequētibus cetera pro-
sequamur.

FRANC.

FABRICII MARCO.

DVRANI IN PAVLI

Orosij li. 2. Annotationes.

In Caput secundum.

ARbatus, quem alij Arbacen vocant.) Ita esse in libris antiquis iam diximus. Diosdorus hunc li. 2. ἀρβακίω nominat, sicut & Euseb. in Chronico. Vnde impressi libri Velleij Paterculi sunt emendandi, in quibus scriptum est, Sardanapalum Pharnaces Medus imperio uitaq; priuauit: cum sit legendum, Arbaces Medus. Ita Nim: & Babylonis regnum.) Hec ex Eusebij Chronico aperte cognoscuntur. Partem regni penes se Chaldaei.) Arbacen contra Sardanapalum iuuit. Belochus Babylonie prefectus. Itaq; uicto Sardanapalo Arbaces Medorū et Persarum regno potitus est, Belochus Babylonem cum Assyria retinuit.

In Caput tertium.

Christiani Imperatoris.) Nomen, Honorij, uulgo additur, ex glossemate, ut puto, illius qui exprimere uoluit, quis hic Imperator esset. quo de lib. 7. cap. 40.

In Caput quartum.

Anno post euerhionē Troiæ CCCC. XIII.)

Hunc

Hunc numerum restituimus, non q̄ eum omnino uerum iudicemus, sed quia illū in omnib. li. uet. inuenimus, atq; ab Orofio scriptum non dubitamus. Nam cum Eutropius scripsisset, Romā conditā XI. Kal. Maias, Olympiadis sextæ anno tertio, CCCCXIX. post Troiæ excidium: Deinde Paulus Diaconus subiecit, Siue, ut placet Orofio, CCCC. XIII. Scio hæc aliter & uulgo legi, et à Schonhouio edita: sed sequor fidē mei libri antiqui, in quo Eutropij historia ita descripta est, ut quæ Paulus adiecit, illius nominis appositione sint separata. Orofio igitur sua restituimus: quāquā nō sine causa certiora iudicamus quæ sunt apud Dionys. Alicarnassē, et Solinū. ca. 2. Interfecto auo Numitore) Hoc me alibi legere nō memini. Sceleratorū manum) Nota res est de Asylo à Romulo patefacto. Ducem eorum Titū Tatium) Non commemorabo ea quæ uel pueris nota sunt: hoc tantum monebo, Tatium Lauiij interfectum fuisse, non à Romulo, sed ab ijs qui per illius propinquos uiolati erant, Dionys. Liuius & Plutarchus. Mettum Fufetium) Hæc nomina ita scripsimus, sicut ea in libris antiquis scripta inuenimus. Tu lege quæ de his 10. Pierius in lib. 8. Aencid. & Sigonius lib. 1. Emendat. cap. 52. doctissime scripserunt. Meditata proditione inculpæ) Suspectum, quod in libro ueteri legitur, aptius uisum est sententiæ illius qui Regum scelera auget,

In secundum librum

auget, quàm suspensum, quod in alijs libris legitur. De hoc supplicio Linius & Dionysius lib. 3. Potentes tunc XII. Tusciæ populos.) Florus lib. 1. ca. 5. de Tarquinio, XII, inquit, Tusciæ populos frequentibus armis subegit. Ocriculum.) Stephanus, Οκεύλα πόλις τῆς ἑλλάδος. διονύσιος ὀκίσκος καὶ κατὰ ἑσμαικῆς ἀρχαιολογίας. ὁ ἔστιν ἐν τῇ οὐκεύλα, ὡς αὐτὸς φησὶ. Suetiam Pometiam.) Ita scripsimus ex auctoritate librorum antiquorum. Vulgo legitur, Sinuessam, Pometiamq;. Eutropius, Gabios ciuitatem, & Sueffam Pometiam subegit, Florus lib. 1. cap. 7. Sic ualida oppida in Latio capta sunt, Ardea, Oricolum, Gabij, Sueffa Pometia. Dionysius lib. 4. ὡς τὸς ἑλλᾶδων ἐν τῷ πομπητικῷ ἀρχαίῳ δαδάμεν, ὁ πόλις πομπητικῷ ἀρχαίῳ. Strabo lib. 5. οὐεσσῶν τῶν πομπητικῶν uocat: quanquam locus ille uulgo admodum corruptus est. Hæc aut Sueffa Pometia dicta est, ad differentiã illius quæ in Campania Sueffa Aununca dicebatur. Mendose igitur apud Messallam legitur, Oppida Sueffam & Pometiam expugnauit.

In Caput quintum.

Anno post urbem conditã CCXLIII.) Idem numerus est apud Eutropium, Messallam, & Sex. Rufum. sed Dionysius li. 5. scribit Romanos regio imperio paruiffe annos CCXLIII. Linius item
lib. 1.

lib. I. extremo ait, Regnum Romæ ab urbe condita ad liberatam annos CCXLIII. Diuersitatis causam Sigonius indicauit. Porfena rex Etrusco-um.) Porfena nominis mediam syllabam Latini poetæ modo produxerunt, modo corripuerunt. Vnde & uariè scriptum inuenitur. Apud Græcos πορσίνας & πορσίνας legitur. Tarquinium manu ingerens.) Sic habent libri ueteres, non, Tarquinierisum manu, ut est in uulgatis. Mucius constanti uendæ manus) Hic est C. Mucius, cui postea Scauola à clade dextræ manus cognomen inditum, Liuius, & alij. Dictatorem creat.) Eutropius, Nono anno post reges exactos &c. Liuius & Cassiodorus scribunt primum Dictatorem creatum Postumo Cominio & T. Lartio Coss. Tu lege Sigonij Commentarium doctissimum in Fastos. Cur. M. Valerio Dictatore.) Huius Valerij prænomen est, non Marcus, sed Manius, ut ex fragmentis Triumphorum cognoscitur. Dionysius etiam lib. 6. illum appellat μάνιος δαλέειου ἀδελφὸς τοῦ ἰουῦ τοῦ πρῶτου ἢ τοῦ δεύτερου. Tu lege Cicronē in Bruto. T. Cegunio & P. Minucio.) Prioris Consulis nomen mendosè erat in libris Orosij. Fuerunt hi Coss. an. ab V. C. CCLXI. Lege Dionys. initio li. 7. & Liuiū in 2. Fluuius quī perdidit, & porta) Fluuius Cremera fuit. portæ Carmentalis, Liuius, Dionysius, & Ouid. li. 2. Fast.

In secundum librum
In Caput sextum.

Nam cum vnum regionū equitum) Hunc lo-
tum ut in omnibus libris antiquis descriptum inue-
nimus, sic imprimēdum curauimus. Orosius rem ab
Herodoto sumpsit, qui de Gynde & Cyro ita scri-
bit, ἔνταυθα οἱ τῶν ἰσθμῶν ἰππῶν τῶν Ἀλυκῶν
ἔπερᾶν εἰς τὸν ποταμὸν, ὃς βαίνῃ
ἐπερᾶν. ὃ δὲ μὲν συμφήσας ἔπερᾶν χορὸν ἐπι-
κῆς φέρον. Hic unus sacrorum equorum candore ex-
cellens præ ferocia flumen ingressus transire cona-
batur : quem flumen uorticibus contorquens abri-
puit & merfit. Contestans eum qui nunc &c.)
Herodotus, καὶ οἱ ἐπιπέλας, οὕτω δὲ μὲν ἀδενεία
ποίησιν, ὥστε τῶν λιπῶν καὶ γυναικῶν μὲν ἐπιπέλας
εἰ γόνυ μὴ βρεχέσας διαβίσι. Minatus est, se
illud adeo debilitaturū, ut in posterum femine ge-
nua non tingentes facile sint transituri. It. 460.
alios) Scribēdum potius, in CCCLX. Nam apud
Herod. est, εἰς τετρακοσίας καὶ ἑξήκοντα μίλια διώρυ-
χος διαλατῶν. Ac sic meabilibus vadis sicū)
Hæc scribit etiam Xenophon li. 7. κῦρος παιδείας.
Latitudine cubitorū L.) Q. Curtius li. 5. Mu-
rus instructus, etc. 107. Strab. lib. 16. scribit, muros
esse in castitudinem pedum 32. in altitudinem cubi-
torum 50. Sed Orosius Herodotum sequitur. Plin.
lib. 6. ca. 26. scribit Babylonis muros esse duccenos
pedes

Annotationes. lxxij.

pedes altos, quinquagenos latos. Media interca-
pedine sui citas) Ita scripsi ex antiquo libro Cor-
nelij Gualtheri. Herodotus ita, ἐπαιῶ δὲ τῆς τει-
χους πρὸς τὰ ἔξωτα, οἰκήματα μονόμυρα ἔδρα-
μαι, τετραμμένα ἐς ἄλληλα. ὁ μίση δὲ τῶν
οἰκηματῶν ἔλιπον τεθείπω πρὸς ἑλάσιμ. Val-
la, Super murum circa oras extruxerunt &c. 118.

In Caput septimum.

Tomyris regina) Græcè apud Herodotum
lib. 1. ἐστὶ τόμυρις, apud Lucian. in Charonte τὸ μὲν
ἐξ. Historia describitur etiam à Iustino lib. 1. et Va-
lerio Max. lib. 9. c. 10. Cum prohibere transitu)
Sic in manuscripto libro Iustini est. Cū prohibere
eos transitū Araxis fluminis posset, transire permi-
sit: cū uulgo aliter legatur. Filiū adulescentiū)
Hic filius ab Herodoto Σπάρχαπίους nominatur.

In Caput octauum.

Regnauit medius eorum Cambyfes) Cam-
byfes regnauit annos septem, mēses quinq;. Herod.
lib. 3. De hoc quoq; Lucianus in Charonte. Darius
itaq; vnus) De Dario Herodotus li. 3. & Iust. libro
1. extremo. Attyro regi) In libris ueterib. par-
tim, Anthiro, partim, Antyro legitur. In impressis
Iustini (nam in nostro manuscripto nomē regis Scya-
tharū non inuenitur) rex Lanthius uocatur. Hero-
lib. 4.

In secundum librum

lib. 4. hoc bellum copiose describens, regem Scytharum Ιυδ'αλ'δ'υρρορ nominat. Ionas nauali congreſſione) De hoc prælio nauali, quo Iones à Persis uicti fuerunt, lege Herodotū lib. 6. Quod Ionas aduersum se auxilio inuissent) Hæc eadem Iustinus lib. 2. Plato in Menexeno, ἀρπασί μιν θ' δὲ δαρείου ἡμᾶς τε ἡ ἑρετειέας, σάρα δεισιν ἐπ'βουλεύσει προφασίζόμενος. &c. Plutarchus in Aristide ait Darium huius belli contra Athenienses causam attulisse ὅτι σάραδ' ἐνέπρηξαν. Cum detineri quatruiduanæ religionis otio.) Foedum mendum hic infederat addita uoce, Persas. Neq; enim Persæ, sed Lacedæmonij quatruidui religione tenebantur, ut scribit Iustinus, & Herodotus lib. 6. apertus his uerbis, ἦρ γὰρ ἰσομήνη τῆ μινωὸς εἰνότη. εἰνότη δὲ ἔκ ἐξελθουσαδ' ἔφαθον, μὴ ἔ' πλῆρεθ' ἰόντ' τῆ κύκλου. i. Erat enim eo mense dies nonus lunæ. eo autem die se exercitum educturos negarunt, cum luna suum orbem nondū compleisset. Lucianus De Astrologia, de Lycurgo ait, καὶ νόμον σφί σιν ἐποιήσατο, μὴ δαμά μὴδ' ἐς πόλεμον προχωρεῖν, πρὶν πλῆσελιωκίλω πλῆρεα γυνέαδ'. Legem ijs scripsit, ne usquā ad bellum ante plenilunium profisciscantur. Plato lib. 3. de legib. cur tardius Lacedæmonij uenerint, in causa fuisse putat bellū cum Messenijs gestum.

gestum. CCM. Perlarum apud campos Marathonios) Hæc est nobilis illa in Marathone Miltiadis auspicijs reportata uictoria. de qua multa passim apud omnes. Popillia virgo) Magna uarietas est in huius Vestalis nomine. Quã enim Orosius hic Popilliam, Dionysius li. 8. Ὀπιμίαν, Lilius li. 2. Opianam nominat. Damnata incesti fuit, M. Fabio, L. Valerio Cos. qui annus Dionysio est post urbem conditam. CCLXXI.

In Caput nonum.

Quod Demaratus Lacedæmonius) Hoc præter Iustinum scribit Herodotus lib. septimo extremo. Igitur Xerxes DCCM.) Herodotus scribit pedestres copias Xerxis fuisse ἑβδομήκοντα καὶ ἑκατὸν μυριάδας. i. decies septies centena millia: Isocrates in Panathenæico ait, Xerxem habuisse ἑβδομήκοντα μυριάδας τῶν μαχίμων. i. bellicosorum 10000. 0001000. 0001000. Diod. li. II. κείθ μῆθεν ἢ τῷ πεζῆς δυνάμεως μυριάδες πλείους τῷ ὀγδοήκοντῃ. pedestrium copiarum supra octingenta millia numerata sunt. Rostratas etiam naues M. DCC.) Lysias & Isocrates scribunt Xerxem in Græciam appulisse classem M. DCC. nauium. Apud Diod. lib. II. numerantur eiusdem classis νῆες σύμπασαι μακρὰὶ πλείους τῷ χιλίῳ ἑδικοσίων. naues omnes longe amplius MDCC. Sed de hac re

In secundum librum

ex Herodoto & Aeschylō plura diximus in Schoa-
lijs nostris in *Lyfia* ἐπιτάξιον. Onerarias autē
τρία M.) Haec sunt Diodoro τριμύκτροι τε & ἑ-
λίας. Vix ad potum flumina) Notum est illud
Iuuenalis Satyr. 10. Credimus altos
Defecisse amnes, epōtāq; flumina Medo
Prandente.

Leonidas rex Spartanorum cum IIII. M.)
Horum trecenti Spartani fuerunt. Cicero de finib.
2. Leonidas rex Lacedaemoniorum se in Thermopy-
lis trecentosq; eos, quos eduxerat Sparta, cum esset
proposita aut fuga turpis, aut gloriosa mors, oppo-
suit hostibus. Verum de ratione pugnae lege Herod.
li. 7. Diodorum. II. Persianam 3. Conturbanda ag-
minatore) Quod, fore, hic in, esse, mutarunt,
id equidem à Vallensibus factum credo. quasi uero
optimi scriptores ita non sint locuti, atq; adeo pa-
rens linguae latinae, M. Tullius nō dixerit, Quasi di-
uinarem fore mihi aliquando expetendum studium
tuum. & c. Sexcenti viri castra) Verba sunt Iu-
stini. Diod. scribit Leonidā secū habuisse, & ὀλίγους
& πεντακισίον, id est, nō amplius quingentos. Vi-
ctores sine dubio) In uulgatis libris additur,
non essent. quod in nullis manuscriptis inuenio.

In Caput X.

De praelio nauali, quod hoc capite describitur,
consule

consule Herodotum li. 8. Aeschylum $\pi\epsilon\sigma\sigma\epsilon\upsilon\varsigma$. Dio
dorū II. Plutar. in Themistocle, & alios. Proponi
Symbolos) Symbolos non symbola libri uet. quomodo
est etiā in impressis Iustini libris. Plautus Bac
chid. Eo presente homini extemplo ostendit symbo
lum, Quem tute dederas ad eum. Apud Herodo. de
Themistocle est. $\alpha\upsilon\tau\omega\mu\omega\upsilon\epsilon\mu\tau\omega\iota\sigma\iota\lambda\acute{\iota}\theta\omega\iota\sigma\iota\gamma\epsilon\gamma\mu\mu\alpha\tau\alpha$, & c. Plutarchus, $\epsilon\upsilon\chi\acute{\alpha}\rho\alpha\tau\eta\epsilon\kappa\tau\acute{\iota}\tau\eta\lambda\acute{\iota}\theta\omega\upsilon$
 $\epsilon\pi\phi\alpha\upsilon\eta\gamma\epsilon\gamma\mu\mu\alpha\tau\alpha\epsilon\delta\delta\mu\lambda\acute{\iota}\epsilon\upsilon\epsilon\lambda\omicron\kappa\omega\upsilon\epsilon\pi\tau\acute{\upsilon}$
 $\chi\eta\varsigma,\epsilon\delta\delta\delta\acute{\omega}\rho\epsilon\iota\sigma\alpha\iota\varsigma\omega\delta\epsilon\iota\tau\acute{\alpha}\nu\alpha\lambda\lambda\omicron\chi\alpha\varsigma\tau\acute{\alpha}\varsigma$
 $\epsilon\sigma\phi\epsilon\iota\varsigma$. id est, literas perspicuas lapidibus inscul
pebat, quorum alios casu offendeat, alios ipse ad
stationes & aequationes collocabat. Nunc autem
iniuste agentes) Sic Herodotus, $\alpha\acute{\iota}\sigma\theta\epsilon\iota\varsigma\iota\omega\upsilon\epsilon\varsigma\epsilon$
 $\pi\iota\epsilon\tau\epsilon\delta\acute{\iota}\kappa\omega\alpha$. Iones iniuste agitis. Verū in nostris
manuscriptis est, iniuste desides. Artemidora re
gina Alicarnassi) Artemidora nomē, q. in omni
bus libris inueni. reliqui. Ceterum non solum Hero
dotus, uerum etiam Iustinus & Pausanias in Laconi
cis hanc reginā Artemisiam nominant. Meminit et
Plutar. $\delta\epsilon\tau\iota\mu\omega\iota\alpha\varsigma$ in Themistocle. Iuncto ponte
portasset) Ita scripsimus ex libro Cor. Gualtheri:
quam uerā esse lectionem alij quoq. suspicati sunt.

In Caput XI.

Olynthum siquidem Græciæ oppidum) See
quitur Orosius Iustinum: Herodotus aut lib. 8. scri
bit, Olynthum nō a Mardonio, sed altero prefecto

In secundum librum

Artabazo expugratam esse. Incensa urbis parte) Partem illam intelligit, quam Athenienses iam re edificare cœperant, auctore Iustino. Herodotus & Diodorus scribunt, Mardonium incensis Athenis euertisse quidquid murorū adiuūq; tam sacrarum quam profanarum reliquum erat. Mardonium de letis copijs ipsius, &c.) Vercor equidē, ne Iustinus in sua epitoma deceptus, cum ea quæ Artabazo tribuenda erant, ad Mardonium retulerit, Orofium quoq; in errorem induxerit. Nam Artabazum aufugisse, Mardonium in pugna ad Plataeas cecidisse Herodotus, Diodorus, Plutarch. aliq; omnes scribunt. Pausanias lib. 1. ait, Mardonium à Spartano milite interfectum fuisse. Interfectorem Herodotus lib. 9. ἀείμωντον, Plutarchus in Aristide ἀείμωντον nominat. Sub monte Mycale) ἐμυκαλῆ τῆ ἰωάννης, est apud Herodotum lib. ult. ubi historia pluribus scribitur, sicut & apud Diod. lib. 11. Lege præterea Thucydidē li. 1. In Asia meridianis horis) Herodotus, δ' ἄλλ' ἐν πλαταιῆσι, πρῶτ' ἐν τῆς ἡμέρας ἐγένετο: δ' δ' ἐν μυκαλῆ, πρῶτ' δ' ἄλλης id est, Res ad Plataeas matutino tempore gesta est, ad Mycalen uespertino. Orofius Iustinum sequitur. Per Artabanum) Artabanus Xerxem interfecit anno ante olympiadē 79. ut scribit Diodorus. Prandete tanquam apud inferos) Hoc apophthegma refertur à Plutar. & M. Tullio li. 1. Tusca
In Caput

Annotationes. *lxxvj*

In Caput XII.

Anno CCXC.) Sic recte hic numerus descriptus est in manuscriptis, cum uulgo mendose sit impressum, CCLX. Nam etiam in antiquis fastis Romanis annus quo P. Seruilius Priscus & L. Aebutius Elua Cos. fuerunt post urbem conditam CCXC. numeratur. De grauisima hac peste, Liuius lib. 3. & Dionys. li. 9. ubi scribit eam coepisse ad K. Septemb. ac toto illo anno durasse. Proximo dehinc anno) Ap. Herdonius Capitolium occupauit P. Valerio poplicola, C. Claudio Cos. an. CCXCIII. Historia est apud Liuium & Dionys. lib. 10. Incenderuntq; Capitolium) Capitolium hoc tempore conflagrasse nemo tradit, quare puto contra fidem etiam librorum legedum, incenderunt. Sequitur annus) Is annus consules habuit L. Minucium et C. Nautium. De Quinctio Cincinnato plena sunt omnia monumenta. Iugum bouum equis imposuit) Hunc locum Diaconus Eutropiane historiae inseruit.

In Caput XIII.

Anno qui proximo trecentesimo) Annum ab V. C. CCXCIX intelligit, Cos. Sp. Tarpeio & A. Aterio, quibus legatos in Graciam missos fuisse, praeter Liuium & Dionys. Casiodorus scribit. Ipso autem trecentesimo) Consulare imperium ad Decemuiros translatum esse an. ab V. C. CCC. altero Li

In secundum librum.

nus & Eutropius, scribunt; CCCII. auctores fasto-
rum Roman. Euseb. et Solinus. Olympiade xcv)
Varietatem numeri ab alijs notatam reliqui. In dua-
bus manuscriptis xcv. inueni; in tertio xxx. Cum
Orosius Eusebiū in hac re fere auctorem sequatur,
qui Decemuirū creationem confert in olympiade
xxxii. uide num ita hic quoq; scribendū sit. Dion-
ysio Decemuiui creati sunt olymp. xxxii. anno se-
cundo. Diodoro lib. 12. olymp. octogesima quarta.
Appij Claudij libido) Nota res est ex Dionysij
lib. 11. Diodori 12. Liuij. 3. Eutropij. 1. Adactus Vir-
ginius pater) Legitur & adductus. Cicero li. 2.
de finib. L. Virginius sexagesimo anno post liberta-
tem receptam Virginiam filiam sua manu occidit
potius, quā ea Ap. Claudij libidini, qui tum erat
summo in imperio, dederetur. Roma nuntijs fati-
garetur) Nuntijs recte est in manuscriptis, pro
quo uulgo mēdose, intus legitur. Liuius scribit his
temporibus M. Cornelio L. Papirio Cos. crebris mo-
tibus terræ in agris tecta corruisse, sed hi Consules
alijs cadunt in annū secundū olymp. 84. Diodoro in
tertiū olymp. 87. Ita iugis & torrida siccitas.)
Siccitate plurimū laboratū fuisse, A. Cornel. Coso,
T. Quinctio Penno, Cos. An. 325. Liui. li. 4. scribit.
Cum Fidenates hostes) Legitur etiam Fidenas
hostis: de quo Eutrop. li. 1. An. CCCXV. ab V. C. Fide-
nates contra Romanos rebellauerunt. Auxiliū præ-
stabant

stabant his Veientes, et rex Veientium Tolumnius. Coniunxerunt se ipsi et Volsci. Plura Livi. li. 4. Aemilius. III. Dictator) Mam. Aemilius Mamercinus Dictator primū an. CCCXVI. cum Fidenatibus accerrimè dimicavit, & triumphans in urbem rediit. Idem Dictator tertium, an. CCCXXVII. cum Fidenates iterum rebellauerunt, Fidenas urbem cepit atq; excidit. Hæc Linius li. 4. Domesticas clades) In uulgatis est, domestica. nostram lectionem ex libris antiquis acceptam ἀντίθεσις comprobat.

In Caput XIII.

Quæ hoc capite ab Orofio explicantur, ea plenius à Iustino ex Trogo commemorantur li. 4. Antiquissimos esse in parte Siciliae Cyclopas Thucydides initio li. 6. scribit. Lachete & Charceade ducibus.) Hi duces extrema æstate anni quinti belli Peloponnesiaci in Siciliam missi fuerunt, auctore Thucydide li. 3. Apud Diod. li. 12. mendosè Χαλκιδας pro Charceade nominatur. Lugubribus induiti) Pannis, quod uulgo additur, in libris uet. nō legitur. Ducibus Nicia & Lamacho.) Tertius dux fuit Alcibiades: sed is nō ita multo postquā in Siciliā perucnerat, domū reuocatus, in exiliū abiit. Thucydides lib. 6. Diod. lib. 13. Plutarchus in Alcibiade & Nicia. Vnde historia plenior petenda. Demosthenem & Eurymedonta) Δημοσθένω

In secundum librum.

ἤρῳ ἄλκιος ἐνός, ὁ εὐρυμέδωντα ἦν θυκυδέως.
Thucyd. lib. 7. Eurymedon dux primus occidi-
tur) Ita ex Augustinianorū libro scripsimus. Nam
reliqui ab impressis nō discrepant quomodo in ma-
nuscripto nostro Iustino Eurylochi nomen etiā pro
Eurymedontis legitur. Notum uerò est ex Thucy-
dides li. 7. Diodori 13. et Plutar. Nicia, Eurymedon
tem, qui in dextro cornu curabat, cū hostes circum-
uenire uellet, interclusum à suis interiisse. Vnde
cum naues incenduntur) Ita quidē constan-
ter omnes libri Orosij: at apud Iust. à quo hæc des-
umpta sunt, legitur, Triginta naues, quibus præ-
fuerat, incenduntur. Thucydides & Diod. incendij
parati ab hostibus meminerrunt, sed de numero na-
uium, quæ flamma perierint, nihil scribunt. Naues
eorū relictas CXXX) Idem numerus est in Iust.
Thucydides scribit Atheniensibus reliquas fuisse
naues circiter LX. Diod. L. naues relictas ait. De-
mosthenes dedecus) Hac de re alij, præter Iusti-
num, nihil. Tantū Plutarchus in Nicia hæc scribit,
αὐτὸς δὲ δημοσθένης σπασάμενος ἐξίφρος ἔωλε
ξε μὲν ἑαυτὸν, ἐμὲν ἀπὶ θανε, ταχὺ τῆν πολε-
μίων πῶδεχόν τῆν κὶ συλλαβόν τῆν. Id est, Ipse
Demosthenes stricto gladio se quidem percussit, ue-
rum non interfecit, subito ab hostibus circum-
uentus & captus. De morte Demosthenis & Ni-
cia Timeum diuersa à Thucydide & Philisto tra-
didisse.

didisse, ibidem Plutarchus scribit.

In Caput XV.

Quæ hoc capite Orosius narrat, ea præter Iustinum Thucydides lib. 8. Diodorus 13. Plutarchus in Alcibiade. Darius rex Persarum) Sextus hic Persarum rex fuit, qui Artaxerxi Xerxis filio in regno successit. Tiffasernem præfectum Lydiæ) *πασαφέρνης βασιλεία δαρεῖω τῷ ἀρταξέρξῃ στρατὸς ἢ π τῷ κῶτω.* Tiffasernes regis Darij Artaxerxis filij præfectus in ora maritima erat, Thucydides. Ad Tiffasernem in Mediam cōcessit) Thucydides, ὑποχωρεῖ δέ τας πρὸς τὴν πασαφέρνην, metu adductus clam se ad Tiffasernem confert. Plutarchus, *πασαφέρνη δὲ τῷ βασιλέως σατραπείᾳ ἔσθ' ἐκαστὴν ἐπὶ ἀσφαλείας ἐνθὺς ὧν παρ' αὐτῷ πλεονεξία μέγιστος.* ubi se Tiffaserni, ut extra periculum esset, dedit, statim apud eum summum locum obtinuit.

In Caput XVI.

Summa imperij ad Senatum transfertur) Quomodo summa imperij ad Senatum quadringentorum hominū translata fuerit, item de reditu Alcibiadis, copiose Thucydides, Diodorus & Plutarchus locis citatis. Commisso prælio) Duplicem uictoriam describit, unam naualem, alterā terrestre, quas Athenienses ad Cyzicum de Spartanis

In secundum librum

reportarunt, duce illorum Mindaro interfecto. Xenophon li. 1. de rebus Græcorum, Diod. li. 13. Plutar. Alcibiade, Lacedæmonij petiere pacem) Legationis de pace Athenas missæ princeps fuit Endius: Athenis uero Cleophon maximè paci impedimento fuit. Lege Diod. Syraculana profidia) Post Atheniensium cladem in Sicilia Aegestæ socij Atheniensium præsi à Selinantijs et Syracusanis opem à Carthaginensibus petierunt: hiq; illis præsidium cum Annibale Gesconis F. duce miserunt: itaq; Syracusani suos, quos auxilio Lacedæmonijs contra Athenienses miserant, domum reuocarunt. Xenophon et Diod. Sic Alcibiades magni nominis) Magnificum Alcibiadis reditum in patriam præter Xenophontem, Diodorum et Plutarch. describit Iustinus li. 5. Cyrus etiã filius Darij. Lylander itaq; Alcibiadis) Hec clades absente Alcibiade Antiochi, quæ classi præfecerat, temeritate accepta fuit. Xenop. li. 1. Diod. 13. Plutar. Alcibiade et Lyfandro. Pausanias li. 3. Itaq; statim imbellis manus &c.) Vltimum hoc prælium nauale inter Lacedæmonios et Athenienses bello Peloponnesiaco (q; xxvii. annos durauit) commissum fuit adægus flumina, quo Athenensium classis deleta est: de quo eosdem auctores consule, quos modo nominavi. Statuunt urbem peregrinis dare) i. peregrinos ciuitate donare. Diod.

ἰπποκράτους πολίτας εὐδὲ μετοίκους, ὃ τὴν Ἄλμων
 ξένων εὐδὲ βουλευμένου, σωαχρονίπαθ. Ad Cy-
 prum regem concessit Euagoram) Huius loci
 mendum alij quoq; animaduverterant, ac sine ullo ne-
 gotio ex Iustino emendari potuit. Xenoph. lib. 2.
 Κόνωρ ὄκτω νῆσιν ἰρὰ πέλας πρὸς Εὐαγόραν
 ἐς Κύπρον. Sed ne in re minimè dubia testibus uide-
 ar uti non necessarijs, κένωνα δὲ τίς ἐκ οἴδεν, ὅτι οὐ
 συχισαπὸς τῆς πόλεως ὡς Εὐαγόραν ἦλθε; ut ait
 Isocrates in Euagora. In Caput XV II.

Spartani negauerunt) Sic quidem Iustin. at Xe-
 nophon li. 2. ita, λακεδαιμόνιοι δὲ ἐκ ἔφρασαν πό-
 λις Ἰλλυρίων ἀσφαποδίων, μέγα ἀγαθὸν ἐργ-
 ασίαν ἔω ἐν τοῖς μεγίστοις κινδύνοις χυνομένοις
 (Sic enim legendū ē uetustis, nō χυνομένοις ut est im-
 pressū.) τῆς Ἰλλυρίας. Lacedæmonij negarunt se Græ-
 cam urbē, quæ in summis Græciæ periculis optimè
 de illa esset merita, euersuros. Si Piræei portus)
 iust. Si demissa Piræeū uersus muri brachia deice-
 rint. ubi muri brachia uocat, quæ Græci μακρὰ
 σκέλη, ἢ μακρὰ τείχη. Darij Persiarum regis)
 Darius non ita multo post pacem inter Athenien-
 ses factam mortuus fuit, cum annos XIX. regnasset,
 Diodorus lib. 13. Dionysius uero, ut idem scribit,
 non tam exulauit, quam in extremum discrimen
 amittende tyrannidis uenit. Occiso Alcibia-
 de) Trogus, cuius sententiam Orosius sequitur,

In secundum librum lxx.

videtur idco scripsisse Alcibiadem à Triginta uiris
 occisum fuisse, quòd illi, & præcipue Critias, ut est
 apud Plutarch. Lysandrum impulerint, ut Alcibia-
 dem à Pharnabazo interficiendum curaret. Variè
 tamen eius necis causæ commemorantur à Plutara-
 cho & Diodoro li. 14. Viuus incensus est) plu-
 tarchus scribit Alcibiadem in Phrygiæ quodam ui-
 co deprehensum ab ijs quibus Pharnabazus hanc cæ-
 dem madauerat. qui cum ad eum ingredi non aude-
 rent, ædibus circumfusi eas incenderunt, Alcibiades
 sinistra manum pallio inuoluit, gladioq; districto in-
 teger à flamma erupit, & submotis interfecto-
 ribus eminus ab ijs telis oppressus est. Sed Ephorus li. 17.
 ut est apud Diodor. tradidit ædibus incensis ipsum
 quidem eruptionem tentasse, uerum flamma telisq;
 impeditum interiisse. Theramenem quoq;) The-
 ramenis præclara mors non tantum à Xenophonte
 eleganter describitur, sed et à Cicerone Tusculana
 imagine laudatur. Thrasybulus vir strenuus.)
 Θρασύβουλος ο τυραννιστής ο μαχητής, ὃν ἀδύνα-
 ναίτην, Diod. Castellum Phlyen) Vulgo mendo-
 se, phlyenen, legitur, sicut apud Isocratem de pace
 τὸ φυλακὴν καταλαβόντων, Apud Dionem li. 44.
 οἱ τὴν φυλακὴν καταλαβόντες, pro φυλῶν. Χει-
 πορτοί, φυλῶν χειρὸν καταλαβόντων, ἰαυροί.
 Diodo. καταλαβέτο χειρὸν τῶν ἄλλων ὀνομαζόμε-
 νοι.

μὲν οὖν Φυλίῳ. Ἰμδὲ δὲ φρεσίως ὄχροντε σφὸν
 εἶρα, © τῆν ἀδλωδρ ἀπέχορ σαδίουσ ἐκαστόρ.
 id est, Occupavit Atticæ castellum Phylon nomine:
 quod & bene munitum erat, et Athenis aberat mil-
 lia passuū fere XIII. Quibus Lysias quoq;) . Ex-
 tant optimi huius Oratoris aliquot orationes: qua-
 rum lepidissimā Funebrē nos ante annos aliquot au-
 xilio libri manuscripti integrā edidimus, latinamq;
 una cum Defensione cedis Erathosthenis fecimus.
 CCCCC milites) Plutar. in Lysia auctor est,
 ipsum iuuisse Thrasybulū duobus millibus drachma-
 rū, scutis ducētis, & militib. ā se cōductis trecentis:
 Thrasybulum quoq; ipsum) Hūc conatum ex-
 posuerat Diodorus lib. 14. ubi post occupatum Pi-
 ræum scribit magnum numerū exulum ad Thrasy-
 bulum confluxisse: ac deinde in Henrici Stephani
 libro sequitur, φαερὸς μὲν πδδὲ πνωρ ἀχμα-
 λώ τῆν διαλεξόμιοι. © c. ubi hæc uerba, ἦ λθον δὲ
 © ἀπὲ τῆν τεράκοντα πνεσ. aut his similia desunt.
 Duo læuissimi) Critias nimirum & Hippoma-
 chus, Xenophon, & Iustinus. Diodorus Critiæ tan-
 tum meminit. Thrasybulus clamore consequi-
 tur) Hæc Cleocriti præconis uocē pronūtiata fuis-
 se Xenophon scribit. Amnestiam) ἀμνησίαν. Va-
 lerius M. li. 4. ca. 1. de Thrasybulo, Plebis scitum in-
 terposuit, ne qua præteritarū rerum mentio fieret

In secundum librum

Hæc obliuio, quàm Athenienses ἀμνηστία uocant, &c. Hinc Plutarchus in ciuilibus præceptis scitum illud Atheniensium uocat Ἡ τῆς ἀμνηστίας ψήφος μὲν. Hoc Græcum uerum usurpauit M. Tullius, cum post cædem C. Iulij Cæsaris omnem memoriam discordiarum obliuione sempiterna delendâ censuit Philip. 1. Hinc Paterculus lib. 2. Et illud decreti Atheniensium celeberrimi exemplum relatum à Cicero obliuionis præteritarum rerum decreto patrum comprobatum est. Vopiscus in Aureliano, Amnestia etiam sub eo delictorum publicorum decreta est de exemplo Atheniensium, cuius rei etiam Tullius in Philippicis meminit. Hæc ideo pluribus, quod uideam esse qui affirmant, uerbum illud, quod Cicero usurpauit, esse non ἀμνηστία, sed, μὴ μνηστία κἀπ. Socrates ille) Socrates ab Anyto & Melito impietatis accusatus, & condemnatus uenum bibit anno primo Olympiadis xcv. Laertius lib. 2. & Diodor. 14. Concordia minimas res crescere) Sententia Sallustiana ex Iugurthino.

In Caput XVIII.

Bellum hoc inter duos fratres Cyrum et Artaxerxem gestum Xenophon eius particeps & socius septem libris κύρις καὶ ἀρταξέρως descripsit: quos bene Latinos fecit doctissimus Romulus Amasæus. De eadem Diodorus lib. 14. & Plutarchus in Artaxerxe.

Quis

Annotationes. lxxij.

Quisenim cladem) παρωδία Virgiliana è lib. 2.
 Aeneid. His deinde temporibus) Hic terramoto-
 tus accidit an. tertio Olymp. xxcviii. anno quinto
 belli peloponnesiaci. de quo Diod. li. 12. ΠΗΛ. ΚΟΥ-
 ΖΟΥΣ δὲ συνέβη τῶν σεισμῶν γινέσθαι καὶ πολλὰ μέ-
 γη τῶν ἐπιπέδων, ὥστε ἐν πόλιν πᾶσιν ἐπιπυλατῆσι
 ἔς ἐπικλύσασθαι πᾶν θαλάτταν διαφθεῖραι, ἢ
 καὶ πᾶν Λοκίδαν χερσονήσον καὶ δεσώσης ῥῆξαι μὲν
 τὸν ἰσθμὸν, πείθεσθαι δὲ νῆσῶν πᾶν ὀνομαζομένην
 ἄπυλαντην. id est, Tum in plerisq; Græciæ parti-
 bus terra ita movit, ut non nullas urbes maritimas
 super infusa maria obruerint, & Locridis latus,
 in quo Atalante oppidum in mare proiec- tum conti-
 nenti adhererebat, maris impetu abscissum in insulam
 abierit.

In Caput XIX.

Anno ab V. C. CCCLV) cuspinianus uult
 in hoc numero errorem inesse. quem ego, qui puto
 Orosium respexisse non tempus cæptæ obsidionis
 Veiorum, sed cæptæ urbis, contra fidem librorū mu-
 tare nolui. Sigonio, cuius diligentiam in perficiens-
 dis Fastis admiramur, annus cæptæ urbis Veiorum
 est post R. cond. CCCLVII. De Veiorū obsidione et
 expugnatione copiose Lii. lib. 5. Camilli exili-
 um) M. Furius Camillus, sic dicta ab L. Appuleio
 Tribunopl.

In secundum librum

Tribunopl. ob prædam Veientanam iniquè diuisam, in exilium abiit quinto anno postquam Veios ceperrat, Liuius & Plutarchus in Camillo. Urbem Clusini, quæ nunc Tuscia.) Orosio hic suam lectionem reddidimus. Verum hoc oppidum ab alijs Clusium, oppidanos Clusinos dici, notius est, quam ut sit admonendum. Fabius cum exercitu Consul.) Nullus Fabius hoc tempore Consul fuit: sed eo anno, quo Roma capta est, tres Fabij Tribuni militum Consulari potestate fuerunt, Liuius lib. 5. Diodor. 14. Plutarchus in Camillo. Testatur hanc Fabij cladem.) Eodem die, nempe XV. K. Sext. utraque clades accepta fuit, isq; dies à posteriore Aliensis dictus est, Liuius lib. 6. Plutar. in Camillo, Tacitus lib. 18. Seruius in VII. Aeneid. Et undique per impedita.) Lectionem illam, quam hic Gerardus Bolsuinge in margine asscripsit, nos in antiquis non inuenimus: sed quod in illis sine ulla differentia legitur, nos bona fide descripsimus. Hinc illis mutare sedes.) Intelligit consilium migrandi Veios: quo de Liuius libro quinto extremo. Illa sex mensibus delæuiens.) Plutarchus Romam septem mensibus in Gallorum potestate fuisse, his uerbis in Camillo scribit, οὕτω μὲν ἡ ῥώμη πάλωρος ἦλθε, καὶ πάλω γὰρ τὸ ῥομῆ σῶθη, μὲν ἄς ἐπὶ αὐτῶν παύτας ἑπὶ τοῖς βαρβάροις ῥηνομένη.

Pauli

PAVLI OROSII
AD VERSVS PAGANOS HI-
STORIARVM LIBER III.

PRÆFATIO.

ET superiore iam libro con-
testatus sum, & nunc neces-
sarie repeto, secundum præ-
ceptum tuum de anteactis
conflictationibus sæculi, nec
omnia nec per omnia posse
quæ gesta, & sicut gesta sunt explicari, quoni-
am magna atque innumera copiosissime à plu-
rimis scripta sunt. Scriptores autem etsi non
easdem causas, easdem tamen res habuere pro-
positas: quippe cum illi bella, nos bellorum mi-
serias euoluamus. Præterea ex hac ipsa, de
qua queror, abundantia, angustia oritur mihi,
& concludit me sollicitudo nodosior. Si enim
aliqua studio breuitatis omitto, putabuntur
aut mihi nunc defuisse, aut in illo tunc tempo-
re non fuisse. Si vero significare cuncta, nec
exprimere studens, compèdiola breuitate suc-
cingo, obscura faciam: & ita apud plerosque
erunt * dubia, vt nec dicta videantur: maxime
cum è contrario nos vim rerum, nõ imaginem

* dicta:

K scuritas

Pauli Orosij

securitas, immò vt est semper obscura breuitas, et si cognoscendi imaginem præfert, aufert tamen intelligèdi vigorem. Sed ego cum vtrumque vitandum sciam, vtrumq; faciam, vt quocunq; modo alterutra tēperentur, si nec multa prætermiſſa, nec multum conſtricta videantur.

De pace iussu Artaxerxis regis per Græciam facta, deq; uarijs bellis ante illam pacem à Laacedæmonijs cum rege & Thebani gestis, ubi de Conone CAPVT I.

ANno ab vrbe condita CCC. LXIII. quem annum sicut grauissimum propter ignotam sibi captiuitatem Roma perſenſit, ita magnificum propter inſolitam pacem Græcia habuit. Eo siquidem tempore quo Galli Romam captam incensamq; tenuerunt ac uendiderunt, Artaxerxes rex Persarum discedere ab armis & quiescere in pace vniuersam Græciam per legatos præcepit, denunciâns contradictorem pacis, bello impetendû: quem ita iubetem potuissent utique Græci tam constanter contemnere, quàm fortiter sæpe uicerunt, nisi porrectam vndecunq; occasionem, quàm auidè desiderauerant, tam libenter hausissent. ostenderunt enim quàm ægre admiserere illa quæ eatenus geſſerunt, quæ tam facile indigna etiam conditione doposuerunt: nam
quid

quid tam indignum liberis & fortibus viris, quàm longe remoti, sæpe etiam uicti adhuc hostis, & deinde minitantis imperio arma deponere, paci quæ seruire, si non ipso tantum annuntiatae pacis sono per corda cunctorum ægra belli tabuisset intentio: & post diurnas laborum vigilias oscitantes ac stupefactos quies inopinata laxasset, priusquam ipsam quietem voluntas pacta componeret? Vnde autem tanta fatigatio, omnium per totam Græciam populorum corda corporaque oppresserit, quæ efferos animos ignoto acquiescere otio tam facile persuasit, quàm breuissime ostendam. Lacedæmonij, utpote homines & Græci homines, quò plura habebant, eò ampliora cupientes, postquam Atheniensium potiti sunt, uniuersam Asiam spe dominationis hauserunt. Itaque toti orienti bellum mouentes, Dercyllidam ducem in hanc militiam legunt: qui cum sibi aduersus duos potentissimos Artaxerxis Persarum regis præfectos, Pharnabazum & Tissafernem, pugnandum videret, prouiso ad tempus consilio, ut pondus geminae congressionis eluderet, unum denunciato bello appetit, alterum pacta pace suspendit. Pharnabazus Tissafernem apud Artaxerxem, communem tunc regem defert ut

Pauli Orosij

proditorem, præsertim qui cum hoste belli tempore de fœderis conditione pepigisset: hor taturque regem vt in locum eius Cononem Atheniensem virum, qui tunc forte apud Cyprum exulabat, ducem nauali bello cõstituat. Acceptis igitur quingentis argenti talentis, Conon per Pharnabazum euocatur, classique præficitur: quibus compertis, Lacedæmonij & ipsi auxilia naualis belli, à rege Ægypti Hecynione per legatos petunt: à quo centum instructas triemes & sexcenta millia modium frumenti acceperunt: à socijs etiam vndique magna contraxere subsidia. Cui militiæ consentu omnium, Agesilaum ducẽ decreuerunt, virum pede claudum, sed qui in difficillimo rerum statu mallent sibi regẽ claudicare quàm regnum. Raro vnquam ita pares omni industria duces in vnum coiere bellum, qui acerbissimis inuicem prælijs fatigati, & multo sanguine oblit, velut inuicti ab alterutro recesserunt. Igitur Conon accepto iterum per se ipsum à rege magno stipendio, reuerfus ad classem, inuadit hostiles agros, turres, castella, cæteraq; præsidia expugnat: & velati effusa tempestas, quacumque incubuit, cuncta prostermit. Lacedæmonij vero domesticis malis circumuenti, externis inhiare desistunt, abijciuntque

Liber Tertius. lxxv.

Antique spem dominationis, imminente periculo seruitutis. Agesilaum, quem cum exercitu in Asiam miserant, ad subsidium patriæ reuocant. Interea Pisander dux apud Spartam, per Agesilaum regem relictus, maximam militamque classem tunc instruxerat, motus æmulatione virtutis Agesilai, vt illo pedestrem expeditionem agitante, ipse quoque nauali discursu oram maritimam peruagaretur. Conone vero suscepto negotio, duplicem curam impendebat, debens socijs sollicitudinem, patriæ fidem: vt huic exhiberet naturam, illis præberet industriam: in hoc propèrior ciuibus, quod quieti libertatiq̃ eorum alieni sanguinis discrimen impenderet, & pugnaret aduersus insolentissimos hostes periculo regis, præmio patriæ. Conserunt itaque nauale certamen Persæ Conone, Spartani Pisandro duce: milites, remiges, ipsiq̃ ductores vno pariter in mutuam cædem ardore rapiuntur. Magnitudine atque atrocitate belli istius inclinatus, ex hoc semper in posterum Lacedæmoniorum status proruit. Namque ex illo fluere, ac retro sublapsa referri spes Spartanorum visa est, donec assurgendo egre ac miserè recidendo confecta & potestate careret, & nomine. Atheniensibus vero hæc eadem pugna initium

Pauli Orosij

recuperandæ potentiaë, sicut Lacedæmonij
amittendæ, fuit. Primi igitur Thebani, auxi-
lio Atheniensium fulti, superiore clade fauci-
os ac trepidos aggrediuntur, multa animati
fiducia propter virtutem atq; industriam Epa-
minondæ ducis sui, cum quo sibi facile obti-
nere posse imperium totius Græciæ videban-
tur. Fit itaq; terrestre prælium, Thebanis mi-
nimo negotio vincentibus. Vincitur etiam
hoc conflictu Lysander & occiditur. Pausa-
nias quoque dux alter Lacedæmoniorum, in-
simulatus prodicionis, in exilium truditur.
Thebani autem victoria potiti, collecta vni-
uersi exercitus manu, Spartâ contendunt, pu-
tantes se vacuam præsidio ciuitatem, nullo
intraturos negotio, cuius iam omnes penè co-
pias cum ipso rege delessent, atque ab omni-
bus socijs destitutos viderent. Lacedæmonij
periculo ciuitatis impulsî, habito in exercitati
militis qualicumq; delectu, obuiam hosti pro-
cedunt. Sed victis semel, aduersus victores ob-
sistendi nec virtus nec animus erat. Cum
igitur cædes vnius tantum penè partis agere-
tur, repente rex Agesilaus accersitus ex Asia,
improvisus bello superuenit: Thebanos iam
successu duplicis victoria lætiores segnioref-
que aggreditur; nec difficile superat, maxime
cum

Liber Tertius. lxxvj.

tum adhuc apud ipsum penè integræ vires haberentur. Ipse tamen Agefilaus grauius vulneratur. At vero Athenienses, cum comperissent insperata Lacedæmonios victoria subleuatos, pristinae seruitutis, de qua tunc respirare vix cœperant, trepidi metu, exercitum contrahunt, eumque Bœotijs in auxilium adiungunt, commissum Iphicrati duci: qui adulescens admodum, vix dum annos viginti natus, infirmitatem ætatis maturitate animi mu- niebat. Conon quoq; vir quidem Athenien- sis, dux autem Persici exercitus, audito Agefi- lai reditu, ad populandos Lacedæmoniorum agros reuertitur. Ita Spartani strepitu circum- sonantium vndiq; hostium clausi atq; exter- riti, vltima propemodum desperatione tabue- runt. Sed Conon postquam vasta hostilis solæ populatione satiatusest, Athenas pergit, in ma- ximo gaudio ciuium ipse tristis: quippe cum videret urbem populo quondam cultuq; or- natissimam, nunc miserabili ruinarum ac de- solationis l'qualore confectam. Itaque ma- gnum pietatis miserationisq; monumentum in reparatione eius operatus est. Namq; eam à Lacedæmonijs exinanitam, Lacedæmonio- rum prædis repleuit: Persis incendentibus con- crematam, Persis ædificantibus reformauit.

Pauli Orosij

Interea Artaxerxes rex Perſarum, ſicut principio dictum eſt, vniuerſis Græciæ populis per legatos, vt ab armis diſcederent, & paci acquieſcerent, imperauit: non quod miſericorditer feſſis conſuleret, ſed ne illo in Ægypto bellis occupato, aliqua in regnum ſuum tentaretur irruptio.

*De Lacedæmoniorum offenſione in Arcadia,
uictoria Thebanorum, Epaminondæ morte
cum epilogo dictorum.*

CAPVT II.

CVnctis igitur Græcis optatiſſima quiete reſolutis, domeſticoque otio torpentibus, Lacedæmonij inquieti magis quàm ſtrenui, & furore potius quàm virtute intolerabiles, poſt bella depoſita têtant furta bellorum. Nam ſpeculati abſentiam Arcadum, caſtellum eorum repétina irruptione perfringunt. Arcades vero exciti iniuria, iuncto ſibi Thebanorum auxilio, amiſſa furto, bello repertunt. In eo prælio Archidamus dux Lacedæmoniorum vulneratus, cum etiam cædi ſuos iam vt victos videret, occiſorum corpora per præconem ad ſepulturam poſcit: quod ſignū victoriæ traditæ inter Græcos haberi ſolet.

» Thebani autem hac confeſſione contenti, dato parcendi ſigno, finem dedere certamini.

Paucis

Liber Tertius. lxxvij.

Paucis deinde interuenientibus induciarum diebus, Lacedæmonijs ad alia bella conuersis, Thebani cum Epaminonda duce, de inuadenda Lacedæmonia quasi secura & destituta, cepere fidutiam. Taciti, intempesta nocte, Lacedæmonem veniunt; sed non ita incautam vel indefensam sicut rebantur, offendunt. Armati enim senes cum reliqua turba imbellis ætatis, præcognito aduentu hostium, in ipsis se portarum angustijs obiecerunt, & aduersus quindecim millia militum, vix centum confecti æuo homines proruperunt. His itaq; tantam belli molem sustinentibus, inuentus superueniens, congregi aduersus Thebanos aperto certamine incunctâter decreuit. Comisso prælio, cum Lacedæmonij vincerentur, repente Epaminondas dux Thebanorum incautius dimicans vulneratur. Quare dum his ex dolore metus, illis ex gaudio stupor nascitur, veluti ex consensu tacito vtrinque discessum est. Epaminondas autem grauius faucibus, cum de victoria suorum comperisset, scutumq; ex osculatus esset, remota manuq; vulnus occluserat, egressum sanguinis ac mortis patefecit introitum; cuius mortem sic Thebanorum perditio subsequuta est, vt non perdidisse ducem, sed ipsi cum eo tunc perisse viderentur.

Pauli Orosij

derentur. Contextui indigeatque historiae inextricabilem cratē atque incertos bellorum orbis huc atque illuc lymphatico furore gestorum verbis ē vestigio secutus implicui : quoniam tanto (ut video) inordinatius scripsi, quanto magis ordinem custodiui. Improbam dominandi Lacedaemoniorum cupiditas, quantis populis, quilibet urbibus, quibus prouincijs, cuiusmodi odiorum motus, quantas causas certaminum suscitavit, quis vel numero, vel ordine, vel ratione disponat ? cum ipsi quoque non plus afflicti bellis quam bellorum confusione referantur: siquidem tracto per aliquot etates hoc continuo bello, Athenienses, Lacedaemonij, Arcades, Bœotij, Thebani, postremo Græcia, Asia, Persis, atque Ægyptus cum Lybia, insulisque maximis, nauales simul pedestresque conflictus indiscretis egere discursibus. Referre cæsa hominum millia non possem, etiam si bella numerarem. At nunc increpet hæc tempora, atque illa collaudet, quicumque nescit holce omnes istarum urbium prouinciarumque populos, ita nunc in solis ludis ac theatris consensescere, sicuti tunc in castris maxime præliisque tabuisse. Florentissima illa, & totius tunc imperium orientis affectans Lacedaemoniorum ciuitas, vix centum habere potuit senes:
ita

Liber Tertius. lxxviij.

ita incessabilibus circumuenta malis, immaturas miserè expendebat ætates: & queruntur nunc homines, quorum refertæ pueris & senibus ciuitates, secuta inuenum peregrinatione ditantur, pacificisque exercitijs stipendia domesticae voluptatis acquirunt? nisi forte (vt assolent humanæ mutabilitati omnia ferdere præsentia) nouitates rerum actu audituque prudentibus ipsa etiam vita fastidio est.

*Terræmotus Achaiae collatus cum Constanti
nopolitano. Romani ciuitates aliquot capiūt.*

CAPVT III.

ANno ab vrbe condita C C C L X
X V I. fauillimo terræmotu Achaia
vniuersa concussa est, & duæ tunc ciuitates,
id est, Bura & Helice, abruptis locorum hiati-
bus deuoratae sunt. At ego nunc è contrario
poteram similia in diebus nostris apud Con-
stantinopolim, æque modo principem gen-
tium, prædicta & facta, sed non perfecta nar-
rare, cum post terribilem denuntiationem con-
scientiamque mali sui præsciam, subter com-
mota funditus terra tremere, & desuper fusa
cælitus flamma penderet, donec orationibus
Arcadij principis & populi Christiani, præsen-
tem

Pauli Orosij

tem perditionem deus exoratus auerteret;
probans se solum esse & conseruatorem hu-
milium, & punitorem malorum. Sed hæc vt
commemorata sint magis quàm explicata, vt
recundiæ concesserim, vt & qui scit, recolat,
& quinescit, inquirat. Interea Romani, qui
perseptuaginta annos ab vrbe Vollicorum, præ-
terea Falilicorum, Aequorum, & Sutrinorum,
subacti & attriti assiduis bellis conficieban-
tur, tandem insupra scriptis diebus Camillo
duce easdem cepere ciuitates, & rediuiuo fi-
nem dedere certamini. Prænestinos etiam
eodem tempore, qui vsque ad portam Romæ
bellando & cædendo peruenerant, ad flumen
Aliam T. Quintio pugnante, vicerunt.

*De pestilentia grauisima, eiusq;
expiatione.*

CAPVT IIII.

Anno ab vrbe condita CCCLXXX
III. L. Genucio, & Q. Seruilio Con-
sulibus, ingens vniversam Romam pestilen-
tia corripuit; non (vt assolet) plus minúsue so-
lito temporum turbata temperies, hoc est,
aut intempestiua siccitashiemis, aut repenti-
nus calor veris, aut incongruus humor æsta-
tis, vel autumnii diuitis indigesta illecebra, in-
super etiam expirata de Calabris saltibus
aura

aura corrumpens, repentinos acutarum in firmitatum afferret transcursus, sed grauis diuturnaque in nullo dispar sexu, in nulla ætate dissimilis, generali cunctos per biennium iugiter tabe confecit: vt etiam quos non egit in mortem, turpi macie exinanitos affictosque dimiserit. Conquerentur hoc (vt arbitror) loco obtrectatores temporis Christiani, si forte silentio præterierim, quibus tunc cerimonijs Romani placauerint deos, & sedauerint morbos, cum pestilentia in dies crudeceret. Auctores suaere pontifices, vt Iulii scænici dijs expetentibus ederentur: & ita pro depellenda temporali peste corporum ac ceritus est perpetuus morbus animarum. Vber nunc quidem mihi iste doloris atque increpationis locus est, sed in quo iam reuerentia tua studium sapientiæ & veritatis exercuit, mihi super eo audere fas non est. Commonuisse me fatis fit, & ex qualibet intentione lectorem ad illius lectionis plenitudinem remisisse.

Ingens terræ hiatus medio Romæ apparuit, quem Marcus Curtius precipitio sui auertit.

CAPVT V.

SEquitur hanc miseram luem, miserioreni. Sque eius expiationem proximo anno factis triste

Pauli Orosij

tristite prodigium. Repente siquidem medio urbis terra dissiluit, vastoq; præruptè hiantia subito inferna patuerunt. Manebat diu ad spectaculum terroremq; cunctorum patenti voragine impudens specus, nefariamque viui hominis sepulturá dijs interpretibus expe-tebat. Satis fecit improbis faucibus præcipitio sui Marcus Curtius, vir eques armatus: iniecitque crudeli terræ inopinatam facietatem, cui parum eisset, quod ex tãta pestilentia mortuos per sepulchra susciperet, nisi etiam viuos scissa forberet.

Gallorum ingentem multitudinem Romani sternunt ac fugant. Tusci superantur. Galli tertio irruentes trucidantur.

CAPVT. VI.

ANno ab vrbe condita C C C L X X X
V I I I. iterum terribilis Gallorum inundatio iuxta Anienem fluuium, ad quartum ab vrbe lapidem confedit, facile sine dubio, pondere multitudinis & alacritate virtutis, perturbatam occupatura ciuitatem, nisi otio & lentitudine torpuisset: vbi atrocissimam pugnam Manlius Torquatus singulariter inchoauit, T. Quinctius Dictator cruentissima con-gressionem confecit. Fugati ex hoc proelio plu-
rimi

Liber Tertius. lxxx.

rimi Galli, instauratis iterum copijs in bellum ruentes, à C. Sulpicio Dictatore superati sunt. Post paululum quoque Tuscorum pugna sub C. Marcio consecuta est; vbi conijci datur, quantum hominum cæsum sit, quando octo millia sunt capta Tuscorum.

Tertia autem in ijsdem diebus Galli se in prædam per maritima loca, subiectosque campos ab Albanis montibus diffuderunt: aduersum quos nouo militum delectu habito, conscriptisque legionibus decem, sexaginta millia Romanorû, negatis sibi Latinorum auxilijs, processerunt. Consecit hanc pugnam M. Valerius, auxiliante coruo alite, vnde postea Coruinus est dictus. Occiso enim prouocatore Gallo, hostes territi, sparsimque fugientes, grauiter trucidati sunt.

*Fœdus Romanorum cum Carthaginensibus
complurium malorum causa. Inter alia
mira, ueris lapidibus pluit. Alexander
Magnus nascitur. Rex persarum
Iudæos captiuos abducit.*

CAPVT VII.

NVmerandum etiam inter mala censeo, primum illud, iectum cum Carthaginensibus fœdus, quod ijsdem temporibus fuit, præter

*Instituta

Pauli Orosij

præfertim ex quo tam grauia orta sunt mala, vt exin capisse videantur. Anno siquidem ab vrbe condita CCCCH. legati à Carthagine Romam missi sunt, fœdusque pepigerunt. Quem ingressum Carthaginiesium in Italiam malorum grandinem secuturam, continuarumque miseriarum tenebras iuges, historiarum fides, locorumque infamia, & abominatio dierum, quibus ea gesta sunt, protestantur. Tunc etiam nox vsque ad plurimam diei partem tendi visa est: & saxea de nubibus grandæ descendens, veris terram lapidibus verberauit. Quibus diebus etiam Alexander Magnus, magnus vere ille gurges miseriarum, atque atrocissimus turbo totius orientis est natus. Tunc etiam Ochus, qui & Artaxerxes, post transactum in Ægypto maximum diuturnumque bellum plurimos Iudæorum in transmigrationem egit, atque in Hyrcania ad Caspium mare habitare præcepit: quos ibi vsque in hodiernum diem amplissimis generis sui incrementis consistere, atque exinde quandoque erupturos, opinio est. Cuius etiam belli tempestate, transcurrens & Sidonem opulentissimam Phœnicis prouinciæ urbem deleuit: & Ægyptum quamuis prius victam, tunc tamen subactam, comminutamque ferro,

ferro, Perſarum ſubiecit imperio.

*Breuitè comprehendit ſequentium bellorum à Romanis geſtorum clades: &
de Iani portis clauſis*

CAPVT VIII.

IAm hinc ſtatim à Romanis aduerſum Samnitas, gentem opibus armisque validã, pro Campanis & Sidicinis bella ſuſcepta ſunt. Samniticum bellũ ancipiti ſtatu geſtum, Pyrrhus vel maximus Romani nominis hoſtis, excepit. Pyrrhi bellum mox punicum conſecutum eſt: & quamuis nunquam poſt mortem Numæ à bellorum cladibus fuiſſe ceſſatum, ſemel patentes Iani portæ indicent, ex eo tamen, veluti per meridiem, toto impreſſus cælo malorum feruet incanduit. Porro autem inchoato ſemel bello Punico vtrum aliquando bella, cædes, ruinæ atque omnia infandarum mortium genera, nili Cæſare Auguſto imperante ceſſauerint, inquirat, inueniat, prodat, quiſquis infamanda Chriſtiana tempora putat. Abſque illo tamen, inter bella Punica vnus anni, veluti auis præteruolantis excuſſu, Romani propter Iani portas clauſas inter febres morboſque reipub. adhuc breuiſſimo pacis ſigno, velut tenuiſſimo aquæ gelidæ hauſtu illecti ſunt, vt in peius recale-

L ſcentes,

Pauli Orosij

*parthi-
cam

scientes, multo grauius vehementiusque affli-
ctarentur. At vero si indubitatissime constat,
sub Augusto primum Cæsare, post * partam pa-
cem vniuersarum terrarū orbem positis armis,
abolitisque discordijs, generali pace & noua qui-
ete compositum, Romanis paruissē legibus,
Romana iura quā propria arma maluisse,
spretisque ducibus suis, iudices elegisse Roma-
nos: postremo omnibus gentibus, cunctisque
prouincijs, innumeris ciuitatibus, infinitis po-
pulis, totis terris vnā fuisse voluntatem,
libero honestoque studio inseruire paci, atque
in commune consulere: quod prius ne vna qui-
dem ciuitas, vnusue populus ciuium, vel quod
maius est, vna domus fratrum iugiter habere
potuisset: quod si etiam cum imperante Cæsa-
re ista prouenerint, in ipso imperio Cæsaris il-
luxisse ortum in hoc mundo domini nostri Ie-
su Christi, liquidissima probatio est manife-
stum, inuiti licet illi, quos in blasphemiam vr-
get inuidia, cognoscere faterique coguntur,
pacem istam totius mundi & tranquillissimam
ferenitatem non magnitudine Cæsaris, sed
potestate filij dei, qui in diebus Cæsaris appa-
ruit, extitisse, nec vnus vrbi imperatori, sed
creatori orbis vniuersi, orbem ipsum generali
cognitione paruissē: qui sicut sol oriens diem
luce

Liber Tertius. lxxxij

luce perfundit, ita adueniens misericorditer, extenta mundum pace vestierit. Quod plenius cum ad ipsum perficiente domino ventum fuerit, proferemus.

Romani Latinis bellum inferunt. Manlius Torquatus filium occidit. Minucia Vestalis uirgo incesti damnata. CAPVT IX.

Igitur anno ab vrbe condita CCCCIX. Romani bellum Latinis rebellantibus intulerunt, Manlio Torquato, & Decio Mure consulibus: in quo bello vnus consul interfectus est, alter extitit parricida. Manlius enim Torquatus filium suum, iuuenem victorem, interfectoremque Merij Tuscani nobilis equitis, & tum præcipue prouocantis atque insultantis hostis occidit. Alius vero consul, cum iterato conflictu illud cornu cui præerat, cædi atque affligi videret, in confertissimos hostes sponte prolapsus, occubuit. Manlius quamuis victor, occursum tamen nobilium iuuenum Romanorum, qui legitime exhiberi solet, triumphans parricida nō meruit. Anno aut post hunc subsequente Minucia virgo Vestalis ob admissum incestum damnata est, viuaq; obruta in campo, qui nunc Sceleratus vocatur.

Permutæ matronæ Romanæ ueneficij accusatæ & damnatæ sunt.

Pauli Orosij

CAPVT X.

AT vero paruo exin tempore interie-
cto, horresco referre quod gestum est:
nam Claudio Marcello & Valerio Flacco con-
sulibus, incredibili rabie & amore scelerum
Romanæ matronæ exarserunt. Erat utique
fœdus ille ac pestilens annus, inflictæque iam
vndique cateruatim strages egerebantur, & ad
huc tamen penes omnes de corrupto aëre sim-
plex credulitas erat, cum existente quadam
ancilla indice & conuincente, primum multæ
matronæ ut biberent, quæ coxerant venena,
compulsæ: deinde simul ut hausere, consum-
ptæ sunt. Tanta autem multitudo fuit matro-
narum in his facinoribus consciarum, ut tre-
centæ septuaginta damnatæ ex illis simul fu-
isse referantur.

*Alexander rex Epirotarum à Samnitibus
uictus & occisus est. Caput XI.*

ANno ab vrbe condita CCCCXXII.
Alexander rex Epirotarum, Alexandri
illius magni auunculus, traiectis in Italiam co-
pijs cum bellum aduersus Romanos pararet,
& circa finitimas Romæ vrbes firmare vires
exercitus sui, auxiliaq; vel sibi acquirere vel
hostibus subtrahere studēs bellis exercebatur,
à Samnitibus, qui Lucanæ genti suffragaban-
tur,

Liber Tertius. lxxxij

tur, maximo bello in Lucania victus atq; occisus est. Sed quoniam aliquantum Romanas clades recensendo progressus sum, vel Alexandri istius mentione communitus, de Philippo Macedonum rege qui Olympiadem huius Alexandri Epirotæ sororem vxorem habuit, ex qua Alexandrum Magnum genuit, paucissimis annis retro repetitis, magna paruis, in quantum potero colligam.

Philippi regis Macedoniae res gesta, & quas gentes seu urbes subegerit. Caput XII.

ANno ab vrbe condita CCCC. Philippus Amyntæ filius, Alexandri pater, regnum Macedonum adeptus, viginti quinque annis tenuit; quibus hos omnes acerbitatum ac ceruos cunctasq; malorum moles struxit. Hic primum ab Alexandro fratre obles Thebanis datus, per triennium apud Epaminondam strenuissimum imperatorem, & summum philosophum eruditus est. Ipso autem Alexandro scelere Eurydices matris occiso, quamuis etiam commisso adulterio, & altero primum filio interfecto, filiaque viduata, generi nuptias mariti morte pepigisset, compulsus à populo regnum, quod paruo occisi fratris filio tuebatur, suscepit. qui cum foris concursu exurgentium vndique hostium, domi autem deprehen-

Pauli Orosij

farum sæpe insidiarum metu fatigaretur, pri-
mum bellum cum Atheniensibus gessit. Qui-
bus victis, arma ad Illyrios transtulit, multilq;
millibus hostium trucidatis, Larissam urbem
nobilissimam cepit. Inde Thessaliam non ma-
gis amore victoriæ, quàm ambitione habendo-
rum equitum Thessalorum, quorum robur ve-
exercitui suo admisceret, inuasit. Ita Thessa-
lis ex improviso præoccupatis atque in pote-
statem redactis, iungendo equitum peditum-
que fortissimas turmas & copias, inuictissi-
mum fecit exercitum. Igitur victis Atheniensibus,
subiectisque Thessalis, Olympiadem A-
rubæ regis Molossorum sororem duxit vxo-
rem. Qui Aruba cum per hoc quod societa-
tem Macedonũ affinitate regis paciscebatur,
imperium suum se dilataturum putaret, per hoc
deceptus amisit, priuatusque in exilio conse-
nuit. Deinde Philippus cum Methonam vr-
bem oppugnaret, ictu sagittæ oculum perdi-
dit. Ipsam vero urbem mox expugnauit & ce-
pit. Exin Græciam totam prope, consilijs præ-
uentam, viribus domuit. Quippe Græciæ ci-
uitates, dum imperare singulæ cupiunt, impe-
rium omnes perdiderunt: & dum in mutuum
exitium sine modo ruunt, omnibus perire, quod
singulæ amitterent, oppressæ demum seruien-
tesq;

Liber Tertius. lxxxiiiij

tesque senferunt: quarum dum infanas concu-
sationes Philippus veluti è specula observa-
ret, auxiliumque semper inferioribus sugge-
rendo, contentiones, bellorum fomites, calli-
dus doli artifex foueret, victos sibi pariter vi-
ctoresque subiecit. Huic autem ad obtinen-
dam totius Græciæ dominationem, immode-
rata Thebanorū dominatio facultatem dedit,
qui victos Lacedæmonios ac Phocenses, cædi-
bus etiam rapinisque confectos, cum insuper
in communi Græciæ concilio tanta pecuniæ
multa onerauissent, quantam illi soluere nullo
modo possent, ad arma confugere coegerunt.
Itaque Phocenses & Philomelo duce & auxilijs
Lacedæmoniorum Atheniensiumque, fulti, com-
missa pugna hostibusque fugatis, Thebanorum
castra ceperunt. Sequenti prælio inter immen-
sas vtriusque populi strages Philomelus occisus
est: in cuius locum Phocenses Onomarchum
ducem creauerunt. Porro autem Thebani &
Theſſali omisso delectu ciuium, Philippum Ma-
cedoniæ regem, quem hostem prius repellere
laborabant, ultro sibi ducem expetiuerunt.
Commisso prælio, & Phocensibus penè ad
internecionem cæsis, victoria ad Philippum
concessit. Sed Athenienses audito belli euentu,
ne Philippus transfret in Græciam, angustias

Pauli Orosij

Thermopylarum pari ratione, sicut aduentantibus antea Persis, occupauere. Igitur Philippus ubi exclusum se ab ingressu Græciæ, præstructis Thermopylis videt, paratum in hostes bellum, vertit in socios: nam ciuitates quarum paulò ante dux fuerat ad gratulandum ac iuscipiendum patentes, hostiliter inuadit, crudeliter diripit: omniq̄ societatis conscientia penitus abolita, coniuges liberosq̄ omnium sub corona vendidit, templa quoque vniuersa subuertit, spoliauitq̄; ne tamen vnquam per viginti quinque annos quasi iratis dijs victus est. Post hæc in Cappadociam transijt, ibiq̄; bellum pari perfidia gessit, captos per dolum finitimos reges interfecit, totamq̄; Cappadociam imperio Macedoniae subdidit. Inde post cedes, incèdia depredateonesq̄; in socijs vrbibus gestas, parricidia in fratres conuertit, quos patri ex nouerca genitos cū coheredes regni vereretur, interficere aggressus est. Cū aut̄ vnū ex his occidisset, duo Olynthū confugerunt: quàmox Philippus hostiliter aggressus vrbem antiquissimam & florentissimam, cædibus ac sanguine repletam, opibus, hominibulq̄; vacauit, abstractos etiã fratres supplicio & neci dedit. Dein cum excidio sociorum & parricidio fratrum elatus, licere sibi omnia, quæ cogitauisset

Liber Tertius. lxxxv.

set putaret, auraria loca in Thessalia, & argenti metalla in Thracia inuasit: ac ne quod ius vel fas inuiolatum prætermitteret, præoccupato mari & classe dispersa, piraticam quoque exercere instituit. Præterea cum eum fratres duo Thraciæ reges, de regni terminis ambigentes, iudicem ex consensu præoptauissent, Philippus more ingenij sui ad iudicium tanquam ad bellum, cum instructo exercitu ingressus, inscios iuuenes vita regnoq; priuauit. Athenienses vero, qui prius Philippi ingressum Thermopylarum munitione repulerant, vtrò pacem eius expetentes, fraudulentissimum hostem de neglecta introitus custodia cõmouerunt. Ceteræ etiam Græciæ ciuitates, vt intentius ciuilibus bellis vacarent, sub specie pacis & fœderis, sponte se externæ dominationi subiecerunt: maxime, cum Thessali Bœotijq; poscerent Philippum, vt professum se aduersum Phocenses ducem exhiberet, susceptumq; bellum gereret: contra Phocenses, adhibitis secum Atheniensibus & Lacedæmonijs, vel differre bellum, vel auferri, & precio & precibus laborarent. Philippus tacite vtrisque diuersa promisit, Phocensibus pacem & veniam se daturum sacramento confirmans, Thessalis vero affuturum se mox cum exercitu

L s spondet:

Pauli Orosij

spondet: bellum tamen ab vtrisque parari vetat. Igitur Philippus instructis copijs, angustias Thermopylarum securus ingreditur, easque occupatas dispositis praesidijs emunijt. Tunc primum se non Phocenses solum, sed & omnis Graecia captam esse persensit: siquidem primos Phocenses Philippus, rupta fide calcatoque sacramento, infandae dilacerationi dedit. Inde omnium vrbes finesque populatus, cruenta praesentia effecit, ut etiam absens timeretur. Vbi vero in regnum redijt, more pastorum, qui pecora sua nunc per aestiuos, nunc per hibernos saltus circuducunt, populos et vrbes, ut illi replenda vel relinquenda quaeque loca videbantur, ad libidinem suam transfert. Miseranda ubique facies, & atrocissimum miserarum genus obuersabatur, perpeti excidium sine irruptione, sine bello captiuitatem, sine crimine exilium, sine victore dominatum. Premittit miseros inter iniuriarum stimulos superflusus pavor, ipsaque dissimulatione dolor crescit: hoc altius demissus, quo minus profiteri licet, timentibus ne ipsae quoque lachrymae pro contumacia accipiantur. Alios populos auulsos a sedibus suis, sinibus hostium opponit: alios in extremis regni terminis statuit: quosdam emulatione virium, ne possent quod posse

Liber Tertius. lxxxvj.

posse cerdebantur, in supplementa exhaustarum urbium diuidit. Ita gloriosissimum illud quondam florentis Græciæ corpus in multas laceratasque particulas, extincta primum libertate, concidit.

Byzantium Philippus frustra obsidet. Scythiam bello aggreditur, & uincit. Triballi prædam ei cripiunt.

CAPVT XIII.

SED hæc cum per aliquantas Græciæ ciuitates exercuisset, & tamen omnes metu premeret, conijciens ex præda paucorum, opes omnium, ad perficiendam æqualem in vniuersis vastationem, utili emolumento necessariam maritimam urbem ratus Byzantium, nobilem ciuitatem, aptissimam iudicauit vt receptaculum sibi terra mariq; fieret, eamq; obstantem illico obsidione cinxit. Hæc autem Byzantium quondam à Pausania rege Spartanorum condita, post autem à Constantino Christiano principe in maius aucta & Constantinopolis dicta, gloriosissimi nunc imperij sedes et totius caput orientis est. Philippus vero post longam & irritam obsidionem, vt pecuniam quam obsidendo exhauferat, prædando repararet, piraticam aggressus est. Captas itaq; CLXX. naves mercibus confertas, distraxit, et anhelat

tiino.

Pauli Orosij

ti inopiæ parua recreatione subuenit. Inde propter agendam prædam & curandam obsidionem diuisit exercitum. Ipse autem cum fortissimis profectus, multas Cherronesi vrbes cepit: profligatisq; populis opes abstulit. Ad Scythiam quoque cum Alexandro filio prædandi intentione pertransijt. Scythis tunc Etheas regnabat: qui cum Istriatorum bello premeretur, auxilia à Philippo per Apollonienses petijt: sed continuo Istriatorum rege mortuo, & belli metu & auxiliorum necessitate liberatus, pactiõnem fœderis cum Philippo habitam dissoluit. Philippus dimissa obsidione Byzantijs, Scythicum bellum totis viribus aggreditur. Commissoq; prælio cum Scythæ & numero & virtute præstarent, Philippi fraude vincuntur. In ea pugna XX. M. puerorum ac fœminarum Scythicæ gentis capta, pecorum magna copia abducta, auri atq; argenti nihil repertum: nam & ea res primo fidem inopiæ Scythicæ dedit. XX. M. nobilium equarum sufficiendo generi in Macedoniam missa, sed reuertenti Philippo Triballi bello obuiant, in quo ita Philippus in femore vulneratus est, vt per corpus eius equus interficeretur. Cum omnes occilum putarent, in fugam versi, prædam amiserunt. Aliquantula de-

Liber Tertius. lxxxvij.

tula deinde mora dum conualefcit à vulnere, in pace conquieuit. Statim vero vt conualuit, Athenienfibus bellum intulit: qui in tanto discrimine pofiti Thebanos quondam hoftes, tunc focios adfciscunt: totiusque Græcię ciuitates legationibus fatigant, vt communem hoftem cõmunibus viribus petant. Itaque aliquantæ vrbes Athenienfibus feſe coniunxere, quafdam vero ad Philippum bellum traxit. Prælio commiſſo, cum Athenienſes longe maiori numero militum præſtarent, aſſiduis tamen bellis indurata Macedonum virtute vincuntur: quam pugnam longe omnibus anterioribus bellis atrocioſiorem fuiſſe, ipſe rerum exitus docuit. Nam hic dies apud vniuerſam Græciam, acquiſitæ dominationis gloriã, & vetuſtiſſimæ libertatis ſtatum finiuit.

Philippi crudelitas in Thebanos, & interitus.

CAPVT XIII.

Poſtea Philippus cruentiſſimam victoriã in Thebanos & Lacedæmonios exercuit: ſiquidem principes ciuitatum alios læcuri percuffit, alios in exilium egit, omnes bonis priuauit. Pulſos dudum à ciuibus, in patriam reſtituit: ex quibus CCC. exules iudices reſto-

Pauli Orosij

ces rectoresq; præfecit, qui vt antiquum dolo-
rem noua potestate curarent, pressos infelici-
ter populos in spem libertatis respirare non si-
nerent. Præterea magno delectu militum in
subsidium regię dispositionis, ex tota Græcia
habito, CC. M. peditum, & XV. M. equitum,
absq; exercitu Macedonũ & infinita genti-
um barbarie, Persicę expeditioni in Asiam
missurus instruxit. Tres duces, hoc est, Par-
menionem, Amyntam & Attalum, præmitten-
dos in Persas, legit. Et dum suprascriptæ co-
piæ de Græcia congregantur, Alexandri, qui
erat Olympiadis vxoris suę frater, & post à
Sabinis in Lucania prostratus est, quem Epi-
ri regem ob mercedem stupri in eum perpe-
trati constituerat, nuptias in copulando ei fi-
liam suam Cleopatram, celebrare decreuit:
qui cum pridie quàm occideretur interroga-
tus fuisset, quis finis homini esset magis optan-
dus, respondisse fertur, eum esse optimum,
qui viro forti post virtutum suarum gloriam
in pace regnanti, sine conflictatione corporis
& dedecore animi subitus & celer, inopina-
to ferro potuisset accidere, quod ipsi mox con-
tigit. Nec ab iratis dijs, quos semper parui-
penderat, quorumque aras, templa & simula-
cra subuerterat, quin lectissimam, vt ipsi vi-
debat,

Liber Tertius. lxxxviij.

debat, mortem adipisceretur, potuit impediri. Nam die nuptiarum, cum ad ludos magnifice apparatus inter duos Alexandros filium generumq; contenderet, à Pausania, nobili Macedonum adolescente, in angustijs sine custodibus circumuentus, occisus est. Asserant nunc multisq; hæc vocibus efferant, quasi virorum fortium laudes & facta felicia, quibus amarissimæ aliorum calamitates in dulces fabulas cedunt, si tamen nunquam ipsi iniurias, quibus aliquando vexantur, relatu tristiori deplorant. Si vero de proprijs querimonijs tantum alios audientes affici volunt, quantum ipsi perpetiundo senserunt, prius ipsi non presentibus præterita, sed gestis gesta comparent: & utraque ex auditu, velut certi alienorum arbitri iudicent, per XXV. annos incendia ciuitatum, excidia bellorum, subiectiones prouinciarum, cædes hominum, opum rapinas, prædas pecorum, mortuorum mortes, venditiones captiuitatesque viuorum, vnus regis fraus, ferocia & dominatus, agitauit.

Samnites Romanorum copias capiunt. Romani ictum fœdus rumpunt. Satri cum expugnant.

Caput

Pauli Orosij

CAPVT XV.

SVfficerent ista ad exemplum miseriarum
sinuata memoriæ nostræ, gesta per Phi-
lippum, etiam si Alexander ei non successisset
in regnum. Cuius bella, immo sub cuius bellis
mundi mala ordine sequentia suspendo pauli-
sper, vt in hoc loco pro conuenientia tempo-
rum, Romana subiiciam. Anno ab vrbe condi-
ta CCCXXVI. Caudinas furculas satis cele-
bres & famosas, insignis Romanorum fecit in-
fama. Nam cum superiore bello viginti mil-
lia Samnitum, Fabio magistro equitum pu-
gnam conferente, cecidissent, circumspectio-
re cura Samnites ac magis instructo apparatu
apud Caudinas furculas confederunt, vbi erant
Verurium & Postumium consules, omnesq;
copias Romanorum angustijs locorum armis
que clausissent, Pontius dux eorum in tantum
abusus est victoriæ securitate, vt Herennium
patrem consulendum putaret, vtrum occide-
ret clausos, an parceret subiugatis: vt viuos ta-
men dedecori reseruaret, elegit. Romanos
enim antea sæpissime vinci & occidi, nunquã
autem capi, aut ad deditionem cogi potuisse
constabat. Itaque Samnites victoriæ potiti, vni-
uersum exercitum Romanũ turpiter captum,
armis etiam vestimentisq; nudatum, tantum
singulis

Liber Tertius. lxxxix.

singulis vilioribus operimentis ob verecunda corporum tegenda concessis, sub iugum missum seruitioq; subiectum, longum agere pompæ ordinem præceperunt. Sexcentis autem equitibus Romanis in obsidatum receptis, oneratos ignominia, ceteris rebus vacuos, consules remiserunt. Quid de exaggeranda huius fœdissimi fœderis macula verbis laborem, qui tacere maluissem? Hodie enim Romani aut omnino non essent, aut Samnio dominante seruirent, si fidem fœderis, quam sibi seruari à subiectis voluit, ipsi subiecti Samnitibus seruauissent. Posteriore anno infringunt Romani firmatam cum Samnitibus pactiõnem, eosq; in bellum cogunt, quod Papyrio consule insistente commissum, magnas strages vtriusq; populi dedit. Cum hinc ira recentis infamiæ, inde gloria proximæ victoriæ pugnantes instimularet, tandem Romani pertinaciter moriendo vicerunt: nec cædi pariter vel cedere destiterunt, nisi postquam victis Samnitibus, & capto duce eorum, iugum reposuerunt. Idem deinde Papyrius Satricum, expulso inde Samnitico præsidio expugnauit, & cepit. Hic autem Papyrius adeo tunc apud Romanos bellicosissimus ac strenuissimus habebatur, vt cum Alexander Magnus

M dispone-

Pauli Orosij

disponere diceretur ab oriente descēdens ob-
tinere viribus Africam, atque inde in Italiam
transuehi, Romani inter ceteros duces tunc
in republica sua optimos, hunc præcipuum fo-
re, qui Alexandri impetum sustinere posset,
meditarentur.

*Alexander Philippo succedens, Thebanos, Il-
lyrios, Thracas, urbesq; alias perdo-
muit. Darium uincit.*

CAPVT XVI.

IG Itur Alexander, anno ab vrbe condita
CCCCXXVI. patri Philippo successit in
regnum, qui primam experientiam animi &
virtutis suæ, compressis celeriter Græcorum
motibus, dedit: quibus auctor vt ab impeto
Macedonum deficerent, Demosthenes orator
auro Persarum corruptus, extiterat. Itaque
Atheniensibus bellum deprecantibus remi-
sit, quos insuper etiam multo metu soluit:
Thebanos cum diruta ciuitate deleuit, reli-
quos sub corona vendidit: ceteras vero vrbes
Achaia & Thessaliae vestigales fecit. Illyrios
quoq; & Thracas, translato mox ab hinc bel-
lo, domuit. Inde profecturus ad Persicum bel-
lum, omnes cognatos ac proximos suos in-
terfecit. In exercitu eius fuere peditū XXX
II. millia, equitū III. M. D. naues C. LXXX.

hac tam

hac tam parua manu vniuersum terrarum orbem, vtrum admirabilius sit quod vicerit, an quod aggredi ausus fuerit, incertum est. Primo eius cum Dario rege congressu, D C. M. Persarum in acie fuere, quæ non minus arte Alexandri superata, quam virtute Macedonum, terga verterunt. Magna igitur cædes Persarum fuit. In exercitu autem Alexandri, C XX. equites, & nouem tantum pedites defuere. Deinde Gordien Phrygiæ ciuitatem, quæ nunc Sardis vocitatur, obsessam expugnatamq; cepit, ac direptioni dedit. Inde nunciato sibi Darij cum magnis copijs aduentu, timens angustias quibus inerat locorum, Taurum montem mira celeritate transcendit, & D. stadijs sub vna die cursum transmissis, Taurum venit; ibique cum ludans in Cydnum præfrigidum amnem descendisset, obriguit, cōtractuq; nexuorum proximus morti fuit. Interea Darius cum CCC. M. peditum & C. M. equitum in aciem procedit. Mouebat hæc multitudo hostium etiam Alexandrum maxime respectu paucitatis suæ, quamuis iam pridem DC. M. hostium eadem paucitate superatis, non solum non timere pugnam, sed etiam victoriam sperare didicisset. Itaq; cum intra iactum teli vterq; constitisset exercitus, & intetos ad

Pauli Oroſij

ſignum belli populos diſcurrentes principes
varijs incitamentis acuerent, ingētibus vtrin-
que animis pugna committitur. In qua ambo
reges & Alexander & Darius vulnerantur: ac
tam diu certamen anceps fuit, quoaduſque
fugeret Darius. Exinde cædes Perſarum ſecu-
ta eſt. Ibi tunc peditum octoginta millia, equi-
tum decem millia cæſa, capta autem quadra-
ginta millia fuere. Ex Macedonibus vero ce-
cidere pedites centum triginta, equites CL.
In caſtris Perſarum, multum auri ceterarum-
que opum repertum eſt. Inter captiuos caſtro-
rum, mater & vxor eademque ſoror & filia
duæ Darij fuere. Quarum redemptionem Da-
rius cum etiã oblata regni dimidia parte non
impetrauiſſet; tertio cunctis Perſarum viri-
bus ſociorumque auxilijs contractis, bellum in-
ſtaurat. Sed dum hæc Darius agit, Alexander
Parmenionem ad inuadendam Perſicam claſ-
ſem cum copijs mittit, ipſe in Syriam proſi-
ciſcitur. ibi ex multis ſibi regibus cum inſulis
vltro occurrentibus, alios allegit, alios muta-
uit, alios perdidit. Tyrum vrbeſ antiquiſſi-
mam & florentiſſimam, fiducia Carthagini-
enſium cognatorum ſibi obſiſtentem, oppreſ-
ſit & cepit. Exin Ciliciam, Rhodum atque
Ægyptum pertinaci furore peruadit. Inde ad
templum

Liber Tertius. xcj.

templum Iouis Ammonis pergit, vt mendacio ad tempus composito, ignominiam sibi patris incerti & infamiã adulterẽ matris aboleret. Nam accersitum ad se fani ipsius antistitem ex occulto monuit, quid sibi tanquam consulenti responderi velit, sicut historici eorum dicunt. Ita certus Alexander fuit, nobisque prodidit, dijs ipsis, mutis & surdis, vel in potestate esse antistitis quid velit fingere: vel in voluntate consulentis, quid malit audire. Reuertens ab Ammone ad tertium Persicum bellum, Alexandriam in Ægypto condidit.

Darij ultimum cum Alexandro proelium, eiusq; interitus.

CAPVT. XVII.

DArius vero spe pacis amissa, CCCC IIII. millia peditum, & C.M. equitum Alexandro ab Ægypto reuertenti, apud Tarsum bello opponit. Nec pugnæ mora, omnes cæca rabie in ferrum ruunt. Macedones, toties à se victis hostibus, animosi: Persæ, nisi vincant, mori præoptantes. Raro in vlllo proelio tantum sanguinis fufum est. Sed Darius cum vinci suos videret, mori in bello paratus, per suafu suorum fugere compulsus est. Hoc proelio Asiæ vires & regna ceciderunt, totusque

Pauli Orosij

oriens in potestatem Macedonici cessit imperij. atque ita attrita est in hoc bello Persarum omnis fiducia, vt post hoc nullus rebellare ausus sit; patienterq; Persæ post imperium tot annorum iugum seruitutis acceperint. Alexander trigintaquatuor continuis diebus castrorum prædam percelsit: Persepolim caput Persici regni, vrbem famosissimam confertissimamq; opibus totius orbis, inuasit. Darium vero cum à propinquis suis vincitum comipedibus aureis teneri comperisset, persequi statuit. Itaq; iusso vt subsequeretur exercitu, ipse cum sex millibus equitum profectus inuenit in itinere solum relictum, multis confossum vulneribus, & extrema vitæ per vulnera efflantem. Hunc mortuum inani misericordia referri in sepulchra maiorum, sepeliriq; precepit: cuius non dicam matrem vel vxorem, sed etiam paruulas filias crudeli captiuitate retinebat. In tanta malorum multitudine, difficillima dictis fides, tribus prælijs totidemq; annis quinquies decies centena M. peditum equitumq; consumpta sunt: & hæc quidem ex eo regno illisq; populis, vnde iam ante annos non multo plures decies nouies centena millia profligata referuntur: quanquam extra has elades per eisdem tres annos & Asiæ ciuitates plu-

tes plurimæ oppressæ sint, & Syria tota vastata, Tyrus excisa, Cilicia exinanita, Cappadocia subacta, Aegyptus addicta sit: Rhodus quoque insula vltro ad seruitutem tremefacta successerit, plurimæque subiectæ Tauro provinciae, atque ipse mons Taurus, diu detrecta tum iugum domitus & victus acceperit.

De bellis Agidis regis Spartanorum, Alexandri Epiri, Zopyrionis præfecti. de populis post Darij mortem ab Alexandro subactis, eiusq; in suos crudelitate.

CAPVT XVIII.

ET ne forte nunc quisquam opinetur vel orientem solum Alexandri viribus subactum, vel Italiam tantummodo Romana in quietudine fatigatam, tunc etiam bellum Agidis, Spartanorum regis in Græcia, Alexandri regis Epiri in Lucania, Zopyrionis præfecti in Scythia gerebatur: quorum Agis Lacedæmonius, excitata & rebellante secum vniuersa Græcia, cum Antipatri fortissimis copijs congressus, inter magnas vtrorunque strages & ipse procubuit. Alexander autem in Italia affectans occidentis imperium, æmulans Alexandrum Magnum, post numerosa & grauia bella ibidem gesta, à Bruttijs Lucanisque superatus est, corpusq; eius ad sepulturâ

Pauli Orosij

venditum. Zopyrion vero præfectus Ponti, adunato XXX.M. exercitu, Scythis bellum inferre ausus est: & vsque ad internecionem cæsus, funditus cum omnibus copijs suis abrafus est. Igitur Alexander Magnus post Darij mortem Hyrcanos & Mardos subegit: vbi etiam illum adhuc bello intentum, Thalestris siue Minothæa regina, excita suscipiendæ ab eo sobolis gratia, cum trecentis mulieribus procax Amazon inuenit. Post hæc Parthorū pugnam aggressus: quos diu obnitentes, deleuit propemodum antequam vicit. Inde Drangas, Evergetas, Parimas, Parapamēnos, Adasprios, ceterosque populos qui in radice Caucaſi morabantur, subegit, vrbe ibi Alexandria super amnem Tanaim constituta. Sed nec minor eius in suos crudelitas, quàm in hostem rabies fuit. Docent hoc Amyntas confobrinus occisus, nouerca fratresque eius necati, Parmenio & Philotas trucidati, Attalus, Eurylochus, Pausanias, multique Macedoniae principes extincti: Clitus quoque annis grauis, amicitia vetus, nefarie interfectus. Qui cum in conuiuio fiducia amicitiae regiae aduersus regem, sua opera patri Philippo præponentem, memoriam patris tueretur, ab offenso frustra rege venabulo transmissus, commune

mune conuiuium moriens cruentauit. Sed Alexander humani sanguinis inexaturabilis, siue hostium siue etiam sociorum, recentem tamen semper sitiebat cruorem. Itaque pertinaci impetu in bella procurrens, Chorasmos & Dahas indomitam gentem in deditioem accepit: Callisthenem philosophum, sibi que apud Aristotelem condiscipulum, cum plurimis alijs principibus, quod eum deposito saluandi more, vt deum non adoraret, occidit.

Alexander Indiam domat: Porum regem superat: Vrbes gentesq; subigit

CAPVT XIX.

POST hæc Indiam petit, vt oceano vltimo que oriente finiret imperium. Nyssam urbem adiit. Dædalos montes, regna que Cleophridis reginæ expugnauit: quæ cum se dedidisset, concubitu regnum redemit. Peragratâ perdomita que Alexander India, cum ad saxum miræ asperitatis & altitudinis, in quod multipopuli confugerant, peruenisset, cognoscit Herculem ab expugnatione eiusdem saxi terremotu prohibitum: æmulatione permotus, vt Herculis acta superaret, cum summo labore ac periculo saxo potitus, omnes locius gentes in deditioem accepit: cum Poro fortissimo Indorum rege cruentissimum bel-

Pauli Orosij

Ium gessit: in quo Alexander cū ipso Porō singulariter congressus, occisoq; deiectus equo, concursū satellitum præsentiam mortis euasit. Porus multis vulneribus confossus, & captus est: quo ob testimonium virtutis in regnum restituto, duas ibi cōdidit ciuitates, Nicæam & Bucephalam, quā de nomine equi sui ita vocari præcepit. Inde Adrestas, Cathæos, Præfidas & Gandaridas, cæsis eorum exercitibus, Macedones expugnauere. Cūq; ad Chofides ventū esset, ibi contra CC. millia equitum hostium pugnam conseruerunt. Et cum iam ætate detriti, animo ægri, viribus lassī, difficile vicissent, castra ob memoriam plus solito magnifica condiderunt. Exin Alexander ad amnem Acesinem pergit. Per hunc in oceanum deuehitur: ibi Gessonas Sibosq; , quos Hercules condidit, oppressit. Hinc ad Mallos & Oxydracas nauigat: quæ gentes eum armatis octoginta millibus peditum, & sexaginta millibus equitum, excipiunt. Commissoq; proelio, diu anceps & cruenta pugna, tandem tristempene omnem victoriam Macedonibus dedit. Nam fuis hostium copijs, Alexander exercitum ad urbem duxit. Et cum murum ascendisset primus, vacuam ciuitatem ratus, solus introrsum defaluit. quem cum vndique infesti
hostes

hostes circumdedissent, incredibile dictu est, ut eum non multitudo hostium, non vis magna telorum, non tantus incessentium clamor terruerit, solus tot millia ceciderit ac fugarit. At ubi se obrui à circumfusa multitudine persensit, muri obice posteriora tutatus, contrarios facilius eo usq; sustinuit, donec ad periculum eius clamorēq; hostium, perfractis muris exercitus omnis irumperet. In eo proelio sagitta sub mamma traiectus, fixo genu eatenus pugnavit, donec eum à quo vulneratus esset, occideret. Inde conscensis nauibus cū oceani littora peragraret, ad urbem quandam, cui Ambira rex præerat, peruenit. Sed in expugnatione ciuitatis magnam partem exercitus, sagittis hostium ueneno illitis, amisit: ac post herba per somnium sibi ostensa & in potum saucijs data, cum reliquis subueniretur, urbem expugnauit & cepit.

Omnes prouinciæ ad Alexandrū territæ legatos pacem petentes, miserunt. Alexander ueneno interiit.

Apostrophe ad lectores. CAPVT XX.

Post quasi circumacta meta, de oceano Indum flumen ingressus, Babylona celeriter redijt: ubi eum exterritarum totius orbis prouinciarum legati opperiebantur, hoc est, Carthaginensium totiusq; Africæ ciuitatum;
sed &

Pauli Orosij

sed & Hispanorum, Gallorum, Siciliae, Sardiniaeque: plurimae praeterea partis Italiae. Tantus timor in summo oriente constituti ducis populos ultimi occidentis inuaserat, ut inde peregrinam toto mundo cerneret legationem, quo vix crederes peruenisse rumorem. Alexander vero apud Babyloniam, cum adhuc sanguinem sitiens, male castigata auiditate, ministri insidijs venenum potasset, interijt. O dura mens hominum, & cor semper inhumanum. Ego ipse qui haec pro asserenda omnium temporum * alternata calamitate percensero, in relatu tanti mali, quo vel ipsa morte vel formidine mortis accepta totus mundus intremuit, num quid illacrymaui oculis? num quid corde condolui? num quid reuoluens haec, propter communem viuendi statum, maiorum misérias meas feci? cum tamen si quando de me ipso refero, ut ignotos primum barbaros viderim, ut infestos declinauerim, ut dominantibus eblanditus sim, ut infideles precauerim, ut insidiates subterfugerim, postremo ut persequentes in mari ac saxis, spiculisque appetentes, manibus etiam pene iam apprehendentes, repentina nebula circumfusus euaserim, cunctos audientes me, in lacrymas commoueri velim, & tacitus de non dolentibus doleam, reputans
duritiam

duritiem eorum, qui, quod nō sustinere, non credunt. Hispanus Maurinus ad supplicandum Alexandro Babyloniam adiit, cruentum que vltro dominum ne hostem exciperet, per Assyriam Indiamque quæsiuit: terrarum metas lustrans, & vtrique infeliciter notus oceano, & tamen tam violentæ necessitatis memoria, vel obliuione defecit, vel viluit vetustate. Et nos perpetuæ recordationi hæsurum putamus, quod plurima orbis parte secura, vnum angulum fugax latro violauit: quasi vero Gothorum & Sueuorum pacem, vt non dicam versa vice Indus vel Assyrius, sed etiam vel ipse, qui hostem patitur, Hispanus orauerit. At vero si illa Alexandri tempora laudanda potius propter virtutem, qua totus orbis obtentus est, quam detestanda propter ruinam, qua totus orbis euersus est, iudicantur: inuenientur & modo plurimi, qui hæc laudanda censeant, quod multa vicerunt, & miseras aliorum felicitatem suam reputent. Sed dicat quispiam: Isti hostes Romanis sunt. Respondebitur: Hoc & tunc toto orienti de Alexandro videbatur: talesque & Romani alijs visi sunt, dum bellis quietos ignotosque petiuerunt. Sed illi acquirere regna, isti euertere student. Separata sunt hostis excidia, & iudicia

Pauli Orosij

In quo nō iudicia victoris: siquidem & illi prius eos bel-
lis affixerunt, quos postea suis legibus ordina-
runt: & hi nunc hostiliter turbant regna, quæ
*quod nō permiserit deus, si edomita obtine-
rent, ritu suo componere molirentur, dicen-
di posteris magni reges, qui nunc nobis sæ-
uissimi hostes adiudicantur. Quolibet autem
gesta talia nomine censeantur, hoc est, siue di-
cantur miserie, siue virtutes, vtraq; prioribus
comparata in hoc tempore minora sunt: atq;
ita vtraque pro nobis faciunt in comparatio-
ne Alexandri atque Persarum: si virtus nunc
vocanda est, minor est hostium: si miseria, mi-
nor est Romanorum.

*Etruscorum, Umbrorum, Samnitum & Gala-
lorum contra Romanos coniuratio,
& clades.*

CAPVT XXI.

ANno ab vrbe condita CCCCL. Fabio
Maximo V. Decio Mure IIII. consu-
libus, quatuor fortissimi florentissimiq; Ita-
liæ populi in vnum agmen fœdusq; coiē-
runt. Nanque Etrusci, Umbri, Samnites & Galli,
vno agmine conspirantes, Romanos delere co-
nati sunt. Tremefacti hoc bello Romanorum
animi, & labefactata fiducia est: nec ausi spe-
rare totum de viribus, dolo diuisere hostes,
tutius

tutius rati pluribus se bellis implicare quam grauibus. Itaque cum quibusdam suis ad populandos hostiles agros, in Umbriam Etruriamque præmissis, Umbriorum Etruscorumque exercitum redire ad tuitionem suorum coëgissent, cum Samnitibus & Gallis bellum inire properarunt. In quo bello cum Gallorum impetu Romani premerentur, Decius consul occisus est. Fabius tamen post magnam Decianæ partis stragem tandem vicit. Eo prælio XL. millia Samnitum siue Gallorum cæsa, Romanorum verò septem millia, ex Decij tantummodo parte, qui occisus est, extincta referuntur. Fuisse autem absq; Etruscis & Umbris, quos astu Romani bello auocauerunt, Gallorum & Samnitum pedum CXL. millia CCCXXX, equitum vero XLVI. millia, Liuius refert: & carpentarios mille in armis contra aciem stetisse Romanam. Sed, vt sæpe dictum est, semper Romanorum aut domesticam quietem extraneis bellis interpellatam, aut externos proventus morbis interioribus aggrauatos, tantum, vt omnimodis ingentes animi vnde cumq; premerentur. Hanc cruentam tristemq; victoriam pestilentia ciuitatis oneravit, & triumphales pompas obuiæ mortuorum exequiæ polluerunt.

Nec erat

Pauli Orosij

Nec erat cui de triumpho gaudium suaderetur, cum tota ciuitas aut ægris suspiraret, aut mortuis.

*Romani à Samnitibus uicti eosdem uincunt.
Intolerabilis Romanos pestilentia affligit.
Rursus Samnites superant, & cadunt. Curius consul bellum in Sabinos feliciter gerit.
Romani à Gallis socijsq; eorum, fœdam cladem accipiunt.*

CAPVT XXII.

SEquitur annus, quo Romani, instaurato à Samnitibus bello, uicti sunt, atque in castra fugerunt. Postea vero Samnites nouum habitum, animumque fumentes, hoc est, dearentatis armis ac uestibus, paratoq; animo, ni vincat, mori bello sese offerunt. Aduersum quos Papirius consul cum exercitu missus, cum à pullarijs auguribus vana coniectantibus congedi prohiberetur, irridens eos tam feliciter confecit bellum, quam constanter arripuit. Nam in hoc prælio duodecim millia hostium caesa, tria millia capta referuntur. Sed hanc quoque istius verè laudandam victoriã, quam vani auspices impedire non potuerunt, obortu subito corrumpere morbi. Nam tanta ac tam intolerabilis pestilentia tunc corripuit ciuitatem, vt propter eam quacunque ratione sedandam

dam, libros Sibyllinos consulendos putarint, horrendumque illum Epidaurium colubrum, cum ipso Aesculapij lapide aduexerint: quasi vero pestilentia aut ante sedata non sit, aut post orta non fuerit. Præterea altero ab hinc anno Fabius Gurges consul male aduersus Samnitas pugnavit. Namque amisso exercitu, victus in urbem refugit. Itaque cum senatus de submouendo eo deliberaret, pater eius Fabius Maximus ignominiam filij deprecatus legatum se filio iturum vltro obtulit, si illi depellendæ ignominia, & gerendi iterum belli facultas daretur. Qua impetrata, prælioque conferto, cum subito pugnantem filium consullem, insistente Pontio Samnitium duce, & infestis hostium telis conclusum videret, in medium se agmen pius senex equo vectus ingessit. Quo facto permoti Romani tota ibi incubere acie, donec ipsum ducem Pontium delato hostili exercitu victum oppressumque ceperunt. Cæsa sunt in eo prælio Samnitium viginti millia, capta autem quatuor millia cum rege suo. tandemque Samniticum bellum, quod per **X L I X.** annos multa Romanorum clade trahebatur, capti ducis destitutione finitum est. Anno subsequente cum Sabinis Curio consule bellum gestum est. vbi quot

N millia

Pauli Orosij

millia hominum interfecta, quot capta sint, ipse consul ostendit: qui cum in senatu magnitudinem acquisiti agri Sabini, & multitudinem capti populi referre vellet, numerum explicare non potuit. Anno ab vrbe condita CCCCLXIII. Dolabella & Domitio consulis Lucani, Bruttij, Samnites quoque cum Etruscis & Senonibus Gallis facta societate, cum rediuuum contra Romanos bellum molirentur, Romani ad exorandos Gallos miserunt legatos. Quos cum Galli interfecissent, Cæcilius prætor ob vlciscendam legatorum necem, & cõprimendum tumultum hostium cum exercitu missus, ab Etruscis Gallisque oppressus interiit. Septem præterea tribuni militum in ea pugna occisi, multi nobiles trucidati, tredecim millia etiam militum Romanorum illo bello prostrata sunt. Ita autem quotiescunque Galli exarserunt, totis opibus suis Roma detrita est, vt sub præsentis nunc concursatione Gothorũ magis debeat meminisse Gallorum.

Veneno Alexandro rege Macedoniae perempto, duces eius totum inter se orbem diuiserunt, seseq; mutuis bellis consumpserunt

Caput XXIII.

Atego

AT ego nunc reuocor, vt per hæc eadem tempora, quibus Romani ista perpeſſi ſunt, quæ inter ſe bella geſſerint Macedonum duces, reuoluam: qui mortuo Alexandro diuerſas ſortiti prouincias, mutuis ſe bellis conſumpſerunt. quorum ego tumultuoſiſſimum tempus ita mihi ſpectare videor, quaſi aliqua immenſa caſtra per noctem de ſpecula montis aſpectans, nihil in magni campi ſpatio præter innumeros focos cernam. Ita per totum Macedoniae regnum, hoc eſt, per vniuerſam Aſiam & plurimam Europæ partem, Libyæque vel maximam, horrendi ſubitò bellorum globi * colluxerunt: qui cum ea præcipuè loca, in quibus exarſere, popu-
lati ſunt, reliqua omnia terrore rumoris, quaſi ſumi caligine turbauerunt. Sed nequaquam tantorum regum ac regnorum bella excidiaque explicabo, niſi prius ipſa cum regibus regna prodidero. Igitur Alexander per duodecim annos trementem ſub ſe orbem ferro preſſit. Principes vero eius XII II. annis dilaniauerunt, & veluti opimam prædam à magno leone proſtratam auidi diſcerpere catuli: ſeque ipſos inuicem in rixam irritatos prædæ æmulatione fregērunt. Itaque prima Ptolemæo Ægypti & Africa

confluxerunt.

Pauli Orosij

Arabiaëque pars sorte prouenit. Confinem
huic prouinciæ Syriam Laomedon Mitylinæ-
us, Ciliciam Philotas, Philo Illyrios accipi-
unt. Mediæ maiori Atropatus, minori Socer
Perdicæ præponitur. Susiana gens Scyno,
Phrygia maior Antigono Philippi filio assigna-
tur. Lyciam & Pamphyliam Nearchus, Cari-
am Cassander, Lydiam Menander sortiuntur.
Leonnatus minorem Phrygiam accipit.
Thracia et regiones Pontici maris Lysimacho,
Cappadocia cum Paphlagonia Eumeni data:
summa castrorum Seleuco Anthiochi filio ces-
sit: stipatoribus regis satellitibusque Cassan-
der filius Antipatri præficitur. In Bactriana vl-
teriore & Indiaë regionibus præfecti priores
qui sub Alexandro esse ceperant, permanse-
runt. Seras inter duos annes Hydaspem & In-
dum cõstitutos, Taxiles habuit. In colonias in
Indis cõditas Pithon Agencris filius mittitur.
Parapamēnos fines Caucaſi montis Oxyartes
accepit. Arachosij Gedrosijque Sibirio decer-
nuntur. Drangas & Areos Stasanor, Bactria-
nos Amyntas sortitur, Sogdianos Scythæus,
Nicanor Parthos, Philippus Hyrcanios, Phra-
taphernes Armenios, Tlepolemus Persas,
Peucestes Babylonios, Archon Pelagõs, Ar-
eclaus Mesopotamiam adepti sunt. Igitur
causa

causa & origo bellorum epistola Alexandri regis fuit, qua iussit omnes exules patriæ libertatiq̃ restitui. Potentes enim ciuitatum Græciæ timentes ne exules recepta libertate vltionem meditarentur, à regno Macedonum defecerunt. Primi Athenienses, contracto X X X. M. exercitu & C C. nauibus, bellum cum Antipatro, cui Græcia forte obuenerat, gerunt: per Demosthenem quoque oratorem Sicyona, Argos & Corinthum, ceterasq̃ ciuitates sibi socias adiungunt, Antipatrum obsidione cingunt. Ibi dux eorum Leonthes telo è muris iacto perfossus, occiditur. Athenienses Leonato, qui Antipatro auxilium ferebat, occurrunt eiusq̃ que copijs comminutis ipsum interficiunt. Perdicca vero bellum Ariarathi Cappadocum regi intulit, eumq̃ vicit, in qua victoria nihil præter vulnera & pericula conquisiuit. nam omnes ante irruptionem vrbs suæ, succensis domibus suis, se suaq̃ omnia concremauerant. Post hæc bellum inter Antigonum & Perdiccam oritur grauissimè, multis prouincijs & insulis ob auxilia vel negata, vel præstita dilaceratis. Diu deliberatum, vtrum in Macedoniam bellum transferretur, an in Asia gereretur: nouissimè ipse Perdicca Ægyptum

Pauli Orosij

cum ingenti exercitu petit. Sic Macedonia, in duas partes discurrentibus ducibus, in sua viscera armatur. Ptolemæus Ægypti viribus & Cyrenensibus copijs instructus, occurrere bello Perdiccæ parat. Inter hæc Neoptolemus & Eumenes cruentissimo inter se proelio digladiati sunt. Victus Neoptolemus, ad Antipatrum fugit: quem, sicut Eumenem de insperato opprimat, perurget: quod Eumenes futurum ratus, insidiantes insidijs capit. In eo bello Polyperchon occiditur, Neoptolemus & Eumenes mutuis vulneribus confossi: sed Neoptolemus interiit, Eumenes victor euasit. Perdicca cum Ptolemæo acerbissimo bello congressus, amissis copijs, ipse quoque interfectus est. Eumenes, Phiton, & Illyrius, & Alæeta frater Perdiccæ, à Macedonibus hostes pronuntiantur, bellumque aduersum eos Antigono decernitur. Itaque Eumenes & Antigonus collatis aduersum se maximis copijs conflixerunt: Eumenes victus, in quoddam castellum munitissimum fugit, unde auxilia Antipatri tunc potentissimi per legatos poposcit: quo nuntio territus Antigonus, ab obsidione discessit. Sed nec sic Eumeni spes firma aut salus certa. Quare ultimo consilio Argyraspidas, ob arma deargentata sic dictos,

Ros, hoc est, milites qui sub Alexandro militauerant, in auxilium rogat. Qui fastidiose ducem in disponendo bello audientes, ab Antigono victi, castrisque priuati, & vxores & liberos, simulque omnia quæ sub Alexandro acquisiuerant, perdiderunt. Qui postea turpiter per legatos reddi sibi quæ perdiderant, victorem rogant. Antigonus autem se rediturum pollicetur, si sibi vinctum Eumenem pertraherent. Ita illi spe recuperationis illæti, dedecorissima proditione ducem suum, cuius signa paulo antè secuti fuerant, captiuū ipsi captum catenatumque duxerunt, & mox cum fœdissima ignominia in exercitu Antigoni dispersi sunt. Interea Eurydice Arridæi regis Macedonum vxor, multa sub nomine viri nefaria egit per Cassandrum: quem flagitiosè cognitum, ad summum fastigium per omnes honorum gradus prouexerat, qui ex libidine mulieris multas Græciæ ciuitates afflixit. Tunc Olympias mater Alexandri regis, hortante Polyperchonte, cum ab Epiro in Macedoniam prosequente Æacida rege Molossorum veniret, & ab Eurydice finibus prohiberetur, adnitētibus Macedonibus, Arridæum regem & Eurydicen iussit occidi: quâquam & ipsa Olympias continuo meritis crudelitatis

Pauli Orosij

pænas luit. Nam cum muliebri audacia multas principum cædes ageret, audito aduentu Cassandri, diffisa Macedonibus, cum Rhoxane nurusua & nepote Hercule, in urbem Pydnam concedit: ibique continuo per Cassandrum capta, interfecta est. Filius Alexandri Magni cum matre in arcem Amphipolitanam custodiendusest missus. Perdicca, Alceta & Polyperchonte, ceterisque ducibus, quos commemorare longum est, diuersæ partis occisis, finita bella inter successores Alexandri videbantur. Tum Antigonus ardens cupiditate dominandi, liberandum bello Herculem regis filium ab obsidione simulat. His cognitis Ptolemæus & Cassander, inita cum Lysimacho & Seleuco societate, bellum terra marique enixè instruunt. Antigonus in eo bello cum filio Demetrio vincitur. Cassander Ptolemæo in victoria particeps factus, cum Apolloniam rediret, incidit in Abderitas: qui propter intolerandæ multitudinis ranas & mures, relicto patrio solo & antiquis habitaculis, emigrantes, nouas sedes prætenta interim pace requirebant. Sed Cassander & virtutem, & multitudinem gentis agnoscens, ne adacti necessitate Macedoniam bello quaterent, atque inuaderent, receptos in societatem, in vltimis

Macedo-

Liber Tertius. *cf.*

Macedoniæ finibus collocat. Inde cum iam Hercules Alexandri filius, XIII. esset annorum, timens ne eum * Macedones quasi legitimum regem præoptarent, occidendum tacite cum matre curauit. Ptolemæus iterum cum Demetrio nauali prælio cõffixit, & cum omnem penè classem atque exercitum perdidisset, victus in Ægyptum refugit. Hac victoria elatus Antigonus, regem se cum Demetrio filio appellari iubet: quod exemplum omnes secuti, regium nomen sibi dignitatemque sumpserunt. Igitur Ptolemæus & Cassander ceteriq; alterius factionis duces, cum decipi se ab Antigono singillatim viderent, per epistolas se inuicem confirmantes, coeundi in vnum tempus locumque condicunt: & bellum aduersus Antigonum communibus viribus instruunt. Cassander finitimorum bellis implicitus, Lyfimachum clarissimum inter omnes ducem, cum ingenti manu pro se socijs in auxilium misit. Seleucus quoque ex Asia maiore descendens, nouus Antigono hostis accessit. Hic siquidem Seleucus plurima per orientem inter socios regni Macedonici bella gessit. Principio Babyloniam bello expugnauit & cepit. Bactrianos nouis motibus assurgentes perdomuit. Transitum deinde in Indiam se-

Pauli Orosij

diam fecit: quæ post mortem Alexandri, ve-
luti detracto excussoque à cervicibus iugo
pfectos eius occiderat, Sadrocotto quodam
ad vindicandam libertatem duce: qui postea
crudeliter in ciues agens, quos de externa do-
minatione defenderat, ipse seruitio preme-
bat. Cum hoc ergo Sadrocotto Seleucus quam-
uis multa & graua bella gessisset, nouissime
firmitatis regni condicionibus, & pacta pace,
discessit. Adunatis itaque copijs Ptolemæi
sociorumque eius, pugna committitur: cuius
quanto potentior apparatus, tanto ruina gra-
uior fuit. Nam in ea tunc totius penè Mace-
donici regni vires conciderunt. In ipso bel-
lo Antigonus occisus est: sed finis belli huius
initium alterius fuit. Nam cum victoribus
de præda non conueniret, iterum in duas fa-
ctiones diducuntur. Seleucus Demetrio, Pto-
lemæus Lyfimacho iungitur. Cassandro de-
functo, filius Philippus succedit. Sic quasi
ex integro noua Macedonia bella nascun-
tur. Antipater Theſſalonicen matrem suam,
Cassandri vxorem, quamuis miserabiliter pro
vita precantem, manu sua transuerberauit.
Alexander frater eius, dum bellum aduer-
sus fratrem ob vltionem matris instruit, à De-
metrio, cuius auxilium petierat, circumuen-
tus oc-

tus occiditur. Lyfimachus cum * Doricetis * Doris
 regis Thraciæ inestimo bello vrgeretur, ad-
 uersus Demetrium pugnare non potuit. De-
 metrius augmento Græciæ, & totius Mace-
 doniæ elatus, in Asiam transire dilponit. Pro-
 lemæus autem & Seleucus & Lyfimachus
 experti priore certamine, quantæ vires essent
 concordia, iterum societate * facta, aduna- * pacta.
 tisque exercitibus, bellum in Europam trans-
 ferunt aduersus Demetrium. His se comi-
 tem & belli socium Pyrrhus rex Epiri iungit,
 sperans Demetrium Macedonia posse depel-
 li, nec spes frustra fuit: quippe exercitu eius
 corrupto, ipsoque in fugam acto, regnum
 Macedoniae Pyrrhus inuasit. Deinde Lyfi-
 machus generum suum Antipatrum infidi-
 antem sibi, interfecit, filiumque suum Aga-
 thoclem ultra humanum morem perosus
 occidit. Quibus quidem diebus Lyfima-
 chia ciuitas formidolosissimo terræmotu e-
 uersa, oppressoque populo suo, crudele sepul-
 crum fuit. Lyfimachum autem assiduis se
 parricidijs cruentantem omnes socij deserue-
 runt, & ad Seleucum deficientes, pronum
 iam regem æmulatione regni, vt bellum Ly-
 fimacho inferreret, hortati sunt. Res fœdissi-
 mi spectaculi erat, duos reges, quorum
 Lyfima

Pauli Orosij

Lyfimachus annos natus LXXIII, Seleucus autem LXXVII, de eripiendis alterutrum regnis concurrere, in acie stare, arma gerere. Vitimum hoc quidem bellum Alexandri comilitonum fuit, sed quod ad exemplum humanæ miserię fuerit reſeruatum: quippe cū orbem terrarum extinctis iam XXXIII. ducibus Alexandri, ſoli poſſiderent, & anguſtiſſimos ſenectutis ac vitæ ſuæ terminos non aſpicientes, anguſtiores eſſe imperio ſuo totius mundi terminos arbitrabantur. In eo bello Lyfimachus vel amiſſis vel interfectis prius ante hanc pugnam XV. liberis, poſtremus occiſus eſt. Sic Lyfimachus ſolutio pugnæ Macedonię fuit. Sed ne Seleucus quidem tanta victoria impune lætatus eſt: nam neque ipſe poſt LXXVII. annos quietem naturalis mortis inuenit: ſed extortam ſibi infeliciter vitam velut immatura morte finiuit: quippe inſiſtente Ptolemæo, cuius ſororem Lyfimachus in matrimonio habuerat, inſidijs circumuentus & occiſus eſt. Hęc ſunt inter parentes, filios, fratres ac ſocios conſanguinitatis ſocietatisque commercia. Tanti apud illos diuina atque humana religio pendebat. Erubeſcant ſane de recordatione præteritorum, qui nunc interuentu ſolius fidei Chriſtianæ, ac medio tantum iu-

Liber Tertius. cij.

tum iurationis sacramento viuere se cū hosti-
bus, nec pati hostilia sciunt: quibus indubita-
tissimè probatur, quia non sicut illi antea, Cæ-
sa iungebant fœdera porca, sed quia nunc in-
ter barbaros ac Romanos creatorem ac domi-
num suū contestantes, tantam fidem adhibita
in sacramentum seruant euangelia, quan-
tam tunc nec inter parentes ac filios po-
tuit seruare natura. Nunc autem fi-
nis Macedonici belli, finis etiam
libri fiat, præsertim cum iam
ab hinc Pyrrhi bella inci-
pant, & mox Punica
consequantur.

FRANC.

FABRICII MARCO.

DVRANI IN PAVLI

Orosij lib. 3.

Annotationes.

In Caput primum.

ANno ab V.C.CCCLXIII.) Hic numero
rus est quoq; apud Pliniū li. 34. ca. 1. Liuius
li. 5. in orat. Camilli Romam captam significat anno
ab V.C.CCCLXV. Propter insolitā pacem) Quo
anno Roma capta fuit, eo Lacedæmonij τὴν ἐπὶ αὐτῷ
ταλκίδος γνομένην εἰρῶν πρὸς βασιλέα τῆν
πρῶτον ἐκέρχον, i. pacem, per Antalcidam cum
Rege Persarum factā ratam habuerunt, ait Poly-
bius li. 1. Verum de hac pace inferius dicitur. Lace-
dæmonij, utpote homines) Orosius hæc ἐπι-
ni lib. 6. descripsit. Pluribus eadem Xenoph. lib. 3.
Diod. 14. Dercyllidam ducem) Vulgo malè
dux, Hircilides, nominatur, qui græcis est δερκυλίδης.
Vnum denuntiato bello appetit) Dercylli-
das certis conditionibus pactus cum Tiffasferne,
in pharnabazi fines exercitum duxit, Xenophō &
Iustinus. Cononem Atheniensem) Hæc eadem
leges apud Diod. li. 14. Acceptis quingentis ar-
genti talentis) Sic Diod. λαβῶν ἄργυρον τὰ

λαῶν

Liber Tertius. ciii.

λαύτα πένταξια. A rege Ægypti Hercynione)
 Apud Iust. est, à rege Ægypti Hercymone. Diodo.
 hunc regem, qui Lacedæmonijs dedit οκωνήριον
 ἢ τεύχεσι, οἱ τὸ δὲ μυριαόδας πένταξια, uocab
 Νεφέα, uel ut est in alijs libris Νεφερία. Virum
 pede claudum) Nota est cōtentio de regno Spar
 tano inter Leotychiden Agidis filium, & Agefila
 laum eiusdem fratrem: cū Leotychides Agefilaum
 regno prohibere ex oraculo uellet, quòd altero pe
 de claudicaret: sed uicit hic illum, cum oraculū in
 eum conuenire cōtendisset, qui neq; legitimus, neq;
 ab Agide esset genitus. Xenoph. lib. 3. & in Agefila
 lao, Plutarchus in eodē & Lysandro, Pausanias lib.
 3. Igitur Conon) Quare Conon ad regem pro
 festus fuerit, copiose Iustinus li. 6. Lacedæmonij
 vero domesticis malis) Significat tempus illud
 quando circa Olympiadem XCVI. Lacedæmonios
 iniuste imperantes omnes fere socij deseruerunt, ut
 ait Cicero lib. 2. de Off. Tum Bœotij, Athenienses,
 Corinthij, Argiui & alij conspiratione facta con
 tra Lacedæmonios mouerunt bellum. Cuius cau
 sa Agefilaus ex Asia domum reuocatus fuit,
 Xenophon lib. 3. & 4. Diodorus lib. 14. Plutar
 chus in Agefilao, Pausanias lib. 3. Interea Pisan
 der dux apud Spartam.) Mirum profecto,
 qui factum fuerit, ut contra fidem Librorum ue
 terum tam apud Iustinum quam Orosium, hic
 dux Lya

In tertium librum

dux Lysander hastenus sit dictus: cum tamen ex omnibus scriptoribus, quos modo nominavi, certum sit, Agesilaum classi præfuisse Pisandrum coniugis suæ fratrem, eumq; relictum in Asia & proelio navali superatum ad Gindum à Pharnabazo & Conone periisse. Nam quod in vulgato Diodori libro $\alpha\upsilon\tau\alpha\rho\chi$ & non $\alpha\upsilon\tau\alpha\rho\chi$, sed $\alpha\upsilon\tau\alpha\rho\chi$ appellatur, procul dubio mendosum est. Namque ex illo fluere.) $\alpha\upsilon\tau\alpha\rho\chi$ Virgiliana ex lib. 2. Aeneid. Premiigitur Thebani.) Belli huius Bœotici dicti principes fuerunt Locri Opuntij & Phocenses, quorum hi à Lacedæmonijs, illi à Thebanis auxilia accersuerunt. Thebani Athenienses in suas partes pertraxerunt. Proelio commisso ad Haliartum Lacedæmonij uicti sunt, & Lysander occubuit, Xenophon libro tertio extremo, Diod. 14. Pausanias 3. & 9. Plutarchus in Lysandro. Propter virtutem atq; industriam Epaminondæ) Videtur Orostus deceptus uerbis Iustini putasse huic proelio interfuisse Epaminondam, quod uerum non est. Pausanias quoque dux alter) Pausania qui cum Lysandro aduersus Thebanos missus fuerat, crimini datum, quod serius in Bœotiâ uenisset, quodq; cæsoꝝ corpora scedere quam proelio tollere maluisset. itaq; capitis accersitus ad causæ dictionem non adfuit, sed Tegeam in exilium aufugit, Xenophon & Pausanias lib. 3. Repente rex Ageli-

Agésilauſ) De aduentu Agéſilai in Bœotiam, non omnino conuenit Iuſt. & Oroſio cū Xenophonte, Diodoro & Plutar. pugna cōmiſſa ſuit ad Coronœam: mendose enim in Plutarchi Agéſilao eſt, πῶς τὸν Χαλκιδῶν, ἢ τοὺς Κορινθίων. Iphicrati duci) De Iphicrate Xenophon lib. 4. & deinceps, Diod. lib. 14. & 15. Sed Conon poſtquam vaſta) De Cononis beneficio in Athenienſes, de q̄; honore illi à ſuis habito, præter ceteros, quos iam ſæpe nominamus, eleganter Demoſthenes de immunitate contra Leptinem. Legendus quoq; Iſocratis Euergas. Interea Artaxerxes rex Perſa) Cum Pharnabazus et Conon regia claſſe maritimâ Laconicæ oram cū maleficio peruaderent, & Athenæ muro cingerentur, placuit Lacedæmonijs pacem facere cum rege perſarū, eaq; re Antalcidam ad Tiribazum regis præfectum miſerūt, ut illius opera pax firmaretur Hac de cauſa pacem hanc græci τὸ ἐπ' ἀνταλκίδου προμείνω εἰρήνην uocant, ut demonſtrauimus paulo ante ex Polybio. Tu lege Xenophontem lib. 5. Diodor. 14. Plutarchum in Agéſilao et Artaxerxe. Meminit Strabo in fine li. 6. Pausanias in li. 9.

In Caput ſecundum.

Nam ſpeculati abſentiâ) Quæ de Arcadium et Thebanorum bello hic & apud Iuſtinū poſt Antalcidæ pacē ſubijciuntur, ea nō ſtatim ſubſecuta ſunt.

○ Nam

In tertium librum

Nam illa facta est anno secundo Olympiad. xcviii.
Arcades autem bellum cū Eleis gesserunt quarta ce-
centesima Olympiade, ut etiā Pausanias scribit l. 5.
Tum Elei pressi ab Arcadibus, Lacedæmonios soci-
os suos impulerunt, ut Archidamus Agesilai filius
cū exercitu missus in Arcadiam Cromnum ceperit.
Nam quod Iustinus castellum dicit, Xenophon, quē
hanc historiā lib. ult. ἐν Λω. scribit, κρωμνον uocat.
In eo prælio) Cromno capto Archidamus præsi-
dio trium cohortium ibi relicto, reliquas copias domum
reduxit. Sed cum præsidium ab Arcadibus exi-
Elide reuersis obsideretur, Archidamus iterum mis-
sus, ut Spartanos obsidione liberaret, prælio com-
misso ὁ ἀρχιδάμος ἐτ' ἐρωτῶν τὸ μνηστὸν δίκυτον ἀξί-
inquit Xenoph. id est, Archidamus telo per femur
traiecto uulneratus est. Occisorum corpora per
præconem) Hoc greci dicunt, τὸν νεκρῶν ἄνδ-
ρατῶν δὲ ἀναψέει. Exemplorum plena sunt omni-
um monumenta. Lacedæmonijs ad alia bella con-
uersis) Mantinenses à Thebanis descuerant, ipsiq;
suppetias uenerant Lacedæmonij duce Agesilao, ut
Xenophon et Plutarchus scribunt: nam quod Dio-
dorus li. 15. Agidem hunc nominat, equidem qui ue-
rum esse possit ignoro. Præcognito aduentu ho-
stium) Euthynus enim Thespiensis, auctore Cal-
listhene, seu, Cres quidam, ut Xenophon scribit,
Epaminonda consilium Agesilao enuntiauit. L. Plu-
tarchum

Annotationes.

cvi.

tarchum in Agesilao. Commisso proelio) Proelium commissum fuit ad Mantineam, ibique Epaminondas uulneratus ab Anticrate Lacedaemonio paulo post discessit. Remota manu) Aliter de uulnere scribunt, Cicer. epist. 12. li. 5. famil. Valerius lib. 3. cap. 2. & Diodorus. 15.

In Caput tertium.

Anno ab v. c. CCCLXXVI.) Euseb. in libro de temporibus hunc terramotum ascribit Olymp. cencesima. Strabo lib. 8. scribit has urbes euersas biennio ante pugnam Leuctricam. i. anno ante Olympiadem CII, Diodoro auctore. qui annus ex aliorum supputatione est CCCLXXX. Bura & Helice) Ita scripsimus ex Eusebij Chronico, Thucydidis li. 3. Strabonis li. 1. & 8. Pausaniae li. 7. Plinij li. 2. ca. 92. cum in Orosij libris esset, Eborae & Helice. Diod. lib. 15. hanc inauditam euersionem describens addit, ἐγὲν ἔτι δὲ τῶν δὲ πόλεων τῆς ἀρχαίας πόλις δύο πόλεις, ἑλίνω τε ἑσπέραι, id est, Hanc cladem duas Achaiae oppida, Helice & Bura, experta sunt. In terea Romani) Camillus, cum Tribunus milit. III. ann. CCCLIX. Faliscos iustitia in ditionem populi R. redegisset, ut est apud Liuium libr. 5. Plutarchum in Camillo, & auctorem libri de uiris illustrib. sexto anno post Dictator Volscorum ciuitatem, quae per LXX. annos bellum

In tertium librum

gesserat, uicit, & Aequorum urbem occupauit, Suetrinorum recuperauit, delctis Etruscorum exercitiis, & tres simul triumphos egit. Hac ita emendata à Cuspinano paucis Eutropius li. 2. pluribus Liuius li. 6. Praenestinos etiam eodem tempore) Praenestini à T. Quinct. Cincinnato Dictatore uicti fuerunt an. 375. Liu. Eutrop. & Euseb. in Chronico.

In Caput quartum.

Anno ab V. C. CCCLXXXIII) Orosius in numeris istis suam rationem sequitur. nam hūc non esse deprauatū consensus librorum, & sequentes numeri ostendunt. Alij hunc annum CCCLXXXVIII. alij alium faciunt. De hac pestilentia Liuius initio lib. 7. In quo iam reuerentia tua) Intelligit dissertationem Augustini contra ludos scenicos li. 3. ca. 17. de Ciuitate dei.

In Caput quintum.

Proximo anno) Curtius equo infidēs armatus se in specum immisit L. Genucio, Q. Seruilio ite- rum Cos. Liuius lib. 7. Valerius Max. lib. 5. cap. 6. Augustinus de Ciuitate Dei lib. 4. cap. 20.

In Caput sextum.

Annus, quo Galli Anienem transgressi non longe ab urbe castra posuerunt, Consules habuit C. Sulpicium, & C. Licinium, atq; ex fastis Consularibus, CCCXCII. numeratur. Ad quartum ab vrbe lapidem)

dem) Apud Liuium est, ad tertium lapidem. Eutropius scribit Gallos quarto milliaro ab urbe con-
 sedisse. Manlius Torquatus) Hic T. Manlius, qui
 cum Gallo apud Anienem depugnauit prouocatus,
 ex eius spolijs sibi & torquem & cognomē induit,
 ait Cicero. li. 2. de finib. Historia est apud Liuiū li. 7.
 & Eutropium. 2. Elegantissimē eam Quadrigari-
 us li. 1. Annalium descripsit. qui locus est apud Gel-
 lium lib. 9. ca. 13. T. Quinctius Dictator) Liuius
 Gallos non hoc anno à Quinctio Dictatore, uerum
 sequenti à Q. Seruilio Ahala Dictatore, cum Quin-
 ctius magister equitum esset, cesos ait. Sed Orofia-
 us alios auctores secutus est, sicut & Appianus in
 Celtica, ubi scribit, Ἡ τρίτη δὲ κελτῶν στρατιὰ
 ἰμβέβληται ἐς τὴν ἰταλίαν, ἥρκει αὐτῶν οἱ ἴσως
 μοῖοι διεφθάρουσιν ὃ ἡ γὰρ μόνι πῖσιν ἔστιν.
 id est, atq; etiam tertius Gallorum exercitus in Ita-
 liam uenit, quem Romani quoq; ductu & auspicijs
 T. Quinctij deleuerunt. A C. Sulpicio) C. Sulpi-
 cius peticus Dictator an. cccxcv. Gallos uicit, ac
 de ijs triumphauit Nonis Mai. ut est in triumphis
 Capitolinis. De arte qua Gallos uicit, Liuius et Fron-
 tinus lib. 2. Stratagematum. Sub C. Marcio) C.
 Marcius Rutilus Dictator primus è plebe biennio
 post Sulpicium cum Tuscis congressus viii. mil-
 libus captis ceteros aut cecidit, aut agro Romano
 fugauit, Liuius & Eutropius. Eius triumphus in

In tertium librum

*antiquis marmoribus sic descriptus est, C. M A R C
CIVS. L. F. C. N. RVTILVS. DICT. AN. CCCXCVII.
DE TVSCEIS. PRIDIE. NON. MAI. Ab Albanis
montibus) Sic recte legi in libris uetustis è Li
uio cognoscitur. Meminit huius belli Polybius li. 2.
Florus li. 1. tit. 13. M. Valerius) De huius singu
lari certamine præter superiores lege Valerium
Max. lib. 8. cap. 16. & Gellium lib. 9. cap. 11. Est uer
o sciendum hunc M. Valerium in antiquis lapidi
bus non Coruinum, sed Coruum cognominari. M.
tamen Manilij uersus de hoc sunt.*

Et cum militia uolucris Coruinus adeptus

*Et spolia, & nomen, qui gestat in alite Phœ
bum.*

In Caput septimum.

*Anno siquidem ab V. C.) Cum Carthagi
nensibus legatis, auctore Liuius lib. 7. Romæ foedus
actum, cum amicitiam ac societatem petentes uen
issent, M. Valerio Coruo, M. Popillio Lanate IIII.
Cos. q. annus in fastis Capitolinis est ab. V. C. CDV.
Tunc etiam nox) Hec prodigia quarto anno
post foedus cum Carthaginiensibus actum euenisse, Li
uius narrat. Diaconus hæc Eutropio ex Orofio ad
didit. Quibus diebus etiã Alexander Magnus)
Infra cap. 16. Orofius scribit Alexandrum patri
philipæ*

Philippo successisse anno ab V.C. ccccxxvi. qua
 re si Alexander natus annos xx. ut Plutarchus &
 Arrianus scribunt, regnum Macedonia suscepit, cer
 te circa idem tempus quo prodigia illa euenerunt
 hic natus fuit. Tunc etiam Ochus, qui & Ar
 taxerxes) Artaxerxes ὁ ἐπικλαηδεὺς ὄχῳ Euse
 bio est xii. Persarum rex. ad cuius annum vi. hæc
 ascripta leguntur: Ochus Apodasmio Iudæorum cap
 ta, in Hyrcaniã accolas translatos iuxta mare Cas
 piũ collocavit. Transcurrens & Sidonem) De
 fecerat à rege Persarum Tripolis, præsidioq; à Ne
 stanebo rege Aegyptiorum acceperat tria millia
 Rhodiorum. Ochus, cum Babylone in Aegyptum ma
 ximis copijs contenderet, phœnicas primum adora
 tus Sidonem Mentoris reguli prodicione in suam
 potestatem redegit, ac euertit. Hæc pluribus Dio
 dorus lib. 16. Gemisthus Pletho lib. 2.

In Caput octauum.

De Samnitico bello infra hoc lib. agetur: de Tar
 rentino & Punico deinceps. Nunquam post mor
 tem Numæ) Numa Ianum ad infimum Argiletum
 indicem pacis belliq; fecit: apertus, ut in armis ciui
 tatem; clausus, pacatos circa omnes populos signifi
 caret. Numa regnante Ianus 43. annos continenter
 clausus fuit. Linius li. i. Plutarch. in Numa. Nisi Cæ

In tertium librum

fare Augusto imperante) Post bellum Aetiacū,
pace terra marique; parta. li. 6. ca. 22. Inter bella pu
nica vnus anni) Hic annus fuit T. Manlio Tor
quato C. Atilio Bulbo Cos. infra li. 4. ca. 12.

In Caput nonum.

Igitur an. ab v. c. ccccix) Hic annus quo L.
Manlius et P. Decius Consules fuerunt, in antiquis
fastis est ccccxiii. a quo numero cum hic tam lon
ge absit, uereor ne mendum hic lateat. Decio Mu
re) Vulgo errore manifesto pro Mure, quod est in
omnibus manuscriptis, hic, & infra cap. 21. Mura
na legitur, sicut & apud Florum li. 1. ca. 14. Metij
Tulculani nobilis equitis) Sic est in manuscri
ptis, non, militis, ut habent uulgati. Hunc praefectū
equitum Lii. li. 8. & Valer. 2. cap. 2. Geminium Me
tium uocant. Alius vero Consul) Alterū Consulē
P. Deciū patrem intelligit, qui se bello Latino deu
nit, Cic. li. 2. de finib. et li. 1. de Diuin. et alij omnes.
Occursū tamen nobiliū iuuenum) Lii. Bel
lo gesto, T. Manlius Romā redijt, cui uenienti senio
res tantum obuiam exisse constat: iuuentutē et tum
& omni uita deinde auersatam cum execratamq;
Idem Valer. Max. li. 9. ca. 3. Anno autē post hunc
subiequente) Minucia damnata incestus fuit, nō
proximo anno post Manlium et Decium Consules
sed tertio anno post, auctore Lii in octauo. De pō
na Vestae

na Vestalium Dyomisii: lib. 2. Plutarchus in Numa:
De campo Scelerato Festus.

Caput X.

Nam Claudio Marcello) M. Claudius Marcellus & C. Valerius Flaccus Consules fuerunt anno CDXXII. quo anno Romæ primum de ueneficijs questum est. Liuius lib. 8. Ut trecentæ septuaginta damnatæ.) In numero consentiunt manuscripti libri Orosij. Sed Liuius scribit damnatas fuisse ad CLXX. Valerius lib. 2. cap. 1. pars, inquit, capitali iudicio damnatæ centum & LXX. numerum expleuerunt.

lib. 2
c. 1

In Caput XI.

Quæ hoc capite de Alexandro Epiri rege Orosius scribit, ea copiose Liuius lib. 8. in Consulatu L. Papij & C. Poetelij. Lege etiam ea quæ Diaconus Eutropio addidit.

In Caput XII.

Anno ab v. c. CCCC.) Philippus Amyntæ filius Macedonum regnum, auctore Diodoro lib. 16. suscepit Olympiade cv. Consulibus Romæ Cn. Genucio & L. Aemilio. Hi autem ex antiquis Fastis referuntur ad annum post v. c. CCCXC. quos tanquàm certiores duces sequi mallet. Hic primum ab Alex. fratre) Orosius in his rebus exponendis Iustinum sequitur. Plutarchus quoque in Pelopida

o 5 scribit,

In tertium librum

scribit philippum ab alexandro fratre obsidem
Thebanis datum: sed Diodorus lib. 16. tradit ipsum
Amyntam patrem superatum ab Illyrijs, philippum
minimum natu filium uictoribus obsidem dedisse,
eosq; illum apud Thebanos deposuisse. Gemistus
Pletho, qui tam Plutarchi quam Diodori sententiam
refert, ait philippum primum patre uiuo Thebis
obsidis loco fuisse, ac deinde iterum à fratre datum,
cum is societate cum pelopida coiuisset. cuius rei
auctorem Diodorum lib. 15. habet. Sed querendum
quomodo philippum triennio Thebis obsidē fuisse
Iustinus & Orosius scribant, si à fratre datus,
non antè è custodia elapsus est, quam perdiccas
ab illyrijs uictus occubuit, ut Diodorus et Pletho
tradunt. Nam Alexander iisdem auctoribus cum annū
regnasset à ptolémæo Alorite notho filio Amyntæ
occisus fuit: qui deinde triennium Macedoniae regnum
obtenuit: hunc perdiccas frater germanus Alexandri
interfecit, ac quinque annis in regno exactis ab
Illyrijs uictus occubuit. Primum bellum cum
Atheniensibus) Hoc bellum gestum est duce Mantia,
cum Athenienses Argeo Macedoniae regnum dare
conarentur. Diodorus. Arma ad Illyrios transiit)
Illyrios philippus anno secundo regni sui uicit
Macedoniae q; oppidis cedere cogit, Diodorus &
Pletho. Thessalos philippus quarto anno regni
sui sibi adiunxit, iisdem auctoribus.

Olympia

Olympiadem Arubę regis Molossoꝝ) ita scripsimus ex optimo libro cornelij Gualteri, cum uulgo Euruchę, legeretur, credo ex eo quod in non nullis manu scriptis est, Aruchę. Magna autem uarietate huius regis nomen scriptum inuenitur. Iustini libri impressi partim Arymbam, alij Arisbam, me us manuscriptus, Arybbā nominat. Apud Demosthenem Olynth. I. & Diodorum lib. 16. est ἀρύμβας. apud Plutarchum in Pyrrho ἀρύβας, apud Pausaniam lib. I. ἀρύβας. Est uero quærendum quibus auctoribus Orofius Olympiadem Arubę sororem, et Iustinus Arybbam Olympiadis fratrem patruelem nominet: cum ex Pausania & Plutarcho constet, Arubam fuisse patrum Olympiadis. nam Aruba & Neoptolemus pater Olympiadis Alcetę satuediti fuerunt. Et Vlpianus Demosthenis interpres, Arymbam Olympiadis Philippi uxoris Θεοπίδα est, patrum, non (ut uolffius putauit) auunculum nominat. Expeditionis Philippi contra Arymbam meminit Demost. Olynth. I. Ictu sagittę oculum perdidit) Aster miles hic à Plutarcho & Vlpiano uocatur, qui Philippum oculo priuauit. Huius incommodi meminit præter Diodorum Strabo lib. 8. Sagittam uero Philippi oculo extraxit Critobulus, & citra deformitatem oris curauit orbitatem luminis, auctore Plinio lib. 7. cap. 37. In communi Græcię concilio) ἰπὸ μὲν Ὀλυππίου, Diodorus. Hoc autem bellum

reges) Vide num Cersobleptem & Amadocum intelligat: de quibus Demosthenes $\kappa\epsilon\iota\sigma\sigma\epsilon\upsilon\sigma\tau\omicron\upsilon\varsigma$ Cersobleptem quidem certe à Philippo oppugnatum fuisse, quando Athenienses pacem cum eo fecerunt ex Demosthene Aeschine et Plethone constat. Pax autem cum Philippo ab Atheniensibus facta Archonte Themistocle septem annos duravit, ut ad Ammæum Dionysius scribit. Phocensibus pacem & veniam se daturum) Hoc Philippum sibi confirmasse Aeschines reuersus à Philippo Atheniensibus renuntiauit, qua de re Demosthenes $\omega\delta\epsilon\ \pi\acute{\rho}\alpha\ \pi\epsilon\sigma\beta\epsilon\lambda\omicron\varsigma$, & $\omega\delta\epsilon\ \sigma\epsilon\phi\alpha\lambda\omicron\upsilon$.

In Caput XIII.

Necessariam maritimam vr. ra. Byzantium) Amicitia & societatis fœdera inter Philippum manserunt usq; ad Nicomachi magistratum: anno autem sequente, qui primus fuit Olympiadis cx. Philippus primū $\rho\omicron\iota\theta\iota\upsilon\mu$ expugnare aggressus est, atq; inde reiectus Byzantium obsedit. quo tempore Epistolam ad Athenienses misit uiolati fœderis eos accusans, & bellum denuntians. quæ omnia Dionysius ex Philochoro perspicue narrat. Epistolâ uero Philippi extat inter philippicas orationes Demosth. Hæc autem Byzantium) Castiodorus scribit Byzantium conditum Tullo Hostilio regnante. Vnde Byzantium nomen inuenerit refert Eustatius in
Dionysia

In tertium librum

Dionysium. Constantinopolis dicta.) *Lege infra cap. 28. lib. 7. Scyhis tunc Etheas regnabat) Regis nomen, quod in impressis erat, reliqui: nam in manuscriptis Atheas & Natheas legitur. in uulgatis Iustini libris est, Mattheas, in nostro manuscripto Metheas. Thebanos quondam hostes) Lacedæmonios pro Thebanis manifesto errore hic legebatur. Nam cum Philippus Elateam occupasset, Athenienses, qui tempore exclusi ad reliquos socios legatos mittere non poterant, Thebanos Demosthenes eloquentia in suas partes pertraxerunt. Demosthenes pro Ctesiphonte, Diodorus lib. 16. Plutarchus in Demosthene. Prælio commisso) Hoc prælium commissum fuit ad Cheroneam, Diodorus, Plutarchus, & Strabo lib. 9.*

In Caput XIII.

*In Thebanos & Lacedæmonios) Sic est etiam in manuscriptis: cum tamen ne alij crudelitatis in Lacedæmonios, & Iustinus, quæ auctorem sequitur, tantum Thebanorum meminerit. Tres duces, hoc est Parmenionem &c.) Diodorus & pletho duos duces præmissos scribunt, nempe Atalium & Parmenionem, qui de philippi interitu satis multa. A Sabinis in Lucania prostratus) Linius à Lucano exule occisum scribit. Gemisth. διαβὰς ἐς ἰταλίαν ταπεινίους ἑσθλῶν ἔμπη μαχίμων
λῶς*

Annotationes. *cxij*

Λός ἢ ὕψιστον ἔτος ἐτελεύτησεν. *Transgressus in Italiam ut Tarentinis opem ferret, in proelio quondam, cum strenue rem gessisset, occubuit.*

In Caput XV.

Anno ab V.C.CCCCXXXVI.) *Hic annus in Capitolinis Consulibus est post urbem conditam ccccxxxii. Viginti millia Samnitum Fabio magistro equitum) Idem numerus casorum hostium est apud Liviū lib. 8. ubi hæc omnia satis copiose. Q. Fabius Maximus Rullianus, quem hic Orosius significat, magister equitū fuit L. Papirio Curfiori Dictatori quarto anno ante Caudinam ignominiam. Præter Liviū lege Eutropium lib. 2. Valerium Max. lib. 2. ca. 2. Veterū & Postumium Consules) T. Veturius & Sp. Postumius iterum cōsules fuerūt, quando apud Caudium male pugnatum est, & legiones sub iugum misse. Cicero lib. 3. de officijs. Liviū lib. 9. Florus lib. 1. cap. 16. Augustinus li. 3. de Ciuit. cap. 17. Pontius dux eorum) Hæc ex Orosio Diaconus Eutropio addidit. Quod Papirio Consule insistente) Orosius & Eutropius eos auctores sequūtur, qui à L. Papirio Consule, non magistro equitum, contra Samnites rem bene gestam tradiderunt. nam de hoc ambigi Liviū scribit.*

In Caput XVI.

De no

In tertium librum

Demosthenes Orator auro Perlarum cor-
ruptus) Hoc Aeschines Demostheni obijcit in
orat. in Ctesiphontem his uerbis, ναὺ μέρτοι δ' ἔλα-
στικὸν χρυσοῖον ἐπιπέκλυκε πλὴν ἀπαύρη αὐτῷ.
ἔσται δ' ἔκ τῆς ἰκτανόρ. ἔδει γὰρ πρόποτε πλεῖ-
στον τῶν προπρ πεννηδ ὡδελυγέω. Sic enim hæc le-
genda sunt e manuscripto Aeschinis & Diodori li-
bro ab Henrico Stephano edito; estq; hic sensus,
Nunc uero auri Persici affluens copia sumptibus
eius subuenit: quanquam ne hoc quidem sat erit:
nullæ enim diuitiæ unquam tantæ fuerunt, quæ im-
probos mores superare potuerunt. Thebanos cum
diruta ciuitate) De Thebanorum excidio Dio-
dorus, Plutarchus, Arrianus lib. I. Pausanias in Bœo-
ticiis. Illyrios quoque & Thracas) Hos Ale-
xander ante quàm Thebas euerteret suæ ditioni sub-
iecit, Diodorus & Arria. In exercitu eius fuere)
Arrianus scribit Alexandrum habuisse in exerci-
tu pedites ἑ πολλαὺ πλείους τρισμυείων, equites
ἢ πλεῖστον πεντακισμυείων. Plutarchus in Alexan-
dro inter scriptores de numero copiarum non con-
uenire ait: sed eos qui minimum numerum expres-
serunt, peditum xxx. millia, equitum v. millia; qui
maximum, illorum xxxiiii. millia, horum iii. mil-
lia numerare. Diodorus peditum xxx. millia, equi-
tum iii. m. d. fuisse scribit. Primo eius cum Da-
riorege congressu) primum hoc prælium ad
Granicum

Granicum flumen commissum fuit. De numero Arrianus, περσῶν δὲ ἰππέως μὲν ἦσαν ἐς διαμυείους, ξένοι δὲ περσὶ μάσσοφόροι ὀλίγοι ἀφ' ἑόντες διαμυείων. Diodorus, οἱ δὲ πάντες ἰππέως ὑπὲρ ἄλλων πολέους τῶν μυρίων· οἱ δὲ περσὶ τῶν περσῶν ἦσαν ἐκ ἐλατῆρος τῶν δ' ἐκ μυριαδῶν. Magna cedes Persarum fuit) Persarum peditum xxm. equitum duo millia cecidisse referuntur, auctore Plutarcho. In exercitu autem Alexandri) In numeris Orosius Iustinum sequitur. Arrianus scribit in exercitu Alexandri primo congressu equites numero circiter xxv. cecidisse, & postea amplius lx. pedites circiter xxx. Sed Aristobulus, auctore Plutarcho, scripsit Alexandri copijs xxxiiii. interfectos, quorum nouem pedites fuerunt. Orosius lib. seq. ca. i. ait, Inter quadringenta fere millia hostium interfecta nouem tantummodo in exercitu Alexandri pedites defuisse. Deinde Gordien Phrygiæ) Sic est etiam sine ulla uarietate in manuscriptis. Meus quoq; Iustinus habet, Post hæc Gordien urbem petit, ubi in impressis est, Gordin. Curtius lib. 3. oppidum Gordium nominat. sicut et Græci γόρδιον. De Gordio uinculo Plutarchus in Alexandro, Arrianus lib. 2. Curtius 3. Iustinus II, & Erasmus in Chiliadib. Cum Iudans in Cydnum) De Cydno legendus Curtius lib. 3. Sunt

In tertium librum.

vero qui scribant Alexandrum hunc morbum, è quo Philippi Arcananis arte recreatus fuit, non in Cyano flumine, sed è labore contraxisse. lege Plutarchum & Arrianum. Diodorus etiam Cyani fluminis mentionem nullam facit. Darius cum C C C. M.) Arrianus, ἡλίχτο ἢ πᾶσις ξυὼ δαρείῳ στρατῷ μάλιστα ἐς ἕκκοντα μυριάδας μαχίμους ἔνοι. In Darij exercitu eorum qui pugnam capessere possent ad D C millia esse dicebantur. Et Alexander & Darius vulnerantur.) De Alexandri ulnere, quo dextrum eius femur perstrictum est, Diodorus, Plutarchus, Arrianus, & Curtius. De Dario in hoc proelio vulnerato præter Iustinū nemo quidquam. Peditum L X X X millia, equitum decem millia.) caesorum equitum persarum numerus idem est in Diodori, Curtij, Iustini, & Orosij libris: peditum uero Iustinus unum et L X millia, Curtius centum millia, Diodorus amplius C X X millia caesa scribunt. Plutarchus ait Alexandrum prostrauisse ὑπὸ ἑνδεκά μυριάδας τῶν πολέμων. Ex Macedonibus cecidere pedites C X X X.) Ita Iustinus, quicum facit Diodorus sic scribens. ἦν δὲ μακεδόνων ἑτελεύτησεν πεζοὶ μὲν εἰς τεσσακοσίους, ἰππῆς δὲ πᾶσις ἑκατὸν & πενήκοντα. At Curtius, Ex parte Alexandri quatuor & quingenti saucij fuere, triginta omnino

Annotationes. exiiij.

omnino & duo ex peditibus desiderati sunt, equitum ceterum quinquaginta interfecti. Alios allegit) Sic est in nostris manuscriptis, non, elegit. Iustinus dixit, alios in societatem recepit. Praefecit uero Syriae Alexander parmenionem, Curtius lib. 4. Arrianus 2. Tyrum urbem antiquis.) Tyrus olympiade CXXII septimo mense quam oppugnari coepta erat ab Alexandro capta fuit, ut copiose Diodorus lib. 17. Arrianus 2. Curtius 4. scribunt. Inde ad templum Iouis Ammonis) De hoc templo, & profectioe Alexandri ad Ammonem tam multa Diodorus, Plutarchus, Arrianus, Curtius, & Iustinus, ut putidum sit uelle aliquid admonere. Alexandriam in Aegypto condidit.) C. Poetelio & L. Papirio Cos. Anno ab V. C. CDXXVII. Alexandriam in Aegypto conditam scribit Linius lib. 8. Solinus & Cassiodorus.

In Caput XVII.

Darius spe pacis amissa, CCCIII. millia peditum) Rectius ergo in meo Iustino est, Tum spe pacis amissa, bellum Darius reparat: cum quadringentis millibus peditum, & c. quam ut uulgo legitur, cum XL. millibus peditum. Est tamen nonnulla uarietas inter eos qui exercitum Darij recensent. Plutarch. in Alexandro scribit Darium Alexandro obuiam processisse $\epsilon\kappa\alpha\delta\upsilon\mu\upsilon\epsilon\lambda\omega\sigma\iota\nu\zeta\sigma\alpha\tau\epsilon$.

P 2 id est,

In tertium librum.

id est, cum decies centenis millibus copiarum. in quibus, ut Diodorus numerat, peditum DCCC. millia, equitum CC. millia fuerunt. Arrianus lib. 3. scribit Darium habuisse equitum ad XL. millia, equitum CCCCIOOOO. In Curtij libris ita legitur, Summa totius exercitus, equites XLV. millia, pedestris acies ducenta millia expleuerat. sed uereor ne hic, ducenta millia mendose sit, pro, decies centena millia. Apud Tarsum bello opponit) Non puto uulturn esse historiae studiosum, cui hic locus scrupulum non iniiciat, cum praesertim omnes loquantur ultimum hoc praelium inter Alexandrum & Darium non in Cilicia, ubi Tarsus est, sed in Assyria commissum fuisse. & tamen Orosium ita scriptum reliquisse, testimonio sunt omnes libri. Quid ergo dicemus? Vereor equidem ne Orosio Iustin. quem auctorem sequitur, imposuerit: cumq; ille Darium in fuga pontem Cydni fluminis (quod Tarsum perlabitur) traiecisse scripserit, hic apud Tarsum pugnatum esse crediderit. Sed hoc praelium commissum fuit in Assyria trans Lycum in Aturiae campis ad uicum nomine Gaugamela, auctore Strabone lib. 16. Quamquam enim Dionysius Alicarnas seu ad Annæum hanc pugnam τὸ ἐν Ἀρβηλαῖς μάχης, Curtius praelium apud Arbela nominet; & Diodorus narrationem eius ita concludat, ἢ μὲν οὖν πρὸς Ἀρβηλα γινόμενον παρολίταις

τοιούτων ἔχει δ' ἕρως : Plutarchi tamen in Alexandro uerba sunt, τὴν δὲ μεγάλην μάχην πρὸς δαρείου ἐν ἐν ἀρβήλοισι, ὡς ἄρα οἱ πολλοὶ γράφουσιν, ἀλλὰ ἐν γαυγαμήλοισι γένεσθαι ἔπεισεν, id est, Accidit, ut magnum illud praelium cum Dario non in Arbelis, sicut plerique scribunt, sed in Gaugamelis committeretur. Cum Strabone & Plutarcho facit Arrianus lib. 3. ubi tradit Darium castra in Gaugamelis ad Bumadum fluuium ab Arbelis oppido stadia circiter LX. posuisse. Lege eundem lib. 6. Alexander XXXIII. continuis diebus.) Idem numerus est apud Iustinum, in meo manuscripto, & Robert. Stephani impresso libro, cum uulgo in alijs XL. in alijs LXX XIII. legatur. Persepolim caput Persici regni) De Persepoli capta & direpta, eiusq; immensis opibus legendus Diodorus in posteriore lib. 17. & Curtius lib. 5. Meminit Strabo lib. 15. Darium uero cum à propinquis) Darium in fuga Bessus & Nabarsanes uinixerunt aureis, ut Curtius & Iustinus scribunt, compedibus, multisq; confossum uulneribus in uia reliquerunt. quo de copiose Diodorus, Plutarchus, Arrianus, Curtius & Iustinus.

In Caput XVIII.

Quorum Agis Lacedæmonius) Hoc belum

In tertium librum

lum Græcorum cum Antipatro Macedoniae præfecto descripserat pluribus uerbis Curtius lib. 6. sed ad nos tantum prælij euentus peruenit. Scribit idem præter Iustinum Diodorus lib. 17. Meminit Pausanias lib. 3. Alexander autem in Italia) De rebus gestis ab Alexandro Epiri rege legendus. Liuius li. 8. & Strab. 5. Hyrcanos & Mardos subegit) De Hyrcanorum et Mardorum gente confini Hyrcaniae subacta, Diodorus in 17. Arrianus 3. Curtius 6. Thalestris siue Minothæa) Hanc reginam Amazonum Diodorus Θαλασσηρι, Curtius Thalestrim nominat: hęc eam ad Alexandrum uenisse tradunt, secuti nimirum Clitarchum, Polycritum, Onesicritum, Antigenem & Istrum. At Aristobulus, Ptolemæus & ceteri scriptores, quos Plutarchus nominat, hoc commentitium esse dixerunt. Inde Drangas) Sic recte hic est, male autem in uulgatis Iustini libris, Dracas: nam & Arrianus ipsos Δραγγας, & Diodorus eorum regionem τὴν Δραγγικὴν appellat. Euergetas) Hoc nomen beneficij ergo à Cyro persarum rege acceperunt, cum prius Ariaspæ, ut est in Arriani & Curtij libris, seu Arimaspi, ut habet Diod. nominarentur. Parimas, Parapamenos, Adaspios) Ita hæc in manuscriptis Orosij & Iustini libris inuenio: nec tamen amplius quod de illis dicam habeo. De Alexandria super amnem Tanaim condita præter Iustinum

Annotationes. cxvj.

Iustinum lib.12. Curtius lib.7. Arrianus 4. (ocent hoc Amyntas) De his omnes qui res Alexandri descripserunt. De Parmenione eiusq; filio Philota interfectis Diod. li.17. posteriore, Plutarch. in Alexandro, Arria. li.3. Curt. lib.6. & 7. Clitus quoq; annis grauis) Græcæ est κλέτης : male igitur uulgo clytum scribunt. De clito Curt. li.8. Arria. 4. Cicero Tusc. 4. Alexander rex cum interemisset Clitum familiarem suum uix à se manus abstinuit. Venabulo transfossus) Hasta alexandrum Cliti latus transfixisse Curtius scribit. Arrian. tradit alios prodidisse Clitum occisum λόγχι, alios σκασίωα, Plutarchus ἀρχυλὸν uocat. Chorafinos & Dahas) Dahas, non Dacas est in manuscriptis Orosij & Iustini libris: nec aliter eos nominat Curtius lib.7. & 8. Græci δαλας uocant. Quos autem Iustinus & Orosius Chorafinos, eos Arria. li. 4. & Strab. li.11. Χορασιμίων appellat, ad quos Spitamenes confugerat. Plinio lib.6. ca.16. hi sunt Chorasmij. Callisthenem philosophum) De Callisthenis Olynthij interitu copiose Arr. li. 4. Plutar. in Alexandro, Curtius lib. 8. De eodem M. Tullius pro Rabireo Postumo, Callisthenem doctum hominem, comitem Magni Alexandri, ab Alexandro necatum accepimus.

In Caput XIX.

In tertium librum

Nύσσου urbem adiit) Νύσσου hanc Indie urbem Strabo, Arrianus, Dionysius & Eustathius uocant. de qua multa Arrianus initio lib. 5. Dædalos montes) Curtius lib. 8. Hinc ad regionem, quæ Dædala uocatur; peruentum est. Regnaque Cleophidis) Cleophis mater Assacani, filio mortuo, illius regioni præfuit, quo tempore Alexander in Indiam uenit, Iustinus lib. 12. Curt. 8. Eius regionis caput fuit oppidum, quod Arrianus *μολασταγα*, Diodorus *μολασταγα*, Strabo *μαγύσσα*, Curtius *Mazaga* nominat: idque Alexander obsessum deditione cepit. Ad Saxum miræ asperitatis) Hoc saxum, auctoribus Diodoro & Arriano *πέτρα ἄσπερα* dictum fuit. Vnde de emendandi Curtij libri, in quibus est, Incole armati petram Dorinim nomine occupauerunt, cum sit legendum, Aornon, uel, Aornim, quomodo est in quibusdam Diodori exemplaribus. Cum Poro fortissimo) Bellum cum Poro non sine clade Macedonum gestum scribunt Diodorus lib. 17. Arrianus 5. Curt. extremolibro octauo. Rem cum Poro gestam Plutarchus ex Alexandri epistolis refert. Occisoque deiectusequo) Buccephalam Alexandri equum in hoc bello occisum quidam tradiderunt, Plutarchus & Arrianus. Duasibi condidit ciuitates) *τῶ μὲν νίκαιαν, τῆς νίκης τῆς κατ' ἰσθμῶν ἐπὶ πόντου ὀνόμασι. τῶ δ' ἑορ-*

δι' Ἐκεφάλαν, ἐς τὴν ἰσταν τὴν βουκεφάλας τὴν
 μνήμην, ὅς ἀπὲρ τὴν αὐτὴν. Alteram Nicæam à
 uictoria de ludis reportata, alterā in memoriam Bu-
 cephalæ equi ibi mortui Bucephalam nominauit.
 Idem scribit Diodorus. Strabo lib. 15. uerum hic al-
 teram non cum Diodoro et Arriano βουκεφάλας,
 sed cum Plutarcho βουκεφαλίου uocat. In nostris
 manuscriptis est, Nicæam & Bucephalen. Inde
 Adræstas) Sice est in uetustis, nō ut uulgo legitur,
 Aræstas. Diodorus hos ἀσπασίους, Arrianus ἀσπαι-
 σίους nominat. Cathæos) in uulgatis est, Statho-
 nos, in uetustis, Cathenos, unde secutus Arria-
 num, Cathæos scripsit. In Diodori libris mendosè
 legitur. ἐς τὴν τὴν κατὰ τὴν χώραν, pro κατὰ τὴν
 ὄρ, ἀρ posito pro αἰ, id quod ex Strabonis lib. 15.
 perspicuè cognoscitur. Præsidas et Gandaridas)
 In manuscriptis Orosij non, Passidas, sed, Præsi-
 das legitur, in iustini antiquis, Præsidias. Plutar-
 chus in Alexandro γανδαίους & πραισιίους di-
 cit, quāquam statim, οἱ πραισιίους βασιλεῖς legi-
 tur. In Diodoro sic est, τὴν κατὰ τὴν κατὰ τὴν
 τό, τε τὴν ταβρασιίωρ καὶ γανδαίδων ἔδωκε
 τὴν δὲ βασιλεύειν ξανθοσίμω. In Curtio ita,
 Vltiores ripas colere gētes Gandaridas & Phar-
 rasios, eorumq; regem esse Aggraminen. His inter-
 se collatis apud Diodorum scribendum uidetur

In Tertium librum

πρῶτον, apud Curtium, Præfios, & Xandra-
 men. Ad Chofides) Legitur & cofides, atq; in
 Iustini libris, Euphites, uel cuphites. Ego in hoc
 nomine hæreo: fortassis intelligendus est is qui
 à Curtio sophites, à Diodoro & Strabone σωπεί-
 ρας nominatur: Nam cum in illius regno Alexan-
 der ad Hyphasin fluium processisset, militum
 precibus reuocatus fuit. sed de pugna alij nihil.
 Ad annem Acefinem.) De hoc Dionysius
 Afer,

Τόδι λοξοῦ ἀπὸ σωπείρας ἀκείνου
 εὐρώμενον δέχεται πλωτὸς νίκωσι ὑδάσπης.
 Ibi Gessonas, Sibosque) In impressis Iustini li-
 bris est, Ibi Gessonas Asybosq;. in nostro antiquo,
 Ibi Iacensanos Sibosq;. de prioribus ego nihil,
 de posterioribus Diodorus ita, ἄς δ' ἰλλῶν ὑπὲρ
 πλὴν ἀκείνου & ὑδάσπης συμβολῶν, ἐκτετα-
 σας δὲ στρατιώτας πρὸν ἐν ὑπὲρ ὀνομαζο-
 μένους οἴκους. id est, Vbi peruenit in regionem,
 in qua Hydaspes annis Acefini committitur, ex-
 positis militibus, copias in eos, qui sibi nominan-
 tur, duxit. Curtius lib. 9. Peruentum erat in regio-
 nem, in qua Hydaspes annis Acefini committi-
 tur: hinc decurrit in fines Siborum. Vulgo tamen
 hic Sobiorum, & illic Ἴκους mendose legitur. Hinc
 ad Mallos & Oxydracas.) Ita emendatio-
 nis scuti uestigia deprauatæ lectionis antiquæ in
Oressi

Orosij et iustini libris. sic autem legendum esse ex historia, quæ est apud Curtium lib. 9. Arrianum 6. Diodor. 17. cognosces. Nam quod in Diodo. legitur, *σὺν αὐτῷ σὺς*, id mendose esse Henricus Stephanus animaduertit, sed *ὁ ξυνοσίους* reponendum esse, eruditissimum hominem non uidisse miror. Octoginta millib. peditum) Diodorus etiam scribit hos habuisse, *πενήκοντα πλείους τῶν ἰπποκλισμυρίων*, amplius LXXX. millia peditum. unde emendandi Curtij libri, in quibus est, Nouem millia iunctorum peditum in armis erant. In numero equitum Orofio & Iustino non conuenit cum Diodoro & Curtio. Sagitta sub mammam traiectus) Diodor. *Ὁξενθεὶς ἔπεδ' τὸν μασόν*. Plutarch. *πὸ δὲ τὸν μασόν*. Arria. ἢ *πὸ τὸν μασόν*. Curtius, indus duorum cibatitorum sagittam ita excussit, ut per thoracem paululum super latus dexterum infigeret. Cui Ambira rex præerat) Ambira est etiam in nostris uetustis. Apud Iustinum lib. 12. legitur cum uenisset ad urbem Ambigeri regis. Strabo libro 15. hoc in Oritarum finibus accidisse scribit; Diodorus ad Brachmanum urbem Harmatelia nominatam; Curtius in Sambi regno.

In Caput XX.

Legati opperiebantur) Horum legatorū me-
miniſ

In Tertium librum

minit Arrian. lib. 7. ac præter eos, quos Iustinus & Orofius commemorant, scribit uenisse ad Alexandrum legationes Aethiopum, & Scytharum, qui sunt in Europa. Diod. meminit etiam Illyriorum, Adriatici maris accolarum, Thracum, finitimorumque illis Gallorum. Plurimę partis Italię) Ex Italia uenerunt legati à Bruttijs, Lucanis & Etruscis. Nonnulli etiam è Romanis uenisse scripserunt: sed Arrianus id uerum non putat. Cum uenenum potasset interijt) Iustinus & Orofius sequuntur eos, qui Alexandrum ueneno sublatum scripserunt. Plutarcho & Arriano hic interitus non placet: quos lege. Hispanus Maurinus) In nostris antiquis est, Hispanus & marinus.

In Caput XXI.

Anno ab vrbe condita CCCCL.) Hic annus, quo Q. Fabius Maximus Rullianus V. & P. Decius Mus. IIII. Consules fuerunt, in Fastis Capitolinis est ab V. C. CDLVIII. Liiuidem est, cccc LVII. qui lib 10. hoc bellum describit. Umbro- rumque Etruscorumque exer.) Liiui tantum Etruscos populationis fama ad suos fines tuendos redire coactos scribit. Umbros tamē prælio non interfuisse ex eodem cognoscitur. Bellum inire) Hoc bellum gestum fuit in agro Sentinate, ἐπὶ τῆ Ἰνδονατῆ Ἰνδονατῆ, ut ait Polybius libro 2. Decius

Decius Consul occisus est) Hic est alter e Decijs, quos ad uoluntariam mortem cursum equorum incitasse Cicero in Catone ait, Filius enim patrem imitatus, in quarto consulatu se deuouit, lib. 2. de Finib. Quod uero idem Tusc. i. scribit, Decium filium cum Etruscis decertantem se hostium telis obicisse, in eo dissentit ab alijs, qui Decium hunc cum Gallis decertasse scribunt. Peditum CXL. millia CCCXXX. equitum uero XLVI. millia) Ita haec leguntur in optimo libro cornelii Gualtheri: idemq; numerus est a Liuiio ex aliorum scriptorum Annalibus relatus. Aut externos prouetus) τὸς ἐξωθεν ἐντυχίας ἢ ἐννεμπίας. Vulgo, euentus, contra fidem librorum antiquorum legitur. Pestilentiae, qua hic annus grauis fuit, meminit etiam Liuius.

In Caput XXII.

Sequitur annus) Consules hic annus habuit L. Postumium Megellum, M. Atilium Regulum: estq; illius parum constans memoria, inquit Liuius li. 10. quem lege. Nouum habitum animumq;) Habitus armorum, animusq; paratus ad dimicandum hic breuiter indicatur: sed Liuius omnia copiose lib. 10. extremo. Papirius Cursor.) Hic est L. Papirius Cursor Sp. Caruilij collega in consulatu anno post R. cond. CDLX. de quo & pullario praeter Liuium Valerius Max. lib. 7. cap. 2. Epidaurium colu-

In tertium librum

colubrum) Hanc rem libro decimo extremo scripsit Liuius, libroq; undecimo persecutus fuit, ut ex epitoma cognoscitur, in qua mentio est colubri siue anguis. Tu lege Pausaniam lib. 2. & Ouid. lib. 15. Metamor. Præterea altero ab hinc anno) Altero anno, id est, proximo post L. Papirium, quo Q. Fabius Maximus Gurges, & D. Iunius Brutus Scæua Coss. fuerunt. Fallitur certe Robortellus, qui alterum ubiq; pro secundo accipit. Namq; amisso exercitu) Triamillia hominum occisa refert Eutropius libro 2. Quod per XLIX) In alijs male LIX legitur. Nam si annus, quo Q. Fabius V. P. Decius III. Consules fuerunt, recte XLVI belli Samnitici à Liuiio nominatur, hic XLIX, sit necesse est. Anno subsequente) Anno ab V. C. CDLXIII. Consul cum P. Cornelio Rufino fuit M. Curius Dentatus. eosq; ambos Samnitas uicisse Eutropius scribit. Curium etiam de Samnitibus triumphasse, Cicerro in Catone ostendit, & in lib. de Viris illustrib. scribitur. Orosius tantum rei in Sabinis gesta meminit, sicut & Florus lib. I. cap. 15. Anno ab V. C. CDLXIII) Hic annus secundum Fastos Capitolinos, quos tanquã certissimos duces sequimur, est, CDLXX. quo P. Cornelius Dolabella, & Cn. Domitius Calvinus Coss. fuerunt. Romani ad exorandos) Polybius lib. 2. scribit hos legatos à M. Curio in Galliam missos ὑπὸ τῶν ἀρχαίων, pro

pro redimendis captiuis: quos illi πρῶτον δὴ ἔλαβον
 τὸ ἐπὶ ἀνείλεστο, id est, uiolato iure gentium inter
 fecerunt. Verum hic Liuij amissione magnum da-
 mnus fecit historia. Ille enim hæc copiose initio lib.
 12. exposuerat. Cæcilius prætor) Huius Cæciliij
 prætoris meminit Augustinus de Ciuit. li. 3. c. 17. &
 in Liuiana Epitoma L. Cæcilius prætor nominatur.
 Vnde cognoscitur error Sipontini, qui quod Poly-
 bius dixit, Ἀθηνῶν τῷ στρατηγῷ Περικλῆσι φασὶν
 uertit, Lucio Consule amissa. Ceterum Gallorum
 reliquias P. Dolabella deleuit in Etruria ad lacum
 Vadimonis, ut ait Florus libro 1. cap. 13. πῶς τὴν
 εὐδαίμονα πρὸς ἀγροδομένην λίμνην, Polybius.

In Caput XXIII.

Alexander per X I I annos) Alexan-
 der Macedo, inquit Cicero Philip. V. cum ab in-
 eunte ætate res maximas gerere cœpisset, tertio &
 trigesimo anno mortem obiit. Vixit enim annos
 X X X I I. menses. V I I I. Regnavit A.
 X I I. M. V I I I. Arrianus lib. 7. extremo.
 Primo Ptolemæo) Hic est Πτολεμαῖος ὁ Λα-
 γός, Ptolemæus Lagi F. primus Rex Aegypti, à quo
 deinceps qui Aegyptum obtinuerunt usq; ad Aule-
 tem (quem regno pulsum ab Alexandrinis A. Gabin-
 us restituit) eiusq; filium (quem C. Iulius Cæsar in-
 teremit) Ptolemæi nomen tulerunt. Laomedon
 Mitylene.

In tertium librum

Mitylæneus) λαομέδων ὁ μυτιλωνάιος; cui
Syriam cum Phœnice datam, Curtius li. ult. scribit.
Ciliciam Philotas, Philo Illyrios) Ita legitur
quoque in nostro manuscripto Iustini lib. 13. pro
quo in impressis, Ciliciam Philotas cum filio,
& Illyrios accipiunt mendosè legitur. Mediæ
maiori Atropatus) ἀτροπάτης ὁ τῆς μεδί-
ας σατραπῆς, Atropatus Mediæ præfectus, est a-
pud Arrianum lib. 7. Vnde non solum Iustinus &
Orosius emendandi, uerum etiam Diodorus, apud
quem lib. 18. est, Ατράτι & μεδίαν, duabus lite-
ris οπ in medio prætermisiss. Minoris focer Per-
diccæ.) Sic est etiam in manuscriptis: sed Iu-
stinus habet minori Alceta frater Perdiccæ præpo-
nitur: Αλκίτας ὁ ἀδελφός περδίκου nominas-
tur à Diodoro lib. 18. Sulianagens Scyno) De
Scyno præter Iustinum & Orosium alij, quod scia-
m, nihil. Antipater postea Antigono τῷ σοσιανῷ
dedit, cui Perdiccas primo παμφυλίαν, & λυκί-
αν, ἢ τῷ μεγάλῳ καλοσυβελῷ φυγίαν attri-
buerat, auctore Diodoro. Orosius uerò Iustinum
secutus scribit, Pamphyliam & Lyciam Nearcho
datam, quem uulgo Learchum uocant. De Nearcho
Diodor. Plutarch. Arrianus. Lydiam Menander)
Menander est etiam in manuscriptis Iustini & Oro-
sij libris. sed uerendum ne notus Menander pro igno-
to Meleagro in has sedes migrauerit. Nam Melea-
gro

gro Lydiam assignatam scribit Diodorus. Minorem Phrygiam) πῶν ἐφ' ἑλλησπόντῳ φρυγίαν, Diodorus. Thracia & regiones Ponti) Λυσίμαχος ἐδ' ὁ δὴ θέρκη κὴ τὰ σωροῖζοντα τῶν ἐθνῶν πρὸ πῶν ποντικῆν θαλάσσαν, Diodor. Seleuco Antiochi) Hic est Seleucus ὁ τῆς ἀσίας τῆς πρὸ ἐυφάτῳ βασιλευσῶν, ut inquit Appianus in Syriacis: qui in Asia maiore & Syria regnavit. Pithon Agenoris) πείθων siue πίδαων ὁ ἀγίνορος, est apud Diodorum & Arrian. Unde quomodo hoc nomen scribendum sit cognoscitur. Seras, habet etiam noster manuscriptus Iustinus, pro quo in impressis Sedres, legitur. Oxyartes) Ita hoc nomen in Gualtheri libro recte scriptum est, ex quo uulgo, Axiarches fecerunt. Diodorus, πῶν δὲ πρὸ Ἐμμάκασον κερμίνῳ, ὀνομαζομένην δὲ παροπαμισαδῶν, προσώρουσιν ὀξυαρτη τῶν βακτριανῶν βασιλείῳ, ὃν πῶν θυγατέρα ῥωξάνην γεγαμησῶν ἄλιξανσῶν. id est, Fines ad caucasicum montem, qui Paropamisadarum dicuntur, attribuit Oxyarte Bactrianorum regi: cuius filia Roxane cum Alexandro fuerat. Ergo Trogus, Parapamisos fines dixit πῶν τῶν παροπαμισαδῶν γῶραν. Sibirio) Diodorus, σίβυρτιῳ ἔδωκεν ἄρα χωρίαν, καὶ κερσώσιαν. Arrianus lib. 6. de eodem Sibirio agens, τὰ τῶν ἀραχωτῶν τε καὶ κερσῶ-

In tertium librum

τῶν ἀρχῶν ἐδ' ὀ. Plutarch. quoq; γεσρωσ' ἰαν no-
 minat, quam Diodorus κεσρωσ' ἰαν. in nostris ma-
 nuscriptis, Cedrosiq; legitur. Apud Iustinum
 locus mutilatus est, qui in nostro antiquo integré
 legitur hoc modo, Arachosij, Cedrosiq; Sibyr-
 tio traduntur, Drange & Aræi Stasanori. Στασά-
 νωρ ὁ ἀρείων καὶ σπαργῶν σατράπης uocatur
 ab Arriano lib. 6. De eodem Diodorus, Στασά-
 νωρ δὲ τῶ σολίῳ τῶ ἀρείῳ καὶ σπαργῶν. Amyn-
 tas) Hic Diodoro est philippus, apud quem sic
 legimus, Ὀλίππῳ προσώρσει βακτριανῶν &
 σααρδιανῶν, φραταφέρην παρθυαίων, καὶ ὑραγίαν
 πευκίαν πρόσθε, τληπολίῳ κερμανίῳ, ἀρ-
 χῶν βακτριανῶν, ἀρκασιλοῦ μεσοποταμίαν.
 Vbi uides nullam Scythæi & Nicænoris mentio-
 nem fieri. Deinde nostra emendatio illius quoq; au-
 thoritate munitur, quam in Arcelai nomine, quod
 est in uetustis, neglexi. Epistola Alexandri.)
 Hæc epistola recitata fuit in mercatu Olynpiaco
 ut ait Iustin. li. 13. ὀλυμπίασιν, ut græci dicunt, ex-
 tatq; apud Diodorū li. 18. Primi Athenienses)
 Hoc bellum, quod Græci cum Antipatro gesserunt,
 Lamiacum dictum fuit, & à Diodoro lib. 18. co-
 piose descriptum est. Per Demosthenem.)
 Propter hoc beneficium Demosthenes, qui propter
 pecuniã ab Harpalo captam damnatus solum uer-
 terat,

uerterat, ab exilio reuocatus fuit, Plutarchus in Demosthene, Iustinus lib. 13. Pausanias 1. Antipatrum obi. cingunt.) Iustinus, Antipatrum Heraclea obsessum à Leosthene scribit. Diodorus lib. 18. Strabo 9. Pausa. 1. & Plutarc. in Demosth. & Eumene, Lamiæ, unde Lamiacum bellum. Telo è muris ia eto perossus.) $\omega\lambda\kappa\upsilon\epsilon\acute{\iota}\varsigma$ $\epsilon\acute{\iota}\varsigma$ $\tau\acute{\omega}$ $\kappa\epsilon\phi\alpha\lambda\acute{\omega}$ $\lambda\acute{\iota}\mu\omega$ $\mu\acute{\epsilon}\nu\alpha\chi\eta\mu\acute{\alpha}$ $\epsilon\pi\epsilon\sigma\epsilon$, Diod. quem de Leonnati ca de etiam consule. Ariaratho Capp.) Αεραγοδίστω $\phi\upsilon$ $\kappa\alpha$ $\mu\pi\alpha\delta\alpha\kappa\iota\alpha\varsigma$ $\delta\upsilon\omega\delta\iota\sigma\tau\omega$, Diodorus nominat. Meminit Plutarchus in Eumene. Nam omnes ante irruptio) En utilitatem Epitomarum. Nam cum Trogus rem primum in Cappadocia cum Ariarathae rege, deinde in Pisidia cum Larandæis & Isaurijs à Perdicca gestam exposuisset, Iustinus hæc ita detruncauit, ut ex duobus quasi corporibus uix unum reliquerit. Isaurij ergo hanc crudelitatem in se suosq; exercuerunt, ut scribit Diodorus lib. 18. ubi & bellum inter Antigonum & Perdiccam exponit. Neoptolemus & Eumenes) Neoptolemus Eumene in auxilium relictus à Perdicca consilio cum aduersarijs communicato, insidias Eumeni parabat. qua re patefacta proelio cum ipso dimicare coactus in extremum discrimen uenit, & copias ferre omnes amisit, Diodorus, Plutarchus in Eumene, Iustinus lib. 13. Polyperchon occiditur) De Polyperchonte in hoc prælio occiso alij excepto

In tertium librum

Iustino nihil quidquam. Diodorus & Plutarchus Craterum ducem à Perdica partibus in hoc proelio cecidisse, memorie prodiderunt. quos de congressu Eumenis cum Neoptolemo, ac mutuis uulneribus lege. Eumenes Phiton, &c.) Hi quatuor ita nominantur à Iustino: Plutarchus Eumenis tantum meminit: Diodorus scribit Eumenem cum L. uiris illustribus, in quibus Alcetas frater Perdicae erat, à Macedonibus capitis condemnatos. Antigono decernitur.) Ab Antigono, mendose est in impressis. Diodor. Αντιγόνο προσεταγμαμένον ἄμικατοπολεμῆσαι εὐμένην τὴν Ἰαλκήται. In castellum quoddam) Plutar. in Eumene, κατὰφυγῶν εἰς νῆσους, ἧκετόν ἐν μεδοσίῳ λυκαονίας ἢ κατὰ πᾶδοιᾶς. confugiens in castellum, quod in finibus Lycaoniae & Cappadociae positum Nora appellabatur. De eodem castello Diodor. Αργυραπίδας) De his, & proditione eorum, Diod. & Plutarch. Arridæi regis) Arrideus filius fuit philippi patris Alexandri Magni: quo mortuo rex à Macedonibus creatus philippi nomen tulit, Diodor. initio lib. 18. Regnavit annos sex, menses quatuor, eodem auctore lib. 19. βασιλεὺς βασιλῆος) Hic Pyrrhi Epirotarum regis, de quo paulo post, & libro sequente, pater fuit. Roxane nuru) Roxane Oxyartidis Bactriani filia inter Alexandri uxores fuit. lege Arrianum lib. 7. In urbem Pnydam)

In imā

Annotationes. cxxiiij.

In impressis Iustini libris mendose Piſtuam, legitur, cum in manuscripto bene sit, Pydnam. Diodorus de Olympiade, αὐτὴ δὲ πατρὶς αἰς πύδων, ἐχουσα τὸν υἱὸν τὸν ἀλεξάνδρου; Ἐπὶ μὲν τῆρα αὐτῆς ῥαξάτω. Non ergo Alexandri magni filium Herculem ex Barsine susceptum, sed Alexandrum Roxanes filium Olympias secum Pydnam duxit. uide Diodor. lib. 19. Liberandum bello Herculem) Iustinus lib. 15. Diuulgat se uelle Alexandri regis sui filium cum matre obsidione Amphipolitana liberare. Non ergo Barsines, sed Roxanes filius hic quoq; intelligendus, quem Alexandrum fuisse nominatum, Diodorus lib. 19. Pausanias lib. I. Ἐ 9. scribunt. Cum filio Demetrio vincitur.) Solus Demetrius Antigono in Helleſpontum profecto cū Ptolemæo apud Gazam oppidum manus conseruit, uictusq; fuit, Diodor. lib. 19. Pausanias I. Plutarch. in Demetrio. Hercules Alexandri) Hunc Polyperchon in regnum restituere parabat, sed à Cassandro magnis pollicitationibus adductus, cum interfecit, Diod. lib. 20. qui addit Herculem tum fuisse natum annos circiter xvii. Polemæus iterum cum Demet.) Hoc proelium nauale, quo Ptolemæus uictus in Aegyptum refugit, ad Cyprum commissum fuit, Ἐ accuratè à Diodoro lib. 20. Plutarcho in Demetrio describitur. Meminit Pausan. lib. I. De regio nomine, Diodor. Ἐ Plutar.

In tertium librum

Sadrocotto) Legitur etiã Androcotto, & apud Iustinum, Sandrococto. Sed strabonis auctoritate lib. 15. nostra lectio confirmatur. Prælium hoc, in quo Antigonus cecidit, describit Plutarchus in Demetrio. Meminit Pausanias lib. 1. Commissam pugnam fuisse ep̄ i. 4. legimus in Arrian. lib. 7. Seleucus Demetrio) Duxit tum Seleucus uxorem Strategicem filiam Demetrii & Phillæ, Plutar. in Demetrio, Cassandro defuncto) Cassander ex morbo aquæ intercutis, uiuens etiam num, erumpentibus undiq; uermibus, extabuit; Philippus filius eius natus maximus regno iam inito tabidi corporis lueperijt, Pausanias li. 9. Antipater Theffalonicen) Cassander Macedoniae rex tres filios moriens reliquit, Philippum, Antipatrum, & Alexandrum. Horum Philippus initio regni perijt, Antipater matrem Theffalonicem, Philippo Amyntæ filio & Nicastipolide genitam, ideo interfecit, quod ea Alexandro propensior esset: Alexander Pyrrhi & Demetrii auxilio implorato, ab hoc interemptus fuit, Plutarchus in Pyrrho, & Demetrio, Pausanias lib. 9. Iustinus 16. Doricetis) Dori, est in Gualtheri libro. quod alij quoq; in suis manuscriptis inueniunt. Rectum puto, Dromichætis: sic enim Pausanias lib. 1. nominat. Plutarchus quoq; in Demetrio *Ἰσομαχία* τὸν mentionē facit, ab eoq; Lysimachum captum fuisse scribit, & humane, regieq; tractatum.

Annotationes *exxiiij.*

tum. De eodem Strabo lib. 7. Hisse comitem).
Quæ hic de Pyrrho Crofius scribit, ea Plutarchus
in illius uita pluribus persequitur. Generum su-
um Antipatrum) Antipatrum Cassandri fili-
um intelligit, de quo paulo ante dixi. Filiumq; lu-
um Agathoclem.) Agathocles dolo & insidijs
Arsinoes, uxoris quidem Lysimachi, sororis uero
Lysandræ, quæ cum Agathocle erat, occisus fuit,
ut scribit Pausanias lib. 1. Strabo lib. 13. ait Lysima-
chum ab improbis familiaribus coactum filium Aga-
thoclem interfecisse. Lysimachia ciuitas) Hanc
Lysimachus euersa Cardianorum urbe in Isthmi
Thracij Chersoneso condiderat, Pausa. li 1. De eius
interitu Strabo lib. 10. De Lysimachi & Seleuci
morte lege Pausaniam lib. 1. Polybius lib. 2. scribit
hos interiisse circa Olympiada CXXIII. Cuius
sororem Lysimachus) Ptolemæi soror,
uxor Lysimachi fuit Lysandra,
Pausanias.

PAVLI OROSII

AD VERSVS PAGANOS

HISTORIARVM

LIBER IIII.

PRÆFATIO.

DIXISSE Æneam Virgilius refert, cum post pericula sua suorumque naufragia residuos ægre socios solateretur, Forſan & hæc olim meminiffe iuabit. Hæc ſententia ſemel aptè facta, ſemper vim ſui triplicem diuerſiſſimis affectibus refert: cum & præterita tanto gratiora habentur in verbis, quanto grauiora referuntur in geſtis: & futura dum deſiderabilia ſaltidio præſentium ſunt, ſemper meliora creduntur: iſſis autem præſentibus ob hoc nulla in parte miſeriarum iuſta comparatio adhiberi poteſt, quia multo maiore moleſtia afficiunt, quantulacunque ſint iſta, quæ ſunt, quàm illa quæ ſiue tranſacta ſiue ventura: & ſi magna dicuntur, interim omnino tunc non ſunt: veluti ſi quis nocturnis pulicibus titillatus, atque ex eo vigilijs anxius, alias forte, quas aliquando ex ardentiffimis febribus diu ſuſtinuit, vigilias recordetur,
procul

probul dubio impatientius feret istarum inquit
etudinem, quàm illarum recordationem. Sed
quamuis agud omnium sensus pro captu tem- ^{apud}
porum ita videri queat, numquid tamen ali-
quis existet, qui vel in ipsa anxietate pronun-
tiet grauiores pulices esse quàm febres? aut
acerbius accipiat, se vigilare sanum, quàm
dormire non potuisse moriturum? Quæ cum
ita sint, delicatis istis & querulis nostris vt-
cunque concedo, vt hæc, quibus nunc quia sic
expedit, interdum admonemur sentiendo, gra-
uiaputent. Nontamen cohibeo, vt etiam ad-
ferant comparando grauiora. Quemadmo-
dum si quis molliissimis è stratis cubiculoque
percommodo matutinus egrediens, nocturno
gelu lacunanarium dorsa obriguisset herbasq;
incanuisse prospiceret, & inopinato vilu ad-
monitus diceret, frigus est hodie; hic mihi
nequaquam reprehendendus videretur, quia
vel communi vsu, vel proprio sensu locutus
esset. At si trepidus in cubiculum recurrens,
stratisque sese adoperiens, vel magis abdens,
clamaret tantum omnino frigus esse quan-
tum nec in Apennino aliquando fuerit, cum
Annibal elephantos, equos, plurimamque
exercitus sui partem, niuibus clausus atque
oppressus amisit; hunc ego puerilibus licentijs

Pauli Orosij

nauseantem, non modo dicentem ista non ferrem, sed etiam ab ipsis stratis, otij sui testibus, **Capo** in populum publicumque protraherem: eiq; foras producto, infantes in eo atque ex eo gelu ludentes, iucundantes, sudantesque monstrarem, vt verbosa nugacitas delicatis vitianta nutrimentis, non in tempore violentiam, sed in se esse segnitiem doceretur: & in comparatione rerum dijudicanda, non maiores parua tolerasse, sed se nec parua tolerare sufficere probaretur. Quod euidentius ipsis in memoriam reuolutis præteritorum cladibus, approbabo, Pyrrhi bello in primis, sicut ordo est, prodito: cuius causâ & origo hæc fuit.

de bello Tarentinorum, quibus Pyrrhus Epirota auxilio fuit aduersus Romanos.

CAPVT I.

ANno ab vrbe condita CCCCLXIII Tarentini Romanam classem forte prætereuntem, spectaculo theatri prospectam hostiliter inuaserunt, quinque tantum nauibus vix per fugam elapsis: cetera retracta in portum classis, & profligata est; præfecti nauium trucidati; omnes bello vtiles cæsi; reliqui pretio venditi sunt. Continuo missi Tarentum à Romanis legati, vt de illatis quærentur iniurijs, pullati ab iisdem, auctas in super

Liber quartus. cxxvj.

super iniurias retulerunt. His causis bellum
ingens exortum est. Romanos qui quanti-
que hostes circūstrepent permetientes, vlti-
ma adegit necessitas, proletarios quoque in
arma cogere, hoc est, eos qui in vrbe sufficien-
de semper prolis causa vacabant, militiae ascri-
bere: quippe cum frustra de prole cura sit, ni-
sirebus praesentibus consulatur. Itaque ir-
ruit in vniuersos Tarentinorum fines cum
Æmilio consule Romanus exercitus, igni
ferroque vastat omnia, plurima expugnat
oppida, iniuriam insolenter acceptam cru-
deliter vindicat. Continuo Tarentinos plu-
rimis finitimorum praesidijs fultos maxime
Pyrrhus auxit, qui etiam in se ob magnitudi-
nem virium consiliorumque, summam belli
nomenque traduxit: nam Tarentum vtpote
ex Lacedaemonijs conditam cognatamque Græ-
ciae ciuitatem, vindicaturus, totas vires Epiri,
Thessaliae & Macedoniae, elephantos etiam
vsque in id tempus inuisos Romanis, numero
XX in Italiam primus inuexit, terra, mari,
viris, equis, armis, beluis, ad postremum viri-
bus suis dolisque terribilis: nisi quod Delphi-
ci illius vanissimi spiritus, & mendacissimi
nebulonis, quem magnum ipsi vatem ferunt,
responso circunuentus ambiguo, exitum fecit
eius

Pauli Orosij

~~240~~ eius qui non consuluerit. Itaque apud Her-
cleam Campaniæ urbem, fluuiumque Sirim,
prima inter Pyrrhum regem & Læuinum con-
sulem pugna commissa est. Consumptus est
grauissimo certamine dies, vtrinque omnibus
mori intentis, fugere nescijs. Introductos au-
tem inter concurrentia agmina elephantos,
formatrices, odore graues, mole terribiles, vt
videre Romani, nouo pugnandi genere cir-
cunuenti & territi, equis maxime pauitanti-
bus diffugerunt. Sed postquam Minucius quar-
tæ legionis primus hastatus protentam in se
manum beluæ gladio defecuit, & conturba-
tâ dolore uulneris auerti bello, atque in suos
sequere compulit, eiusque immoderato discur-
su perturbari ac permisceri cœpere, finis pu-
gnæ etiam beneficio noctis impositus est. Vi-
ctos fuisse Romanos turpis fuga prodidit, quo-
rum tunc cecidisse referuntur peditum XIII.
millia octingenti octoginta: capti MCCCX.
Equites autem cæsi CCXLII. capti DCCC
II. signa amissa XXII. Nam quantus è diuer-
so numerus sociorum Pyrrhi fuerit extinctus,
memoriæ traditum non est: maxime quia scri-
ptorum veterum mos est, ex ea parte quæ vi-
cerit, occisorum non commemorare nume-
rum, ne victoriæ gloriam maculent. *damna
victoris*

victricis: nisi forte cum adeo pauci cadunt, vt admirationem terroremque virtutis augeat paucitas perditorum, sicut in prima Persici belli congressione apud Alexandrū Magnum fuit: cui inter quadringenta ferè millia hostium interfecta, nouem tantummodo in exercitu eius pedites defuisse referuntur. Sed Pyrrhus atrocitatem cladis, quam hoc bello exeperat, dijs suis hominibusque testatus est, affigens titulum in templo Tarentini Iouis, in quo hæc scripsit: Qui ante hac inuicti fuere viri, pater optime Olympi, hos ego in pugna vici, victusque sum ab ijsdem. Et cum à socijs increparetur, cur se victum diceret qui vicisset, respondisse fertur. Ne ego, si iterum eodem modo vicero, sine vlllo milite Epirum reuertar. Interea Romanus exercitus postquam victus clam fugit è castris, miserabile belli cladem grauioribus monstris auctam accumulataque persequitur. Nam pabulatores forte progressos, velut hostilis quædam oborta tempestas, cum horribili fragore cæli correptos, diris fulminibus exussit: quippe XXXIIII eorum idem turbo prostrauit, XXII semineces relictis, iumenta exanimata & capta quæ plurima, vt merito contigisse non signum vastationis futuræ, sed vastatio ipsa referatur.

Pauli Orosij

Secunda inter Pyrrhum & Romanos consules pugna in Apuliæ finibus fuit: vbi clades belli ad utrosque, sed maxime ad Pyrrhum, victoria ad Romanos concessit. Nam cum diu obnixè cunctis in mutuam cædem ruentibus, anceps bellipenderet euentus, Pyrrhus transfixo brachio, faucibus prior cessit è prælio. Sed & Fabricius legatus tunc vulneratus est. Elephanti prima pugna vulnerati, atque in fugam cogi posse deprehensi: deinde subiectis, inter posteriora ac mollia ignibus exagitati, ardentes insuper machinas furore trepido circumferentes, exitio suis fuere. Cæsa sunt in ea pugna quinque millia Romanorum: de exercitu vero Pyrrhi viginti millia prostrata sunt. Regis signa ablata L I I I. Romanorum vndecim amissa sunt. Pyrrhus bello fractus, Agathocle mortuo rege Syraculano, ad Siciliae accersitus imperium, Syraculas concessit.

Romani horrenda peste corripuntur. Cum Pyrrho tertium bellum geritur, fugatur, & interit

Caput II.

SED Romanorum miseria nullis cessat inducijs Consumitur morborum malis intercapedo bellorum: & cum foris cessatur à prælio, agitur introrsum ira de cælo. Nā Fabio
Gurgite

Liber quartus. cxxviii.

Gurgite iterum, C. Genucio Clepsina confu-
libus, pestilentia grauis urbem ac fines eius
inuasit: quæ cum omnes, tum præcipue mu-
lieres pecudesque corripuens, necatis in vre-
ro foetibus, futura prole vacuabat, & immatu-
ris partibus cum periculo matrum extorti ab-
ortus proiiciebantur: adeo vt defectura suc-
cessio, & defuturum animantium genus, ad-
empto vitalis partus legitimo ordine, crede-
retur. Interea reuersum ex Sicilia Pyrrhū Cu-
rius consul excepit, tertiumque id bellum con-
tra Epirotas, apud Lucaniam in Arufinis cam-
pis gestum est. Itaque primo concursu, cum
Pyrrhi milites Romanorum impressione tre-
pidarent, circumspectantesque fugam bello ce-
dere molirentur, Pyrrhus elephantos ex sub-
sidijs iussit induci. Romani assueti iam pu-
gnare cum beluis, cum malleolos stupa in-
uolutos, ac pice oblitos, vncis insuper acu-
leistenaces præparauissent, eosque flamma-
tos in terga beluarum turresque vibrarent,
non difficile furentes ardentisque beluas in
eorum excidia, quorum subsidia fuerant, re-
torserunt. Octoginta millia peditum in illo
prælio habuisse regem dicunt, equitum vero
sex millia. Ex his cæsa referuntur triginta-
tria millia, capti autem sunt mille trecenti.

Pyrrhus

Pauli Orosij

Pyrrhus quinto demum anno, quàm venerat, ab Italia victus aufugit, qui post multa gravissimaque bella, quæ gessit, in Græcia apud Argos Achaiaë florentissimam urbem, Spartani regni auiditate seductus saxo ictus occubuit. Tunc quoque apud Romanos Sextilia virgo Vestalis, conuicta damnataque incesti, ad portam Collinam viua defossa est.

Romani Tarentinos cum auxilijs Carthaginensium vincunt, & in octauam legionem animaduertunt.

Caput III.

ANno ab vrbe condita CCCCLXXV Tarentini Pyrrhi morte comperta, iterum noua aduersum Romanos arma sollicitant. Carthaginensium auxilia per legatos poscunt, atque accipiunt. Consertoprelio, vicere Romani: vbi iam tunc Carthaginenses, quamuis nondum hostes adiudicati, vinci tamen à Romanis se possederunt. Sequenti anno magnam viscerum suorum partem seueritas Romana concidit. Nam aduentante dudum Pyrrho octaua legio diffidens Romanæ spei, nouum scelus ausa Rheginos omnes, quibus subsidiopræerat, interfecit: prædam sibi omnem atque ipsum oppidum vindicauit. Hoc facinus in tam sceleratos defectores puniendum
Genucio

Genucio consuli iussum est: qui obsessa Rhenorum vrbe, captisque omnibus, ipse quidem in reliquos perfugas, & latrones exercuit digna supplicia, Romanos vero milites integræ legionis Romam misit: qui populi iussu medio in foro virgis cæsi, securique percussi sunt. Visa sibi est tunc Roma vincere, cum legationem suam integram occidit: quæ sine dubio victa fuisset, si eam hostili prælio perdidisset.

De horrendis quibusdam prodigijs

de bello Picenti.

Caput III.

ANno ab vrbe cõdita CCCCLXXVII obscœna & dira prodigia vel visa Romæ, vel nuntiata sunt. Ædes Salutis ictu fulminis dissoluta, pars muri sub eodem loco de cælo, vt dicunt, tacta est. Lupitres ante lucem ingressi vrbem, semesum cadauer intulerunt, sparsumque membratim in foro, ipsi strepitu hominum exterriti, reliquerunt. Apud Formias multis ictibus fulminum mœnia vndiq; am busta & dissoluta sunt. Apud agrum Calenum repente flamma, scisso hiatu terræ eructata, tribus diebus tribusque noctibus terribiliter exæstans, quinque agri iugera, exhausto penitus succo vbertatis, in cinerem extorruit, ita vt non fruges solum, sed & arbores

R cum

Pauli Orosij

cum imis stirpibus absumpsisse referatur. Sequenti abhinc anno, Sempronius cōsul aduersus Picentes duxit exercitum. Et cum directa intra iactum teli vtraque acies constitisset, repente ita cum horrendo fragore terra tremuit, vt stupore miraculi vtrunque pauefactum agmen hebesceret. Diu attonitu vtrinque populi hēsitaere. Præiudicata incepti conscientia, tandem procurſu concito inire certamen. Triste adeo id bellum fuit, vt merito dicatur tantum humanum sanguinem ſuſceptura etiam cum gemitu horriſono tūc terra tremuiſſe. Romani pauci admodum eo proelio qui euasere, vicerunt.

Rurſum prodigia uifa, Vulſiniensium libertini conſpirant aduerſus dominos, quibus Romani ſubuenērunt. Roma iterum peſte corripitur.

C A P V T V.

ANno ab vrbe condita CCCCLXXX inter multa prodigia, ſanguis è terra, lac viſum eſt manare de cælo. Nam & plurimis locis ſcaturiens è fontibus cruor fluxit, & de nubibus guttatim in ſpeciem pluuiæ lacte demiſſo, diri, vt iſtis viſum eſt, terram imbres irrigauerunt. Eo tempore Carthaginienſes dato aduerſum Romanos auxilio Tarentinis

Liber Quartus *cxxx.*

tinis cum à senatu per legatos argueretur, turpissimam rupti fœderis labem præsumpto accumulauere periurio. Tunc etiam Vulfinienses Etruscorum florentissimi, luxuria pene perierunt. Nam cum licentia in consuetudinem prorogata, seruos suos passim liberos facerent, conuiujs allegarent, coniugijs honestarent, libertini in partem potestatis recepti, plenitudinem per scelus vsurpare meditati sunt; & libertati seruitutis iugo, ambitu dominatiõis arserunt: & quos dominos subditi æquanimiter dilexerunt, eos iam liberi, quos dominos fuisse meminerant, execrati sunt. Itaque conspirantes in facinus libertini (quorum tanta manus fuit, vt sine controuersia ausu potirentur) correptam urbem suo tantum generi vindicant: patrimonia, coniugiaque dominorum sibi per scelus vsurpant, extorres dominos procul abigunt, qui miseri, exules egentesque Romam deferuntur: vbi ostentata miseria, quere laque defleta, per Romanorum seueritatem & vindicati sunt & restituti. Anno ab vrbe condita CCCCLXXXI pestilentia ingens apud Romam conflagrauit, cuius atrocitatem significare contentus sum, quia verbis implere non possum. Si enim spatium temporis quo mansit inquitur, vltra biennium vastando

liberati

Pauli Orosij

porrecta est: si depopulatio quam egerit, census indictus est, qui non quantum nominum deperisset, sed quantum superfuisset inquireret: si violentia qua adfecerit, Sibyllini libri testes sunt, qui eam caelesti ira impositam responderunt. Sed ne quem tentata usurpationis offendat, quod cum Sibylla iratos deos dixerit, nos iram caelestem dixisse videamur, audiat & intelligat, quid haec et si plerumque per aërias potestates fiunt, tamen sine arbitrio omnipotentis dei omnino non fiunt. Eodem tempore Capparonia virgo Vestalis incesti rea, suspendio perijt: corruptor eius, conscijque serui supplicio affecti sunt. Ecce continuatim quæ & quanta numeramus accidisse annis singulis plurima: inter quos certe raro aut pene nullo nihil triste gestum est. Et hoc cum ijdem scriptores, proposito sibi magis laudandi negotio, cauerent numerositates miseriarum, ne eosdem quibus haec & de quibus scribebantur offenderent, auditoresque suos exemplis præteritorum terrere potius, *institueret* quàm instruere viderentur. Porro autem nos in ultimo temporum positi, mala Romanorum scire non possumus, nisi per eos, qui laudauere Romanos. Ex quo intelligi datur, quanta illa fuerint, quæ studio propter horrorem repressa sunt,

Liber Quartus. cxxxj.

sunt, cum tanta inueniantur, quæ tenuiter inter laudes emanare potuerunt.

*De Carthaginiensium origine, uariâq;
fortuna, qua ante bellum Punicum
primum sunt usi.*

C A P V T V I.

ET quoniam ex hoc iam Punica bella succedunt, res ipsa exigit ut de Carthagine, quæ ante urbem Romam duos & septuaginta annos ab Elisa condita inuenitur, eiusque claudibus ac domesticis malis, sicut Pompeius Trogus & Iustinus exprimunt, vel pauca referantur. Carthaginienses vernaculum atque intestinum semper inter se malum habere discordiam: qua infeliciter exagitante, nulla unquam tempora vel foris prospera, vel domi quiete duxerunt. Sed cum inter cetera mala etiam pestilentia laborarent, homicidijs pro remedijs usi sunt: quippe homines ut victimas immolabant, ætatemque impuberem, quæ etiam hostium misericordiam prouocaret, aris admovebant. De quo sacrorum, immo sacrilegiorum genere quid potissimum discutiendum sit, non inuenio. Si enim huiusmodi ritus aliqui dæmones præcipere ausi sunt, ut mortibus hominum occisione hominum satisfaceret,

Pauli Orosij

intelligendum fuit se operarios atq; adiutores pestilentie cōduci: vt ipsi, quos illa nō corripuisset, occiderent: sanas enim atq; incorruptas offerri hostias mos est. ita aut̄ illi non sedarent morbos sed pr̄uenirēt. Itaq; Carthaginenses
* auersis * aduersis dijs propter istiusmodi sacra, sicut Pompeius Trogus & Iustinus fatentur, sicut autem apud nos constat, propter pr̄sumptionem impietatemque ipsorum irato deo, cum in Sicilia diu infeliciter dimicassent, translato in Sardiniam bello, iterum infeliciter victi sunt: propter quod ducem suum Mazeum et paucos qui superfuerant milites, exulare iusserunt. Exules veniam per legatos petentes repulsi, patriam bello & obsidione cinxerunt. Ibi tunc Mazeus dux exulum, Carthalonem filium suum sacerdotem Herculis, quod sibi velut insultans purpuratus occurrerat, in crucem sub oculis patris, ita vt erat, cum purpuris infulisque suspendit. Post paucos dies urbem ipsam cepit, qui cum, interfectis plurimis senatorum, cruento dominaretur, occisus est. Hæc temporibus Cyri regis Persarum gesta sunt. Post hæc vero Himilcho rex Carthaginensium, cum in Sicilia bellum gereret, repente horribili peste exercitum amisit. Nec mora, morbis populo cateruatim cadent-

Liber Quartus. cxxxij.

cadente, cito quisq; correptus, mox mortuus, iam nec sepeliebatur: cuius mali nuntius cum attonitam repentino luctu Carthaginem repleuisset, non secus ac si capta esset, turbata ciuitas fuit. Omnia ululatibus personabant. clausæ ubique ianux, cuncta priuata publica- que officia damnata, vnuerſi ad portum decurrunt, egredientesq; de nauibus paucos qui cladi superfuerant, de suis percontabantur.

Postquam de clade suorū *dicentibus illis vel gementibus miseri intelligunt, tunc toto litore plangentium uoces, tunc infelicium matrum ululatus & flebiles querelæ audiebantur. Inter hæc procedit & ipse de nauisua imperator, sordida seruiliq; tunica discinctus: ad cuius conspectum plangentium iunguntur agmina. Ipse quoque manus ad cælum tendens, nunc suam, nunc publicam infelicitatem accusat & desinet: ad postremum vociferans per urbem, tandem ingressus domum, cunctos qui lachrymantes proſequebantur, ultimo dimisit alloquio: ac deinde obseratis ianuis, exclusis que etiam filijs, gladio dolorem vitamq; finiuit. Hæc Darij temporibus gesta sunt. Post hæc Anno vir quidam Carthaginensis, priuatis opibus reipub. vires superans, inuadendæ dominationis hausit cupiditatem. Cui rei

* tacentibus.

Pauli Orosij

consilium vtileratus est, vt simulatis vnicae filiae nuptijs, omnes senatores quorum dignitatem obstaturam inceptis suis arbitrabatur, inter pocula veneno necaret. Quae res per ministros prodita, sine vltione vitata est, ne in viro tam potenti plus negotij faceret res cognita, quam cogitata, Hoc consilio elusus Anno, alio machinamento facinus aggredi parat. Seruitia concitat, quibus repente incautam urbem opprimeret. Sed cum ante statutam caedibus diem proditum se praeventumq; intellexisset, castellum quoddam cum viginti milibus seruorum armatus occupat. Ibi dum Afros regemque Maurorum concitat, captus est: ac primo virgis caesus, deinde effossis oculis, & manibus cruribusq; fractis, velut à singulis membris poena exigeretur, in conspectu populi necatus est. Corpus verberibus lacerum, cruci suffixum, filij cognatique omnes supplicio traditi: ne quis eum eiusdem familiae unquam aut imitari, aut vlcisci meditaretur. Haec temporibus Philippi gesta sunt. Post haec Carthaginenses cum Tyrum urbem auctorem originis suae, ab Alexandro Magno captam euerlamq; didicissent, timentes transitum eius in Africam futurum, Amilcarem quendam cognomento Rhodanum, virum
facun-

facundia solertiaque præcipuum, ad perscrutandos Alexandri actus direxerunt; qui per Parmenionem quasi transfuga exceptus, dehinc in militiam regis admissus, omnia ciui- bus suis per tabellas scriptas, & post cera superlitas enuntiabat. Hunc mortuo Alexandro Carthaginem reuersum, quasi urbem regi vindicasset, non ingrato tantum animo, verum etiam crudeli inuidianecauerunt. Deinde cum assidua, nec vnquam satis prospera aduersus Siculos bella gererent, & Syracusas urbem Siciliae tunc florentissimam obsidione cinxissent, per Agathoclem Siciliae regem miro circumuenti ingenio, vsque ad extrema desperationis adacti sunt. Nanque Agathocles cum apud Syracusas à Carthaginensibus obsideretur, ac se neque bello parem instructu copiarum, neque obsidionis patientem stipendiorum sufficientia videret, bene prouiso, ac melius dissimulato consilio, in Africam cum exercitu transit: ibi suis quid moliat, aperit, de inde quid facto opus sit, docet. Illico vnanimiter naues primum, in quibus venere incendunt, ne qua spes refugiendi foret. Dehinc cùm omnia in quæ direxisset, prosterneret, villas castellaque incenderet, Annonem quendam cum triginta millibus Pœnorum obuium ha-

Pauli Orosij

7
buit: quem cum duobus millibus suorum interfecit. Ipse autem duos tantum in eo bello perdidit. Quapugna & Afrorum animis incredibiliter fractis, & suorum in immensum auctis, vrbes castellaque expugnat, prædas ingentes agit, hostium multa millia trucidat. Castra deinde ad quintum lapidem à Carthagine statuit, vt damna rerum opulentissimarum vastationemque agrorum, & incendia villarum de muris ipsius vrbis specularentur. Adijcitur præsentibus malis tristior fama. Nam & apud Siciliam deletus cum imperatore Afrorum exercitus nuntiatur: quem reuera incautum ac penè otiosum Antander Agathoclis frater oppresserat. Hoc per totam Africam rumore disperso, non tributariæ tantum vrbes ab his, verum etiam socij reges deficiebant: inter quos rex quoque Cyrenarum Ophellas, pactus est cum Agathocle communionem belli, dum regnum Africæ ardentè affectat. Sed postquam in vnum exercitus & castra iunxerunt, per Agathoclem blandimentis & insidijs circumuentus, occisus est. Carthaginenses, contractis vndiq; copijs, in bellum exarsere. Quibus Agathocles habens secum Ophellæ copias concreditur, eosq; magno v. r. usq; exercitus sanguine & graui prælio su-

lio superat. Hoc certaminis discrimine tanta desperatio illata Pœnis est, vt nisi in exercitu Agathoclis orta seditio fuisset, transfugiturus ad eum Bomilcar dux Pœnorum cum exercitu fuerit. Ob quam noxam in medio foro iussu Carthaginensium patibulo suffixus, crudelè spectaculum suis præbuit. Deinde cum post mortem Agathoclis Carthaginenses Siciliam instructa classe vastarent, à Pyrrho rege Epiri ab Italia accersito, terrestri naualique certamine sæpe superati, nouissime ad Romana bella conuersi sunt. Proh dolor, legunt ne ista de veteribus, qui de recentibus conqueruntur? Immodò legunt, & ea non æquitate, sed æmulatione conijciunt. Maximo enim illo & ineffabili, què nec ipsi decernunt, stimulo compunguntur, non propter tempora mala, sed propter tempora Christiana: & deriuatio est inuidi hulceris, vt quicquid sub execrabili agitur, atrocius esse videatur: sicut etiam inter nos sæpe inimicorum oculis videri solet, eos quos execrantur, nihil non prauum, nihil non turpe, nihil non subsiciuum, nihil non in vulnus suum dicto factoue agere: & hoc tamen pene simpliciter. In tantum enim captum cor obliquat inuidia, vt rectum natura non videat, de quorum numero sunt isti:
sed

Pauli Orosij

sed multo miseres, quia inimici dei, ac perinde inimici veritatis: de quibus flentes hæc dicimus, & quos misericorditer, si patiantur, arguimus, vt sanemus, qui vitioso oculo hæc vident, atque ideo duplicia illis videntur, que vident: & confusi caligine nequitiae, in id cadunt, vt minus videndo plus videant, cum tamen id quod est, ita vt est, videre non possint: qui grauiora arbitrantur flagella patris, quam hostis incendia: qui acerbiorẽ vocant blandientem, admonentem, & redimentem deum, quam persequentem, dominantem, trucidantemque diabolum. Quanquam si de patre intelligerent, de castigatione gauderent: et si peruideretur fructus eruditionis, esset disciplina tolerabilis: ac propter spem, quæ nunc gentibus data est, antea vero non fuerat, leuio ra ducerent, & si grauiora paterentur: quanquam contemptum miseriarum possunt etiam à suis discere, apud quos summa mala pro summis bonis aestimata sunt, tantum vt gloriam famæ celebrem atque illustrem consequerentur: per quos colligi datur, quanta nobis, quibus æternitas beata promittitur, sint toleranda pro vita, cum illi tanta potuerint tolerare re profama.

Romanorum aduersus Syracusanos & Pœnos

res gea

Liber Quartus. cxxxv.
res gesta, bellorumq; uariorum: successus.
Seruorum sociorumq; naualium
coniuratio.

CAPVT VII.

ANNO ab vrbe condita CCCC. LXX
XIII Appio Claudio, Quinto Fabio
consulibus, Mamertinis, quorum Messana no
bilis Siciliae ciuitas erat, auxilio contra Hiero
nem Syracusanum regem, & Pœnorum co
pias Hieroni iunctas, Ap. Claudium consu
lem cum exercitu misere Romani: qui tam ce
leriter Syracusanos Pœnosque superauit, ut
ipse quoque rex rerum magnitudine perterri
tus, antè se victum quàm congressum fuisse
prodiderit: qui ex infractis viribus amissaque
fiducia, cum pacem supplex rogaret, ducentis
argenti talentis iussu consulum multatus, ac
cepit. Consules Agrigentum Siciliae ciuita
tem, ibique præsidia Pœnorum operibus val
loque cinxerunt. Cumque inclusus ea obli
dione senior Annibal imperator Pœnorum
ad summam egestatem redactus esset, Anno
imperator nouus Carthaginensium, cum
equitibus mille quingentis, & triginta milli
bus peditum, triginta etiam elephantis ex im
prouiso intercessit, expugnationemque ciui
tatis

Pauli Orosij

tatis paulisper distulit : sed continuo ciuitas
capta est. Pœni maximo bello victi & profligati,
vndecim elephanti in potestatem redacti,
Agrigentini sub corona omnes venditi
sunt. Annibal senior facta cum paucis eruptione,
diffugit. Cn. Cornelio Asina, C. Duilio consulibus,
cum Annibal senior oram Italiae maritimam
instructa septuaginta nauium classe vastaret,
Romani & ipsi classem fabricari atque
instrui præceperunt: quod Duilius consul
celeriter impleuit. Nam intra LX diem quam
arbores cæsæ erant, centum XXX nauium
classis deducta in ancoris stetit. Cornelius
Asina consul alter cum sedecim nauibus
Liparam insulam petit, vbi ab Annibale,
quasi ad colloquium pacis euocatus, Punica
fraude captus, atque in vinculis necatus est.
Quod vbi Duilius alter consul audiuit,
cum triginta nauibus aduersus Annibalem
profectus est. Commisso nauali prælio,
Annibal amissa nauis, qua vehebatur,
scapha subductus aufugit, triginta & vna
naues eius captæ, tredecim mersæ,
tria millia hominum occisa, septem
millia capta referuntur. Postea Carthaginenses
C. Aquillio Floro, & L. Cornelio Scipione
consulibus, Annonem in locum Annibalis
subrogatum pro Sardis & Corsis defendendis,

Liber Quartus. cxxxvj.

landis, nauali prælio præfecerunt: qui à Scipione consule victus, amisso exercitu, ipse confertissimis hostibus se immiscuit, ibiq; interfectus est. Eodem anno tria millia seruorum, & quatuor millia naualium sociorum in urbis Romæ excidium coniurarunt: & nisi maturata prædicio consilium præuenisset, destituta præsidio ciuitas, seruili manu periisset.

Romani Camerinam urbem temere petunt.

Annibal senior à suis lapidatur. Regulus Li-

param Melitamq; uastat. Clypea se Romanis

dedit. Regulus ingentis magnitudinis ser-

pente confecto, è Carthaginien-

bus uictoriam refert.

CAPVT VIII.

ANno ab hoc proximo, Calatinus consul Camerinam Siciliae urbem petens, temere in angustias deduxit exercitum, quas Pœnorum copiae iam dudum præstuxerant. Cui cum omnino nulla vel obsistendi vel eua dendifacultas esset, Calpurnij Flammæ uirtute & opera liberatus est: qui lecta tercentum virorum manu, in se ipsum ab hostibus tumultum occupauit, & in se Pœnos omnes pugnando conuertit, donec Romanus exercitus obsessas angustias, hoste non urgente, transiret. Cæsi sunt in eo prælio omnes trecenti,
solus

Pauli Orosij

solus Calpurnius quamuis multis confossus
vulneribus, & cadaueribus obiectus, euasit.
Annibal senior Carthaginensium iterum clas-
si præpositus, infelicer cum Romanis nauali
prælio congressus & victus, ab exercitu suo,
seditione orta, lapidibus coopertus interijt.
Atilius consul Liparam Melitamque insulas
Siciliæ nobiles peruagatus, euertit. Con-
sules in Africam iussi transferre bellum, cum tre-
centis triginta nauibus Siciliam petierunt,
quibus Amilcar Pœnorum imperator & An-
no classi præfectus occurrit. Conferto nauali
prælio Carthaginenses in fugam versi, sexa-
ginta quatuor naues perdidit. Victores
consules in Africam transuecti sunt, primam
que omnium Clypeam urbem in ditionem
receperunt. Inde Carthaginem petentes, tre-
centa aut eo amplius castella populati sunt, in-
festa Carthagini signa circumtulit. Man-
lius consul ab Africa cum victrici classe de-
cens, viginti septem millia captiuorum cum
ingentibus spolijs Romam reuexit. Regulus
bellum Carthaginense sortitus, iter cum ex-
ercitu faciens, haud procul à flumine Bagra-
da castra constituit. vbi cum plurimos mili-
tum aquandi necessitate ad flumen descen-
dentes serpens miræ magnitudinis deuoraret,
Regulus

Regulus ad expugnandam bestiam cum exercitu profectus est: sed nihil in tergo eius proficientibus iaculis, atque omni telorum ictu irrito, quæ per horrendum squamarum cratem quasi per obliquam scutorum testudinem labebantur, mirumq; in modum ne corpus læderent ipso corpore pellebantur, cum insuper magnam multitudinem morfu comminui, impetu proteri, halitu etiam pestifero exanimari videret, ballistas deferre imperavit, per quas saxum murale spinæ eius incussum, compagem totius corporis soluit. Talis siquidem est natura serpentis, ut cum pedibus carere videatur, costis tamen & squamis, quas à summo gutture vsque ad imam aluum parili modo dispositas habet, ita instruitur, ut squamis quasi unguibus, costis quasi cruribus innitatur. Non enim ut vermis, cui spinæ rigor non est, & indirectum corpusculi sui partes gradatim porrigendo contractas, contrahendo porrectas motum explicat, sed alternis intenta conatibus latera sinuosa circumfert, ut per exteriorem spinæ curvaturam rigentem costarum aciem tendat, costis autem natura ad summum rectis squamarum unguulas figat: quod vicissim & celeriter agendo non solum plana perlabitur, sed etiam con-

Pauli Orosij

nexa conscendit, tot vestigijs instructa, quot costis. Huius itaq; rei causa est, vt si in qualibet corporis parte ab aluo vsque ad caput ictu aliquo collidatur, debilis reddita, cursum habere non possit: quia vbicunq; illi ictus incidat, spinam soluit, per quam costarum pedes & motus corporis agebantur: vnde etiam hic serpens, qui tandiu tot iaculis inuulnerabilis obstitit, ad vnus saxi ictum debilis cessit, ac mox circumuentus telis facile oppressus est. Corium autem eius Romam deuectum (quod fuisse centum viginti pedum spatio ferunt.) aliquandiu cunctis miraculo fuit. Regulus aduersus tres imperatores, id est, Asdrubales duos & accitum ex Sicilia Amilcarem, atrocissimum bellum gessit, in quo caesa sunt Carthaginensium XVII millia, capta autem quinque millia, elephanti decem & octo abducti, oppida octoginta duo in deditiorem cessere Romanis.

Carthaginenses negata sibi pace, auxilia undique contraxisse, ac Xantippo Lacedaemonio duce Romanos strauisse, Regulum cepisse, eamq; iniuriam Aemilium Fulvium ultos fuisse.

CAPVT IX.

Cartha-

Carthaginienses fracti bellis, & cladibus
exinaniti, pacē à Regulo poposcerunt:
sed cum intolerabiles & duras conditiones pa-
cis audissent, * tutius rati sese armatos mori
quàm miseros vivere, pretio non solum Hispa-
norum vel Gallorum auxilia, quæ iam dudum
plurima habebant, sed etiam Græcorū compa-
randa duxerūt. Itaq; Xanthippum Lacedæmo-
niorum regem cum auxilijs accitum, ducem
bello præfecerunt. Xanthippus inspectis Pœ-
norum copijs atq; in campum deductis, longe
in melius mutato apparatu, pugnam cum Roma-
nis conferuit. Ingens ibi ruina Romanorum
virium fuit: nam triginta millia Romanorum
in illa tunc congressione prostrata sunt. Re-
gulus ille dux nobilis cum quingentis viris ca-
ptus est, & in catenas coniectus, decimo de-
cimo anno Punici belli nobilē triumphū Car-
thaginensibus præbuit. Xanthippus tam au-
dacis facti conscius rerum instabilium muta-
tionē timens, ilicò ex Africa migravit in Græ-
ciam. Igitur Æmilius Paulus & Fulvius Nobi-
lior consules, audita captiuitate Reguli & cla-
de exercitus Romani transire in Africam cum
classe CCC nauium iussi, Clupeam petunt.
Eò confestim Carthaginenses cum pari clas-
se venerunt, nec differri potuit nauale certa-

adiurati
sese.

Pauli Orosij

men. CIIII naues Carthaginensium dea
mersæ, triginta cum pugnatoribus captæ, præ
terea triginta quinque millia militum ex ipsis
cæsa sunt: Romanorum autem nouem nauibus
depressis, mille centum perière milites.
Consules apud Clupeam castra posuerunt.
Duo Annonese imperatores Pœnorum eò rufus
cum magno exercitu conuenerunt, præli-
oq̄ue commisso, nouem millia militum per-
diderunt. Sed & tunc apud Romanos nun-
quam diuturna felicitas erat, & qualescunq̄
successus magnis continuo malorum molibus
obruabantur. Cum Romana classis ad
Italiam prædis onusta remearet, infando nau-
fragio euerfa est: nam de trecentis nauibus
CCXX perierunt, octoginta vix abiectis
oneribus liberatæ sunt. Amilcar dux Pœno-
rum cum exercitu in Numidiam Mauritani-
amq̄ue missus, postquam hostiliter cruenta-
q̄ue in vniuersos egit, quòd Regulum liben-
ter suscepisse dicerentur, mille argenti talen-
tis, & viginti millibus boum reliquos con-
demnauit. Principes autem omnium popu-
lorum patibulo suffixit. Tertio anno, sicut
semper indomitus furor cito periculorum
obliuiscitur, Seruilius Cæpio & Sempronius
Blæus consules ducentis sexaginta nauibus in

Liber Quartus. exxxix.

bus in Africam transgressi, vniuersam oram
maritimam, quæ circa Syrtes iacet, depopula-
ti sunt, atq; in superiora progressi, captis euer-
fisque ciuitatibus plurimis, ingentem præ-
dam ad classem deuexerunt. Inde cum ad Ita-
liam redirent, circa Palinuri promontorium,
quod à Lucanis montibus in altum excurrit,
illisi scopulis, centum quinquaginta naues
onerarias nobilemque prædam crudeliter ac-
quisitam, infeliciter perdiderunt. Vicit ali-
quando apud Romanos improbissimam cupi-
ditatem enormitas miseriarum: nam patres,
quibus iam nauticæ rei pertæsum erat, decre-
uere ne amplius quàm sexaginta nauium clas-
sis ad subsidium haberetur Italiæ, quod qui-
dem decretum continuo, adacti indomita cu-
piditate, ruperunt. Præterea Cotta consul
in Siciliam transgressus, plurimis prælijs ad-
uersum Pœnos & Siculos terra marique pu-
gnauit, & per totam Siciliam partim hosti-
um, partim etiam sociorum, inhumanas stra-
ges reliquit. L. Cæcilio Metello, C. Furio Paci-
lo consulibus Asdrubal nouus Carthaginiensi-
um imperator cum elephantis centum trigin-
ta, & equitum peditumque amplius triginta
millibus Lilybæum venit ex Africa, & con-
tinuo cum Metello consule apud Panormum

Pauli Orosij

pugnam conferuit. Sed Metellus vim magnam beluarum timens, prius eas magno vsus consilio vel in fugam, vel in mortem egit, & sic facile quamuis magnam vim hostium superauit. Viginti millia Carthaginensium in eo proelio cæsa sunt. Elephantum quoque vigintisex interfecti, centum & quatuor capti, & per Italiam ducti maximum Italicis gentibus spectaculum præbuerunt. Asdrubal cum paucis Lilybæum profugit, atque absens à Pœnis capitis damnatus est.

Quod Pœni pace sibi negata Regulum crudeliter interemerunt. Romanos parum feliciter in Siciliam semel atque iterum pugnantes, tandem uicisse.

CAPVT X.

Post hæc fessis tot malis Carthaginenses, petendam esse à Romanis pacem decreuerunt. Ad quam rem Atilium Regulum antea ducem Romanum, quem iam per quinque annos captiuum detinebant, inter ceteros legatos præcipue mittendum putauerunt: quem non impetrata pace ab Italia reuersum, resectis palpebris, illigatum in machina, vigilando necauerunt. Alter deinde Atilius Regulus, & Manlius Vulso ambo iterum consules, cum classe ducentarum nauium & quatuor

tuor legionibus Lilybæum profecti sunt: quod oppidum in promontorio situm, Romani obsidere conati, superueniente Annibale, qui Amilcaris filius fuit, victi, maiore exercitus sui parte perdita, ipsi agre euaserunt. Post hos Claudius consul cum classe C X X nauium ad Drepani portum contra hostem profectus, ibiq; mox exceptus classe Pœnorum superatus est. Et ipse quidem cum triginta nauibus Lilybæum in castra confugit: reliquæ omnes, hoc est, XC aut captæ, aut demersæ fuerunt: octo millia militum cæsa, viginti millia capta referuntur. Caius quoq; Iunius collega Claudij, vniuersam classem naufragio amisit. Anno etiam consequenti classis Punica in Italiam transijt, eiusq; plurimas partes longe lateq; vastauit. Interea Lutatius cum classe trecentarum nauium in Siciliam transfuectus, dum apud Drepanum ciuitatem pugnam inter primores Sicilię cïeret, transfixo femore, ægerrime, cum iam obrueretur, ereptus est. Porro autem Pœnicum quadringentis nauibus magnisq; copijs ad Siciliam, duce Annone, concurrunt. Nec Lutatius segnior, immo consilia Pœnorum celeritate mira præuenit. Postquam proxime sibi vtrorunq; classes apud Ægates insulam, per

Pauli Orosij

totam noctem intertextis propemodum ancoris constiterunt, orta luce, prior Lutatius signum bello dedit. Crudescente pugna, victus Anno nauem auertit, & dux fugæ primus fuit. Aliquanta cum eo pars exercitus sui Africam petit, alij confugere Lilybæum, sexaginta tres Punicæ naues captæ sunt, centum viginti quinque demersæ, triginta duo millia hominum capta, cæsa quatuordecim millia fere. Romanorum autem duodecim naues demersæ sunt. Lutatius deinde ad Erycinam ciuitatem, quam Pœni tenebant, venit: ibique duo millia Carthaginiensium, conferta pugna, interfecit.

Carthaginienses condicionibus pretioq; pacem impetrasse; calamitosam Tiberis inundationem, ignisq; cuiusdam uastationem Romæ fuisse. De bello in Faliscos.

CAPVT XI.

TVnc Carthaginienses præcipiti festinatione ad Lutatium consulem, ac deinde Romam mittunt, orant pacem... quam condicionibus antè propositis illico consequuntur. Condiciones autem erant, vt Sicilia Sardiniaq; decederent, proq; impensis bellicis puri argenti tria millia talentorū Euboicorum, æquis pensionibus, per annos viginti penderent.

rent. Huius pacis condicio est habita post annum tertium & vigesimum, ex quo bellum Punicum primum fuerat inchoatum. Quis rogo duarum ciuitatum vnum bellum per annos vigintitres gestum fando explicet? quot reges Carthaginensium, quot consules Romanorum, quot agmina exercituum, quantum numerum nauium contraxerit, proffigarit, oppresserit? & tum demum, si illa ad plenum perpenſa videantur, de præſentibus iudicetur. Anno ab vrbe condita D VII repentina subuerſio ipſius Romæ præuenit triumphum Romanorum: neque enim temere dixerim, quando non vel modicam lætitiã, Romæ ſuperueniens repente quàm grauiſſimus luſtus, oppreſſerit. Siquidem Q. Lutatius, A. Manlius conſulibus, diuerſæ ignium aquarumque clades penè abluſpſere urbem. Nam Tiberis inſolitis auctus imbribus, & vltra opinionem vel diuturnitate vel magnitudine redundans, omnia Romæ ædificia in plano poſita deleuit. Diuerſæ qualitates locorum, ad vnam conuenere perniciem: quoniam & quæ ſegnior redundatio tenuit, madefacta diſſoluit, & quæ curſus torrentis inuenit, impulſa deiecit. Aquarum grauiſſimam cladem grauior ignis ſecuta vaſtatio eſt: qui ignis

Pauli Orosij

incertum vnde surrexerit, plurimas ciuitatis partes peruagatus, cum hominum domorum que miserabilem stragem fecit, tum etiam tantum opum vno conlumpfit incendio, quantum plurimæ & peregrinæ victoriæ conferre vix possent. Dehinc cum omnia in circuitu fori popularetur, ædem Vestæ corripuit. Et ne sibi quidem dijs subuenientibus, ignem illum qui æternus putabatur, temporarius ignis oppressit: vnde etiam Metellus dum aruros deos eripit, vix brachio semiustulatus aufugit. Ti. Sempronio Graccho, P. Valerio Falto-
ne consulibus, cum Faliscis bellauere Romani, eoque prælio quindecim millia Faliscorum interfecta sunt.

*Gallos Cisalpinos, Romanis novos infestosq;
hostes, casos: Sardiniam rebellantem, subactam:
Pœnos egregie pacem impetrasse: Iani
portas uno anno fuisse clausas.*

CAPVT XII.

Eodem anno Galli Cisalpini noui extiterunt hostes. aduersum quos varia sorte bellatum est: nam in primo conflictu Valerij consulis tria millia quingenti cecidere Romani, secundo quatuordecim millia Gallorum cæsa, duo millia capta sunt. sed ob priorem
cladem

Liber quartus. cxlij.

cladem triumphus consuli denegatus est. T. Manlio Torquato, C. Atilio Bulbo consulibus, Sardinia insula rebellauit, auctoribus Pœnis, vnde mox Sardisubacti & oppressi sunt. Carthaginensibus autem violatoribus pacis, quam ipsi poposcissent, inferri bellum decretum est. Contra Carthaginenses pacem suppliciter poposcerunt: & cum bis missis legatis nihil profecissent, post etiam decem principibus bis æque supplicantibus, nec impetrarent, nouissime Annonis, hominis minimi inter legatos, oratione meruerunt. Hoc anno porta Iani Gemini clausa est, quia nusquam eodem anno bellum erat. quod sub Numma solum Pompilio rege prouenerat. Hinc demum nobis tacendum est, & tempora quibus conferri nostra nullo modo possunt, silentio transmitti expedit: ne obtrectatores dierum vitæ suæ, ad insultandum potius sibi hoc strepitu suscitemus. Ecce portæ Iani clausæ fuerunt, foris bellum Romanorum nõ fuit, omnem sobolem suam in gremio suo quiescentem Roma continens non suspirauit.

Et hoc quando? post primum bellum Punicum: post quantum temporis? post annos quadringentos XL. quandiu? anno vno: & quid altero subsequeretur est? vt de ceteris tacemus.

Pauli Orosij

bellum Gallicum, & Annibal cum bello Puni
co secundo. Hei mihi cognouisse hæc & denu
dassequam etiam me pudet. Pax ista vnus an
ni, vel magis ymbra pacis, lenimentum mise
riarum, an incentium malorum fuit? stillici
dium illud olei, in medium magnæ flammæ ca
dens extinxit fomitem tanti ignis, an aluit?
Parum aquæ frigidæ ardentissimis haustum
in febribus, sanauit ægrotum, an potius incen
dit? per annos prope DCC id est, ab Hostilio
Tullo vsque ad Cæsarem Augustum, vna tan
tum modo æstate, Romana sanguinem viscera
non sudarunt: & inter plurimas magnorum
seculorum ætates misera ciuitas, vere misera
mater, vix vno tempore à timore luctuum, vt
non dicam ab ipsis luctibus, conquieuit. Hoc
si quisquam hominum tam parum in vita sua
quietis habuisset, numquid vel vixisse dicere
tur? Aut si quisquam per totum annum dolo
agatur. ribus & cruciatibus * angatur, medio autem
anni ipsius spatio vnum tantum diem tran
quillum, & sine conflictationibus transigat,
nunquid ex eo leuamentum malorum accipi
et, ac non totum annum miserijs deputabit?
Sed illi, inquit, hunc annum pro glorioso si
gno infatigabilis virtutis collocauerunt, at
que vtinam pro obliuione calamitatis conti
nuæ

inæ præterissent. Nam sicut in corpore hominis ita demum lepra dignoscitur, si variatim inter sanas cutis partes color diuersus appareat; at si ita se ubiq; diffundat, vt omnia vnus coloris quamuis adulteri facias, perit illa discretio: ita si labor continuus æquali tolerantia, sine respirandi appetitu perfluxisset, intentio voluntatis & electio consuetudinis diceretur. Cum autem in hoc pauxillulum otij tantopere vel maiorum gaudia, vel minorum studia reclinantur, profectò discernitur, & quã iucunditatem habuerit hæc breuitas, & quam amaritudinem illa prolixitas: hoc est, & quies illa quàm grata fuisset, si diuurna mansisset, & hæc incessabilis miseria quàm etiam vitanda fuerit, si vitari quacumque arte potuisset.

De interitu Amilcaris, & bello Romanorum in Illyrios, eiusq; causa. De bello in Gallos cis alpinos. Item in Insubres Gallos. De prodigijs uarijs. De noua Gallorum clade, belloq; in Istros.

Caput XIII.

ANno ab vrbe condita DXVII Amilcar dux Carthaginiensium, ab Hispanis in bello, cum aliud bellum aduersus Romanos clam pararet, occisus est. Sequenti anno

Pauli Orosij

anno legati Romanorum ab Illyrijs interfecti sunt. Post cum ipsis Illyrijs atrocissimum bellum gestum est: in quo multis oppidis, populisque deletis, reliqui se Fulvio Postumioque consulibus dederunt. Tertio deinceps anno miseram ciuitatem sacrilegis sacrificijs male potentes funestauere pontifices. namque decemuiri consuetudinem priscae superstitionis egressis * aggressi, Gallum virum & Gallam foeminam cum muliere simul Græca in foro boario viuos defoderunt. Sed obligamentum hoc magicum in contrarium continuo versum est. namque diras illas quas fecerant externorum mortes, foedissimis suorum cædibus expiauerunt. siquidem L. Æmilio Papo, C. Atilio Regulo consulibus, magna formidine consternatus senatus defectione cisalpinæ Galliæ, cum etiam ex vltiore Gallia ingens aduentare exercitus nuntiaretur, maxime gæfatorum. quod nomen non gentis, sed mercenariorum Gallorum est. Itaque permoti consules, totius Italiæ ad præsidium imperij contraxere vires. Quo facto, in vtriusque consulis exercitu octingentamillia armatorum fuisse referuntur, sicut Fabius historicus, qui eidem bello interfuit, scripsit. Ex quibus Romanorum & Campanorum fuerunt peditum trecenta

tenta quadraginta octo millia ducenti, equitum vero viginti sex millia sexceti; cetera multitudo sociorum fuit. Commisso prælio apud Aretium, Atilius consul occisus est: D CCC millia Romanorum, nec saltem tanta, quanta eos terrere debuit, cæsa sui parte, fugerunt: nam tria millia eorum tunc interfecta historię tradunt. quod ideo ignominiosius turpiusque est, tam paucis amissis, tanta agmina diffugisse, quia se in alijs victorijs non viribus animorum præualuisse, sed bellorum proventibus, prodiderunt. Quis enim rogo in exercitu Romanorum crederet numerum istū fuisse saltem, non dico fugisse? Post hæc secundum eum Gallis prælium gestum est, in quo plane quadraginta millia Gallorū trucidata sunt. Sequenti anno Manlius Torquatus & Fulvius Flaccus consules, primi trans Padum Romanas duxere legiones. Pugnatum est ibi cum Insubribus Gallis, quorum interfecta sunt viginti tria millia, quinque millia capta sunt. Eo deinde anno, qui huic proximus fuit, dira miseram urbem terrere prodigia. Misera utiq; , quę hinc fremitu hostium, inde nequitia demonum terrebatur. namq; in Piceno flumen sanguine effluxit, & apud Tuscos cælū ardere visum est, & Arimini nocte multa lucem claram effuluisse,

Pauli Orosij

actres lunas distantibus cæli regionibus exortas apparuisse. Tunc quoque magno terremoto Caria & Rhodus insulæ adeo cōcussæ sunt, vt labentibus vulgo tectis, ingens quoque ille Colossus rueret. Eodemque anno Flaminius Cos. contemptis auspicijs quibus pugnare prohibebatur, aduersum Gallos conflixit, & vicit. In quo bello nouem millia Gallorum cæsa, decem & septem millia capta sunt. Post hoc Claudius consul gæfatorum triginta millia deleuit. vbi etiã ipse Viridomarum regem in primam aciem progressus occidit: & inter multa Insubrium, quos ad deditiōem coegerat, oppida, Mediolanum quoque urbem florētissimã cepit. Deinde Istri noui hostes excitati sunt, quos Cornelius Minuciusq; consules multo quidem Romanorum sanguine subegerunt. Emergit hic paululum antiquus ille Romanorum improbæ laudis etiam de parricidijs appetitus. Nam Fabius Censorius Fabium Buteonem filium suum furti insimulatum, interfecit dignum scilicet facinus, quod pater vel parricidio plectendū duceret, quod ne leges quidem, nisi multa pecuniæ, aut ad summum exilij, circa quolibet hominū censuerūt.

De bello Punico secundo. Annibal ingentes strages in Romanos edidit per Gallos uiam aperiens.

Caput

ANno ab vrbe condita DXXXIII
Annibal Pœnorum imperator Saguntum, florentissimam Hispaniæ ciuitatem, amicam populi Romani, primum bello petitam, deinde obsidione cinctam, & fame excruciatam, omniaque fortiter contemplatione fidei, quam Romanis deuouerant, digna indignaque tolerantem, VIII demum mense deleuit. Legatos Romanorum ad se missos, iniuriosissime etiam à conspectu suo abstinuit. Exinde odio Romani nominis, quod patri Amilcari, cum esset nouem annos natus, fidelissime, aliàs infidelissimus, ante aras iurauerat, P. Cornelio Scipione, & Ti. Sempronio Lōgo consulibus, Pyrenæum montem transgressus, inter ferocissimas Gallorum gentes ferro viam aperuit, & nono demum die à Pyrenæo ad alpes peruenit. vbi, dum montanos Gallos repellere ab ascensu obnitentes bello superat, atque inuias rupes igni ferroque rescindit, quatrimum commoratus, quinta demum die cum maximo labore ad plana peruenit. Fuisse tunc exercitum eius centum millium peditum, & XX millium equitum definiunt. Scipio consul Annibali primus occurrit, commissoque prælio apud Ticinum, ipse grauiter vulneratus per
T Scipionem

Pauli Orosij

Scipionem filium admodum prætextatum, qui post Africanus cognominatus est, ab ipsa morte liberatus euasit. Cæsus est ibi pene omnis Romanus exercitus. Pugnatum deinde eodem consule ad flumen Trebiam, iterumq; Romani pari clade superati sunt. Sempronius consul cognito collegæ casu, à Sicilia cū exercitu redijt, qui similiter apud eundem fluuium congressus, amisso exercitu, pene solus euasit. In eo tamen bello etiam Annibal lauciatus est: qui postea cum in Etruriam primo vere transfirer, in summo Apénino tempestate correptus, biduo continuo immobiliter cum exercitu nauibus conclusus & onustus, obriguit: vbi magnus hominum numerus, iumenta complurima, elephanti autem pene omnes frigoris acerbitate perierunt. At vero alter tunc Scipio frater consulis Scipionis, in Hispania plurima bella gessit. Magonem quoque Pœnorum ducem, bello vicit & cepit.

Multa miraq; tum prodigia passim apparuisse: quod Annibal astu ad interneccionem pene Flaminij cons. exercitum ceciderit.

Caput XV.

D Iris tunc etiam Romani prodigijs ter-
riti sunt. Nam & solis orbis minui vi-
sus est, & apud Arpos parmæ in cælo visæ, sol
quoque

Liber Quartus *cxlvj.*

quoque pugnasse cum luna, apud Carpenas in terdiu duas lunas ortas, in Sardinia sanguine duoscuta sudasse, Faliscis cælum scindi velut magno hiatu visum, apud Antium merentibus cruentas spicas in corbem decidisse. Igitur Annibal sciens Flaminium consulem solum in castris esse, quo celerius imparatum obrueret, primo vere progressus, arripuit propiorem, sed palustrem viam: & tum forte Sarnus late redundans, pendulos & dissolutos campos reliquerat: (de quibus dictum est, Et quæ rigat æquora Sarnus) in quos cum exercitu progressus Annibal, nebulis maxime quæ de palude exhalabantur, prospectum auferentibus, magnam partem sociorum iumentorumque perdidit. Ipse autem vni elephanto qui solus superfuerat supersedens, vix difficultatem itineris euasit: sed oculum, quo iam dudum ægrotauerat, violentia frigoris, vigiliarum ac laboris amisit. Vbi vero proximus castris Flaminij consulis fuit, vastatione circumiacentium locorum Flaminium in bellum excitauit. Hæc pugna ad Trasimenum lacum facta est: vbi exercitus Romanus infelicissime arte circūuentus Annibalis, funditus trucidatus est: ipse quoque cōsul occisus, viginti quinque milia Romanorum in eo prælio cæsa, sex millia

Pauli Orosij

capta referuntur. De exercitu vero Annibalis duo millia ceciderunt. Famofum hoc Trasimenum lacum certamen fuit tanta clade Romana, maxime cum ita intentus pugnantium ardor extiterit, vt grauiffimum terræmotum, qui tunc forte tam vehemens factus est, vt vibes diruiffè, montes tranftuliffè, difcidiffè rupes, & flumina retrorfum coegiffè referatur, pugnales omnino nonfenferint. Factam ad Trasimenum ruinam, fequitur pugna Cannenſis, quamuis Fabij Maximi dictoris tempus medium fuerit, qui impetum Annibalis cunctando tardauit.

*De miſeranda Romanorum clade ad Cannas,
de confilio relinquendi Italiam quomodo Ro-
mani reſpirarint, exercitumq; repararint.
Item de uarijs proelijs.*

CAPVT XVI.

ANno ab vrbe condita D X L L. Æmilius Paullus, & C. Terentius Varro conſules, contra Annibalem miſſi, impatientia Varronis conſulis infeliciffime apud Cannas Apuliæ vicum pene omnes Romanæ ſpei vires perdiderunt. Nam in ea pugna quadragintaquatuor millia Romanorum interfecta ſunt: quanquam & de exercitu Annibalis magna pars cæſa eſt: nullo tamen Punico bello
Romani

Liber Quartus. cxlvij.

Romani adeo ad extrema internecionis adducti sunt. Perijt enim in eo consul Æmilius Paullus, consulares aut prætorij viri viginti interfecti sunt, senatores vel capti vel occisi sunt triginta, nobiles viri trecenti, pedestrium militum quadraginta millia, equestria millia quingenti. Varro consul cum quinquaginta equitibus Venusiam fugit. Nec dubium est, ultimum illū diem Romani status futurum fuisse, si Annibal mox post victoriam ad peruadendam urbem centendisset. Annibal in testimonium victoriæ suæ tres modios anulorum aureorum Carthaginem misit, quos ex manibus interfectorum equitum Romanorum senatorumque detraxerat. Usque adeo autem ultima desperatio Reipublicæ apud residuos Romanos fuit, ut senatores de relinquenda Italia, sedibusque quærendis consilium ineundum putarent. Quod auctore Cæcilio Metello confirmatum fuisset, nisi Cornelius Scipio tribunus tunc militum, idem post Africanus districto gladio deterruisset, ac potius pro patriæ defensione in sua verba iurare coegisset. Romani ad spem vitæ, quasi ab inferis respicere ausi, dictatorem Decimum Junium creant: qui delectu habito ab annis decem & septem, immaturæ inordinatæque militiæ qua-

Pauli Orosij

tuor legiones vndecunque contraxit. Tunc etiam seruos spectati roboris ac voluntatis, vel oblatos, vel si ita opus fuit, publico pretio emptos sub titulo libertatis, sacramento militiæ adegit. Arma quæ deerant, templis detraherunt, egenti arario priuatæ opes refusæ sunt. Ita equester ordo, ita plebs trepida, oblita studiorum in communi consulit. Iunius quoque dictator antiquum Romanæ miseriæ factum recolens pro supplemento exercitus edicto, velut a sylo patefacto, homines quicunque sceleribus ac debitis obnoxij essent, impunitate promissa, militiæ mancipauit. quorum numerus ad sex millia virorum fuit. Campania vero vel potius omnis Italia ad Annibalem, desperata penitus Romani status reparatione, defecit. Post hoc Lucius Postumius prætor aduersum Gallos pugnare * iussus, cum exercitu cæsus est. Deinde Sempronio Graccho, Q. Fabio Maximo consulibus, Claudius Marcellus ex prætore proconsule designatus, Annibalis exercitum prælio fudit, primusque post tantas Reipublicæ ruinas spem fecit, Annibalem posse superari. Scipiones autem in Hispania Asdrubalem Pænorum imperatorem ad Italiam exercitum comparantem, grauissimo bello oppresserunt.

Nam

missus

Liber Quartus. exlvij.

Nam triginta quinque millia militum de exercitu eius vel cæde vel captione minuerunt. Celtiberos milites, quam primam externam manum Romani castris habere cœperunt, pretio sollicitatos, ab hostium societate in castra sua duxerunt. Sempronius Gracchus proconsul, ab hospite suo Lucano quodam inductus in insidias, occisus est. Centenius Penula centurio decerni sibi ultro bellum aduersum Annibalem petijt: à quo cum octo millibus militum, quos in acie duxerat, cæsus est. Post hunc Cneus Fuluius prætor ab Annibale victus, amisso exercitu, vix euasit. Pudet recitationis. Quid enim dicam improbitatē magis, an miseriam Romanorum? immo verius vel improbam miseriam, vel miseram improbitatem. Quis credat eo tempore, quo ærarium populi Romani egenam stipem priuata collatione poscebat, miles in castris, non nisi aut puer, aut seruus, aut sceleratus, aut debitor, & ne sic quidem numerus idoneus erat, senatus in curia omnis pene nouitius videbatur; postremo cum ita imminutis fractisque omnibus desperaretur, vt consilium de reliquenda Italia subiretur, eo tempore cum vnum domesticum bellum, vt diximus, ferri nullo modo posset, tria insuper transmarina bella

Pauli Orosij

fuisse suscepta? vnum in Macedonia contra Philippum potentissimum Macedoniae regem, alterum in Hispania contra Asdrubalem Annibalis fratrem, tertium in Sardinia contra Sardos & alterum Asdrubalem Carthaginiensium ducem, extra hoc quartum Annibalis, quo in Italia premebantur: & tamen fortis in alterutrum desperatio, in meliora profecit. nam in his omnibus desperando pugnarunt, pugnando vicerunt. Ex quo euidenter ostenditur, non tempora tunc fuisse tranquilliora otij, sed homines miserij fortiores.

Claudius Marcellus Syracusas capit. Annibal ad Anienem Romanos terret, nec obruendi copia datur.

CAPVT XVII.

ANno ab vrbe condita DXLIII Claudius Marcellus Syracusas opulentissimam urbem Siciliae secunda oppugnatione vix cepit: quam cum iam pridem obsedisset, Archimedis Syracusani ciuis admirabili ingenio preediti machinis repulsus, expugnare non potuit. Decimo anno postquam Annibal in Italiam venerat, Cn. Fulvio, Sulpicio consulibus, Annibal de Campania mouit exercitum: & cum ingenti clade omnium per Sidicinum Suessanumq; agrum via Latina profectus, ad

Liber Quartus *cxlix.*

Atus, ad Anienem fluuium tribus millibus ab vrbe confedit, incredibili totius ciuitatis metu, cum fenatu populoque diuerfis curis trepido, matronæ quoque amentes pauore per propugnacula currerent, & conuehere in muros laxa, primæque pro muris pugnare gestirent. Ipse autem cum expeditis equitibus usque ad portam Collinam infestus accessit, deinde omnes copias in aciem direxit. Sed & consules, Fuluiusque proconsul non detrectauere pugnam. At ubi expositæ vtrinque acies constiterunt, in conspectu Romæ præmium victoris futuræ, tantus subito se imber è nubibus grandine mixtus effudit, vt turbata agmina, vix armis retentis, in suase castra colligerent. Deinde cum serenitate reddita in campum Copiæ atque in aciem redissent, rursus violentior fusa tempestas, maiore metu mortalium audaciam coercuit, territosque exercitus in tentoria refugere coëgit. Tunc conuersus in religionem Annibal, dixisse fertur, potius undè sibi Romæ modo voluntatem non dari, modo potestatem. Respondeant nunc mihi obrectatores veri dei hoc loco, Annibali à capeffenda subruendaque Roma vtrum Romana obstitit fortitudo, an diuina miseratio: aut forsitan conseruati isti dedignantur fateri,

T 5. quod

Pauli Orosij

quod Annibal & victor extimuit, & cedens probauit? At si istam diuinam tutelam per pluuiam de cælo venisse manifestum est, ipsam autem pluuiam opportunis & necessarijs temporibus non nisi per Christum, qui est verus deus, ministrari, etiam ab huiusmodi satis certo sciri, nec negari posse existimo, maxime nunc, quando ad documentum potentiae eius cum siccitate turbante, pluuiam poscere assidue contingit, & alternis vicibus nunc gentiles, nunc Christiani rogant: nec vnquam etiam ipsis testibus factum est, vt optati imbres superueniant nisi in die, quo rogari Christum & Christianis rogarè permittitur: proculdubio constat, vrbe[m] Romam per hunc eundem verum deum, qui est Christus Iesus, ordinantem secundum placitum ineffabilis iudicij sui, & tunc ad futuræ fidei credulitatem seruatam fuisse, & nunc pro parte sui incredula castigatam. At vero in Hispania ambo Scipiones à fratre Aldrubale interfecti sunt. In Campania Capua capta est à Q. Fului[o] proconsole: principes autem Campanorum veneno mortem sibi conscuerunt. Senatum omnè Capuæ, etiam prohibente senatu Romano, Fuluius supplicio necauit. Interfectis in Hispania Scipionibus, cum omnibus incusso p[ro]uore

nore cunctantibus, Scipio se admodum adolefcens vltro obtulisset, & pudenda penuria esset ærarij, Claudio Marcello & Valerio Læuino auctoribus, qui tunc consules erant, aurum argentumque signatum ad quæstores palam omnes senatores in publicum contulerunt, ita vt nihil præter anulos singulos, bullasque sibi ac filijs, & deinde per filias vxoresque suas singulas tantum auri vncias, & argenti non amplius quàm singulas libras relinquerent.

*De varijs cladibus inter Romanos & Pœnos
utrinque acceptis, modo huc, modo
illuc victoria inclinante.*

CAPVT XVIII.

SCipio annos natus vigintiquatuor, imperium in Hispaniam proconsulare sortitus, vltionem præcipue patris & patruj animo intendens, Pyrenæum transgressus primo impetu Carthaginem nouam cepit: vbi stipendia maxima, præsidia valida, copiae auri argenti que magnæ Pœnorum habebantur: ibi etiam Magonem fratrem Annibalis captum, cum ceteris Romam misit. Lequinus consul ex Macedonia rediens, Agrigentum urbem Siciliae expugnauit: ibique Annonem Afrorum ducem cepit, quadraginta ciuitates in deditio nem accepit, vigintisex expugnauit. Annibal
in Italia

Pauli Orosij

in Italia Cn. Fulvium proconsulem, vndecim præterea tribunos XVII millia militum interfecit. Marcellus consul cum Annibale triduum continuum dimicauit. Primo die pari pugna discessum est, sequenti victus consul, tertio victor octo millia hostium interfecit, ipsum Annibalem cum reliquis fugere in castra compulit. Fabius Maximus cōsul Tarentum, quæ à Romanis desciuerat, iterum expugnauit & cepit: ibique ingentes copias Annibalis cum ipso duce eius Carthalone deleuit, triginta millia hominum captiuorum vendidit, pretia in fiscum retulit. Sequenti anno in Italia Claudius Marcellus consul ab Annibale cum exercitu occisus est. Scipio in Hispania Pœnorum ducem Asdrubalem vicit, & castris exiit. Præterea octoginta ciuitates, aut deditione, aut bello in potestatem redegit. Afris sub corona venditis, sine pretio dimisit Hispanos. Annibal vtrunque consulem Marcellum & Crispinum insidijs circumuentos, interfecit. Claudio Nerone & M. Liuiio Salinato re consulibus, cum Asdrubal Annibalis frater ab Hispanijs per Gallias ad Italiam veniret, iussusq; à Carthaginiensibus, vt fratri cum copijs iungeretur, magna secum auxilia Hispanorum Gallorumque deduceret, cum maturo ad

rato aduentu descendisse iam ex Aspidibus con-
sulibus proditus fuisset, ab exercitu Romano,
ignorante Annibale, præuentus, cum omni
exercitu suo interfectus est. Diu quidem in-
certus belli euentus fuit, elephantis maxime
Romanam infestantibus aciem, qui à militi-
bus Romanis occisi sunt, quos à volitando ve-
lites vocant: quod genus militiæ paulo antè re-
pertum fuerat, vt lecti agilitate iuuenes, cum
armis suis post terga equitum sederent: & mox
cum ad hostem ventum esset, equis desilirent,
& continuo pedites ipsi ex alia parte equiti-
bus, per quos aduecti fuerant dimicantibus,
hostem perturbarèt. Ab his ergo velutibus ele-
phanti retroacti, cum regi iam à suis non pos-
sent, fabrili scalpro inter aures adacto, neca-
bantur. Id genus occidende, cum opus esset,
beluæ, idem dux Asdrubal primus inuenerat.
Fuit hoc prelio Pœnis Meraurus flumen, vbi
Asdrubal est victus, quasi Trasimenus lacus:
& Sena Piceni ciuitas, vt vicus ille Cannen-
sis. Nam LVIII millia de exercitu Asdruba-
lis ibi occisa sunt, capta sunt quinque millia
quadringenti. Quatuor millia ciuium Roma-
norum inter eos reperta atque reuocata sunt,
quod victoribus consulibus solatio fuit. Nam
& ab exercitu eorum octo millia ceciderunt,
Annibal

Pauli Orosij

Annibali caput fratris sui Asdrubalis, ante castra proiectum est. Quo viso & simul clade Pœnorum cognita, anno XII I quàm in Italiam venerat, refugit in Bruttios. Post hæc anno continuo inter Annibalem & Romanos quies à tumultu bellorum intercessisse visa est, quia inquietudo morborum in castris erat, & gravissima pestilentia vterq; exercitus agebatur. Interea Scipio vniuersa Hispania à Pyrenæo vsque ad oceanum in prouinciam redacta, Romam venit. consul cum Licinio Crasso creatus in Africam transijt, Annonem Amilcaris filium, ducem Pœnorum interfecit, exercitum eius partim cæde, partim captiuitate disperdidit: nam vndecim millia Pœnorum eo prælio occidit. Sempronius consul cum Annibale congressus & victus, Romam refugit. Scipio in Africa aggressus hiberna Pœnorum, atque alia Numidarum, quæ vtraq; haud procul ab Utica erant, nocte concubia fecit incendi. Pœni trepidi cum casu accidisse ignem putarent, inermes ad extinguendum concurrunt: quare facile ab armatis oppressi sunt. In vtrisque castris quadraginta millia hominum igni ferroque consumpta sunt, capta quinque millia. duces ipsi miserabiliter ambusti, ægre effugerunt. Asdrudal imperator Carthaginem profu-

profugus venit. Itaque Syphax & Aldrubal mox plurimum reparauere exercitum, atque iterum cum Scipione congressi sunt, victiq; fugerunt. Syphacem fugientem Lælius & Massanisa ceperunt, cetera multitudo Cirtam con fugit, quam Massanisa oppugnatam in dedi tionem recepit. Syphacem ad Scipionem cate nis vinctum deduxit, quem Scipio cum in gentibus spolijs, plurimisq; captiuis Romam perducendum Lælio tradidit.

Annibalem in Africam reuocatum, à Scipione superatum, fugatumq; fuisse: & Carthaginien sibus pacem concessisse Romanos.

CAPVT XIX.

ANNIBAL in Africam redire iussus, vt fessis Carthaginien sibus subueniret, fens reliquit Italiam, omnibus Italici generis militibus qui sequi nollent, interfectis. cui ad Africanum litus propinquanti, iussus quidam è nauticis ascendere in arborem nauis, atque inde speculari, quam regionem teneret, se pulcrum dirutum se prospexisse respondit. Abominatus dictum Annibal, deflexo cursu ad Leptim oppidum, copias exposuit: vbi continuo refecta multitudo, Carthaginem venit. deinde colloquium Scipionis petijt. Vbi cum se diu attoniti admiratione mutua duo cla-

Pauli Orosij

duo clarissimi duces suspexissent, infecto pacis negotio praelium conferrum est: quod diu magnis ducum artibus dispositum, magnis copiarum molibus gestum, magnis militum viribus consummatum, Romanis victoriam contulit. Octoginta ibi elephanti vel capti vel occisi sunt, Carthaginensium interfecta sunt viginti millia quingenti. Annibal omnia & ante praelium & in praelio expertus, cum paucis, hoc est, vix quatuor equitibus, inter tumultum elapsus, Adrumetum confugit. Postea Carthaginem post sex & triginta annos, quam inde paruus cum patre exierat, venit: consultantique senatui, nullam esse residuam spem, nisi in petenda pace, persuasit. Cn. Cornelio Lentulo, P. Ælio Pæto consulibus, Carthaginensibus pax per Scipionem voluntate senatus populi que concessa est. Naues tamen plus quam quingentæ in altum productæ, in conspectu ciuitatis incensæ sunt. Scipio iam tunc cognomento Africanus, triumphans urbem ingressus est. quem Terentius, qui postea comicus, ex nobilibus Carthaginensium captiuus pileatus (quod indultæ sibi libertatis insigne fuit) triumphantem post currum secutus est.

*De bello Macedonico, in quo cum varijs ac
diuersis*

Liber Quartus. cliij.

*diuersis Romani, præcipue aduersus Macedo-
nes & Antiochum Syria regem, uas-
rie pugnauerunt.*

CAPVT XX.

ANtio ab vrbe condita DXLVI bellum Punicum secundum finitum est, quod gestum est annis septendecim: cui Macedonũ cum continuo successit, quod Quintius Flamininus Cos. sortitus, post multa & grauissima prælia quibus Macedones victi sunt, pacẽ Philippo dedit. Deinde cum Lacedæmonijs pugnauit, victo Nabide duce ipforũ, nobilissimos obsides Demetrium Philippi filium & Armenem Nabidis filiũ, ante currum duxit. Romani captiui, qui sub Annibale per Græciam venditi fuerant, vniuersi recepti, capitibus rasis ob deterfam seruitutem, currũ triumphantis secuti sunt. Eodem tempore Insubres, Boij atque Cænomani, contractis in vnum viribus, Amilcare Pœno duce, qui in Italia remanserat, Cremonam Placentiamq; vastantes, difficillimo bello à L. Furio prætore superati sunt. Postea Flamininus proconsule Philippum regem, & cum eo Thracas, Macedones, Illyrios, multasque præterea gentes, quæ in auxilium ei venerant, bello subegit. Victi Macedones, castra amiserunt. octo millia ho-

V stium

Pauli Orosij

stium eodem die caesa, quinque millia capta Polybius scribit. Valerius dicit quadraginta millia trucidata. Claudius vero trigintaduo millia interfecta commemorat. Sed haec varietas scriptorum utique fallacia est. Fallaciae autem causa, profecto adulatio est, dum victoris laudes accumulare, virtutemque patriae extollere vel praesentibus vel posteris student: alioquin si inquisitus non fuisset numerus, nec qualiscunq; fuisset expressus. Quod si gloriosum est duci & patriae, plurimos hostium peremisse, quanto magis laetum patriae, & duci beatum potest videri, suorum vel nullos vel paucissimos perdidisse. Ita lucidissime patet, quod simili impudentia mentiendi, qua occisorum hostium numero adijcitur, sociorum quoque amissionum damna minuuntur, vel etiam omnino reticentur. Igitur Sempronius Tuditanus in Hispania citeriore, bello oppressus, cum omni exercitu Romano interfectus est. Consul Marcellus in Etruria à Boijs oppressus, magnam partem exercitus perdidit. cui postea Furius alter consul auxilio accessit: atque ita uniuersam Boiorum gentem igni ferroq; vastantes, propemodum usque ad nihilum deleuerunt. L. Valerio Flacco, M. Porcio Catone consulibus, Antiochus rex

Liber Quartus. cliij.

rex Syrię bellum contra populum Romanum instruens, in Europam transijt ex Asia. Tunc etiam Annibal propter excitandi belli rumores, qui de eo apud Romanos ferebantur, exhiberi Romam à senatu iussus, clam ex Africa profectus, ad Antiochum migravit: quem cum apud Ephesum inuenisset cunctantem, mox in bellum impulit. Tunc etiam lex quę ab Oppio tribuno plebis lata fuerat, nequa mulier plus quàm semiunciam auri haberet, neque versicolori vestimento, nec vehiculo per urbem vteretur, post viginti annos abrogata est. P. Scipione Africano iterum, Ti. Sempronio Longo consulibus, apud Mediolanum decem millia Gallorum cęsa: sequenti autem prælio undecim millia Gallorum. Romanorum vero quinque millia occisa sunt. Publius Digitius prætor in Hispania citeriore, penè omnem amisit exercitum. M. Fulvius prætor Celtiberos cum proximis gentibus vicit, regemque eorum cepit. Minucius à Liguribus in extremum periculi adductus, & insidijs hostium circumventus, vix Numidarum equitum industria liberatus est. Scipio Africanus inter ceteros legatos ad Antiochum missus, etiam cum Annibale colloquium familiare habuit. Sed infecto

Pauli Orosij

pacis negotio, ab Antiocho discessit. In vtraque Hispania per Flaminium Fulviumque prætores, bella multum horrida cruentaque vtrisque populis gesta sunt. P. Cornelio Scipione, M. Acilio Glabrone consulibus, Antiochus quamvis Thermopylas occupasset, quarum munimine tutior propter dubios belli euentus fieret, tamé commisso bello, à consule Glabronie superatus, vix cum paucis fugit è prælio, Ephesumque peruenit. Is habuisse fertur armatorum sexaginta millia, ex quibus quadraginta millia cæsa, capta plus quam quinque millia fuisse referuntur. Alter consul Scipio cum Boiorum gente conflixit, in quo prælio viginti millia hostium interfecit. Sequenti anno Scipio Africanus habens in auxilio Eumenem Attali filium aduersus Annibalem, qui tunc Antiochi classi præerat, bellum nauale gessit. Antiochus, victo Annibale atque infugam acto, simulque omni exercitu amisso, pacem rogauit: filiumque Africani, quem vtrum explorantem, an in prælio cepisset, incertum est, vltro remisit. In Hispania vltiore L. Æmilius proconsul à Lusitanis cum vniuerso exercitu cæsus interiit. L. Bæbius in Hispaniam proficiscens, à Liguribus circumuentus, cum vniuerso exercitu occisus est:
vnde

vnde adeo ne nuntium quidem superfuisse constat, vt internecionem ipsam Romæ Maffilienses nuntiare curauerint. Fuluius Cōs. de Græcia in Gallogræciam, quæ nunc est Galatia, transfuectus, ad Olympum montem peruenit, ad quem vniuersi Gallogræci cum coniugibus & liberis confugerant, ibique acerbissimum bellum gessit: namq; de superioribus locis sagittis grandibusq; saxis ceterisque telis Romani grauiter contriti, tandem vsque ad congressum hostium perruperunt. quadraginta millia Gallogræcorum eo proelio interfecta referuntur. Marcus consul aduersus Ligures profectus, superatusq;, quatuor millia militum amisit: & nisi victus celeriter refugisset in castra, eandem internecionis cladem, quam Bæbius dudum ab eisdem hostibus acceperat, pertulisset. M. Claudio Marcello, Q. Fabio Labone consulibus, Philippus rex, qui legatos populi Romani interfecerat, propter Demetrii filij sui, quem legatum miserat, verecundissimas preces, veniam meruit: eundemque continuo velut Romanis amicum, suique proditorem, fratre quoq; ipsius ad parricidium patris ministro, nihil de utroq; miserum male suspicantem, veneno necauit. Eodem anno Scipio Africanus ab ingrata sibi vrbe diu exu-

Pauli Orosij

ians, apud Liternum oppidum morbo periit. Iisdem etiam diebus Annibal apud Prusiam Bithyniæ regem, cum à Romanis reposceretur, veneno sese necavit. Philopœmen dux Achiuorum à Messanis captus, occisusque est in Sicilia. Tunc Vulcani insula, quæ ante non fuerat, repente in mari edita cum miracula omnium, usque ad nunc manet. Q. Fulvius Flaccus prætor, in citeriore Hispania maximo proelio vigintitria millia hominum fudit, quatuor millia cepit. Ti. Sempronius Gracchus in Hispania ulteriore centum quinque oppida vacuata quassataque bellis, ad deditorem coegit. eadem ætate etiam L. Postumius in citeriore Hispania quadraginta millia hostium bello interfecit. Gracchus prætor ibidem iterum ducenta oppida expugnauit & cepit. Lepido & Mucio consulibus, Basternarum gens ferocissima, auctore Perseo Philippo filio, prædarum spe sollicitata, & transeundi Istri fluminis facultate, sine vlla pugna vel aliquo hoste deleta est. Nam tunc forte Danubius, qui & Ister, crassa glacie superstratus, pedestrem facile transitum patiebatur. Itaque cum improvide toto & maximo simul agmine inestimabilis hominum vel equorum multitudo transfret, enormitate ponderis & concussionem
gradi-

gradientium concrepans gelu, & glacialis crusta diffiuit: vniuersumque agmen, quod diu sustinuerat, medijs gurgitibus victa tandem & comminuta destituit: atque eadem rursus fragmentis impredientibus superducta, submerfit. Pauci ex omni populo per vtranque ripam vix concisis visceribus euaserunt. P. Licinio Crasso & G. Cassio Longino consulibus Macedonicum bellum gestum est, merito inter maxima bella referendum. Nam in auxilio Romanorum tota primum Italia, deinde Ptolemæus rex Aegypti, & Ariarathes Cappadociae, Eumenes Asiae, & Massanisa Numidiae fuerunt. Perseum & Macedonas secuti sunt Thraces cum rege Cotye, & vniuersi cum rege Gentio Illyrij. Itaque aduenienti Crasso consuli Perseus occurrit: commissoque proelio, miserabiliter victi fugere Romani. Sequenti pugna penè pari clade partis vtriusque, in hiberna discessum est. Deinde Perseus profligato multis proelijs exercitu Romano in Illyricum transgressus, Sulcanum oppidum defensum à praesidijs Romanis pugnando cepit: vbi magnam Romanorum praesidiorum multitudinem partim occidit, partim sub corona vendidit: partim secum in Macedoniam duxit. Postea cum eo L. Aemilius Paullus

Pauli Orosij

consul dimicauit, & vicit. Nam viginti milia peditum in eo bello interfecit. Rex cum equitatu subterfugit, sed continuo captus, atque in triumpho cum filijs ante currum actus est: & post apud Albam in custodia defecit. Filius eius iunior fabricam ærariam ob tolerandam inopiam Romæ didicit, ibiq; consumptus est. Plurima præterea & satis diuersis prouentibus bella multarum vbiq; gentium gesta sunt, quæ breuitatis causa prætermisi.

Scipionem Africanum Hispaniam uastasse. Scipionem Nasicam theatri ædificationem dissuasisse. Galbam parum honeste Lusitanis imposuisse.

CAPVT XXI.

ANno ab vrbe condita DC. L. Licinio Lucullo, & A. Postumio Albino consulibus, cum omnes Romanos ingens Celtiberorum metus inuasisset, & ex omnibus non esset, qui ire in Hispaniam vel miles vel legatus auderet, P. Scipio, qui postea Africanus est dictus, utrosese militaturum in Hispaniam obtulit, cum tamen in Macedoniam sorte iam deputatus esset. Itaque profectus in Hispaniam magnas strages gentium dedit, sæpius etiam militis quàm ducis vsus officio. Nam & barbarum prouocantem singulariter congressus

Liber quartus. clvij.

gressus occidit. Ser. autem Galba prætor, à Lu-
sitaniis magno prælio victus est: vniuersoq;
exercitu amisso, ipse cum paucis vix elapsus
euasit. Eodem tempore censores theatrum la-
pideum in vrbe construi censuerunt: quod ne
tunc fieret, Scipio Nasica grauissima oratione
obstitit, dicens, inimicissimum hoc fore bel-
latori populo ad nutriendam desidiam, lasciu-
iæque commentum: adeoque mouit sena-
tum, vt non solum vendi omnia theatro com-
parata iusserit, sed etiam subsellia ludis poni
prohibuerit. Quamobrem intelligant nostri
(quibus quicquid extra oblectamentum li-
bidinis occurrit, offensio est) propter hoc
quod se infirmiores esse hostibus suis ipsi sen-
tiunt & fatentur, theatra incusanda, non tem-
pora: nec blasphemandum deum verum, qui
vsque ad nunc ea prohibet, sed abominandos
deos vel dæmones suos, qui ista petierunt,
profundo quidem satismalignitatis suæ argu-
mento tale sacrificium flagitantes, quo non
magis fuso cruore pecudum, quàm profligata
virtute hominum pascerentur. Nam vtique
tunc ne hostes, nec fames, nec morbi, nec
prodigia deerant, immò tunc plurima erant,
sed theatra non erant, in quibus quod incredi-
bile dictu est, ad aram luxuriæ virtutum vi-

Pauli Orosij

stimæ trucidantur. Carthaginensibus aliquando visum est, homines immolare, sed male præsumpta persuasio breui prætermissa est, à Romanis vero exactū est, vt semetiplos perditioni impenderent. Factum est, fit, amatur, & clamatur, vt fiat: qui pro mactanda gregis sui pecude fortasse offenderentur, pro interficienda cordis sui virtute lætantur: quin potius Naficæ erubescant, qui Christianis exprobrandum putant: & non nobis de hostibus, quos semper habuerunt, sed illi de theatro, quod haberi prohibuerat, conquerantur. Igitur in Hispania Ser. Galba prætor Lusitanos citra Tagum flumen habitantes, cum voluntarios in deditionem recepisset, per scelus interfecit: simulans enim de commodis eorum se acturum fore, circumpositis militibus, cunctos inermes incautosque prostravit: quæ res postea vniuersæ Hispaniæ propter Romanorum perfidiam, causâ maximi tumultus fuit.

De tertio bello Punico. Cos. ad delendam Carthaginem profectos, fugatos fuisse. Interim de situ eiusdem.

CAPVT XXII.

ANno ab vrbe condita DCII L. Censorino, & M. Manilio consulibus, tertium Punicum bellum exortum est. Igitur
cum

Liber quartus. clviij.

cum senatus delendam Carthaginem cen-
sisset, profecti in Africam consules, & Scipio
tunc tribunus militum prope Uticam maio-
ris Africani castra tenuerunt. Ibi Carthagini-
ensibus euocatis, iussisque ut arma & naues
traderent, nec moratis, tanta vis armorum
repente tradita est, ut facile tota ex his Afri-
ca potuisset armari. Sed Carthaginienses
postquam arma tradiderunt, & relicta vrbe
recedere procul à mari decem millibus passu-
um iussi sunt, dolorem ad desperationem con-
tulerunt, aut defensuri ciuitatem, aut cum
ipsa per ipsam sepeliendi: ducesque sibi duos
Asdrubales creauerunt, armaque primum fa-
cere aggressi, æris ferrique inopiam, auri ar-
gentique metallis suppleuerunt. Consules op-
pugnare Carthaginem statuunt, cuius situs
fuisse huiusmodi dicitur: Viginti millia pas-
suum muro amplexa, tota pene mari cinge-
batur, absque faucibus, quæ III millibus
passuum aperiebantur. Is locus murum trigin-
ta pedes latum habuit, saxo quadrato, in alti-
tudinem cubitorum quadraginta. Arx, cui Byr-
sæ nomē erat, paulo amplius quàm duo millia
passuum tenebat. Ex vna parte murus com-
munis erat vrbis & Byrsæ imminens mari,
quod mare stagnum vocabant, quoniam obie-
cta

Pauli Orosij

Quæ protentæ linguæ stagnabatur. Consules igitur quamuis aliquantam muri partem quas fatam machinis diruissent, tamen à Carthaginensibus victi ac repulsi sunt: quos fugientes Scipio repulso intra muros hoste defendit. Censorinus in urbem redijt. Manilius omiffa Carthagine ad Asdrubalé arma conuertit. Scipio, Massanisa mortuo, inter Massanisæ filios tres Numidiæ regnum diuisit: quo circa Carthaginem reuerso, Manilius Tezagam urbem expugnauit atque diripuit. Duodecim millia ibi Afrorum cæsa, sex millia capta sunt. Asdrubal Pœnorum imperator, Massanisæ nepos, sub felliorum fragmentis in curia à suis propter suspicionem proditiõis occisus est. Iuuentius prætor in Macedonia aduersus Pseudophilippum congressus, cum maxima clade totius Romani exercitus interfectus est.

De Carthaginis miseranda deiectione ac deiectione. Caput XXIII.

ANno ab vrbe condita DCVI, id est, anno L post bellum Punicum secundum, Cn. Cornelio Lentulo, L. Mummio cons. P. Scipio superioris anni cos. delere Carthaginem suprema forte molitus, Cothonem ingreditur: vbi dū sex continuis diebus noctibusque pugnatur, vltima Carthaginenses desperatio ad

ad deditiōem traxit, petentes, vt quos belli
clades reliquos fecit, saltem seruire liceat.
Primum agmen mulierum satis miserabile,
virorum post magis deforme descendit. Nam
fuisse mulierum viginti quinque millia, viro-
rum triginta millia, memorię traditum est.

Rex Asdrubal se vltro dedit. Transfugę,
qui Æsculapij templum occupauerant, volun-
tario præcipitio dati, igne consumpti sunt.
Vxor Asdrubalis se duosq; filios secum virili
dolore & furore fœmineo in medinam iecit in-
cendium: eundē nunc mortis exitum faciens
nouissima regina Carthaginis, quem quondam
prima fecisset. Ipsa autem ciuitas decem & se-
ptem diebus continuis arsit, miserumque spe-
ctaculum de varietate condicionis humanę
victoribus suis præbuit. Diruta est autem Car-
thago, omni murali lapide in puluerem com-
minuto, D C C post anno quàm condita erat.
Multitudo omnis captiuorum, exceptis pau-
cis principibus, venundata est. Ita IIII quàm
inceptum fuit anno, bellum Punicum terti-
um terminatum est. Sed mihi quamlibet stu-
diose quærenti, veruntamen homini tardioris
ingenij, nusquam omnino causã belli Punicĩ
tertij, quam in tantum Carthago accenderit,
vt iuste euerti decerneretur, eluxit. Illudq; me

vel

Pauli Orosij

vel maxime mouet, quod si ita, vt in superiori
bus bellis euidentem in assurgentem causa & do
lor accendebat, consultatione non opus erat.
At vero cum alij Romanorum propter perpe
tuam Romæ securitatem delendam esse de
cernerent, alij vero propter perpetuam Roma
næ virtutis curam, quæ sibi semper ex suspi
cione æmulæ vrbis impenderet, ne vigor Ro
manus bellis semper exercitus, in languidam
segnitiem securitate atq; ocio solueretur, in
columem Carthaginem statui suo permitten
dam esse censerent: causam non ex iniuria la
cessentium Carthaginensium, sed ex incon
stantia torpescētium Romanorum ortam in
uenio. Quod cum ita sit, cur Christianis tem
poribus imputant hebetationem ac rubiginē
suam, qua foris crassi, intus exesi sunt? qui por
ro ante sexcentos ferè annos, sicut sui pruden
tes timentesq; prædixerant, eotem illam ma
gnam splendoris & acuminis sui Carthaginē
perdiderunt. Itaq; finem volumini faciam, ne
forsitan collidendo vehementius, discussa ad
tempus rubigine, vbi necessarium acumen eli
cere non possum, superuacuam asperitatem
inueniam, quanquam obuiantem asperita
rem nequaquam expauescerem, si
interioris spem acuminis
inuenirem.

FRANC.

FABRICII MARCO.

DVRANI IN PAULI

Orosij lib. 4.

Annotationes.

Dixisse Æneam) Locus est apud Virgilio
 lium libro I. Æneid. Cum Annibal ele-
 phantos) De transitu Annibalis in Italiam, &
 detrimento accepto dicitur, infra cap. 14.

In Caput primum.

ANno ab vrbe condita CCCCLXIII)
 LXIII. est in omnibus manuscriptis, non,
 LIII, ut uulgo legitur. Sed Orosius suo more hic quo
 que pauciores, quam ceteri, annos numerat. Gellius
 lib. 17. cap. ult. post annum urbis condita cccc fe-
 re & LXX. bellum cum rege Pyrrho sumptum est.
 Bellum Tarentinum & cum Pyrrho rege nonnulli
 ad annum LXXII, alij ad LXXIII supra qua-
 dringentesimum referunt. Spectaculo theatri)
 Theatrum hoc portui Tarentino ad prospectum ma-
 ris imminebat. ubi dum ludos celebrant, ad remi-
 gantesq; litori Romanas classes uidet, hostes rati emi-
 cant, et sine discrimine insultant. Florus lib. 1. ca. 18.

Pulsati

In Quartum librum

Pulsati ab iisdem) Legatos Romanos pulsatos fuisse à Tarentinis, scribit etiam Liuius lib. 12. Valerius lib. 2. cap. 2. ait, Præter grauissimas iniurias acceptas unum etiam urina respersum fuisse. Proletarij) De proletarijs lege elegantissimum cap. 10. lib. 16 Auli Gellij. Cum Emilio consule) Si Aemilius iniuriarum actionem à prætore postulasset contra eos qui ante nos hunc auctorem ediderunt, nemo negaret; cum præsertim illos reos peragere non modo Annalium memoria, uerum etiam uetustorum librorum omnium testimonio posset, ac conuincere, se hanc rem contra Tarentinos gessisse, non Læuinum, cui illi eam tribuerunt: quasi solus Læuinus rem cum Tarentinis socijsq; eorum gesserit. At in Liuiana Epitoma libro 12. legimus ante Læuinum aduersus eos aliquot prælijs à compluribus ducibus bene pugnatum esse. In his ergo fuit L. Aemilius Barbula consul cum Q. Marcio Philippo anno urbis CDLXXII. isq; re bene gesta proximo anno post consulatum triumphauit. quæ de re in capitolinis triumphis ita est, L. AIMILIVS Q. F. Q. N. BARBVLA. AN. CDLXXIII. PRO COS. DE. TARENTINEIS. SAMNITIBVS. ET. SALLENTINEIS. VI. IDVS. QVINT. Nam Tarentum utpote ex Laced) De Tarentinorum origine & opibus Strabo lib. 6. Elefantos etiam) Lege Plinij lib. 8. cap. 6.

Solinum

Solinum ca. 38. Responso circumuentus) Re-
 sponsum intelligit, quod Ennius hoc uersu compre-
 hendit, Aio te Aeacida Romanos uincere posse, Ci-
 lib. 2. de Diuinat. Arnobius lib. ult. De Pyrrho En-
 nius Apollinis Pythij responsa confinxit, cum iam
 Apollouersus facere desisset. Exitum fecit eius,
 qui non conl.) Sic est in omnibus antiquis hoc
 sensu, Pyrrhus deceptus oraculo Apollinis cofato
 perijt, quo etiam si oraculum non consulisset, peri-
 turus erat. Apud Heracleam) De loco huius
 pugnae idem scribit Florus lib. I. cap. 18. & Plutar-
 chus de Pyrrho in eius uita, κατισσαζω εδδουσα
 εν τω μεταξυ πεδίω πανδοσίας πόλεως & ηρα-
 κλείας, id est, castra posuit in campo, qui est inter
 Pandosiam urbem & Heracleam. Fluuiumq; Si-
 rim) Lyrin, uulgo hic & in Floro mendose legi-
 tur: est enim σίρις fluuius apud Plutarchum &
 Strabonem l. 6. & Stephanum de urbibus. Plin. li. 3.
 cap. II. Est inter Sirin & Acirin Heraclea. Læui-
 num conl.) P. Valerius Læuinus consul cum Ti.
 Coruncanio fuit anno CDLXXIII. In Plutarchi lib.
 prima syllaba nominis Læuini est depaauata: legitur
 enim αλβίν & pro λαβίν &. Sic in postrema quo-
 que editione Basiliensi est, πλοίπιδου & πτα-
 μς, pro πλοίπιδου. Hoc quoq; quasi præteriens
 monebo, Ferentanae turmae præfectum, qui in Plu-
 tarchi libris ὀπλων nominatur in meo Floro

In Quartum librum

manuscripto Obsidium dici, quod nomen in impres-
sis libris desideratur. Sed postquam Minucius)
De hoc Florus, C. Minucius quartæ legionis hasta-
tus unius proboscide abscissa mori posse belluas ostē-
derat. Peditum XIII millia) Hic numerus est
in omnibus manuscriptis. Dionysius tradit, Roma-
rum cecidisse paulò minus XV milibus, Hierony-
mus tantum VII millia. Capti MCCCX) Hic
numerus in uno manuscripto integer est: in ceteris
vulgaris numerus scriptus est, cū alius antea fuerit.
Eutropius ait, Pyrrhum cepisse Rom. mille octin-
gentos. Equites autem cæli CCXLIII) In
Gualtheri libro est, CCXLVI Varietas nata est ex eo
quod II in V sepe cocunt, sicut & contra fieri solet.
Nam quantus è diverso numerus) Numerum
extinctorum sociorum Pyrrhi, quem Orosius me-
moriz traditum non esse ait, Dionysius & Hierony-
mus prodiderunt: ille enim XIII millia, hic non pla-
ne quattuor millia casa scripsit, auctore Plutarcho.
In prima Perfici bellij) De hoc diximus libro su-
periore cap. 16. Secunda inter Pyrrhum &
Ro) Secunda hæc pugna cum Pyrrho commissa
est, P. Sulpicio, P. Decio Mure cos. anno C D
L XXIII. de qua Eutropius ita, Missi sunt contra
Pyrrhum ducem P. Sulpicius, & Decius consules.
Certamine commisso, Pyrrhus uulneratus est, clea-
phanti interfecti, XX millia casa hostium, &

Annotationes. clxy.

ex Romanis tantum quinque millia. In Apulie finibus) Pugnam compulsum τῶν ἄλλοις scribit Plutarchus in Pyrrho. & Florus ita, In Apulia deinde apud Asculum melius dimicatum est. Agathocle mortuo) Quis hic Agathocles fuerit, quibusq; uis ad regnum ascenderit, e Diodori Siculi libro 19. abunde cognosces. de eodem cap. 6. plura.

In Caput secundum.

Nam Fabio Gurgite) Q. Fabius Maximus Gurges & C. Genucius Clepsina Consules ex Capitolinis tabulis fuerunt anno urbis CDLXXVII. De huius anni pestilentia Augustinus de Civitate Dei libro 3. capite 17. Reuerſum ex Sicilia Pyrrhum) M. Curio Dentato, L. Cornelio Lentulo Cos. Pyrrhus a Tarentinis & Samnitibus in Italiam reuocatus redijt. Curius Consul contra eum missus exercitum eius cecidit, ipsumq; Italia expulit, Plutarchus in Pyrrho, Livius libro 14. Iustinus, 23. Eutropius, 2. Apud Lucaniam in Arufinis campis) Supremam pugnam cum Pyrrho commissam fuisse in Arufinis campis Lucaniae scribit etiam Florus. Frontinus quoq; lib. 4. exponens rationem aciei instructae a Pyrrho, eum uictum in campis Arufinis ad Beneuentum ait.

In Quartum librum

Cæsa referuntur XXXIII. millia) Eutropius, Ea die caesa hostium XXII. millia. Pyrrhus quinto demum anno) Plutarchus, οὐτω μὲν Ἰζέως τῆν ἰταλικῶν καὶ σικελικῶν ἐλπίδων ὁ πύρρῳ, ἐξαετῆ χρόνον ἀναλώσας πῶδὲ ἐδὲ ἐκεῖ πολέμους. id est, Ita Pyrrhus spe Italiae & Siciliae deiectus est, cū sex annos in bellis ibi gestis consumpsisset. Saxoictus occubuit) Pyrrhum ictu tegule prostratum scribit auctor de uiris illustrib. Plutarc. etiam κροαίδα nominat, quam Argiua mulier de tecto in illius caput deiecit. Tunc quoq; Sextilia) Sextiliam incesti damnatam fuisse post societatem cum ptolemaeo Aegypti rege initam cognoscitur ex epitoma Liuiana 14. Hæc autem societas, auctore Eutropio, facta fuit C. Fabricio Lucino, C. Claudio Canina Cos. qui fuit annus urbis CDLXXX. secundū Fastos Capitolinos, quos sequimur.

In Caput III.

Anno ab V.C. CDLXXV) Alijs hic annus est post V.C. CDLXXXI. quo L. Papius Cursor, & Sp. Carullius Maximus iterum Consules aduersus Samnites, Bruttiosq; & Lucanum cum Tarentino populum declarabi fuerunt, ut ait Liuius libro 24. hiq; bellum Tarentinum & Samniticum confecerunt, ac de Tarentinis, Samnitibus, Lucanis & Bruttijs triumpharunt, ut ex tabulis Capitolinis cognoscitur.

Annotationes. clxi ij.

gnoscitur. Carthaginiensium auxilia). Hinc re-
cte Carolus Sigonius acerrimi ingenij, summæq; do-
ctrinae uir in Liuiana epitoma lib. 14. emendauit,
Carthaginiensium classis auxilio Tarentinis uenit.
quo factio ab ijs fœdus uiolatum est. cum antea, Mas-
mertinis, pro, Tarentinis, mendosè legeretur.

Sequenti anno) qui fuit ab V. C. C D L XXXII.

¶ L. Genucium Clepsinam ac C. Quinctium Con-
sules habuit. Aduentante dudum Pyrrho)

Nempe ante annos nouem. Tum enim legio Campa-
na in presidium Rheginorum cum prefecto D. Ius-
bellio missa, occisis Rheginis, Rhegium occupauit,
Liuius lib. 12. ¶ Polybius lib. 1. pluribus uerbis.

De eadem re Valerius lib. 2. cap. 2. Nouum scelus
ausa, Rheg. omnes) Auxit, pro, ausa, uulgo men-
dosè legitur. polybius de huius legionis militibus,

¶ τῶν μὲν ἐκβαλόντες, τῶν δὲ ἀποστράξαντες τῆ
πολιτικῆ κατέχευε τὴν πόλιν. id est, Ciuibus par-
tim eiectis, partim interfectis, urbem occuparunt.
Captiſque omnibus ipse quidem) Polybius,

κρατήσαντες ἃ τῶν μὲν πλείους ἐν αὐτῇ τῆ κα-
ταλήξει διεφθίραμ, ἐκθύμως ἀμυνομένους ὄντα
δὲ προσεῖαζ δὲ μέλομ, ζωγρεῖα δὲ ἐκνεύσαν
πλείονων ἢ τετακσίωμ. ὧν ἀναπεμφθέντως
εἰς τὴν ῥώμην, οἷς αὐτοὶ προαγαγόντες εἰς τὴν
ἀγορὰν, καὶ μαστιγώσαντες ἀπαντας κατὰ δὲ
τῆ κώτοῖς ἔδος ἐπελέκοσαν. id est, Victoria

In Quartum librum

potiti maximam eorum partem, cum prouiso periculo acriter resisterent, in expugnatione oppidi oppresserunt, & trecentos amplius uiuos captos Romam remiserunt. quos Prætores in forum productos, uirgisq; cæsos ad unum omnes more patrio securi percusserunt.

In Caput Quartum.

Anno ab vrbe condita CD LXXVII.) Hic annus proximus ante sempronium sophum Consulem alijs est urbe condita CDLXXXIII. Sequenti ab hinc anno) P. Sempronius Sophus consul cum App. Claudio Crasso fuit anno CDLXXXV. & uterque de Picentibus triumphauit. Cum horrendo frag. terra tremuit) Huius terræ motus sicut & belli picentis meminit Florus lib. I. ca. 19. Quomodo Sempronius milites terræ motu perterritos confirmauerit, scribit Frontinus lib. I.

In Caput quintum.

Inter multa prodigia) Horum prodigiorum mentionem Diaconus in suis additionibus ad Eutropium fecit. Tunc etiam Vulsinienſes) De hac re Florus libro I. cap. 21. Postremi Italicorum in fide mansere Vulsini opulentissimi Etruscorum implorantes opem aduersus seruos quondam suos, qui libertatem a dominis datam in ipsos creauerant; translataq; in se Repub. dominabantur.

Sed

Annotationes. clxiiij.

Sed hi quoq; duce Fabio Gurgite poenas dederunt. In Capitolinis triumphis legimus, M. Valerium Flaccum Cos. de Vulfiniensibus triumphasse anno CDLXXXIX initio belli punici primi. Itaque conspirantes) De Vulfiniensium seruorum insolentia lege Valerium lib. 9. cap. 1. Pestilentia in gens) Huius pestilentiae meminit Augustinus de Ciuitate Dei lib. 3. cap. 17. Sed ne quem tentata) Hec lectio est in Gualtheri libro, quam nos reiectis ijs quæ uulgo leguntur, cupide recepit mus. Capparonia.) In libris scriptis est, Capparonia.

In Caput sextum.

Ante urbem Romam duos & LXX annos.) Sic Iustinus lib. 18. de Carthagine, Condita est urbs hæc LXXII annis ante quam Roma. In Liuiana Epitoma lib. 51. legimus Carthaginem captam septingentesimo anno quam erat condita. Unde cum Scipio Carthaginem expugnauerit anno ab urb. cond. DCVII condita ante Romam annis XCIII inuenitur. Sed in Eusebij Chronico Carthago condita ante Troiam captam annis fere XL reperitur. Appianus Libycam siue Carthaginensem historiam sic orditur, καρχιδώνα τὴν ἐν λιβύῃ φοινίκας ἔκλεισας ἔτεσι πεντήκοντα πρὸ ἑλλάσως Ἰλίου. Carthaginem, quæ est in Africa,

In Quartum librum

Phoenices condiderunt annis L. ante Ilium captum. Ab Elifa) *Que Dido cognominata fuit. διμωσαϊ δ' αὐτῆς, inquit Appianus, ἐγένοντο ξωρός τε Ἑκαρχιδῶν. ὡς δὲ ἑρωμαῖοι Ἑαυτοὶ καρχηδόνιοι νομιζοῦσι διδῶ γυνὴ τυχεῖα.* Conditores eius fuerunt Xorus & Carchedon: seu, ut Romani, atq; adeo ipsi Carthaginenses putant, Dido mulier Tyria. Plura Virgilius lib. I. Aenei. Sicut Pompeius Trogus) *Que Orosius hoc capite de Carthaginensibus scribit, ea sunt apud Iustinum ex Trogo lib. 18. & deinceps. Aetatemque impub.)* Consueuerant Carthaginenses Saturno praestantissimos filios suos immolare, auctore Diodoro lib. 20. Ducem suum Mazeum) *In uulgatis Iustini libris hic dux Machæus nominatur: noster manuscriptor cum Orosij libris consentit. Ita ut erat ὡς ἔχει, ὡς ἔτυχε.* Male igitur uulgo contra fidem librorum antiquorum scripserunt, Ita ut erat dignus. Imilco rex Carthag.) *Hic in impressis Iustini libris Amilco, in scriptis Imilco, à grecis Ἰμίλκοις dicitur. Fuit is rex Carthaginensium Olympiade xcvii. & rem in Sicilia contra Dionysium seniore[m] infeliciter gessit, quod capta Achradina una parte Syracusarum Cereris & Proserpinae templa spoliavit, pesteq; grauissima inde exercitus laborauit, auctor Diodorus lib. 14. Inter hæc procedit & ipse.)* Diodorus de Imilcone,

εἰς τοὺς δὲ ἡλθερὰ τυχίας, ὡς μετὰ τῆς εὐτε-
 λεσότητος ἐσθῆτος περὶ ἑσῶ κατὰ πόλιν ναῶς,
 κατηχερῶ τῆς ἰδίας ἀσεβείας, ὅπου τῆν εἰς
 δεῦς ἀμαρτηματῆν ὁμολογημένω διδῶς πρῶ-
 μωρίᾳ μὲν δαυμονίᾳ. δ' δὲ τέλθ', ἐαυτὸ κα-
 ταγνῶς θάνατον, ἀπεκαρτέησε. id est, Adeo mi-
 sera eius fortuna esse cepit, ut cum uilissima ueste
 urbis templa obiens suam ipse impietatem damna-
 ret, atq; testatas uiolati numinis pœnas persolue-
 ret. ad extremum se capitis damnauit, inediaq; ui-
 tam abruptit. Cum Tyrum urbem) De Tyri
 expugnatione dictum libro superiore cap. 16. Car-
 thaginem uero Tyri condiderunt, semper paren-
 tum loco culti, ait Curtius lib. 4. Vnde Diodorus
 li. 17. καρχιδενίους τυρίων ἀπογόνους uocat. Vir.
 1. Aeneid. Vrbs antiqua fuit, Tyrij tenuere coloni,
 Carthago. Nanq; Agathocles) Diodorus in initio
 lib. 20. á Troia capta usq; ad profectiōnem Aga-
 thoclis in Africam numerat annos DCCCLXXXIII.
 Annonem quendam cum XXX millibus)
 Hec quidem ita Iustinus lib. 22. At Diodorus scri-
 bit non solum Annonem, sed et Bomilcarem contra
 Agathoclem missum cum exercitu: in quo pedites
 non pauciores XL millibus, equites mille, curruum
 duo millia fuerint. quibus Agathocles opposuit
 primum filium suum Archagathū cum duobus mil-
 libus peditum & quingentis; deinde Syracusanor-

In Quartum librum

rum tria millia L. tum græcorum millia tria, totidemq; Samnitum, Etruscorum & Gallorum. Ceci disse idem in prælio ait, Græcos ducentos, Carthaginenses non amplius mille, tametsi quidam sex millia scripserint. Antander Agathoclis frater.) Andro, in uulgatis corruptè legitur. Tu lege Diodorum, qui hæc omnia copiose exponit. Rex Cyrenarum Ophellas) Diodor. lib. 20. ὁ δ' ὀφέλλας ἦν μὲν τῆν φίλων τῆν σωζομένων πόλεων ἀλεξάνδρου, κυριώων δὲ τῆν πόλιν κυριώων πόλεων ἑδωκίμεθ' ἀφοῦς, πῶς ἐβλήθη τῶν ταῦς ἐλπίσι μέγιστα δωασείας. id est, Ophellas erat ille quidem ex ijs amicis Alexandri qui cum ipso militauerant, sed cum Cyrenaticas urbes magnasq; copias in sua potestate haberet, maius imperium spe conceperat. Bomilcar dux Pœnorum) Amilcar uulgo hic male nominatur. est enim Βομίλλας, qui cum Carthagine regnum occuparet, interfectus fuit, ut scribit Diodorus. Deinde cum post mortem Agath.) Plenior historia petenda ex Iustini lib. 23. Nam quæ Diodorus de his rebus literis consignauit, ad nos non perueniunt. Nihil non subsiciuum, nihil non in vulnus suum) Hæc est omnium librorū uetustorum lectio. Est aut subsiciuum, siue subseciuum quod græci παράρρησις dicunt, à re principali, ut ita d. c. m. alienum & quasi superfluum. Translatione sumpta

Annotationes. clxvj.

sumpta ab ijs, quæ in agrorum assignationibus subseciua nominantur. de quibus Frontinus.

In Caput septimum.

Anno ab vrbe condita CDLXXXIII) Hic annus, quo bellum punicum primum geri coeptum, cum uirium numerum, apud scriptores habeat, in Fastis Capitolinis est CDLXXXIX. Q. Fabio.) Solus Orofius, quod sciam, cum Ap. Claudio Fabium Cos. comparat: pro quo alia omnia monumenta Flaccum habent, qui in Fastis Capitolinis ita describitur, M. FVLVIVS. Q. F. M. N, FLACCVS. De re gesta ab Ap. Claudio cum Poenis & rege Hierone, Polybius lib. 1. Linius lib. 16. Florus lib. 2. cap. 2. Consules Agrigentum) Consules anni tertij huius belli L. postumium Megellum, Q. Mamilium Vitulum intelligit. Hi enim ad Agrigentum rem gesserunt oppidumq; ceperunt, Polybius lib. 1. Cn. Cornelio Afina, C. Duilio) Hi anno quinto huius belli, & post urb. cond. CDXCIII Consules fuerunt. Quod de celeritate in classe comparata Orofius scribit, est apud Florum. lib. 2. CXXX nauium classis) Apud Florum est, CLX. Punica fraude captus.) Ita de Cornelio capto scripsit Linius libro 17. sed Polybius fraudis nullius mentionem facit. Quod ubi Duilius.) Hic est C. Duilius M. F. qui Poen

In Quartum librum

qui Pœnos primus classe deuicit, Cicero in Catone, Valerius li. 3. ca. 3. Plinius lib. 34. ca. 5. Triginta & vna naues) Idem numerus est in Eutropio, nisi quod XIII naues mersas scribit. Polybius tradit, pœnos in hoc prælio naues L amisisse. Ibiq̄ue interfectus est) Anno dux Carthaginensium pro Olbia oppido fortissime pugnans occidit, Valerius lib. 5. cap. 1.

In Caput octauum.

Anno ab hoc proximo) Hic annus in Fastis Capitol. est ab V. C. C D X C V. quo A. Atilius Calatinus, C. Sulpicius Paterculus cos. fuerūt. Calpurnij Flammæ.) Sic nominant hunc tribunum Liuius lib. 22. Florus lib. 2. Auctor de uiris illustrib. Plinius lib. 22. cap. 6. M. Calpurnium Flammam appellat. Cato illum Q. Cædicium, Quadrigarius Laberium uocauit, Lege Gellium lib. 3. cap. 7. & Frontinum lib. 1. Lapidibus coopertus interijt) In Epitoma Liuiana lib. 17. de Annibalis interitu ita scriptum est, Annibal dux pœnorum uicta classe, cui præfuerat, à militibus suis in crucem sublatus est. De eodem Polybius, χρόνις δ' ἔπειτα κατ' ὄπρ' ἐν τῇ σαφ' ὄνι συγκλεσθεὶς τῶν ἰσχυρῶν ἐν πνι λιμένι, ἔπειτα ἀποβὰς τῆν νεώσ, παρατυπικὰ σιληφθὲς τῆν διαβέντων κερχιδέντων ἀνεσκαυάθη. id est, Tempore non ita longo

longo post in Sardinia circumuentus à Romanis in quodam portu, cum magnum numerum nauium amississet continuo à Carthaginensibus qui euaserant comprehensus, atq; in crucem sublatus est. Atilius Consul) C. Atilius Regulus significatur, qui anno octauo huius belli cum cn. Cornelio Blastrone Consul fuit, & de pœnis triumphum naualem egit, ut est in tabulis Capitolinis. Consules in Africam) Consules hi fuerunt, M. Atilius Regulus, & L. Manlius Vulso, Polybius, Eutropius, & Florus. quos lege. Serpens miræ magnitudinis) Hanc historiam de serpente à T. Liuiio curiose pariter ac facunde relatam initio lib. 18. scribit Valerius libro primo extremo. Recitat eandem è Tuberonè Gellius li. 6. ca. 3. Regulus aduersus tres Imp.) Eutropius tres duces sine nomine edit, Polybius, ἀσπιδόχην, βώστρον & ἀμίλκων nominat. Cælia XVII millia) Eutropius, x & viii millia hostium cecidit. Oppida LXXXII.) Eutropius, LXXIII. ciuitates in fidem accepit,

In Caput nonum.

Duras condiciones) Idem scribit Polybius li. 1. Eutrop. 2. Xanthippum Lacedæmonem) Regem hunc Lacedæmoniorum fuisse, nemo, quod sciam, scribit, ducem missum Carthaginensibus. omnes. Cicero 3. de Officijs, Xanthippum Lacedæmonium uocat,

In Quartum librum

vocat, Polybius, ξαίθιππὸν τινὰ λακεδαίμονιος
 αἰόφα, τῆς λακωνικῆς ἀρχῆς μετακρίτου,
 ὁ τεύχης ἐν τοῖς πολεμικοῖς ἔχοντα σύμμε-
 τρους. Xanthippum uirum Lacedaemonium, qui
 Spartano more educatus mediocrem in re milita-
 ri usum habebat. Nam XXX millia) Appi-
 anus in Libya, ἀπὸ τε σπυρίων αἰόφωρ, οὗς ὁ
 ἀπλίθῃ ἔχεν, ὀλίγοι μάλιστα αὐτῶν ἐς ἀσπίδα
 πῶλιν δ' ἰέσθαι οἱ δὲ λοιποὶ παύεις, οἱ μὲν ἀ-
 πάλω, οἱ δ' ἐξωγήθησαν. Etriginta millibus,
 quorum Atilius dux praerat, pauci Assidem agre
 confugerunt: reliqui omnes partim caesi, partim ca-
 pti sunt. Duo millia euasisse Polybius ὁ Eutropi-
 us tradunt. Decimo demum anno) Decimus
 annus huius belli fuit post consulatum Reguli ὁ
 Manlij, Fulvio ὁ Aemilio Coss. quo anno Regulum
 captum recte putat Sigonius. Nam ὁ Appianus
 de captiuis agens, καὶ μετ' αὐτῶν, inquit, ὁ στρατι-
 γὸς ἀπλίος, ὑπάρχει γαυρὸς, ἀχμαλατὸς ἦν.
 Cicero tamen lib. 3. de Off. ita scribit, M. Atilius Re-
 gulus, cum consul iterum in Africa ex insidijs ca-
 ptus esset, ὁ c. Xanthippus tam audacis) De
 causis, quare Xanthippus subito ex Africa disces-
 serit, Polybius legendus, ὁ Appianus. Cum classe
 CCC nauium) Idem numerus est in Eutropio.
 Polybius τετακίσια ὁ πωτηκῶντα σκαφῆ habet.

Praterea

Annotationes. clxvii.

Præterea XXXV millia) In impressis Eutropij
libris est, Quindecim millia hostium aut occidit aut
cepit. Sed cum in nostro manuscripto sit, Quinq;
millia, puto numerum, quo triginta significata fue-
runt, intercidisse. Nam de CCC nauibus) Eu-
trop. aliter, Tanta tēpestas fuit, ut ex CCCCLXIII
nauibus LXXX seruari uix potuerint. Sic et Polyb.
τὸ πᾶν ἐξέκοντα καὶ πενήκων πρὸς τοὺς τετρακισίας.
ναυσὶ μὲν ὀρθόκοντα μόνον σωθέντι πάλαι φησὶ
σκαλῆν. Tertio anno) Orosius hic duos annos
extremos connumerat. Nam inter hos consules,
ac superiores Paullum & Nobiliorem unus tantum
annus interfuit. De rebus ab his cos. gestis polybia-
us & Eutropius. Præterea Cotta Consul) C. Au-
relius Cotta Consul cum P. Seruilio Gemino fuit
anno urbis DI. quo cum de pœnis & Siculis trium-
phasse Capitolinis tabulis est proditum. C. Furio
Pacilo) Pacilus, non placidus Furij cognomen est
in Fastis capitolinis. quorum auctoritas nobis gra-
uissima est. De re à Metello gesta polyb. & Eutrop.
CIII capti & per Italiam ducti) In Eutropio
est, Metellum per Italiã duxisse elephantos CXXX
Plinius lib. 8. cap. 6. scribit Metellum in Italiam
transuexisse CXLII At in Epitoma lib. 19. legimus
in Metelli triumpho ductos CXX.

In Caput X.

In Quartum librum

Ad quam rem Atilium.) *Victis à Metello Carthaginensibus Regulus Romam ad Senatum missus est iuratus, & captiuos reddendas negauit, Carthaginemq; ad supplicium redijt, qua de re disputat Cic. lib. 3. de offi. multisq; alijs locis mentionem facit. Vide Liuium lib. 18. Eutropium 2. Valerium 1. cap. 1. Gellium lib. 6. cap. 4. Horat. lib. 3. car. Oda. 5. Siliu li 6. Resectis palpebris) Verba sunt Ciceronis de supplicio Reguli in orat in Pisonem. Quod uero M. Tullius ait Regulum in machina esse necatum, id Appianus sic expressit, καὶ αὐτῶν οἱ κορυφῶν οἰοῖ καὶ ἐξέξαντες ἐν γαλεῶν γρά, κέντρα πάλῳ δὲ ἐχέον, διέφθεραν. Alter deinde Regulus) C. Atilius Regulus & L. Manlius Vulso Consules iterum fuerunt anno DIII. Horum consulum nomina in meo manuscripto Iustino lib. 41. integra sunt, nisi quod pro Vulfone more antiquo scriptum est, Bulfone: unde in uulgatis factum est, Pifone. Ea quæ hi Consules cum pœnis gesserunt, multis uerbis narrat Polybius. Post hos Claudius Cos.) Hic est P. Claudius Ap. F. qui cum cauea liberati pulli non pascerentur, mergi eos in aquam iussit, ut biberent, quoniam esse nolent, Cicero lib. 2. de Natur. Cum classe CXX nauium) His tres addit Polybius, qui omnem rem copiose narrat. Anno etiam consequenti) Hæc à Diacono Eutropij historiae inserta pro Eutropia*

Eutropianis vulgo leguntur. Lutatius cum clas-
se CCC nauium) C. Lutatius Catulus cos.
cum A. Postumio Albino fuit anno ab V. C. D X I
ex ratione Fastorum capitul. Nam Orosio est an-
nus D V I. Catulum cum classe CCC nauium
transuectum ex uetustis libris scripsimus, cum
vulgo sit classis CC nauium. Eutropius quoque
auctor est, Catulum cum CCC nauibus in Sicili-
am profectum fuisse. Neque uero adduci possum
ut credam populum R. præter CC illas quinque-
remes, quas à priuatis edificatas scribit Polybius,
nullas alias naues publicas habuisse. Apud Aega-
tes insulam.) Polybius, ἔπαλθουσι πρὸς τὴν
ἄιτουραν νῆσους τὴν πρὸ τῆς λιλυθαίου καί μιν.
Silius libro I. Auet Aegates abolere parentum De
decus. Pugnatum est VI. Idus Martias, inquit,
Eutropius. L X I I I Punicæ naues captæ
sunt.) In numeris Orosij libri cum Eutropia-
nis fere consentiunt. Polybio cum his magna dis-
sensio est.

In Caput XI.

Vt Sicilia Sardiniaque decederent) Poly-
bius, ἐκχωρεῖν τῆς σικελίας ἀποδοῦναι καὶ ἰτα-
λίου, καὶ τῶν νήσων, ὅσας μεταξὺ τῆς ἰταλί-
ας κείνται καὶ σικελίας, Poeni omni Sicilia,
& insulis, quæ inter Italiam & Siciliam sunt de-
cedunt.

In Quartum librum

cedunto. *Liuius lib. 21.* Pœni nauali ad Aegates claz
de accepta, Sicilia & Sardinia cessere. Proque
impensis bellicis) ἀργυεῖς καὶ πνευμάκη κερ
χιδονίους ἑωμαιοῖς ἐπέπερ' ἔκαστ' διχίλια καὶ
διακόσια τάλαντα εὐβοϊκῶν. Pœni Romanis in
annos x x duo millia & ducenta talenta Euboica
pendunto. Sed decem legatos tempus stipendij mu-
tasse, ac mille talenta addidisse, idem subijcit.
Post annum tertium & viges.) Polybius &
Liuius, qui tempus huius belli excitati respiciunt,
scribunt id gestum annis xxiii, sed Orofius nume-
rat ab Ap. Claudio & Q. Fulvio Cos. quibus bel-
lum punicum primum geri cœptum est. Anno ab
V. C. DVII.) Hic annus, quo Q. Lutatius &
A. Manlius Cos. fuerunt, in Fastis Capitolinis est
DXII. Vbi uides Orofium, ut superius, ita hic quoq;
annos quinq; minus numerare. Q. Lutatio A.
Manlio Cos.) Catuli nomen, quod Lutatio in
Orosij libris datur, nos deleuimus: cum ille non ex
Catulorum, sed Cerconum familia fuerit, atque in
Capitolinis Fastis sic describatur, Q. LUTATIVS
C. F. C. N. CERCO. Aedem vestæ corripuit.)
De æde Vestæ incensa Liuius lib. 19. nocte eam ar-
fisse tradit Valerius lib. i. cap. 4. L. Metellus ponti-
fex Max. hoc incendio, cum Palladium raperet ex
æde vestæ lumina amisit, auctor Plinius li. 7. ca. 43.
& Plutarchus in parallelis. Ti. Sempronio Grac-
cho,

Annotationes. clxx

cho P. Valerio Faltoe Cofs.) Consules hi ex
capitol. Fastis an. DXV fuerunt. Quod aut Orofius
bellum Falifcorum ad hunc annum refert, in eo dif-
sentit ab Eutropio, qui id triennio ante cercone et
Torquato Cofs. gestum scribit, eosq; de Falifcicis tri-
umphasse notatum est in tabulis capitulinis.

In Caput XII.

Sardinia insula rebellauit) De hac re Polybi-
us in fine lib. 1. Eutropius 3. Hoc anno porta Iani)
Huius rei mentionem fecimus in cap. 8. lib. 3. Plu-
tar. in Numa, μολρακ ἀπλίου @ πίτου μαλλιού
ἔπατρύοντῶν ὁ νεὸς τῆς ἰανου' ἐκλείσθη χρόνον
πλωῶ, εἶτα ἔωδύς ἀνώχου πόλεμος συνέξαγέντος.
M. Atilio, & T. Manlio Cofs. templum Iani clausum
non diu fuit, sed continuo bello exorto rursus aper-
tum est. Post annos CCCXL) Legitur etiam,
CCCCL sed alter numerus uerior, cum tot fere
anni a principio regni Hostilij ad Manlium &
Atilium numerentur.

In Caput XIII.

Anno ab V. C. DXVII) Amilcar pater Ana-
nibalis auctore Castiodoro, in Hispania occisus est,
M. Aemilio Barbula, M. Iunio Pera Cofs. qui an-
nus in Fastis Capitolinis est ab V. C. DXXXII.
De Amilcaris interitu plura Polybius initio lib.
2. Sequenti anno Romanorum.) Legatos

In Quartum librum

Polybius li. 2. nominat γολιῶν & λεύκιον κροθυμά-
 νους: qui ad Teutam reginam Illyriorum ob iniuria-
 as Italicis mercatoribus illatas missi fuerunt, at-
 que alter eorum iussu reginæ interfectus fuit, ut
 idem scribit. In epitoma quoque lib. 20. legitur,
 Bellum Illyrijs propter unum ex legatis, qui ad
 eos missi erant, occisum, indictum est. Appianus
 item Coruncanij ab Illyrijs interfecti meminit in
 Illyrico. Florus uero libro 2. cap. 5. Legatos Roma-
 nos imperante Teuta occisos scribit. Plinius lib.
 34. cap. 6. nominat legatos P. Iunium & T. Coa-
 runcanium, quibus à Teuta Illyriorum regina inter-
 fectis statuæ in rostris positæ fuerunt. Gallum vi-
 rum & Gallam) Romani inquit Plutarchus in
 Questionibus δύο μὲν αἰσφρας, δύο δὲ γυωαῖνας
 ἐπὶ τῆ βουδν ἀγορᾷ λεγομένη, οὗ μὲν ἑλλωας, οὗ
 δὲ γαλωτας ζώντας κατ' ὄρωξας. Id uero eos
 ex libris Sibyllinis fecisse initio belli Gallici Cia-
 salpini scribit Idem in Marcello. L. Aemilio
 Papo.) Aemilio Catuli cognomen uulgo cor-
 rupte hic additur, sicut, Pauli, apud Plinium lib. 3.
 cap. 20. In Fastis Capitolinis hi Consules an. DX
 XIX sic nominantur, C. A I M I L I V S. Q. F. C N.
 N. P A P V S. C. A T I L I V S. M. F. M. N. R E
 G V L V S. Hoc bellum Gallicum describunt Po-
 lybius lib. 2. Plutarchus in Marcello, Linius lib.
 20. Florus lib. 2. cap. 4. Eutropius lib. 2. Maxi-
 mè Gæ-

mè Gælatorum.) Ita hoc nomen ex optimo
 Corn. Gualtheri libro descripsi. Polybius, διότι τῶν
 εὐδίων τὰ μέγιστα τῶν ἔθνων, τό, τε ἰνοόβρων
 Βοιωτῶν συμφροσύναν διεπέμποντο πρὸς τοὺς
 κατὰ τὰς ἄλπεις Ἑρμῆος ποταμὸν κα-
 τοικουῦτας γαλαῶτας, προσεταρβυμένους δὲ ὄντι
 ἑμῶς ἑστατεύειν, γαισώτας. ἢ γὰρ λίξις κῦπη
 ἔστι σημαίνει κυεῖως. id est, Quo circa maxime
 gentes Insubrium & Boiorum, facta inter se socie-
 tate, legatos miserunt ad Gallos qui Alpes Rhoda-
 numq; accolunt, & à mercede, qua ad militiam con-
 ducuntur, Gælate appellantur: id enim propriè
 hoc nomen significat. Apud Plutarchum in Mar-
 cello hoc nomen corruptum est: legitur enim, Ἐ-
 μετεπέμποντο γαλατῶν ἑμῶς ἑστατεύο-
 μένους, οἱ γράτοι καλοῦνται. quod mendum
 ego illis acceptum fero, qui πρὸ ἑμῶς γέρας, hoc no-
 men deduci putarunt. Virgilius 8. Aeneid. Duo
 quisque Alpina coruscant Gæsa manu. Sicut Fa-
 bius historicus) Hic est Q. Fabius pictor, qui
 his temporibus uixit, & non tantum huic bello, sed
 & paulo post secundo Punico, ut Liuius scribit, in-
 terfuit. De hoc Eutropius, Traditum est à Fabio
 historico, qui ei bello interfuit, DCCC millia ho-
 minum parata ad id bellum fuisse. Plinius lib. 3.
 cap. 20. scribit Italiam hoc tempore armasse equi-
 tum L X X X millia, peditum D C C millia.

In Quartum librum.

Ex quibus Rom. & Camp) polyb. ῥωμαίων ἢ
ἢ κερμανῶν πλεθὺς, πλείων μὲν εἰς εἴκοσι ἢ πέν-
τε κατέλεξε: ἄν μνησθῆς. ἰππέων ἢ ἐπὶ τοῖς
δύο μυριάσιμ ἐπὶ ἦσαν ἐπὶ τρεῖς χιλιάδες. Roman-
norum & Campanorū multitudo erat peditum ad
CCL millia, equitū millia XXIII. DCCC millia Ro-
man.) Vulgo contra fidem librorum manuscripto-
rum legunt, & octoginta millia Rom. non at-
tendentes Orosium in hac historia exponenda se-
qui eos, qui primum praelium, in quo Galli superio-
res fuerunt, scripserunt commissum iunctis utriusq;
consulis copijs: ideoq; cum significare uellet, uni-
uersum exercitum in fugam coniectum fuisse, ait,
DCCC millia Romanorum fugisse: tot enim fuisse
paulo ante ex Fabio retulit. polybius uero aliter de
his rebus scribit, qui cū noster neq; in ijs que sequū-
tur consentit. Primitrans Padum) Huius rei
mentio est in Epitoma Liuiana lib. 20. Namq; in
Piceno) Horum prodigiorum mentionem Eutro-
pio Diaconus inseruit: sed loco alieno. De iisdem
Plutar. in Marcello, Φλαμίνιος δὲ & Φουρίου τῶν
ὑπὸ τῶν μεγάλαις ἐκτραθησάτων διασωμέ-
σιν ἐπὶ αὐτῶν ἰσόρως, ὥφθη μὲν ἄματι πλείων ὁ δὲ
τῶν πικλῆδος χέρως ποταμὸς, ἐλέχθη ἢ τρεῖς σε-
λήνας φακῶσι πῶδε πόλιν ἀρίμων. id est, Cum
Flaminius & Furius cos. magnas copias aduersus

Annotationes. clxxij.

Insubres eduxissent, flumen, quod per Picenum labitur, sanguine fluere usum est, nuntiatumq; circa Ariminum tres lunas apparuisse. Ingens ille Colossus) De hoc Colosso Strabo libro 14. Plinius lib. 34. cap. 7. Flaminius Cos. contem. auspicijs.) Hinc Liuius libro 21. ait, Flaminium Consulem inauspicato factum, reuocantibus ex ipsa acie dijs hominibusq; non paruiffe. Tu lege Plutarchum. Posthoe Claudius Cos.) Hic est M. Claudius Marcellus, qui post quinquies consul fuit. De uictoria eius contra Insubres, Plutarchus, polybius, Eutropius & alij. Viridomarum regem) Hunc regem uulgo male, Viridomarum nominant. Propertius lib. 4. Viridomari genus hic Rheno iactabat ab ipso. Apud Plutarc. in Marcello legitur. Ἰν γὰρ τῆν ὁ βασιλεὺς Βειρόματος, προ Σιδῶ μαρ. In Capitol. triumphis dux hostium Viridomarus nominatur. Deinde Istri.) Eutropius, Minucio Ruffo, P. Cornelio cos. Istris bellum illatum est, quia latrocinati naues Romanorum fuerant, quæ frumenta exhibebant, ac multo Romanorum sanguine fuso perdomiti sunt. Fabius Censorius.) N. Fabium Buteonem ex censorijs, qui uiuerent, uetustissimum Dictatorem factum anno D X X X V I I, scribit Liuius libro 23. Recte ergo Sigonius huic Fabium C. Aurelio Coite in censura anni D X I I collegam

In Quartum librum.

dedit, cum illius nomen in tabulis capitolinis intercidisset.

In Caput XIII.

Anno ab V.C.DXXXIII) Hoc anno cos. fuerunt M. Liuius, & L. Aemilius, quibus Saguntum ab Annibale expugnatum fuisse Polybius scribit lib. 3. Tu lege quæ Sigonius diligentissime in Liuij li. 21. annotauit. A conspectu suo abstinuit) Abstinuit, non abstituit, est in manuscriptis. Liuius li. 8. Quamquam Romano bello eum fortuna abstinuit. XX millium equitum) XXX millium, uulgo male legitur. Nam in magna uarietate qui plurimum, centum millia peditum, uiginti equitum fuisse scribunt, Auctore Liuius, quem de his rebus consule. Commisso prælio apud Ticinum) De hoc prælio Polybius, Liuius, Appianus de reb. ab Annibale gestis, Silius lib. 4. & alij. Pugnatum deinde eodem Cos.) Hinc Diaconus Eutropium interpolauit, cum ille ceteriq; scriptores paulo aliter de his rebus scripsissent. In eo tamen bello) Sauciatus Annibal fuit in oppugnatione Emporij prope Placentiam, Liuius li. 21. Appianus de reb. Annibalis. In summo Apennino) De hac re Liuius lib. 21. extremo. Magonem Pœno. ducentem) Magonem habent etiam libri manuscripti, cum tamen e Polybio et Liuius certum sit, non Magonem,

Annotationes. clxxij.

gonem, sed Annonem à Cn. Cornelio P. Scipionis fratre captum fuisse.

In Caput XV.

Diristunc prodigijs.) Hæc prodigia sunt apud Liuium intio li. 22. & Plutar. in Fabio. Annibal sciens Flaminiū.) C. Flaminius consul cum Cn. Seruilio fuit anno urbis DXXXVI. huius belli II. Castra habuit ad Aretium, Polybius & Liuius. Et quæ rigat æquora) Hemistichium Virgilianum est è lib. 7. Aeneid. Hæc pugna ad Trafimenum lacum) Apud Plutar. in Fabio mense est, τὸ δὲ τῶν ἡγελευμένων δεξιῶν ἢ ἀριστερῶν. Polybius τῶν δεξιῶν ἀριστερῶν uocat. Tu lege Siliū lib. 5. & Valerium lib. I. XXV millia Ro.) In pugna ad Trafimenum Romanorum millia XXV. cæsa, & ceteros diffugisse scribit Eutropius: Polybius & Liuius, XV millia cæsa, & sex in Maharbalis potestatem uenisse referunt; Appianus tradit, XX millia cum Flaminiō cecidisse, X millia à Maharbale capta. De Annibalis copijs cæsis scriptores quoq; dissentiunt. Vt grauius. terræ motum) De hoc Liuius li. 22. & Plut. in Fabio. Fabij Maximi) De hoc Ennius, Vnus homo nobis cunctando restituit rem. Cicero de Offi. & in Catone.

*In librum Quartum
In Caput XVI.*

Anno ab urb. cond. DXL.) Ita numerat Eutropius, quem in Cannensi clade exponenda Orosius sequitur. Alijs hic annus est DXXXVII. Quadringenta quatuor millia.) Liuius, Quadringenta millia peditum, duo millia septingenti equites caesi dicuntur. Appianus & Plutarchus scribunt in hac pugna caesa fuisse quinquaginta millia. Tres modios anulorum) Trimodia anulorum ab Annibale Carthaginem missa tradit Plinius libro 33. cap. 50. Tu uide Liuium libro 23. Annibal apud Lucianum iactat se uno die tot Romanos interfecisse, ὅσην τῶν ὀδεντυλίουσ ἀδελφῶν μέθυνοισ ἀρμετερῆσ. Vt Senatores de relinquenda Italia.) Hoc consilium de relinquenda Italia non Romæ Senatores, sed reliquæ Cannensis cladis, quæ Canusium perfugerant, inierunt, auctore Liuiio libro 22. Dictatorem Decimum Iunium.) Hunc Dictatorem Liuius & Plutar. in Fabio M. Iunium uocant. eumq; uiri docti esse putant qui Consul anno DXXIII. in Fastis Capitolinis sic describitur, M. IUNIVS. D. F. D. N. P. E. R. A. Vel oblatos, vel publica pretia emp.) Indicat Orosius non idem de seruitijs armatis auctores tradidisse. Liuius aut Dictatorem octo millia ex seruitijs publicè empta armasse.
Appianus

Annotationes. clxxiiij.

Appianus de rebus Annibalis, auctor est, Senatam octo millia seruorum, dominis ultro donantibus, manumississe. Annibalis exercitum proelio tudit) Hoc proelium à Marcello ad Nolam commissum fuit, Liuius libro 23. Plutarchus in Marcello. Nam triginta quinque millia) Hunc numerum expressit Eutropius. Liuius tantum magnam uim hominum occisam scribit. De Celtiberis Liuius in fine libri 24. Ab hospite suo Lucano) Flauium Lucan. hunc nominat Appianus & Liuius libro 25. ubi historiam de Centenio & Fulvio etiam inuenies. Contra Philip-pum) De re gesta cum Philippo Macedoniae rege Liuius libro 23. & 24. Eutropius libro 3. De re in Sardinia contra Pœnos Sardofq; à T. Manlio gesta Liuius libro 23. & Silius 12.

In Caput XVII.

Anno ab vrbe condita D X L I I I.
M. Marcellus Consul I I I. anno urbis DXX
XIX in Siciliam missus Syracusas obsedit, tertioq; anno post expugnauit, Polybius libro 8. Liuius 24. Plutarchus in Marcello, Cicer. in Verrem. Decimo anno post) Eutropius quoque decimum huius belli annum numerat, qui alijs est octauus. Per Sidicinum Sueffanumque) Sueffanum non Sinu effanum, est in manuscript. Orosij Eutropijq; libris.

In librum Quartum

Liuius lib. 26. per Sueßulam Alifanumq; & Casina-
tem agrum uia Latina ducit. ubi Sigonius, per Sueßu-
sulanum, legit. Silius lib. 12. hoc agro præterito de
ceteris ita canit,

Tum Sidicina legunt pernicious arua manipulis,
Treciamq; Calen, uestras à nomine nati
Orithyia domos. hinc Alifanus Iaccho
Haud inaratus ager, nymphisq; habitata Casini
Rura cuastantur, &c.

Tribus millibus ab vrbe) Sic Liuius, Inter hæc
Annibal ad Anienem fluuium tria millia passuum
ab urbe castra admouit. Florus lib. 2. cap. 6. Anni-
balem castra posuisse à tertio lapide, ait, Plinius lib.
15. cap. 18. Castra punica ad tertium lapidem ualla-
ta. Eutropius uero, Annibal usq; ad quartum millie-
arium urbis accessit, qui cum consentit Appianus,
qui in lib. de rebus Annibalis scribit, ipsum XXX
II ab urbe stadia ad Anienem fluuium castra posu-
isse. At Polybius lib. 9. ελαθε διαβὰς τὸν ἀνὶ ὠ-
νά ποταμόν ὁ σικεργίσιος, ὥστε μὴ πλεῖον τεττα-
ράκοντα σταδίων πρὸς τῆς ῥώμης πεινισσαδὶ
τὸ παρεμβολῶ. Annibal inscijs Romanis Anienē
fluuium transgressus tam prope accessit, ut castra
stadijs XL, siue millib. passuum V, non amplius ab
urbe fecerit. Usque ad portam Collinam) Ci-
cero phil. I. Annibal, credo, erat ad portas. Sed
de his omnibus Liuius copiose. Sed & consules,
Fuluiusq;

Fulviusq; proconsule) ita hic locus recte in omnibus manuscriptis legitur, ut mirari satis non possim negligentiam eorum qui securi de historia tam multa contra libros uetustos corruerunt. Consules erant Cn. Fulvius Centumalus & P. Sulpicius Galba. At Q. Fulvius Flaccus, qui superiore anno Consul fuerat, & iam proconsule Capuam cum Appio obsidebat, inde accitus inter Esquilinam Collinamq; portam castra habebat, Livius & alij omnes. Livij uerba sunt, Nec Flaccus consulesq; certamen detrectare. A fratre Asdrubale) Ita legendum, non, Asdrubalis. Asdrubal Barchinus Annibalis frater P. Scipionem cum exercitu deleuit; ac undetrigesimo die post coniunctis copijs cum Magonem & altero Asdrubale Gisconis F. Cn. Scipionem oppressit, Livius lib. 25. Appianus de rebus Hispanicis. Silius li. 13. Valurius lib. 3. cap. 7. Eutropius lib. 3. Cicero pro Balbo, cum duo fulmina nostri imperij subito in Hispania Cn. et P. Scipiones extincti occidissent. Principes Campanorum) Septem & uiginti ferme Senatores fuisse Livius ait lib. 26. in quo historia de Capua explicatur. Stetisse Capuam antequam a Romanis caperetur annis circiter CCLX, M. Cato auctor est. Sed hoc tempore capta in formam praefecturae fuit redacta, Velleius lib. 2. Legem Ciceronem contra Rullum. Scipio admodum adulescens) Natus erat Scipio annos fere quatuor

In Quartum librum

Quingenti. Liuius lib. 26. Appia. de reb. Hispani-
cis, Valerius lib. 3. cap. 9. Est autem hic P. Corne-
lius Scipio, qui postea Africanus fuit appellatus.

In Caput XVIII.

Scipio annos natos XXIII) De hac eta-
te Scipionis iam diximus. At in Epitoma Polybij li.
10. sic legimus, ἔτ' ὅ γ' ἔβδ' ἔχον ἔχευ πρὸς τοῖς
ἐκκοσι πρῶτον μὲν ὑπὲρ προξέης αὐτῶν ἔδωκε τελέ-
ως πρὸς τοῖς πελοῖς ἀπὸ ληπισμένης. id est, An-
nos natus XXVII eas res aggressus est, quas uulgo
omnes profusus desperabant. ac deinde multis uerbis
exponit, quomodo Carthago noua ab eo fuerit ca-
pta. quod Liuius eum secutus facit sub finem li. 26.
Idem est apud Appianum de reb. Hispanicis, & Sili-
um libro 15. Læuinus Cos. ex Maced) Quæ
Orosius hic de rebus à M. Valerio Læuino Consule
in Sicilia gestis scribit, ea ab Eutropio sumpsit.
Liuius Agrigentum non expugnatum, sed prodi-
tione captum scribit. Idem Annonem non à Læui-
no captum, sed per auersam portam fuga elapsum
in Africam traiecisse ait. Cn. Fuluium pro-
cos) Fuluius ab Annibale ad Herdoneam cæsus
fuit, Liuius initio libro 27. & Appian. de rebus
Annibalis. Vndecim tribunos militum cum Fului-
o cecidisse etiam Plutarchus in Marcello tradit, cum

in Liuiio sint XII. Verum Sigonius id recte: nos hic, XVII milliamilitum interfecta, non sex, ut uulgo legitur, scripsimus primum, quia ita est in omnibus scriptis libris. deinde quia non est simile ueri, Orosium, qui id sibi studio habuit, ut calamitates augeat, hic numerum ab alijs traditum minuire uoluisse. Liuius ait alibi millia XIII. alibi haud plus quam VII caesa inueniri. Appianus, & Eutropius VIII millia esse referunt, Plutarchus ἑξακτὼς τὸ πλεον. Marcellus Consul) Hec Liuius lib. 27. & Plutarchus in Marcello. Fabius Maximus Consul) Q. Fabius Maximus Consul V. Tarentum per proditionem recepit, ut scribit Liuius libro 27. Plutarchus in Fabio, Appianus de rebus Annibalis. quos auctores etiam de Marcelli caede lege. Scipio in Hispania) De hac re extat fragmentum Polybij ex libro 8. unde Liuius sumpsit. Consule quoque Appianum in Hispanicis. Claudio Nerone & M. Liuiio) Consules hi fuerunt anno urbis D XLVI, Annibalisq; fratrem Asdrubalem cum magnis copijs oppresserunt, quod scribit Polybius libro 11. Liuius 27. Appianus de rebus Annibalis, Silius libro 15. Suetonius in Tiberio. Florus, Eutropius & alij. Quos à uolitando Velites) Festus, Velites dicuntur expediti milites, quasi uolites, id est, uolantes

In Quartum librum

Et Sena Piceni) vulgo, Casena, corrupte legitur. Apud Senam pugnatum Liius, Appianus, Eutropius, auctor de uiris illustrib. & Silius scribunt. Hinc Cicero in Bruto hoc proelium Senense uocat, in quo Salinator ludos iuuentatis uouit. Nam LV III millia) Hic numerus est in nostris manuscriptis. eundem Eutropio Diaconis ex Orosio inseruit. Sed in Liiij libris est, LVI millia hostium occisa, capta quingenta millia & cccc. Polybius longe minorem numerum edit. nam Carthaginiensium & Gallorum circiter X millia, Romanorum ad duo millia caesa scribit. Anno XIII quam in Italiam ve.) Sic in additionibus quoque Diaconi in Eutropium legitur. Interea Scipio) De his rebus Liius lib. 28. & Appianus in Hispanicis. Extat quoque fragmentum Polybij ex li. II. quod cum Liiianis collatum magnam utilitatem studiosis afferet. Consul cum Licinio) P. Cornelius Scipio & P. Licinius Crassus Diues Cos. fuerunt anno ab urbe condita DXLIII. quo anno Scipio Siciliam provinciam obtinuit, & sequenti in Africam traiecit, Liius lib. 29. Appianus in Libyco. Eutropius lib. 3. quorum scriptis inter se collatis, cognosces, quod Liius quoque fatetur, non in omnibus auctores conuenire. Romam refugit) P. Sempronium ab Annibale uictum in agro Crotoniensi in castra rediisse, ac deinde accersito Licinio Crasso feliciter dimicasse.

Annotationes. clxxvij.

casse, Liuius libro nono extremo scribit. Aggressus hiberna Pœnorum) Hæc historia extat in Polybij fragmentis lib. 14. apud Liuium initio lib. 30. & Appianum in Lybico. In vtrisque castris XL millia) Hunc numerum edit Liuius: Appianus ita, ἀπὲς δ' αὖτον καὶ τῶν ἐχθρῶν ὀλίγα δεόντες περὶ αὐτοῦ, καὶ ἀρχαῖοι ἐγένοντο διαίλιαι τετρακόςιοι. id est, caesa sunt hostium millia fere xxx, capta duo millia & cccc. Itaq; Syphax & Aldrubal) Hæc omnia Liuius & Appianus copiose, quos lege.

In Caput XIX.

Flens reliquit Italiam) Sic Eutropius: Liuius eum uix lachrymis temperasse ait. Omnibus Italicis genere) Hac de re Appianus in fine libri de rebus Annibalis. Sepulchrum dirutum se prospexisse) Liuius, Cum dixisset, sepulchrum dirutum proram spectare, abominatus, præteruehi iusso gubernatore, ad Leptim appulit classem. Carthaginem venit) Non ad urbem accessit, sed zamani que iter dierum quinq; abest à Carthagine, Liuius libro 30. Polyb. 15. ubi de colloquio ducum plura. Carthaginensium interf. XX millia D) Sic Appianus, ἀπὲς δ' αὖτον τῶν πολεμίων δεσμοῖσι. & πάντας διαίλιαι. Polybius et Liuius scribunt Carthaginensium caesa supra millia uiginti. De

In Quartum librum

Annibalis fuga eosdem auctores lege, sicut & de pace eiusq; conditionibus. Terentius qui postea Comicus) Quod orosius hic de Terentio Comico, id Linius libro 30. & 38. de Q. Terentio Culleone Senarore Romano, quem Scipio inter captiuos recepit, scriptum reliquit. Feneſtella quoque eos refutauit, qui Terentium captum ex Africa Romam perductum scripserant.

In Caput XX.

Anno ab vrbe condita D XLV). In Fastis capitolinis hic annus est ab urbe condita DLII. Bellum autem primum Macedonicum, quod hoc anno Romani susceperunt, etiam philippicum à rege quicum gestum est, nominatur. de quo Linius libro 31. & deinceps, Florus libro 2. cap. 7. Eutropius 4. Quod Quinctius Flamininus) T. QVINCTIVS T. F. L. N. FLAMINIVS Consul in Fastis Capitolinis inuenitur anno DLV. Is sortitus Macedoniam aduersus Philippum in faucibus Epiri prospere pugnavit: annuq; insequenti uicto ei pacem dedit, Polybius libro 17. Linius 32. & 33. Plutarchus in Flaminio. Quinctij cognomen Flamininus in Cornelij Gualteri libro recte scribitur, cum in alijs, & uulgo passim male scribatur. De Nabide præter Linium & Plutarchum Pausanias libro 4. Iustinus

Annotationes. clxxviii.

finus 30 & 31. Eodem tempore Insubres)
 Hæres contra Gallos à L. Furio Purpureone præ-
 tore gesta est P. Sulpicio Galba, C. Aurelio Cotta
 Cos. anno urbis DLIII. Liuius libro 30. Victi Ma-
 cedones) Prælium intelligit, quo philippus rex
 Macedonum ad Cynoscephalas uictus est à T. Quin-
 ctio. Quod à Liuiio expositum fuit initio lib. 33. sed
 cum ibi non sine iactura historiae interciderit, in Po-
 lybij fragmentis libro 17. singulari beneficio con-
 seruatum est. ubi quod à Polybio scriptum Orosius
 refert, sic legitur, τῶν δὲ μακροδόνων ἀπεθανόντων
 πλὴν οἱ πάντες εἰς οὐρανὸν ἦλθον. ἑξήκοντα δὲ ἑκα-
 τὰς ἔχοντες ἐκ τῶν πεντακτακταλίων. Idem num-
 merus caesorum est apud Plutarchum. Igitur Sem-
 pronius) C. Sempronius Tuditanus prætor in ci-
 teriore Hispania prælio uictus ex graui uulnere
 haud ita multo post expirauit, Liuius libro 33.
 Appianus in Hispanicis Sempronium Tudertinum
 appellat. Consul Marcellus) M. Claudius Mara-
 cellus, & L. Furius Purpureo consules fuerunt
 anno DLVII. in eoque magistratu rem in Etruria
 gesserunt, Liuius libro 33. Antiochus rex Sy-
 riæ) De hoc & Annibalis transitu ad ipsum Li-
 uinius, Appianus de rebus Annibalis, & in Syriacis,
 Iustin. l. 31. Lex quæ ab Oppio) contentiones de
 lege Oppia ortas commemorat Liuius initio lib. 34.
 Lata fuit anno ab urbe con. D XL. abrogata, DLVIII.

In Quartum librum

X millia Gallorū caesa) Hanc uictoriam de Gal-
lis reportauit L. Valerius Flaccus procos. Alterum
praelium, in quo Romanorum non incruenta uictoria
fuit, commissum est a Ti. Sempronio Cos. Liuius
libro 34. P. Digitius) In Gualteri libro Digi-
tius praenomen nullum habet. Liuius initio libri 35.
Sex. Digitium nominat. ubi cetera, quae hic breui-
ter Orofius, ordine commemorantur. Africanus
inter ceteros leg.) De hac legatione Liuius, &
Appianus in Syriaea, qui narrant Africani sermo-
nem cum Annibale habitum de summo imperatore.
Vnde Lucia, argumentū sumpsit Dialogi, qui de hac
res, ἐπὶ τοῖς ἐνεκρίσις legitur. P. Cornelio Scipione.
M. Acilio.) Hi consules fuerunt anno urbis Da
LXL Acilius in Capitolinis tabulis, praenomen M.
habet, quo Manius significatur. Plutarchus quoque
hunc in Flaminiο μάνιον ἀκίλιον, Appianus in Sy-
riaca, ἀκίλιον μάνιον λαβρίωνος uocant. qui de
re gesta cum Antiocho sunt legendi cum Liuiο lib.
36. Iust. Floro, Eutropio et alijs. Is habuisse fertur
armat. LX millia) Hunc numerum, Liuiο auctore
Valerius Antias edidit. Appianus uero iscribit ex
antiochi casos aut captos circiter X millia. In
quo praelio XX millia hostium) Duode-
triginta millia hostium caesa Antias Valerius scri-
bit, capta tria millia & CCCC, signa militaria
CXXIII, equos MCC, carpenta CCXLVI,
LIUIUS

Annotationes. clxxix.

Liuius. Sequenti anno) Bellum Anthiochinum
 confecit Africani frater L. Scipio, inde Asiaticus
 appellatus, Liuius libro 37. Appianus in Syriaca,
 Florus, Iustinus & alij. Filiumque Africani)
 Appianus errore ductus putauit hunc esse Paullum
 Aemilij filium, qui in Scipionum familiam adopta-
 tus Africanus minor dictus fuit: sed ille non ab Afri-
 cano superiore, sed eius filio adoptatus fuit, Cicero
 & alij. L. Aemilius Procos) L. Aemilius Paul-
 lus Praetor Scipione & Glabrone Cos. Hispaniam
 ulteriorem sortitus fuit, eamque imperio consula-
 ri obtinuit Procos. Liuius libro 36. Plutarchus in
 Aemilio. Anno autem sequenti uictus a Lusitanis
 sex millia de exercitu suo amisit, Liuius libro 37.
 Interijse ipsum Orosius parum considerate scri-
 bit. De Babio occiso a Liguribus, Liuius extremo
 libro 37. Fuluius Cos. de Graecia) Anno
 ab urbe condita DLXIIIM. Fuluius Nobilior
 consul fuit cum Cn. Manlio Vulfone. atque ab hoc,
 non a Fulvio bellum in Gallograecia gestum
 scribit Liuius, 38. Florus libro 2. capite II.
 Appianus in syriaca. De Gallograecia Liuius, &
 Iustinus lib 25. Marcius Cos. aduersus Lig.)
 Q. Marcius Philippus Consul cum Sp. Postumio
 Albino anno DLXVII profectus aduersus Ligures
 magnam cladem accepit, Liuius libro 39. Qui le-
 gatos populi Romani interf.) Philippus non legatos

In Quartum librum

R. interfecit, sed Maronitas, quibus libertatem restituendam Senatus censuerat, crudeliter trucidauit, Liuius libro 39. De Demetrio interfecto idem libro 40. & Plutarchus in Aemilio Paulo. Apud Litternum) De Africani morte lege Liuium libro 39. Vbi etiam Annibalis & Philopœmenis interitum scribit, quemadmodum Plutarchus in Flaminio & Philopœmene, Iustinus lib. 32. Q Fuluius Flaccus) Hic Babio & Aemilio Cos. prætor fortitus Hispaniam citeriorem anno insequenti Celtiberos uicit, Liuius libro 40. Appianus in Hispanicis rem gestam scribit à Fulvio Consule, si modo Beraldus recte uertit: nam græcum librum ab Henrico Steph. editum nondum uidi. Ti. Sempronius Gracchus Fulvio in Hispania successit auctore Appiano. Vide Epitomam 41. Lepido & Mucio Coll.) M. Aemilius Lepidus, & P. Mucius Scauola Consules fuerunt anno ab urbe condita DLXXVIII. Macedonicum bellum) Secundum bellum Macedonicum exponit Liuius libro 41. & quatuor sequentibus. De eodem Plutarchus in Aemilio Paulo, Florus libro 2. cap. 12. Eutropius lib. 4. De auxilijs utriusq; partis Liuius libro 42. Commissoque proelio miserab. victi) De hoc proelio Liuius lib. 42. & Plutarch. in Apophtheg. ita, πόντος Λικίνιος ὑπάρξ στρατηγός ἠτῆθεις ἔπει πορσίως τῶ μακεδόνων βασιλέϊ Ἰάσο μαχίφ.

Annotationes. clxxx.

μικροῦ, διατριβίου ὀπτικοῦ ἀπέβαλε, ἔδωκε
 μὲν πένοντας, ἔδωκε δὲ ἄλόντας. id est, P. Licinius
 Cos. Imperator uictus à Perseo Macedonum rege
 duo millia DCCC amisit, quorum alij ceciderunt,
 alij capti sunt. Sulcanum oppidum.) Sulca-
 num, est in Gualtheri libro, Liuius lib. 43. scribit
 Vscanam à Perseo captam, ibiq; praesidium Roma-
 num in illius potestatem uenisse. Nam XX millia
 ped.) Cæsa, inquit Liuius lib. 44. ad xx millia
 hominum sunt. Plutarchus, λέγονται ὑπὲρ δισμυ-
 εῖους τῶν τοκτριβίου ἀποθανῆναι. Cæsa referun-
 tur millia xxv amplius. Apud Albam in custo-
 dia) Perseus primum Albam in custodiam da-
 tus, postea Aemilij Paulli sententia exemptus è car-
 cere, cum decem annos miseram uitam egisset, mor-
 tuus fuit, auctore Diodoro Siculo lib. 31. Velle-
 ius scribit Perseum quadriennio post in libera cus-
 todia Albæ decessisse.

In Caput XXI.

Anno ab V.C.DC.) Alijs hic annus est DCII.
 Orosij locum hunc Diaconus Eutropij historiae inse-
 ruit. P. Scipio) De hac Scipionis Aemiliani mili-
 tia lege Epitomam Liuianam li. 48. Nam & bar-
 barum prouocantem) Hoc in obsidione Interca-
 tie oppidi factum scribit Appianus in Hispanicis,
 & auctor de uiris illustrib. In Epitoma Liuiana

In Quartum librum

ana uulgo male, captae urbis, & in uetustis, interce-
pta, legitur, pro, Intercatiæ. Ser. autem Galba)
Hic est Ser. Sulpicius Galba, de quo Appianus, &
Suetonius in Galba. Sergius Galba hic antea mendo-
se legebatur. Eodem tempore Cens.) De hac
re lege Epitomam 48. Igitur in Hispania Ser.
Galba) Hanc rem à Lucullo gestam scribit Ap-
pianus: sed cum Orosio facit Cicero in Bruto, Sue-
tonius in Galba, & Valerius Max. lib. 9. cap. 6.

In Caput XXII.

Tertium Punicum bellum) Hoc bellum ex-
ponitur in Epitoma Liuiana lib. 49. 50. & 51. Scri-
bitur ab Appiano in Libyca, à Plutarcho in Cato-
ne, ab Eutropio lib. 4. à Floro lib. 2. ca. 15. Maioris
Africani. castra) Castra Corneliana intelligit
de quibus Cæsar lib. 2. Comment. de bello ciuili, &
Lucanus lib. 4. X millia passuum) LXXX sta-
dia habet Appianus, quod huic numero respondet.
Viginti millia) In uetustis nostris est, XXII mil-
lia. Appianus in Libyca situm Carthaginis accuratè
descripsit. qui in primis legendus de rebus tertio
bello punico gestis. Censorinus in urbem redijt)
Appianus, Κενσώριος ἰς τὸν μὲν ἄρχοντα ἀρχαίου
στράτου, Censorinus Romam ad comitia habenda
profectus est. Mallanilæ nepos) Συμβαλεῖς
μαλλανίλου, Appianus. Iuuentius prætor) In
Epi

Annotationes. clxxxj

Epitoma Liuiana est M. Iuuentius, quem Eutropius P. Iuuentium uocat. atq; illi hoc tertium bellum Macedonicum scribunt, sicut & Florus lib. 2. ca. 14.

In Caput XXIII.

Cothonem ingreditur) Quomodo cothonem portum Scipio occupauerit, scribit Appianus in Libyca. Nam fuisse mulierum XXV millia) Appianus, & Ἰβητικῶν αὐτῶν μωραδὲς πέντε αὐτῶν ὁδωρῶν & γυναικῶν. id est, Exierunt confestim L millia uirorum & mulierum. Vxor Asdrubalis) De huius morte, & conuicijs in uirum suum proditorem lege Appianum, & Florum. Valerius li. 3. ca. 2. eam se cum tribus filijs incendio flagrantis patriæ obiecisse scribit. Cum alij propter perpetuam securitatem) Huius sententiae auctor & princeps erat M. Cato, contrariae Nafica, Liuius lib. 49. Plutare. in Catone maiore.

PAVLI OROSII

AD VERSVS PAGANOS

HISTORIARVM

LIBER V

*Romanorum per aliorum clades felicitatem plus
damni quam cōmodi secum traxisse, item
sua tempora prioribus potiora.*

CAPVT I.

CICIO aliquantos post hęc de
inceps permoueri posse,
quod victorię Romanę mul-
tarum gentium & ciuitatum
strage crebescūt: quanquam
si diligenter attendant, plus
damni inuenient accidisse, quam commodi.
neque enim paruipendenda sunt tot bella ser-
uilia, socialia, ciuilia, fugitiuorum, nullorum
vtiq; fructuum, & magnarum tamen miseria-
rum. Sed conuiueo, vt quemadmodum vo-
lunt, ita fuisse videatur, vnde arbitror esse di-
cturos: Ecquid his temporibus beatius, qui-
bus continui triumphī, celebres victorię, di-
uites prędę, nobiles pompę, magni ante
c. num reges, & longo ordine victę gentes
ageban-

Liber Quintus *elxxxij*

agebantur? Quibus breuiter respondebitur, & ipsos de temporibus solere causari, & nos pro iisdem temporibus instituisse sermonem: quæ tempora non vni tantum vrbi attributa, sed orbi vniuerso constat esse cõmunia. Ecce quàm feliciter Roma vincit, tam infeliciter quicquid extra Romam est, vincitur. Quanti igitur pendenda est gutta hæc laboriosæ felicitatis, cui ascribitur vnus vrbis beatitudo in tanta mole infelicitatis, per quam agitur totius orbis euersio? Aut si ideo felicia putantur, quia vnus ciuitatis opes auctæ sunt, cur non potius infelicissima iudicentur, quibus miserabili vastatione multarũ ac bene institutarum gentium potentissima regna ceciderunt? An forte aliud tunc Carthagini videbatur, cũ post annos CXX, quibus modo bellorum clades, modo pacis conditiones perhorrescens, nunc rebeli intentione, nunc supplicijs belli pacem, nunc pace mutabat bella, nouissimè miseris ciuibuspasim se in igne vltima desperatione iacentibus, vnus rogo tota ciuitas fuit? cui etiam nunc situ parua, moenibus destituta, pars miseriarum est, audire quid fuerit. Edat Hispania sententiam suam, cum per annos ducentos vbiq; agros suos sanguine suo rigabat, importunumq; hostem vltro ostiatim

Pauli Orosij

ostiatim inquietantem, nec repellere poterat, nec sustinere: cum se, suis diuersis urbibus ac locis fracti, cæde bellorum, obsidionum fame exinaniti, interfectis coniugibus ac liberis suis, ob remedia miseriarum concursu misero ac mutua cæde iugulabant. Quid tunc de suis temporibus sentiebat, ipsa postremo dicat Italia? cur per annos quadringentos Romanis utique suis contradixit, obsticit, repugnauit, si eorum felicitas, sua infelicitas non erat, Romanosque fieri rerum dominos, bonis communibus non obstabat? Non requiro de innumeris diuersarum gentium populis, diu antea liberis, tunc bello uictis, patria abductis, pretio venditis, seruitute dispersis, quid tunc sibi maluerint, quid de Romanis opinati sint, quid de temporibus iudicarint. Omitto de regibus magnarum opum, magnarum virium, magnæ gloriæ, diu potentissimis, aliquando captis, seruiliter catenatis, sub iugum missis, ante curum actis, in carcere trucidatis: quorum tam stultum est exquirere sententiam, quàm durum non dolere miseriam. Nos, nos inquam ipsos, vitæque nostræ electionem, cui acquieuius, consulamus. Maiores nostri bella gesserunt, bellis fatigati, pacem petentes, tributa obtulerunt. Tributum, pretium

Liber quintus. clxxxij.

tium pacis est. Nostrubuta dependimus, ne bella patiamur: ac per hoc in portu, ad quem illi tandem pro euadendis malorum tempestatibus confugerunt, nos consistimus & manemus. Igitur nostra tempora viderimus, vtrum felicia? certe feliciora illis ducimus. quia quod illi vltimo delegerunt, nos continue possidemus. Inquietudo enim bellorum, qua illi attriti sunt, nobis ignota est. In otio autem, quod illi post imperium Cæsaris, natiuitatemque Christi tenuiter gustauerunt, nos nascimur & senescimus: quod illis erat debita pensio seruitutis, nobis est libera collatio defensionis: tantumque interest inter præterita præsentiaque tempora, vt quod Roma in vsum luxuriæ suæ ferro extorquebat à nostris, nunc in vsum communis reipublicæ conferat ipsa nobiscum. Aut si ab aliquo dicitur, tolerabiliore parentibus nostris Romanos hostes fuisse, quam nobis Gothos esse: audiat & intelligat, quāto aliter, quā circa seipsum agitur, sibi esse videatur. Olim cum bella toto orbe feruebant, quæque prouincia suis regibus, suis legibus, suisque moribus vtebatur: nec erat societas affectionum, vbi dissidebat diuersitas potestatum. Postremo solutas & barbaras gentes quis tandem ad societatem addu-

Pauli Orosij

adduceret, quas diuersis lacrorum ritibus institutas, etiam religio separabat? Si quis igitur tunc acerbitate malorum victus, patriam cum hoste deleruit, quem tandem ignotum locum ignotus adiit? Quam gentem generaliter hostem hostis orauit? Cui se congressu primo credidit, non societate nominis inuitatus, non communionem iuris adductus, non religionis unitate securus? An parū exempli dederunt, Busiris in Aegypto peregrinorum infeliciter incurrentium impiissimus immolator, crudelissima circa aduenas Dianæ Tauricæ litatura, seu magis crudelia sacra, Thracia cum Polymnestore suo vsque ad propinquos hospites scelerata? Et ne antiquitatibus videatur immorari, testis est Roma de Pompeio interfecto, testis Aegyptus de interfectore Ptolemæo.

Orosio, utpote Christiano homini, ubiq; patria, & quouis securus accessus.

CAPVT II.

MIHI autem prima qualiscunq; motus perturbatione fugienti, quia de confugiendi statione securo, ubiq; patria, ubique lex & religio mea est: nunc me Africa tam libenter excepit, quàm confidenter accessi: nunc
me,

Liber quintus. clxxxiii.

me, inquam, ista Africa excepit pace simplici,
suo proprio, iure communi: de qua aliquando
dictum, & vere dictum est, Hospitio prohibe-
mur arenæ, Bella cient, primaq; vetant. confi-
tere terra: nunc vltro ad suscipiendos socios
religionis & pacis suæ, beneuolum late gremi-
um pandit, atque vltro fessos, quos foueat, in-
uitat. Latitudo orientis, septentrionis copiosi-
tas, meridiana diffusio, magnarum insularum
largissimæ tutissimæq; sedes, mei iuris & no-
minis sunt: quia ad Christianos & Romanos,
Romanus & Christianus accedo. Non timeo
deos hospitis mei, non timeo religionem eius
nece mea, non habeo talem quem pertime-
scam locum, vbi & possessori liceat perpe-
trare quod velit, & peregrino non liceat adhi-
bere quod conuenit: vbi sit ius hospitis, quod
meum non sit. Vnus deus qui temporibus,
quibus ipse innotescere voluit, hanc regni sta-
tuit vnitatem, ab omnibus & diligitur & ti-
merur. Eædem leges, quæ vni deo subiectæ
sunt, vbiq; dominantur: vbiunque ignotus
accessero, repentinam vim tanquam desinen-
tus nõ pertimesco. Inter Romanos, vt dixi, Ro-
manus, inter Christianos Christianus, inter
homines homo, legibus imploro, repub. reli-
gione conscientiam, communioni naturam.

Virgil.
Aeneid.

Vtor

Pauli Orosij

Pfal. 22.

Vt or temporarie omni terra quasi patria: quia quæ vera est, & illa, quam amo patriam in terra penitus non est. Nihil perdidit, vbi nihil amauit: totumque habeo, quando quem diligo, mecum est: maxime quia & apud omnes idem est, qui me non modo notum omnibus, verum & proximum facit: nec egentem deserit, quia ipsius est terra & plenitudo eius, ex qua omnibus omnia iussit esse communia.

Hæc sunt nostrorum temporum bona, quæ in totum vel in tranquillitate præsentium, vel in spe futurorum, vel in perfugio communi non habuere maiores: ac per hoc incessabilia bella gesserunt, quia mutandarum sedium communi non libera, persistendo in sedibus suis, aut infeliciter necati sunt, aut turpiter seruiuerunt. Quod clarius promptiusque ipsis veterum gestis per ordinem explicitis, aperietur.

De bello Achaico, & Corinthi euerfione.

CAPVT III.

ANNO ab vrbe condita sexcentesimo sexto, hoc est, eodem anno, quo & Carthago deleta est, Cn. Cornelio Lætulo, L. Mumio cons. ruinam Carthaginis euerfio Corinthi subsecuta est; duarumque potentissimarum urbium paruo vnus temporis interuallo
per

Liber Quintus. clxxxv.

per diuersas mundi partes miserabile colluxit incendium. Nam cum Metellus prætor Achæos Bœotiosq; coniuictos duobus bellis, hoc est, primo apud Thermopylas, iterum in Phœcis deuicisset: quorum priore bello occisa esse viginti millia, secundo septem millia cæsa, Claudius historicus refert. Valerius Antias in Achaia pugnatum, & viginti millia Achæorum cum duce suo Diæo, cecidisse confirmat. Polybius Achiuus, quamuis tunc in Africa cum Scipione fuerit, tamen quia domesticam cladem ignorare non potuit, semel in Achaia pugnatum Critolao duce asserit. Diæum vero adducentem ex Arcadia milites ab eodem Metello prætore oppressum cum exercitu docet. Sed de varietate discordantium historicorum aliquanta iam diximus; quorum sufficiat detecta hæc & male nota mendaciorum nota: quia parum credendum esse in ceteris euidenter ostendunt, qui in his quoque quæ ipsi videre, diuersi sunt. Igitur post extincta totius Achæiæ præsidia, destruturarum urbium euerisionem Metello prætore meditante, consul Mummius repentinus cum paucis venit in castra: qui dimisso statim Metello Corinthum sine mora expugnauit, urbem toto tunc orbe longe omnium opulentissimam: quippe quæ velut

Pauli Orosij

officina omnium artificum atque artificiorum, & emporium commune Asiæ atque Europæ per multa retro sæcula fuit. Permissa crudeliter etiam captiuus prædandi licentia, sic omnia cædibus ignibusque completa sunt, vt de murorum ambitu quasi è camino in vnũ apicem coartatum exundaret incendium. Itaque plurima parte populi ferro flammisque consumpta, reliqua sub corona vendita est. Vrbe incensa, muri funditus diruti sunt. Muralis lapis in puluerem redactus, præda in gens erepta est. Sane cum propter multitudinem & varietatem statuarũ simulacrorumque in illo ciuitatis incendio permixta in vnum auri argentiq; atque æris omniaq; simul metalla fluxissent, nouum genus metalli factum est. vnde vsque in hodiernum diem, siue ex ipso, siue ex imitatione eius, æs Corinthium, sicut memoriæ traditum est, & Corinthia vasa dicuntur.

De bello in Hispania cum Viriatho, deq; Lusitanorum, & Salassorum Gallorum cruento conflictu, & ingenti Romæ pestilentia, alijsq; bellis Romanorum cum Numantinis, item Mithridatis.

CAPVT IIII.

Iisdem

Liber Quintus. clxxxvj.

Idem consulibus, Viriathus in Hispania, genere Lusitanus, homo pastoralis & latro, primum infestando vias, deinde vastando prouincias, postremo exercitus prætorum & consulum Romanorum vincendo, fugando, subigendo, maximo terrori Romanis omnibus fuit: siquidem Iberum & Tagum maxima & diuersissimorum locorum flumina late transgredienti & peruaganti C. Vetusilius prætor occurrit: qui continuo caeso usque ad interuentionem penè omni exercitu suo, vix ipse prætor cum paucis fuga lapsus, euasit. Deinde C. Plautium prætorem idem Viriathus multis prælijs fractum fugauit. Post etiam Claudius Vnimanus cum magno instructu belli contra Viriathum missus, quasi proabolenda superiore macula, turpiore n. ipse auxit infamiam. Nam congressus cum Viriatho, vniuersas, quas secum deduxerat, copias, maximasque vires Romani exercitus amisit. Viriathus trabeas, fasces, ceteraque insignia Romana in montibus suis trophæa præfixit. Eodem tempore trecenti Lusitani cum mille Romanis in quodam saltu contraxere pugnam, in qua septuaginta Lusitanos, Romanos autem trecentos viginti cecidisse Claudius refert. & cum victores Lusitani sparsi ac

Pauli Orosij

securi abirent, vnus ex ijs longe à ceteris se-
gregatus, cum à circumfusis equitibus pede-
stris ipse deprehensus, vnus eorum equo lau-
rea perfosso, ipsius equitis ad vnum gladij
ictum caput defecisset, ita omnes metu per-
culit, vt prospectantibus cunctis, ipse contem-
ptim atque otiosus abscederet.

*quinqz.
Ap. Claudio, Q. Cæcilio Metello consuli-
bus, Ap. Claudius aduersus Salassos Gallos
congressus, & victus, *decem millia militum
perdidit. Reparata pugna, quinque millia ho-
stium occidit. Sed cum iuxta legem, qua con-
stitutum erat, vt quisquis quinque millia ho-
stium peremisset, triumphandi haberet po-
restatem, iste quoque triumphum expetisset,
propter damna vero superiora non impetra-
uisset, infami impudentia atque ambitione
vlus, priuatis sumptibus triumphauit. L. Cæ-
cilio Metello, Q. Fabio Maximo Seruiliano
consulibus, inter cetera prodigia androgynus
Romæ visus, iussu aruspicum in mare merus
est: sed nihil impię expiationis procuratio pro-
fecit. Nam tanta subito pestilentia exorta est,
vt ministri quoque faciendorum funerum pri-
mum non sufficerent, deinde non essent. Ita-
que etiam magnæ domus vacuæ viuis, plenæ
mortuis remanserunt. Largissima introrsum

hære-

Liber Quintus. clxxxvij

hæreditates, & nulli penitus hæredes. Deniq; iam non solum in vrbe viuendi, sed etiam appropinquandi ad urbem. negabatur facultas. tam læui per totam urbem tabescentium sub testis, atque in stratis suis cadauerum putores exhalabantur. Expiatio illa crudelis, & viam mortibus hominum morte hominis instruens, tandem Romanis inter miseras suas erubescens, quàm misera & vana esset innotuit. Antè enim in suffragium preueniendæ cladis est habita, & sic pestilentia consecrata est: quæ tamen sine ullis sacrificiorum satisfactionibus, tantummodo secundum mensuram arcani iudicij expleta correptione, sedata est. Quam si artifices illi circumventionum aruspices, sub ipsa (vt assolent) declinatione morborum forte celebrassent, proculdubio sibi dijs & ritibus suis reductæ sanitatis gloriam vindicassent. Ita misera & ad sacraligia male religiosa ciuitas, mendacijs, quibus liberari non poterat, ludebatur. Igitur Fabius consul contra Lusitanos & Viriathum dimicans, Bacciam oppidum, quod Variathus obsidebat, depulsis hostibus liberauit, & in deditionem cum plurimis alijs castellis recepit. Fecit facinus etiam vltimis barbaris Scythiæ, non dicam Romanæ fidei & moderatio-

Pauli Orosij

ni, execrabile. Quingentis enim principibus eorum, quos societate inuitatos, deditiois iure susceperat, manus præcidit. Pompeius sequentis anni consul, fines Numatinorum ingressus, accepta maxima clade discessit, non solum exercitu penè omni prostrato, verum etiam plurimis nobilium, qui ei militiæ aderant, interemptis. Viriathus autem cum per quatuordecim annos Romanos duces atque exercitus prostrauisset, insidijs suorum interfectus est: in hoc solo Romanis circa eum fortiter agentibus, quod percussores eius indigno præmio iudicantur. At ego non modo nunc, verum etiam sæpe intertexere orientis illa inextricabilia bella poteram, quæ raro unquam nisi sceleribus aut incipiunt, aut terminantur: sed Romanorum, cum quibus nobis actio est, tanta sunt, ut iure fastidiantur aliena.

Mithridates tunc siquidem rex Parthorum, sextus ab Arsace, victo Demetrio præfecto, Babyloniam urbem finesque eius uniuersos victor inuasit. Omnes præterea gentes, quæ inter Hydaspem fluium & Indum iacent, subegit. Ad Indiam quoque cruentum extendit imperium, Demetrium ipsum sibi secundo bello occurrentem, vicit & cepit: quo capto, Diodotus quidam cum Alexandro filio, regnum eius &

Liber Quintus. clxxxviiij

eius & regium nomen vſurpauit : quia poſtea ipſum Alexandrum filium, quem participem periculi in peruadendo regno habuerat, ne in obtinendo conſortem haberet, occidit.

M. Emilio Lepido, C. Hoſtilio Mancino coſs. prodigia apparuere diuerſa, & quantũ in ipſis fuit, ex more curata ſunt: ſed non ſemper aucupatoribus euentuum & ſtructuribus fallaciarum aruſpicibus, opportuni calũs ſuſfragant. Nanque Mancinus conſul poſtquam à Popillio apud Numantiam ſuſcepit exercitum, adeo infelicitè prælia cuncta geſſit, atq; in id ſuprema deſperatione perductus eſt, vt turpiſſimum fœdus cum Numantinis facere cogeretur : quamuis & Pompeius iam aliud æque infame fœdus cum iſdem Numantinis paulo antè pepigiſſet. Senatus diſſolui fœdus, & Mancinum dedi Numantinis præcepit. qui nudato corpore, manibus poſt tergum reuinctis, ante portas Numantinorum expoſitus, ibique vſque in noctem manens, à ſuis deſertus, ab hoſtibus autem non ſuſceptus, lachrymabile vtriſque ſpectaculum præbuit.

Quàm iniuſte Romani Mancinum Numantinis dediderint. De Bruti in Gallæcos ſtrage, Lepidi à Vaccæis clade.

CAPVT V.

A a 4 Excla-

Pauli Orosij

EXclamare hoc loco dolor exigit. Cur falso vobis Romani magna illa nomina iustitiæ, fidei, fortitudinis & misericordiæ vindicatis? A Numantinis hæc verius discite, Fortitudine opus fuit? pugnando vicerunt. Fides exigebatur? credentes alijs secundum se, quos occidere potuerant, pacto fœdere dimiserunt. Iustitia probanda erat? probavit eam vel tacitus senatus, cum ijdem Numantini per legatos suos aut inuiolatam pacem solum, aut omnes quos pignore pacis accepto vivos dimiserant, reposcebant. Misericordia examinanda videbatur? satis documenti dederunt vel emittendo ad vitam inimicum exercitum, vel ad pœnam non recipiendo Mancinum. Mancinusne rogo dedendus fuit, qui vti exercitus impendentem trucidatione prætentato vmbone pacti fœderis dispulit, qui periclitantes patriæ vires in meliora tempora seruauit? Aut si displicuit fœdus quod pactum est, cur miles hoc pignore redemptus, aut cum reuerteretur receptus est, aut cum reverteretur, redditus non est? Aut si placuit seruati militis qualiscunque prouisio, cur Mancinus, qui hoc pepigit, solus deditus fuit?

Nuper Varro vt præpropera pugna iniretur, collegam Paullum obluctantem impulit,
trepis

trepidantem præcipitavit exercitum, infelices copias apud infames illas Romanis cladibus Cannas non disposuit certamini, sed opposuit morti. plus quam quadraginta millia ibi militum Romanorum sola impatientia sua, de qua sibi victoriam iamdudum Annibal præsumebat, amisit. Collega etiam Paulio (quo tandem viro?) perditio, novissime in urbem penè solus impudentissime redire ausus est, meruitque impudentiæ suæ præmium. Nam gratiæ ei, quòd de rep. non desperasset, quam tamen ipse fecerat desperatam, publice in senatu actæ sunt. Porro, autem Mancinus, qui sorte bellica circumventum exercitum ne perderet, laboravit, ab eodem senatu deditione damnatus est. Sic Romanis & illud in Varro-ne displicuit, sed tempori concessum est: & hoc in Mancino placuit, sed secundum tempus præsumptum est: atque ideo ab initio per fecistis, ut nec civis consulat convenienter in gratis, nec hostis fideliter credat infidis. Interea Brutus in ulteriore Hispania sexaginta millia Gallæcorum, qui Lusitanis auxilio venerant, asperrimo bello & difficili, quamvis incautos circumvenisset, oppressit. Quorum in eo proelio quinquaginta millia occisa, sex millia capta referuntur, pauci fuga evaserunt.

Pauli Orosij

In ceteriore Hispania Lepidus procōsule Vac-
cēsinnoxiam gentem & supplicem, etiam se-
natu prohibente, pertinaciter expugnare ten-
tauit. Sed mox accepta clade grauissima im-
probæ pertinacię pœnas luit. Sex millia quip-
pe Romanorum in hoc iniusto bello iustissi-
me cæsa sunt: reliqui exuti castris, armis eti-
am perditis, euaserunt. Nec minus turpis hæc
sub Lepido clades, quã sub Mancino fuit. Ita
nunc sibi hæc tempora loco felicitatis ascri-
bant, vt non dixerim Hispani tot pulsati fati-
gatiq; bellis, sed vel ipsi saltem Romani tam
cōtinuis subacti cladibus, totiesq; superati: vt
non exprobrem, quot prætores eorū, quot le-
gati, quot cōsules, quot legiones, quanti que
exercitus cōsumpti sint. Illud solum reuoluo,
quanta fuerit timoris amentia. Miles Roma-
nus hebetatus, vt iam ne ad experimentum qui-
dem belli cohibere pedem, aut obfirmare ani-
mum posset: sed mox conspecto Hispano spe-
cialiter hoste, diffugiēs, vinci se penè prius cre-
deret, q̄ videri. Quo argumento patet, apud
vtrosq; misera illa tempora iudicata, cū & Hi-
spani etsi vincere poterant, inuiti tamen dese-
rerent otia sua dulcia, & bella externa tolera-
rent, & Romani quanto impudentius alienæ
quiesi sese ingererēt, tanto turpius vincerētur.

De

*De monstroso puero Romæ nato, De Aetna
eruptione, & bello seruli in Sicilia.*

CAPVT VI.

SER. Fuluius Flacco, Q. Calpurnius Pisonis consulibus Romæ puer ex ancilla natus est quadrupes, quadrimanus, oculis quatuor, auribus totidem, natura virili duplex. In Sicilia mons Aetna vastos ignes eructauit, ac fudit: qui torrentum modo per prona præcipientes, proxima quæque corripientibus exussere flammis; longinquiora autem fauillis calidis cum vapore graui latè volitantibus, torruerunt. quod Siciliæ semper vernaculum genus monstri, non portendere malum assolet, sed inferre. In Bononiensi agro fruges in arboribus natæ sunt. Igitur in Sicilia bellum serulæ ortum est, quod ad eò graue & atrox multitudine seruorū, instructu copiarum, & magnitudine virium fuit, vt, non dicam prætores Romanos, quos penitus profligauit, sed consules quoque terruerit. Nam septuaginta milia seruorum, tum in arma conspirantium fuisse referuntur, excepta vrbe Messana, quæ seruos liberaliter habitos in pace continuit. Ceterum Sicilia in hoc quoque miserior, quia insula & nunquam erga statum suum iuris idonei, nunc tyrannis subiecta, nūc seruis: vel illis

Pauli Orosij

vel illis dominatu improbo exigentibus seruitutem, vel istis præsumptione peruersa commutâtib; libertatem, maxime quia clauso vndique mari, egerere foras non facile potest intestinum malum. Viperinam quippe conceptionem perditionis suæ aluit, sua libidine auctam, sua morte uicturam. In hoc autem seruilis tumultus excitatio, quanto rarior ceteris, tanto truculentior est: quia intentione commouetur libera multitudo, vt patriam augeat; seruilis vt perdat.

De Numantia, eiusq; per Scipionem Africanum deletione.

CAPVT VII.

ANno ab vrbe condita DCXX cum maior pene infamia de fœdere apud Numantiam pacto, quâ apud Caudinas quondam furculas pudorem Romanæ frontis oneraret, Scipio Africanus consensu omnium tribunuum consul creatus, atq; ad oppugnandam Numantiam cum exercitu missus est. Numantia autem citerioris Hispaniæ haud procul à Vaccæis & Cantabris in Capite Gallæciæ sita, vltima Celtiberorum fuit. Hæc per annos quatuordecim cum solis quatuor millibus suorum, quadraginta millia Romanorum non solum sustinuit, sed etiam vicit, pudendisq; fœde-

foederibus affectit. Igitur Scipio Africanus Hispaniam ingressus, non illico se ingressit hostibus, ut quasi incautos circumueniret, sciens nunquam id genus hominum adeo in otium corpore atque animo resolui, ut non ipsa qualitate habitudinis suae apparatus aliorum prae celleret, sed aliquandiu militem suum in castris velut in scholis exercuit. Et cum partem aestatis totamque hiemem, ne attentata quidem pugna transegisset, sic quoque parum propemodum hac profecit industria. Namque ubi copia pugnandi facta est, exercitus Romanus oppressus impetu Numantinorum, terga conuertit: sed increpatione & minis obiectantis sese consulis, manuque retinentis, tandem indignatus in hostem rediit: & quem fugiebat, fugere compulit. Difficilis tunc in relatu fides, Numantinos & fugere, & fugientes videre Romani. Unde quamuis Scipio, quia praeter spem acciderat, latatus & gloriatu esset, tamen ultra bellum aduersus eos audendum non esse, professus est. Itaque Scipio insistendum inopinatis prouentibus censuit, urbem ipsam obsidione concludit, & fossa circumdedit: cuius latitudo pedibus decem, altitudo viginti fuit. Ipsum deinde vallum sudibus praestruatum, crebris turribus communiuit: ut si qua

Pauli Orosij

ab erumpente hoste in eum tentaretur intru-
prio, iam non quasi obsessor cum obsesso, sed
versâ vice obsessus cum obsessore pugnaret.
Numantia autem in tumulto sita, haud procul
à flumine Durio, tria millia passuum ambitu
muri amplexabatur, quamuis aliqui asserant
eam & paruo situ & sine muro fuisse. Un-
de credibile est, quia hoc spatij cura alendo-
rum custodiendorumque pecorum, veletiam
exercendi ruris commodo cum bello preme-
rentur, incluserint, ipsi arcem paruam natura
munitam obtinentes. Alioqui tantam paucita-
tem hominum, tam amplum vrbs spatium
non munire magis, quam prodere videbatur.
Igitur conclusi diu Numantini, & fame truci-
dati, deditioem sui obtulerunt, si tolerabilia
iuberentur, sæpe etiam orantes iustæ pugnae
facultatem, vt tanquam viris mori liceret. Vi-
timum omnes duabus subito portis eruperunt,
larga prius portione vsi, non vini, cuius ferax
islo cus non est, sed succo tritici per artem
confecto, quem succum à calefaciendo Celiâ
vocant. Sulcitur enim illa ignea vis germi-
nis madefactæ frugis, ac deinde siccatur &
post in farinam redacta, molli succo admisce-
tur, quò fermento sapor austeritatis & calor
ebrietatis adijcitur. Hac igitur portione post
longam

longam famem recalescentes, bello sese obtulerunt. Atrox diu certamen, & vsque ad periculum Romanorum fuit: iterumque Romani pugnare se aduersum Numantinos fugiendo probauissent, nisi sub Scipione pugnassent. Numantini interfectis suorum fortissimis, bello cedunt: compositis tamen ordinibus, non separantes se, nec sicut fugientes, in urbem reuertuntur. corpora interfectorum ad sepulturam oblata, accipere noluerunt. Nouissima spe desperationis in mortem omnes destinati, clausam urbem ipsi introrsum succenderunt, cunctique pariter ferro, veneno, atque igne consumpti sunt. Romani nihil ex his penitus habuere victis, præter securitatem suam. Neque enim euerit Numantia vicisse se magis Numantinos, quam euasisse dixerunt. Vnum Numantinum victoris catena non tenuit, vnde triumphum dederit, Roma non vidit. Aurum vel argentum, quod igni superesse potuisset, apud pauperes non fuit. Arma & vestem ignis absumpsit.

De Gracchorum seditione, Attalique regis Pergami hereditate.

Caput VIII.

Igitur ea tempestate cum hæc apud Numantiam gesta sunt, apud Romam Gracchorum

Pauli Orosij

chorum seditiones agitabantur. Scipio autem cum deleta Numantia ceteras Hispaniæ gentes pace componeret, Tiresum quendam Celticum principem consuluit, qua ope res Numantina aut prius inuicta durasset, aut post fuisset euerfa, Tiresus respondit: Concordia inuicta, discordia exitio fuit. quod Romani tanquam sibi ac de se dictum, exempli loco acceperunt, quippe quibus iam de seditione discordantis totius vrbs nuntiabatur. Carthagine Numantiaque deleta, oritur apud Romanos utilis de prouisione collatio, & oritur infamis de ambitione contentio. Gracchus tribunus plebis iratus nobilitati, quòd inter auctores Numantini fœderis notatus esset, agrum à priuatis eatenus possessum, populo diuidi statuit. Octauio tribuno plebis obsistenti ademit imperium, & successorem Minucium dedit. His causis senatum ira, populum superbia inuasit. At tunc forte Attalus, Eumenis filius, moriès, testamento populum Romanum imperio Asiæ succedere heredem iusserat. Gracchus gratiam populi pretio appetens, legem tulit, uti pecuniaquæ fuisset Attali, populo distribueretur. Obsistente Nasica, etiam Pompeius ipsi respondit, se Gracchum, cum primum magistratu abiisset, accusaturum.

Liber Quintus. cxcij.

*De interitu Gracchi, et bello seruili in Sicilia,
apud Athenienses, & Delum.*

Caput IX.

GRacchus cum eniteretur, ut ipse tribus
annus plebis subsequenti anno permaneret, cumque comitiorum die seditiones populi accenderet, auctore Nafica inflammata nobilitas, fragmentis subselliorum plebem fugauit. Gracchus per gradus, qui sunt super Calpurnium fornicem, detracto amiculo fugiens, ictus fragmento subsellij corruit. Rursusque assurgens, alio ictu clauæ cerebro impactæ, exanimatus est. Ducenti præterea in ea seditione interfecti, eorumque corpora in Tiberim proiecta sunt: ipsius quoque Gracchi inhumatum cadauer extabuit. Orta præterea in Sicilia belli seruilis contagio multas late in fecit prouincias. Nam & Minturnis CCCCL serui in crucem acti, & Sinuessæ ad quatuor millia seruorum à Q. Metello & Cn. Seruilio Capione oppressa sunt. In Metallis quoque Atheniensium idem tumultus seruilis ab Heraclito prætore discussus est. Apud Delum etiam serui nouo motu intumescens, oppidanis præuenientibus pressi sunt, absque illo primo Siciliensis mali fomite, à quo iste velut scintillæ emicantes, diuersa hæc incendia se-

Pauli Orosij

minavit. In Sicilia enim post Fulvium consu-
lem Piso consul Mamertium oppidum expu-
gnavit, ubi octo millia fugitivorum interfecit:
quos, autem capere potuit, patibulo suffixit.
cui cum Rupilius consul successisset, idem
quoque Taurominium & Ennam firmissima
fugitivorum refugia bello recepit, ubi ampli-
us quàm viginti millia tunc servorum truida
ta referuntur. Misera profecto talis belli &
inextricabilis causa. Pereundum utique do-
minis erat, nisi insolescentibus servis, ferro
obuiam iretur. Sed tamen in ipsis quoque in-
felicitissimis damnis pugnae, & infelicio-
ribus lucris victorie, quanti perire victi, tantum per-
didere victores.

*De bello Aristonici. De Ptolemæi regis Ale-
xandrinorum flagitijs, et Antiocho à Phraate
nista. Deq; Aetna & Lipara incendijs.*

Caput X.

ANno ab V. C. DCXXII P. Licinius
Crassus consul & pontifex maximus,
adversus Aristonicum Attali fratrem, qui tra-
ditam per testamentum Romanis Asiam per-
uaserat, cū instructissimo missus exercitu: præ-
terea à magnis regibus, hoc est, Nicomede Bi-
thyniæ, Mithridate Ponti & Armeniæ, Ariara-
the Cappadociæ, Pylemene Paphlagoniæ, eo-
rumque

rumque maximis copijs adiutus, conferto tam bello victus est: & cum, exercitu post plurimam cædem, in fugam acto, ipse iam circumventus ab hostibus, & pene captus esset, virgam, qua erat vsus ad equum, in oculū Thracis impexit. Barbarus autem cum ira & dolore exarsisset, latus Crassi gladio transuerberauit. Ita ille excogitato genere mortis, effugit & dedecus & seruitutē. Perperna consul, qui Crasso successerat, audita morte Crassi & clade exercitus Romani, raptim in Asiam perualuit. Aristonicum recenti victoria feriatum, improviso bello adortus, nudatumque omnibus copijs, in fugam uertit. Cumque Stratonice urbem ad quam ille confugerat, obsidione cinxisset, trucidatum fame ad deditiōem coegit. Perperna consul apud Pergamum correptus morbo, diem obiit. Aristonicus Romæ iussu senatus in carcere strangulatus est. Eodem anno Ptolemæi Alexandrinorum regis vita misera, miseriorem vitæ exitum dedit. Is enim sororem suam stupro cognitam, ac deinde in matrimonium receptā, nouissime turpius quam duxit, abiecit. Priuignam vero suam, hoc est, filiam sororis & coniugis, coniugem asciuit: filiumque suum, quem ex sorore susceperat, nec non et filium fratris, occidit. Quãobrem tantis

Pauli Orosij

incestis parricidijsque execrabilis, ab Alexandrinis regno pulsus est. Iisdem temporibus Antiochus, non contentus Babylonia atque Ecbarana, totoque Mediæ imperio, aduersus Phraatem Parthorum regem congressus & victus est. Qui cum in exercitu suo centum milia armatorum habere videretur, ducenta milia amplius calonum atque lixarum immixta scortis & histrionibus trahebat. Itaque facile cum vniuerso exercitu suo Parthorum viribus oppressus interiit. C. Sempronio Tuditano, & M. Aquillio Cofs. P. Scipionem Africanum pridie pro concione de periculo salutis suæ contestatum, quod sibi pro patria laboranti ab improbis & ingratis denuntiari cognouisset, alio die mane exanimé in cubiculo suo repperit, non temere inter maxima Romanorum mala recensuerim: præsertim cum tantum in ea vrbe Africani vigor & modestia valeret, vt facile viuo eo, neque sociale, neque ciuile bellum posse existere crederetur. Hunc quidam vxoris suæ Sempronix Gracchorum autem sororis dolo necatum ferunt, ne scelerata (vt credo) familia, atque in perniciem patriæ suæ nata, inter impias seditiones virorum, non etiam facinoribus mulierum esset immannior. M. Emilio L. Oreste consulibus, Ærna
vasto

vasto tremore concussa exundavit igneis globis. Rursusque alio die Lipara insula, & vicinum circa eam mare in tantum efferbuit, vt adustas quoque rupes dissoluerit, tabulata nauium liquefactis ceris extorruerit, exanimatos pisces supernatantesque excoxerit: homines quoque, nisi qui longius potuere diffugerent, reciprocato anhelitu calidi aëris adustis intorsum vitalibus suffocarit.

De ingenti & perniciosa ui locustarum in Africa, quarum interitu infectioneque horrenda ac inaudita pestis orta.

CAPVT XI.

M Plautio Hypsæo, & M. Fulvio Flaccico consulibus, vixdum Africam à bellorum excidijs quiescentem, horribilis & inuisitata perditio consecuta est, Nanque cum per totam Africam immensæ locustarum multitudines * coaluissent, & nō modo iam spem cunctam frugum abrasissent, herbasque omnes cum parte radicum, & folia arborum cum teneritudine ramorum consumpsissent, verumetiam amaros cortices atque arida ligna perrosissent, repentino arreptæ vento, atque in globos coactæ, portatæque diu per aërem, Africano pelago immersæ sunt. Harum cum immensos acervos longe vndis vrgentibus

* conuulsi-
uissent.

Pauli Orosij

fluctus per extenta late litora propulissent, tetrum nimis atque ultra opinionem pestiferum odorem, tabida & putrefacta congeries exhalauit. vnde omnium pariter animantium tanta pestilentia consecuta est, vt auium, pecudum ac bestiarum corruptione aëris dissolutarum, putrefacta passim cadauera, vitia corruptionis auerent. At vero quanta fuerit hominum lues, ego ipse dum refero, toto corpore perhorresco: liquidem in Numidia in qua tunc Micipsa rex erat, octingenta millia hominum: circa oram vero maritimam, quæ maxime Carthaginensi atque Uticensi litori adiacet, plus quam ducenta millia periisse traditum est. Apud ipsam vero Uticam ciuitatem triginta millia militum, quæ ad præsidium totius Africæ ordinata fuerant, extincta atq; abrafasunt. Quæ clades repentina actam violenta institit, vt tunc apud Uticam sub vna die per vnâ portâ ex illis iunioribus plus quam MD mortuos elatos fuisse narretur. Veruntamen pace & gratia omnipotentis dei dixerim, de cuius misericordia & in cuius fiducia hæc loquor, quamuis & temporibus nostris exoriantur aliquando, & hoc diuersis partibus locustæ, et plerunq; etiâ, sed tolerabiliter, ledant, nunquã tamen temporibus Christianis tanta vis inextri-

inextricabilis mali accidit, vt pernicies locustarum, quæ nullo modo ferri viua potuisset, mortua plus noceret: & qua diu viuente peritura erant omnia, ea perdita, pereuntibus magis omnibus optandum fuerit, ne periret.

De Carthagine restituta. De C. Gracchi

seditione & interitu. CAPVT XII.

ANno ab vrbe condita DCXXVII. Q. Cæcilio Metello, & T. Quintio Flaminio Cofs. Carthago in Africa restitui iussa, vigesimo & secundo demum anno, quâ fuerat euerfa, deductis ciuium Romanorum familijs, quæ eam incolerent, restituta & repleta est, magno antè prodigio præcedente. Nam cum mensores ad limitandum Carthaginensem agrum missi, stipites terminorum indices fixos, & nocte à lupis reuullos mordicus, corrososque reperissent, aliquandiu hæsitatum est, vtrum Romanæ paci expediret, Carthaginem reformari. Eodem anno C. Gracchus, Gracchi illius qui iam occisus in seditione fuerat, frater, tribunus plebis per tumultum creatus, magna reipublicæ pernicies fuit. Nam cum sæpe populum Romanum largitionibus promissisque nimijs in acerbissimas seditiões excitauisset, maxime legis agrariæ causa, pro qua etiã frater eius Ti. Gracchus

Pauli Orosij

fuerat occisus, tandem à tribunatu, Minucio
successore, decessit. Minucius tribunus plebis
cum maxima ex parte decessoris sui Gracchi
statuta conuulisset, legesq; abrogasset, Caius
Gracchus cum Fulvio Flacco ingenti stipa-
tus agmine, Capitolium ubi concio agitaba-
tur, ascendit. Ibi maximo tumultu excitato,
quidam præco à Gracchanis interfectus, velut
signum bellifuit. Flaccus duobus filijs arma-
tis cinctus, comitante etiam Graccho togato,
breuemque gladium sub sinistra occultante,
quamuis & præconem frustra præmisisset, qui
fertios ad libertatem vocaret, Ianium tan-
quam arcem occupauit: contra quem D. Bru-
tus vir consularis à cliuo publico cum ingen-
tè certamine irruit. Ibi Flaccus diu obstinatissi-
me dimicauit. Gracchus postquam in tem-
plum Mineruæ successerat, gladio incumbere
volens, interuentu Lætorij retentus est. Itaq;
cum diu anceps bellum agigaretur, tandem sa-
gittarij ab Opimio missi, consertam multitu-
dinem disturbauerunt. Duo Flacci pater fili-
usque cum per ædem Lunæ in domum priua-
tam desilissent, foresque obiecissent, rescisso
cratitio pariete, confossi sunt. Gracchus diu
pro se amicis pugnantibus ac pereuntibus,
ægre ad pontem sublicium peruenit: ibique
ne uiuus

Liber Quintus *excviij.*

ne viuis caperetur, ceruicem seruo suo præbuit. Caput Gracchi excisum, consuli allatum est, corpus ad Corneliam matrem Misenurum oppidum deuectum est. Hæc autem Cornelia Africani maioris filia Misenurum, vt dixi, prioris filij morte secesserat. Bona Gracchi publicata sunt. Flaccus adolefcentia robore necatus est. Ex factione Gracchi, ducenti quinquaginta in Auentino cæsi referuntur. Optimus cōsul sicut in bello fuit fortis, ita in questione crudelis. Nam amplius quam tria milia hominum supplicijs necauit; ex quibus plurimi, ne dicta quidem causa, innocentes interfecti sunt.

Baleares insulas à Metello subactas; Allobroges à Domitio uictos fuisse, Aetnamq; rursus exarsisse.

CAPVT XIII.

Iisdem temporibus Metellus Baleares insulas bello peruagatus edomuit, & piraticam infestationem, quæ ab iisdem tunc exoriebatur, plurima incolarum cæde compressit. Cneus quoque Domitius proconsul Allobroges Gallos iuxta oppidum Vindalium grauissimo bello vicit, maxime cum elephantorum noua forma equi hostium, hostesque conterriti, diffugissent. viginti M. ibi Allobrogum

Pauli Orosij

caesa referuntur, tria millia capta sunt. Eodem tempore Aetna mons ultra solitum exarsit, & torrentibus igneis superfusus lateque circumfluentibus, Catanam urbem finesque eius oppressit, ita ut tecta aedium calidis cineribus preusta & pregrauata corruerent. cuius leuandae cladis causa, senatus decem annorum aetigalia Catanensibus remisit.

Fabius consul Bituitum regem Aruernorum,

magnis copijs instructum, cum paucis fudit.

Q. Marcius alios Gallos fudit.

CAPVT XIII.

A Nno ab vrbe condita DCXXVIII
Fabius consul Bituito regi Aruernorum Galliae ciuitatis bellum maximo instructu comparanti, adeo cum paruo exercitu occurrit, ut Bituitus paucitatem Romanorum vix ad escam tantibus, quos in agmine habebat, sufficere posse iactaret. Qui cum sibi ad transferendas copias, vnum pontem Rhodani fluminis parum esse intelligeret, alium compactis lintribus catenisque connexum, superstratis confixisque tabulis instruxit. Conferta pugna, & diugrauer agitata, victi Galli: conuersique in fugam, dum quisque sibi timet, coaceruatis inconsulte agminibus, & preproporo transitu pontis vincula ruperunt,

perunt, ac mox cum ipsis lintribus merſi ſunt. Centum octoginta millia armatorum in exercitu Bituiti fuiſſe traduntur, ex quibus centum quinquaginta millia vel caſa vel merſa ſunt. Q. Marcius conſul Gallorum gentem ſub radice alpium ſitam, bello aggreſſus eſt: qui cum ſe Romanis copijs circumſeptos viderent, belloq; impares fore intelligerent, occiſis coniugibus ac liberis, in ſtammis ſeſe proiecerunt. Qui vero preoccupantibus Romanis peragenda tunc mortis ſuae copiam non habuerant, captiq; fuerant, alij ferro, alij ſuſpendio, alij abnegato cibo ſeſe conſumpſerunt: nulluſq; omnino vel paruulus ſuperfuit, qui ſeruitutis conditionem vitae amore toleraret.

De bell. Iugurthino, in quo Romani uarie cum Iugurtha rege Numidarum pugnarunt.

CAPVT XV.

ANno ab vrbe condita DCXXXIX P. Scipione Naſica, & L. Calpurnio Beſtia conſulibus, Iugurthae Numidarum regi bellum conſenſu populi Romani ſenatus indixit. Sed ego de Iugurtha ordinis tacum loco, & cauſa commemorationis breuiter perſtrinxerim. quia vt de natura eius varia atque intolerabili, ita & de rebus tam doſe, quam ſtrenue geſtis, propter opimam ſcriptorum locu.

Pauli Orosij

rum luculentiam satis sufficiens apud omnes
notitia est. Igitur Iugurtha Micipsæ Numida-
rum regis adoptiuus, hæresque internatura-
les eius filios factus, primum coheredes suos,
id est, Hiempsalem occidit, Adherbalem bel-
lo victum, Africa expulit. Calpurnium deinde
consulem aduersum se missum, pecunia cor-
rupit, atque ad turpissimas condiciones pacis
adduxit. Præterea cum Romam ipse venis-
set, omnibus pecunia aut corruptis, aut atten-
tatis, seditiones dissensionesque permiscuit:
quam cum egrederetur, infami satis notauit
elogio, dicens: O urbem venalem & mature
perituram, si emptorem inuenerit. Insequenti
anno A. Postumium, Postumij consulis fra-
trem, quem is quadraginta millibus armato-
rum exercitui præfecerat, apud Calamam vr-
bem thesauris regijs conditis inhiantem bello
oppressit: cuique victo ignominiosissimum foe-
dus exegit, vniuersam pene Africam à Roma-
nis deficientem, regno suo iunxit. Postea ta-
men Metelli consulis integritate & disciplina
coercitus, duobus etiam prælijs victus, vidit
presente se & vastari Numidiam suam, & non
posse defendi: à quo ad deditonem coactus,
CCC obsides dedit, frumentum atque alios
commeatus per soluturum sese spondit, tria
millia

Liber quintus. cxcix.

millia amplius pertugarum reddidit. Exin cum incertus in pace improbos non prohiberet excursus, C. Marij consulis, non minore pene quam ipse præditus erat astutia, Romanisque viribus fractus est: maxime postquam Marius urbem Capfam ab Hercule Phœnice (vt ferunt) conditam, regijs tunc thesauris confertissimam, dolo circunuenit & cepit. Diffidens deinde & proprijs rebus & viribus Iugurtha, societatem cum Boccho Maurotum rege fecit, cuius equitatu in immensum auctus, Marianum exercitum creberrimis incursionibus fatigauit. Postremo apud Circam urbem antiquam Massaniæ regiam, aduersus Romanos expugnationem eius parantes sexaginta millibus equitum instructus occurrit. Nunquam vlla Romano militi tumultuosior pugna & terribilior fuit, adeo vt discursu & fremitu circuncursantium & impetentium equitum suscitatus puluis, cælum subtexuerit, diem ademerit, noctemque obduxerit: tantus autem telorumimbus ingruerit, vt nulla pars corporis ab ictu tuta esset: quippe quibus & visus ad prospiciendum impedimento caliginis, & expeditio ad cauendum compressionem multitudinis deerat. Nec laborabat eques Maurus ac Numida, vt
bene

Pauli Orosij

benecollocatum hostem opportunoteli impetu rimaretur, sed potius in incertum pila mitterebant, certi quod vulnera incerta non essent. Ita coacti in vnum Romani pedites densabantur. Inter capedinem tanti periculi nox interveniens dedit. Eadem postera die & belli & periculi facies. Erumpere in hostem, quamvis stricto miles gladio non valebat: eminus enim iaculis repellebatur. Fugere non poterat, vndiq; enim velocior ad persequendum eques incluserat. Iam tertia dies, & nullum vndeunque suffragium, dira vndiq; mortis facies obijciebatur, tandem Matius consul forti desperatione spei viam fecit: vniuerso simul agmine prorupit e vallo, campoq; sese simul & proelio dedit. Et cum iterum circumfusi hostes non solum agminis extrema laniarent, verum etiam media excussis procul telis cederet: turbatosq; Romanos insuper etiam estus solis, intolerantia sitis, mortis circumstantia, vsq; ad extremum desperationis defatigaret, subito notum illud Romanorum aduersus Afros tempestatum imbriumq; suffragium caelo missum, in sperate salutem fuit: siquidem repentina pluuia sitientibus romanis & estuantibus refrigerium potumq; prebuit. Porro aut Numidis hastilia telorum, que manu intorquere sine amentis solent,

lent, lubrica ac per hoc inutilia reddidit. Scuta etiam, quæ elephantis corio extento, atq; dura to habilia & tuta gestabant, cuius ea natura est, ut acceptum imbrem, tanquã spongia ebit, ac per hoc intractabile repentino pondere fiat, quia circumferri non poterant, defendere nequiverunt. Ita ex insperato conturbatis destitutisq; Mauris & Numidis, Bocchus & Iugurtha fugerunt. Post hoc XC millia armatorum nouissimo bello ab iisdem regibus obiecta, hæc quoq; usque ad internecionem Romanis vincens caesa referuntur. Ex eo Bocchus spei belli abiiciens, pacem petiuit: atq; in pretium pacis Iugurtham dolo captum, catenisq; obrutum, per Syllam legatum misit ad Marium: qui in triumpho ante currum cum duobus filiis suis actus, mox in carcere strangulatus est. Iisdem diebus obscœnum prodigium ac triste visum est. L. Heluius eques Romanus cum vxore & filia, Roma in Apuliam rediens, tempestate correptus, cum filiam consternatam videret, ut citius propioribus tectis succederent, relictis vehiculis, arreptisque equis, filiam virginem equo insidentem, in medium agrum accepit. Puella continuo ictu fulminis exanimata est. Sed omnibus sine scissura aliqua vestimentis ademptis, ac pectoris pedumq;

vincu

Pauli Orosij

vinculis dissolutis, monilibus etiam anulisq;
discussis, ipso quoq; corpore illaeso, nisi quod
obscenum in modum nuda, & lingua paululum
exerta iacuit. equus quoq; ipse quo utebatur,
straturis frenis & cingulis dissolutis passim ac
dispersis, exanimis procul iacuit. Paruo post
hoc intercessu temporis L. Veturius eques Ro-
manus Aemiliam virginem Vestalem furti-
uo stupro polluit. Duas praeterea virgines Ve-
stales eadem Aemilia ad participationem in-
cesti sollicitatas, contubernalibus sui corrupto-
ris exposuit ac tradidit. Indicio per seruum
facto, supplicium de omnibus sumptum est.
Iisdem praeterea Iugurthini belli temporibus,
L. Cassius consul in Gallia Tigrinos usque
ad oceanum persecutus, rursusq; ab eisdem
insidijs circumventus, occisus est. Lucius quo-
que Piso vir consularis, legatus Cassij consu-
lis, interfectus. Q. Publius alter legatus, ne re-
sidua exercitus portio quae in castra confuge-
rat, deleteretur, obsides & dimidiam partem re-
rum omnium Tigrinis turpissimo foedere de-
dit. qui Romam reuersus, a Caesare tribuno
plebis die dicta, eo quod Tigrinis obsides de-
derat, in exilium profugit. Caepio pro consu-
le capta vrbe Gallorum, cui nomen est Tolo-
sa, centum M pondo auri, & argenti CXXM è
templo

templo Apollinis sustulit. quod cum ad Massiliam amicam populo Romano urbem cū præfidijs misisset, interfectis clam (sicut quidam contestantur) quibus ea custodienda & peruehenda commiserat, cuncta per scelus turatus fuisse narratur: unde etiam magna questio post Romæ acta est.

De bello Romanorum aduersus Cimbros, Teutonas, aliasq; gentes gesto: ubi & uarie utrinque pugnatum, sed Marij industria Romani superarunt.

Caput XVI.

ANNO ab urbe condita DCXLII, C. Manilius Consul & Q. Cæpio proconsul aduersus Cimbros & Teutonas & Tigurinos & Ambronas Gallorum & Germanorum gentes, quæ tunc, ut imperium Romanum extinguerent conspirauerant, missi, provincias sibi Rhodano flumine medio diuiserunt. Vbi dum inter se grauissima inuidia & contentione disceptant, cum magna ignominia & periculo Romani nominis victi sunt: si quidem in ea pugna M. Aurelius consularis captus atq; interfectus est. Duo filij consulis cæsi, octoginta millia Romanorum sociorum q; ea tempestate trucidata, quadraginta millia calonū atq; lixarum interfecta Antias scri-

Cc bit.

Pauli Orofy

bit. Ita ex omni penitus exercitu decem tantummodo homines, qui miserum nuntium ad augendas miseras reportarent, superfuisse referuntur. Hostes binis castris atque ingenti prædâ potiti, noua quadam atque insolita execratione cuncta quæ ceperant, pessum dederunt. Vestis ditissima & proiecta est, aurum argentumque in flumen abiectum, lorice virorum concisæ, phalera equorum * disperditæ, equi ipsi gurgitibus immerfi, homines laqueis collo inditis ex arboribus suspensi sunt, ita vt nihil prædæ victor, nihil misericordiae victus agnosceret. Maximus tunc Romæ non solum luctus, verum etiam metus fuit, ne confestim Cimbri alpes transgredirentur, Italiamque delerent. Iisdem temporibus Q. Fabius maximus filium suum adolescentem rus relegatum, cum duobus seruis partidij ministris interfecit, ipsosque continuo seruos in pretium sceleris manumisit. Die dicta, Cn. Pompeio accusante, damnatus est. Igitur Marius quartum consul, cum in xta Ilaræ Rhodanique flumina, vbi in sese confluunt, castra posuisset, Teutones, Cimbri, & Tigurini & Ambrones, postquam continuo triduo circa Romanorum castra pugnarunt, si quo pacto eos excuterent

vallo,

vallo, atq; in æquos campos effunderent, tribus agminibus Italiam petere destinarunt. Marius post digressum hostium castra mouit, & collem occupauit; qui campo & fluuio, vbi hostes sese diffuderant, imminebat. Cumque exercitui eius aqua ad potandum deesset, querelisque omnium coargueretur, aquam quidem in conspectu esse respondit, sed eam ferro vindicandam. Primus itaque calonibus cum clamore in pugnam ruentibus, subsecutus exercitus, mox iusto certamine compositis ordinibus, bellum gestum, & vicere Romani. Quarto die rursus productæ utrinque in campum acies vsque ad meridiem pene pari pugna uere discrimine. Post vbi incaltescente sole fluxa Gallorum corpora in modum niuium distabuerunt, vsq; in noctem cedes potius quàm pugna protrecta est. Ducenta millia armatorum in eo bello interfecta sunt, octoginta millia capta, vix tria millia fugisse referuntur. Dux quoq; eorum Teutobodus occisus est. Mulieres eorum constanti ore animo quàm si vicissent, consuluerunt consulem, vt si inuiolata castitate virginibus sacris ac dijs seruiendum esset, vitam sibi reseruarent. Itaque cum petita non impetrassent, paruulis suis ad saxa collisis, cuncte sese

Pauli Orosij

ferro ac suspendio peremerunt. Hæc de Tigurinis & Ambromibus gesta sunt. Teutones autem & Cimbri integris copijs Alpium niues emensi, Italiæ plana peruaserunt ibique cum rigidum genus diu blandioribus auris, poculis, cibis ac lauacris emolliretur, Marius quintum consul & Catulus aduersum eos missi, die ad pugnam & campo dato, Annibaliscuti ingenium, in nebula disposuere pugnam, in sole pugnarunt. Prima siquidem perturbatio Gallorum fuit, quod Romanam aciem prius offendere dispositam, quàm adesse senserunt. Cumque ilicò vulnerati equites retro in suos cogentur, totamque multitudinem indisposite adhuc aduentantem conturbarent, & sol cum véto ortus ex aduerso emicuisset, visus eorum puluis oppleuit, & splendor heberauit. Ita factum est, vt tanta ac tam terribilis multitudo, minima Romanorum clade, sua autem vltima interneccione cæderetur. Centum quadraginta millia eorum tunc in bello cæsa, LX millia capta dicuntur. Mulieres grauiorem pene excitauere pugnam, quæ palustris in modum castrorum circuminstructis, ipsæ autem desuper propugnantes, diu repulere Romanos. Sed cum ab his nouo cædis genere terrentur (abscissis enim cum crine

erine verticibus, inhonesto latis vulneretur-
pes relinquebantur) ferro quod in hostes
sumpserant, in se suosque verterunt. Nan-
que aliæ concursu mutuo ingulatæ, aliæ ap-
prehensis inuicem faucibus strangulatæ, a-
liæ funibus per equorum crura confertis,
ipsisque continuo equis extimulatis, postquã
suas ipsidem funibus, quibus equorum crura
nexuerant, indidere ceruices, protractæ atq;
exanimatę sunt, alię laqueo de subrectis plau-
strorum temonibus pependerit. Inuenta
est etiam quædam, quæ duos filios, traiectis
per colla eorum laqueis, ad suos pedes vinxe-
rit: & cum seipsam suspendio morituram di-
misisset, secum traxerit occidendos. Inter hæc
multa et miserabilia mortis genera, reguli quo-
que duo strictis in se gladijs concurrisse refe-
runtur. * Lucius & Boiorix reges in acie ceci-
derunt. Claudicus & Cesorix capti sunt. Ita
in his duobus prælijs trecenta quadraginta
millia Gallorum occisa, & centum quadragin-
ta millia capta sunt, abiq; innumera mulierũ
multitudine, quæ se suosq; paruulos fœmi-
neo furore, vi autem virili necauerunt. Igitur
talem Marij triumphum Romanamq; victo-
riam incredibile facinus, & nunquam antea
Romanis cognitum, Romæ subito perpetra-

*Lugius

Pauli Orosij

tum, versa in horrorem ac mœrorem tota vrbe, fuscavit. Poblucius siquidem Malleolus, seruis annitentibus, matrem suam interfecit. Damnatus parricidij, insutusque in culleum, & in mare proiectus est: impleueruntq; Romani facinus & pœnam, vnde Solon Atheniensis decernere non ausus fuerat, dum fieri posse non credidit: & Romani qui se ortos a Romulo scirent, etiam hoc fieri posse intelligentes supplicium singulare sanxerunt.

De ingenti Romæ seditione, auctoribus

L. Appuleio Saturnino, C. Mario, ceterisq; orta.

Cap. XVI I.

ANNO ab vrbe condita DCXLV. post Cimbricum & Teutonicum bellum & quintum Marij consulatum, quo status imperij Romani iure conseruatus iudicatur, sexto consulatu eiusdem C. Marij ita labefactus est, vt pene vsque ad extremum intestina clade conciderit. Euoluere ac percurrere mihi discordiarum ambages & inextricabiles seditionum causas incommodum simul ac longum videtur: sane breuiter strinxisse sufficiat, quod primus L. Appuleius Saturninus excitati tumultus auctor extiterit, *Q. Metel.*

Metello Numidico, viro sane primario acer-
rimus inimicus. qui eum cenforem creatum
protractum domo, atq; in Capitolium confu-
gientem armata multitudo obsedit. vnde
equitum Romanorum indignatione deiectus
est, plurima ante Capitolium cæde facta. A.
Nomium deinde competitorem suum Satur-
ninus & Glaucia, fraude C. Marij consulis oc-
ciderunt. Subsequente anno Marius sextum
cos. & Glaucia prætor, & Saturninus tribus
nus plebis conspirauerunt, Metellum Numidi-
cum in exilium quacunq; vi agere. Die dicta,
à suppositis eiusdem factionis iudicibus per
scelus innocens Metellus damnatus, in exi-
lium cum totius vrbis dolore discessit. Idem
Saturninus Memmium virum acrem & inte-
grum, fieri consulem timens, orta subito se-
ditione fugientem per P. Mettium satellitem
informi stipite comminutum interfecit. Fre-
mente pro tantis reipublicæ malis senatu po-
puloque Romano, Marius consul accommo-
dato ad tempus ingenio consensui bonorum
fese immiscuit, commotamque plebem leni
oratione sedauit. Saturninus infamibus ausi-
bus concionem domi suæ habuit, ibique ab
alijs rex, ab alijs imperator est appellatus. Ma-
rius manipulatim plebe descripta, alterum

Pauli Orosij

consulem cum praesidijs in colle disposuit, ipse portas communiuit. In foro praelium commissum est. Saturnius à Marianis foro pulsus, in Capitolium confugit. Marius fistulas quibus eò aqua deducebatur, incidit. Bellum deinde in aditu Capitolij horridum satis actum est, multique circa Saufeium & Saturnium cecidi. Saturnius palam clamitans, Marium auctorem esse omnium molitionum suarum contestatus est. Cum autem ipse Saturnius & Saufeius & Labienus cogente Mario, in curiam confugissent, per equites Romanos effractis foribus, occisi sunt. C. Glauca extractus è domo Claudij, trucidatus est. Furius tribunus plebis bona omnium publicanda decreuit. Cn. Dolabella Saturnij frater, per forum olitorium fugiens, cum L. Geganio interfectus est. Itaque auctoribus tantae seditionis occisis, quies populo fuit. Tunc Cato atque Pompeius rogationem de reditu Metelli Numidici totius urbis gaudio promulgarunt: quae ne perferretur, Marij consulis & Furij tribuni plebis factionibus intercessum est. Rutilius quoque vir integerrimus, adeo fidei atque innocentiae constantia usus est, ut die sibi ab accusatoribus dicta, usque ad cognitionem neque capillum barbamue promiserit, neque sordida veste hu-

ſte humiliue habitu ſuffragatores conciliarit, inimicos permullèrit, iudices temperarit, orationem quoque à prætorè conceſſam nihilo ſummiſſiorem quàm animum habuerit. Cum euidenti oppugnaretur calumnia, & opinione bonorum omnium iure abſoluendus putaretur, periurio iudicum condemnatus eſt: qui Smyrnam commigrans, literarum ſtudijs intentus conſenuit.

De bello ſociali, quo Italici populi à Romanis deficientes rebellarunt. item de prodigijs uarijs.

Caput XVIII.

ANNO ab V.C. ſexcentefimo LIX. Sex. Iulio Cæſare, & L. Marcio Philippo conſulibus, in teſtibus cauſis ſociale bellum tota commouit Italia. ſiquidem Liuius Drufus tribunus plebis, Latinos omnes ſpe libertatis illectos, cum placita explere non poſſet, in arma excitauit. Eo acceſſit vt mœſtam urbem prodigia dira terrerent. Nam ſub ortu ſolis globus ignis à regione ſeptentrionis cum maximo cœli fragore emicuit. Apud Arretinos cum panes per conuiuia frangerentur, cruor è medijs panibus, quaſi è vulneribus corporum fluxit. Præterea per ſeptem continuos dies grando lapidum, immixtis etiam

Pauli Orosij

testarum fragmentis, terram latissime verberavit. In Samnitibus vastissimo hiatu terre, flamma prorupit, & usque in cœlum extendi visa est. Complures præterea in itinere videre Romani globum coloris aurei, cœlo ad terram deuolui: maioremq; factum, rursus à terra in sublime ad orientem solem ferri, ac magnitudine sua ipsum solem obtexisse. Drusus tantis malis anxius, domi suæ, incerto quidem auctore, interfectus est. Igitur Picentes, Vestini, Marfi, Peligni, Marrucini, Samnites, Lucani, cum adhuc occultam defectionem meditentur, C. Seruilius prætor legatum ad se missum, apud Alculum occiderunt: statimque clausa ciuitate, omnes ciues Romanos in dicta cæde iugulauerunt. Continuo atrocissimam pernicië infamissima præcessere prodigia. Namq; omnium generum animalia, quæ manus hominum blâde perpeti, atq; inter homines viuere solita erant, relictis stabulis pascuisq;, cum balatu, hinnitu, mugituq; miserabili, ad syluas montesque fugerunt. Canes quoq;, quorum natura est extra homines esse non posse, lachrymosis ululatibus vagi luporum ritu oberrarunt. Igitur Cn. Pompeius prætor cum Picentibus iussu senatus bellum gessit, & victus est. Postquam sibi Samnites
Papium

Libec Quintus. ccvj

Papium Mutilum imperatorem præfecerant, Marſi autem Agamemnonem archipiratam præoptauerant, Iulius Cæſar Samnitium pugna victus, cæſo fugit exercitu. Rotilius conſul Marium propinquum ſuum legatum ſibi legit: quem aſſidue ſubmonentem, moram bello vtilem fore, & pauliſper in caſtris exerceri militem oportere tironem, dolo id eum ageratus, contempſit: ſeſeque in inſidias Marſorū, & vniuerſum agmen exercitus ſui incautus iniecit. vbi & ipſe conſul occiſus, & multino biles interfecti, & octo millia Romanorum militum cæſa ſunt. Arma & corpora interfectorum in conſpectum Marij legati Tolenus ſtuitius pertulit, atque in teſtimonium cladis euexit. Marius raptis cōtinuo copijs, victores inſperatos oppreſſit, octo milia & ipſe Marſorum interfecit. Cæpio autem à Veſtinis & Marſis deductus in inſidias, cum exercitu trucidatus eſt. L. vero Iulius Cæſar poſtquam apud Æſerniam victus auſugerat, contractis vndique copijs, aduerſus Samnites & Lucanos dimicans, multa hoſtium millia interfecit. Cūq; ab exercitu imperator appellatus eſſet, Romāq; nuntios de victoria miſiſſet ſenatus ſagū, hoc eſt, veſtem mœroris, quam exorto ſociali bello ſūplerat, hac ſpe aridete depoſuit.

Pauli Orosij

deposuit, atque antiquum togæ decorem recuperavit. Marius deinde sex millia Marforum cecidit, septem millia armis exiit. Syl-la cum viginti quatuor cohortibus Æterniam missus, ubi arctissima obsidione Romani ciues & milites premebantur, maximo bello & plurima cæde hostiū urbem sociosq; serua-uit. Cn. Pompeius Picetes graui prælio fudit, qua victoria Senatus laticlauiæ & cetera digni-tatis insignia recepit, cū togas tantummodo victoria Cæsaris primū respirante sumpsisset. Porcius Cato prætor Etruscos, Plotius lega-tus Umbros, plurimo sanguine impenso, dif-ficillimo labore vicerunt. Cn. Pompeio, & L. Porcio Catone consulibus, Pompeius diu ob-sedit Asculum ciuitatem: nec tamen expugna-uisset, nisi populum in campum prorumpen-tem grauissima oppressione vicisset. Decē & octo millia Marforum in ea pugna cum Fran-co imperatore suo cæsa sunt, capta tria mil-lia. Quatuor autem millia Italicorum virorū ex ea cæde profugorum, iugum montis co-actō in vnum agmine forte conscenderant: v-bi oppressi exanimatiq; nauibus, miserabili morte riguerunt. Namque ita vt attoniti ti-more hostium steterant, alij stirpibus vel sa-xis reclines, alij armis suis innitentes, patenti
bus

Liber Quintus. cccvij.

bus cuncti oculis, dentibusque nudatis, uiuentium in modum uisebantur: nec ullum erat procul intuentibus mortis indicium nisi diuturna immobilitas, quam nullo modo humanae vitae vegetatio diu perpeti potest. Eadem die Picentes congressi & uicti sunt, quorum dux Iudacilius conuocatis principibus suis, post magnificas epulas largaque pocula, cunctos ad exemplum sui prouocans, hausto ueneno absumptus est, cunctis factum eius laudantibus, sed nemine subsequente. Anno ab urbe condita sexcentesimo L XI cum ad obsidendos Pompeios Romanus isset exercitus, & Postumius Albinus uir consularis, tunc L. Syllae legatus, intolerabili superbia omnium in se militum odia suscitasset, lapidibus occisus est. Sylla consul civilem cruorem non nisi hostili sanguine expiari posse testatus est: cuius rei conscientia permotus exercitus, ita pugnam adortus est, ut sibi unusquisque per eundem uideret, nisi uicisset. XVIII millia Samnitum illo proelio caesa sunt. Iuuentium quoque Italicum ducem, & magnum ipsius populum persecutus occidit. Porcius Cato consul Marianas copias habens, cum aliquanta strenue gessisset, gloriatus est C. Marium non maiora fecisse: & ob hoc cum ad lacum Fucinum

Pauli Orosij

Fucinum contra Marfos bellum gereret, à filio C. Marij in tumultu belli, quasi ab incerto auctore prostratus est. C. Gabinius legatus in expugnatione hostilium castrorum interfectus est. Marrucini Vestiniq;, Sulpicio legato Pompeij persequente, vastati sunt. Pompeius & Obsidius Italici imperatores ab eodem Sulpicio apud flumen Theanum horribili proelio oppressi & occisi sunt. Pompeius Asculum ingressus, prefectos centuriones, cunctosq; principes eorum virgis cecidit, securisq; percussit, seruos prædamq; omnem sub hasta vendidit, reliquos liberos quidem, sed nudos & egentes abire præcepit: & cum de hac præda opitulationem aliquam in usum stipendij publici senatus fore speraret, nihil tamen Pompeius ex ea egenti ærario contulit. Nam que eodem tempore cum penitus exhaustum esset ærarium, & ad stipendium frumenti deesset expensa, loca publica quæ in circuitu Capitolij pontificibus, auguribus, decemuiris & flaminibus in possessionem tradita erant, cogente inopia, vendita sunt. & sufficiens pecuniæ modus, qui ad tempus inopiæ subsidio essent, acceptus est. Et quidem tunc in sinus ipsius ciuitatis euerfarum omnium urbium, nudatarumq; terrarum abraçæ vndique opes congero

Liber Quintus. ccviij.

congeriebantur, cum ipsa Roma turpi adigente inopia, præcipuas sui partes auctionabatur, Quamobrem cõsideret tũc tempora sua, cum quasi inexplebilis venter cõsta consumens & semper eluriens, cunctis vrbibus, quas miseris faciebat, ipsa miserior, nihil relinquens, nihil habebat, & stimulo domesticæ famis ad continuationem bellicę inquietudinis trudebatur. Ijsdem temporibus rex Sothimus cum magnis Thracum auxilijs Græciam ingressus, cunctos Macedoniæ fines depopulatus est: tandemq; à C. Sentione prætore superatus, redire in regnum coactus est.

De bello ciuili Mariano & Mithridatico, in quo Sylla & Marius maximos tumultus calamitatesq; reipublice inuexerunt.

Caput X I X.

A NNO ab vrbe condita sexcentesimo sexagesimosecundo, nondum finito sociali bello, Romæ primum bellum ciuile commotum est: eodemque anno Mithridati cum bellum, etsi minus infame, non tamen minus graue ceptum est. Et quidem de Mithridatici belli spatio varie traditũ est, vtrum ab hinc primum ceperit, an tunc præcipue exarserit, maxime cum alij XXX, alij XL annis gestum ferant. Sed quamuis ijsdem temporibus

Pauli Orosij

poribus gesta perplexis coaceruata malis ex-
arserint, a me tamen speciatim, etsi breuiter,
singula proferentur. Marius Sylla consule, &
contra Mithridatem in Asiam cum exercitu
profecturo, in Campania tamen propter loci
alis belli reliquias consistente, affectauit septi-
mum consulatum, & bellum suscipere Mithri-
daticum. quo Sylla cognito, impatiens reuera
iuuenis intemperataq; ira percitus, cum qua-
tuor legionibus primum ante urbem conse-
dit, vbi Gratidium Marij legatum, quasi pri-
mam victimam belli ciuilis occidit, mox vr-
bem cum exercitu irrupit, faces ad inflamman-
dam urbem poposcit. Omnibus metu abdi-
tis, per sacram viam citato agmine in forum
venit. Marius cum permouere nobilitatem,
inflammare plebem, equestrem denique ordi-
nem perarmare aduersus Syllam frustra atten-
tasset, postremo seruis spe libertatis & prædæ
ad arma sollicitatis, ne quicquam repugnare
ausus, tandem in Capitolium concessit. Sed
cum eo Syllanæ cohortes irruissent, magna
seruorum * suorum cæde diffugit. Ibi tunc Sulpicius
Marij collega, seruo suo prodente, prostratus
est. Seruum vero ipsum, quod hostem indica-
uerat, manumitti; quod vero dominum pro-
diderat, saxo Tarpeio deijci consules decre-
uerunt.

uerunt. Marius fugiens, cum persequentium instantia circumseptus esset, in Minturnensium paludibus sese abdidit. è quibus infelicitè luto oblitus, ignominiosèq; protractus, turpi autè spectaculo Minturnas deductus, contrususque in carcerem, percussorem ad se missum solo vultu exterruit. Deinde lapsus è vinculis, in Africam transfugit, sollicitatoque ex Utica filio, vbi is custodia obseruabatur, continuo Romam regressus, Cinnae consuli societate scelerum coniunctus est. Igitur ad profligandam vniuersam Rempublicam, exercitum sibi in quatuor partes diuiserunt. Tres siquidem legiones Mario datae, parti copiarum Cn. Carbo praepositus est, partem Sertorius accepit: ille scilicet Sertorius iam hic ciuili bellis inceptor & particeps, qui etiam hoc finito, aliud post in Hispania bellum excitauit, quod per multos annos maximis Romanorum claudibus traxit. Cetera vero exercitus portio Cinnae secuta est. Porro autem Cn. Pompeius qui à senatu cum exercitu accersitus, ut reipublicae opitularetur, & diu sese nouarum rerum aucupatione suspenderat, contempsus à Mario vel Cinna, ad Octauium alterum consulem sese contulit, & mox cum Sertorio conflictit. Infelicem pugnam interuentus noctis

Pauli Orosij

diremit. Sexcenti ex vtraq; parte milites trucidati sunt. Postera die cum permixtim corpora ad sepulturam discerneretur, miles Pompeianus fratris sui, quem ipse interfecerat, corpus agnouit. In concursu enim vtrique cognitionem vultus galea, considerationem furor ademerat: quamuis parum sit culpæ circa ignorantiam, vt videatur nescisse de fratre, quæ nõ ambigitur scisse de ciue. Itaq; victor victo infelicioꝝ, vbi et fratris corpus agnouit, & patricidium suum, execratus bella ciuilia, ilico pectus suum gladio transuerberans, simulque lachrymas & sanguinem fundens, super fratrem sese cadauer abiecit. Et quid hoc profuit ad confusionem crudelis incepti, quod in primo statim bellorum ciuiliu exordio infamis fama percrebruit, concurrisse ignaros quidem fratres, sed conscios ciues: petiisse fratrem scelere victorem spolia fratris occisi: ac mox tantæ immanitatis reum, eodem gladio atq; eadem manu per suam necem patricidium, quod admiserat, vindicasse? Nunquid in tantarum animositate partium tam triste mouit exemplum? Nunquid apud quæquam periculum sceleris repulit terror erroris? Nunquid hæc quæ communis est etiam cum beluis pietas & reuerentiæ naturæ, quod vnus perimendo

ac pereundo commisit, quia in se agi posset in-
tremuit, seseq; ab huiusmodi incepto, consci-
entia victus remouit? Quin potius annis fere
quadraginta consequentibus, in tantum conti-
nuata sunt bella ciuilia, vt magnitudo laudis,
appetēda ex magnitudine sceleris putaretur.
Omnes enim post tale documentū in tali mili-
tia parricidiorum pericula refugissent, nisi par-
ricidia ipsa voluissent. Igitur Marius coloniam
Ostientem vi ingressus, omnia ibi genera libi-
dinis, auaritiæ, crudelitatis exercuit. Pompei-
us fulmine afflatus, interiit: exercitus vero e-
ius pestilentia correptus, pene totus absūptus
est. Nam vndecim millia virorum de castris
Pompeij mortua, sex millia autē de parte Octa-
uij consulis desiderata sunt. Marius Antium
& Ariciam ciuitates hostiliter irrupit, cūctos-
q; in his præter proditores interfecit, bona su-
is diripiēda permisit. Post Cinna consul cum
legionibus, & Marius cum fugitiuis urbem in-
gressi, nobilissimos quosque è senatu, & plu-
rimos consulares viros interfecerunt. Sed
quota hæc portio ostentatæ miseræ est, vno
verbo definisse eadem bonorum, cuius fuit
tanta numerositas, tãta diurnitas, tanta cru-
delitas, tantaq; diuersitas? Veruntamen æqui-
us est me aliquid utilitatis subtraxisse causæ,

Pauli Orosij

quàm tantum horroris ingessisse notitiæ, siue peritis hæc, siue imperitis obijciantur. De patria siquidem, de ciuibus, & de maioribus nostris hæc loquimur: qui his exagitati malis, tam abominanda gesserunt, de quibus etiam auditis posteris perhorrescant, qui profecto nolunt ista nimis exaggerari, aut sufficientis notitiæ moderatione, si sciunt: aut misericordis reuerentiæ contemplatione, si nesciunt. Igitur Marius cum interfectorum ciuium capita illata conuiujs, oblata Capitolio, * collocata rostris, ad spectaculum ornatumq; congregaret, ac septimum consulatum cum Cinna tertium consule peruasisset, in exordio consularis imperij sera tandem morte præreptus est. Cinna bonorum neces, malorum cæde suppleuit. Nam cum introducta per Marium fugitiuorum manus insatiabilis prædandi esset, nullamq; partem auctoribus prædæ consulis ministraret, in forum quali stipendij causa sollicitata, militibusque circundata, inermis extincta est. Cæsa sunt illa die in foro vrbs octo millia fugitiuorum: idemq; Cinna quartum consul, ab exercitu suo interfectus est.

*collata.

Quomodo Sylla à senatoribus reuocatus fuerit ad subueniendum perditæ patriæ, quosq; ipse cum suis subegerit.

Caput XX.

Interæa

INterea residui senatorum, qui potentiam Cinnæ, Marij crudelitatem, insaniam Fimbriæ, Sertorijq; audaciã fuga euaserant, tranſueſti in Græciam, coëgere precibus Syllam, vt periclitanti, immo iam pene perditæ patrię opem ferret. Igitur Sylla mox vt Campanum litus attigit, Norbanum conſulem prælio oppreſſit, ſeptem M tunc Romanorum Romani interfecerunt, ſex M eorundem ab ijsdem capta ſunt, centum XXIII de Syllana parte ceciderūt. Fabius vero Adrianus, cui imperium pro prætore erat, regnum Africæ ſeruorum manu affectans, à dominis eorum apud Vticam, congeſtis ſarmentis, cum omni familia viuus incenſus eſt. Damafippus prætor, incenſore Mario conſule, Q. Scæuolam, C. Carbonem, L. Domitium, P. Antiftium, in curiam quaſi ad conſultandum vocatos crudeliſſime occidit. Corpora interfectorum per carnifices vncotraſta, atq; in Tyberim miſſa ſunt. Eodem tempore Syllæ duces plura prælia aduerſus Marianas partes infeliciffima felicitate geſerunt. Nam & Q. Metellus Carrinatis copias cecidit, & caſtra peruafit, & Cn. Pompeius Carbonis equitatum grauiter trucidauit. Syllæ etiam & Marij adoleſcentis maximum tunc prælium apud Sacriportum fuit, in quo

Pauli Orosij

de exercitu Marij cæsa sunt vigintiquinque millia, sicut Claudius scribit. Pompeius Carbonem etiam castris exiit, fugientemque insecutus, nunc cædendo, nunc ad deditiōē cogendo, plurima exercitus parte priuauit. Metellus Norbani agmen oppressit: ubi nouem millia Marianæ partis occisa sunt. Lucullus cum à Quintio obsideretur, erupit, & repentina pugna obsessorem deleuit exercitum. Nam plus quàm decem millia ibi tunc cæsa referuntur. Sylla deinde cum Lamponio Samnitum duce, & Carrinatis reliquis copijs, ante ipsam urbem portamq; Collinam ad horam diei nonam signa contulit, grauissimoque prælio tandem vicit. octoginta millia hominum ibi fusa dicuntur, XII millia sese dederunt: reliquam multitudinem in fugam versam, insatiabilis victorū ciuiū ira consumpsit.

De proscriptione Syllana, alijsq; crudelibus facinoribus.

Caput XXI.

SYLLA mox vt urbem victor intrauit, tria millia hominum; qui se per legatos dederant, contra fas contraq; fidem datam, inermes securosq; interfecit. Plurimi tunc quoq; vt non dicam innocentes, sed etiam ipsius Syllanæ partis occisi sunt, quos fuisse plus quàm

Liber Quintus. ccxij.

quam nouem millia ferunt. Ita liberae per urbem caedes percussoribus passim vagantibus, ut quoenq; vel ira vel praeda sollicitabat, agitantur. Igitur cunctis iam quod singuli timebant aperte frementibus, Q. Catulus palam Syllae dixit, cum quibus tandem victuri sumus, si in bello armatos, in pace inermes occidimus? Tunc Sylla auctore L. Furfidio primipilari, primus infamem illam tabulam proscriptionis induxit. Prima proscriptio octoginta hominum fuit, in quibus quatuor consulares erant, Carbo, Marius, Norbanus, & Scipio, interque eos Sertorius tunc maxime pertimescendus. Item alia cum Dnominibus proposita est. quam cum Lollius, quippe securus, nihilque sibi conscius legeret, ubi suum repente nomen offendit, dum se trepidus ad operto capite foro subtrahit, interfectus est. Sed ne in ipsis quidem tabulis fides ac finis malorum videbatur. Namque alios quos proseripserant, iugulabant: alios autem postquam iugulauerant, proseribebant. Nec ipsius mortis erat via simplex, aut vna conditio, ut in nece ciuicum saltem ius hostium seruaretur, qui nihil a victis praeter vitam exigunt. M. Marium siquidem de caprilica sa extractum, vinciri Sylla iussit: ductumque

Pauli Orosij

trans Tiberim ad Lutatorum sepulchrum effossis oculis, membrisque minutatim defectis, vel etiam fractis, trucidari. Post hunc P. Latorius senator, & Venuleius triumvir, occisi. M. Marij caput Præneste est missum: quo viso, C. Marius vltima desperatione correptus, vbi à Lucretio obsidebatur, ne in manus incideret inimicorum, cum Telesino mutua morte cōcurrit. Dumq; violētius ipse in concurrentem manus adegit, circa suum vulnus manum percutientis hebetavit. Ita eo interfecto, ipse leuiter vulneratus, cervicem seruo suo præbuit. Carrinatem prætorem Sylla iugulauit. Inde Præneste profectus, omnes Marianæ militiæ principes, hoc est, legatos, quæstores, præfectos, & tribunos iussit occidi. Pompeius Carbonem à Cossura insula in Aegyptum fugere conantem, in Siciliam ad se retractum, & complures cum eo socios eius occidit. Sylla dictator creatus est, vt dominationis & crudelitatis libido, honesti præcipuique nominis reuerentia & armaretur & velaretur. Pompeius in Africam transgressus, eruptione circa Vticam facta, xvi milia hominum interfecit. Quo bello Domitius dux Marianus, dum inter primores repugnat, occisus est. Idemq; Pompeius Hiertam Numi-

Numidiæ regem persecutus, fugientem, à Bogude Bocchi Maurorum regis filio, spoliari omnibus copijs fecit: quem continuo Bullam reuersum, tradito sibi oppido, interfecit.

Dictorum uelut epilogum recitat auctor. De nouo tumultu per Lepidum excitato.

Caput XXII.

CReatis itaque P. Seruilio & Ap. Claudio consulibus, visus est tandem Sylla priuatus. Hoc sine conclusa sunt duo bella funestissima, sociale Italicum & ciuile Syllanum. Hęc per annos decem tracta, plus quàm centum quinquaginta millia Romanorum consumpserunt: tantumque lectissimorum virorum vernaculorumque militum Roma hoc ciuili bello perdidit, quantum in ea superiore tempore, cum se iam aduersus Alexandrum Magnum circumspiceret, in discretis ætatibus census inuenit. Præterea viros consulares vigintiquatuor, prætorios sex, ædilitios sexaginta, senatores fere ducentos, absque in numeris totius Italiæ populis, qui passim sine consideratione deleti sunt. quos neget quisquam, si valet, quin eodem damno suo uicerit Roma, quo amisit Italia. Proh pudor. Nunquidnam & hic comparatiõe ambigua egent tempora? Immò vel maxime, inquit. Nam

Pauli Orosij.

quid tam aptè, quàm bellis ciuilibus bella ciuilia comparantur? An forte dicetur, etiam in his temporibus bella ciuilia non fuisse? Quibus à nobis respondebitur, iustius quidem socialia vocari oportere: sed nobis proficere, si ciuilia nominentur. Cum enim causis uerbis ac studijs paria docentur omnia, tum sibi in his tanto plus vindicat reuerentia Christianæ religionis, quanto minus præsumperit potestas irata uictoris. Nam cum plerunq; improbi tyranni temere inuadentes reipub. usurpatoq; regio statu, Romani imperij corpus abruperint, atque ex eo bella uel per se iniusta importarint, uel in se iusta commouerint, Britannis Gallisque populis erecti & instructi, hæc bella quantum externis proxima, tantum longinqua ciuilibus, quid nisi socialia iure uocentur, cum ipsi Romani ne Sertorij quidem, aut Perperne, aut Crixii, aut Spartaci bella, ciuilia uispiam nominarint? In tali ergo defectu, uel perduellione sociorum, minore nunc utiq; inuidia laboraret, si fortassis existeret uel grauis pugna, uel cruenta uictoria. Veruntamen cum in hisce temporibus omnia plus necessitatis afferant & minus pudoris, hoc est, causa, pugna, uictoria, uel pro extinguenda insolentia tyrannorum, uel pro
cohiben-

cohibendo sociorum defectu, vel pro inurendo vltionis exemplo, cui tandem dubium est, quanto nunc mitius, quantoque clementius excitata (vt dicunt) bella ciuilia geruntur, immò reprimuntur potius quàm geruntur? Quis enim vnum ciuile bellũ per decem annos his temporibus agitatũ audierit? Quis vno bello centum quinquaginta M hominum, vel hostium ab hostibus, vt non dicam ciuium à ciuibus, cæsa meminerit? Quis illam, quam explicare longum est, optimorum atq; illustrium virorum multitudinem trucidari in pace cognouerit? Postremo quis illas infames interficiendorum tabulas timuerit, legerit, senserit? ac non potius omnibus notũ sit, vna cunctos pace compositos, atq; eadem salute securos, victos victoresq; pariter communi exultasse lætitia: ac etiã in tantis totius imperij Romaniprouincijs, vrbibus ac populis, vix paucos aliquando extitisse, quos iusta vltio inuito etiam victore damnarit? Et vt verbis verba non onerem, non temere dixerim, tantam vel in bello saltem extinctã modo fuisse gregariorum militum manũ, quanta tunc cæla est in pace nobiliũ. Igitur Sylla mortuo, Lepidus Marianæ partis assertor, aduersus Catulum Syllanum ducem surgens, rediuiuos bello

Pauli Orosij.

bellorum ciuilium cineres suscitauit. Bis tūc acie certatum est. Plurimi Romanorum iam ipsa paucitate miserorum, & adhuc illo furore insanientium cæsi sunt. Albanorum ciuitas obsidione oppugnata atq; excruciatā fame, vltima miserabilium reliquiarum deditioe seruata est. Vbi tunc Scipio Lepidi filius, captus atque occisus est. Brutus, in cisalpinam Galliam fugiens, persequente Pompeio, apud Rhegium interfectus est. Ita hoc bellum ciuile non magis clementia Catuli, quàm tædio Syllanæ crudelitatis, vt ignis in stipula, eadem celeritate qua exarsit, euauit.

De quatuor nouis bellis à Romanis susceptis, Hispanico, Pamphylico, Macedonico & Dalmatico.

Caput XXIII.

ANNO ab vrbe condita sexcentesimo septuagesimotertio, sonantibus vndique bellorum fragoribus, quorū vnum in Hispania erat, aliud in Pamphylia, in Macedonia tertium, quartum in Dalmatia, exanguis adhuc atque exhausta intestina pernicie tanquam febribus Romana respública, propulsare armis occidentis septentrionisq; fortissimas gentes cogebatur. Sertorius siquidem vir dolo atque audacia potens, cum partium Marianarum

Liber Quintus. *ccxv*

rianarum fuisset, Syllam fugiens, ex Africa dilapsus in Hispanias, bellicosissimas gentes in arma excitauit. Aduersus hunc, vt breuiter de finiam, duo duces missi, Metellus & Domitius: quorum Domitius ab Hirculeio Sertorij duce, cum exercitu oppressus est. Manilius proconsul Galliae in Hispaniam cum tribus legionibus & mille quingentis equitibus transgressus, iniquam cum Hirculeio pugnam confert: à quo castris copiisque nudatus, in oppidum Ilerdampene solus refugit. Metellus multis proelijs fatigatus, per devia oberrans, hostem mora fatigabat, donec Pompeij castris confociaretur. Pompeius contracto apud Pallantiam exercitu, Lauronem ciuitatem, quam tunc Sertorius oppugnabat, frustra conatus defendere, victus aufugit. Sertorius superato fugatoque Pompeio, Lauronem captam cruentissime depopulatus est: reliquum agmen Lauronensium, quod caedibus superfuerat, miserabili in Lusitaniam captiuitate transduxit. Pompeium autem, hoc est, illum Romanorum ducem, à se victum fuisse gloriatus est: quem magna praeditum fiducia, ad hoc bellum non pro consule, sed pro consulibus Roma misisset. Fuisse tunc Pompeio triginta millia peditum & mille equites, Galba scribit:

Pauli Orosij

* nouem scribit: Sertorium autem sexaginta millia pe-
ditum, * octo millia equitum habuisse com-
memorat. Postea vero Hirculeius cum Me-
tello congressus, apud Italicam Beticæ urbē,
viginti millia militū perdidit: victusq; in Lu-
sitaniā cum paucis refugit, Pompeius Segi-
dam nobilem Celtiberiæ urbem cepit. Ser-
torius deinde cum Pompeio congressus, de-
cem millia militum eius interfecit. Ex alio
cornu vincente Pompeio, tantundem pene
ipse perdidit. Multa inter eos præterea præ-
lia gesta sunt. Memmius quæstor Pompeij,
idemq; vir sororis eius, occisus est. Hirculei
fratres interfecti. Perperna, qui se Sertorio
iunxerat, comminutus est. Postremo ipse Ser-
torius decimo demum anno belli inchoati,
ijsdem, quibus & Viriathus, suorum dolis in-
terfectus, finem bello fecit, Romanisq; victo-
riam sine gloria dedit: quamuis Perperna po-
stea pars exercitus eius secuta sit, qui à Pom-
peio victus, cum vniuerso exercitu suo inter-
fectus est. Ciuitatibus vero cunctis vltro ac si-
ne mora per deditiōem receptis, duæ tan-
tum restiterunt, hoc est, Vxama & Calaguris:
quarum Vxamam Pompeius euertit, Calagu-
rim Afranius iugi obsidione confectam, atq;
ad infames escas miseranda inopia coactam,
ultima

Liber Quintus. cccxvjs

ultima eade incendioq; deleuit. Percussores Sertorij præmium ne petendum quidem à Romanis esse duxerunt, quippe qui meminissent antea Viriathi percussoribus denegatum. Et quamuis nullo tunc præmio patrauerint Romanam securitatem, tamen fortis fide ac viribus semper Hispania, cum optimos inuictissimosq; reges reipub. dederit, nullum unquam tyrannorum ab initio vsque in hodiernum diem vel de se editum misit, vel in se extrinsecus incurrentem vitium potentemue dimisit. Interea Macedonicum bellum Claudius sortitus, varias gentes que Rhodopæis montibus circumfusæ sunt, ac tunc Macedoniâ crudelissime populabantur: (nam inter cetera diætu audituque horrida, quæ in captiuos agebât, raptis, cum poculo opus esset, humanorum capitum ossibus, cruentis capillatisq; adhuc, ac per interiores cauernas male effosso cerebro oblitis, auidè ac sine horrore, tanquam veris poculis vrebantur, quarum cruentissimi atq; immanissimi Scordisci erant) has itaq; vt dixi, Claudius pellere Macedoniæ finibus bello attemptauit, magnisq; se malorum molibus obiecit: vnde cum animo æger, & curis circumseptus, morbo insuper correptus esset, interiit. Huius successor Scribonius attentatarum
superiore

Pauli Orosij

superiore bello gentium vim declinans, in Dardaniam arma cōuertit, eamq; superauit.

Publius vero Seruilius ex consule, Ciliciam & Pamphylia crudelissime adortus, dum subdere studet, pene deleuit. Lyciam & vrbes eius obsessas oppressasq; cepit. Præterea Olympum montem peruagatus, Phaselim euerit, Corycum diruit, Tauri quoque montis latera in Ciliciam vergentia perscrutatus, Isauros bello fractos, in ditionem redegit: prius Romanorum per Taurum duxit exercitum, ac linitem itineris fecit. Triennio emenso, quo bellum gestum est, Isaurici nomen assumpsit. Cosconius proconsule sortitus Ilyricum, protrita subactaque Dalmatia, Salonas urbem florentissimam post biennium tandem expugnauit & cepit.

*De bello fugitiuorum seu gladiatorum,
& cladibus eius.*

Caput XXIII.

ANNO ab vrbe condita sexcentesimo **LXXIX** Lucullo & Cassio consulibus, gladiatores **LXXIII** Capuæ à ludo **Cn. Lentuli** diffugerunt: qui continuo, ducibus **Crixo** & **Oenomao** Gallis, & **Spartaco** Thrace, **Veluuium** montem occuparunt. unde erumpentes **Clodij** prætoris, qui eos obfidione

fidione cinxerat, castra expugnarunt: ipsoque in fugam acto, cuncta in praedam verterunt. Inde per Consentiam & Metapontum circumducti, ingentia breui agmina collegerunt. Nam Crixo X millium multitudo, Spartaco autem triplex tunc numerus fuisse fertur. Oenomaus enim iam in superiore bello fuerat occisus. Itaque cum caedibus, incendijs, rapinis, stuprisq; omnia miscerent, in exequijs captivæ matronæ, quæ se dolore violati pudoris necauerat, munus gladiatorum ex quadringentis captivis scilicet, qui spectandi fuerant, spectaturi, utpote lanistæ, gladiatorum potius quàm militum principes, ediderunt. Deinde consules Gellius & Lentulus aduersus eos cum exercitu missi, quorum Gellius Crixum acerrime pugnantem proelio oppressit. Lentulus à Spartaco superatus aufugit. Post etiam collatis frustra ambo consules copijs, accepta gravi clade, fugerunt. Dehinc C. Cassium pro consulem idem Spartacus oppressum bello interfecit. Itaq; exterrita ciuitate non minore propemodum metu, quàm sub Annibale circa portas fremente trepidauerat, senatus Crassum cum legionibus consulum nouoque supplemento militum misit. Is mox ut fugitiuorum pugnam iniit, sex millia eorum interfe-

Pauli Orosij

cit, nongentos vero cepit. Inde prius quam
ipsum Spartacum ad caput Silari fluminis ca-
strametantem bello aggredere, Gallos au-
xiliatores eius Germanosq; superauit. è qui-
bus triginta millia hominum cum ipsis duci-
bus occidit. Nouissime ipsam Spartacum di-
sposta acie congressum, maximasque cum
eo fugitiuorum copias perculit. Nam sexagint
ta millia eorum caesa, sex millia capta refe-
runtur: etia millia ciuium Romanorum rece-
pta sunt. Ceteri qui ex hoc bello lapsi ober-
rabant, per complures duces frequenti inda-
gine attriti sunt. At ego iterum ac saepius re-
peto, nunquidnam & hic comparatione ali-
qua egent tempora? Quis rogo audire non hor-
reat, non dicam bella talia, sed vel nomina tan-
ta bellorum, externa, seruilia, socialia, ciuilia;
fugitiuorum? quæ ne sic quidè saltem sese, ut
commoti maris fluctus, quamuis molibus ma-
gnis sequuntur, sed vndiq; diuersis causis, voca-
bulis, formis, malisq; excitata, coaceruataq;
concurrunt. Ut è proximo repetam, & infame
illud seruile præteream, Iugurthinum bel-
lum nõdum adhuc ab Africo detonuerat, iam
Cimbricum à circio fulminabat. De Cim-
bricis illis nubibus adhuc fœdi vastique tor-
rentes effusi sanguinis agebantur, iam socialis
belli

Liber Quintus. ccxvii

belli nebulas in magna continuo malorum
nubila coituras, misera exhalabat Italia. Ad-
huc vero post infinitam crebramq; Italici bel-
li tempestatem discurritutò per Italiam mini-
me poterat: ita omnes absq; illis periculofissi-
mis inimicarum urbium voraginibus, disso-
luta ac lubrica pace titubabant: iam sibi Ma-
rianum atq; Cinnanum Roma parturiebat ex-
cidium, & aliud è diuerso oriens atq; aquilo,
hoc est Mithridaticum minabatur, quod qui-
dem Mithridaticum à superioribus cœptum
porro in vltiora porrigitur. De Mariana fa-
ce rogos Syllanæ cladis accensus est; de isto
rogo funestissimo Syllani & ciuilibus belli per
plurimas terrarum partes ardètes fudes sparsi
sunt, multaq; incendia ex vno fomite diffude-
runt. Nam Lepidus & Scipio in Italia, Brutus
in Gallia, Domitius Cinnæ gener in Africa,
Carbo in Cossura & Sicilia, Perpenna in Ligu-
ria, & post cū Sertorio in Hispania, omnium
q; atrocissimus Sertorius in eadem Hispania,
hec tunc ciuilia, vel quo alio dicenda sunt no-
mine, bella excitantes, de vno multa, de par-
uo magna fecerunt; absq; illis tribus vastissi-
mis bellis, quæ tunc externa vocabatur, hoc est,
Pamphylico, Macedonico, atque Dalmatico;
dissimulato etiam magno illo Mithridatico

Pauli Orosij

longe omnium diuturnissimo, infestissimo, at
formidolosissimo. deinde adhuc Hispanienti
Sertoriano nondum finito, immò adhuc ipso
vivente Sertorio, hoc fugitiuorum, & ut ve-
rius dicam gladiatorium bellum inhorruit,
iam non spectandum paucis, sed vbiq̃ me-
tuendum. Quod quia fugitiuorum bellum dī-
citur, nemini vile habeatur ex nomine. Sæpe
in eo singulari, & aliquando simul cum agmini-
bus frustra iunctis ambo consules victi sunt,
plurimiq̃ nobiles trucidati. Ipsi autem fugi-
tium plus quàm centum millia fuere, qui cæsi
sunt. Ex quo admonemus, vt ipsa consoletur
se Italia de vexatione externorum præsentium
per recordationem præteritorum, ex se
atque in seipsam incomparabiliter crudelius
dilacerantium. Quamobrem huic quinto vo-
lumini iam finem fecerim, vt bella ciui-
lia externis vbiq̃ permixta, vel
quæ dicta sunt, vel etiam
quæ sequuntur, quia
sic sibi serie
tempo-
rum & malis sequacibus
coheserunt, libri sal-
tem termino se-
parentur.

FRANC.

FRANC.

FABRICII MAR

CODVRANI IN PAV-

li Orosijlibrum V.

Annotationes.

In Caput primum.

IN carcere trucidatis) In quibusdam uetustis legitur, in carcerem trusis. Busiris in Aegypto) De crudeli hospitalitate Busiridis lege cap. II. lib. I. Crudelissima circa aduenas.) Tauris Ponticis, ait Arnobius lib. 8. & Aegyptio Busiridi ritus fuit hospites immolare. Sed de Taurorum immanitate Mella lib. 2. cap. 1. De ara, ad quam Tauri Dianæ aduenas immolabant, Ouidius in tertio de Ponto, Iuuenalis Satyra 15. Valerius Flaccus Argonauticôn secundo. Thracia cum Polymnestore.) De Polymnestore Thracum rege, qui Polydorum suæ fidei commissum interfecit, Euripides in Hecuba.

In Caput tertium.

Metellus prætor) Hic est Q. Metellus, cui ex uirtute Mæcedonicum nomen inditum, ut ait Vela-

In Qui ntum librum

leius lib. 1. ubi bellum Achaicum scribit. de quo
Luius libro 52. Florus libro 2. cap. 16. Eutropius
libro 4. Pausanias lib. 7. Iustinus 34. Duce suo
Dixo.) Nomen ducis uulgo corruptum in uetua
stis recte legitur: nam & Pausanias Σάιοι hunc
nominat. Corinthum sine mora expugnauit)
De Corinthi euersione etiam Cicero lib. 1. de Offi
cijs, & Verrina tertia. Plinius lib. 34. cap. 2. scribit
Corinthum captam Olympiadis CLVI anno ter
tio, urbis Romae anno DCVIII. Aes Corinthium)
De aere Corinthio lege Plinium li. 34. Sed de origi
ne aeris Corinthij quae tradita sunt à ueteribus, si
cupis cognoscere, lege Muretum Variarum lectio
num lib. 3. cap. 5.

In Caput quartum.

Viriathus in Hispania.) Viriathus, est in an
tiquo lapide, qui in Lusitania effossus continet tes
tamentum Galli Fauonij In excerptis è Diodori
lib. 32. Ἰριάθου ἐστὶν ὄνομα ἐστὶν ὄνομα ἐστὶν ὄνομα
ludq; in primis de equitate in praeda diuidenda,
ἔνθα ὁ δὲ καὶ ἐπὶ ταῖς διανομαῖς τῶν λαφύ
ρων, καὶ κατ' ἀξίαν ἐὶν ἀνομοκρατίῃς τῶν
ἐπὶ τοῖς δόμοις. Vnde Tullius de Officijs. 2. ait,
Viriathum Lusitanum propter equabilem praedae
partitionem magnas opes habuisse. De re gesta
cum

eum Viriatho Appianus in Hispanicis, Livi^{us} lib^o 52. & 54. Florus libro 2. cap. 17. Velleius 2. Eutropius 4. C. Vetilius prætor.) C. Vetilius est quoque in Appiani Iberica à Beraldo conuersa; M. Vetilius in Liuiana epitoma libri 52. Sex. Vetilius in Diaconi additionibus ad Eutropium, Diodorus, $\sigma\upsilon\upsilon\tau\eta\gamma\omicron\upsilon\mu\ \delta\iota\tau\acute{\epsilon}\lambda\lambda\iota\omicron\upsilon\varsigma$ habet. Fuga lapsus euulit.) At contra Livi^{us} scribit Vitellium captum, Diodorus & Appianus, captum atque interfectum. Deinde C. Plautium) Hunc Vetilio successisse auctor est Appianus, qui etiam de clade ~~lib~~ eo accepta. Claudius Vnimanus.) Claudij meminit quoque Florus, & Auctor de uiris illustribus qui post Claudium C. Nigidium à Viriatho oppressum scribit. App. Claudio, Q. Cœcilio Metello Cofs.) Ap. claudius Pulcher, & Q. Metellus Mæcedonicus Consules fuerunt anno D C X. Appium in bello contra Salassos. quinque millia militum amisisse, est in nostris uetustis: ut par numerus sit amissorum atque cæsorum. unde iure triumphus Appio negatus fuit. Valerius libro 2. cap. 3. Priuatis sumptibus triumphum.) Alioqui triumphantibus sumptus ex ærario erogabatur, ut indicat Livi^{us} libro 33. quod adolescentibus rerum Romanarum studiosis obseruandum est. Androgynus Romæ uisus.) Hic Androgynus Lunæ, non Romæ natus fuit. Lunæ

In Quintum librum

quoque his Consulibus tantam pestilentiam fuisse, ut, iacentibus in publico passim cadaueribus, qui funerarent defuerint, scribit Iulius Obsequens. Igitur Fabius Cos.) De Fabij Seruiliani rebus gestis contra Viriathum Appianus. Quingentis enim principib.) De hac Fabij scueritate Valerius Max. lib. 2. cap. 2. & Frontinus lib. 4. Pompeius seq. anni Cos.) Q. Pompeius Cos. cum Cn. Seruilio Capione anno D C X II à Numantinis uictus pacem turpem fecit, Liius libro 54. Velleius lib. 2. Eutropius 4. isque Romam reuersus deprecando poenam effugit, Cicero de Offic. 3. Mithridates tunc siquidem) De hoc lege Iustinum lib. 41. Plura fuerunt apud Liium libro 52. ut ex Epitoma cognoscitur. Diodotus quidam) Diodotus est in omnib. uet. pro quo in impressis, Theodotus, legitur. Sigonius quoque in uet. lib. epitomæ. 52. à Diodoto quodam, legi testatur. Appianus quoque in Syriaca eundem Diódorū nominat. M. Aemilio Lepido, C. Hostilio.) Consules hi fuerunt anno ab urbe condita D C X VI. Prodigia, quæ tum euenerunt, exponit Obsequens. Postquam à Popillio.) Popillio, recte est in uet. unde alij Pompilio, alij Pompeio fecerunt. M. Popillio Lenati superioris anni Consuli Mancinum ad Numantiam successisse, tradit etiam Appianus. Turpissimum foedus.) De hoc foedere

*de re à Mancino cum Numantinis facta, omnes. Tu
lege Ciceronem lib. 3. de Officijs.*

In Caput quintum.

Nuper Varro.) Bello Punico secundo. sed
de Cannensi clade libro superiore, cap. 16. dictum
est. Nam gratiæ ei.) Varroni redeunti in ur-
bem gratias à Senatu actas scribit Livijs libro 22.
Valerius lib. 3. cap. 4. Brutus in ulteriore.) D.
Junius Brutus Consul anno urbis DCXV sortitus
Hispaniam ulteriorem devictis Gallæcis cognomen
inde meruit, Appianus in Iberica, Strabo libro 3.
Livijs lib. 55. & 56. Florus lib. 2, cap. 17. Velle-
ius 2. Etiam Senatu prohibente.) Cinna &
Cecilius legati in Hispaniam ad Lepidum missi at-
tulerunt SC, quo cauebatur, ne Lepidus Vacceos
bello peteret, Appianus. Hæc sub Lepido.) In
vulgatis legitur, sub Metello. In epitoma 56. ita le-
gitur, Dissimili euentu M. Aemilius Lepidus pro-
cos. aduersus Vacceos rem gessit, cladequæ simi-
lem Numantine passus est.

In Caput sextum.

Ser. Fulvio Flacco, Q. Calpurnio.) Hi
Consules fuerunt anno urbis DCXVIII. Ceterum
Obsequens puerum illum natum non his Consulib.

In Quintum librum

sed superioribus, P. Furio et Sex. Atilio Serrano scribit. Ad hos uero Cos. Aetnae incendium aliq̄ prodigia refert. In Sicilia bellum) Hoc bellum seruile excitauit Eunus Syrus ex urbe Apamea seruus Antigenis Ennensis. Cuius belli causam, eadem, omnemq̄ rationem à Diodoro siculo lib. 34. descriptam latine edidit Henr. Stephanus. De eodem Florus lib. 3. cap. 19. & Lilius lib. 56. Meminit Appianus lib. 1. Non dicam praetores) Quatuor praetorum, Manilij, Lentuli, Pisonis, Hypsæi castra à seruis capta scribit Florus. Diodorus unum L. Hypseum nominat, qui Roma in Siciliam cum VIII millibus siculorum militum commisso praelio uictus est à seruis. De Consulib. infra dicitur.

In Caput septimum.

Anno ab V. C. DCXX.) Hoc anno alij non Scipionem consulem factū & ad Numantiam oppugnandam profectum, sed Numantiam ab eo expugnatam scribunt. Consensu omnium tribuum.) Nescio equidem quibus rationibus moti alij Correctores scripserunt, consensu omnium ex tribuno consul creatur; cum in manuscriptis secus legatur. Hæc per annos XIII.) Florus lib. 2. cap. 18. Numantia quatuor millibus Celtiberorum

rum

rum XL millium exercitum per annos XIII
 sola sustinuit. Appianus in Hispanicis scribit Numantinarum ante bellum non fuisse amplius VIII millia. Eos de rebus à Scipione ad Numantiam gestis lege. Triamillia passuum ambitu) sic Appianus scribit, Numantie ambitum fuisse XXIII stadiorum Celiā vocant) Huius portionis meminit etiam Florus. Vnum victoriā catena non tenuit.) Idem scribit Florus. sed Appianus tradit Scipionem, quinquaginta triumpho referuatis, reliquos sub corona uendidisse. Atque hac ratione Scipio Africanus Aemilianus Numantiam intra annum ac tres menses quā cō uenerat circumdatam operibus excisamq; equauit solo, Velleius lib. 2.

In Caput Octauum.

Gracchorum seditiones) Ti. Sempronius Gracchus P. Mucio L. Calpurnio Coss. quo anno Scipio Numantiam excidit Tribunus pleb. propter seditiones concitatus occisus est, Plutarchus in Gracchis, Appia. lib. 1. de bellis Civilibus. L. uis, Velleius, Florus & alij. Tiresum quendam) In Corn. Gualteri libro hic Thyreus nominatur, cum in alijs uarie legatur. Inter auctores Numantini foederis) Hanc causam Gracchanæ seditionis
 lego

In Quintum librum

lege apud Plutarchum, Appian. Liuium & Velleium. Hinc Cicero de Arusp. resp. Nam Ti. Graccho inuidia Numantini foederis, cui feriendo, questor C. Mancini Cos. cum esset, interfuerat, & in eo foedere improbando Senatus seueritas dolori & timori fuit: istaq; res illum fortem & clarum uirum à grauitate patrum desciscere coegit. Agrum populo diuidi) Ferebat Gracchus legem agrariam, μηδ' ἕνα ἢ πέντε κροσίων πλέθρων πλεον ἔχειν, Ne quis ex agro publico plus quam D iugera possideret. Quod autem amplius possidebatur, id plebi diuidendum erat, Plutarchus & Appianus. Octauius tribuno) M. Octauium Appianus, Plutarchus & Liuius lib. 58. nominant. In impressis Flori libris est, Cn. Octauius, in meo manuscripto, Caius. Minucium (successorem) Plutarchus, μέκιον habet pro μεγέκιον. Apud Appian. νόιντ' & μέκιον est. Attalus Eumenis F.) De Attalo eiusq; hereditate lege Plutar. in Gracchis, Strabo bonem lib. 13. Liuius 58. Velleium, Sex. Rufum, & alios. Magistratu abijisset) Ita recte est in Gualteri libro, cum in alijs mendose legatur, Magistratum adijisset.

In Caput nonum.

Auctore Nasica) sic Liuius. Cicero duce Nasica Gracchum occisum ait in Bruto. De Nasica lege Velleium

Velleium Paterculū. Per gradus, qui sunt super
 Calp) sic legitur in ueter. lib. omnib. pro quo in
 uulgatis est, quibus itur super Calpurniū fornicem.
 Appianus, ἀνὰ τὴν πύλιν τὰς δὲ φάσας, πρὸς τὸν τῆν
 βασιλέωρ ἀνδράντας. Interfectus est Tiberius
 non longe ab ingressu Capitolij, ubi sunt regum sta
 tue. Detraçto amiculo fugiens) Plutarchus.
 ὡς τὸ δὲ τῆς περὶ τοῦ φεύγοντος ἀντελαβετό τις
 τῶν ἰματίωρ· ὁ δὲ τὴν τῆς βασιλέωρ ἀφείσθη φεύγων
 ἐν τοῖς χιτῶσιρ ἐσφάλη. id est, Ti. fugientem
 quidam uestibus apprehendit. Tūm ille relicta to
 ga dum in tunica fugit, corruit. Ictus fragmēn
 to sublellij) Velleius, Fugiens decurrensq; cliuo
 Capitolino fragmine sublellij ictus, uitam quā glo
 riosissime degere potuerat, immatura morte fi
 niuit. Plutarchus Satureium unum ē collegis nomi
 nat, a quo primum ictus fuerit ποδὶ δὲ φρου. Du
 centi præterea) Plutarchus, τῆν δὲ ἀλλων ἀπὲ
 δευρον ὑπὸ τῶν τριακιστίωρ. ex reliqua multitudine
 amplius trecenti interfecti sunt. Seruilis con
 tagio multas) Diodorus, interprete Henr. Ste
 phano, Cum uictorie seruorum dissipatus esset ru
 mor, iam serui L Romæ conspiratione inter se fa
 cta ad defectionem incensi erant, in Attica autem
 plus quā mille: itidem uero apud Delum multisq;
 alijs in locis. Huc pertinet illud Obsequentis, in
 Italia

In Quintum librum

Italia multa millia seruorum, quæ coniurauerant, egre comprehensa, & supplicio consumpta. Post Fuluium consullem) Bellum seruile in Sicilia ortum cum opprimi à prætoribus minime ualuisset, C. Fuluius consuli mandatum est, Lilius libro 56. Fuit autem Fuluius Consul cum Africano minore anno DCXIX. Pilo Consul) L. Calpurnius Piso Consul anno proximo post Fuluium rem cum fugitiuis in Sicilia prospere gessit, quod præter Orosum docet Valerius lib. 2. cap. 2. & lib. 4. ca. 3. Cui cum Rutilius Cos.) Rutilius hic Consul passim ab omnibus uocatur etiam à Diodoro. Sed in Fastis Capitolinis anno DCXXI cum P. Popillio Lanate Consul est P. R. V. P. I. L. I. V. S. P. F. P. N. Cicero quoque Verr. ait, Tenuerunt P. Popillio, P. Rupilio Cos. illum locum serui, fugitiui, barbari, hostes, ubi agit de Enna, quam hic uulgo imperite in Aetnam mutauerant. De Taurominio & Enna à Rupilio expugnatis, & seruili bello confecto Diodorus oopiose. qui scribit Eunum auctorem huius belli in carcere apud Morgantium, in magnam uim pediculorum resoluta corpore, miserè perijisse. Plutarchus in Sylla, λέγει τὸν ἀξαρτῶ τῆ δουλικῆ πολέμου τῶδε σικελίαν στρατῆρι τῶ ἑννοῦ ὄνομα κτ' τῶ ἀλφειοῦ ἐς γόμην ἀγόμενον ὡς φθασίας ἀποθανεῖν. id est, Traditum est Eunum fugitiuum illum qui seruile bellum

rum in Sicilia concitavit, cum iam captus Romanam perductus esset, pediculatorum morbo extenuatus fuisse.

In Caput Decimum.

Aristonicum Attali fratrem) Aristonicus erat Eumenis filius, non iusto matrimonio, sed ex pellice Ephesia citharista cuiusdam filia genitus, auctore iustino libro 36. ubi de bello Aristonici, quo de Livijs libro 59. Florus libro 2. cap. ultim. Velleius & Eutropius. Legendus quoque Cicero Philipp. II. Virgatum, qua erat vltus ad equum) Hoc scribit etiam Valerius libro 3. cap. 2. Perperna Cos.) Hic proximo anno post Crassum Consul fuit, eoque Consule Crassus iam proconsul occisus fuit, auctor Obsequens. De re à Perperna gesta, omnes quos modo nominavi. Ptolemæum septimum Aleandr. regis) Ptolemæum septimum Alexandrinorum regem intelligit, qui secundus Euergetes, & Phisico dictus fuit, ac flagitiosissime vixit, ut scribit Strabo lib. 17. Quæ autem Orosius hic de Ptolemæo & Antiocho scribit, ea sumpsit de Livijs lib. 59. cuius rei testis est Epitoma. Centum millia arma) Magna mollities regis atque ignavia significatur, qui duplo plus turbæ inutilis, quam armatorum ad bellum duxerit: neque ulla causa est

In Quintum librum

cui ueterum librorum numerus mutetur. Sempronio Tuditano, M'. Aquillio) Cicero de Nat. 2. Tum sole geminato, quod ut è patre audiui, Tuditano & Aquillio Cos. euenerat. quo quidem anno P. Africanus sol alter extinctus est. de eiusdem morte in Lelio, & pro Milone. Historia est apud Liuium lib. 59. Velleium 2. Appianum. 1. Plutarchum in Gracchis. Hunc quidam vxoris luæ) Suspicio de Sempronia uxore est in epitoma Liuiana, de Sempronia & Cornelia socru in Appiani libro 1. Hinc Cicero in Somnio Scipionis dixit, Si impias propinquorum manus effugeris. Existimatus est quoque C. Carbo tribunus pleb. Africano uim attulisse, ut scribit ad Pætum ep. 21. M. Æmilio, L. Oreste) De prodigijs, quorum hic Orosius meminit, lege Obsequentem.

In Caput X I.

Quæ hoc capite de immani ui locustarum in Africa & peste inde exorta scribit Orosius, ea fuerunt à Liuiio exposita lib. 60. in cuius epitoma sic legitur, Pestilentia in Africa à maxima multitudine locustarum, & deinde necatarum strage fuisse traditur. Meminit eiusdem rei Obsequens. Micipsa rex) De quo infra cap. 15.

In Caput XII.

Anno

Annotationes, ccxxv.

Anno ab vrbe condita DCXXVII.) Alijs est annus DCXXX. Consulium nomina uulgo misere deprauata sunt, quæ in optimis libris recte habent, nisi quod Metello Lucij non Quinti prænomen male dant. Carthago in Africa restitui uisita) Carthaginem iussu Senatus reparatam scribit Eutropius. A senatu id decretum fuisse indicat Appianus. Rubrium tribunum pl. rogationem ad populum de colonia Carthaginem deducenda pertulisse, auctor est Plutarchus in Gracchis. Nam cum mentores de hoc prodigio Appianus & Plutarchus. Eodẽ anno C. Gracchus) C. Sempronius Gracchus tribunatum plebis per biennium continuauit, ut notaui in argumento orationis de prouincijs Cos. eoq; tempore multas leges tulit, de quibus Appianus, Plutarchus, Liuius, Afcionius & Velleius. Minucio (successore) Hunc uidentur collegæ in Gracchi locum subiecisse, cum ille plurimis suffragijs tribunus pl. tertium creatus esset, quo de Plutar. Minucij huius meminit Florus li. 3, c. 15. Auctor de uiris illust. Minucium Rufum nominat. Quidam præco) Atilius præco Opimij consulis est in libro de uiris illustribus, qui à Plutarcho ὀπμιῶν ὑπάρχου τῆς κείνῃ & ἀτίμιῃ nominatur. In Appiani libris idem ἀτίλι & ἀτίλι dicitur. Ianium tanquam arcem) Hæc ita leguntur in ueteribus libris omnibus. Auentinum occupatum

In Quintum librum

omnes scribunt; cumque intelligendum ostendit
quod sequitur de cliuo publico, per quem in Auen-
tinum ascendebatur. D. Brutus) De quo su-
pra cap. 5. In templum Mineruæ.) Orosi-
us hic Mineruæ templum posuit pro Diane: in
quod Gracchum confugisse auctores sunt Appia-
nus, & is qui de uiris illustribus scripsit. Item Plu-
tarchus his uerbis, ὁ δὲ γούλιος ἀφ᾽ ἡμῶν ὑπὲρ ἑ-
δουὸς μάχῃ ὄμιλιθ', ἀλλὰ δυσαναγετῆρ' τοῖς γα-
νουλίοις, ἀνεχόμεν εἰς τὸ ἀρετῆς ἰερόν.
ἐκῆ δὲ βουλόμιθ' ἐκὸς τὸν αἰελεῖν, ἕως τῆν
πιστοτάτην ἑταίρων ἐκωλύθη, πομπώνη καὶ
λικιννίῳ. παρὲντις γὰρ οὕτως τό, τεξίφθ' ἀφέ-
λων, καὶ φεύγειν ἐπὶ ἡσυχίᾳ αὐτοῦ. id est, Pua-
gnantem Gracchum nemo uidit: sed is grauter se-
rens eum rerum statum in Diane secessit. ubi dum
sibi manus inferre parat, à fidelissimis amicis
Pomponio & Licinnio est prohibitus. hi enim cor-
ram cum adessent, gladium ademerunt, & ut sua-
ge se mandaret impulerunt. Interuentu Latorij)
Latorij restituumus ex optimo libro Gual-
theri, pro quo in ceteris mendose, Licetoris, legi-
tur. Origo erroris inde uenit, quod uulgo, Lea-
storium, pro Latorio scribunt. at in optimo illo
libro non modo hic, uerum etiam infra cap. 21.
est Latorius, ubi ita hoc nomen scribi debere osten-
demus.

demus. In Plutarchi loco, quem modo adduximus, λιωνίς haud dubie corruptè legitur, pro λοιτωρίς. Nam qui ibi Pomponius & Licininius, ij ab auctore de uiris illustribus & Valerio Maximo, libro 4. cap. 7. Pomponius & Latorius dicuntur. De Pomponij equitis R. fide in Gracchum lege Paterculum. Tandem sagittarij) τοξόται κρήτες, Plutarchus. In domum priuatam) ἐς ἐργαστήριον αἰσθητὸς γνωρίμω, in officinam hominis noti, Appianus. Gracchus diu profere.) Appia. γαλῆχος Ἀἰετὸς ἐπιλίπτος γαφύρας ἐς τὸ πέραν τοῦ ποταμοῦ καταφυγῶν εἰς ἄλλοσ πηδῆ ἐνὸς Δραπόντος, ὑπὲρ τοῦ Δραπόντος πηδῆ σφαγῆν καταλαμβανόμενῳ. id est, Gracchus per pontem sublicium trans Tiberim confugiens in lucum quendam cum uno seruo, cum ibi iam comprehenderetur, ceruicem seruo praebuit. Auctor de uiris illustribus lucum Furinae uocat: Plutarchus, ἐπεὶ ἄλλοσ τῶν ἑλευνῶν. Seruum Velleius & is qui de uiris illust. scripsit Euporum nominant, Plutarchus Philocratem. lege Valerium lib. 6. cap. 8. Flaccus adolescens) Q. Flaccum nominat App. quem impuberem legatum à patre missum in carcere necatum ait Cicero in Catilinam. Velleius, Iuuenis specie excellens, necdum duodeuicesimum transgressus annum, immunisque

In Quintum librum

delictorum paternorum, Fuluij Flacci filius, quem pater legatum de condicionibus miserat, ab Opimio interemptus est. In robore) Robur in carcere dicitur is locus, quo precipitatur maleficorum genus, Festus. Liuius lib. 38. Vt in carcere interfures nocturnos & latrones uir clarissimus includatur, & in robore & tenebris expiret. Ducenti quinquaginta) Hoc similis uero, quam quod Plutarchus scribit τετραλίσς fuisse interfectos.

In Caput xiiij.

Metellus Baleares) De Balearico bello Liuius libro 60. Florus libro 3. cap. 8. Domitius proconsul) Cn. Domitius Ahenobarbus Consul cum C. Fannio fuit anno DCXXXI. de bello quod cum Allobrogibus gessit Liuius lib. 61. Eutropius lib. 4. Suetonius in Nerone.

In Caput XIII.

Anno ab vrbe condita DCXXVIII)
Alijs hic annus est ab urbe condita DCXXXIII.
De bello Allobrogico Appianus in Celtica, Strabo libro 4. Liuius 61. Florus libro 3. cap. 2. Confecta pugna) Pugnatum est apud flumen Isaram ante diem VI Id. Augusti. Plinius libro 7. capite 50. Centum L. millia) Hic numerus est in nostris manuscriptis omnibus. Liuius ait ex Bituiti exercitu caesa nullia hominum CXX. Appianus quoque
δωδύκ.

Annotationes. ccxxij.

δ' αὐτὸς μὲν αὐτὸς edit. Q. Marcius Consul)
 Q. Marcius Rex consul cum M. Porcio Catone
 fuit anno CCXXXV. de re à Marcio gesta: Liuius
 libro 62.

In Caput XV.

Anno ab V. C. DCXXXIX.) Alijs est an-
 nus hic DCXLII. Bellum Iugurthinum ex Sallustio
 notum est. Legenda epitoma Liuiana 64. una cum
 sequentibus. In Orosio inuenies quaedam à Sallustio
 non ita expressa. Capfam ab Hercule Phœnice)
 Hercules Libys dicitur à Sallustio. Strabo lib. ult.
 καὶ τὸν δὲ γαζοφυλάκιον τῆς ἰουδαίας uocat.
 Tumultuosa pugna) Hac pugna Marius Iugur-
 tham & Bocchum apud Cirtam cecidit, ut ait Flo-
 rus lib. 3. cap. 1. XC millia armatorum) In
 magna uarietate numerum, qui est Gualteri libro,
 recepi. Nam et in meo scripto Eutropio, postquam
 scriptum est, Iugurtham & Bocchum à Mario pa-
 riter superatos esse, deinde additur, XC millia
 armatorum ad internitionem cecidit. Per Syllam
 legatum) Syllam questorem Marij omnes alij ap-
 pellant. Isdem diebus obscœnum prod) Hoc
 prodigium triennio ante bellum Iugurthinum eue-
 nit, M. Acilio Balbo, C. Porcio Catone Cos. anno
 DCXXXIX. ut scribit Obsequens. L. Heluius
 eques R.) Vulgo mendose contra omnium uetere-

In Quintum librum

rum librorum auctoritatem legitur, L. Aelius. Eadem iniuria Heluio facta erat, ab Aelio apud Liuium lib. 32. quam Sigonius uir acerrimus in huiusmodi monstribus conficiendis uindicauit. In Obscurentis prodigijs, Pompeius Heluius uitioso priore nomine legitur. Heluium recte hunc nominari etiam ex Questionibus Romanis Plutarchi cognoscitur: ubi uirgo haec fulmine icta Ἑλβία nominatur. Diaconus hoc prodigium cum Ciceronis oratu coniungit, credo quod uirgo illa Heluiae matris M. Tullij gentilis esset, qua de re plura dixeram in Ciceronis uita: quam ego publicassem, nisi eo tempore Seb. Corradi Egnatius fuisset editus. L. Veturius) Βετρίπιδ Βάρετος nominatur in libris Plutarchi, sed ego mallem legere Βετρίπιδ Βάρετος. Nam Porphyrio interpres Horatij in illud Satyr. 6. lib. 1. Sermonum, Vt si qui egrotet quo morbo Barrus haberi Et cupiat formosus, scribit Bararum incestum cum Aemilia uestali fecisse. T. Beatus Barrus Asculanus illis temporibus agnoscitur à Cicerone in Bruto. Duas praeterea uirgines) Liciniam & Marciam, Plutarchus & Liuius libro 63. Asconius in Milonianam. L. Calpurnius Consul) Casius Consul cum C. Mario anno D C X L V I in Gallia à Tigurinis occisus fuit, Liuius libro 65. Caesar libro primo de bello Gallico. L. quoque Pisonis) Anus L. Pisonis

Annotationes. Et xxiiij.

Pisonis Caesonini, in quem extat Ciceronis oratio, Caesar. Cæpio præcos.) Q. Seruilius Cæpio Consul cum Serrano fuit anno DCXLVII. quo M. Tullius Cicero Arpini est natus, Gellius libro 15. cap. 28. Centum M pondo auri) Lege Erasimum in prouerbio, aurum habet Tolosanum.

In Caput XVI.

Anno ab V. C. DCXLII.) Alijs hic annus est ab V. C. DCXLVIII. De re gesta cum Cimbris à Manilio & Cæpione Sallustius de bello lugurthino, Liuius libro 67. Florus libro 3. cap. 3. Eutropius libro 5. Velleius & alij. C. Manilius Consul, & Q. Cæpio proconsul.) Ita hæc in nostris exemplaribus scriptis omnibus leguntur, nisi quod pro Manilio, quem Gualtheri liber agnoscit, alij Manlium habent. Manilius hoc anno Consul erat, Cæpio, qui anno superiore Consul fuerat, iam prorogato imperio proconsul erat. Recte igitur Sigonius in Liuiana epitoma restituit, Ab ijsdem hostibus C. Manilius Consul, & Q. Cæpio proconsul uicti prælio, castrisque binis exiit sunt. In nostro manuscripto Eutropio initio libri 5. due uoces, Romani Consules, non leguntur, & recte absunt. Apud Velleium ego lego, Cum Cæpionem Manliumq; Cos. non ut est impressum, Cos,

In Quintum librum

M. Aurelius.) M. Aurelium Scaurum intelligit, qui ante triennium Consul fuerat, Liuius lib. 67. uulgo mendose M. Aemilius legitur. Q. Fabius Max. filium) Fabius Scruilianus uir censorius à filio dubie castitatis pœnas exegit, & punito pepēdit, uoluntario secessu conspectum patriæ uitando, Valerius li. 6. ca. 1. Cum iuxta Isaræ Rhodaniq; flumina.) Sic habent lib. uet. omnes. Plutarchus in Mario, τευχους στρατοπέδου πρὸς τὸ ποταμὸν ὑπὸ ποταμῷ. Castris munitis ad Rhodanum flumen. Aqua ad potandum deesset.) Hæc omnia accurate simul & copiose à Plutarcho explicata sunt. Ducenta millia armat.) Idem numerus cæso- rum & captorum est apud Eutropium. In epitoma Liuiana 68. capta dicuntur millia XC. Plutarchus ait cæso- rum & captorum fuisse amplius centum millia. Velleius amplius CL millia hostium truci- data refert. Teudobodus) In quibusdam anti- quis est, Theutodobus; sed in Eutropij libris est Teutobodus, apud Florum Teutobochus. Mulie- res eorum.) Lege Valerium Max. lib. 6. cap. 1. Hæc de Tigrinis & Ambronib.) Liuius, Flo- rus & Plutarchus Teutonas cum Ambronibus con- iungunt, eosq; à Mario cæsos ad aquas Sextias, Cimbros uero à Mario & Catulo in Italia uictos, Tigrinos, qui Noricos Alpes infederant, fuga di- lapsos tradūt. Annibalis secuti ingenium) Vide

Frontinum li.2.ca.2. Sol cum vento ortus) De hac re Plutarchus, qui scribit cum Cimbris pugnatum a.d.III.K.Sextil.LX.millia capta) LX, non XL est in uetustis nostris: item apud Liuium & Eutropiū. Plutarch. ἐάλωσαν ὑπὲρ ἑξ μυριάδας. Capti sunt supra LX millia. Inuenta est etiam quædam) De hac muliere Plutarchus, μίαν δὲ Φασίην ἢ ἀκρὸς ἕνυσσος κρημαίνω, τὰ παιδία τῶν αὐτῆς σφυρῶν ἀφ᾽ ἡμῶν ἀβρόχοις ἐκὰτέρωθεν ἤρτησθαι, id est, vnam aiunt de summo temone suspensam, filios pedibus eius laqueis alligatos utrinque pependisse. Poblicius siquidem Malleolus) Hic fuit e nobili familia, ex qua M. Poblicius Malleolus consul anno urbis DCXXI in Capitolinis Fastis inuenitur. In Liuij uetustis exemplaribus est etiam, poblicius Malleolus, ut testatur Sigonius. Insutusque in culleum) De hac pœna parricidarum Modestinus cap. 9. D. de lege Pompeia de parricidijs. Meminit cicero pro Roscio Amerino.

In Caput XVII.

Anno DCXLV.) Sextus Marij consulatus ex alijs annalibus cadit in annum DCLIII. Qui eum cenforem.) Q. Metellus censor Marco v. consule Saturninum Tribunicium notauit. tumq; a multitudine incitatus contumelijs affectus fuit, Cicero pro Sextio, Valerius li.9.ca.7. Appianus li.I.

In Quintum librum

A. Nonium) Ita scripsi, cum in manuscriptis quibusdam Annonium, in alijs Anunium legeretur. Nam Appianus hunc ἄννιον uocat, et in Plutarchi Mario ὁ ὄνιον φόνος, pro ἐννιον, mendose legitur. Corrupte etiam apud Florum li. 3. ca. 16. est, Annio, una litera omissa, cum sit legendum, A. Nonio. Die dicta.) Diem Metello saturninus dixit, quod in eius legem agrariam iurare nolisset, Cic. pro Sext. Liuius li. 69. Appianus, Plutar. & alij. P. Mettium) In hoc nomine describendo secutus sum optimum librum Cor. Gualtheri. Alterum consullem.) L. Valerium Flaccum. Nam C. Mario L. Valerio Cos. Senatus Remp. defendendam dederat, Cicero Catilin. 1. Philip. 8. Sed historiam pleniorē lege pro Rabirio perduellionis reo. Marius fistulas.) Cicero, Marius fistulas, quibus aqua suppeditabatur Iouis Opt. Max. templis ac sedibus, praecidi imperauit. Plutarchus, ἐὼν ὄχτρος ἀπέκτελε. Circa Saufeium.) C. Saufeium, Cicero; γαλιου σαφήιον, Appianus. In curiam.) In curiam Hostiliam, Velleius Pater. c. Furius Tribunus pl.) πόλιος φάειος δέμαρχος ἀδ' ἑλαδιέες πατρὸς, ἀμ' ἑλαδιέες, P. Furius Tribunus pl. ne patre quidem ingenuo, sed libertino natus, Appianus. Cicero pro Rabirio, hominem omnibus insignem notis turpitudinis appellat. Rutilius vir integerrimus.) P. Rutilius Rufus, qui consul fuit anno

Annotationes. ccxxvj.

D CXLV III, cum illo nemo neq; integrior esset in ciuitate, neque sanctior, conspiratione publicanorum (quibus nihil agere in Asia prouincia sua permisserat) in iudicium uocatus, Socratem imitatus nemini supplicare uoluit; sed ne ornatius quidem aut liberius causam dici suam, quam simplex ratio ueritatis ferebat. Lege Ciceronem li. 1. de Oratore, & in Bruto, Valerium li. 6. ca. 4. Asconium, Velleium & alios. Qui Smyrnam commigrans.) Hinc Ouidius li. 1. de Ponto, Et graue magnanimi robur mirare Rutili, Non usi reditus cōdicione dati. Smyrna uirum tenuit, &c. Rutilium uero cum Smyrna exularet, ciuitatis eius ciuem factum fuisse, Cicero pro Balbo auctor est.

In Caput XVIII.

Anno ab V. C. DCLIX.) In Fastis Capit. hic annus est ab V. C. DCLXII. quo M. Liuius Drusus Tribunus pl. seditionem commouit, qua de Liuius li. 71. Appia. li. 1. Florus lib. 3. ca. 17. Velleius li. 2. lege prefationem Ciceronis in tertium de Oratore. Prodigia dira) De his prodigijs Iulius Obsequens. Cic. quoq; li. 1. de Diuina. refert nonnulla prodigia, quae Sisenna initio belli Marsici exposuerat. Drusus tātis malis anx.) Drusus in atrio domus suae cultello percussus, qui affixus lateri eius relictus est, intra paucas horas decessit, Vellei. Seneca de breuit.

In Quintum librum

uita ait, illum uulnere per inguen accepto collapsum, aliquo dubitante, an mors uoluntaria esset in illo, an tempestiua. Lege preterea Plinium lib. 28. cap. 9. & Auctore de uiris illustr. C. Seruilius) C. Seruium, uulgo mendose habent libri, idemque mendum est in Velleio. Liuius lib. 72. Q. Seruilius proconsulem, Appianus σεξιλιον αὐτοπαιτον uocat. Papius Mutilus) Papius Mutilus est apud Velleium: sed Appianus γάϊον παππιου μούτλου nominat, Diod. in excerptis libri 37. γάϊον ἀπαυτιου μούτλου. Iulius Caesar) L. Iulius Caesar cos. pro quo Appianus Sex. Caesarem habet, Vide Liuium lib. 73. Tolenus fluuius) Appianus scribit Rutilium & Marium ad Lirim fluuium non ita magno interuallo disiuncta castra habuisse, Mariumque cladem Rutilij ex cadaueribus, quae eo flumine deferebantur coniecisse, Marius deinde sex millia.) Huius praelij, quo Marius sex millia hostium caecidit, meminit Plutarchus in eius uita. Senatus laticlauius.) Sic libri uet. Liuius lib. 74. ait propter hanc uictoriam Romae pretextas, aliaque magistratum insignia sumpta esse. Cato praetor Etruricos.) Haec quoque uulgo confuse leguntur, quae in exemplaribus antiquis sunt distincta. uide Liuium. Dux Iudacilius) γάϊος Ἰουδακίλιος, Appia, qui cum Asculi uenenum hausisset ait. Postumius Albinus.) De huius A. Postumij Albini caede Valerius

lerius lib. 9. cap. 8. C. Gabinius.) A. Gabinius dicitur Liuij lib. 76. Caij prænomen ab uno manuscripto abest. Pompædij) Ita est in Gualtheri libro Appianus κείντον πομπαιδίου appellat, qui in Liuij & Velleij libris Silo Popædij dicitur. Apud Plutarchum in Apophthegmatis πομπίου σίλων, in Mario πομπίος σίλων mendose legitur. Apud Diodorum recte, κεί. τ. πομπαιδίου σίλων. A C. Sentiō prætorē.) Σέντων ὁ στρατηγὸς τῆς μακεδονίας est apud Plutarchū in Sylla. de quo Cicero Verrina. 5. Modo C. Sentiū uidimus, hominem uetere illa ac singulari innocentia præditum, propter caritatem frumenti, quæ fuerat in Macedonia, permagnam ex cibarijs pecuniam reportare. Aduerbiū, infeliciter, quod in nullis manuscriptis legitur, atque inepte additum fuit, deleuimus.

In Caput XIX.

Anno ab V. C. DCLXII.) Ita numerat Eutrop. li. 5. alijs est annus DCLXV. quo L. Cornelius Sulla, & Q. Pompeius Rufus cōsules fuerunt. Alij XXX, alijs XL.) Si à Sulla & Pompeio numeres ad Pisonem & Messallam cōsules, quibus Pompeius confecto bello Mithridatico triumphauit, inuenies annos XXVI. Sed Florus lib. 3. cap. 5. scribit Mithridatem annis XI. restitisse.

Appia

In Quintum librum

Appianus in Mithridatico ait hoc bellum gestum annis XLII. In Campania tamen) Nola pertinacissime arma retinebat, exercituq; Ro. obsidebatur, Velleius. Gratidium Marij legatum) Grati-
dium à Mario legatum missum ad Syllam accipien-
darū legionum causa milites trucidarunt, Val. li. 9.
ca. 7. Plut. in Mario scribit, missos ab ipso duos tri-
bunos milit. qui sylle exercitū acciperent, eosq; à
milit. interfectos. Sulpicius Marij collega) P. Sul-
picius tribunus pl. legē tulerat, ut Mario bellū Mi-
thridaticum decerneretur, atq; auctor seditionis fu-
it, Liuius li. 77. Vellei. 2. Valer. li. 6. ca. 5. Appi. li. 1.
Plut. in Mario & Sylla, Cic. in Bruto, & alijs. In
Mniturnensium pal.) Lege præter eos, quos nomi-
nauit, Cic. pro Sextio et in Pisonē. Cinne Consulij
L. Cornelius Cinna consul cū cn. Octauio fuit post
Sylle consulatum. à quib. bellum Octavianum com-
motum est, cuius meminit Cicero li. 2. de Nat. deor.
Lege Plutarchum in sylla, Appi. li. 1. Liui. 79. & 8.
Velleiū, Flor. Eutrop. & alios. Partem Sertorius)
De Q. Sertorio Plutarchus in eius uita. Coloniam
Ostiensē) Hoc scribit Appianus li. 1. Plutarch.
in sylla, Liuius li. 79. Antium & Ariciam) ἀν-
τιον & ἀρικια κὰ λανθῆσιον, Appianus. Nobil-
lissimos quosque.) In his fuerunt tres Orato-
res Q. Catulus, M. Antonius, C. Iulius Cæsar, de qui-
bus Cicero in Bruto. Tum quoq; Octavius & Me-
rula

vula consules, crassus pater & filius, multiq; alij
interfecti: de quibus Appia. li. 1. Liuius 80. Lucan.
li. 2. Velleius, & alij. Cum Cinna tertium Col.)
Anno urbis DCLXVII, quo C. Marius VII, Cinna
iterum Consul fuit. ac Marius quidem initio Con-
sulatus idibus Ianuar. decessit, Liuius li. 80. Plutar-
chus in Mario. in eius locum successit L. Vale-
rius Flaccus, de quo libro seq. Introducta per Ma-
rium fugit.) Appianus scribit seruos, qui propo-
sita libertate ad Cinnam perfugerant, cum rapina
atq; cadis modum nullum facerent, ipsius iussu a
Gallis trucidatos fuisse. Plutarchus tradit Serto-
rium ad quatuor millia seruorum, quos Marius in
bello socios, in tyrannide satellites habuerat, inter-
fecisse. Cinna quartum Consul.) Cinna in quar-
to consulatu Ancone ab exercitu suo lapidibus oc-
census est, Liulus lib. 83. Appianus 1. Plutarchus in
Pompeio & alij.

In Caput XX.

Septem millia tunc Ro.) Eundem numerum
edit Eutropius, VII millia de exercitu Norbani cæ-
sa tradit quoq; Plutar. Appianus uero scribit mili-
tum Norbani millia sex, Sylla Lxx cecidisse. Fa-
bius Adrianus.) Adriani huius meminit Cicero
Verr. 3. ubi Asconius ita scribit, Cinnanis tempori-
bus cum C. Fabius Adrianus, ut alij aiunt, Legatus,
ut a liij

In Quintum librum

ut alij putant, pro prætor, uel prætor, prouinciam
obtineret Africam, Utica in prætorio suo uiuus
ustus est, quod corrupto seruitio ciuitatis illius de
principum nece conspirasse diceretur. De eodem
Liuius lib. 86. Valerius lib. 9. ca. 10. Damasippus
prætor.) Solus Appianus hunc prætorem Bru-
tum nominat, quem Liuius lib. 86. Velleius 2. Va-
lerius li. 9. cap. 2. L. Damasippum nominant. Cicero
quoq; ep. 21. lib. 9. ad Patum ita scribit, Nam præ-
ter hunc C. Carbonem (Cn. Carbonem uulgo cor-
rupte legitur) quem Damasippus occidit, ciuis è
Rep. Carbonum nemo fuit. Q. Metellus Carrina-
tis cop.) Q. Metellus Pius Carrinatem legatum
ad Aesim, quem Appianus ἀσίου ποταμοῦ appel-
lat, fudit. Apud Plutarchum in Pompeio est ἀσίου
ποταμοῦ, corrupte ut opinor: ad quem Carbonis
equitatum in fugam coniectum scribit. Apud Sa-
criportum) De uictoria Syllæ apud sacriportum
Liuius lib. 87. Velleius lib. 2. Florus lib. 3. cap. 21.
Marius iunior, Setio à Sylla occupato, prope castra
posuit, cumq; cedendo ad sacriportū uenisset, aciem
instruxit, ut scribit Appian. qui Sacriportum ἰδὸν
λίμνα uocat. Plutar. in Sylla præliū hoc ad Signi-
um commissum fuisse ait. Signium & setium fini-
tima oppida inter uiam Latinam & Appiam collo-
cat Strabo lib. 5. Cæsa sunt XXV. millia) xx
millia partis aduersæ hoc prælio se interfecisse
Sylla

Annotationes. ccxxxiiij

Sylla scripsit, auctore Plutarcho, idemq; numerus est apud Eutropium. Metellus Norbani agmen) Hoc praelium commissum fuisse apud Fauentiam, scribit Velleius. Lucullus cum à Quinto) vulgo mendose Quinto legitur. De uictoria M. Luculli apud Fidentiam Velleius & Plutar. in Sylla. Plus quam decem millia) ὀκτὰ κ' αἰλίους ἐπὶ μνείαις, Plutar. Cum Lamponio) Lamponij nomen in Orosij libris uarie deprauatū fuit, sed apud Liuiū, Appian. Plutar. Florum et Eutrop recte legitur. De pugna ad portam Collinam cum Lamponio Lucano & Telesino Samnite lege etiam Velleium. Ad horam diei nonam) ἄδ' ὄν εἰς ὥραν δεκάτω ἡδὲ τῆς ἡμέρας κατὰ τὴν ἐφ' ἑσπέρης, Plutarchus.

In Caput XXI.

Tria millia hominum) In uno manuscripto est, IIII millia, fortasse pro, VII millia, errore manifesto & uulgari. Nam Augustinus de Ciuit. dei lib. 3. c. 28. VII millia edit, Liu. li. 88. VIII millia, Plut. in Sylla ἑξακκ' αἰλίους, Valerius li. 9. ca. 2. quatuor legiōes. In meo Floro manuscripto ita legitur, Quatuor millia deditorum inermium ciuium in uilla publica interfici iussit. cum uulgo mendose legatur, in uia publica. quod mendum ē Liuiana epuoma si gonius quoq; sustulit. Q. Catulus palan.) palam, additur quoq; in Diaconi additionibus ad Eutropi

In Quintum librum

um. Ceterum pro Q. Catulo Plutarchus C. Metellum habet. L. Fulvidio) Huius meminit Florus, quem Plutarchus ἀφιδίου appellat. Prima proscriptio LXXX hominum fuit) Vulgo contra veterum librorum auctoritatem legunt, LXXX millium hominum. Plutarc. in Sylla, ὁ δ' ἔν σύλλας ἐυδύς ὀγδοήκοντα πρὸς ἑξακτα. Sic enim legendum, non πρὸς ἑξακτα, ut est impressum. M. Marium.) M. Marium praetorem, nominat Valerius lib. 9. ca. 2. Marium ducis ipsius fratrem, Florus. de crudeli eius interitu Lucanus. lib. 2. P. Latorius.) Hunc puto esse illum, quem Sylla Consul cum Mario seniore proscrispsit, quemq; Appianus λαίτωρος nominat. Esse aut scribendum, Latorium, non Lectorium cognoscitur e libris graecorum, & antiquis Latinorum; itemq; ex Fastis Capitol. in quibus anno urbis CDXCVI est M. LAETORIVS. M. F. M. N. PLANCIANVS magister equitum cum Dictatore Q. Ogulnio Gallo. Valerius Maximus hunc non P. Latorium, sed M. Pletorium nominat. & in nonnullis Orosij libris Latorij praenomē cum nomine ipso iungitur. Cum Teletino) Idem est in epitoma Liviana. Sed alij aliter de Marij morte scripserunt, ut est apud Velleiū. A Cossura intula) Cossura, non Cofyra est in manuscriptis duobus: nam in uno mense corsica legitur, sicut in epitoma 89. coreyra. Appianus, καὶ ἑσθονα δ' ἐκ λιβύης ἐς σικελίαν μὲν πολλῶς

Annotationes CCXXXIII

πολλὰ ἐπιφανῶν, καὶ ἀπ' αὐτῶν ἐκκρούσαν
 ἡσυχίαν ἐπιφανῶν, τῶν ἑμῶν τιμῶν ὁ πομπικὸς
 Ἰσθμιαλῶν. id est, Carbonem ex Africa in
 Siciliam multis nobilibus comitatum, atque inde in
 Cossuram fugientem Pompeius submissis quibusdam
 comprehendit. In lapidibus Capitol. extant nauales
 triumphī Ser. Fulvij Nobilioris, et M. Aemilij Pauli
 de Cossurensibus & Pœneis an. CDXCIX. Hier-
 tam Numidiæ regem) Hiertam habent omnes
 libri manuscripti, eundemq; antiquus meus Eutro-
 pius Hierdam nominat, cum impressi Hiartam, Plu-
 tarchus Ἰαέρταρ, epitoma Hieram edat.

In Caput XXII.

Creatis itaq; P. Servilio) P. Servilius Vatia,
 & Ap. Claudius pulcher Consules fuerunt anno
 DCLXXIII. usq; Consulib. creatis Sylla Dictatura
 se ultro abdicavit, Appianus libro 1. Plutarchus in
 Sylla. Aut Crixi) De Crixo gladiatorum duce
 infra capite ult. dicemus. In impressis vulgo male,
 aut Crassi, legitur. Sylla mortuo Lepidus) M.
 Aemilius Lepidus & Q. Lutatius Catulus Coss. fue-
 runt an. urbis DCLXXV. de quibus Sallust. li. 1. hist.
 Res populi R. M. Lepido, Q. Catulo Consulibus mi-
 litie & domi gestas composui. De diffensione horū
 Consulium Cicero Catil. 3. Livius li. 90. Appianus
 1. Plutar. in Sylla & Pompeio, Eutrop. alij. Brutus

In Quintum librum

in cisalp) Hic est M. Iunius Brutus M. Bruti, qui
Cesarē interfecit, pater, Plut. in Pompeio et Bruto.

In Caput XXIII.

Anno ab V. C. DCLXXIII.) Annum intel-
ligit, quo Lepidus et Catulus consules fuerunt, quē
nos iam DCLXXV post Romā conditam nominavi-
mus. ijs uero Cos. quatuor hęc bella exorta fuisse
Eutrop. initio li. 6. auctor est. Sertorius siquidē
De bello sertoriano Appian. li. 1. Plutarchus in ser-
torio & Pompeio, Liu. lib. 90. & deinceps, Florus
li. 3. ca. 22. Eutrop. li. 6. & auctor de uiris illustrib.
Domitius ab Hirculeio.) Hirculeius est in no-
stris manuscriptis Orosij, Eutropij & Flori libris.
Hirculeium questorem nominat Lilius li. 90. eun-
dem Plutarchus in sertorio intelligit his uerbis,
δεμίτιος δὲ καλεῖσθαι (fortasse καλεῖσθαι) ἀνδρῶν
παπυῖν ὅντα τῆς ἐτέρας ἰκνησίας ἢ τῆς ταμίου
καταχρησάμενοι. Meminit ibidem Plutarchus
Thorani legati Metelli, quem Sertorius cum ex-
ercitu cecidit. In meo etiam Floro manuscripto le-
gitur, Cum hinc Domitius & Thorius, inde Hir-
culeij præludrent. ubi impressi habent, cum hinc
Domitius & cohortes. Manilius procos.) Ma-
nilius est uno in manuscripto, Manlius in ceteris.
Apud Plutarchum est, ὡς ἐλεούκιον μὲν λόλλιον
ἐκ τῆς ἀπὸ νερβῶνα γαλατίας ἐλθεῖν αὐτῶν
βουδὸν

Annotationes. ccxxxv

Βονθόν. ubi Sigonius legit, ὡςτε λέυ' κίου μωνί λιον.
 Apud Pallantiam) In alijs est, Polentiam, mendo
 se. De pallantia Strabo lib. 3. de Pallantinis Plinius
 lib. 3. ca. 3. De Lauronis excidio Plutarchus & Ap
 pianus. Reliquum agmen Lauron.) Plutarchus
 aliter in Sertorio, scribens ipsum Lauronensibus pe
 percisse, eosq; dimisisse. Non proconsule) Lege
 Plutarchum in Pompeio. Hirculeius cum Me
 tello) De Metelli uictoria contra Hirculeium Li
 nius lib. 91. Frontinus lib. 2. Stratagem. Memmius
 quæstor) Memmium in agro Seguntino interfe
 ctum ait Plutarchus in Sertorio. De Memmio que
 store Pompeij Cicero pro Balbo. Perperna) Per
 perna, non Perpenna, scribi debere testimonio sunt
 Fasti Capitolini, in quibus anno DCLXI cum Clau
 dio Pulchro Consul M. PERPERNA compara
 tur. idemq; à Dione li. 41. πδρ πέρνας appellatur.
 unde non est dubium quin apud Plutarchum & Ap
 pianum librarij pro Perperna substituerint πδρ
 πέννας. Sertorius decimo demum an.) In Eu
 tropij libris scriptum est, Sertorium octauo deci
 mo anno à suis occisum esse. sed Cuspinianus recte
 corrigit octauo demum anno. Nam & Appianianus
 de re gesta cum Sertorio ita scribit, λειπόμεν' δ' ὅτι
 τῶν συνλειώμε' ἔργων δ' ὁδρωρίου γενόμενον ὄκ
 τάλειτε. Ac Sertorius quidem octauo sui ducatus an
 no interfectus, bellum uero decimo confectum fuit,

In Quintum librum

auctore Liuius li. 96. Macedonicū bellum Clau-
dius) Hic est ap. claudius pulcher, quē consulē
cum P. Seruilio fuisse diximus ca. super. de re ab eo
gesta, Liuius lib. 91. Eutrop. 6. Vnde cum animo
æger, & curis) Hec lectio est in omnib. nostris ma-
nuscriptis. cuius loco in alijs impressis corrupte le-
gitur, Vnde cum hæc animo gereret, curis circums-
eptus &c. Succesor Scribonius) C. Scribonius
Curio, qui cū Cn. Octauio Consul fuit anno DCLXX
VII, Ap. Claudio in Macedonia successit, Eutr. li. 6.
Liui. li. 92. & 95. Triumphus Curionis è Macedonia
meminit Cicero in Pisonem, P. Seruilius ex Con-
sule) De Seruilijs Consulatu dictum est supra. Ex
consule, id est Consulatu iam perfunctū missum ad
ciliam & Pamphylia scribit etiam Eutrop. Ex
consule, ὁπὲρ ὑπὸ τῆν, in græca Digestorum præ-
fatione dicitur. Phaselim euertit) Phaselidis no-
men uulgo corruptum est. Dionysius,
Ἀλλὰ δ' ἐξείκας παμφυλίδες εἰσὶ πόλεις,
Κόρυκος πρὸς γὰρ, ὅλωι μάλιστα φασηλῆς.
Sallust. li. 1. histor. res à Seruilio gestas describens,
Ad Olympum atq; Phaselida. item, ad Corycum di-
xit, auctore Prisc. li. 15. Cicero Verr. 5. Phaselis illa
quam cepit P. Seruilius, non fuerat urbs ante cili-
cum, atq; predonum, &c. Cosconius procos.)
De rebus à Cosconio gestis Eutrop. li. 6. ubi libri ei
Cnei prænomen dant, perperam, ut opinor: est enim
hic

Annotationes. ccxxxvij.

hic C. cosconius, cuius literis planum factum fuit
legionem esse à Bulbo sollicitam in Illyrico, ut te-
statur Cicero pro cluentio.

In Caput XXIII.

Anno ab V.C.DCLXXIX.) Eutropio hic
annus est DCLXXVIII, alijs DCLXXX. quo consules
fuerunt, M. Terentius Varro Lucullus, & C. casti-
us. (Gladiatores LXXIII.) Eundem numerum
habet Liuius & Eutrop. Appian. μονομαχους ἱε-
ραμικυνητα, Plutarch. in crasso ὀγδοῦκοντα δυοῖν
δύοντας. Crixo & Oenomaο) Ita hos duces no-
minandos esse non modo Appianus, uerum etiam li-
bri uetusti probant. Clodij prætoris) Claudium
Pulchrum legatum habet Liuius lib. 95. Clodium
Glabrum Florus libr. 3. cap. 20. κλώδιου στρατη-
γῶν Plutarchus. In exequijs captiuæ). Appia-
nus ἑὲ σπαρτακος τριακοσίς ρωμαίων ἀ-
χμαζήτους ἑναγίσεις κρήξυ δύοδεκα μυριασι
ῥωμαίων πεζῶν ρώμιω ὑπὸ πύργῳ. spartacus,
ubi trecentos captiuos Roman. Crixo inferias mi-
sit, cum cxx millibus peditum Romanorum ad ur-
bem contendit. Hinc Florus, Defunctorum prælio
ducum funera imperatorijs celebrauit exequijs,
captiuosq̄ue circa rogum iussit armis depugnare.
Gellius Crixum.) Crixum circa Garganum
montem oppressum fuisse, Appianus scribit.

In Quintum librum

à quo & Plutarcho plura pete. Ad caput Silari)
De silaro, qui & silaris dicitur strabo libro quin-
to extremo, Plinius lib. 3. cap. 103. & lib. 3. cap. 5.
De numero interfectorum Liuius lib. 97.

PAVLI OROSII

HISPANI ADVERSVS PA-
GANOS HISTORIARVM

LIBER VI.

*Vnum esse deum tam gentilium quàm Christiano-
rum iudicio. Caput I.*

OMNES homines cuiuslibet
vel sectæ, vel vitæ, vel patriæ
ita semper ad prospectū pru-
dentię naturali bono erigun-
tur, vt oblectamento corpo-
tis rationale mentis, et si non
actu præferant, iudicio tamen præferendum
sciant. Quæ mens ratione duce illustrata in
medio virtutum, quibus genuino fauore,
quamuis vitijs inclinetur, assurgit, scientiam
dei quasi arcem prospicit. Deum enim quili-
bet hominum contemnere ad tempus potest,
nescire in totum non potest. Vnde quidam
dum

Liber Sextus. ccxxxvij

dum in multis deum credunt, multos deos in discreto timore finxerunt. Sed hinc iam vel maxime cum auctoritate veritatis operante, tum ipsa etiam ratione discutiente discessum est. Quippe cum & philosophi eorum, vt de nostris sanctis fileam, dum intento mentis studio quærent, scrutanturq; omnia, vnum deũ auctore omnium reppererunt, ad quem vnum omnia referuntur. vnde etiam nunc pagani, quos iam declarata veritas de cõrumacia magis quàm de ignorantia conuincit, cum à nobis discutiuntur, non se plures deos sequi, sed sub vno deo magno plures ministros venerari fatentur. Restat igitur de intelligẽtia veri dei per multas intelligendi suspiciones confusa dissensio, quia de vno deo omnium penè vna opinio est. Hucusq; humana scrutatio, et si cõ labore deliberare potuit: at vbi ratiocinatio defecit, fides subuenit. Nisi enim crediderimus, non intelligemus. Ab ipso audias, ipsiq; deo credas, quod verum velis scire de deo. Ita que idem vnus et verus deus, in quem omnis, vt diximus, & si ex diuersis opinionibus selecta cõcurrit, mutans regna & disponens tempora, peccata quoq; puniẽs, quæ infirma sunt mundi elegit, vt confundat fortia, Romanũq; imperiũ assumpto pauperrimi status pastore

Pauli Orosij.

fundauit. Hoc per reges & consules diu pro-
uectum, postquam Asiæ, Africæ atque Euro-
pæ potitum est, ad vnum imperatorem, eun-
demque fortissimum & clementissimum, cum
cetera sui ordinatione conegessit. Sub hoc impe-
ratore, quem omnes fere gentes amore & ti-
more permixto iuste honorarent, deus verus,
qui superstitione sollicita ab ignorantibus co-
lebatur, magnum illum intelligentiæ suæ fon-
tem aperuit; propriusque per hominem
docturus homines filium suum misit operan-
tem virtutes, quæ præcellerent hominem, co-
arguentemque; dæmonas, quos aliqui deos pu-
tauissent; vt qui ipsi tanquam homini non
credidissent, operibus tanquam * dei crede-
rent.; deinde, vt in magno silentio ac pace la-
tissima inoffense & celeriter noui nominis
gloria, & annuntiatæ salutis velox fama per-
curreret; vel etiam, vt discipulis eius per di-
uersas gentes euntibus, vltroque; per cunctos sa-
lutis dona offerentibus, obeundi ac disferen-
di, quippe Romanis ciuibus inter ciues Roma-
nos, esset tuta libertas. Quod ideo cōmemo-
randum putauit, quia hic sextus libellus vsque;
ad Cæsarem Augustum, de quo hæc dicun-
tur, extenditur. Quod si aliqui hanc lucidissi-
mam rationem irritam putant, suisque dijs
porius

Liber Sextus. ccxxxviiij

potius assignant, quos primum prudentia elegerint, deinde præcipuo cultu inuitarint, vt sibi per eos amplissimum hoc pulcherrimumque imperium conderetur: sic enim iactitant, quia ipsi optimo genere sacrorum emeruerint præcipuum deorum fauorem; quibus ademptis vel prætermiſſis, discesserint omnes adytis arisq; relictis dij, quibus imperium hoc steterat: vnde quãuis reuerentia sanctitatis tuæ multa fortissime verissimeque differuerit, tamen & mihi locus exigit, vt pauca subijciam. Si Romani colendo deos emeruerunt fauorem deorum, & non colendo amiserunt, vt ipse Romulus parens Romæ inter tot mala ab ipso ortu suo ingruentia saluus esset colendo quis meruit? An Amulius auus, qui exposuit ad necem? An pater, qui incertus fuit? An Rhea mater stupri rea? An Albani parentes, ipsa quoq; ab initio Romani nominis germina persequentes? An tota Italia, quæ per quadringentos annos dum audere potuit excidio eius inhiauit? Non, inquiunt, sed dij ipsi, quia se colendos sciebant, futuros custodiere cultores. Ergo præscij sunt. Si præscij sunt, cur hoc imperium inter tot annorum sæcula eo potissimum tempore ad summam potentiam arceperduxerunt, quo se ille nasci inter homines atq;

agnosci

Pauli Orosij

agnosci vt homo voluit, post huius nomen & ipsi pronihilo contempti sunt, & cum vniuerso mundo etiam illi, quos ipsi prouexerant, currerunt? Sed humiliter obrepfit, inquit, & latenter intrauit. Latentis & humilis vnde tam celebris fama? tam indubitata fides? tam manifesta potentia? Signis quibusdam & virtutibus mentes hominum superstitione sollicitas cepit & tenuit. At hæc si potuit homo, dii magis posse debuerunt. An quia ille hanc potentiam à patre sibi traditam prædicabat, peruentum est aliquando ad intelligentiam illius noti & ignoti dei, quam apprehendere, vt dixi, nemo nisi per ipsum potest? Nec quisquã potest nisi qui toto se perspecto ac despecto, conuersus ad sapientiam dei omnẽ quærendi rationationem transfulerit ad credendi fidem. Veruntamen breuiter discutio: Dij isti, quos tantos ferunt, vt Romanam Rempub. & propitij prouexisse, & auersi afflixisse videantur, eo certe tempore, quod palam constat, quo nasci Christus voluit, & annuntiari gentibus cæpit, deuotissime atque intentissime colebantur. Ita illi consulentes & sibi & cultoribus suis, non potuerunt vel reprimere, vel repellere superstitionem eius, propter quam spernendos se cultoresque suos destituendos viderent:

derent: quanquam si ab inuitis danda venia,
nec deserendi fuerunt; si à voluntarijs seruan-
da præscientia, nec prius fuerant adiuuandi.
Hoc factum est, inquit: nam excitauimus
gentes, accédimus reges, instituius leges, di-
spoluimus iudices, præparauimus pœnas sup-
plicijs & crucibus, orbem totum sciuati sum-
mus, si quo modo Christianum nomen & cul-
tus, vniuerso mundo posset abradi. Hoc eate-
nus factum est, donec sæcunda crudelitas eo-
usque inter tormenta ac per tormenta profice-
ret, quandiu ipsum regium culmen, per quod
solum prohiberi potuerat, occuparet. Et quid
postea consecutū est? Imperatores, inquit,
Christiani cessare sacra, & claudi templa ius-
serunt, atque ideo excessere omnes adytis,
arisq; relictis dijs, quibus imperiū hoc steterat.
O quanta & quàm inoffensa lux veritatis est,
si non aduersus eam vitro sese offerentē imbe-
cilli infelicitè oculi clauderentur. Si Christia-
na fides per multa retro tempora fauientibus
vndiq; aduersum se gentibus, regibus, legi-
bus, cædibus, crucibus ac mortibus reprimi
nullo modo potuit, immo vt dixi, inter hæc
& per hæc creuit; cultus autem idolorum iam
quodam modo ex se deficiens ac sibi erube-
scens ad vnā clementissimam iussionem sine
vllō

Pauli Orosij

ullo pœnali terrore cessauit; cui dubium est,
hoc per istius intelligentiæ demonstrationem
de creatore suo tandem innotuisse creaturæ, q̄
illa eatenus per varias ratiocinationes mentis
intentæ quamlibet alijs offuscata quæsierit, ac
per hoc statim amori eius, quem etiam igno-
rans dilexerat, inhæsisse? Nec igitur mirum
est, si in magna familia inueniuntur aliqui ser-
ui, qui consuetudine, lasciuiaq̄; seductorum
assuefacti, patientia domini sui ad contem-
ptum ipsius abutantur. vnde & merito deus
vel ingratos, vel incredulos, vel etiam contu-
maces varijs correptionibus arguit: quod sem-
per vtique fatendum est, tunc tamen præci-
pue, quando adhuc per vniuersum mundum
nulla erat ecclesia, quæ interuentu fidelium
precum meritas mundi pœnas, iustumq̄; iu-
diciū dei, exorata ipsius clementia, tempe-
raret. vnde etiam hæc, quæ mala hominibus
videntur qualiacunq̄; sunt, grauiora sine du-
bio omnia fuerunt, sicut ipso, quo cœpta sunt
ordine, probabuntur. Bellum Mithridati-
cum, vel, vt verius dicam, belli Mithridatici
clades multas secum inuoluens prouincias tra-
cta & protenta per quadraginta annos fuit.
Nam sexcentesimo sexagesimo secundo (vt
dixi) anno ab vrbe condita, quo etiã primum
ciuile

Liber Sextus *ccxxxix*

ciuile bellum ceperat, inardescens, consulatu Ciceronis & Antonij, vt verbis poetæ optimi loquar, Barbarico vix consummata veneno est. Sed in his temporibus, triginta gerendi belli inueniuntur anni. Qualiter autem XL. à plerisque dicti sint, non facile discernitur.

*Prosequitur hic bellum Mithridaticum,
quod Sylla confecit.* CAPVT II.

IGitur Mithridates rex Ponti atque Arme-
niæ, postquam Nicomedem Bithyniæ re-
gem amicum populi Romani regno priuare
molitus est, atque à senatu monitus, si facere
tentaret, bellum sibi à populo Romano infe-
rendum fore, iratus Cappadociam continuo
peruasit: atque expulso ab ea Ariobarzane
rege, cunctam prouinciam igni ferroque va-
stauit. Bithyniam deinde pari clade corri-
puit, Paphlagoniâ simili exitu afflixit, pulsus
ex ea Pylæmene & Nicomede regibus. Post
cum venisset Ephesum, crudeli præcepit edi-
cto, vt per totam Asiam quicumque inuenti es-
sent ciues Romani, sub vna die omnes ne-
carentur. Et factum est. Nec explicari aut
comprehendi vlllo modo verbis potest, quæ
tunc multitudo Romanorum ciuium cæsa
sit, quis mæror plurimarum prouinciarum,
quis gemitus occidendorum pariter atque
occiden

Pauli Orosij

occidentium fuerit, cum singuli quique aut prodere innocentes hospites & amicos, aut ipsi periclitari pœna hospitem cogentur. Archelaus quoque dux Mithridatis cum centum viginti millibus peditum atque equitum in Achaiam præmissus, Athenas cunctamque Græciam partim vi, partim deditioe obtinuit. Sylla cui post consulatû Mithridaticum bellum obuenerat, Archelaum apud Piræum Atheniensium portum septemplici muro comunitum diu obsedit, ipsam Atheniensium urbem vi cepit, ac postea iusto prælio cum Archelao confluit. Centum & decem millia de exercitu Archelai interfecta, vix decem millia superuisse referuntur. Comperta clade Mithridates lectissima septuaginta millia militum Archelao in subsidium misit ex Asia. Secundo prælio XV millia ex his interfecta sunt, ibique Diogenes Archelai filius trucidatus est. Tertio bello omnes copiae quas Archelaus habebat, extinctae sunt. Nam viginti millia militum eius in paludem pulsa, cum Syllae fidem implorarent, insatiabili victoris ira interfecta sunt, totidemque alia in flumen coacta ac necata, reliqui miserorum passim trucidati sunt. Porro autem Mithridates in Asia nobilissimarum urbium principes occidere, bonaq;

Libec Sextus. ccxli

bonaque eorum publicare animo intenderat. Cumq; iam MDC ita interfecisset, Ephesij exemplum verentes, excluso praesidio eius, portas obiecerunt. Similiter Smyrnaei, Sardi, Colophonij, Tralliani que fecerunt. Perturbatus Mithridates, per Archelaum ducem suum cum Sylla de pace pepigit. Interea Fimbria Marianorum scelerum fatelles, homo omnium audacissimus, Flaccum consulem, cui legatus ierat, apud Nicomediam occidit: ac mox arrepto exercitu Mithridatis filium ex Asia ad Miletopolim fugans, stationem regis inuadit, ipsumque Pergamo pellit, fugientemque insecutus apud Pitanam obsedit: & profecto cepisset, si L. Lucullus civilibus discordiis curam reipub. praetulisset, eumque mari coartare obiecta classe voluisset. Inde Fimbria Iliensibus iratus, a quibus pro Syllanae partis studio obiectu portarum repulsus videbatur, ipsam urbem Ilium, antiquam illam Romae parentem funditus caede incendioque deleuit. Sed eam Sylla continuo reformauit. Idem Fimbria apud Thyatira cum ab exercitu Syllae obsideretur, desperatione adactus, in templo Aesculapij manu sua interfectus est. Fannius & Magius de exercitu Fimbriae profugi, Mithridati sese adiunxerunt: quorum hortatu

Hh Mithris

Pauli Orosij

Mithridates cum Sertorio per legatos in Hispaniam missos, fœdus pepigit. Sertorius ad eum Marcum Marium firmandi fœderis causa misit. Quem rex apud se retentum, breui duce[m] fecit in locum Archelai, qui se ad Syllam cum vxore liberisq[ue] contulerat. Marius & Eumachus duces à Mithridate aduersus Lucullum missi, magno exercitu breui congregato, cum P. Rutilio apud Chalcedona congressi sunt, eumq[ue] cum plurima exercitus ip[s]us parte cæciderunt. Lucullus Mithridatem Cyzicenos obsidentem, fossa cinxit: eumq[ue] quod faciebat, pati compulit: atque ad ipsos Cyzicenos, vt bono animo essent, nuntiu[m] misit vnum ex militibus nandi peritum: qui duobus vtribus suspensus, mediam ipse regulam tenens, plantisq[ue] subremigans, septem millia passuum transeiuit. Mithridates inopia laborans, partem copiarum instructam armis, domum abire præcepit: quam Lucullus excipiens, vniuersam disperdidit. Nam amplius quàm quindecim millia hominum tunc interfecisse narratur. Tunc etiam Fannius, qui se Mithridati iunxerat, & Metrophanes regius prætor, à Mamerco victi, cum duobus millibus equitum in Mœsiam profugerunt: atque inde in Mæoniam digressi, in colles camposq[ue] Inarimos

Libcr Sextus. ccxlij

Inarimos incidetunt. vbi non solum montes
viti, vel saxa quasi quadam fuligine offuscata
cernuntur, verumetiam campi ambusto solo
squalidi, per quinquaginta millia passuum, si-
ne vilo ignis vel fornacis indicio & pendulo
in profundum cinere putres iacent. Tribus e-
tiam locis torridæ voragine ostenduntur,
quas Græci physas vocant: in quibus diu ob-
errantes, inopinatis tandem periculis exem-
pti sunt, & clam in regis castra venerunt. Dei-
otarus rex Gallogræciæ, præfectos regis bello
trucidavit. Interea Mithridates apud Cyzi-
cū eadem mora, qua obsidebat obsessus, in ma-
gnam penuriâ pestilentiamq; exercitum suum
coartavit. Nam plus quâ trecenta millia hoim
fame & morbo in eadē obsidione amisisse fer-
tur: ipse cū paucis arrepta naui clam fugit è ca-
stris. Lucullus incruento milite spectator cla-
dis alienæ, nouum genus victoriæ adeptus est:
moxq; Mariū adortus, vicit fugauitq;. In quo
prælio plus quâ vndecim millia Marianorum
militū interfecta referuntur. Lucullus postea
cum eodem Mario nauali prælio congressus,
triginta & duas naues regias, & cōplures one-
rarias, aut demersit aut cepit. Multi ibi ex his
quos Sylla profcripserat, interēpti sunt. Marius
postera die de spelunca, vbi latebat, extractus,

Pauli Orosij

meritas hostilis auimi pœnas luit. Eodem vero Lucullus imperu Apamiam vastauit, & sub monte Olympo Prusam munitissimam ciuitatem captam expugnatamque diripuit. Mithridates aduersus Byzantium instructa classe nauigans, tempestate correptus, octoginta rostratas naues perdidit. Ipse cum quasiata iam nauī mergeretur, in myoparonem Seleuci piratæ, ipso pirata iuuante, transiliuit. Inde Sinopé, ac post Amisum cum magna difficultate peruenit.

De Catilina incestu, & Lucullorum aduersus Bessos, Mithridatem, & Tigranem, ceterosq; bellis. Caput III.

Eodem anno apud Romam Catilina incesti accusatus, quod cum Fabia virgine Vestali commississe arguebatur, Catuli gratia fultus euasit. Lucullus Sinopen expugnaturus obsederat. Hanc Seleucus archipirata & Cleochares spado, qui præsidij causâ præerât, expilatam atque incensam reliquerunt. Lucullus miserorum hostium intestina clade permotus, celeri occurfu immissum restinxit incendium. Ita misera ciuitas, versa vice hostium sociorumque, vnde defendenda, disperdita, & vnde disperdenda, seruata est. At vero M. Lucullus qui Curioni in Macedonia successerat,

Liber Sextus. ccxliij.

rat, totam Bellosum gentem bello appetitam, in deditionem recepit. Eodem tempore Metellus Siciliae praetor, cum foedissima illa C. Verris praetura Siciliae afflictam inuenisset, maxime *Pyrganione archipirata nefarijs praedis & caedibus dilacerante, qui pulsa classe Romana, Syracusanum portum obtinuerat, quem mox nauali terrestriq; proelio comminutum, Sicilia decedere compulit. Praeterea Lucullus transgressus Euphratem & Tigrim, apud Tigranocertam urbem cum Mithridate et Tigra-
congressus, paruissima suorum manu magnam hostium numerum occidit. Nam triginta millia hominum in eo bello caesa referuntur. Tigranes vix CL equitibus comitatus aufugit, diademate & tiara ne agnosceretur abiectis. Tunc ad Lucillum totius pene orientis supplices uere legati. In imminente hieme, per Armeniam in Mesopotamiam regressus, Nisibin urbem millis in locis tunc inclytam expugnauit & cepit.

Perganione.

De bello Piratico & Cretico, de quo cum Mithridate à Pompcio gesta. Caput III.

Idem diebus piratae per omnia parsi maria, etiam non tantum intercipientes nauium com-
meatus, sed etiam insulas prouinciasq; uastantes, impunitate sceleris & auditate praedantur

Pauli Orosij

vulgo sese associantibus, in immensum augebantur. quos Cn. Pompeius post multam quidem vastationem, quã terra marique diu egerant, mira tamen celeritate compressit. Eodem tempore Cretam insulam per biennium Metellus euertit, diuturnoque bello domitam in potestatem redegit, legesque Minois Romanis legibus permutauit. Pompeius postea successor Luculli, in minori Armenia iuxta montem Dastracum castra regis obsidione conclusit. Rex cum omnibus copijs, eruptione per noctem facta, insuper etiam persequentẽ bello repellere statuit. Pompeius fugientes persequi intendit. Itaque bellum nocte commissum est. Luna tunc orta, à tergo Romanis erat. Regij longitudine umbrarum proximitatem hostium rati, cuncta in irritum tela fuderunt. Romanum veluti inermes postea aggressi, sine labore vicerunt. Namque de exercitu regio quadraginta millia caesa vel capta sunt. Romani vulnerati mille, vi x aut quadraginta interfecti. Rex inter tumultus belli fuga lapsus, adiutus etiam beneficio sublustris noctis, euasit: relictusque ab omnibus amicis, philosophis, scriptoribus rerum vel carminum, ac medicis, solus per devia equum manu trahens, atque ad omnes nocturnos strepitus trepidans, in quoddam castellum

Liber Sextus. ccxliij

lum diuertit, atque inde in Armeniam perrexit. Pompeius regem infecuturus, inter duo flumina quæ ab vno monte diuersis specubus exoriuntur, hoc est, Euphratem & Araxem, urbem Nicopolim senibus lassis & ægris uolentibus condidit. Oranti Tigrani veniam dedit. Exercitum Orodis Albanorum regis, præfectosq; eius ter prælio uicit: postea epistolas Orodis & munera cum Albanis pace instauranda libenter accepit. Artocem regem Iberiæ bello fudit, totamq; Iberiam in deditorem accepit. Inde cum Armeniam, Colchos, Cappadociam & Syriam ordinatis rebus composuisset, promouens de Ponto in Parthiam, ad Ecbatanam urbem caput Parthici regni quinquagesimo die uenit.

Quod Mithridates filios ac amicos peremerit, ipseq; uicissim a filio peremptus sit.

Caput V.

IN Bosphoro Mithridate cerealia sacra celebrante, terræ motus adeo grauis repente exortus est, ut magna clades ex eo urbium atque agrorum secuta narretur. Eodem tempore Castor Mithridatis præfectus, qui Phagorio præerat, interfectis amicis regijs arcem occupauit, & quatuor Mithridatis

Hh 4 filios

Pauli Orosij

filios ad præsidia Romana transmisit. Mithridates accensus ira, in scelera exarsit. Nam complures tunc amicos suos, & Exipodram filium suum interfecit, cum antea iam alium Macharem nomine parricidio trucidasset. Pharnaces alter filius eius, exemplo fratrum territus, exercitum ad persequendum sese missum, sibi conciliauit, & mox aduersus patrem duxit. Mithridates diu ex altissimo muro filium frustra precatus, vbi inexorabilem vidit, moriturus exclamasse fertur: Quoniam Pharnaces, inquit, mori iubet, vos si estis dii patrij, precor, vt quandoque & ipse hanc vocem à liberis suis audiat. Statimque descendens ad vxores, pellices ac filias suas, venenum omnibus dedit. Quod cum ipse nouissimus hausisset, nec tamen propter remedia, quibus vitalia sua aduersus noxios succos sæpe obstruxerat, veneno confici posset, frustra que spatiaretur, si quo tandem modo infusa pestis per venas vegetatione corporis acta discurreret, Gallum quendam militem iam fracto muro discurrentem inuitauit, ei que iugulum præbuit. Hunc exitum vitæ Mithridates habuit, nobisque sententiæ suæ fortissimum argumentum reliquit, homo omnium, ut ferunt, supersticiosissimus, annos natus septuaginta-

Liber Sextus. ccxlvj

gintaduos, habēs secum semper philosophos, omniumq; artium peritissimos. Si estis, inquit, dii patrij. Ita ille diu colendo, ac diu quęrendo persēserat, hos non esse certos deos, qui esse putabantur. Rex multę experientię atq; æuo grauis, verum deum, ad cuius noticiam non nisi auditu per fidem venit, non intelligebat. Hos autem falsos esse rationis ipsius luce peruiderat, aliud consuetudini, aliud menti suę tribuens. Si estis, inquit, dii, hoc est dicere, ego sentiens esse super hominem potentiorē ipso homine potestatem, precandi necessitate motus, commendo diligentiam, & excuso ignorantiam meam. In uoco qui est, dum conuenio qui non est. Quapropter cum dolore & timore considerandū est, qua pœna, quoue iudicio digni erunt, qui contra interdictum iam propalatę & publicę veritatis eos sectantur & colunt deos, de quibus etiam illi iam tunc dubitare poterant, qui adhuc præter eosdem scire nihil poterant. Veruntamen breuiter consulo, qualia tunc toto orienti tempora videbantur, cum per quadraginta annos miserę nationes alternis tantorum ducum vastationibus terebantur: cum quęque ciuitas tantis concursibus media inuitabiliter periclitabatur, inde accensura al-

Pauli Orosij.

terum, vnde alterum temperasset: hoc mox habitura supplicij, quod remedij ad tempus habuisset: cum trepidæ diuersarum prouinciarum legationes inter succedentes Romanorum duces, & truculentiorum notitia Mithridatem, alternis ad vtrumq;, prout quenq; fors belli attollebat, incertis satisfactionibus transerebantur, augendo pericula quæ sanabant. Nunc quid continuo Pompeius, & quidem Pompeius homo Romanorum moderatissimus, per plurimas partes orientis, finito Mithridatico bello egerit, paucis proferam.

De gestis Pompeij in Syria, Phœnice & Iudæa, & coniuratione Catilinæ.

Caput VI.

ANno ab vrbe condita DCLXXXIX M. Tullio Cicerone, & C. Antonio consulibus. Pompeius occisi Mithridatis nuntio accepto, Syriam cœlen & Phœnicen bello aggressus, Ituræos primum Arabesq; perdomuit, urbemque eorum, quam *petram* nominant, cepit. Hinc ad Iudæos, quibus Aristobulus expulso fratre Hyrcano primus ex sacerdote rex præerat, atq; ad Hierosolymâ urbem eorum Gabinium cum exercitu mittit. Ipse continuo subsequutus, & à patribus vrbe susceptus, sed à plebe muro templi repulsi, oppugna-

Liber Sextus. ccxlvj.

pugnationem eius intendit. Idnō solum natura loci, verum etiam ingenti muro, fossaq; maxima munitum, cum alias alijs legiones, dies noctesque succedere sine requie cogeret, vix tertio mense expugnauit. Tredecim millia ibi Iudæorum cæsa narrantur, cetera multitudo in fidem venit. Pompeius muros ciuitatis euerti, æquariq; solo imperauit: & cum aliquantos principes Iudæorum securi percussisset, Hyrcanum sacerdotio restituit. Aristobulum captiuum Romam duxit. Hoc bellū orientis cum viginti & duobus regibus sese gefisse ipse Pompeius pro concione narrauit. Interea coniuratio Catilinæ aduersus patriam per eodē dies in vrbe habita ac prodita, in Etruria vero ciuili bello extincta est. Romæ conscij coniurationis occisi sunt. Sed hanc historiam agente Cicerone, & describente Salustio, satis omnibus notam, nunc à nobis breuiter fuisse perstrictam sat est. Motus etiam in Pelignis ortus à Marcellis patre et filio, per L. Vettium proditus, patefacta Catilinæ coniuratione, quasi succisa radice compressus est: & de utroq; per Bibulum in Pelignis, per Ciceronem in Brutijs vindicatum est.

*Cæsar quas provincias sortitus, quomodo
Heluetios & Belgas domuerit.*

Caput

Pauli Oroſij.

Caput VII.

ANNO ab vrbe condita DCXCIII
C. Cæſare & L. Bibulo conſulibus, le
ge Vatinia Cæſari tres prouinciæ cum legio-
nibus ſeptem in quinquennium datæ, Gallia
transalpina & cisalpina & Illyricus. Galliam
Comatam poſtea ſenatus adiecit. Hanc hiſto-
riam Suetonius Tranquillus pleniffime expli-
cuit, cuius nos competentes portiunculas de-
cerpſimus. Heluetiorum animos fortiffimæ
Gallorum omnium gentis, ea vel maxime cau-
ſa, quod perpetuo pene cum Germanis bello
altercabantur, à quibus Rheno tantum flumi-
ne dirimuntur, Orgetorix quidam princeps
gentis, ſpe totas inuadendi Gallias, in arma
accenderat. Quo ceteri optimates correpto
& ad mortem coacto, cohibere tamen ſemel
animatas in prædam plebes nequiverunt. Qui
coniuratione facta ac die dicta, exuſtis vicis
ac domibus ſuis, ne quod deſiderium ex ſpe
reuertendi foret, proſecti ſunt. Quos cū apud
Rhodanum flumen obuios Cæſar habuiſſet,
magno difficiliq; bello bis vicit, victosq; ad
deditionem coegit. Horum fuit, cum pri-
mum progreſſa eſt omnis multitudo Helue-
tiorum, Tulingorum, Latobrogiorum, Rau-
tatorum & Boiorū, vtriuſq; ſexus ad CLVII
millia

Liber Sextus *ccxlvij*

millia hominum. Ex his XL & VII millia in bello ceciderunt: cetera in terras proprias remissa sunt. Postea Cæsar contra Ariouistum regem, excitantem inuehentemq; secum incredibiles Germanorum copias, quibus nuper vniuersos Galliarum populos se subegisse iactabat, apud Sequanos vicit. Cum autem diu exercitus Cæsar's Germanorum multitudine & virtute perterritus pugnam detraisset, Ariouistus in Germaniam arrepta nauicula Rhenum transuectus effugit, vxores eius duæ, totidemque filiaë captæ sunt. Fuerunt autem in exercitu Ariouisti, Arudes, Marcomani, Triboci, Vangiones, Nemetes, Edures, & Sueui. Pugna maxime grauis ex phalange Germanorum fuit, quam coacto in vni agmine, scutisque supra capita contextis, ad irrumpendam Romanorum aciem tuti vndique præstruxerant. Sed postquam aliqui Romanorum militum agilitate audaciaque insignes, supra obductam saliere testudinem, scutisque singillatim, velut squamis reuulsis de super nudos deprehensorum detectorumq; humeros perfoderunt, terri hostes nouo mortis periculo, terribilem dissoluere compagem. Exinde in fugam versi, per quinquaginta millia passuum inlatiabiliter cæsi sunt:
neq;

Pauli Orosij

neque conijci potuit numerus Germanorum, vel quantus pugnae affuerit, vel quantus fuerit occisorum. Post hæc Belgarum gens, quæ tertia pars Galliarum est, aduersus Cæsarem exarsit. Quorum distributim copia hæc fuit. Bellouaci qui ceteris numero & virtute præstare viderentur, habuere lectissima sexaginta millia armatorum; Sueffiones ex duodecim oppidis quinquaginta millia; Neruij, quorum adeo indomita feritas prædicabatur, vt nunquam in id temporis mercatores ad se admiserint vina ceteraq; venalia deferre, quibus inducta iucunditas torporem virtutis afferret, habuerunt similiter quinquaginta millia: Atrebates etiam & Ambiani decem millia, Morini vigintiquinq; millia, Menapij nouem millia, Caleti decem millia, Velocasses & Veromandui æque decem millia, Aduatici XVIII millia: Condrusi, Eburones, *Cæresi, Cæmani, qui vno nomine Germani vocantur, quadraginta millia. Et ita fuisse referuntur CCLXXII millia armatorum lectissima. His repente silua erumpentibus, exercitus Cæsaris perturbatus, atque in fugam actus, plurimis suorum amissis, tandem hortatu ducis restitit: victoresq; aggressus, vique ad internecionem penè deleuit.

*Cerosi

Galbæ

Liber Sextus. ccxlvij

Galbae expeditio in Veragros & Sedunos. De rebus gestis Caesaris in coniuratos cum Venetis, item Titurij Sabini & P. Crassi expeditionibus. Caput VIII.

IG I tur Cæsar magnis in Gallia rebus gestis, cum in Italiam proficisci decreuisset, Galbam cum legione duodecima ad Veragros Sedunosq; misit. Qui cum hiemandi causa in vico Veragrorû, cui nomen erat Octodurus, confediisset, mediamq; oppidi partem, quæ torrente distinguebatur, accolis concessisset, quadam die eisdem discessisse per noctem ac proximo insediisse colli videt. Quippe illi paucitatem vix mediæ legionis despectui habentes, vltroneam sibi prædam nullo cessuram negotio arbitrabantur, finitimosque suos in hanc cædis ac prædæ societatem vocauerant. Igitur Galba tam præsentibus periculis circumsepto ac trepido, atque inter varias consultationes certi consilij incerto, repente Galli descensu montis effusi, castra imperfecta circumdant, raros per vallum propugnatores saxis telisque onerant. Cumque iam castra irumperentur, Pacuuij primipilaris & Voluseni tribuni consilio, cuncti Romani portis eruperunt: incautosque subito aggressi hostes, primum perturbauerunt, deinde in fugam vertos

Pauli Orosij

versos miserabili strage fuderunt. Nam amplius triginta millia barbarorum tunc cæsa referuntur. Igitur Cæsar cum iam pacatas uniuersas Galliarum gentes putaret, ad nouum & maximum bellum retractus est. Namq; dū P. Crassus adolescens cum legione septima oceano tenus apud Andegauios hiemat, Veneti ceterique confines repente in arma coniuuant, legatos Romanorum vincunt, eosq; ita demum se reddituros, si obsides suos recipiant, Romanis indicant. Socios sibi ad id bellum Osismios, Lexouios, Nannetes, Ambiuaritos, Morinos, Diablintres, & Menapios asciscunt, auxilia quoque à Britania accersunt. Cæsar per Crassum de rebellionem gentium certior factus, quamuis intelligeret quanta ineundi belli difficultas esset, tamen rem tanti negotij non negligendam ratus est, ne ceteris exemplo eiusmodi audendi licentia laxaretur. Itaque terrestri prælio persequi hostes frustra aggressus: quippe cum hostes per interfusa ex oceano æstuaria, atque inaccessos recessus, tutis terrarum finibus munirentur, naues longas ædificari in Ligero fluuio iubet: per quem in oceanum deductæ, mox ut hostibus visæ sunt, continuo ducentæ viginti naues eorum paratæ, atque omni genere
armo-

Liber Sextus. ccxlix.

armorum instructissimæ, progressæ portu, ex aduerso constiterunt. Bruto circumspicienti imparem longe nauium esse conflictum, quia barbarorum naues solido robore intextæ, cauernisq; præualidis obduratæ, saxorum modo adactos rostratarum ictus retundebant, hoc primum auxilio fuit, quod falces acutissimas non pertinaciter contis præfixas, funibus autem subnexas parauerat: quibus cum opus esset, apprehensos eminus rudêtes, subductis hastilibus per funem falcem retrahendo succiderent. His celeriter expeditis, dirumpi hostilium antennarum armamenta præcepit. Ita antennis ruentibus, complures illico naues velut captas immobiles reddidit. Alij hoc periculo territi, suspensis velis quâ ventus intenderet fugere conati, cessante mox vento destituti, ludibrio fuere Romanis. Itaque incensis omnibus nauibus, interfectisq; his qui pugnauerat Gallis, reliqui sese omnes dederunt. Sed Cæsar maxime ob iniuriam legatorum, et ut genti ad omnia consilia mobili terribilis exempli notam inureret, cunctis principibus per tormenta interfectis, reliquos sub corona vèdidit. Jisdem diebus Titurius Sabinus Aulercos, Eburouices, Lexouiosq;, qui primates suos, cur auctores belli resuscitandi esse nol-

Pauli Orosij

lent, interfecerant, eruptione facta, incredibili cæde deleuit. Publius vero Crassus cum in Aquitaniam peruenisset, bello exceptus est. Nanque Sontiates magno equitatu pedestribusq; copijs præualidis Romanos adorti, diu grauiter turbauerunt: post victi, atq; in oppidum Sontiatum coacti obsessiq;, cum se expugnari viderent, armis traditis, in deditio- nem recepti sunt. Aquitani clade permoti, vndiq; exercitum contrahunt: de citeriore quoque Hispania auxilia accersunt, duces bello maxime eos perficiunt, qui cum Sertorio militauerant. Hi omnes dum obsidionē Crasso parant, in castris suis Crasso obruente deleti sunt. Nam ex Aquitanis & Cantabris, quorū quinquaginta millia tunc in auxilium venerant, triginta & octo millia cæsa referuntur. Cæsar Germanos, qui Rhenum cum immensis copijs transmiserant, simul & totas Gallias subijcere sibi parabant, bello adortus, vîq; ad interneccionem cecidit. Quorum fuisse numerum ad CCCCXL millia ferunt.

*Cæsar quomodo Sueuos & Britanos
subiecerit.*

Caput IX.

Tunc

Liber Sextus. ccclx

TVNC Cæsar in Germaniam facto ponte transgrediens, Sicambros & Vbios obsidione liberat: Sueuos maximam & ferocissimam gentem, quorū esse centum pagos & populos, multi prodidere, totamq; Germaniam aduentu suo terret: mox in Galliam, rescisso ponte concedit. Inde ad Morinos venit, vnde in Britanniam proximus & breuissimus transitus est. Nauibus circiter onerarijs atque actuarijs octoginta præparatis, in Britanniam transfuectur. Vbi acerba primum pugna fatigatus, deinde aduersa tempestate correptus, plurimam classis partem, & nō paruum numerum militum, equitum vero pene omnem disperdidit. Regressus in Galliam, legiones in hiberna dimisit, ac sexcentas naues vtriusque commodi fieri imperauit. Quibus iterum in Britanniam primo vere transfuectis, dum ipse in hostem cum exercitu pergir, naues in ancoris stantes tempestate correptæ, vel collisæ inter se, vel arenis illis ac dissolutæ sunt. Ex quibus quadraginta perierunt, ceteræ cum magna difficultate reparatæ sunt. Cæsar equitatus primo congressu à Britanis victus, ubique Labienus tribunus occisus est. Secundo prælio cum magno suorum discrimine victos Britanos in fugam vertit.

Pauli Orosij

Inde ad flumen Thamesim profectus est, quem vno tantum loco vadis transmeabilem ferunt. In huius vltiore ripa, Cassiuellauno duce, immensa hostium multitudo confederat, ripamq; fluminis ac pene totum sub aqua vadū acutissimis sudibus præstruxerat. Quod vbi à Romanis deprehensum ac vitatum est, barbari legionum imperum non ferentes, syluis sese abdidere, vnde crebris eruptionibus Romanos grauiter ac sæpe lacerabant. Interea Trinobantum firmissima ciuitas cum Androgorio duce, datis quadraginta obsidibus, Cætari sese dedit. Quod exemplum secutæ vrbes aliæ complures, in fœdus Romanorum venerunt: iisdemq; demonstrantibus, Cæsar oppidum Cassiuellauni inter duas paludes situm, obtentu insuper sylvarum munitum, omnibusq; rebus confertissimum, tandem graui pugna cepit.

Cæsarem aduersus nouam Gallorum conspirationem profectum fuisse, eosq; denuo subegisse.

Cap. X.

EXin Cæsar à Britannis reuersus in Galliam, postquam legiones in hiberna misit, repentinis bellorum tumultibus vndiq; circumuentus & conflictatus est. Namque Ambiorix

Liber Sextus. cclj.

biorix cum Eburonibus & Aduaticis conspi-
rans, animatus Treuironum consilio, Cottam
& Sabinum legatos apud Eburones cum to-
ta funditus legione insidijs circumuentos in-
terfecit. Ambiorix hac victoria elatus, Adua-
ticos & Nervios plurimosq; alios raptim in
arma contrahit, atq; ad Ciceronem legatum,
qui similiter tunc legioni in hibernis præ-
erat, contendit. Multitudo hostium ex hoc col-
ligi potuit, quia cum in obsidione castrorum
vallum circundandum esse à captiuis Roma-
nis docerentur, & instrumenta ruralia non ha-
berent, gladijs concidendo terram, & sagulis
exportando, vix tribus horis vallum pedum
decem, & fossam pedum quindecim per mil-
lia passuum quindecim in circuitu perfec-
erunt. Præterea centumviginti turres miræ al-
titudinis extruxerunt. Et cum iam septem
dies noctesq; succidui hostium cunei pugna-
rent, ac ventus subito plurimus exortus esset;
testas feruentes intorsere fundis, flammata-
que focis tela, ac mox concepto igne rutilan-
tia, intra castra iecerunt. Quo facto per cul-
mina raptim ventus insistens, ipsarum anima
uit incendium. Sed ne sic quidem Romani,
cum vndiq; obruerentur vulneribus, labori-
bus, vigilijs, ieiunijs, incendijs ue cesserunt.

Pauli Orosij

Tandem Cæsari nuntiatum est, vnam deletam esse legionem, alteram iam pene confectam. Aduentante cū duabus legionibus Cæsare, deserunt hostes oblidionem, atq; in eum euncti raptis copijs tuunt. Cæsar paruissimis se castris consultò condidit, equitibus præmissis, vt fugam fingerent imperauit, vt ad transitum vallis quæ media erat, sibiq; periculoſa videbatur, hostes contemptu sui inuitaret. Quibus aduentantibus insuper obstrui portas præcepit. Quo viso Galli, quasi iam vicissent, ad obducendum extrinsecus vallum conuersi sunt. Cæsar totis repente portis paratum effudit exercitum, verſosq; in fugam Gallos vastissima cæde confecit. Nam sexaginta millia tunc fuisse referuntur, è quibus pauci per paludes inuias euaserunt. Indutiomarus Treuirorum princeps, magnas armorum copias habens, postquam de consensu Gallix totius certior redditus est, Labieni castra, legionemque cui is præerat, quod facile factu arbitrabatur, delere statuit: ac deinde Eburonibus Neruijsque coniunctus, ad opprimendum Cæsarem pergere. Labienus quibus potest artibus simulat timorem, atque ita Indutiomarum negligentiosem cum insulantibus copijs pro vallo oberrantem, re-
pentina

Liber Sextus. eclij.

pentina irruptione prostravit. Hac victoria Labieni, reliqui Gallorum conatus repressi sunt, & Cæsar paulo quietior reliqua parte hiemis fuit. Sed intelligens sibi maiora belli superesse negotia, maxime quia plurima parte exercitus amissa, alijsque grauitèr faucijs, ne ad sustinendum quidem sibi idoneus, non dicam ad comprimendum Gallorum impetum videretur, à Cn. Pompeio proconsule conscribi legiones, sibiq; mitti in auxiliũ petit. Itaq; ante exactam hiemem tres ad eum legiones in castra venerunt. Igitur Cæsar prius quàm in vnum hostium copiæ coirent, ineunte vere aggredi trepidos & opprimere sparos in suis finibus parat. Primum itaque Neruiorum fines diripit: prædam vero, quæ copiosissima erat, exercitui permittit. Deinde Menapios, qui sibi propter immensas paludes atq; impeditissimas silvas munitissimi videbantur, tribus agminibus inuadit: nimiaq; cede vulgo agitata, residuos supplices in deditiõnem recepit. Labienus sequenti prælio omnes Treuironum copias interfecit, arte in bellum provocatas, prius quàm Germanis aduentatibus iungerentur, & continuo ipsam ciuitatem capit. Cæsar vicisci mortem Sabini & Cottæ legatorum volens, in Ambiorigem & Eburones

Pauli Orosij

deletæ legionis auctores, postquam in Arduennam syluam refugisse comperit, quæ sylua totius Galliæ maxima est, atque à ripis Rheni finibusque Treuirorum ad Neruios vsq; per tingit, & in longitudine plus quàm quingenta millia passuum patet, permetiens rem sui maximi periculi fore, si per obstructas spatiosasq; syluas ignoti diuiderentur, hostemq; locis notissimum quærent, omnem Galliam per nuntios inuitat, vt quique secundum placitum suum reconditas in Arduenna sylua prædas quærant, diripiantque. Quo facto Gallis vtrinq; morientibus, maximas Romanorum iniurias sine cuiusquam Romani discrimine vindicauit. Ita hoc tutissimo vincendi genere securus in Italiam redijt.

Cæsar item nouam Gallorum in arma aduersus sese conspirationem multa clade comprimit.

Caput XI.

Igitur Cæfare in Italiam reuerso, Gallia rursus in arma coniurat, multiq; simul populi coeunt. Dux his Vercingetorix fuit, cuius consilio statim omnes Galli ciuitates suas vltro incenderunt, prima à suis incensa Biturigo. Inde ad Cæsa rem, qui magnis itineribus per Narbonensem prouinciam clam ad exercitum

Liber Sextus. cclij.

citum recurrerat, impetum faciunt. Cæsar tunc oppidum nomine* Cenapum oblidio-^{Auericæ} ne concluderat: quod diu oppugnatum, tandem post multas Romanorum clades pluuio die, cum hostilium machinarum amenta neruique languerent, applicitis turribus captum atque deletum est. Quadraginta millia ibi hominum fuisse referuntur: è quibus vix octoginta per fugam elapsi ad proxima Gallorum castra venerunt. Præterea Aruerni ceterique confines, sollicitatis etiam ad se Aeduis, multis aduersus Cæsarem prælijs bellauerunt. Qui cum se pugnando fatigati in quoddam castellum recepissent, milites prædæ inhiantes, ad expugnationem oppidi animum intendunt, frustra Cæsare de loci iniquitate causante. Itaque ibi Cæsar erumpentibus desuper hostibus pressus, multa exercitus sui parte perditâ, victus aufugit. Dum hæc ad Alesiam geruntur, Vercingetorix, quem omnes consensu patri regem præoptauerat, suadet vti ex tota Gallia omnes qui arma ferre possent, hæc bello præsto sint. Hoc enim esse vnum bellum, quo aut perpetua libertas, aut æterna seruitus, aut mors omnium consequatur. Itaque abique eo numero quem infinitum antè contraxerat, equitum circiter octo millia, peditum

Pauli Orosij

ducenta quinquaginta millia contracta sunt. Dehinc duo colles sibi inuicem obuertos Romani Galli que ceperunt. Vnde multis sæpe eruptionibus & varijs prouentibus præliantes, tandem Romani præcipua Germanorum equitum, quos sibi iamdudum amicos nunc in auxilium adsciuerant, virtute vicerunt. Vercingetorix alia die congregatis omnibus, qui fuga euaserant, dixit se auctorem bona fide defendendæ libertatis, atque rampendi foederis fuisse, & nunc siue Romanis sese ad mortem omnes offerant, siue se solum pro omnibus dedant, paratum animo fore. Itaque Galli voluntatem, quam pudore aliquandiu texerant, quasi ex consilio regis assumerent, illico sibi veniam precantes, eum solum velut auctorem magni sceleris dediderunt. Bellouaci omnibus Gallorum gentibus ipsorum opinione fortiores habebantur. Hi

*Corbeo *Chorroco duce bellum instaurant, sibi que in hanc suscepti belli societatem Ambianos, Aulercos, Caleros, Velocasses, Atrebatessque coniungunt, & locum quendam cinctum atque impeditum vndique paludibus capiunt: commisso que proelio magnam Remorum manum, quæ auxilio Romanis erat, trucidant. Deinde cum opportunum ipsi locum insidijs prou-

pronisum occupassent, atque hoc comperto Romani ad insidiarum locum instructi ordinatique venissent, commisso proelio Romani Gallos fugientes eiusdem locorum munitionibus, quibus clausi fuerant, incluserunt, cunctosque ad internecionem ceciderunt. Ibi Chorreus vel fugam vel deditiōem detrectans, Romanos, ne viuis caperetur instanter occidendo, vt occideretur, coegit. Igitur cum pacatam esse vniuersam Galliam Cæsar, neque ausurâ fore ad aliquos aspirare motus arbitraretur, legiones in hiberna dimisit: ipse autem Amborigis fines, qui tot bella excitauerat, horrenda hominum strage vastauit. At vero C. Caninius legatus bellum apud Pictonas inuenit: vbi magna hostiū multitudo impeditam itinere legionē circundedit, atque ad extremū discrimen adduxit. Porro autem Fabius legatus, acceptis Caninij literis, in Pictonas proficiscitur, ibique à captiuis de opportunitate locorū certior factus, inopinantes hostes opprimit magnisque stragibus factis, plurimas prædas agit. Deinde cū Caninio signū aduentus sui dedisset, Caninius totis castris subito exiit, seseque iniecit hosti. Ita Fabio ex alia parte, & Caninio ex altera insistente, maximo & diuturno bello innumere Gallorū copie trucidate sunt.

Inde

Pauli Orosij

Inde Fabius in Carnutes profectus est. Sciebat enim Dumnacum ducem antiquissimum, rebellionis totius incentorem, ab hoc bello elapsum, si Armoricis gentibus adiunctus esset, maximos iterum tumultus in Gallia esse moturum: sed eos adhuc ipsa nouitate trepidantes, mira uirtute & celeritate perdomuit. In terea Drapes vnaque Lucterius, cum adesse Caninium & legiones in finibus suis viderent, vndique collectis copijs oppidum Vxellodunum occupant. Hoc oppidum in editissima montis arce pendeat, duabusq; partibus per abrupta latera non paruo flumine cingebatur: medio deinde descensu largissimo fonte securum, plurimaque introrsum copia frumenti tutum, irritos procul discursus hostium despiciebat. Caninius quod solum Romana prouisione potuit, ambos duces cum parte copiarum plurima in campum euocatos, maximo prelio superauit. Nam vno e ducibus interfecto, alter cum paucissimis fugit, nullus in oppidum rediit. sed ad id oppugnandum Cæsare opus fuit. Itaque certior per nuntios factus Cæsar accurrit: circumspectisque omnibus videt, si expugnare vi moliatur, ludo & spectaculo hostium delendum esse exercitum suum: vnum solum esse præsidium, si quoquo modo

modo hostes aqua arceantur. Sed & hoc quoq; nisi Cæsar non potuisset: siquidem fons, quo ad potum utebatur, medio diuexi montis latere fundebatur. Cæsar ad proximum fontis admoueri vineas, turremq; extrui iubet. Fit magnus illico concursus ex oppido. Quibus sine periculo præliantibus, Romani quamuis pertinaciter obsisterent, crebriusq; succederent, complures tamen trucidantur. Igitur extruitur agger & turris pedum sexaginta, cuius vertex ad æquare fontis locum posset, ut vel ex equo tela conijci queant, vel præcipitata de super saxorū volumina non timeri. Oppidani aut vbi exanimari siti non solū pecora sua, verum etiam infirmiores hominū ætates vidēt, cupas pice, seuo & scandulis repletas, ac deinde immisso igne, in prona præcipitant, easque ipsi toto oppido effusi subsequuntur. Ardentibus machinis, cum graue prælium suis Cæsar ac periculosum videret, cohortes in circuitum oppidi ire velociter per occultū imperat, atq; vndiq; subito vastū clamorem attollere. Quo facto consternati oppidani, dum recurrere ad muniendum oppidum volunt, ab oppugnatione turris vel demolitione aggeris receiserūt. Illi tamen qui ad incidendas fontis venas sub obtentu aggeris turti cuniculos perfodiebant, reperto s

Pauli Orosij

reptos in abstruso aquaru meatus, per multa diuidendo tenuari in semetipsis, consumi q; fecerunt. Oppidani fonte siccato, vitima desperatione correpti, deditioem sui faciunt. Cæsar autem omnibus qui arma tulerant, manus sustulit, & vitam reliquit, quo testator esset etiam posteris pœna improborum. Multum enim ad coarcendam audaciam valet propositum punitionis exemplum, cum ipsa miseripræfens forma viuentis, & ad recordationem admonet conscios, & ad sciscitationem cogit ignaros.

*Miseriam & calamitatem Gallie acceptam à
Cæsare subijcit quasi sub oculos.*

Caput

X I I.

EXhaustis atq; edomitis Gallis, securus Cæsar cum legionibus in Italiã redijt, nullos post se Gallorum motus pertimescens, certo se sciens minime aliquos, qui vel moueri audeant, vel si moueantur, timendi sint, reliquisse. Constitui nũc ante oculos velim exanguem * defœtamq; Galliam, post illas ardentissimas febres internofq; æstus vitalium molliora torrentes, vt sese habeat, quanta macie, quantoq; pallore sit, quàm demissa ac resoluta iaceat, quàm ipsos quoq; necessarij officij motus, ne eundem incursum malorum reuocent, pertime-

perpinescat. Irruitemim in eam repentino impetu Romanus exercitus, veluti fortissimo corpori fortior lues: quæ tanto grauius accenditur, quanto impatientius toleratur. Sitiebat misera, cum instante gladio, profiteri sponfionem feruitutis æternæ, auulsis insuper obfidibus, cogeretur. Sitiebat, vt dixi, notam illam omnibusque suauiffimam velut aquæ gelidæ dulcedinem libertatis: quantoque eam magis subtrahi intelligebat, tanto auidius desiderabat. Hinc illa tam frequens contra vetita præfumptio inuadebatur, & pro defendenda libertate, importuna libertas: prærepta que infatiabiliter potiundi licentia, quod male conceptam perniciæ restinguere videbatur, augebat. Hinc Romanus ante pugnam infidator argutior, hinc in pugna hostis infestior, hinc post pugnam victor immitior, hinc omnia ad domandam impatientiam crudescens, hinc iam nec remedijs credebatur. Itaque si interrogare possem hanc, de qua loquimur, nationem, quid tunc, cum hæc ipsa sustinebat, de illis temporibus iudicaret, responderet, vt arbitror, dicens: Sic me illa tunc febris exanguem reddidit, ac frigidam fecit, vt etiam hæc quæ omnes pene perstrinxit, feruere te vel commouere nequiverit: atque ita me hæc æstas
Romani quæ

Pauli Orosij

Romani inclinauerunt, vt nec ad Gothos futu-
gam. sed ne ipsa quidem Roma clades quas in-
tulit, euitauit. Exercitæ diu actæ que sunt per
totos mundi cardines potentia ducum, vires
q; legionum: quæ in sese cõcurrentes, eius da-
mno vincerent, cuius periculo vincerentur.

*De Crassi avaritia, rebus contra Parthos ge-
stis, & interitu. Caput XIII.*

NAM victorem Cæsarem de Gallia re-
uersum ciuilia bella comitata sunt, ali-
aque grauissima mala, interfecti apud Parthos
Crassi & trucidati exercitus præcesserunt.
Anno ab vrbe condita sexcentesimo X C-
VII Crassus in consulatu collega Pompeij pro-
uinciam sortitus in Parthos, homo inexplebi-
lis cupiditatis, audita in Hierosolymis templi
opulentia, quam Pompeius intactam relique-
rat, in Palæstinam diuertit, Hierosolymã adit,
templum peruadit, opes diripit. Inde per Me-
sopotamiam tendens, in Parthiam quacunq;
iter habuit, socijs ciuitatibus auxilia indixit,
pretia exegit: moxq; vt Euphratem transijt,
illico Vagesem legatum ab Orode rege Par-
thorũ ad se missum, obuium habuit. à quo ve-
hementer increpitus est, quod contra fœdus
Luculli, Pompeij avaritia inductus, Euphra-
tem transierit. Quamobrem sine mora futu-
rum

Lib er Sextus. cclviij

rum, vt pro auro Parthico serico ferro oneraretur. Itaque cum prope Carras ventum esset, Parthi subito ingruentes cum Surena & Silla ce præfectis sagittis oppressere Romanos. Cecidere ibi plurimi senatores, aliquot etiam consulares & prætorij viri. Crassus, quoque filius Crassi, lectissimus iuuenis, in acie occisus est. Præterea quatuor cohortes cum Vargunteio legato, medijs deprehensæ campis & interfectæ sunt. Surenas raptò equitatu Crassum perlequi intendit: eumque circumuentum, ac frustra colloquium eius petentem interfecit, quamuis viuum auferre maluisset. Pauci noctis beneficio liberati, Carras confugerunt. Cognita clade Romanorum, multæ orientis prouinciæ à societate vel fide populi Romani defecissent, ni Cassius collectis ex fuga militibus paucis, intumescētē Syriam egregia animi virtute ac moderatione pressisset: qui & Antiochum copiasque eius ingentes prælio vicit & interfecit: Parthos quoq; ab Orode in Syriam missos, iamque ingressos Antiochiam, bello expulit, ducemque eorū Osacen interfecit.

*De mutabilitate Romani imperij, prædictorum
velut epilogus. caput XIII.*

Igitur Romani status agitur semper alter.
Ina mutatio, & velut forma oceani maris,
K k quq

Pauli Orosij

quæ omni die dispar, nunc succiduis per septē dies attollitur incrementis, nunc insequentibus totidem diebus naturali damno & defectu interiore subducitur. Ut enim de proximis ordiar, Cimbris Tigurinisque vincentibus cum apud Rhodanum flumen Romanus exercitus perijt, arctissimas Roma sensit angustias, refusa continuo clade Cimbrorum, magnis elata prouentibus, priorum oblita defectuum est. Hanc deinde recentissimæ prosperitatis iactantiam Italicum bellum & dilaceratio Syllana castigat. Rursus post hanc domesticam intestinamque perniciem, quæ usque ad medullas pene euiscerata & exesa est, paribus propemodum spatijs temporū non solum reparata, verum etiam extensa est, cum Lucullus Asiam, Pompeius Hispaniam, Cæsar Galliam perdomuit, Romanumque imperium usque ad extremos propemodum terræ terminos propagatum est. Hanc nunc amplissimam dilatationem vastissima ruina consequitur. Apud Parthos enim consul Romanus occiditur, exercitusque deletur, atrocissimū illud Pompeij & Cæsaris bellum ciuile conferitur, & inter hæc Roma ipsa repentino correpta incendio concrematur. Anno siquidem ab vrbe condita DCC incertum vnde concretus plurimam

Liber Sextus. cclviij

rimam vr̄bis partem ignis inuasit, neque vna
quam antea tanto incendio correptam ac va-
stata[m] ciuitatem ferunt. Nam quatuordecim
vicos cum vico iugario consumptos fuisse me-
morie proditum est. Hinc iam bellum civile
committitur, quod magnis iam dudum dissen-
sionibus ac molitionibus parabatur.

*De bello civili, quod cruentissimum Cæsar &
Pompeius gesserunt. Caput xv,*

NAm rediens Cæsar victor ex Gallia, de-
cerni sibi absenti alterum consulatum
poposcit. Contradictum est à Marcello consu-
le, annitente Pompeio. deinde decretum est à
senatu, vt in vr̄bem Cæsar non nisi dimisso ex-
ercitu veniret, & ex Marcelli consulis aucto-
ritate ad legiones, quæ apud Luceriam erant,
Pompeius cum imperio missus est. Cæsar Ra-
uennam sese contulit. M. Antonius & Q.
Cassius tribuni plebis pro Cæsare interceden-
tes, interdiciente Lentulo consule, curia foro
que prohiberi ad Cæsarem profecti sunt, Ceri-
one Cælioque simul comitantibus. Cæsar
Rubicone flumine transmeato, mox vt Ari-
minum venit, quinque cohortes, quas tunc
solas habebat, cum quibus (vt ait Liuius) or-
bem terrarum adortus est, quid factu opus es-
set edocuit. Deplorans iniurias suas, causam

Pauli Orosij

belli ciuilibus pro restituendis in patriam tribu-
nis, esse testatus est. Inde per Antonium se-
ptem cohortes, quæ apud Sulmonem mora-
bantur: à Lucretio recepit. tres legiones, quæ
cum Domitio apud Corfinium morabantur,
ad partes suas traduxit. Pompeius atq; omnis
senatus, crescentibus Cæsaris viribus trepidi,
tanquam Italiapulli, in Græciam transfuecti,
Dyrrhachium gerendi belli sedem delegerunt.
Cæsar romam venit, negatamque sibi ex æra-
rio pecuniam, fractis foribus inuasit, protulit
que ex eo auri pondo III M centum triginta
quinque, argenti pondo prope DCCC millia.
Inde digressus Ariminum ad legiones, mox
alpes tranfuectus, Massiliam venit: ad quam
oppugnandam, cur receptus non esset, Tribo-
nium cum tribus legionibus relinquens, ad
Hispanias contendit, quas L. Afranius, & M.
Petreius, & M. Varro Pompeiani duces cū le-
gionibus obtinebant. Ibi multis prælijs Petre-
ium Afraniumque superatos, composita pacti-
one, dimisit. In vltiore vero Hispania duas
legions à M. Varrone suscepit. Similiter & du-
ces eius, hoc est, Curio Catonem Sicilia expu-
lit, Valerius Cottam Sardinia, Tiberonem
Africa Varus eiecit. Cæsar Massiliam redi-
ens obsidione domitam, vita tantum & liber-
tate

Liber Sextus. cclix

tate concessa, ceteris rebus abrasit. At vero Dolabella partium Cæsaris, in Illyrico per Octauium & Libonem victus, copijsque exutus, ad Antonium fugit. Bassillus & Sallustius diuidentes singulas legiones quibus præerant, similiter & Antonius, Hortensius quoque ab infimo mari cum classe concurrens, omnes pariter aduersus Octauium & Libonem profecti & victi sunt. Antonius cum se Octauio cum quindecim cohortibus dedisset, omnes ad Pompeium à Libone deducti sunt. Curio ex Sicilia in Africam cum exercitu transgressus est: quem Iuba rex continuo exceptum cum omnibus copijs trucidauit. Octauius Salonas oppugnare conatus, omnes pene copias quas duxit amisit. Cælius desciiuit à Cæsare, ac se Miloni exuli iunxit. Cumque ambo seruorum manu Capuam oppugnare molirentur, occisi sunt. Bibulus apud Corcyram pudore * victus, quod custodia eius quâ pelago & oppido prætendebat, hostis illuserat, inedia sese vigilijsque confecit. Ap. Claudius censorinus, qui iussu Pompeij Græciam tuebatur, iam abolitam Pythici oraculi fidem voluit experiri: quippe ab eo adacta vates descendere in specum, respondisse fertur debello consulenti: Nihil ad te hoc Romane

Pauli Orofy

bellū pertinet Eubææcœla obtinebis. Cœla au-
tē vocant Euboicum sinum. Ita Appius perple-
xa incertus sorte discessit. Admonet nos ali-
quid obtreſtatoribus noſtris cōſultor iſte con-
ſulere. Queruntur vtiq; ſide Chriſtianorū ſibi
ſacra interdīcta ceremonialq; ſublatas, & ob
hoc maxime, quod extis vaticinijsque ceſſan-
tibus, futuræ clades, quia ſciri nequeunt, non
vitantur. Cur ergo longe ante imperium Cæ-
ſaris natiuitatemque Chriſti, ſicut ipſorum au-
ctores atteſtantur, abolita fuerat Pythici ora-
culi fides? Abolita autem ideo, quia contem-
pta. Porro autem quare contempta, niſi quia
vel falſa vel vana, vel dubia? Vnde prudenter
poëta præmonuit: Inconſulti abeū, ſedemq;
odere Sibyllæ. Et ne forte parui id pendant,
quod contemptu abolitum atque antiquatum
fuit, hoc eſt, aut numen aut ſedem, Apollo ille
Pythius erat, quem ferūt magno illo Pythone
ſerpēte interfecto, totius vaticinationis aucto-
re & principe, hæredem & ſedis & diuination-
is & numinis extiſſe: ibiq; eum reddere ele-
giſſe reſponſa, vbi orta cū auctore ipſa diuina-
tio videbatur; præterea quæ per alias quoq; ter-
rarum partes ſpumantibus buccis, rabidoq; di-
ſcurſu oīs furiatorum ructat inſania; ad quem
plurimi terrarū reges, quaſi ad viuam vocem
conſulti

Liber Sextus. cclx

consulti numinis cucurrerunt, cui sæpissime ipsi quoque Romani opulentissima dona miserunt. At si Apollo iste Pythius paulatim discernente experientia contemptus, relictus atque abolitus est, quid viuum de mortua peduce, quid verum de amente muliercula sperari potest? Quid postremo, inflauit cum pinguis ebur Tyrrenus ad aras, expositis opime pecudis intestinis, non finget esuriens? Nam sicut ipsi fatentur, vel obscura vel falsa dicendo, ipse Apollo seducit. Quamobrè æquo animo ferant, si imitari interim nolunt, nos id veritatis iudicio etiam prohibere, quod poterunt maiores eorum vel experiendo contemnere. Interea apud Dyrrachium multi orientis reges ad Pompeium cum auxilijs conuenerunt. Quo cum Cæsar venisset, Pompeium obsidione frustra cinxit ipse terram quindecim milliū passuum fossa præstruens, cum illi maria paterent. Pompeius castellum quoddam propinquum mari, quod Marcellinus tuebatur, euertit, præsidiaque Cæsaris, quæ ibidem morabantur occidit. Cæsar Torquatum legionemque vnam, vt expugnaret, aggressus est. Hoc periculo sociorum Pompeius cognito, omnes eò copias contraxit: in què scilicet Cæsar ommissa obsidione conuertit. Torquatus

Pauli Orosij

autem è vestigio prorumpens, auersum insectus est. Ita Cæsaris milites ancipiti periculo territi, ipso Cæsare frustra obsistente, fugerunt. Pompeius vero Cæsaris quoque testimonio victor, persequentem reuocauit exercitum. quatuor millia militum Cæsaris, centuriones viginti duo, equitesq; Romani complures in eo proelio cæsi sunt. Cæsar inde citato agmine per Epirum in Thessaliam perrexit. Pompeius cum maximis copijs secutus, bellumq; commissum est. Itaque instituitur vtrinq; acies. Pompeius octoginta octo cohortes triplici ordine locauit. Fuerunt autem peditum quadraginta millia, equites in sinistro cornu sexcenti, in dextro quingenti, præterea reges multi, senatores, equitesq; Romani pluri, absque leuium armaturarum magna copia. Cæsar similiter octoginta cohortes triplici ordine disposuit: cui fuerunt non minus quàm triginta millia peditum, equites mille. Videre ibi & gemere erat, contractas Romanorum vires in campis Pharsalicis ad occisionem mutuam constitisse: quasi concordia rexisset, nulli populi, nulli reges ferre potuissent. Prima congressione equitatus Pompeij pulsus, sinistra latera nudauit. Deinde cum diu vtrinq; dubia sorte cederentur, atq; ex
alia

alia parte Pompeius interhortandum diceret, Parce ciuibus, nec tamen faceret: ex alia vero Cæsar hoc faceret, quod vrgeret, dicens, Miles, faciem feri: tandem vniuersus Pompeij fugit exercitus, castraque direpta sunt. Cæsa sunt in eo prælio Pompeianorum quindecim millia, centuriones trigintatres. Hic exitus pugnae ad Palæophasalum fuit. Pompeius fugiens in ostio Penei amnis onerariam nauem nactus, in Asiam transijt. Inde per Cyprum in Aegyptum venit: ibique mox vt litus attigit, iussu Ptolemæi adolescentis, in gratiam Cæsaris victoris occisus est. Pompeij vxor filijq; fugerunt. Cetera Pompeiana classis direpta est, omnibus qui in ea erant crudelissime trucidatis: ibique & Pompeius Bithynicus occisus est. Lentulus vero vir consularis apud Pelusium interfectus est. Cæsar compositis apud Thessaliam rebus, Alexandriam venit, perlatoque; ad se ac viso Pompeij capite anuloque, fleuit. Cumque se in regiam recepisset, eludebatur à tutoribus, quo minus pecuniam acciperet, tēpla sua astu spoliantibus, vt & regio thesauros vacuos esse ostenderent, & in inuidiam Cæsaris populum concitarent. Præterea Achilles dux regius, imbutus semel Pompeij sanguine, Cæsaris quoque; necem meditabatur.

Pauli Orofy.

Nam iussus exercitum dimittere cui præerat, viginti millium armatorum, non modo spreuit imperium, verum & aciem direxit. In ipso prælio regia classis fort. subducta, iubetur incendi. Ea flamma cum partem quoque vrbis inuasisset, quadringenta millia librorum, proximis forte ædibus condita, exussit: singulare profecto monimentum studij, curæque maiorum, qui tot tantaque illustrium ingeniorum opera congegnerant. Unde quamlibet hodieque in templis extent, quæ & nos vidimus armaria librorum: quibus direptis exinanita ea à nostris hominibus nostris temporibus memorent, quod quidem verum est: tamen honestius creditur, alios libros fuisse quæsitos, qui pristinas studiorum curas emularentur, quam aliam ullam fuisse tunc bibliothecam, quæ extra quadringenta millia librorum fuisse, ac per hoc euasisse credatur. Cæsar postea insulam vbi Pharus est, cepit. Eò Achilles cum Gabinianis militibus venit. Ingens pugna commissa est. magna ibi Cæsarianorum militum multitudo cecidit: omnes etiam interfectores Pompeij interfecti sunt. Cæsar vi insistenti-um hostium pressus, scapham ascendit: qua mox pondere subsequenti-um grauata acmersa, per CC passus ad nauem una manu eleuata, qua

Liber Sextus. cclxij

qua chartas tenebat, natando peruenit. mox
nauali certamine pulsatus, magna * felicitate
classem regiam aut depressit aut cepit. * facilita
te.

*Cæsar Alexandrinis regem reddit, Alexan-
driam subigit, ciuesq; multos cedit.*

Caput XVI.

Alexandrinis petentibus, regem red-
didit, monitum, vt magis amicitiam
Romanam, quàm arma experiri studeret. Qui
tamen ilicò vt liber fuit, bellum intulit, sed
continuo cum toto exercitu suo & ipse dele-
tus est. Nam viginti millia hominum in eo
bello cæsa referuntur, duodecim millia cum
septuaginta longis nauibus dedita, quingenti
ex victoribus cecidisse referuntur. Rex ipse
adolescens scapha exceptus vt fugeret, multis
insilientibus merfus necatusque est. Corpus
eius ad litus deuolutum, indicio loricae auree
cognitum fuit. Qua Cæsar Alexandriam præ-
missa, Alexandrinos omnes ad deditiõnem de-
speratione compulit, regnumq; Ægypti Cleo-
patræ dedit. Inde Syriamperuagatus, Pharna-
cem in Ponto vicit. Postea vero quam Romã
venit, dictator & consul creatus, in Africam
transiit, & apud Thapsum cum Iuba & Scipio-
ne pugnavit, maximamq; ibi hominum multi-
tudi-

Pauli Orosij.

rudinem interfecit. Castra vtriusque direpta sunt, sexaginta elephāti capti. Cato sese apud Uticam occidit. Iuba percussori iugulum, pretio dato, præbuit. Petreius eodem se gladio perfodit. Scipio in naui, qua ad Hispanias fugere contendens vento coactus in Africam redierat, semetipse ingulauit. In eadem naui etiam T. Torquatus occisus est. Cæsar Pompeij Magni nepotes, filiamq; Pompeiam, simulq; cum his Faustum Syllam & Afranium & Petreium filium iussit occidi. Inde quatuor triumphis urbem ingressus, disposito recuperatæ Reip. statu, continuo in Hispanias contra Pompeios Pompeij filios profectus, decimo-septimo quam egressus ab urbe fuerat die, Sargentum peruenit; statimque aduersus Pompeios duos & Labienum atque Attium Varum, multa bella & varia sorte gessit. Vltimum bellum apud Mundam urbem gestum est, vbi tantis est viribus dimicatum, tantaq; cædes acta, vt Cæsar quoque, veteranis etiam suis cedere non erubescens, cum cædi cogique aciem suam cerneret, præuenire morte futurum victi dedecus cogitarit, cum subito versus in fugam Pompeiorum cessit exercitus. Et quidem eo die hoc bellum actum est, quo Pompeius pater ab urbe bellum gesturus
aufu-

Liber Sextus cclxiij

aufugerat: quatuorque annis hoc civile bellum indefinenter toto orbe tonuit. T. Labienus & Attius Varus in acie cæsi sunt. Sex. Pompeius cum centesimo equite aufugit. Frater eius Cn. Pompeius contracta celeriter non parua Lusitanorum manu, cum Cæsonio congressus & victus, fugiensque interfectus est. Munda ciuitas cum immensa hominum cæde, Cæsare oppugnante, vix capta est.

De Cæsaris interitu, & ob eum tumultibus & bellis.

Caput XVII.

CÆsar Romam redijt: vbi dum reipublicæ statum contra exempla maiorum clementer instaurat, auctoribus Bruto & Cassio, conscio etiam plurimo senatu, in curia viginti & tribus vulneribus confossus interijt. In qua coniuratione fuisse amplius sexaginta conscios ferunt. Duo Bruti & Caius Cassius alijque socij, strictis pugionibus in Capitolium secesserunt. Diu deliberatum est, vtrum Capitolium cum auctoribus cædis oporteret incendi. Corpus eius raptum populus dolore instimulatus in foro fragmentis tribunalium ac subselliorum cremavit. Percensuit latitudinem regni sui Roma cladibus suis, atque in suam conuersa cædem, singulas quasque gentes ibidem, vbi domuit, vindicauit, Asiæ, Eu-

ropæ,

Pauli Orosij

ropæ, atque Africæ, non dico tribus mundi partibus, sed totis trium partium angulis, edidit gladiatores suos: feriatisque inimicis spectaculum miseræ ultionis ingessit. Nec tamen sufficit ipsas quoque cum auctoribus causas fuisse consumptas: recidua semina in eodem agro germinant, magna continuo metentibus malorum incrementa cum magno sudore factura. victor civilis belli à ciuibus Cæsar occiditur, in cædem vnus trahuntur agmina consociorum. Certum enim erat, quia Cæsar indigne peremptus, plures posset habere vitores. Plurimaque nobilitas vna simul catena sceleris copulatur, ne forte tanta malorum materia non belli magnitudine suppleatur, sed vindictæ breuitate tenuetur. Medeam illam fabulæ ferunt, dentes quosdam occisi seuisse serpentis, è quibus quasi competēs semini seges, armati homines terra emerferint, seseque; mox inuicem pugnando prostrauerint. Et quidem hoc poëtarum commenta finxerunt: nostra autem Roma Cæsare occiso, quanta de cineribus eius agmina armata parturiijt? Quanta bella in testimonium miseræ fecunditatis non legenda pueris, sed spectanda populis excitauit? & tamen horum omnium malorum initium superbia est. Inde exarserunt bella civilia.

Liber Sextus cclxiiij

lia, inde iterum pullularunt. Non ergo iniusta
cædes est eorum qui eam iniuste consecran-
tur, si ambitionis emulatio per ipsos atque in
ipsis & agitur & punitur, donec qui detrecta
vere collegium, discant ferre dominatum:
summaque imperij totius ad vnum redacta,
longe aliud omnes homines viuendi genus
subeant, ut omnes humiliter placere studeant,
non insolenter offendere. Sed ad tam salu-
brem humilitatis doctrinam magistro opus
est. Itaque opportune compositis rebus, Augu-
sti Cæsaris temporibus natus est dominus
Christus: qui cū in forma dei esset, formam
serui humiliter assumpsit: vt tunc demum a-
ptior fieret humilitatis institutio, quando iam
per totum mundum pœna superbię omnibus
esset exemplo.

Philipp. 2.

*De Cæsare Octauio Augusto, rebusq; per
eum gestis.*

Cap. XVIII.

ANno ab vrbe condita DCCX interfecto
Iulio Cæsare, Octavianus qui testamen-
to Iulij Cæsaris auunculi & hæreditatē & no-
men assumpserat, idemq; qui postea rerum po-
tius Augustus est dictus, simul vt Romam
adolescens admodum venit, indolem suam
bellis civilibus nouit. Nam, vt breuiter coacer-
uatio-

Pauli Orosij

nationem malorum explicem, bella ciuilia
quinque gessit, Mutinense, Philippense, Peru-
sinum, Siculum, Actiacum: è quibus duo, hoc
est, primum & nouissimum, aduersus Mar-
cum Antonium, secundum aduersus Brutum
& Cassium, tertium aduersus L. Antonium,
quartum aduersus Sex. Pompeiū Cnei Pom-
peij filium confecit. Antonius à senatu hostis
pronuntiatus, D. Brutum apud Mutinam ob-
sidione concluserat. Consules Hirtius & Pan-
sa & cum his Cæsar ad liberandum Brutum,
expugnandumque Antonium missi. Pansa
primo veniens, exceptus insidijs, inter suo-
rum clades, ipse quoque pilo grauiter vulnera-
tus, ab eodem vulnere interpositis diebus est
mortuus. Hirtius auxilium collegæ ferens,
magnas Antonij copias vasta strage deleuit.
Cæsar eatenus castra custodijt. Secunda ad-
uersus Antonium pugna magnę vtrinq; stra-
ges actæ sunt. Namque tunc ibi Hirtius con-
sul occisus est, victus fuit Antonius, Cæsar vi-
ctoria potitus est, cui D. Brutus de coniura-
tione occisi Iulij Cæsaris confessus, preces po-
nitentiæ fudit: Dolabella Trebonium vnum
ex interfectoꝝ Cæsaris Smyrnæ interfe-
cit: Dolabellam senatus hostem pronuntiauit.
Consulum occisorum vterq; exercitus Cæsari
paruit.

Liber Sextus. cclxv

paruit. Postea D. Brutus in Gallia à Sequanis captus & occisus est. Bassillus autem æquè vnus de percussoribus, manu seruorum suorum necatus est. Lepido fatigante, Cæsar Antonium recepit in gratiam: atq; ob fidem reconciliatæ gratiæ, filiam eius matrimonio fortitus est. Inde cum ad urbem accessissent, ac rumor de futura proscriptione ortus esset, C. Thoranius vir prætorius nihil tale metuens, incuriū militum domi suæ interfectus est, alijque complures trucidati sunt. Itaq; ne latius atque effrenatius incircumscripta cædes ageretur, cætum triginta & duum senatorum nomina in tabula proposita sunt, primum Lepidi præcepto & nomine, deinde Antonij, tertio Cæsaris. Ibi Antonius Tullium Ciceronem inimicum suum, ibi L. Cæsarem auunculum suum, & (quod exaggerando sceleri accessit) viua matre proscripserat. ibi Lepidus L. Paulum fratrem suum in eundem proscriptorum gregem coniecerat. Adiecti sunt postea ad numerum proscriptorum triginta equites Romani. Multæ diu & variæ cædes actæ, domus proscriptorum, direptis omnibus, dirutæ sunt. At Dolabella in Syria multa cum Cassio bellagessit, à quo victus sese interfecit. Brutus & Cassius magnis exercitibus comparatis apud

Pauli Orosij

Athenas conuenerunt, totamque Græciam de
populati sunt. Rhodios Cassius terra marique
oppugnatos ad deditionem coegit, quibus
præter vitam nihil reliquit. Igitur Cæsar &
Antonius eosdem in Macedoniâ magnis bel-
lorum apparatus persecuti, ad mortem com-
pulerunt: quamuis manifestissime illa tunc pu-
gna non virtute partis Antonij, sed Cæsaris fe-
licitate confecta sit. Cæsar enim tunc eger, cum
se in castris capiendæ quietis causa tenere sta-
tuisset, hortatu & precibus medici sui, qui per
somnia admonitum sese fatebatur, ut ea
die castris Cæsarem salutis ipsius causa educe-
ret, in campum eger inter copias egressus est,
ac mox castra eius ab hostibus capta sunt: sed
rursus Cæsariani milites Cassij castra cepe-
runt. Quare ad desperationem adacti Bru-
tus & Cassius, immaturam sibi mortem an-
te belli terminum consciuerunt. Nam inui-
tatis percussoribus Cassius caput, Brutus la-
tus præbuit. At Romæ Fulvia vxor Antonij,
socrus Cæsaris, dominatum ut mulier agita-
bat: incertum in hac mutatione consularis re-
gijque fastigij, vtrum deficientis potentiaë vl-
tima, an incipientis prima nominanda, certe
etiam in eos insolens, per quos ut insolesceret,
agebatur. Nam & Cæsarem reuersum apud
Brun-

Liber Sextus. cclxvj.

Brundisium contumelijs, factionibus, insidijsq;
petijt. A quo expulsa, ad Antonium concessit
in Græciam. Sex. Pompeius postquam se
in proscriptorum numerum relatum compe-
rit, conuersus in latrocinia, omnem oram Ita-
liæ caedibus rapinisq; vastauit. Sicilia prære-
pta, comitatibusq; impeditis, Romam fame
affecit. Mox cum eo pacem triumuirum, ut non
dicam tyranni, id est, Lepidus, Cæsar, Anto-
niusq; fecerunt. Sed continuo cum contra pa-
ctum Pompeius fugitiuos adlegeret, ut hostis
habitus est. Mena libertus Pompeij, cum sexa-
ginta nauium classe ad Cæsarē defecit, eidem-
que classi ipse iussu Cæsaris præfuit. Idemq;
continuo cum Statilio Tauro aduersus Mene-
cratem Pompeianum ducem nauale bellū gef-
sit. Deinde ipse Cæsar aduersus eosdem Pom-
peianos cruentissimum bellum nauale contē-
cit: sed continuo victricem classem pene vai-
ueriam apud Scyllaceū naufragio amisit. Ven-
tidius Persas & Parthos in Syriam irrumpen-
tes, tribus bellis maximis fudit, regemq; eo-
rum Pacorum in acie interfecit, ea scilicet die
qua Crassus à Parthis fuerat occisus. Antoni-
us vno vix castello expugnato, pacem cum
Antiocho fecit, ut ipse tantam rem consum-
masse videretur. Ventidium Syriæ præfecit,

Ll a iussitq;

Pauli Orosij

iussitque vt Antigono bellum inferret: qui Iu-
dæos tunc forte debellauerat, captisque Hie-
rosolymis, templum spoliauerat, regnumque
Herodi dederat: quem continuo victum in
deditionem recepit. Mena libertus cum sex
nauibus ad Pompeium redijt, à quo clemen-
ter receptus Cæsaris classem incendit, quam-
uis nuper Cæsar alteram secundo naufragio
perdidisset. Idemq; Mena postea ab Agrippa
nauali prælio circunuentus, cum sex triremi-
bus ad Cæsarem transijt. Sed hunc Cæsar ter-
tio transfugam, indulta tantum vita, segnem
reliquit. Deinde Agrippa inter Mylas & Lipa-
ras aduersus Democharem & Pompeium na-
uale prælium gessit, ac vicit; ibiq; tunc naues
triginta aut demersit, aut cepit: reliquis lacera-
tis Pompeius Messanam confugit. Cæsar inte-
rea Taurominium traiecerat, quem repétino
impetu Pópeius afflixit. Vnde multis demer-
sis nauibus suis, ac magna multitudine suorū
militum perdita in Italiam Cæsar aufugit, nec
interueniente mora, in Siciliam redijt: ibique
Lepidum ex Africa aduentantem obuium ha-
buit, summās sibi partes terrore, minis ac su-
perbia vendicantem. Post dies paucos Agrip-
pa iussu Cæsaris à litore cum acie instructa
prospectantis, atrocissimo nauali prælio ad-
uersus

Liber Sextus. eclxvij.

uersus Pompeium confluxit & uicit . Nam CLXIII naues aut demersit aut cepit . Pompeius cum decem & septē nauibus vix elapsus euasit . Lepidus magna viginti legionum insolentia tumens, cum Messanam militibus permissam deripuisset, ipsum Cæsarem ad se uenientem semel atque iterum spreuit, ac potius ustelis appeti iussit : quæ ille , collecta in læuum brachium lacerna, repellendo vitauit . Mox immisso equo ad suos reuersus, instructo exercitu aduersus Lepidum ueniens, plurimas legiones Lepidi paucis interfectis, transire in suam partem compulit . Lepidus tandem intelligens, quo vanitas sua tenderet , deposito paludamento, assumptaque veste pulla, supplex Cæsari factus vitam & bona impetrauit , perpetuo quidem emendatus exilio . Taurus Cæsaris præfectus totam penè Siciliam ferro pertentatam contreritamq; in fidem recepit . quadragintaquatuor legiones sub vnus tunc imperio Cæsaris erant . Milites multitudine ferociores, quosdam pro accipiendis agris tumultus excitauerunt . Sed Cæsar animo ingens viginti millia militum exauctorauit, triginta millia seruorum dominis restituit, sex millia quorum domini non extabāt, in crucem egit . Ouans urbem ingres-

Pauli Orosij

sus, ut in perpetuum tribunitiæ potestatis essent, à senatu decretum est. His diebus trans Tiberim è taberna meritoria fons olei terra exundavit, ac per totum diem largissimo riuo fluxit.

De rebus ab Antonio gest. & bello Actiaco.

Caput XIX.

Antonius vero postquam Araxem transiit, omnibus undique malis circumuentus, vix tandem Antiochiam cum paucis redijt. Nam cum multitudine equitum & sagittariorum ab omnibus prælijs, quæ plura tentauit, victus semper effugeret, tum præterea incertis & ignotis regionis locis impeditus, grauissima fame ad nefandos cibos coactus est, plurimiq; militū sese hostibus dediderunt. Inde in Græciam transijt, iussitq; Pompeium, qui victus à Cæsare exercitum bellumq; reparabat, cum paucis ad se venire. Pompeius fugiens, à Titio & Furnio Antonianis duobus sepe terrestri naualiq; bello victus & captus, ac post paululum interfectus est. Cæsar Illyricum Pannoniam, partemque Italiæ bellis subegit & domuit. Antonius Artabanen Armeniæ regem, proditione & dolo cepit: quem argentea catena vinctum ad confessionem thesaurorum regionum coegit. Ex-
pugna

Liber Sextus. cclxviij.

pugnatoq; oppido, in quo conditos esse prodiderat, magnam vim auri argentiq; abstulit. Qua elatus pecunia, denūtiari bellum Cæsari, atq; Octavię sorori Cæsaris, vxori suę repudium indici iussit, & Cleopatram sibi ex Alexandria occurrere imperauit. Ipse Actiũ, vbi classem constituerat, profectus, cum prope tertiam partem remigum fame absumptam offendisset, nihil motus: remi, inquit, modo salui sint. Nam remiges non deerunt, quoad Græcia homines habuerit. Cæsar ducentis triginta rostratis nauibus à Brúditio in Epirum profectus est. Agrippa vero præmissus à Cæsare, multas onerarias naues, frumento atq; armis graues, ab Ægypto, Syria, Asiaq; ad subsidium Antonio venientes cepit. Peragratoq; Peloponnésium sinu, Methonam urbem validissimo Antoniano præsidio munitam, expugnauit. Inde Corcyram cepit. fugientes nauali prælio persecutus, profligauit: multisq; rebus cruentissime gestis, ad Cæsarem venit. Antonius defectu & fame militum suorum permotus bellum maturare instituit; ac repente instructis copijs, ad Cæsaris castra processit, & victus est. Tercio post pugnam die, castra Antonius ad Actium transtulit, nauali prælio decernere paratus. ducentæ triginta

Pauli Orosij

rostratæ fuere Cæsaris naues, & triginta sine
rostris, triremes velocitate liburnicis pares,
& octo legiones classi superpositæ, absque co-
hortibus quinque prætorijs. Classis Antonij
CLXX nauium fuit, quantum numero ce-
dens, tantum magnitudine præcellens. Nam
decem pedum altitudine à mari aberant. Fa-
mosum & magnum hoc bellum apud Actium
fuit. Ab hora quinta usque in horam septimam,
incerta vincendi spe, grauissime utrinque cæ-
des actæ: reliquum diei cum subsequente no-
cte in victoriam Cæsaris declinauit. Prior re-
gina Cleopatra cum sexaginta velocissimis na-
uibus fugit. Antonius quoque, detracto insi-
gni prætoriæ nauis, fugientem secutus est
uxorem. Illucescente iam die, victoriam Cæ-
sar consummauit, ex victis XII millia ceci-
disse referuntur, * septem millia vulnerata
sunt, è quibus mille inter curandum defece-
runt. Antonius & Cleopatra communes libe-
ros cum parte regię gazæ ad rubrum mare
præmittendos censuerunt. Ipsi præsidijs cir-
ca duo Aegypti cornua Pelusium Parætoni-
umque dispositis, classem & copias instauran-
do bello parauerunt. Cæsar sextum impera-
tor appellatus, & quartum ipse cum M. Lici-
nio Crasso consul, Brundisium venit; ibique
orbis

* sex.

Liber Sextus. cclxix.

orbis terrarum præsidia, diuisis legionibus, composuit. Inde in Syriam profectus, mox Pelusium adiit; ubi ab Antonianis præliis ultro susceptus est. Interea Cornelius Gallus præmissus à Cæsare, quatuor legiones, quas Antonius apud Syrenas prælii loco constituerat, suscepit in fidem: atque inde Parætonium primam Aegypti à Lybiæ parte ciuitatem victo cepit Antonio, ipsumque continuo apud Pharum vicit. Antonius equestre aduersus Cæsarem bellum iniit. in eo quoque miserabiliter victus aufugit. Kalendis Sextilibus primaluce Antonius cum ad instruendam classem in portum descenderet, subito vniuersæ naues ad Cæsarem transferunt. Cumque unico præsidio spoliatus esset, trepidus se cum paucis recepit in regiam. Deinde imminente Cæsare, turbataque ciuitate, idem Antonius sese ferro transfuerberauit; ac semianimis ad Cleopatram in monumentum, in quod se illa mori certa condiderat, perlatus est. Cleopatra postquam se ad triumphum seruari intellexit, voluntariam mortem petens, serpentis (ut putatur) morsu in sinistro tacta brachio, exanimis inuenta est, frustra Cæsare etiam Pnyllos admouente, qui venena serpentum è vulneribus hominum haustu reuocare atque exu-

Pauli Orosij

geresolent. Cæsar Alexandria, vrbe omnium longe opulentissima & maxima, victor potius est. Nam & Roma in tantum opibus eius aucta est, vt propter abundantiam pecuniarum, duplicia quàm vsque ad id fuerant, possessionum aliarumq; rerum venalium pretia statuerentur. Occisi sunt iussu Cæsaris, maior Antonij filius, & P. Canidius infestissimus quidem semper Cæsari, sed & Antonio infidus, & Cassius Parmensis, vltima violatæ partis Cæsaris victima, & Q. Quinius ob eam maxime notam, quod obcenissime lanificio tetrinoque reginæ senator populi Romani præesse non erubuerat. Dehinc Cæsar pedestribus copijs in Syriam venit, deinde in Asiam ad hiberna concessit, ac post per Græciam Brundisium peruectus est.

De triumpho Cæsaris, & nomine Augusti, monarchia Rom. & Epiphanijs nostris, de ins de fontis olei explicatio.

Caput XX.

ANno ab vrbe condita DCCXXV ipso imperatore Cæsare Augusto quinquages, & L. Apuleio consulibus, Cæsar victor ab oriente rediens, octauo Idus Ianuarias vrbem triplici triumpho ingressus est; ac tum primū ple tant portas, sopitis omnibus finitisque bellis

bellis ciuilibus, clausit. Hoc die primum Augustus consalutatus est. Quod nomen cunctis antea inuiolatum, & vsq; ad nunc ceteris in auctum dominis, tantum orbis licite vsurpatum apicem declarant imperij: atq; ex eodem die summam rerum ac potestatum penes vnum coepit esse & mansit, quod Græci monarchiam vocant. Porro autem hunc eundem esse diem, hoc est, octauum idus Ianuarias, quo nos Epiphania, hoc est, apparitionem siue manifestationem dominici sacramenti obseruamus, ne mo credentium siue etiam fidei contradicentium, nescit. De quo nostræ istius fidelissimæ obseruationis sacramento vberius nunc dicere, nec ratio, nec locus flagitat: vt & quærentibus reseruasse, & negligentibus non ingessisse videamur. Hoc autem fideliter commemorasse ideo par fuit, vt per omnia venturi Christi gratia præparatum Cæsaris imperium comprobetur. Nam cum primum, Cato Cæsare auunculo suo interfecto, ex Apollonia rediens urbem ingrederetur, hora circiter tertia, repente liquido ac puro serenoque die circulus ad speciem cælestis arcus orbem solis ambiens, quasi eum vnū ac potentissimū in hoc mundo, solumq; clarissimum in orbe monstraret, cuius tempore venturus esset, qui ipsum solē solus, mundum

Pauli Orosij

mundumq; totum & fecisset & regeret. Deinde cum secundo in Sicilia receptis à Pompeio & Lepido legionibus, triginta millia seruorū dominis restituisset, & quadraginta quatuor legiones solus imperio suo ad tutamen orbis terrarum distribuisset, ouansq; urbem ingressus, omnia superiora populi Romani debita donanda, literarum etiam monumentis abolit, censuisset, in diebus ipsius fons olei largissimus, sicut superius expressi, de taberna meritoria per totum diem fluxit. Quo signo quid euidentiùs, quàm in diebus Cæsaris toto orbe regnantis futura Christi natiuitas declarata est? Christus enim lingua gentis eius in qua natus est, vnctus interpretatur. Itaque cum eo tempore quo Cæsari perpetua tribunicia potestas decreta est, Romæ fons olei per totū diem fluxit: sub principatu Cæsaris Romanoq; imperio per totum diem, hoc est, per omne Romani tempus imperij, Christum & ex eo Christianos, id est, vnctum, atq; ex eo vnctos, de meritoria taberna, hoc est, de hospita largaque ecclesia affluenter, atq; incessabiliter processuros, restituendosque per Cæsarem omnes seruos, qui tamen cognoscerent dominū suum, ceterosque, qui sine dominio inuenirentur, morti supplicioque dedendos, remittendaque

daq; sub Cæsare debita peccatorū in ea vrbe, in qua spontaneū fluxisset oleum, euidētissīma his qui prophetarum voces non audiebāt, signa in cælo, & in terra prodigia prodiderunt. Tertio autē, cum urbem triumphans quintum consul ingressus est, eo scilicet die, quem supra nominauimus, cum Ianum post ducentos annos primum ipse clausit, & clarissimum illud Augusti nomen assumpsit, quid fidelius ac verius credi aut cognosci potest, concurrentibus ad tantam manifestationem, pace, nomine, die, quā hunc occulto quidem gestorum ordine, ad obsequium præparationis eius prædestinatum fuisse: qui eo die, quo ille manifestandus mundo post paululū erat, & pacis signum prætulit, & potestatis nomen assumpsit? Quid autem in quarto reditu cum finito Cantabrico bello, pacatisque omnibus gentibus, Cæsar urbem repetijt, ad contestationem fidei, quam expromimus, actum sit, ipso ordine melius proferetur.

Cæsar quomodo Hispanias ingressus, Cantabros Asturesq; uicerit. Drusus quos in Germania subegerit, & Cossus in Africa, deq; Tiberij, Quintilij Vari & Agrippæ gestis.

ANno ab vrbe condita DCCXXVI, imperatore Augusto Cęfare sexies, & bis M. Agrippa consulibus, Cęsar parum in Hispania per ducentos annos actum intelligens, si Cantabros atque Astures duas fortissimas gentes Hispanię suis vti legibus fineret, aperuit Iani portas, atque in Hispanias ipse cum exercitu profectus est. Cantabri & Astures Gallecię prouincię portio sunt, qua extantum Pyrenęi iugum haud procul secundo oceano sub septentrione deducitur. Hi non solum propriam libertatem tueri parati, verum etiam finitimorum pręripere ausi, Vaccęos & Turmodigos & Autrigonas assiduis eruptionibus populabantur. Igitur Cęsar apud Segisamam castra posuit, tribus agminibus totam pene amplexus Cantabriam. Diu fatigato frustra atque in periculum sæpe deducto exercitu, tandem ab Aquitanico sinu per oceanum incautis hostibus admouere classem atque exponi copias iubet. Tunc demum Cantabri sub mœnibus Belgicę maximo congressu bello & victi, in Vinnium montem naturatissimum confugerunt, vbi obsidionis fame ad extremum pene consumpti sunt. Aracillum deinde oppidum magna vi ac diu repugnans, postremo captum ac dirutum est. Pręterea

Atticę

Racillum

terea vltiores Galleciæ partes, quæ montibus syluisq; consitæ oceano terminantur, Antistius & Firmius legati magnis grauibsq; bellis perdomuerunt. Nam & Medullium montem Minio flumini imminentē, in quo se magna multitudo hominum tuebatur, per quindecim millia passuum fossa circumseptū obsidione cinxerunt. Itaq; vbi se gens hominum trux natura & ferox, neq; tolerandæ obsidioni sufficientem, neq; suscipiendo bello parem intelligit, ad voluntariam mortem seruitutis timore concurrit. Nam se pene omnes certim igne, ferro, ac veneno necauerūt. Astures vero positis castris apud Asturam flumen, Romanos, nisi proditi præuentiq; essent, magnis consilijs viribusq; oppressissent. Tres legatos cū legionibus suis in tria castra diuisos, tribus æque agminibus obruere repente moliti, suorum proditione detecti sunt. Hos postea Carisius bello exceptos, non parua etiā Romanorū clade superauit. Pars eorū prælio elapsa Lanciam confugit. Cumq; milites circumdatam urbē incendio adoriri pararent, dux Carisius, & à suis cessationem impetrauit incendij, & à barbaris volūtate deditiois exegit. Studiose enim nitebatur integram atq; incolumē ciuitatem victorię suę testē relinquere. Cantabricæ
victō

Pauli Orosij

victorię hunc honorem Cęsar detulit, vt tunc quoque belli portas claustro cohiberi iuberet. Ita tunc secundo per Cęsarem, quarto post vrbem conditū clausus est Ianus. Post hoc Claudius Drusus Prinuignus Cęsaris Galliam Rhetia r̄q; sortitus, maximas fortissimasque gentes Germanię, armis subegit. Nam tunc veluti ad constitutum pacis diem festinarent, ita omnes ad experientiam belli decisionemue fœderis vndatim gentes commouebantur: aut suscepturę condiciones pacis, si vincerentur; aut vsurę quieta libertate, si vincerent. Norici, Illyrij, Pannonij, Dalmatę, Męsi, Thraces, Daci, Sarmatę, plurimiq; & maximi Germanię populi, per diuersos duces vel superati, vel repressi, vel etiam obiectu maximorum fluminum Rheni Danubijq; seclusi sunt. Drusus in Germaniā primo Vlipetes, deinde Tencteros & Cattos perdomuit. Marcomannos pene ad interuersionem cęcidit. Postea fortissimas nationes, & quibus natura vires, consuetudo experientiam virium dabat, Cheruscos, Sueuos & Sicambros pariter vno bello, sed etiam suis aspero, superauit. Quorum ex eo considerari virtus ac feritas potest, quod mulieres quoque eorum, si quando pręuentu Romanorum inter plaustra sua concludebantur,

Liber Sextus. cclviij

tur, deficientibus telis, vel qualibet re, qua ve-
lut telo uti furor possit, paruos filios collisos
humi in hostium ora iaciebant, in singulis fili-
orum necibus bis parricidae. Tunc etiam in
Africa Mulsanos & Getulos latius vagantes
Cossius dux Cæsaris arctatis finibus coercuit,
atque Romanis limitibus abstinere metu com-
pulsit. Interea Cæsarem apud Tarraconem ci-
terioris Hispaniæ urbem legati Indorum &
Scytharum toto orbe transmisso, tandem ibi
inuenerunt, ultra quod iam quærere non pos-
sent, resuderuntq; in Cæsarem Alexandri Ma-
gni gloriam: quem sicut Hispanorum Gallo-
rumque legatio in medio oriente apud Baby-
lonem cõtemplatione pacis adiit: ita hunc a-
pud Hispaniam in occidentis ultimo supplex
cum gentilitio munere eous Indus, & Scytha
boreus orauit. Cantabrico bello per quinque
annos acto, totaque Hispania in æternam pa-
cem cum quadam respiratione lassitudinis re-
clinata ac reposita, Cæsar Romam rediit. Qui
bus etiam diebus multa per se, multa que per
duces & legatos bella gessit. Nam inter cete-
ros & Piso aduersum Vindelicos missus est.
Quibus subactis, victor ad Cæsarem Lugdu-
num venit. Pannonios nouo motu intumescen-
tes Tiberius priuignus Cæsaris cruentissima

Pauli Orosij

eadem delent. Idemque continuo Germanos bello arripuit: è quibus quadraginta millia captiuorum victor abduxit. Quod reuera bellum maximum & formidolosissimum quindecim legionibus per triennium gestum est, nec fere vllum maius bellum, sicut Suetonius attestatur, post Punicum fuit. Sub eodem vero tempore Quintilius Varus cum tribus legionibus à Germanis rebellantibus, mira superbia atque auaritia in subiectos agens, funditus deleretur est. quam reipub. cladem Cæsar Augustus adeo grauiter tulit, vt sæpe per vim doloris caput parieti collidens, clamaret: *Quintili Vare, redde legiones.* Bosporanos vero Agrippa superauit, & signis Romanis, quæ illi quondam sub Mithridate sustulerant, bello recuperatis, victos ad deditiõem coëgit. Parthi quasi toto terrarum orbe vel domito vel pacato, omnium oculis signarentur, atq; in se solos omnis vigor Romani imperij vertendus esset, quippe quos pristina vlciscendæ Crassianæ cædis conscientia mordebat, vltro signa, quæ Crasso interfecto abstulerat, ad Cæsarem remiserunt: regijsq; obsidibus traditis, firmum foedus fidei supplicatione meruerunt.

*Octavius Augustus composita undique pace,
ianum ipse tertio clausit, & reipub. composuit.*

Liber Sextus. cclxxxiii

fuit, deq; censu Cæsaris acto. Caput XXII.

ANno ab V. C. DCCLII Cæsar Augustus ab oriente in occidentem, à septentrione in meridiem, ac per totum oceani circum cunctis gentibus vna pace compositis, iam portas tertio ipse tunc clausit. Quas ex eo per duodecim fere annos quietissimo semper obleratas otio ipsa etiam rubigo consignauit: nec prius vnquam nisi sub extrema senectute Augusti pulsatae, Atheniensium seditione & Dacorum commotione patuerunt. Clausis igitur Iani portis, temp. quam bello quaesierat, pace enutrire atq; amplificare studens, leges plurimas statuit, per quas humanum genus libera reuerentia disciplinae morem gereret. Domini appellationem, vt homo declinauit. Nam cum eodem spectante ludos, pronuntiarum esset * à quodam mimo, O dominum æquum & bonum; vniuersiq;, quasi de ipso dictum esset, exultantes approbauissent, statim quidem manu vultuq; indecoras adulationes repressit, & in sequenti die grauissimo corripuit edicto, dominumque se posthac appellari ne à liberis quidem aut nepotibus suis vel serio vel ioco passus est. Igitur eo tempore, id est, eo anno quo firmissimam verissimamq; pacem ordinatione dei Cæsar composuit, natus est Christus:

in mimo

Pauli Orosij

cuius aduentu i pax ista famulata est, in cuius
ortu audientibus hominibus exultantes ange
li cecinerunt, Gloria in excelsis deo, & in ter
ra pax hominibus bonæ voluntatis. Eodemq;
tempore hic ad quem rerum omnium summa
concesserat, dominum se hominum appellari
non passus est; imò non ausus, quo verus domi
nus totius generis humani inter homines na
tus est. Eodem quoque anno tunc primum
idem Cæsar, quem his tantis mysterijs præde
stinauerat deus, censum agi singularum vbiq;
prouinciarum, & censeri omnes homines ius
sit, quando & deus homo videri, & esse digna
tus est. Tunc igitur natus est Christus, Ro
mano censui statim ascriptus vt natus est.
Hæc est prima illa clarissimaq; professio, quæ
Cæsarem omnium principem, Romanosque
rerum dominos singillatim cunctorum homi
num edita ascriptione signauit, in qua se &
ipse, qui cunctos homines fecit, inueniri ho
minem, ascribiq; inter homines voluit.
Quod nunquam penitus ab orbe condito at
que ab exordio generis humani in hunc mo
dum, ne Babylonio quidem vel Macedonico,
vt non dicam minori cuiquam regno concess
sum fuit. Nec dubium quin omnium cogni
tioni, fidei, inspectionique pateat, quòd do
minus

Liber Sextus. cclx

minus noster Iesus Christus hanc urbem numero suo auctam defensionemque, in hunc rerum apicem prouexerit, cuius potissime voluit esse cum venit, dicendus utique; ciuis Romanus, census professione Romani. Quamobrem quia ad id temporis peruentum est, quo & dominus Christus hunc mundum primum aduentu suo illustravit, regnumque Cæsari tranquillissimum dedit, hunc quoque sextum libellum hoc fine concluderim: ut germinantia tempora Christiana, magisque inter reprimentium manus crescentia, & quæ adhuc in prouectu posita, horum ipsorum, quibus hæc respondere cogimur insectatione, mordentur, septimo libello, si tamen adiuuante domino succederim, comprehendam: ut quoniam ab initio & peccare homines & puniri propter peccata non tacui, nunc quoque quæ persecutiones Christianorum actæ sint, & quæ ultiones secutæ sint, absque eo quod omnes ad peccandum generaliter proni sunt, atque ideo singillatim corripuntur, expediendam.

FRANC.
FABRICII MARCODVRA.
NI IN PAULI OROSII
librum VI. Annotationes.

In Caput Primum.

Aenel.2. **D**ilcellerunt oēs adytis) Verba sunt Virg.
Excessere omnes adytis, arisq; relictis
Dij quibus imperium hoc steterat.
DCLXII, vt dixi, anno) Dicitur hoc est libro
superiore cap. 19. ubi de spatio belli Mithridatici
in Annotationibus scripsimus.

In Caput Secundum.

Postquam Nicomedé) Eadem Eutrop. lib. 5.
Lege Appiani Mithridaticū, & Iustini lib. 38. Cru
deli præcepit edicto) De hoc edicto præter Appi
anū Liu. lib. 78. Florus l. 3. c. 5. Eutrop. li. 5. Hinc Ci
cero pro lege Manilia ait, Mithridatem una die to
ta Asia, tot in ciuitatibus, uno nuntio, atq; una lite
rarum significatione ciues Romanos necandos, tru
cidandosq; denotasse. Sylla cui post consulat.)
Sylla ad bellum Mithridaticum profectus fuit post
Consulatum, cum iam Cinna consul ei accusati
onem per Verginium Tribunum pleb. compararet,
Plutarch

Plutarchus in Sylla. Septemplici muro commu-
 nitum) Sic Florus, Mox subruto Piræi portu, sex
 quoq; & amplius muris munito. Munierat cum plu-
 ribus muris contra Syllæ impetum Archelaus, ut
 scribit Appianus. Iusto prælio cum Archelao
 confligit.) Hoc prælium in Bœotia ad Chero-
 neam commissura fuit: in quo ex c x x millibus
 Achelai uix decem millia Chalcidem effugisse Ap-
 pianus, Plutarchus & Eutropius scribunt. Qua-
 re in Liuiana epitoma 82. ubi legitur, caesis hostia-
 um centum millibus, scribendum puto, c x milli-
 bus. LeCistima L X X millia.) Eundem nume-
 rum habet Eutropius: sed apud Appian. & Plutar-
 chum sunt ὀκτώ μυριάδες, id est, L x x x millia,
 quæ Mithridates cum Dorylao ad Archelaum mi-
 sit. Secundo prælio XV millia.) Cum in omnia
 bus libris Orosij, quinquaginta millia, legatur, ego
 tamen nō dubitavi, xv millia, ex Eutroptio meo ma-
 nuscripto (nam impressi xx millia habent) reponere:
 cū præsertim appi. scribat, τὸ πολεμίων ἀπώ-
 λοντο ἀμὲν μύριους ἢ πεντάκις χίλις, & sequen-
 tes numeri, si L millia legas, constare non possint.
 Commissum hoc secundum prælium fuit ad Ora-
 chomenum, Appianus, Plutarchus, Florus. Dioge-
 nes Archelai F.) ὁ παῖς ἀρχέλαου διογένους,
 Appia. διογένους ὁ τῆς ἀρχέλαου γυναικὸς υἱός,
 Plutar., Cumq; iam MDC.) ἀμὲν ἑὸν χιλίους ἢ

In Sextum librum

Ἰξασίους αἰσφας habet quoq; appianus, quem
hac de re consule. Interea Fimbria) Cum L. Vae-
lerius Flaccus in Marij locum consul suffectus, à
Cinna, ut Sylla ad bellum Mitbridaticum succede-
ret, missus, in Asiam traiecisset, à C. Flauio Fimbria
interfectus est. Appianus in Mitbridatico, Plutarchus
in Sylla, Strabo lib. 13. L. iuius 82. Velleius 2.
Fimbriae meminit cicero in Bruto. Ad Miletopo-
lim.) Vide Strabonem lib. 12. Eumque mari co-
artare) Hic locus uerbis superuacaneis deprauat-
us à nobis è manuscriptis restitutus est. Plutarch.
in Lucullo eandem rem exponens inter cetera sic
inquit, εἰ Ὀμβρία τότε πειθεῖς ὁ Λύκουλλος ἔ-
μακρὰν ὡρπὸν γαλῆν ἐκείσε τὰς ναῦς, ὅσων
φραξε τὸν λιμένα ἕως ὀλοῦ, πύρας αὖ εἶχε ὁ
πόλεμος. id est, Si Lucullus qui non longe aberat,
tum Fimbriae consilium secutus naues eò circum-
duxisset, portumque obiecta classe obstruxisset,
bellum confectum fuisset. Ilensibus iratus) De
Ilij excidio appianus & Strabo libro 13. Apud
Thyatira) πρὸς θυατείροις, Plutarchus in Sylla.
Fannius & Magius) Ita legitur in omnibus ma-
nu descriptis libris; hancq; ueram lectionem iudi-
conam etsi impressus liber Appiani habeat Λου-
κίους μαλγυιόντε ὁ φάλκιος; ego tamen lego, μολ-
γόντε ὁ φάλκιος. cum praesertim Asconius Verri-
na tertia hos eosdem L. Magium, & L. Fannium
appela

appellet, quamuis in Ciceronis libris corrupte sit, L. Magio, & L. Rabio. M. Marium.) Appianus hunc μάγιορ & αλειορ, siue, ut Interpres Candidus legit, & αλειορ appellat. Sed Plutarchus in Lucullo, Marium cum Orosio nominat. Cum P. Rutilio Rutilium M. cotta legatum fuisse arbitror: Nam Mithridates Cottam apud Chalcedona terra fudit, mari exiit classe pulcherrima, ut ipse scribit in epistola ad Arsacem, que ex li. 4. Histo. Sallustij extat. Sed de hac re, sicut & de Cyziccnorum obsidione lege Appianum & Plutarchum. De Cyzico etiam Cicero pro lege Manilia, pro Murena, & pro Archia. Nam amplius quam quindecim millia.) Lucullus ad Rhindacum fluuium consecutus eos, qui in Bithyniam à Mithridate mittebantur, magnum eorum numerum interfecit: cepit uero equorum millia vi, uirorum millia xv. Ita Plutarchus & Appianus. Camposq; Inarimos.) Vulgo legitur, camposq; & in eremos. Ego particulam, & in nullis uetustis inueni. Sed hi partim, camposque inheremos, partim, camposq; inharcmos, habent. Unde adductus sum, ut crederem Orosium, Camposq; Inarimos, scripsisse. Notum est illud Homeri in Catalogo, ἐν ἀρίμοις. ὅτι φασὶ τρυφῶν & ἔμμελαι ἔωας. Vbi cum Greci omnes ἐν ἀρίμοις duobus uocibus legant, & ἀεμα uel in Cilicia uel in Syria aut Lydia collocent: Plinius tamen lib. 3. cap. 6.

Annotationes. cclxxvij.
In Caput tertium.

Catilina incesti accusatus) Huius iudicij meminit Asconius in orat. Ciceronis contra competitors. ubi scribit hanc Fabiam uirginem uestalem fuisse sororem Terentiae Ciceronis. Vnde in Plutarchi Catone legendum, ἐπὶ οἷς ἡ Φαβία Τερεντίας ἀδελφὴ τῶν κατέρων τῶν γυναικῶν ἐκινδύνισθεν. M. Lucullus) De re à M. Lucullo contra Bessos et Thracas gesta, Eutrop. & Sex. Rufus. Eodem tempore Metellus) Cn. Pompeio, M. Crasso primum Cos. an. DCLXXXIII. L. Metellus Verri in Sicilia successit. Res nota est ex Ciceronis Verr. & Asconio. Pyrganione) Duplicem scripturam huius archipirate in nostris manuscriptis inuenimus: alij eum Pergamenonē in suis libris nominarunt. Nam XXX millia) Legitur et, xx millia. At Plutarchus peditum c millia caesa, equitum, quorum milia LV erant, paucos effugisse tradit. Is imminente hieme) Nisibis, quam Graeci Antiochiam Mygdonicam nominant, capta fuit L. Metello & Q. Marcio Cos. auctore Dione lib. 35. uide quoq; Appianum & Plutarchum

In Caput quartum.

Iisdem diebus piratae) De bello piratico, quod & maritimum nominatur, accurate Dio lib. 36. & Plutarcho

In Sextum librum

Plutarchus in Pompeio. De eodem Cicero pro lege Manilia, Livijs lib. 99. Florus lib. 3. ca. 6. Velleius & Eutropius. Eodem tempore Cretam.) De bello cretico Xiphilinus in Pompeio, Livijs lib. 98. & seq. Florus li. 3. ca. 7. Velleius lib. 2. Pompeius successor Luculli.) Pompeio bellum Mithridaticum mandatum fuit lege Manilia, quam Cicero suavit, Appianus, Plutarchus & Diod. Bellum nocte commissum est) De hoc proelio noturno præter Appianum, Plutarchum & Dionem Florus li. 3. ca. 5. Eutrop. li. 6. ubi scribit Pompeium XL millibus occisis, triginta tantum de exercitu suo perdidisse, & duos centuriones. Senibus lassiss & ægris) In alijs est, senibus lassiss & ægris. ego è Gualtheri libro, senibus lassiss emendavi. Sic Dio. li. 36. πόλις ἐν τῷ χωρίῳ ἐν ᾧ ἐνευικήκει σωάμιστοις τραυματίαις, & τοῖς ἀφελικαστέροις τῶν στρατιωτῶν. i. Urbem eo loco, ubi victoriam pepererat, vulneribus & ætate confectis militibus condidit. Senes lassos eodem modo Seneca dixit. Orodis Albanorum regis) In Gualtheri li. est, Hierodis; in alijs, Herodis. Orodis quod erat in impressis reliqui, nam & Florus Orodem nominat, qui ab Appia. ὀροί (us, à Dione ὀροίους dicitur: Artocem regem Iberiæ) ἀρτώκην hunc quoq; Dio. li. 37. nominat, qui in Appiani libris mendose ὠτοκας dicitur. ijdem κύετορ mendose habent pro κύετορ, nec aliter

aliter Candidus Interpres legit

In Caput quintum.

Tertæmotus a deo grauis) De hoc terræmotu Dio. lib. 37. Ὁ σεισμός μέγιστος δὴ τὸ πῶποτε σωκευθεὶς αὐτοῖς, πολλὰς τῶν πόλεων ἐφθειρεν. id est, Terræmotus maior apud illos tum quam unquam alias extitit, multas urbes euertit. Castor Mithridatis præfectus.) καὶ τῶν Φαναγορέων Ap-
 piano dicitur, qui Φαναγόρειαν nominat, quæ hic in uetustis libris, Phanagorium appellatur. Vide Strabonem lib. 7. Quatuor filios) Hi fuerunt Artaphernes, Darius, Xerxes & Oxathres, auctor Ap-
 pianus. Exipodram) De hoc alij quod sciam nihil, nisi forte hic est Xiphares, quo de Appianus. Macharem) Hoc nomen, quod in uulgatis libris uariè corruptum est, in manuscriptis rectè legitur. Græci quoque hunc μάχαρη uocant. Gallum quendam militem) In epitoma 102. est, A milite Gallo, nomine Bithoco. Auctor de uiris illustrib. Gallum Sithocum nominat. Verum cum Appianus hunc Βίτοιστον nominet, uide ne utrobique Bitocum sit scribendum.

In Caput sextum.

Anno ab V. C. DCLXXXIX.) Alijs est annus ab V. C. DCXC. Cum Orofio facit Eutropius lib. 6, Ituræos primum) De Ituræis eorumq; castelis &

In Sextum librum

is à Pompeio euerfis Straboli li. 16. In Ciceronis Phi-
lippicis hi Ithyrei non satis emendate nominantur.
Quam Petram) Arabum rex aretas, quem Pom-
peius uicit & cepit, βασιλεύς τῆς ἀραβίας τῆς πε-
τρας ἀρετας dicitur à Plutarcho in Pompeio.
Apud Petram uero aretas regiam suam habebat,
Iosephus libro 14. Antiquita. cap. 2. Lege Dionem
lib. 37. Vix tertio mense.) Idem scribit Iose-
phus lib. 14. cap. 8. quem lege. Per L. Vettium.)
Hic est L. Vettius index, quo de Cicero in Vatinia-
um, & epist. 24. lib. 2. ad Atticum. Eum Dio lib.
38. ἀρκίου ἐπιτοῦ nominat. apud Appianum
hoc nomen unico τ non recte scribitur: Plutarchi
quoq; libri in Lucullo mendose βασιλείου πινά pro
Βετίου habent.

In Caput septimum.

Anno ab V.C. DCXCIII.) Eutropij libri im-
pressi omnes, etiam is quem Sconhouius edidit, hunc
annum urbis cond. DCXCVIII faciūt: uerum noster
manuscriptus recte DCXCIII habet. In Fastis capit.
hic annus est DCXCIII. Lege Vatinia) P. Vati-
nius Tribunus pl. hanc legem ad populum tulit Cae-
sare & Bibulo Cos. de qua Suetonius in Iulio. Cū
legionibus septem.) Eutropius sic, Decreta est
ei Gallia & illyricum cum legionibus decem. Pla-
tarchus in Cesare scribit ipsum Galliam cisalpi-
nam

nam & transalpinam adiuncto Illyrico accepisse
 in quinquennium cum legionibus quatuor. Nam
 populus Caesari Galliam citeriorem & Illyricum
 in quinquennium cum tribus legionibus dedit: Se-
 natus ulteriorem cum una legione adiecit, auctore
 Dione libro 38. Hanc historiam Suetonius.)
 Nos cum ab ipso Caesare summa diligentia simul
 & eloquentia expositam non sine fructu libenter
 & legimus ipsi & discipulis nostris interpreta-
 mur. Bis vicit.) Primum pagum Tigrinum in
 transitu Araris fluminis uicit, deinde ceteros in se-
 cutus post uariam fortunam superauit, Caesar &
 Dio libro 38. In uno manuscripto est, bis vix vi-
 cit. Latobrogiorum.) Caesar hos Lacobrigos
 nominat. Ad CLVII millia) Summa omnium,
 inquit Caesar, fuerunt ad millia CCCLXVIII.
 Plutarch. τεσσακέντη μίλιαι πᾶσαι μυριάδες ὄν-
 τες ἕκαστοι δὲ αἱ μάχῳ μίλιαι μίαις δέσσει. Summa
 omnium fuerunt millia CCC, eorum qui arma ferre
 possent millia CXC. Ex his & XLVI) Strabo
 lib. 4. de bello Heluictiorum, ἐν ᾧ πολέμῳ, inquit,
 πᾶσι τεσσακέντη μυριάδες σωματῶν διεφ-
 θίσθησαν, id est, in quo bello ad cccc millia homi-
 num perierunt. in quo numero ego uitium subesse
 arbitror. Edures) Legitur &, Euduses, siue Eua-
 dures. Apud Caesarem hi sunt Sedusij, de quibus uar-
 ia sententia feruntur. Supra obduct. (Saliera)

In Sextum librum

De hac re Florus lib. 3. ca. 10. Post hæc Belgarū) Que hic usq; ad finem capitis sequuntur, ea copiose Caesar li. 2. & Diodo. initio li. 39. persequuntur. Sexaginta millia armata.) Caesar Bellouacos polliceri millia armata quinquaginta scribit. Idē Atrebatibus xv millia tribuit. Menapij nouē) Ita manuscripti, impressi decem. Caesar Menapios vii millia pollicitos scribit. Aduacici XVIII.) in uno manuscripto est, Atuati. Caesar Catuacos cum xix millibus habet. Cæres, Camani) In nostris manuscriptis omnibus est, Cæresi, Camani. Caesar illos Cæresos, hos Pamanos uocat. In uulgatis Orosij libris, Cenomanni, mendose legebatur. Robertus Stephanus, quem honoris causa nomino, hanc Epitomen rerum gestarum à Cesare in Gallia sub Eutropij nomine Commentarijs Cesaris emendatissime diligentissimeq; à se impressis adiunxit. ibiq; ex Cesare hæc nomina restituit.

In Caput octauum.

Que hoc capite Orosius comprehendit, ea copiose Caesar li. 3. com. persequitur. quibus studiosi utriusq; lingue coniungent ea que sunt apud Dionem lib. 39. Pacunij primipilaris) Hic primipili centurio à Cesare P. Sextius Baculus nominatur. Ambiuaritos) Pro his Cesaris libri, Ambiliates, habent.

Annotationes. cclxxxj.
In Caput nonum.

Que hoc capite Orosius, ea Cæsar lib. 4. & 5. Com. exposuit. De iisdem Dio li. 39. & Plutarchus in cæsare. Sicambros). In manuscriptis nostris est, Sygambros. Dio συγγαμβροῦς nominat. Ibiq; Labienus) Labienus est in uetustis, & Roberti libro. cæsar li. 5. Q. Laberium Durum habet. Androgorio) In Gualtheri libro est, Andragio. Cæsar, Mandubratium uocat.

In Caput X.

Cum Eburonibus & Aduaticis.) In nostris manuscriptis fere omnibus hic & supra ca. 7. Aduatici nominantur, quos uulgo Aduaticos uocant. Dio quoq; illos ἀδουατικῶς appellat. Hos Cæsar lib. 5. Cotta & Sabino interfectis se cum Ambiorige coniunxisse ait. Ad Ciceronem.) Q. Tullium Ciceronem Marci fratrem, Cæsaris legatum, cæsar lib. 5. Dio li. 40. Vallum pedum X.) Cæsar ped. xi. habet. Ex eo quod sequitur, per millia passuum quindecim, cognoscitur quomodo sit legendum apud Cæsarem, ubi quidam libri xv, ceteri x millia passuum habent, in qua uarietate heret Glareanus. Per culmina.) Roberti liber habet, per culmea culmina. Tu lege cæsarem. Cum duabus legionibus) Plutarchus scribit cæsarem tum habuisse

In Sextum librum

ἐπικαλιῶν δὲ συμπαντας. Nam LX milia.) Hunc numerum eorum, qui Q. Ciceronis castra obsederunt, edit etiam Plutar. in Cesare. Indutiomarus.) ἰνδουτιόμαρος, Dio. Repentina eruptione prostravit.) Eruptione, recte quoq; Rob. cum uulgo in impressis male, irruptione, legatur. Sed intelligens) Quæ deinceps usq; ad finem capituli sequuntur, ea sunt apud Cesarem lib. 6. com. & Dionem lib. 40. Hostemque locis notissimum.) In Roberti libro est, hostemq; loci gnarissimum

In Caput XI.

Hoc capite breuiter perstringuntur ea quæ Cæsar lib. 7. & Hirtius lib. 8. copiose exposuerunt. Oppidum nomine Cenapum.) Cenapum, est quoq; in uctustis, corruptè omnino: Rob. Stephanus, Genabum, scripsit. Verum cum ea, quæ huius oppidi obsidioni Orosius tribuit, ad Auaricum euenisse ex Cesare & Dione constet, mihi dubium non est, quid pro hoc, illud irrepserit. In quoddam castellum) Gergouiam Cæsar nominat, γεργούϊαν, Strabo, γεργούϊαν Dio. Dum hæc ad Alesiam) Verba Cæsaris usurpat, quamuis nihil quod ad Alesiam gestum sit, descripserit. Hoc uero oppidum Mandubiorum in manuscriptis Orosij & Cæsaris libris recte Alesia nominatur. Nam & Plutarchus

in Cæ

Annotationes. cclxxxij.

in Cesare ἀλωσίαν uocat, et Diodorus Siculus lib. 4 scribit Herculem hoc oppidum condidisse, atq; ἀπὸ τῆς κατὰ τὴν στρατείαν ἀλῆς ἀλωσίαν nominasse. Guil. Xylander, qui in Dione conuertendo ē corruptissimum exemplari egregia ingenij sui documenta dedit, recte uidit ἐς σαλωσίαν mendose in libro esse pro ἐς αλωσίαν. apud Strabonem lib. 4. legitur, πέντε ἄλωσίαν πόλιν, μάλιστα ἑρ. Peditum CCL millia) Cesar peditum circiter CCXL millia habet. Romanos (ue uiuus cap.) Roberti liber habet, Romanos ut uiuus caperetur instantes, occidendo ut occideretur cogit. Tu lege Hirtium lib 8 comment. Scandula repletas) In manuscriptis est, scandulis. nos ex Hirtio, scandulus scripsimus cum Roberto. A scandendo autem, ut uult Isidorus, dictæ sunt scandulæ: quæ sunt parue tabellæ, ex robore uel alio ligno assulatim secto. unde Vitruuius lib. 2. cap. 1. quibusdam nationibus ex scandulis robustis ædificia constitui scribit. Cornelius uero Nepos, scandula contactam fuisse Romam usque ad bellum Pyrrhi annis CDLXX, auctor est, Lege Plinium lib. 16. cap. 10.

In Caput XIII.

Anno ab V. C. DCXCVII) Idē numerus est in manuscripto nostro Eutropio, cum in impressis sit

In Sextum librum

annus urbis conditæ DCXCIX. Ceterum ex ratione
Capitolinorum Fastorum annus, quo Cn. Pompeius
& M. Crassus iterum Cōs. fuerunt, est DCXCVIII.
Crassus uero prouinciæ cupidus in ipso Consulatu
paludatus in Syriam profectus fuit, Plutarchus &
Dio. Audita in Hierololyms) Hanc rem nar-
rat Iosephus li. 14. Antiq. ca. 12. quem lege. Vage-
sem) Ita scripsi ex Gualtheri libro. Plutarchus in
Crasso, & Appianus in Parthica (si modo liber ille
ab Appiano scriptus est) & γ'ιω'ω' habent. Cum
Surenā & Syllace) Vulgo mendose, Sylacea, legi-
tur. Apud Plutarchum est, σ'ι'μ'ω'κ'ι'ς. Parthos ab
Orode) De re à Cassio contra Parthos gesta, &
Osace duce occiso Cicero epist. 20. lib. 5. ad Attic.
Dio lib. 40.

In Caput XIII.

Anno siquidem ab V. C. DCC.) Hoc incen-
dium, quod maxima urbis parte deleta, prodigij lo-
co est habitum, fuit L. Paulo, C. Marcello Cōs. an-
no DCCIII, Obsequens. De eodem Liuij auctorita-
tem adducit Orosius lib. 7. cap. 2.

In Caput XV.

A Marcello Consule.) Roberti liber hoc am-
plius habet, à Bibulo, à Catone. Ceterum de his
dissensionibus cum omnes multa scribant. putidum
esset, hic uelle aliquid annotare. Lege Casarem, Ap-
pianum,

Annotationes. cclxxxiiij

pianum, Plutarchum & ceteros. Q. Cassius) ita omnes hunc nominant, exceptis Orosij libris, in quibus Publij prænomen habet. Curione, Cœlioq;) Hic est M. Cœlius Rufus, de cuius interitu paulo post. quod ego annotandum propter Dionem putavi, apud quem initio li. 41. καυκλίου pro καυλίσ, seu potius κηλίου bis mendose legitur. Negatam ex ærario pecuniam) Interposuit se huic rei L. Metellus Tribunus pl. App. li. 2. Dio 41. Lucan li. 3. At vero Dolabella) Hunc locum studiosi diligenter legere debent, cum tota hæc res à Casare non longe ab initio li. 3. de bello Ciuili descripta intercidit. Eadem breuiter narratur ab Appiano & Dione. sed à Lucano fufius describitur li. 4. Vide Florum lib. 4. ca. 2. Basilus) Lucanus li. 4. Et Basilum uidere ducem. Sed de hoc nomine dicemus ca. 18. Curio ex Sicilia) Quæ hic de Curionis interitu, & Salonarum oppugnatione, item de M. Cœlio & T. Milone perstringuntur, ea Casar copiose narrat. Ap. Claudius) Hanc rem exponit Valerius lib. 1. cap. 8. Vide Lucanum lib. 5. Eubœæ cœla) In impressis Valerij libris est, Eubœæ cellam, in manuscripto, Eubœæ cœlam, & deinde, cœle Eubœæ. Lucanus, Solusq; quietem Euboici uastalateris conualle tenebis. Pythone serpente.) De Pythone Callimachus in Apollinem,

Πυθῶτοι κηπὸντι σωκόντεζ δαυμόνι & θηε

In Sextum librum

Αἰνὸς ὄφελ' ἔρ' μὲν σὺ κατ' ἄνθρωπος, ἄλλοι ἔρ'
ἄλλα

Βαλ' ἄλλοι ὠκείῃ οἰσ' ὄμ. id est,

Horridus occurrit serpens fera bestia, Pytho:

Quem tu descendens perimisti fatifero arcu.

Continua uolucres dum dirigit arte sagittas.

Dionysius a ser ὄφελ' ἔρ' τα δὲ Λαφύω appellat. Ti
bullus lib. 2. ubi Delphica Pytho? Inflavit cum
pinguis.) Versus est Virgilij de secundo libro Ge
org. Ipse terram X V millium pass.) Munitio
nis spatium Caesar no. expressit, sicut nec Lucanus

initio lib. 6. Appianus lib. 2. σοδίου διακοίης
καὶ χιλίου edit. Florus scribit Caesarem Pompeij
castra xvi millium uallo obduxisse. Quod Mar
cellinius.) Lentulus Marcellinus quaestor, Caesar.

Caesaris quoque testimonio victor.) Hoc prae
lio commisso ad Dyrrachium uictus Caesar, Pom
peio non instante negavit eum uincere scire, Suet
onius in Iulio, Plutarchus in pompeio & Caesare.

Quatuor millia milit.) Plutarchus in pompeio
δὲ χιλίου habet. centuriones Caesar lib. 3. com.
edit XXXII, non XXII. Pompeius L X
X X V I I cohortes.) De numero copiarum
non idem omnes scripserunt: quo de Appianus lib.
2. Parce ciuibus.) Ita scripsimus ex uetustis, nec
aliter est apud Florum. Pompeius Iugiens.)

De Pompeij fuga & interitū Caesar libro 3. Plas
tarchus

Annotationes. eclxxxiiij

archus in Pompeio, Appianus libro 2. Dio 42 Vel
leius lib. 2. Pompeius Bithynicus.) Q. Pompe
peius A. F. qui Bithynicus dictus est, Cicero in Bru
to. Lentulus.) L. Lentulus Crus, qui anno su
periore Cos fuerat: cum Cæsar scribit à Rege com
prehensum in custodia necatum esse. Ea flamma.)
Bibliotheca Alexandrina incensa memi
nit Plutarchus in Cæsare, & Dio libro 42. De
omni re gesta cum Alexandrinis præter ceteros co
piose Hirtius.

In Caput XVI.

Pharnacem in Ponto.) De Pharnace & re cū
eo gesta, Hirtius de bello Alexan. Dio li. 42. & alij.
Dictator & Consul.) Orosius secutus fortasse
Liuium, hic aperte Cæsarem anno urbis DC CVII
Dictatorem & consulem III creatum ostendit.
quamvis hæc Dictatura non omnes annales suf
fragantes habeat. qua de re Sigonius in Fastis. De
bello Africo extat Hirtij Commentarius. De eod
dem omnes alij scriptores. quare in re aperta nostris
uerbis minime opus est. Iuba percussori.) Dio scri
bit Iubam cum petreio ferro congressum, atque ita
utrumq; periisse. Florus tradit petreium super men
sas Iubam, & se interfecisse. De Scipionis interitu
præter historicos Seneca li. 3. Epist. Continuo in
Hispanias) De bello Hispaniensi extat cōmenta
rius Hirtij nomine. De eodem Plutar. & Dio li. 43.

In Sextum librum

Attium Varum) Attius recte in libris uetustis legitur. Nam & Dio τὸ ἄλλιον ἄτιον ἄουρον nominat. Vulgares libri modò actium, modò accium habent. In Plutarch. Catone mendose εἰς ἄπιος uocatur. Et quidem eo die) Plutarchus in Cesare de proelio Mundensi, τῶν τε πρῶτον μάχην ἐνίακκοσε τῆ τῶν διονυσίου ἐροτῆ, καὶ ἢ λέγει τὸ πεμπήθη μάχην ἡδὲ τὸν πόλεμον Ἰηλδαίν: ὅθεν μέγαν δὲ χρόνον ἐνικωτῆ τεσσάρων διήλθεν. id est, Hoc proelium secundum Caesar Liberalibus fecit, quo die Pompeius Magnus primum ad hoc bellum profectus dicitur, cum interea quatuor anni effluxissent. Sex. Pompeius). Hec nos ex Roberti Stephani libro sic restituimus: cum in alijs libris eduoibus fratribus Cn. Pompeius aufugisse, Sextus interfectus cōtra historiæ ueritatem legatur. Cum Cæsonio) Cæsonio est etiam in uetustis. sed uide ne potius legendum sit, Cænnio. Nam Dio hunc Cænnium Lentonem uocat: cuius mentio est Philippica x i i.

In Caput XVII.

Quomodo Caesar Idibus Martijs in curia Pompeij x x i i uulneribus confossus fuerit, Suetonius, & omnes alij scribunt. Amplius LX conficios) Suetonius, Conspiratum est in eum à L x amplius quorum nonnullos Cicero nominat Philip. 2. plures Appias

Appianus li. 2. Medeamillam) Fabula est in Apollonij Argonauticis libro. 3. & Ouidij Metamorph. lib. 7.

In Caput XVIII.

Octavianus) Ita recte manuscripta exemplaria. Nam C. Octavius Iulij Caesaris testamento adoptatus more Romanorum dictus fuit, C. Iulius Caesar Octavianus, Dio lib. 47. Caesaris auunculi Iulium Caesarem Octaviani auunculum nominat etiam infra cap. 20. & Suetonius in Augusto ait, Nihil conuenientius ducens, quam necem auunculi uindicare. cum tamen auunculus magnus fuerit, nescio autem an Orofius Octavianum ex sorore Caesaris natum putauerit. quem errorem Io. Pierius, Carol. Sigonius, ac postremo Guiliel. Xylander (qui in Dionis historia conuertenda & emendanda praecleara ingenij sui documenta dedit) refutarunt. Antonius hostis.) Historiam non aliunde commodius adulescentes, quam ex Ciceronis epistolis & Philippicis cognoscent. Legendi sunt etiam Plutarchus, Appianus, Dio, & Paterculus. Pansa primo veniens.) De pugna Mutinensi extat epistola Galbae ad Ciceronem lib. 10. Epist. Farni. Dolabella Trebo.) Haec Dio lib. 47. & Appianus 3. Postea D. Brutus in Gallia.) D. Brutus non à Sequanis, sed à Capeno Sequano occisus fuit.

In Sextum librum

ut Liuius ait li. 120. uel in domo Capeni ab ijs quos
 Antonius miserat, ut Paterculus scribit. Basilus.)
 Appianus libro tertio extremo, Θ δ' ἀπὸ τοῦ Ἰούλου
 Κλεονίου Θ Βασιλλίου, σφαγῆς ἢ ὄλεθρου ἵσταται
 εἰς, ὃ πρὸ τῆς Στρατιᾶς ἀνῆλθε. In. i. Eodem tempo-
 re Minucius Basilus unus de percussoribus Caesaris
 à seruis suis interfectus est. Bene igitur gentis Mi-
 nuciae cognomen Basilus in libris uetust. scribitur.
 nec probo q. Hieronymus Ferrarius Philippica se-
 cunda unum librum secutus contra ceterorū fidem
 Basilium in Basilū mutauit. Immo uero non dubita-
 quin li. 3. de Off. Θ apud caesarem V de bello Gall.
 legendum sit, L. Minucius Basilus. Nam Θ Plutar-
 chus in Sylla λέγει τὸν Βασιλλίου, Θ cognoma-
 mina non in ius, sed in us desinunt usitate. C. I ho-
 ranius) De hoc Appian. li. 4. Suetonius in Augusto,
 Θ Valer. ut puto, li. 9. ca. 11. Centum triginta &
 duum) In epitoma Liuian. li. 120. est, CXXX Sena-
 torū nomina. Pluta. in Antonio scribit, CCC proscri-
 ptos à Triumuiris occisos fuisse. Igitur Calix &
 Antonius.) De bello philippensi Plutarchus in
 Antonio Θ Bruto, Appian. lib. 4. Dio 47. Liuius
 124. Florus lib. 4. ca. 6. Velleius, Eutropius, Θ alij.
 Hortatu & precibus medici) De hoc somnio me-
 dici Dio. Amicum suum hunc fuisse ipse scripsit,
 auctore Plutarcho in Antonio. At Romae Ful-
 uia) De Iuliae insolentia Plutarchus in Antonio,
 Θ Dio

& Dio lib. 48. Sex. Pompeius) De Sex. Pompeio rebusq; ab eo & cum eo gestis Lilius lib. 127. & sequentibus. Appianus lib. 5. Dio. 48. & 49. Florus lib. 4. cap. 8. Cum Statilio Tauro) Dio lib. 48. Menam non cum Tauro. sed cum Calvisio Sabino bellū aduersus Meneceatem gessisse tradit. Scyllaceum) Dio οὐκ ἄλλοιον habet, Appianus οὐκ ἄλλοιον. Virgil. lib. 3. Aeneid. Naufragum Scyllaceum dicit, quo in loco de huius nominis ratione Picrius & Erythreus. Ventidius Perlas) De re à P. Ventidio prospere cum Parthis gesta Plutarchus in Antonio, Dio lib. 48. & 49. Flor. li. 4. cap. 9. Valerius lib. 6. cap. 10. Iullicque vt Antigono) Lege Iosephum lib. 14. Antiquit. Aduersus Democharem) In alijs corrupte est, Democham. Δημοχάριον Appianus & Dio nominant. Suetonius quoq; democharem bene habet. Lepidus magna XV. legio) De Lepidi dissensione cū Octauiano, & quomodo coactus fuerit abdicare copiose Dio lib. 49. Appianus 5. Velleius 2. Veste pulla) In quibusdam pura, mendose legitur. Dio, Σὺν τῷ & ἐκείνῳ ὑποχλωρῶν ἰδελοῦντὸς ἐπ' ἐαυτῷ πφικῶ ἰκέτης αὐτῷ ἔπειθ' ἰδ' ἑστ' id est, Hoc modo Lepidus quoq; adactus, assumpta ueste pulla ultro supplex Casari factus est. Velle. etiam scribit, Lepidū pullo uelatum amiculo genibus Caesaris aduolutum.

In Sextum librum

Taurus totam pene Sicilia) Vide ne, Africam, potius legendū sit. Nam Tauri uirtute Octavianus utranq; Africam obtinuit, auctore Dione. Ex Africa cum triumphasse indicant tabulae Capitolinae, in quibus est, T. STATILIVS. T. F. TAVRVS. PRO COS. EX AFRICA. A. DCCXIX. P. R. DIE K. I. V. L. Quans urbem ingressus) Hinc in Capitolinis triumphus est, IMP. CAESAR DI VIF. C. N. II. I. II. VIR R. P. C. II. OVANS EX SICILIA, A. DCCVXII. I. D. I. B. N. O. V. E. M. B. R.

In Caput XIX.

Antonius vero postquam) De infelici bello Antonij cum Parthis praeter Plutarchum lege Velleium. A Titio & Furnio) Ita recte libri antiqui. Vulgo, Tito, & Formo, corrupte legitur. Sex. Pompeium à M. Titio & Furnio occisum scribunt quoq; Appia. & Dio. Titij meminit Velleius. Antonius Artabané) Hanc historiam lege in Dionis lib. 49. & in epitoma Liuiana 122. Ipse Actium) De bello Actiaco, quo Antonius & Cleopatra uicti sunt à Cesare Plutarchus in Antonio, Dio libro 50. Florus lib. 4. ca. 11. Eutropius lib. 7. Velleius & alij. P. Canidius) Ita recte libri manuscripti, cum uulgo Caninius legatur. Vide Plutarchum & Velleium. Cassius Parmensis) Huius meminit quoq; Velleius. Apud Appianum libro quinto est,

Κολοσι & ὁ παρρησιος.

In Caput XX.

Anno ab vrbe condita DCCXXV. Ita numerat etiam Dio lib. 51. Collega autem Cæsaris in quinto consulatu Sex. Appulcius, non Lucius ab alijs omnibus appellatur. VIII. Idus Ianuar.) Cæsar si Macrobius lib. 1. Saturnal. sequimur, Sextili mense, non Ianuario triplici triumpho ingressus est urbem. Nam cum primum) Hoc ex Suetonij Augusto descriptum est. Refert idem Iulius Obsequens. Cum & Ianum) De Iano clauso mentio fuit initio libri primi. Hinc Virgilius Aen. dixit. Claudentur belli portæ. Augusti nomen) Casarem à senatu ceterisque ciuibus sententia Munatij Planci Augustum dictum fuisse ante diem XVI. K. Febr. se septimum & M. Vipsano Agrippa Cos., Censorinus scribit.

In Caput XXI.

Cæsare sexies, & bis M. Agrippa) Agrippam hoc anno iterum Consulem fuisse Cassiodorus quoque testatur. Recte igitur Guil. Xylander apud Dionem initio li. 53. ubi τὸ γ legitur, scribendum monet τὸ β. De bello Cantabrico Dio, & Florus lib. 4. cap. ult. idem de alijs quoque bellis, quorum hic mentio, sunt legendi. Post hoc Claudius Drusus Bellum cum Rhetis gestum est Druso & Pisone Cos.

Pauli Orosij

Cos. anno urbis DCCXXXVIII. Coslus dux)

De hoc & rebus ab eo gestis Dio lib. 55.

In Caput XXII.

Iani portas tertio) Augustum Ianum ter clausisse Suetonius etiam testatur. Domini appellatione) Hæc descriptæ sunt è Tranquilli Augusto. Censum agi) Censu hic è Luca satis notus est.

PAULI OROSII

HISPANI ADVERSVS PAGANOS HISTORIARVM

LIBER VII.

Vnum solam uerumq; deum, mundi omniumq; conditorem, atq; ad eo potentiam suam ac patientiam, per unum hoc est Christum, uoluisse hominibus innotescere.

Caput I.

Vficientia ut arbitror documenta collecta sunt, quibus absque ullo arcano, quod paucorum fideium est, probari de medio queat, unum illum & uerum deum, quem Christiana fides prædicat, & condidisse mundum creatu-

Annotationes. cclxxxviii.

creaturamque eius cum voluit, & dispoſuisse per multa, cum per multa ignoraretur, & confirmasse ad vnum, cum per unicum declaratus est, simulque potentiam patientiamque eius multimodis argumentis eluxisse. In quo quidem angustas, deiectasque mentes offendit paulisper intelligo, quod tantæ potentia patientia tanta miscetur. Si enim potens erat, inquit, creare mundum, componere pacem mundi, insinuare mundo cultum ac notitiam sui, quid opus fuit tanta, vel ut ipsi sentiunt, tam pernicioſa patientia, ut in ultimo erroribus, cladibus, laboribusque hominum fieret, quod à principio virtute eius, quem prædicas dei, sic potius cœpisse potuisset? Quibus quidem veraciter respondere possem, ad hoc ab initio creatum & institutum humanum genus, ut sub religione cum pace sine labore viuens, fructu obedientia æternitatem promeretur: sed abulum bonitate creatoris, libertatem indulgentis in contumacem vertisse licentiam, atque ex contemptu in oblivionem defluxisse, iustamque nunc esse patientiam dei, & iustam in utramque partem, ut nec contemptus disperdat in totum, cui misereri velit; & affici laboribus, dum velit, finat contemptus potens.

Deinde

Pauli Orosij

Deinde subsequens esse, iuste semper adhibere quamuis ignorantibus gubernatione, cui aliquando periret futurus sit poenitenti antiquae gratiae facultatem. Sed haec quoniam etsi verissime fortissimeque dicuntur, fidelem tamen atque obedientem requirunt: mihi autem, videro an aliquando credituris, certe nunc cum incredulis actio est, promptius ea proferam, quae ipsi & si probare noluerint, improbare non possunt. Itaque quantum ad conscientiam humanarum mentium pertinet, utique sub reverentia religionis & confessione, cultuque supernae potentiae uiuimus, distante duntaxat fide: quia nostrum est fateri, ex vno & per unum deum constare omnia: illorum tam multos deos putare, quam multa sunt elementa. Si potentiae dei, inquit, quem praedicatis fuit, ut Romanum imperium tam amplum, ac tam sublime fieret, cur igitur patientia eiusdem obfuit ut ante non fieret? Quibus sub eodem verbo respondebitur: Si potentiae deorum, quos praedicatis fuit, ut Romanum imperium tam amplum ac tam sublime fieret, cur igitur patientia eorundem obfuit ut ante non fieret? an ipsi dii nondum erant? an adhuc Roma ipsa non erat? an illi non colebantur? an haec nondum idonea imperio videbatur? Si nondum
erant

Liber Septimus. cclxxxix

erant dij, cessat intentio. Vt quid enim iam i-
bi eorum discutio moram, vbi ne ipsam qui-
dem inuenio naturam? Si autemerant dij, aut
potentia eorum, vt ipsi iudicant, aut patientia
in culpa est: vel patientia, si fuit: vel potentia,
si defuit: aut si magis suadibile videtur fuisse,
tunc quidem deos qui prouehere potuissent,
sed nondum extitisse Romanos qui prouehi
iure possent. Nos auctorem rerum potetiam,
non artificem scientiam quærimus. De dijs
quippe (vt putant) magnis, non de fabris vi-
lissimis quæstio est, quibus nisi materia ac-
cedat, ars cessat. Si enim præscisse illis ac volu-
isse præsto semper fuit, immo etiam subiacen-
te præscientia, quia apud omnipotentiam de-
operibus dūtaxat suis, hoc est, præscire, quod
velle, quodcumq; illud præsciebatur, cui vo-
luntas astipularetur, non expectari oportuit,
sed creati: maxime cum & Ionem illum suum
aceruos formicarum in populos hominum lu-
do vertere solitū ferant. Porro autem de cura,
cerimoniarū nec recensendum arbitror: quoni-
am inter sacra continua incessabilibus cladi-
bus nullus finis, ac nulla requies fuit, nisi cū sal-
uator mundi Christus illuxit: cuius aduentui
predestinatā fuisse imperij Romani pacē, & si
iam sufficienter ostendisse me arbitror, paucis

Pauli Orosij

tamen adhuc supplere conabor.

Babylonem & Romã, regnumq; illius & huius in plerisq; omnibus conuenire. De quatuor mundi monarchijs, de incendio quodam Romæ, Christi & Abraham sæculis

Caput I I.

PRincipio secundi libelli cum tempora Romanæ condicionis stili tenore perstringerem, multa conuenienter inter Babyloniam urbem Assyriorum tunc principem gentium, & Romam æque nunc gentibus dominantem, compacta conscripsi. fuisse illud primura, hoc vltimum imperium: illud paulatim cedens, at istud sensim conualefcens: defluxisse illi sub vno tempore nouissimum regem, isti primum fuisse: illam deinde tunc inuidente Cyro captam velut in mortem concidisse, cum istam fiducialiter assurgentem, post expulsos reges, liberis vti cœpisse consilijs: præcipue cum vindicante libertatem suam Roma, tunc quoque Iudeorum populus, qui apud Babyloniam sub regibus seruibat, in sanctam Hierusalem recepta libertate redierit, templumque domini sicut à prophetis prædictum fuerat, reformarit. Præterea intercessisse dixeram inter Babylonium regnum, quod ab oriente fuerat, & Romanum, quod ab occidente confurgens hæreditate

Liber Septimus. ccxv

reditate orientis enutriebatur, Macedonicum Africanumque regnum, hoc est, quasi meridie ac septentrione breuibus vicibus partes tutoris curatorisque tenuisse. Orientis & occidentis regnum Babylonium & Romanum iure vocitari, neminem unquam dubitasse scio. Macedonicum regnum sub septentrione esse cum ipsa celi plaga, tum Alexandri Magni aræ positæ usque ad nunc sub Riphæis montibus docent. Carthaginensem vero vniuersam præcelluisse Africam, & non solum in Siciliam, Sardiniam, ceterasque adiacentes insulas, sed etiam in Hispaniam regni terminos tetendisse, historiarum simul monumenta urbiumque declarant. Dictum est etiam vastatæ per Medos Babyloniam, & irruptæ per Gothos Romæ pares admodum annorum numeros cucurrisse. Nunc autem his illud adijcio, quo magis clareat vnum esse arbitrum sæculorum, regnorum, locorumque omnium Deum. Regnum Carthaginense à conditione usque ad euersionem eius, paulo amplius quam septingentis annis stetit: æque regnum Macedonicum à Carano usque ad Persem paulo minus quam DCC, vtrumque tamen septenarius ille numerus, quo iudicantur, omnia terminauit. Roma ipsa etiam quamuis ad aduentum domini nostri

Pauli Orosij

Iesu Christi perfecto proueretur imperio, tamen paululum, & ipsa in occurſu numeri huius offendit. Nam ſeptingenteſimo conditionis ſuæ anno, quatuordecim vicos eius, incertum vnde conſurgens flamma conſumpſit; nec vnquam, vt ait Liuius, maiore incendio vaſtata eſt, adeo, vt poſt aliquot annos Cæſar Auguſtus ad reparationem eorum, quæ tunc exulta erant, magnam vim pecuniæ ex ærario publico largitus ſit. Poteram quoque oſtendere, eundem duplicatum numerum manſiſſe Babyloniam, quæ poſt mille quadringentos & quod excurrit annos, vltimè à Cyro rege capta eſt, niſi præſentium contemplatione reuocarer. Illud ſane libenter adijcio, quia primi illius regum omnium Nini (quamuis & pater eius Belus obſcure primus regnaſſe referatur) illius ergo Nini anno, poſtquàm regnare cœperat, XLIII natus eſt ſanctus ille Abraam, cui diſtè ſunt repromiſſiones, ex cuius ſemine promiſſus eſt Chriſtus: deinde nunc primi iſtius imperatorum oim Auguſti Cæſaris (quamuis & pater eius Cæſar metator imperij potius quam imperator extiterit) iſtius inquàm Cæſaris, poſteaquàm imperare cœpit, ementi propemodum anno XLII natus eſt Chriſtus, qui Abraę ſub Nino primo rege fuerat re promiſſus.

Natus

Liber Septimus *ccxcj*

Natus est autem VII Kalend. Ianuarij, quādo primum incrementa omnia anni uenientis incipiunt. Ita factum est, vt cū Abraam XLIII anno natus sit, sub fine XLII natiuitas Christi conueniret, vt iam non ipse in parte tertij anni, sed in ipso potius tertius ānus oriretur. Qui annus, quantis, quā nouis, quamq; inusitatis bonis abundauerit, satis etiam me non proferente compertum haberi arbitror. toto terrarum orbe vna pax omnium, non cessatione, sed abolitione bellorum, clausē Iani gemini portæ, extirpatis bellorum radicibus, non repressis, census ille primus & maximus fuit, cum in hoc vnum Cæsaris nomen vniuersa magnarum gentium creatura iurauit; simulq; per communionem census, vnius societatis effecta est.

Christus quando ad hominum salutem natus,

quomodo statim uexatus, de ingenti

Romæ fame, & iugi pace.

Caput III.

Igitur anno ab vrbe condita DCCLII natus est Christus, salutarem mundo afferens fidem, vere petra medio rerum posita: vbi comminueretur, qui offenderet; qui crederet, saluaretur. vere ignis ardens, quem qui sequitur, illuminatur; qui tentat, exurit. Ipse est Chri

Pauli Orosij

flus, Christianorum caput, saluator bonorum, malorum punitor, iudex omnium, qui formam subsecutus verbo & opere statuens, quo magis doceret patientes in persecutionibus, quas pro vita æterna exciperent, esse oportere, mox ut virginis partu editus mundo apparuit, de passionibus suis coepit.

Math. 2. Namque eum rex Iudææ Herodes simul ut natum comperit, necare decreuit, plurimosque tunc paruulos, dum vnum insectatur, occidit. Hinc malignis improbe incurrentibus digna punitio est. Hinc in quantum tranquille agitur mundus, credentium gratia; in quantum perniciose inquietatur, blasphemantium pœna est: securis per omnia Christianis fidelibus, quibus aut æternæ vitæ requies in tuto, aut etiam huius in lucro est: quod promptius cum per ordinem referam, ipsis rebus ostendam. Postquam redemptor mundi dominus Iesus Christus venit in terras, & Cæsaris censu ciuis Romanus ascriptus est, dum per duodecim, ut dixi, annos, clausæ belli portæ beatissima pacis tranquillitate cohibentur, Caium nepotem suum Cæsar Augustus ad ordinandas Ægypti Syriæque provincias misit, qui præteriens ab Ægypto fines Palæstinæ, apud Hierolymam in templo
dei

dei tunc sancto & celebri adorare contemp-
sit, sicut Suetonius Tráquillus refert. Quod
Augustus ubi per eum comperit, prauo vsus
iudicio, prudéter fecisse laudauit. Itaq; anno
imperij Cæsaris quadragesimooctauo, adeo
dira Romanos fames consecuta est, vt Cæ-
sar lanitarum familias, omnesque peregrino-
nos, seruorum quoque maximas copias, ex-
ceptis medicis & præceptoribus, trudi vr-
be præceperit. Ita peccante principe in san-
ctum dei, & correpto per famé populo, quan-
tatem offensionis qualitas vltionis ostendit.
Deinde, vt verbis Cornelij Taciti lo-
quar, sene Augusto Ianus patefactus, dum
apud extremos terrarum terminos nouę gen-
tes sæpe ex vsu, & aliquando cum damno
quærentur, vsque ad Vespasiani durauit im-
perium. Huculque Cornelius. Ceterum &
tunc capta euerlaque vrbe Hierosolymo-
rum, sicut prophetæ prænuntiauerunt, extin-
ctisque Iudæis, Titus qui ad vindicandum
DOMINI nostri Iesu Christi sanguinem
iudicio dei fuerat ordinatus, victor trium-
phans cum Vespasiano patre Ianum clausit.
Igitur etsi sub extremis Cæsaris temporibus
apertus est Ianus, tamen per multa ex eo tem-
pora, quamuis in procinctu esset exercitus,

Pauli Orosij

Mat. 24.

nulla bella sonuerunt. Vnde etiam dominus ipse Iesus Christus in euangelijs, cum temporibus illis in summa tranquillitate vniuersus mundus ageret, cunctasque gentes pax vna velaret, & à discipulis suis interrogatus esset, de conclusione temporum subsequantium, inter cetera sic ait: Audituri autem estis prœlia & opiniones prœliorum. videte ne turbemini. Oportet enim hæc fieri: sed nondum est finis. Consurget enim gens in gentem, & regnum in regnum, & erunt pestilentia, & fames & terræmotus per loca. Hæc autem omnia initia sunt dolorum. Tunc tradent vos in tribulationem, & occident vos: & eritis odio omnibus gentibus propter nomen meum. Hoc autem diuina prouidentia docens, & credentes præmonendo firmavit, & incredulos prædicendo confudit.

De uita & gestis Tiberij Cesaris, quomodo Christum amplexus sit, de eius crudelitate in plurimos.

Caput IIII.

ANno ab vrbe condita septingentesimo LXVII post mortem Augusti Cesaris Tiberius Cesar imperium adeptus est, mansitque in eo annis viginti & tribus. Hic per semetipsum nulla bella gessit, sed ne per legatos

legatos quidem aliqua graua, nisi quod tantum aliquantis in locis præcogniti cito genti tumores comprimebantur. Sane quarto imperij eius anno Germanicus Drusi filius, Caligulae pater, de Germanis, ad quos ab Augusto tene missus fuerat, triumphauit. Ipse autem Tiberius plurima imperij sui parte, cum magna & graui modestia Reip. præfuit, adeo ut quibusdam præsidibus augenda prouincijs tributa suadentibus, scripserit, Boni pastoris esse, tondere pecus, non deglubere. At postquam passus est dominus Christus, atq; à mortuis resurrexit, & discipulos suos ad prædicandum dimisit, Pilatus præses Palæstinae prouinciæ ad Tiberium imperatorem atque ad senatum retulit de passione & resurrectione Christi, consequentibusq; virtutibus, quæ vel per ipsum palam factæ fuerant, vel per discipulos ipsius in nomine eius fiebant, & de eo quod certatim crescente plurimorum fide deus crederetur. Tiberius cum suffragio magni fauoris retulit ad senatum, ut Christus deus haberetur. Senatus indignatione motus, cur non sibi prius secundum morem delatum esset, ut de suscipiendo cultu prius ipse decerneret, consecrationem Christi recusauit, edictoq; constituit exterminandos

Pauli Orosij

esse vrbe Christianos : præcipue cum & Seianus præfectus Tiberij, suscipiendæ religioni obstinatissime contradiceret. Tiberius tamen edicto accusatoribus Christianorum mortem comminatus est. Itaq; paulatim immutata est illa Tiberij Cæsaris laudatissima modestia, in poenã cōtradietoris senatus. Nam regi, quæcunq; voluntate faciebat, voluptas erat: atq; ex māsuetissimo principe sēquissima bestia exarsit. Nam plurimos senatorum pro scripsit & ad mortem coegit. Viginti sibi patricos viros cōsiliij causa elegerat; horum vix duos incolumes reliquit, ceteros diuersis causis necauit. Seianum præfectū suum res nouas molientem interfecit. Filios suos Drusum & Germanicum, quorum Drusus naturalis, Germanicus adoptiuus erat, manifestis veneni ignis perdidit. Filios Germanici filij sui interfecit. Re ferre singillatim facta eius horret animus, pudetq;. tanta libidinis & crudelitatis rabie efferbuit, vt qui spreuerant Christo rege saluari, rege Cæsare punirentur. Huius tamen imperij anno duodecimo noua & incredibilis clades apud Fidenatium urbem accidit. Amphitheatri cauea populo gladiatoriuū munus spectante collapsa est, & plusquam viginti millia hominum occidit. Dignum sane
poste-

posteris tantę correptionis exemplū, tunc ad spectandas hominū mortes auidos homines conuenisse, quando pro salute hominum prouidēda deus homo esse voluisset. Deinde anno eiusdē XVII, cum dominus Iesus Christus voluntarie quidem se tradidit passioni, sed impie à Iudęis apprehensus, & patibulo suffixus est, maximo terremotu p orbem facto, saxa in mōribus scissa sūnt, maximarumq; vrbiū plurimę partes plus solita cōcussione ceciderūt. Eadem quoq; die ad horam diei sextam sol in totū obscuratus, tetraq; nox subito obducta terris est, & sicut dictum est, Impiaq; æternā timuerunt sęcula noctem. Vsq; adeo aut neq; lunā lumini solis, neq; nubes obstitisse manifestum est, vt XIII ea die lunam tota cęli regione interiecta, lōgissime à cōspectu solis abfuisse. & stellas tunc diurnis horis, vel potius in illa horrenda nocte toto cęlo fulsisse refertur. Quod nō solum sanctorū euangeliorum fides, sed etiam aliquanti Gręcorum libri attestantur. Iam hinc post passionē domini, quem Iudęi quantū in ipsis fuit persecuti sunt, cōtinuę clades Iudęorū, donec exinaniti dispersiq; deficient, incessabiliter strepūt. Tiberius siquidē iuuentutem eorum per speciem sacramenti in prouincias grauioris cęli relegauit; reliquos

Pauli Orosij

reliquos gentis eiusdem vel similia sectantes vrbe submouit, sub pœna perpetuæ seruitutis, nisi obtemperassent. Sane Asiæ ciuitates illo terræmotu dirutas, tributo dimisso, propria etiam libertate donauit. Hic ambiguis signis veneni obiit.

C. Caligulae Caesaris mores, res gestæ & crudelia facinora.

Cap. V.

ANno ab vrbe condita septingentesimo XC tertius ab Augusto Caius Caligula cepit regnare, mansitque in imperio annis non plenis quatuor, homo ante se omnium flagitiosissimus, & qui vere dignus Romanis blasphemantibus, & Iudæis persecutoribus punitor adhibitus videretur. Hic, vt breuiter magnitudinem crudelitatis eius exprimam, exclamasse fertur: Vtinam populus Romanus vnâ ceruicem haberet. Sæpe etiam de conditione temporum suorum conquestus est, quod nullis calamitatibus publicis insignirentur. O beata germina temporis Christiani, quantum præualuistis in rebus humanis, vt etiam crudelitas hominis magis potuerit clades desiderare, quàm inuenire. Ecce de tranquillitate generali feritas ieiuna conqueritur. Furor impius intus Sæua sedens super arma,
& cen-

& centum vinctus ahenis Post tergum nodis,
fremit horridus ore cruento. Serui rebelles
& fugitiui gladiatores perterruere Romam,
euertere Italiam, Siciliam deleuere, iam pe-
ne vniuerso humanogeni toto orbe meru-
endi. In diebus autem salutis, hoc est, tempo-
ribus Christianis, conuellere quietem non po-
test vel Cæsar infestus. Hic siquidem magno
& incredibili apparatu profectus quærere ho-
stem viribus ociosis, Germaniam Galliamq;
percurrrens, in ora oceani circa prospectum
Britaniæ restitit. Cumque ibi Minocynobel-
linum Britanorum regis filium, qui à patre
pulsus cum paucis oberrabat, in deditionem
recepisset, deficiente belli materia, Romam
rediit. Iisdem autem diebus Iudæi, qui iam
tunc ob passionem Christi meritis vbiq; cla-
dibus exagitabantur, apud Alexandriam se-
ditione excitata, profligati cæde, atque vrbe
propulsi, ex promendarum querelarum causa
Philonem quendam virum sane in primis eru-
ditum, legatum ad Cæsarem miserunt. Sed
Caligula cum omnibus hominibus, tum præ-
cipue Iudæis infestissimus, spreta legatione
Philonis, omnes Iudæorum sacras ædes, atq;
in primis antiquum illud in Hierosolymis sa-
crarium profanari sacrificijs gentilium, ac
replexi

Pauli Orosij.

repleri statuis simulacrisque imperavit, seque
ibi ut deum coli præcepit. Pilatus autem præ
ses, qui sententiam damnationis in Christum
dixerat, postquam plurimas seditiones in Hi
erosolymis excepit, ac fecit, tantis irrogante
Caio angoribus coartatus est, ut sua se trans
uerberans manu, malorum compendium
mortis celeritate qua fieri. Caius Caligula li
bidinibus suis etiam illud sceleris adiecit, ut
sorores suas primum stupro pollueret, dein
de exilio damnaret: qui post omnes simul ex
ules iussit occidi. Ipse autem à suis protectori
bus occisus est. Duo libelli in secretis eius re
perti sunt, quorum alteri pugio, alteri gladius
pro signo nominis ascriptum erat: in iobole
tissimorum virorum utriusque ordinis senato
rij & equestris nomina & notas continebant
morti destinatorum. Inuenta est & arca in
gens variorum venenorum, quibus mox Clau
dio Cæsare iubente demersis, infecta maria
traduntur non sine magno piscium exitio,
quos enecatos per proxima litora passim æ
flus eiecit. Magnum vero indicium miseran
tis dei, propter suffragium gratiæ in popu
lum continuo ex parte crediturum, & pro
pter iræ temperamentum in populum tunc
infideliter obstinatum, ut quanta multitudo
homi.

hominum præparatam mortem eualerit, ex multitudine interfectorum piscium disceretur: omnibusq; notelceret, quid tanta veneni moles arte aucta, agere in misera ciuitate potuisset: quæ negligenter effusa, etiam maria corruptit.

Claudij Tiberij Caesaris uita & res gesta, & grauisissima sub eo fames Romæ. Cap. VI.

ANno ab vrbe condita DCCXCV Tiberius Claudius ab Augusto quartus, regnum adeptus est, mansitq; in eo annis quatuordecim. Exordio regni eius Petrus apostolus domini nostri Iesu Christi Romam venit, & salutarem cunctis credentibus idem fidei uerbo docuit, potentissimisq; uirtutibus approbavit. Atq; ex in Christiani Romæ esse coeperunt. Sensit hoc collatum fidei suæ Roma beneficium. Nam cum interfecto Caligula multa de abrogando imperio, ac repub. in antiquum ordinem restituenda, euertendaq; penitus Cæsarum uniuersa familia senatus & cōsules decreuissent, Claudius mox ut confirmauit imperium, magna atq; adhuc Romæ incognita uisus clementia, ne in tantam nobilium multitudinem ultio si esset coepta, sauiet biddum illud, quo de reipub. Itatu infeliciter consultatum actumque fuerat, memoria
exemit,

Pauli Orosij.

exemit, omniumque factorum dictorum ue
in eo veniam & obliuionem in perpetuū san-
xit. Ita illam præclaram & famosam Atheni-
ensium amnestiam, quam quidem Romæ in-
ducere Iulio Cæsare interfecto senatus, Cice-
rone suadente, tentauerat: sed Antonio &
Octauiano propter ultionem extincti Cæsa-
ris irrupentibus, in irritum cesserat: hanc
Claudius, quamuis multo truculentiore cau-
sa in cædem conspiratorum stimularetur, vl-
tronea clementia nullo expetente firmavit.
Accidit etiam eodem tempore præsentis gra-
tiæ dei grande miraculum: siquidem Furius
Camillus Scribonianus Dalmatiæ legatus,
bellum ciuile molitus, legiones multas for-
tissimasque ad sacramentimutationem pelle-
*dato. xerat. Itaque die * dicto, vt in vnum vndique
ad nouum imperatorem conueniretur, neq;
aquilæ ornari, neque conuelli quo quo modo
signa moueri ue potuerunt. Exercitus tanta
& tam inusitata miraculi fide motus, & con-
uersus in pœnitentiam, Scribonianum quin-
to statim die destitutum interfecit, seseque sa-
cramento prioris militiæ continuit. Tristius
ac perniciosius vrbi Romæ nihil unquam fu-
isse, quàm bella ciuilia, satis notum est. Itaque
propter aduentum apostoli Petri, & tenera
Christia-

Liber Septimus. ccxcviij

Christianorum germina, vixdum adhuc pauca ad sanctæ fidei professionem erumpentia, hanc ex orientem tyrannidem, & confurgens istud ciuile bellum neget quisquam diuinitus esse compressum, qui præteritis temporibus de compressione bellorum ciuiliū simile probarit exemplum? Claudius quarto imperij sui anno, cupiens se vtilem reip. ostentare principem, bellum vbiq; & victoriam vn decunq; quæsiuit. Itaque expeditionem in Britanniam mouit: quæ excitata in tumultum propter non redditos transfugas videbatur; transuectusq; in insulam est, quam neq; ante Iulium Cæsarem, neque post eum quisquam adire ausus fuerat. Ibiq;, vt verbis Suetonij Tranquilli loquar, sine vlllo prælio ac sanguine intra paucissimos dies plurimam insulæ partem in deditionem recepit. Orcadas etiam insulas vltra Britanniam in oceano positas, Romano adiecit imperio, ac sexto quàm profectus erat mense Romam redijt. Conferatur nunc, si cuiquam placet, insula & insula, tempus & tempus, bellum & bellum, Cæsar & Cæsar. Nam de fine nihil profero: quoniam hoc felicissima victoria, illud acerbissima clades fuit: & sic demum Roma cognoscat, per eius latentem prouidentiam in augendis rebus

Pauli Orosij

antea se partem felicitatis habuisse, cuius agnitione suscepta, plenissima felicitate perfruitur, in quantum non tamen blasphemiarum offendiculis deprauatur. Eodem anno imperij eius fames grauissima per Syriam facta est, quam etiam prophetæ prænuntiauerant: sed Christianorum necessitatibus apud Hierosolymam, conuectis ab Ægypto frumentis, Helena Adiabenorum regina conuersa ad fidem Christi, largissime ministravit. Anno imperij eius quinto inter Theram & Therasiam insula de profundo emicuit triginta stadiorum spatio extenta. Anno eius septimo, sub procuratore Iudææ Cumano, in Hierosolymis tanta seditio in diebus azymorum exorta est, ut in portarum exitu populo coartato, triginta millia Iudæorum cæde prostrata & compressione suffocata referantur. Anno eiusdem nono, expulsos per Claudium vrbe Iudæos, Iosephus refert. sed me magis Suetonius mouet, qui ait hoc modo: Claudius Iudæos impulso Christo assidue tumultuantes Roma expulit. Quod, utrum contra Christum tumultuantes Iudæos coerceri & comprimi iusserit, an etiam Christianos simul velut cognatæ religionis homines voluerit expelli, nequaquam discernitur. Veruntamen sequenti
anno

Liber Septimus. cccxvii

anno tanta fames Romæ fuit, vt medio foro
imperator correptus à populo conuitijs & fra-
gminibus panis turpissime infestatus, ægre
per Pseudotyrum in palatium refugiens fu-
torem excitatæ plebis euaserit. Paruo autem
intercedente tempore trigintaquinque sena-
tores & trecentos simul equites Romanos mi-
nimis causis interfecit: ipse autem manifestis
veneni signis est mortuus.

*Neronis Claudij Cæsaris fœdi mores, & sce-
lestæ facinoræ.*

Cap. VII.

ANno ab vrbe condita octingentesimo
octauo Nero Cæsar ab Augusto quin-
tus, principatum adeptus est, mansitq; in eo
annis non plenis quatuordecim, Cui; Caligu-
læ auunculi sui erga omnia vitia ac scelera se-
ctator, immò transgressor, petulantia, libidi-
nem, luxuriam, auaritiam, crudelitatem nul-
lo non scelere exercuit. siquidem petulantia
percitus omnia pene Italiæ ac Græciæ thea-
tra perlustrans, assumpto etiam varij vesti-
tus dedecore, * ceritos, citharistas, tragædos * *scen-*
& aurigas sæpe sibi superasse visus est. Li- *cos.*
bidinibus porro tantis exagitatus est, vt ne
à matre quidem vel sorore vllâue consanguini-
tatis reuerentia abstinuisse referatur, virum

Pauli Orosij.

in vxorem duxerit, ipse à viro vt vxor acceptus sit. Luxuriæ vero tam effrenatæ fuit, vt rotibus aureis piscaretur, quæ purpureis funibus extrahebantur: frigidis & calidis lauret vnguentis. Qui etiam nunquã minus Mæcenaricus confecisse iter traditur. Deniq; vrbis Romæ incendium voluptatis suæ spectaculum fecit. Per sex dies septemq; noctes ardens ciuitas, regios pavit aspectus. Horrea quadrostructa lapide, magnæq; illæ veterum insulæ, quas discurrens adire flamma non poterat, magnis machinis quondam ad externa bella præparatis, labefactatæ atq; inflammatæ sunt ad monumentorum bustorumque diuersoria infelici plebe compulsa. Quod ipse ex altissima illa Mæcenatiana turre prospectans, lætus q; flammæ (vt aiebat) pulchritudine, tragico habitu Iliadem decantabat. Avaritiæ autem tam præruptæ extitit, vt post hoc incendium vrbis, quam se Augustus ex lateritia marmoreâ reddidisse iactauerat, neminẽ ad reliquias rerum suarum adire permiserit. cuncta quæ flammæ quoquo modo superfuerant, ipse abstulit. Centies centena millia sestertiũm annua ad expensas à senatu sibi conferrì imperavit. Plurimos senatorum, nulla extante causa, bonis priuauit. Negotiatorum omnium
sub

Liber Septimus. ccxcix

sub vna die, tormentis quoque adhibitis, omnem penitus censum absterlit. Crudelitatis autem rabie ita efferatus est, vt plurimam senatus partem interfecerit, equestrem ordinem pene destituerit. Sed ne parricidijs quidem abstinuit, matrem, fratrem, sororem, vxorem ceterosque omnes cognatos & propinquos sine hæsitatione prostrauit. Auxit hanc molem facinorum eius temeritas impietatis in deum. Nam primus Romæ Christianos supplicijs & mortibus affecit, ac per omnes prouincias pari persecutione excruciarı imperauit: ipsumque nomen extirpare conatus, beatissimos Christi apostolos Petrum cruce, Paulum gladio occidit. Mox aceruatim miseram ciuitatem obortæ vndique clades oppressere. Nam subsequente autumno tanta vrbi pestilentia incubuit, vt triginta millia funerum in rationem Libitinæ venirent. Britanica deinde clades è vestigio accidit, qua duo præcipua oppida, magna ciuium sociorumque clade & cæde direpta sunt. Præterea in oriente magnis Armeniæ prouincijs amissis Romanæ legiones sub iugum Parthicum missæ, ægreque Syria retenta est. In Asia tres vrbes, hoc est, Leodicea, Hierapolis, Colossæ terræmotu conciderunt. At vero Nero post-

Pauli Orosij

quam Galbam in Hispania imperatorem creatum ab exercitu cognouit, totus animo ac spe concidit. Cumque incredibilia perturbandæ, immò subruendæ reipub. mala moliretur, hostis à senatu pronuntiatus, & ignominiosissime fugiens, ad quartum ab vrbe lapidem sese ipse interfecit, atque in eo omnis Cesarum familia consumpta est.

De Galba, Othonis & Vitellij imperio, & moribus & facinoribus.

Caput VIII.

ANno ab vrbe condita octingentesimo XXIII Galba apud Hispanias vsurpauit imperium: qui mox vt Neronis mortem comperit, Romam venit. Cumq; omnes auaritia, sæuitia, segnitiaq; offenderet, Pisonem sibi nobilem industriumq; adolescentem in filium atque in regnum adoptauit: cum quo septimo mense imperij sui ab Othone iugulatus est. Luit Roma cædibus principum, excitationisq; civilibus bellis, recentes Christianæ religionis iniurias: & signa legionum illa, quæ sub aduentu in urbem Petri apostoli diuinitus coercita conuelli nullo modo ad excitandum ciuile bellum valuerat, quod per Scribonianum parabatur, Petro in vrbe interfecto, & Christianis pœnarum diuersitate læniatis,
toto

Liber Septimus. ecc.

toto se oibe soluerunt. De Hispania siquidem illico Galba surrexerat: quo mox oppresso, Otho Romę, Vitellius in Germania, Vespasianus in Syria imperia simul atq; arma rapuerunt. Pro bent sane etiam inuiti potentiam simul & clementiam dei, qui Christianis temporibus offenduntur, quanta celeritate tantorum incendia bellorum & excitata sunt & repressa, cum & antea minimis causis magnę ac diuturnę clades agitentur, & nũc maximĩ vndiq; concrepantes magnorum malorũ fragores, minimo negotio sopirentur. Iam enim erat Romę, quamuis persecutione vexata ecclesia, quę iudici omnĩũ Christo etiam pro inimicis & persecutoribus supplicaret. Igitur Otho, cum Galba & Pisone Romę interfectis inter tumultus cadesq; inuasisset imperium, ac mox creatum imperatorem in Gallia per Germanicas legiones Vitellium comperisset, bellum ciuile molitus, tribus primũ leuib; prælijs, hoc est, vno apud Alpes, alio circa Placentiam, tertio circa locum, quem Castoris vocant, contra Vitellianos duces congressus victor extitisset, quarto apud Bebriacum prælio, cum animaduertisset suos vinci, mense tertio quàm imperare cœperat, sese interfecit. Vitellius victor Romam venit: vbi cum

Pauli Orosij

multa crudeliter ac nequiter ageret, incredibili etiam voracitatis appetitu humanam vitam probris aggrauaret, postquam de Vespasiano comperit, primum deponere molitus est imperium: postea à quibusdam animatus Sabinum Vespasiani fratrem nihil malitum suspicantem, cum ceteris Flavianis in Capitolium compulit; succensq; templo, & mixta simul flamma ruinaq; omnes in vnum pariter interitum ac tumulum dedit. Post deficiente in Vespasiani nomen exercitu suo destitutus, appropinquantibus iam hostibus trepidus, cum se in quandam proximam palatio cellulam contrussisset, turpissime inde protractus, cum per viam sacram nudus dueretur, passim cunctis finum in oseius coniectantibus, in forum deductus, VIII quam regnum præsumpserat mensē, apud Gemonias scabellas minutissimorum ictuum crebris compunctionibus excarnificatus, atq; inde vncontractus, & in Tiberim merfus, etiam communi caruit sepultura. Multis autem & nefarijs modis per complures dies à Vespasiani militibus, aduersum senatum populumq; Romanum indiscreta cæde sæuitum est.

Vespasiani Augusti & Titi imperium quomodo rebellantes Iudæos compresserit, ad hæc

urbem

*urbem Hierosolyman cum templo solo æqua
uerit. De cæteris eorum gestis.*

Caput IX.

ANno ab vrbe condita octingentesimo
vigesimoquinto, breui illa quidem
sed turbida tyrannorum tempestate discussa,
tranquilla sub Vespasiano duce serenitas re-
diit. Namq; vt paulo * altius repetam, Iudæi *latius
post passionem Christi destituti in totum gra-
tia dei, cū omnibus vndiq; malis circumueni-
rentur, quibusdam in Carmelo mōte seducti
fortibus, quæ portenderent exortos à Iudæa
duces rerum potituros fore, prædictumq; ad
se trahentes, in rebellionem exarserunt. Ex-
tinctisq; Romanis præsijs, legatum quoq;
Syriæ suppetias ferentem, rapta aquila & cæ-
sis copijs, fugauerunt. Ad hos Vespasianus à
Nerone missus, Titum filium suum maiorem
inter legatos habuit. Nam multas & validas
legiones secum in Syriam traiecit. Itaq; cum
Iudæos multis eorum oppidis captis, in vr-
bem Hierosolymorum, præcipue ob diem fe-
stum congregatos obsidione clausisset, cogni-
ta Neronis morte, hortatu plurimorum regū
& ducum maxime Iosephi Iudæorum ducis
sententia, qui captus, cum in vincula conijce-
retur, constantissime dixerat (sicut Suetonius

Pauli Orosij

refert) continuo se ab eodem, sed imperatore, soluendum, imperium adeptus est: relictoq; in castris ad procurationem obsidionis Hierosolymorum filio Tito, per Alexandriam profectus est Romam. Sed cognita interfectione Vitellij, paulisper Alexandriæ substitit. Titus vero magna ac diuturna obsidione Iudæos premēs, machinis cunctisq; bellicis molibus non sine multo suorum sanguine tandem muros ciuitatis irrupit. Sed ad expugnandam interiorem templi munitionem, quam reclusa multitudo sacerdotū ac principum tuebatur, maiore vi & mora opus fuit. Quod tamē postquam in potestatem redactum opere atq; antiquitate suspexit, diu deliberauit, vtrum tanquam incitamentum hostium incenderet, an in testimonium victoriæ referuaret. Sed ecclesia dei iam per totū orbem vberime germinante, hoc tanquam effectum ac vacuum, nulliq; vsui bono commodum, arbitrio dei auferendum fuit. Itaq; Titus imperator ab ex excitu pronuntiatus, templum in Hierosolymis incēdit ac diruit: quod à die conditionis primæ vsq; ad diem euersionis vltimæ, manserat annis M CII. Muros vrbis vniuersos solo adæquauit. DC millia Iudæorum eo bello interfecta, Cornelius & Suetonius referunt.

fole-

Iosephus vero Iudæus, qui ei tunc bello præfuit, & apud Vespasianum propter prædictum imperium veniam gratiamq; meruerat, scribit undecies centena milliagladio & fame perisse, reliquias vero Iudæorum diuersis actas conditionibus toto orbe dispersas: quarum numerus ad nonaginta millia hominum fuisse narratur. Vespasianus & Titus imperatores, magnificum agentes de Iudæis triumphum, urbem ingressi sunt. Pulchrum & ignotum antea cunctis mortalibus inter trecentos vigintitriumphos, qui à cōditione urbis vsq; in id tempus acti erant, hoc spectaculum fuit, patrem & filium vno triumphali curru vectos, gloriosissimam ab his, qui patrem & filium, offenderant, victoriam reportasse. Qui continuo omnibus bellis ac tumultibus domi forisque compressis, pacem totius orbis pronuntiauerunt, & Ianum geminum obseratis cohiberi claustris, sexto demum ipsi post urbem conditam censuerunt. Iure enim idem honos vltioni passionis domini impensus est, qui etiam natiuitati fuerat attributus. Tunc deinde sine vllis bellorum tumultibus in immensum respublica Romana prouehitur: siquidem Achaia, Lycia, Rhodus, Byzantium, * Samos, Thracia, Cilicia, Cōmagene, tum primum redactæ

* Samo
thracia.

in

Pauli Orosij

in prouincias, Romanis iudicibus legibusque
paruerunt. Nonno autem imperij eius anno
tres ciuitates Cypri terræmotu corruerunt, &
Romæ magna pestilentia fuit. Vespasianus au-
tem in villa propria circa Sabinos nonno anno
principatus sui profluuio ventris mortuus est,
Anno ab vrbe condita octingentesimo vigesimo
octauo, Titus segregatis à numero princi-
pum Othone & Vitellio, ab Augusto octa-
uus biennio post Vespasianum regnauit. Cu-
ius tanta tranquillitas in imperio fuit, vt nullius
omnino sanguinem in republica administran-
da fuisse referatur. Et tamen tunc Romæ or-
to repente incendio, plurimæ ædes publicæ
concrematæ sunt. Abruptum tunc etiam Ve-
suuij montis verticem magna profudisse in-
cendia ferunt, torrentibusque flammarum
vicina regionis cum urbibus hominibusque
delesse. Titus cum ingenti omnium luctu in
eadem villa, qua pater eius, morbo assumptus
est.

*De Flauij Domitiani Caesaris imperio, rebus
gestis & facinoribus. Caput x.*

ANno ab vrbe condita octingentesimo
tricesimo, Domitianus Titi frater, ab
Augusto nonus, fratri successit in regnam. Qui
per annos quindecim ad hoc paulatim pec-
omnes

Liber Septimus eccij.^s

omnes scelerum gradus creuit, vt cōfirmatissimam toto orbe Christi ecclesiam, datis vbiq; crudelissimæ persecutionis edictis, conuellere auderet. Is in tantam superbiam prolapsus fuit, vt dominum se se ac deum vocari, scribi, colique iusserit. Nobilissimos è senatu, inuidiæ simul ac prædæ causa, alios palam interfecit, alios in exilium trusit, ibique trucidari imperauit. Libidinis intemperantia quicquid cogitari potest, fecit. Plurimas vrbis ædes, destructis populi Romani rebus, extruxit. Bellū aduersum Germanos & Dacos per legatos gessit pari reip. pernicie; cū & in vrbe ipse senatum populūque lanicaret, & foris male circumactum exercitum assidua hostes cæde conficerent. Nam quanta fuerint Diurpaneï Dacorū regis cum Fulcō duce prælia, quantæque Romanorū clades, longo textu euoluerem, nisi Cornelius Tacit. qui hanc historiam diligentissime contexuit, de reticēdo interfectorum numero, & Sallustium Crispum, & alios auctores quā plurimos sanxille, & se ipsum idem potissimum elegisse dixisset. Domitianus tamen prauissima elatus iactantia, sub nomine superatorum hostium de extinctis legionibus triumphauit. Idemq; effertus superbia, qua se deum coli vellet, persecutionem in Christi-

Pauli Orosij

anos agi secundus à Nerone imperauit. Quo tempore etiam beatissimus Iohannes apostolus in Patmum insulam relegatus fuit. Inter Iudæos quoque acerbitate tormentorum & cruentissimæ quæstionis exquiri genus Dauid, atque interfici præceptum est, dum prophetis sanctis & inuidetur, & creditur, quasi adhuc futurus esset ex semine Dauid, qui regnum posset adipisci. Continuo tamen Domitianus crudeliter in palatio à suis interfectus est: cuius cadauer populari sandapila per vespillones exportatum, atq; ignominiosissime sepultum est.

Coccej Neruæ Cesaris imperiū. Caput XI.

ANno ab vrbe condita octingentesimo quadragesimosexto, quamuis Eutropius quinquagesimum hunc esse annum scripserit, Nerua admodum senex à Petronio præfecto prætorio, & Parthenio spadone interfecto re Domitiani, imperator decimus ab Augusto creatus, Traianum in regnum adoptauit, per quem reuera afflictæ Reip. diuina prouisione consuluit. Hic primo edicto suo cunctos exules reuocauit: vnde & Iohannes apostolus hæ generali indulgentia liberatus, Ephesum redijt: emensq; anno imperij sui, Nerua confectus morbo diem obiit.

D. Vlpij

Liber Septimus ccciiij.

*D. Vlpij Traiani Caf. Augufti imperium &
res gefte.. Caput XII.*

ANno ab V. C. DCCCXLVII, Traianus genere Hispanus, XI ab Augusto, reipub. gubernacula Nerua tradente fufcepit, ac per annos decem & nouem tenuit. Apud Agrippinam Gallia: urbem infignia fumpfit imperij: mox Germaniam trans Rhenum in priftinum ftatum reduxit: trans Danubiũ multas gentes fubegit. Regiones aut̃ trans Euphratem & Tigrim fitas prouincias fecit. Seleuciam & Ctesiphontem & Babylonẽ occupauit. In persequẽdis sane Christianis errore deceptus, tertius à Nerone cum paffim repertos cogi ad facrificandum idolis, ac detrectantes interfici præcepiffet, plurimiq; interficerentur, Plinij Secundi, qui inter ceteros iudices perfecutor datus fuerat, relatu admonitus, eos homines præter confessionẽ Christi honeftaq; conuenticula nihil cõtrariũ Romanis legib. facere, fiducia sane innocẽtis confessionis nemini mortẽ grauẽ ac formidolofam videri, refcriptis illico leniorib. temperauit edictũ. Verũtamen continuo Romę aurea domus, à Nerone totis priuatis publicisq; rebus impẽfis condita, repẽtino cõflagrauit incẽdio: vt intelligeretur miffa etiã ab alio p̃secutio in ipfi potiffime monumẽtis,
à quo

Pauli Orofy

à quo primum exorta esset, atque in ipso auctore puniri. Terræmotu III vrbes Asiæ subueriæ, Helea, Myrina, Pitane, Syme: & Græciæ ciuitates duæ, Opuntiorum & Oritorum. Tres Galatiæ ciuitates eodem terræmotu diruta. Pantheon Romæ fulmine concremarum. Terræmotus Antiochiam pene totam subruit ciuitatem. Incredibili deinde motu sub vno tempore Iudæi, quasi rabie efferati, per diuersas terrarum partes exarserunt. Nam & per totam Libyam aduersus incolas atrocissima bella gesserunt: quæ adeo tunc interfectis cultoribus desolata est, vt nisi postea Hadrianus imperator collectas illuc aliunde colonias deduxisset, vacua penitus terra, abrafo habitatore, mansisset. Ægyptum vero totam & Cyrenem & Thebaida cruentis seditioibus turbaerunt. In Alexandria autem commisso prælio victi & attriti sunt. In Mesopotamia quoque rebellantibus iussu imperatoris bellum illatum est. Itaque multa millia eorum vasta cæde deleta sunt. Sane Salaminam urbem Cypri, interfectis omnibus accolis, deleuerunt. Traianus, vt quidam ferunt, apud Seleuc iam Isauriæ urbem profluuio ventris extinctus est.

D. Aelius Hadrianus Cæsar, eiusq; imperium.

Caput XIII.

Anno

ANno ab vrbe condita octingentesimo sexagesimoseptimo Hadrianus consobrinx Traiani filius, XII ab Augusto principatum adeptus, vno & viginti annis imperauit. Hic per Quadratum discipulum apostolorum, & Aristidem Atheniensem, virum fide sapientiaque plenum, & per Serenum Granium legatum, libris de Christiana religione compositis instructus atq; eruditus, præcepit per epistolam, ad Minucium Fundanum proconsulem Asiæ datam, vt nemini liceret Christianos sine obiectu criminis aut probatione damnare. Idem quoque continuo pater patriæ in senatu vltra morem maiorum appellatur, & vxor eius Augusta. Hadrianus rempublicam iustissimis legibus ordinauit, bellum contra Sauromatas gessit & vicit. Iudeos sane perturbatione scelerum suorum exagitados, & Palæstinam prouinciam, quondam suam depopulantes, vltima cæde perdomuit: vltusque est Christianos, quos illi Cotheba duce, quod sibi aduersus Romanos non assentarentur, excruciabant. Præcepitque, ne cui Iudeo introeundi Hierosolymâ esset licentia, Christianis tantû ciuitate permissa quam ipse in optimum statû, murorum extrictione reparauit, & Æliam vocari de prænomine suo præcepit.

Pauli Orosij

D. Antonini Pij Cesaris imperium.

Caput XIII.

ANno ab vrbe condita octingentesimo octogesimo octauo, Antoninus cognomento Pius, decimustertius ab Augusto imperator creatus, cum liberis suis Aurelio & Lucio, viginti & non plenis tribus annis temp. gubernauit, a deo tranquille & sanete, vt merito pius, & pater patriæ nominatus sit. Huius tamen temporibus Valentinus hæresiarches, & Cerdo magister Marcionis Romam venerunt. Verum Iustinus philosophus librū pro Christiana religione compositum Antonino tradidit, benignumq; eū erga Christianos homines fecit. Antoninus ad duodecimū ab vrbe lapidē morbo correptus, interijt.

M. Antoninus Verus quid in imperio suo gesserit.

Caput XV.

ANno ab vrbe condita DCCCCXI, Marcus Antoninus Verus, decimusquartus ab Augusto, regnū cum Aurelio Commodo fratre suscepit, mansitq; in eo annis decem & nouem. Hi primi temp. æquo iure tutati sunt, bellum deinde contra Parthos admirabili virtute & felicitate gesserunt. Lucius Antoninus Verus ad id bellum profectus est. Vologasus enim rex Parthorum, graui eruptione

Liber Septimus. cccvj

prione Armeniam, Cappadociam, Syriamque
vastabat. Sed Antoninus per strenuissimos du-
ces magnis rebus gestis, Seleuciam Assyriæ ve-
bem super Hydaspem fluuium sitam, cum qua-
dringentis millibus hominum cepit, & cum
fratre de victoria Parthica triumphauit: ac non
multo post, dum cum fratre in vehiculo sederet,
casu morbi quem apoplexiam Græci vocant,
suffocatus interiit. Eo defuncto, Marcus An-
toninus solus reipub. præfuit. sed in diebus
Parthici belli persecutiones Christianorum
quarta iam post Neronem vice, in Asia & in
Gallia graues præcepto eius extiterunt, multi
que sanctorum martyrio coronati sunt. Secu-
ta est lues plurimis infusa prouincijs; totamque
Italiam pestilentia tanta vastauit, vt passim vil-
læ, agri atque oppida sine cultore atque habi-
tatore deserta, in ruinas syluarumque concesserint.
Exercitum vero Romanorum, cunctasque
legiones per longinqua late hiberna disposi-
tas, ita consumptas ferunt, vt Marcoma-
nicum bellum, quod continuo exortum est,
non nisi nouo delectu militum, quem trien-
nio iugiter apud * Carnotum Marcus Anto-
ninus habuit, gestum fuisse referatur. Hoc qui-
dem bellum prouidentia dei administratum
esse cum plurimis argumentis, tum præcipue

*Carnu-
cium.*

Pauli Orosij

epistola grauissimi ac modestissimi imperato-
ris apertissime declaratum est. Nam cum in-
surrexissent gentes immanitate barbaræ, mul-
titudine innumerabiles, hoc est, Marcomani,
Quadi, Vandali, Sarmatæ, Sueui, atque omnis
pene Germania, & in Quadorum vsque fines
progressus exercitus, circumuentusq; ab hosti-
bus, propter aquarum penuriam, præsentius
sitis quam hostis periculum sustineret: ad in-
uocationem nominis CHRISTI, quam sub-
ito magna fidei constantia quidam milites ef-
fusi in preces palam fecerunt, tanta vis pluuiæ
effusa est, vt Romanos quidem largissime ac
sine iniuria refecerit, barbaros autem crebris
fulminum ictibus perterritos, præsertim cum
plurimi eorum occiderentur, in fugam coëge-
rit. Quorum terga Romani vsque ad interne-
cionem cædentes, gloriosissimam victoriam, &
omnibus pene antiquorum titulis præferen-
dam, rudi paruoque militum numero, sed po-
tentissimo Christi auxilio, reportarunt. Extra-
re etiam nunc apud plerosque dicuntur literę
imperatoris Antonini, vbi inuocatione nomi-
nis Christi per milites Christianos, & sitim il-
lam depulsam, & collatam fatetur fuisse victo-
riam. Idemq; Antoninus Commodum filium
suum assumpsit in regnum, præteriti etiã tem-
poris

Liber Septimus *cccviij*

poris per omnes prouincias tributa donauit, omniaque simul fiscalium negotiorum calumniosamonia congeſta in foro iuſſit incendi, ſeuioresque leges nouis conſtitutionibus temperauit. Poſtremo in Pannonia conſtitutus, repentino morbo diem obiit.

L. Antonini Comodi, P. Aelij Pertinacis, & Didij Iuliani Caſarum Augg. imperia.

Caput XVI.

ANno ab vrbe condita nongentimo triceſimo, Lucius Antoninus Commodus, decimus quintus ab Auguſto, patri ſucceſſit in regnum: manſitque in eo annis tredecim. Aduerſus Germanos bellum feliciter geſſit. Ceterum per omnia luxuriæ & obſcœnitatis dedecora deprauatus, gladiatorijs quoque armis ſapiffime in ludo depugnauit, & in amphitheatro ſeris ſeſe obiecit frequenter: interfecit etiam quamplurimos ſenatores, maxime quos animaduertit nobilitate induſtriaque excellere. Flagitia regis, pœna vrbis inſequitur. Nam fulmine Capitolium ic̄tum, ex quo facta inflammatio bibliothecam illam maiorum cura ſtudioque compoſitam, ædeſque alias iuxta ſitas, rapaci turbine concremauit. Deinde aliud incendium poſtea Romę exortũ, ædem Veſtæ & palatium, plurimamque vrbis partem

Pauli Orosij

solo coæquauit. Commodus cunctis incommodus, in domo Vestiliani strangulatus interiisse fertur, hostis generis humani etiam uiuus iudicatus. Post hunc à senatu creatus est senex Aelius Pertinax, XVI ab Augusto, qui sexto mense quàm regnare cœperat, Iuliani Iurisperiti scelere in palatio occisus est. Iulianus interfecto Pertinace, inuasit imperiũ: sed mox à Seuerò apud pontem Muluium bello ciuili victus, & interfectus est mense septimo postquam cœperat imperare. Ita inter Pertinacem & Iulianum vnus annus absumptus est.

De imperio Septimij Seueri Pertinacis Cesaris Aug. quomodo Christianos afflixerit.

Caput XVII.

ANno ab vrbe condita nongentesimo quadragesimo quarto, Seuerus genere Afer Tripolitanus, ab oppido Lepti: qui se ex nomine imperatoris, quem occisum ultus fuerat, Pertinacem appellari voluit, decimus sextimus ab Augusto destitutum adeptus imperium, decem & octo annis tenuit. Hic natura fæuus, multis semper bellis lacessitus, fortissime quidem rempub. sed laboriosissime rexit. Pescennium nigrum, qui in Aegypto & Syria ad tyrannidem aspirauerat, apud Cyzicum vicit & interfecit. Iudæos & Samaritas rebellare

Liber Septimus *cccviij*

rebellare conantes ferro coercuit, Parthos & Arabas Adiabenosq; superauit. Quinta post Neronem persecutione Christianos excruciauit, plurimiq; sanctorum per diuersas prouincias martyrio coronati sunt. Hanc profanam in Christianos & ecclesiam dei præsumptionem Seueri, cælestis ultio è vestigio acta subsequitur. Nam continuo rapitur, vel potius retrahitur in Galliam Seuerus è Syria ad tertium ciuile bellum. vnum iam enim Romæ aduersum Iulianum, aliud in Syria contra Pescennium gesserat, tertium Clodius Albinus Iuliani in occidendo Pertinace socius, qui se in Gallia Cæsarem fecerat, sulcibat: cuius bello multum vtrinq; Romani sanguinis fuscum est. Albinus tamen apud Lugdunum oppressus & interfectus est. Seuerus victor in Britanias defectu pene omnium sociorum trahitur. vbi magnis graibusq; prelijs sæpe gestis, receptam partem inlulæ à ceteris indomitis gentibus vallo distinguendam putauit. Itaq; magnam fossam firmissimumq; vallum crebris insuper turribus communitum per centum triginta & duo millia passuum à mari ad mare duxit. Ibiq; apud Eboracum oppidum morbo obiit, relinquens duos filios, Bassianum & Getam. quorum Geta hostis

Pauli Orosij

publicus iudicatus, interijt: Bassianus Antonini cognomine assumpto, regno potitus est.

De Aurelij Antonini Caracalle, Opilij Macrini, M. Aurelij Antonini Heliogabali, & Aurel. Alexandri Scueri imperijs.

Caput XVIII.

ANno ab vrbe condita nongentesimo sexagesimo secundo, Aurelius Antoninus Bassianus, idemque Caracalla, decimus octauus ab Augusto principatum adeptus est, mansitque in eo annis non plenis septem. Vixit patre asperior, omnibus libidine intemperantior, qui etiam nouercam suam Iuliam uxorem duxerit. Hic contra Parthos bellum moliens inter Edesiam & Carras ab hostibus circumuentus, occisus est. Post hunc decimus nonus ab Augusto Opilius Macrinus, qui praefectus praetorio erat, cum filio Diadumeno inuasit imperium: sed emenso anno continuo apud Archelaidem militari tumultu occisus est. Anno ab vrbe condita nongentesimo septuagesimo, Marcus Aurelius Antoninus, XX. ab Augusto, imperiū adeptus, tenuit annis quatuor. Hic sacerdos Heliogabali templi, nullam suinisi stuprorum & flagitiorum totiusq; obicœnitatis infamem fatis memoriam

riam reliquit. Tumultu autem militari exorto, Romæ cum matre interfectus est. Anno ab vrbe condita nongentesimo septuagesimo quarto, Aurelius Alexander, vicesimus primus ab Augusto, senatus ac militum voluntate imperator creatus, tredecim annis digno æquitatis præconio fuit. Cuius mater Mamaea Christiana Origenem presbyterum audire curauit. Nam statim expeditione in Persas facta, Xerxem regem eorum maximo bello victor oppressit. Vlpiano vius assessore summam sui moderationem reip. exhibuit: sed militari tumultu apud Moguntiacum interfectus est.

De Iulij Maximini & Gordiani iunioris imperijs, & Christianorum persecutione.

Caput XIX.

ANNO ab vrbe condita nongentesimo LXXXVII Maximinus vicesimuscundus ab Augusto, nulla senatus voluntate imperator ab exercitu, postquam bellum in Germania prospere gesserat creatus, persecutionem in Christianos sexus à Nerone exercuit. Sed continuo, hoc est tertio quam regnabat anno, à Pupieno Aquileiæ interfectus, & persecutionis & vitæ finem fecit. Qui maxime propter Christianam Alexandri, cui successerat,

Pauli Orosij

cesserat, & Mamæ matris eius familiam, per
secutionem in sacerdotes & clericos, id est,
doctores, vel præcipue propter Origenem pre
sbyterum miserat. Anno ab vrbe condita
nongentesimo XCI Gordianus vigesimuster
tius ab Augusto imperator creatus est, man
sitque in eo annis sex. Nam Pupienus interfe
ctor Maximini, & frater eius Albinus, qui v
surpauerant imperiũ, in palatio mox interfe
cti sunt. Gordianus admodum puer in orien
tem ad bellum Parthicum profecturus, sicut
Eutrop. scribit, Iani portas aperuit: quas vtrũ
post Vespasianum & Titum aliquis clausit,
neminem scripsisse memini, cum tamen eas
ab ipso Vespasiano post annum apertas, Cor
nelius Tacitus prodat. Igitur Gordianus in
gentibus prælijs aduersum Parthos prospere
gestis, suorum fraude haud longe à Ciccisso
super Euphratem interfectus est.

Imperium M. Iulij Philippi cum filio.

Caput XX.

ANno ab vrbe condita nongentesimo
XC VII Philippus vicesimus quartus
ab Augusto imperator creatus, Philippum fi
lium suum consortem regni fecit, mansitque
in eo annis septem. Hic primus imperatorum
Christianus fuit, ac post tertium im
perij

perij eius annum, miliesimus à conditione Romæ annus impletus est. Ita ludis magnificis augustissimus omnium præteriorum hic natalis annus à Christiano imperatore celebratus est. Nec dubium est, quin Philippus huic tantæ deuotionis gratiam & honorem ad Christum & ecclesiam reportarit, quando vel ascensum fuisse in Capitolium, immolatasq; ex more hostias nullus auctor ostendit. Ambo tamen, quamuis diuersis locis tumultu militari & Decij fraude interfecti sunt.

*Quincti Traiani Decij, & Galli Hostiliani
cum Volusiano filio imperium,*

Caput XXI.

Anno ab vrbe condita millesimo quarto, Decius ciuilibus belli inceptor & repressor, occisis Philippis, XXV ab Augusto inuasit imperium, tenuitq; annis tribus. Idem continuo, in quo se etiã ob hoc Philippos interfecisse docuit, ad persequendos interficiendosq; Christianos, VII post Neroné feraliã disperfit edicta, plurimosq; sanctorum ad coronas Christi de suis crucibus misit. Idemq; filium suum Cæsarem legit, cum quo simul continuo in medio barbarorũ sinu interfectus est. Anno ab vrbe condita millesimo septimo, Gallus Hostilianus vicesimassextus ab Augusto regnum

Pauli Orosij

regnum adeptus, vix duobus annis cum Volusiano filio obtinuit. Exoritur vltio violati nominis Christiani, & vsquequo ad profligandas ecclesias edicta Decij cucurrerunt, eatenus incredibilium morborum pestis extenditur. nulla fere prouincia Romana, nulla ciuitas, nulla domus fuit, quæ non illa generali pestilentia correpta atque vastata sit. Hac sola pernicie insignes Gallus & Volusianus, dum contra Aemilianum nouis rebus studentem bellum ciuile moluntur, occisi sunt. Aemilianus tamen tertio mensē inuasæ tyrannidis extinctus est.

Valerianus & Gallienus quomodo & quamdiu imperauerint. Interim de persecutione ecclesiæ, eiusq; per uaria bella & tyrannorum conspirationes ultione.

Caput XXII.

ANno ab vrbe condita millesimo X duo imperatores vigesimo septimo post Augustum loco creati sunt. Valerianus in Rhetia ab exercitu Augustus est appellatus. Romæ autem à senatu Gallienus Cæsar creatus, mansitque Gallienus in regno infeliciter annis quindecim, respirante paulisper ab illa supra solitum iugi & graui pestilentia humano genere. Prouocat pœnam suam obliuiosa malitia.

malitia. Impietas enim flagella quidem ex-
cruciata sentit, sed à quo flagellatur, obdura-
ta non sentit. Vt de superioribus taceam, fa-
cta à Decio Christianorum persecutione, to-
tum Romanum imperium pestilentia magna
vexauit. Mentita est iniquitas sibi, prauo in
perniciem suam circumuenta iudicio pesti-
lentiæ communis casus esse; accidentemq;
ex morbis mortem, naturæ finem esse, non
pœnam. Rursus igitur atque in breui iram
dei sceleratis actionibus prouocat, exceptu-
ra plagam, cuius aliquando meminisse cogi-
tur. Valerianus siquidem, mox vt arripuit
imperium octauus à Nerone, adigi per tor-
menta Christianos ad idololatriam, abnegan-
tesque interfici iussit, fuso per omnem Roma-
ni regni latitudinem sanctorum sanguine. Va-
lerianus illico, nefarij auctori edicti, à Sapore
Persarum rege captus, imperator populi Ro-
mani, ignominiosissima apud Persas seruitu-
te consenuit: hoc infamis officij continua, do-
nec vixit, damnatione sortitus, vt ipse accli-
nis humi, regem semper ascensurum in equum
non manu sua, sed dorso attolleret. Et Gallie-
nus quidem tam claro dei iudicio territus,
tamque misero collegæ permotus exemplo,
pacem ecclesijs trepida satisfactione restituit.

Sed

Pauli Orosij.

Sed non compensat iniuriæ ultionisque mensuram vnius impij, quamuis perpetua & supra modum abominanda captiuitas, contra tot millia excruciatâ sanctorum; iustorumque sanguis ad deum clamans, in eadem sese terra vbi fusus est, vindicari rogat. Non enim desolo constitutore præcepti iusto supplicium iudicio flagitabatur, sed etiam executores, delatores, accusatores, spectatores ac iudices, postremo omnes qui iniustissime crudelitati vel tacita voluntate assentiebantur, quia deus secretorum cognitor est, & quorum maxima per omnes prouincias pars hominum versabatur, eadem ultionis plaga corripitur iustum erat. Soluuntur repente vndiq; permissu dei ad hoc circumpositę relictęq; gentes, laxatisq; habenis, in omnes Romanorum fines inuehuntur. Germani Alpibus, Rhetia, totaque Italia penetrata, Rauennam vsq; perueniunt. Alamanni Gallias peruagantes, etiam in Italiam transeunt. Græcia, Macedonia, Pontus, Asia Gothorum inundatione deletur. Nam Dacia trans Danubiũ in perpetuum aufertur. Quadi & Sarmatę Pannonias depopulantur. Germani vteriores abraça potiuntur Hispania. Parthi Mesopotamiam auferunt, Syriamque corroduunt. Extant adhuc per diuersas
pro-

prouincias in magnarum vrbiũ ruinis par-
uæ & pauperes * ædes, signa miseriarum, & * sex
nominum indicia seruantes: ex quibus nos
quoq; in Hispania Tarraconem nostram ad
conso'ationem miserię recentis ostendimus.
Et ne quid forte Romani corporis ab hac di-
laceratione cessaret, conspirant intrinsecus
tyranni, consurgunt bella ciuilia, funditur
vbiq; plurimus sanguis Romanorum, Roma
nis barbarisq; sæuientibus. sed cito ira dei in
misericordiam vertitur, & cœptę vltionis ma-
ior forma quàm pœna in mensuram plenu-
dinis reputatur. Igitur primus Genuus, quĩ
purpuram imperij sumpterat, apud Myrsam
occiditur. Postumus in Gallia inuasit ty-
rannidem, multo quidem reipublicæ com-
modo. Nam per decem annos ingenti virtu-
te ac moderatione vsus, & dominantes ho-
stes expulit, & perditas prouincias in pristi-
nam faciem reformauit, seditione tamen mi-
litum interfectus est. Aemilianus apud Mo-
guntiacum, cum res nouas moliretur, oppres-
sus est. Post mortem Postumi Marius ibi-
dem inuasit imperium, sed continuo interfe-
ctus est. Deinde Victorinus à Gallis vltro crea-
tus, & post paululum occisus est. Huic succes-
sit Tetricus, qui tunc Aquitanicæ præsidatus
admini-

Pauli Orosij.

administrabat officium, multasq; seditiones militum pertulit. At vero in oriente per Odenatum quendam, collecta agresti manu, victi repulsiq; Persæ, defensa Syria, recepta Mesopotamia est, & vsq; ad Ctesiphontem rusticani Syriæ cum Odenato suo vincendo venerunt. Gallienus autem cum repub. deseruisset, ac Mediolani libidinibus inseruiret, occisus est.

Flavius Claudius, Aurelius Quintillus, & Valerius Aurelianus imperatores.

Caput XXIII.

ANno ab vrbe condita millesimo vicesimo quinto, Claudius XXVIII voluntate senatus sumpsit imperium, statimq; Gothos iam per annos quindecim Illyricum Macedoniamq; vastantes bello adortus, incredibili strage deleuit. cui à senatu clypeus aureus in curia, & in Capitolio statua æque aurea decreta est. sed continuo apud Syrmium priusquam biennium in imperio expleret, morbo correptus interiit. Claudio mortuo, Quintillus frater eius ab exercitu imperator electus, vir quidem moderationis vnicae, & solus fratri præferendus, XVII imperij die interfectus est. Anno ab vrbe condita millesimo vicesimo septimo, Aurelianus vicesimo-

Liber Septimus. cccxiij

mus nonus imperium adeptus, quinque annis & sex mensibus tenuit, vir industria militari excellentissimus. Expeditione in Danubium suscepta Gothos magnis prælijs proffigauit, ditionemq; Romanam antiquis terminis statuit. Inde in orientem conuersus, Zenobiam, quæ occiso Odenato marito suo Syriam receptam sibi vindicabat, prælij magis terrore quàm prælio in potestatem redegit. Terricum in Gallia minime sufficientem sustinere seditiones militum suorum, scribentemq; etiam, Eripe me his inuicte malis, ac per hoc proditorem exercitus sui, sine labore superauit. Sic orientis & aquilonis receptor magna gloria triumphauit: urbem Romam muris firmioribus ciuxit. Nouissime cum persecutionem aduersus Christianos agi, nonus à Nerone decerneret, fulmen ante eum magno pauore circumstantium ruit, ac non multo post in itinere occisus est.

Claudius Tacitus, Annius Florianus, Aurel.

Valerius Probus, & M. Aurelius Carus

imperatores.

Caput XXIII.

ANno ab vrbe condita millesimo tricesimo secundo, Tacitus tricesimus adeptus imperium, sexto mense occisus in Ponto

Ri est.

Pauli Orosij

est. Post quem Florianus parem regni sortem ferens, tertio demum mense apud Tarsum interfectus est. Anno ab vrbe condita millesimo tricesimotertio, Probus tricesimus primus regnum sortitus, obtriuuit annis sex & mensibus quatuor. Gallias iam dudum à barbaris occupatas, per multa & grauiaproelia deletis tandem hostibus, ad perfectum liberauit. Bella deinde ciuilia equidem plurimo sanguine duogessit: vnum in oriente, quo Saturnium tyrannide subnixum oppressit & cepit; aliud, quo Proculum & Bonosum apud Agrippinam magis proelijs superatos interfecit. Ipse autem apud Syrmium in turre ferrata militari tumultu interfectus est. Anno ab vrbe condita millesimo tricesimonono, Carus Narbonensis, tricesimus secundus suscepit imperium, ac biennio tenuit. Qui cum filios suos Carinum & Numerianum consortes regni effecisset bello Parthico, postquam duas nobilissimas Parthorum vrbes Cochem & Ctesiphontem cepit, super Tigridem in castris fulmine ictus interiit. Numerianus, qui cum patre fuerat, rediens fraude Apri soceri sui interfectus est.

*C. Aurelius Valerius Diocletianus quomodo
imperauerit, & quid sub eo perq; cum ge-
stum*

Liber Septimus. cccxiiij

stum sit. Romanum imperium primo
dissectum.

Caput XXV.

ANno ab vrbe condita millesimo qua-
dragesimoprimo, Diocletianus tricesi- *Diocletianus*
mustertius ab exercitu imperator electus, an- *no*
nis viginti fuit. Statimque vt potestatis copi-
am habuit Aprum interfectorem Numeria-
ni manu sua interfecit. Carinum deinde,
quem Carus Cæsarem in Dalmatia relinqui-
rat, flagitiose viuentem, difficillimo bello & *maximo*
maximo labore superauit. Dehinc cū in Gal-
lia Amandus & Ælianus collecta rusticanorū
manu, quos Vacaudas vocabant, perniciosos
tumultus excitauissent, Maximianum cogno- *Maximianus*
mento Herculum Cæsarem fecit, militq; in *ang. Her-*
Gallias: qui facile agrestium hominum impe- *culus*
ritam & confusam manum militari virtute
compescuit. Dein de Carausius quidā, genere
quidem infimus, sed consilio & manu prom-
ptus, cū ad obseruanda oceani litora, quæ tūc
Franci & Saxones infestabant positus, plus
in perniciem, quā in prouectum reipubli-
cæ ageret, ereptam prædonibus prædam nul-
la ex parte restituendo dominis, sed sibi so-
li vindicando, accendens suspicionem, quia
iplos quoque hostes ad incurfandos fines

Pauli Orosij

artifici negligentia permetteret, quamobrem
à Maximiano iussus occidi, purpuram sum-
psit, ac Britanias occupauit. Igitur per omnes
Romani imperij fines subitarum turbatio-
num fragores concreperunt. Carausio rebel-
lante in Britanijs, Achilleo in Aegypto, cum
& Africam Quinquegentiani infestaret, Nar-
seus etiam rex Persarum orientem bello pre-
meret. Hoc periculo Diocletianus permotus
Maximianum Herculium ex Cæsare fecit
Augustum; Constantium vero & Maximia-
num Galerium, Cæsares legit. Constantius
Herculij Maximiani priuignam Theodo-
ram accepit uxorem: ex qua sex filios fratres
Constantini sustulit. Carausius Britania sibi
per septem annos fortissime vindicata ac re-
tenta, tandem fraude Allecti socij sui interfe-
ctus est. Allectus postea ereptam Carausio in-
sulam per triennium tenuit, quem Asclepio-
dorus præfectus prætorio oppressit, Britani-
amq; post decem annos recepit. Constantius
vero Cæsar in Gallia primo prælio ab Ala-
mannis profligato exercitu suo vix ipse sur-
reptus est: secundo autem secuta est satis se-
cunda victoria. Nam paucis horis se-
xaginta millia Alamannorum cæsa referun-
tur. At Maximianus Augustus Quinquegen-
tianos

Constantij

tianos in Africa domuit. Porro autem Diocletianus Achilleum obsessum per octo menses apud Alexandriam cepit & interfecit. Sed immoderata victoria vsus Alexandriam direptioni dedit, Ægyptum totam proscRIPTIONIBUS cædibusque cædauit. Præterea Galerius Maximianus, cum duobus iam prælijs aduersus Narseum conflixisset, tertio inter Gallinicum & Carras congressus & victus, amissis copijs, ad Diocletianum refugit. A quo arrogantissime exceptus est, ita vt per aliquot milia passuum purpuratus ante vehiculum eius cucurrisse referatur. Veruntamen hac contumelia quasi cote ad virtutem vsus est, per quam detrita regij fastus rubigine, aciem mentis expedit. Itaque mox per Illyricum & Mœsiam vndique copias contraxit, raptimque in hostem reuersus, Narseum magnis consilijs viribusque superauit. Extinctis Persarum copijs, ipsoque Narseo in fugam acto, castra eius inuasit; vxores, sorores, liberosque cepit; immensam vim gazæ Persicæ diripuit; captiuos quamplurimos Persarum nobilium abduxit. Reuersus in Mesopotamiam à Diocletiano plurimo honore susceptus est. Postea per eodem duces strenue aduersus Carpos, Bacterianasque pugnatum est. Sarmatas deinde vice-

Pauli Orofy

runt: quorum copiosissimam captivam multitudine per Romanorum finium disperdere præsidia. Interea Diocletianus in oriente, Maximianus Herculius in occidente vastari ecclesias, affligi interficiq; Christianos decimo post Neronem loco præceperunt. quæ persecutio omnibus fere antè actis diuturnior atque immanior fuit. Nam per decem annos incendijs ecclesiarum, proscriptionibus innocentum, cædibus martyrum incessabiliter acta est. Sequitur terræmotus in Syria, ex quo apud Tyrum & Sidonem passim labentibus tectis, multa hominum millia prostrata sunt. Secundo persequutionis anno Diocletianus ab invito exegit Maximiano, ut simul purpuram imperiumq; deponerent, ac iunioribus in remp. substitutis, ipsi in priuato otio consenescerent. Itaq; sub vna die Diocletianus apud Nicomediam, Maximianus apud Mediolanum potestatem imperij simul cultumque posuerunt. Galerius & Constantius Augusti, primi Romanum imperium in duas partes determinauerunt: Galerius Maximianus Illyricum, Asiam & orientem: Constantius Italiam, Africam, Hispaniam, & Gallias obtinuit. Sed constantius vir tranquillissimus, Gallia tantum Hispaniaque contentus, Galerio ceteris partibus

ultima persecutio sub Dioclet.

Diocletianus imperium deponit

Diocletianus imperium

Liber Septimus. cccxvj.

tibus cessit. Galerius duos Cæsares legit, Maximinum, quem in oriente constituit, & Severum, cui permisit Italiam, ipse in Illyrico constitutus. Constantius vero Augustus summae mansuetudinis & civilitatis, in Britania mortem obiit. qui Constantinum filium ex concubina Helena creatum imperatorem Galliarum reliquit.

Constantinus Magnus imperator Cæs. Augu.

Interim obiectiones adversariorum de novissima decennialiq; ecclesie vastatione

● pulchre diluit.

Caput XXVI.

ANno ab urbe condita millesimo sexagesimo primo, Constantinus tricesimus quartus ab Augusto gubernacula imperij à Constantio patre suscepit, quæ vno & triginta annis felicissime tenuit. Occurritur mihi subito, & tripudijs quibusdam insultatur: Eia, inquiunt, tandem in foueas nostras diu expectate venisti, hic te decursurum opperiebamur, hic delapsum opprimimus, hic confusum teneamus. Sustinuimus te hæctenus artificiose quodammodo & callide fortuitas temporum mutationes Christianorum ultionibus coaptantem. Et interdum quidem verisimilium specie permoti, utpote homines ignari diu-

Pauli Orosij

norum secretorum, timore palluimus, sed nunc euacuauit Maximianus noster omnem scenam fabule tuæ, nostræq; religionis antiquitatem columna inexpugnabilis fulsit. Per annos decem euerisæ sunt ecclesiæ vestræ, ut etiam tu fateris: dilacerati cruciatibus, exinaniti mortibus toto orbe Christiani. Teneamus euidentestimonium tuum, nullam superiorem persecutionem adeo vel grauem vel diurnam fuisse. Et tamen ecce inter tranquillissima temporum bona, ipsorum quoque imperatorum, qui ista fecerunt, inusitata felicitas. Nulla domi fames, nulla pestilentia, nullum foris bellum nisi voluntarium, quo exerceri vires, non periclitari, queant. Res præterea humano generi hucusq; incognita, multorum simul regum patiens consortium, & magna concordia, potestasq; communis, aliàs nunquam, nunc in commune prospiciens. Deinde etiam quod absq; vlla hætenus mortalium notitia est, imperatores illi maximi quippe & persecutores, honore deposito & assumpta quiete, priuati, quod beatissimum homines, & summum bonum vitæ bonæ iudicant, & hoc tunc velut præmij loco, auctores persecutionis adepti sunt, quando accensa persecutio, medio sui tempore toto orbe sæuiebat.

niebat. An etiam hanc beatitudinem illis temporibus pœnaliter accidisse asseris & nos hinc quoq; terrere moliris? Quibus humiliter responderim, me plurima cura pietatis accinctum, commonere de veris, non terrere de falsis. Decem persecutiones à Nerone usq; ad Maximianum ecclesia Christi passa est. Novem (vt ego dixi) ultiones, vt ipsi nō negant, calamitates è vestigio consecutę sunt. Nec in verbo premor, vtrum debitę ultiones, an fortuitę permutationes fuisse videantur, quę tamen meo suoq; testimonio clades fuerunt. In decima hæsitatum putant miseri & cęci, non videntes tanto eam ipsis fuisse grauio-rem, quāto minus intellecta est. Impius enim flagellatur, & non sentit: quod cum expositum fuerit, inuiti licet propter ipsam rerum fidem fatebuntur: quia ex illa Maximianę persecutionis maxima punitione ista sunt vulnera, quibus etiam nunciisti dolent, & intantum dolent, vt etiam clament, nosq; ad reclamandum lacessant sollicitos fieri, qualiter conticescant.

Collatio populi Israelitici & Christiani, Aegyptiaci item & Romani, quomodo illi pro deo in afflictionibus, hi à deo in plagis similia fere passi sunt.

Caput XXVII.

Pauli Orosij

IN primo libello expositum à nobis est, Pompeium Trogum & Cornelium Tacitum commemorasse non plene quidem, nostrum vero Moysen, etiam ipsorum testimonio fidelem, fideliter, sufficienterque dixisse, Ægyptios & regem eorum, cum populum dei seruire intentum & paratum deo suo impediendæ deuotionis instinctu, ad lutum paleasque reuocarent, decem acerbissimis plagis fuisse vexatos. Deinde violentia malorum edomitos, non solum coegisse festinantem, sed etiam proprijs suis argenteis & aureis vasis accumulauisse. Pòst oblitos plagæ suæ, & cupidus prædæ indebitæ, inuidos etiam religionis alienæ, dum innocentes auide persequuntur, mari rubro vltime receptos omnes funditus interijisse. Quod ego nunc refero ac renuncio, etsi forte fide non acceptatum, exitu tamen probandū, quia hæc in figuram nostri facta sunt. Vterque populus vnus dei est, vna populi vtriusque causa. Subdita fuit Israelitarū synagoga Ægyptijs, subdita est Christianorū ecclesia Romanis. Persecuti sunt Ægyptij, persecuti sunt & Romani. Decem ibi contradictiones aduersus Moysen, hic decem edicta aduersus Christum. Diuersæ ibi plagæ Ægyptiorum, diuersæ hic calamitates Romanorū

Nam

Liber Septimus. cccxvii.

Nam ut etiam ipsas inter se plagas, in quatum tamen figura formæ comparari potest, conferam; ibi prima habuit correptio, sanguinem vulgo vel manasse de puteis; vel in fluminibus cucurrisse: hic prima sub Nerone exegit plaga, ut ubiq; morientium sanguis esset, vel morbis in vrbe corruptus, vel bellis in orbe profusus. Ibi sequens plaga prodidit, perstreptentes persultantesq; in penetralibus ranas, in mediæ propemodum causam habitatoribus atq; exilij fuisse: hic sequens sub Domitiano poena, similiter ostendit satellitum militumq; eius improbis effrenatisq; discursibus crudelissimi iussa principis exequendum, ad inopiam pene omnes ciues Romanos adactos exilioq; dispersos. Ibi tertia vexatio habuit cyniphes, musculas scilicet parvissimas ac saeuissimas, quæ medijs sæpe æstibus per loca squalida coadunatim vibrando densatæ, & in nullo volatu allabi solent, capillisq; hominum ac pecudum seris cum vrente morfu interfert: hic itidem tertia sub Traiano plaga Iudæos excitauit: qui cum antea ubiq; dispersi ita iam quasi non essent, quiescerent, repente omnes calore permoti, in ipsos inter quos erant, toto orbe saeuierunt, absq; magnis multarum vrbiu ruinis, quas crebri terremotus iisdem temporibus subruerunt. Ibi in quarta plaga

muscæ

Pauli Orosij

muscæ caninæ fuerunt, reuera a luminae putredinis, vermiumq; matres: hic itidē quarta sub Marco Antonino plaga, lues plurimis infusa prouincijs, Italiam quoq; cum vrbe Roma vniuersam exercitumq; Romanū per longinquos limites & diuersa hyberna dispersum, in mortem dissolutum, putredini simul ac vermibus dedit: Ibi quinta correptio pccorum ac iumentorum repentino interitu expleta est: hic similiter quinta vltione sub persecutione Seueri creberrimis ciuilibus bellis propria viscera & adiumenta reipub. hoc est, plebes prouinciarum, & legiones militum comminutæ sunt. Ibi sexta vexatio intulit vesicas efferuescentes, hulceraque manantia: hic æque sexta punitionio, quæ post Maximini persecutionem fuit, qui specialiter episcopos & clericos ommissa turbapopulari, hoc est, ecclesiarum primates trucidari imperauerat, intumescēs crebro ira atque inuidia, non per vulgi cædem, sed per vulnera inortesque principum ac potentium **exhalata** *exaltata est. Ibi septima plaga numeratur coacta aëre grando profusa, quæ hominibus iumentisq; fatis exitio fuit: hic similiter VII sub Gallo & Volusiano, qui persecutori Decio mox interfecto successerant, plaga exitit, corrupto aëre pestis infusa: quæ per omnia Roman

mani regni ab oriente in occidentem spatia, cum omne propemodum genus hominum & pecudum neci dedit, tum etiam corrupit la-
cus, infecit pabula tabo. Ibi octauam Ægypti contritione fecere excitatæ vndiq; locustæ, te-
nentes, teretes, regentesq; omnia: hic octauam eque in subuersionem Romani orbis excitatæ vndique intulere gentes, quæ cædibus atque incendijs cunctas provincias deleuerunt. Ibi nona turbatio diurnas crassas ac penetrabiles tenebras habuit, plus omnino periculi comminata quam fecit: hic itidem nona correptio fuit, cum Aureliano persecutionem decernenti, diris turbinibus terribile ac triste fulmen sub ipsius pedibus ruit, ostendens quid, cum vltio talis exigeret, tantus posset vltor, nisi & clemens esset & patiens: quanquam intra sex ab hinc menses succidui tres imperatores, hoc est, Aurelianus, Tacitus & Florianus, diuersis causis interfecti sunt. Ibi postre-
decima plaga, quæ & nouissima omnium fuit, interfectio filiorum, quos primos quiq; genuerant: hic nihilo minus decima, id est, nouissima poena est omnium idolorum perditio, quæ primitus facta in primis amabant. Ibi rex potentiam dei sensit, probauit, & timuit, ac per hoc populum dei liberum abire permittit: hic

Pauli Orosij

rex potentiam dei sensit, probauit & credidit, ac per hoc populum dei liberum esse permisit. Ibi nunquam populus dei postea ad seruitutem retractus, hic nunquam populus dei ad idololatriam coactus est. Ibi Ægyptiorum uasa pretiosa Hebræis tradita sunt: hic in ecclesijs Christianorum præcipua paganorum templa cesserunt. Sane illud, ut dixi, denunciandum puto, quia sicut Ægyptijs post has decem plagas dimissos Hebræos persequi molientibus, irruit per superductum mare æterna perditio: ita & nos libere quidem peregrinantes, superuenturâ quandoque persecutio gètilium manet, donec mare rubrum, hoc est, ignem iudicij, ipso domino nostro Iesu Christo duce & iudice, transeamus. Hi uero in quos Ægyptiorum forma transfunditur, permessa ad tempus potestate seruietes, grauissimis quidem permisso dei Christianos cruciatibus persequentur. Veruntamen iidem oēs inimici Christi cū rege suo Antichristo accepti stagno ignis æterni, quod magna impediēte caligine, dum non uidetur, intratur, perpetuâ perditionem immortalibus arsuris supplicij sortientur.

De Constantini magni Augusti, Maxentij, Licij, & Maximiani imperijs, & rebus gestis. Itē de Ario hæretico, eiusq; dogmate damnato.

Capitulum

Liber Septimus *ccxxx*

Caput *XXVIII.*

Igitur mortuo, vt dixi, Constantio in Britanijs, Constantinus imperator est creatus, primus imperatorum Christianus, excepto Philippo qui Christianus annis admodum paucissimis ad hoc tantum constitutus fuisse mihi visus est, vt millesimus Romæ annus Christo potius, quàm idolis dicareter. A Constantino autem semper omnes Christiani imperatores vique in hodiernum diem creati sunt, excepto Iuliano, quem impia (vt aiunt) machinamentem, exitiabilis vita deseruit. Hæc est lenta illa paganorum pœna, sed certa. Hinc sani insanunt, hinc non vulnerati compunguntur, hinc ridentes gemunt, hinc viuentes deficiunt, hinc secreto excruciantur, quos nemo persequitur, hinc iam paucissimi remanserunt, qui nunquàm aliquo persequente puniti sunt. Veruntamen qualis tunc persecutores illos, de quorù impunitate non solum gloriari, sed etiam insultare conantur, finis mansit, expediam. Constantino in Gallijs strenuissime tempore procurante, prætoriani milites Romæ Maxentium filium Herculij, qui priuatus in Lucania morabatur, Augustum nuncupauerunt. Maximianus Herculus iam ex Augusto priuatus, & adhuc publicus persecutor, occasiõe filij sollicitatus, qui

Constantin.
Gallie

Maxentius
Romæ

Pauli Orosij

Galerius

qui imperium abiecerat, arripuit tyrannidem, Galerius Augustus Seuerum Cæsarem aduersus Maxentium Romam cum exercitu misit. Seuerus cum urbem obsideret, militum suorum scelere desertus & proditus, atque ex eo fugiens, Rauennæ interfectus est. Herculus Maximianus persecutor, & ex Augusto tyrānus, confirmatum iam in imperio filium ueste ac potestate regia spoliare conatus, cōuicijs autem actumultibus militum palam conterritus, in Galliam profectus est, ut Constantino genero æque dolis iunctus auferret imperium: sed per filiam deprehensus & proditus, deinde in fugam versus, Massiliæ oppressus & interfectus est. Porro Galerius occiso Seuerō Licinium imperatorem creauit. Cumq; persecutionem à Diocletiano & Maximiano missam ipse atrocioribus edictis accumulauisset, ac postquam per annos decem omni genere hominum exhaustis prouincias, putrefacto intorsum pectore, & vitalibus dissolutis, cum ultra horrorem humanæ miseriæ etiam vermes eructaret, neque medici ultra iam foetorem ferentes, crebro iussu eius occiderentur, à quodam medico constat iam ex desperatione sumente increpitus, iram dei esse pœnam suam, atque ideo à medicis non posse curari, edictis late
missis;

Licinius

Seuerus
Augustus
Maximus

...

Liber Septimus. cccxxj

missis, Christianos de exilijs reuocauit. Ipse autem cruciatus non sustinens, vim vitæ suæ attulit. Ita nunc Resp. sub nouis quatuor principibus, fuit, Constantino & Maxentio filijs Augustorum, Licinio autem & Maximiano hominibus nouis. Constantinus pacem ecclesijs post decem annos, quàm à persecutoribus vexabantur, indulxit. Deinde inter Constantinum & Maxentium bellum ciuile exortum est. Maxentius sæpe multis prælijs fatigatus, vltimè ad pontem Muluium victus & interfectus est. Maximianus persecutionis Christianorum incensor, executorq; infestissimus, apud Tarsum dum ciuile bellum contra Licinium disponit, interiit. Licinius repentina rabie suscitatus, omnes Christianos e palatio suo iussit expelli. Mox bellum inter Licinium ipsum & Constantinum efferbuit. Sed Constantinus Licinium sororis suæ virum in Pannonia primum vicit, deinde apud Cibalas oppressit. Vniuersa Græcia potitus, Licinium crebris bellis terra marique assurgentem & repressum, tandem ad deditiōem coegit: sed Herculis Maximiani socii sui motus exemplo, ne iterum depositam purpuram in perniciem reip. fameret, priuatum iussit occidi, quamuis omnibus iam ministris nefariæ persecutionis

Pauli Orosij

ad nunc, à sincero fidei religionisque trami-
te, offusis errorum nebulis, lubrica hominum
corda perturbat, postquam Christianis impe-
ratoribus summam regiae potestatis in melio-
ra vertentibus ecclesiam Christi zelo idolola-
triae persequi destitit, aliud machinamentum,
quo per eosdem Christianos imperatores Chi-
sti ecclesiam vexaret, inuenit. Fit igitur Ario
noui erroris auctori, ceterisque discipulis ipsi-
us ad familiaritatem Constantij imperatoris
promptus aditus & facilis via. Suadetur Con-
stantio, vt quosdam in deo gradus credat: &
qui per ianuam ab errore idololatriae fuerat
egressus, reuersus in sinum eiusdem, in deo de-
os quaerit, & tãquam per pseudothyrum indu-
citur. Peruerso igitur zelo potestas armatur
illusa, & sub nomine pietatis vis persecutionis
agitatur. De noua nominis electione contem-
ditur, vt Arianorum potius ecclesiae quàm ca-
tholicorum sint. Sequitur terræmotus horri-
bilis, qui plurimas orientis vrbes solo strauit.
Constantinus dum Constantem fratrem bello
inlectatur, incauta perulantia periculis sese of-
ferens, à ducibus eius occisus est. Constanti
aduersus Persas & Saporem, qui Melbpotam-
iam vastauerant, nouem proelijs parum pro-
spere decertauit. Seditione nouissime atque
intempe-

imtemperantia militum nocte adoriri pugna
coactus, patratam pene victoriam insuper vi-
ctus amisit. Post cum se intolerandis uitijs de-
disset, ac pœna prouincialium fauorem militum
compararet, Magnentij dolis in oppido cui
Helena nomen est, in proximo Hispaniæ in-
terfectus est. Magnentius enim apud Augu-
stodunum arripuit imperium, quod continuo
per Galliam Africam Italiamque porrexit. In
Illyrico autem Vetricionem ætate grandæ-
uum, imperatorem sibi milites creauerunt, vi-
rum natura simplicem, cunctisq; iucundum,
sed qui ne prima quidem vnquam literarum
elementa didicisset. Itaque cum primas literas
literarumque syllabas imperator senex, inter-
dum inuitus meditaretur, à Constantio qui
tunc in Magnentium, vltione fratris accensus,
bellum parabat, deponere iussus imperium,
abijciens cum literis purpuras, contentusque
priuatis ferijs, palatium simul scholamque di-
misit. Nepotianus deinde Romæ Constanti-
ni sororis filius, gladiatorum manu fretus, in-
uasit imperium: qui deinde cum improbus ac
per hoc inuisus cunctis esset, à Magnentianis
ducibus oppressus est. Sequitur bellum illud
horribile inter Constantium Magnentiumque
apud Muriam urbem gestum, in quo multa

Pauli Orosij

Romanarum virium profligatio etiam in posterum nocuit. Magnentius tamen victus au- fugit, ac nō multo post apud Lugdunum pro- pria se manu interfecit. Decentius quoq; fra- ter eiusdem, quem Cæsarem Gallis præfeca- rat, apud Senonas laqueo vitam finiuit. Con- stantius continuo Gallum patruum filium, Cæsa- rem legit: quem rursus crudeliter ac tyrannice agentem, paulo postquam creauerat, occidit. Syluanum quoque per Gallias rebus nouis in- hiantem, mature circumueniendū opprimen- dumque curauit. Igitur Syluano interfecto, Iu- lianum patruum suum, Galli fratrem, Cæsa- rem creatum misit ad Gallias. Itaq; Iulianus Cæsar euersas oppressasque ab hostibus Galli- as strenuissime in integrum restituit. Alaman- norum paruis copijs magnam multitudinem fudit. Rheno Germanos reuinxit. His elatus successibus, fastigium vsurpauit Augusti: & mox Italiam Illyricumque peruadens, Con- stantium Parthicis prælijs occupatum, regni parte priuauit. Constantius Iuliani scelere com- perto, dimissa expeditione Parthorum, dū ad ciuile bellū reuertitur, in itinere inter Ciliciā Cappadociāq; defunctus est. Ita ille qui discif- sa pace & vnitate fidei catholice, Christianos aduersus Christianos armans, ciuili (vita di-
cam

Liber Septimus cccxxiij

ram) bello ecclesie membra dilacerauerat, totum inquietum tempus imperij sui, molestissimumque spatium vite sue, bellis ciuilibus etiam per propinquos & consanguineos exercitatis, exercuit, exegit, expendit.

Fl. Claudius Iulianus imperator Cæs. Ca. xxx.

ANno ab vrbe condita millesimo centesimo decimosexto, Iulianus dudum Cæsar, post autem tricesimus sextus ab Augusto regno potitus, anno vno & mensibus octo imperij summam solus obtinuit, Christianam religionem arte potius quam potestate infectatus, vt negaretur fides Christi, & idolorum cultus susciperetur, honoribus magis prouocare, quam tormentis cogere studuit. Aperto tamen præcepit edicto, ne quis Christianus docendorum liberalium studiorum professor esset. Sed tamen sicut à maioribus nostris compertum habemus, omnes vbique propemodum præcepti conditiones amplexati, officium quam fidem deserere maluerunt. Iulianus autem bellum aduersus Parthos parans, cum Romanas vires contractas vndique ad destinatam secum traheret perditionem, Christianorum sanguinem dijs suis vovuit, palam persecuturus ecclesias, si victoriam potuisset adipisci. Nam & Amphitheatrum

Hierosolymis extrui iussit, in quo reuerſus à Parthis, episcopos, monachos, omnesq; eius loci sanctos, bestijs etiã arte ſæuioribus obijceret, ſpectaretq; laniandos. Itaq; poſtquam à Cteſiphonte caſtra mouit, dolo cuiuſdam tranſugæ in deſerta perductus, cum vi ſitis & ardore ſolis, atque inſuper labore arenarum conſectus periret exercitus, imperator tanto rerum periculo anxius, dum per vaſta deſerti incautius euagatur, ab obuio quodam hoſtium equite conto iſtus interiit. Sic miſericors deus impia conſilia impij morte diſſoluit.

Iouinianus imperator Caſ. Auguſt.

Caput XXXI.

ANno ab vrbe condita milleſimo centeſimo decimoſeptimo, Iouinianus triceſimūſeptimus imperator, in ſummo rerū diſcrimine ab exercitu creatus, cum & locorum iniquitate captus, & hoſtibus circumſeptus, nullam euadendi facultatem nanciſceretur, foedus cum Sapore Perſarū rege, etſi parum putant dignum, ſatis tamen neceſſarium pepigit: quippe vt tutum & incolumem Romanum exercitum non ſolum ab incurſu hoſtium, verum etiam à locorum periculo libera-
ret. Niſi bin oppidum & partem ſuperioris
Melo-

Mesopotamiæ, Persis concessit. Inde dum ad Illyri cum rediens, per Galatiam iter agit, cum in cubiculum quoddam nouum sese cubitum recepisset, calore prunarum & nidore parietum nuper calce illitorum, aggrauatus & suffocatus, octauo demum mense quam impetare ceperat, vitam finiuit.

*Fla. Valerius Valentinianus imp. Cæs. Augu.
cum Valente fratre. Deq; Gratiano iam Cæsare.*
Caput XXXII.

ANno ab vrbe condita millesimo centesimo decimooctauo, Valentinianus tricesimus octauus apud Niceam consensu militum imperator creatus est, mansitq; in eo annis vndecim: qui cum Christianus integra fide sacramentum militiæ gereret, & sub Iuliano Augusto tribunus scutariorum, iussus ab imperatore sacrilego aut immolare idolis, aut militia excedere, fideliter sciens & grauiora dei esse iudicia & meliora promissa, sponte discessit. Ita parua interiecta mora, Iuliano interfecto, ac mox Iouiniano mortuo, qui pro Christi nomine amiserat tribunatum, retribuente Christo, in locum persecutoris sui accepit imperium: qui postea fratrem suum Valentem participem fecit imperij, & Procopium tyrannum pluresq; postea satellites eius

Pauli Orosij

occidit. Terræmotus per totum orbem factus, ita turbatum quoque pelagus excussit, ut per vicinas terrarum campestrium partes refluxo mari, plurimæ insularum vrbes concussæ & subrutæ, perijsse referantur. Valens ab Eudoxio episcopo Ariani dogmatis assertore & baptizatus & persuasus, in sæuissimam hæresim declinavit: sed malignam infectionem diu texit, nec voluntati potestatem admiscuit, quoad viuentis fratris auctoritate compressus est. Cōtemplabatur enim de eo quantam vim in viciscenda fide imperator posset exercere, qui tantam constantiam pro retinenda quondam miles habuisset. Horum anno imperij tertio, Gratianus Valentiniani filius imperator est factus. Eodem anno apud Atrebatas vera lana de nubibus pluuia mixta defluxit. Præterea Athanaricus rex Gothorum Christianos in gente sua crudelissime persecutus, plurimos barbarorum ob fidem interfectos, ad coronam martyrij sublimavit, quorum tamen plurimi in Romanum solum non trepidi velut ad hostes, sed certi, & ad fratres pro Christi confessione fugerunt. Valentinianus Saxones gentem in oceani litoribus & paludibus inuisitam, virtute atq; agilitate terribilem, periculosam Romanis
fui-

finibus, eruptionem magna mole meditantem, in ipsis Francorum finibus oppressit. Burgundionum quoque nouorum hostium nouum nomen, qui plusquam octoginta milia (vt ferunt) armatorum, ripæ Rheni fluminis infederunt. Hos quondam subacta interiore Germania à Druso & Tiberio adoptiuo filijs Cælaris, per castra dispositos, aiunt in magnam coaluisse gentem: atque ita etiam nomen ex opere præsumpsisse, quia crebra per simam habitacula constituta, Burgos vulgo vocant: eorumq; esse præualidam & perniciosam manum, Galliæ hodieque testes sunt, in quibus præsumpta possessione consistunt: quæ uis prouidentia dei omnes Christiani modo facti catholica fide, nostrisque clericis quibus obedirent receptis, blande, mansuete, innocenterq; uiuant, non quasi cum subiectis Gallis, sed vere cum fratribus Christianis. Anno autem undecimo imperij sui, Valentinianus, cum Sarmatæ sese per Pannonias diffudissent, easq; vastarent, bellum in eos parans, apud Brigitionem oppidum subita effusione sanguinis, quod græce ἀπόπληξις vocatur, suffocatus & mortuus est. Post quem Gratianus filius eius occidentis imperium tenuit. Valente patruo in orientis partibus constituto,

Valen-

Pauli Orosij

Valentianum etiam fratrem suum paruum ad modum, socium creauit imperij.

Valens imperator, quomodo Christianos punierit, & quæ bella gesserit, deq; Gratiani imperio.

Caput XXXIII.

ANno ab vrbe condita millesimo centesimo vicesimo octauo, Valens tricesimo nono imperium quatuor annis Valentiano mortuo tenuit, cui soli cum impie ageret, & potuisset erubescere, illico velut effrenata libertatis audacia legem dedit, vt monachi, hoc est, Christiani, qui ad vnū fidei opus, dimissa secularium rerum multimoda actione, se redigunt, ad militiam cogerentur. Vastitas illas tunc Aegypti solitudines, arenasque diffusas, quas propter sitim ac sterilitatem periculosissimamq; serpentum abundantiam conuersatio humana non nosset, magna habitantium monachorum multitudo compleuerat. Huc tribuni & milites missi, qui sanctos ac veros milites dei alio nomine persecutionis abstraherent, interfecerunt ibi agmina multa sanctorum. Quæ autem per diuersas vbiq; provincias, his similibusq; iussis aduersus ecclesias catholicas, & rectæ fidei populos gestas sint, satis significatum ipsa reticendi electione sufficiat. Interea in Africæ partibus Firmus

Liber Septimus. cccxxvij

mus sese, excitatis Maurorum gētibus, regem
constituens, Africam Mauritaniamque vasta
uit. Cēsaream urbem nobilissimam Maurita
niæ dolo captam, deinde cædibus incendijs
que completam, barbaris in prædam dedit.
Igitur comes Theodosius, Theodosij qui pōst
imperiopræfuit, pater, à Valentiniano missus
effulas Maurorum gentes multis prælijs fre
git; ipsum Firmum afflictum & oppressum
coëgit ad mortem. Pōst cum experientissima
prouidentia totam cum Mauritania Africam
meliorem pristinis legibus reddidisset, insti
mulante & obrepente inuidia iussus interfi
ci, apud Carthaginem baptizari in remissio
nem peccatorum præoptauit: ac postquam
sacramentum Christi, quod quæsierat assecu
tus est, post gloriosam sæculi vitam, etiam de
vitæ æternitate securus, percussori iugulum
vltro præbuit. Gratianus interea imperator
admodum iuuenis, cum inæstimabilem mul
titudinem hostium Romanis infusam finibus
cerneret, fretus Christi potentia, longè impa
ti militum numero sese in hostem dedit: &
continuo apud Argentariam oppidum Gallia
rum, formidolosissimum bellum incredibili
felicitate confecit. Nam plus quam triginta
millia Alamannorum, minimo Romanorum
detrie

Pauli Orosij.

detrimto in eo p̄celio interfecta narratur. Tertio decimo autem anno imperij Valētiſ, hoc eſt, paruo tempore poſtea quā Valens per totum orientem eccleſiarum lacerationes, ſanctorumq; cædes egerat, radix illa miſeriarum noſtrarum copioſiſſimos ſimul fructices germinauit: ſiquidem gens Hunnorū diu inaccessis ſecluſa montibus, repentina rabie per cita, exarſit in Gothos; eosq; ſparſim tōturbatos, ab antiquis ſedibus expulit. Gothi tranſito Danubio fugientes, à Valente ſine uila fœderis paſſione ſuſcepti, ne arma quidem, quo tutius barbaris crederetur, tradidere Romanis. Deinde propter intolerabilem auaritiā Maximi ducis, fame & iniurijs adaſti, in arma ſurgentes, uicto Valētiſ exercitu, per Thraciam ſeſe miſcentes, ſimul omnia cædibus, incendijs, rapiniſq; fœdarunt. Valens egreſſus de Antiochia, cum uiltima infelicis belli ſorte traheretur, ſera peccati maximi pœnitētia ſtimulatus, epiſcopos ceteroſq; ſanctos reuocari de exilijs imperauit. Itaq; decimo quinto imperij ſui anno lachrymabile illud bellum in Thracia cum Gothiſ, iam tunc exercitatio ne uirium rerumq; abundantia inſtructiſſimis, geſſit. Vbi primo ſtatim impetu Gothorum, perturbatæ Romanorum equitum tur-

ma, nu

Liber Septimus. eccxxviii

mæ, nuda peditum delerere præsidia. Mox legiones peditum vndique equitatu hostium cinctæ, ac primum nubibus sagittarum obrutæ, deinde cum amentes metu parlim per denia cogerentur, funditus cæcæ, gladijs insequentium contisque perierunt. Ipse imperator cum sagitta fatuus, veriusq; in fugam, ægre in cuiusdam villulæ casam deportatus lateret, ab insequentibus hostibus deprehensus, subiecto igne, consumptus est: & quo magis testimonium punitionis eius & diuinæ indignationis terribili posteris esset exëplo, etiam communi caruit sepultura. Consoletur se, sed in hoc solo peruitacia miseriaq; gëtilium, quia temporibus & regibus Christianis tantæ simul congestæ clades, pressam reipub. onerare ceruicem: euerisæ prouinciæ, deletus exercitus, imperator incensus. Magnum reuera hoc est ad nostrum dolorem, magisq; miserum, quo magis noui. Sed quid hoc ad consolationem proficit paganorum, qui palam peruidet & in his quoq; persecutore ecclesiarum fuisse punitum? Vnus deus vnâ fidem tradidit. vnam ecclesiam toto orbe diffudit, hanc aspicit, hanc diligit, hanc defendit. Quolibet se quisquis nomine regat, si huic non sociatur, alienus: si hanc impugnat, inimicus est. Cõsolentur se gen.

se gentiles in quantum volunt, Iudæorum hæreticorumque supplicijs: tantum & vnum deum esse, & eundem personarum acceptorem non esse, vel ex hac potissimum Valentis extincti probatione fateantur. Gothi antea per legatos supplices poposcerunt, vt illis episcopi, à quibus Christianæ fidei regulam discerent, mitterentur. Valens imperator exitiabilis prauitate doctores Ariani dogmatis misit. Gothi primæ fidei rudimentum quod acceperat, tenuerunt. Itaque iusto dei iudicio ipsam eum vitium incenderunt, qui propter eum etiam mortui, vitio erroris arsi sunt.

Gratianus imperator quanta prudentia imperium rexit. Theodosius orienti & Thracia imperat. deq; Arcadio & Maximo.

Caput XXXIII.

ANno ab vrbis condita millesimo centesimo XXXII Gratianus quadragesimus ab Augusto, post mortem Valentis sex annis imperium tenuit, quamuis iamdudum antea cum patruo Valente & cum Valentiniano fratre regnaret: qui cum afflictum ac penecollapsum reip. statum videret, eadem prouisione qua quondam legerat Nerua Hispanum virum Traianum, per quem respublica reparata

Liber Septimus. cccxxxix

reparata est, legit & ipse Theodosium æque
Hispanum virum; & restituendæ reipub. ne-
cessitate apud Syrmium purpuram induit, o-
rientisq; & Thraciæ simul præfecit imperio:
in hoc perfectiore iudicio, quia cum in omni-
bus humanæ vitæ virtutibus iste par fuerit, in
fidei sacramento religionisque cultu sine vlla
comparatione præcessit: siquidem ille perse-
cutor, hic propagator ecclesiæ. Ita illi ne vnus
quidem proprius filius quo successore gaude-
ret, indultus est: huius autem orienti simul at-
que occidenti per succiduas vsque ad nunc ge-
nerationes gloriosa propago dominatur. Ita-
que vt Theodosius afflictam Remp. ira dei re-
parandam credidit misericordia illius, om-
nem fiduciam sui ad opem Christi conferens,
maximas illas Scythicas gentes, formidatasq;
cunctis maioribus, Alexandro quoq; illi Ma-
gno, sicut Pompeius Corneliusque testati
sunt, euitatas, nunc autem extincto Ro-
mano exercitu, Romanis equis armisque
instructissimas, hoc est, Alanos, Hunnos
& Gothos, incunctanter aggressus, magnis
multisque prælijs vicit. Urbem Constan-
tinopolim victor intrauit: & ne parua ipsam
Romani exercitus manum assidue bellando
detereretur, foedus cum Athanarico rege Go-
thorum

Pauli Orosij

thorum percussit. Achanaricus autem conti-
nuo vt Constantinopolim venit, diem obiit.
Vniuersæ Gothorum gentes, rege defuncto,
aspicientes virtutem benignitatemq; Theo-
dosij, Romano sese imperio dederunt. In

Idem etiam diebus Persæ, qui Iuliano inter-
fecto alijsq; imperatoribus sæpe victis, nunc
etiam Valente in fugam acto, recentissimæ vi-
ctoriæ satietatem cruda insultatione ructa-
bant, vltro Constantinopolim ad Theodosi-
um misere legatos, pacemque supplices popo-
scerunt: ictumq; tunc fœdus est, quo vniuersus
oriens vsque ad nunc tranquillissime fru-
tur. Interea cum Theodosius in oriente suba-
ctis barbarorum gentibus, Thracias tandem
ab hoste liberas reddidisset, & Arcadium fili-
um suum confortem fecisset imperij, Maxi-
mus vir quidem strenuus & probus, atq; Au-
gusto dignus, nisi contra sacramenti fidem
per tyrannidem emerisset, in Britannia inui-
tus propemodum ab exercitu imperator crea-
tus, in Galliam transijt: vbi Gratianum Augu-
stum subita incursione perterritum, atque in
Italiam transire meditantem, dolis circunuen-
tum interfecit, fratremq; eius Valentinianum
Augustum Italia expulit. Valentinianus in
orientem refugiens, a Theodosio paterna pie-
tate

Cicero, p. 111
111
111

111
111

111
111

Liber Septimus. cccxxx

tate susceptus, mox etiam imperio restitutus est.

Theodosius imperator Caesar Augustus quæ bella gesserit. Interim de Maximi, Andragathij & Valentiniani interitu. deq; Arbogaste & Eugenio tyranno, per Theodosiū deletis.

Caput XXXV.

ANno ab vrbe condita millesimo centesimo XXXVIII Theodosius XLI, interfecto per Maximum Gratiano, imperium Romani orbis solus obtinuit, mansitq; in ea annis vndecim, cum iam in orientis partibus sex annis Gratiano uiuente regnasset. Itaq; iustis necessarijsq; causis ad bellum ciuile permotus, cum è duobus Augustis fratribus, & vltionem vnus interfecti sanguis exigere, & restitutionem miseria alterius exulantis oraret, posuit in deo spem suam, seque aduersus Maximum tyrānum sola fide maior (nam longe minor erat vniuersa apparatus bellici comparatione) proripuit. Aquileiæ tunc Maximus victoriæ suæ spectator infederat. Andragathius comes eius summam belli administrabat: qui cum largissimis militum copijs, ipsaq; magnarum copiarum fortitudine, præcellente consilio, omnes incredibiliter Alpium ac fluminū aditus cōmunisset, ineffabili

Pauli Orosij

iudicio dei, nauali expeditione dum incau-
tum hostem preuenire & obruere parat, spon-
te eadem, quæ obstruxerat claustra, deseruit.
Ita Theodosius nemine sentiente, vt non di-
cam repugnante, vacuatas transmisit Alpes,
atque Aquileiam improuisus adueniens, ho-
stem illum magnum Maximum trucem, & ab
immanissimis quoq; Germanorum gentibus
tributa ac stipendia solo terrore nominis exi-
gentem, sine dolo & controuersia clauit, ce-
pit & occidit. Valentinianus, recepta Italia,
potitus imperio est. Andragatius comes co-
gnita Maximi nece, precipitem sese è nauì in
vndas dedit, ac suffocatus est. Theodosius in-
cruentam victoriam deo procurate suscepit.
Ecce regibus & temporibus Christianis qua-
liter bella ciuilia cum vitari nequeunt, transi-
guntur. Ad victoriam peruentum est, irrupta
est ciuitas, correptus tyrannus, & hoc parum
est. Ecce à parte alia victus hostilis exercitus,
atque ipso tyranno truculentior comes tyran-
ni ad mortem coactus, tantæ dissolute elusæ-
que infidiæ, tanti apparatus exinaniti sunt:
& tamen nullus dolos instruxit, nullus aci-
em disposuit, postremo nullus (si dici licet)
gladium de vagina extulit. Formidolosissi-
mum bellum sine sanguine vsq; ad victoriam,
Et in

Maximij Aquil
late casu

Liber Septimus. cccxxxj.

& in victoria duorum morte confectus est.
Et ne hoc quisquam calu factum putet, quo
magis potentia dei qua & dispensantur & iu-
dicantur vniuersa, propalato sui testimonio
declarata, obstrepentium mentes vel ad con-
fessionem vel ad fidem cogat, dico rem & igno-
tam omnibus, & omnibus notam. Post hoc
bellum quo Maximus interfectus est, multa
vtiq;, sicut omnes recognoscimus, Theodosi-
um filiumque eius Honorium vsq; ad nunc
& externa bella & ciuilia subsecuta sunt: &
tamen omnia pene vsq; in hodiernum diem,
& quidem cum fructu simplicis sanctæq; vi-
ctoriæ, vel nullo vel minimo sanguine quie-
uerunt. Igitur Valentianus iunior regno resti-
tutus, extincto Maximo, eiusq; filio Victore,
quem imperatorem Gallis Maximus relinque-
rat, ipse in Galliam transiit: vbi cū tranquil-
la rep. in pace ageret, apud Viennam dolo Ar-
bogastis comitis sui, vt ferunt, strangulatus,
atq; vt voluntariam sibi consciuisse mortem
putaretur, laqueo suspensus est. Mortuo Va-
lentiniano Augusto, Arbogastes Eugenium
tyrannum mox creare ausus est, legitque ho-
minem cui titulum imperatoris imponeret,
ipse acturus imperium: vir barbarus animo,
consilio, manu, audacia, potentiaque nimius,

Pauli Orosij

contraxit vndiq; innumeras, inuictasq; copias, vel Romanorum præsidij vel auxilijs barbarorum, alibi potestate, alibi cognatione subnixus. Historiam notam etiam oculis plurimorum, quam melius qui spectauere nouerunt, dilatari verbis nõ opus est. Potentia dei, non fiducia hominis, victorem semper extitisse Theodosiũ, Arbogastes iste præcipuum in vtroq; documentum est: qui & tunc, cum Theodosio paruit, tantis instructum præsidij Maximum ipse minimus cepit: & nunc cum aduersus eundem Theodosium collectis Gallorum Francorumq; viribus exundauit, nixus etiam præcipuo cultu idolorum, magna tamen facilitate succubuit. Eugenius atq; Arbogastes instructas acies campis expedierat, arcta Alpium latera atque inuitabiles transitus, præmissis callide insidijs occuparant: vt etiam si numero ac viribus impares forent, sola tamen belli dispositione victores. At vero Theodosius in summis alpibus constitutus, expers cibi ac somni, sciens quod destitutus suis, nesciens quod clausus alienis, dominum Christum solus solum qui posset omnia, corpore humi fusus, mète cælo fixus, orabat. Dehinc postquam in somnem noctem precum continuatione transegit, & testes propemodum,

Liber Septimus. cccxxxij.

dum, quas in pretium præsidij cælestis appenderat, lachrymarum lacunas reliquit, fiducialiter arma corripuit solus. Sciens se esse non solum, signo crucis tuendum, sed & victoriam adepturum, signo crucis se muniens, signum victoriæ dedit, ac signo crucis signum prælio dedit, ac se in bellum, etiam si nemo sequeretur, victor futurus immisit. Prima salutis via exitit Arbitrio, hostilium partium comes: qui cum ignarum imperatorem circumpositis excepisset insidijs, conuersus ad reuerentiam præsentis Augusti, non solum periculo liberauit, verumetiam instruxit auxilio. At ubi ad contigua immiscendæ pugnæ spatia peruentum est, continuo magnus ille & ineffabilis turbo ventorum in ora hostiū ruit. Ferebantur per aerem spicula missa nostrorum atq; ultra mensurā humani iactus manu in aère portata, nusquam propemodum cadere, priusquā impingerent, sinebātur. Porro autem turbo continuus ora pectoraque hostium nunc illis grauiter scutis euerberabat, nūc impressis pertinaciter obstructa claudebat, nunc auulsus violenter destituta nudabat, nunc oppositis iugiter in terga trudebat: tela etiam quæ ipsi vehementer intorserant, excepta ventis impetu supinata, ac retrorsum coacta,

Pauli Orosij

ipfos infeliciter configebant. Profpexit fibi humanæ conscientiaë pauor: Nam continuo feſe, parua fuorum manu fuſa, victori Theodoſio hoſtilis proſtrauit exercitus. Eugeni- us captus atque interfectus eſt. Arbogaſtes ſua ſe manu perculit. Ita & hic duorum ſanguine bellum ciuile reſtinctum eſt, abſq; illis decem millibus Gothorum, quos præmiſſos à Theodoſio Arbogaſtes deleſſe funditus fertur, quos vtique perdidiffe lucrum, & vinci vincere fuit. Non inſulto obtrectatoribus noſtris. Vnum aliquod ab initio vrbs conditaë bellum proferant, tam pia neceſſitate ſuſceptum, tam diuina felicitate conſectum, tam clementi benignitate ſopitum, vbi nec pugna grauem cædem, nec victoria cruentam exegerit vltionem: & fortasſe concedam vt non hæc fidei Chriſtiani ducis conceſſa videatur, quamuis ego hoc teſtimonio non laboremi, quando vnus ex ipſis poeta quidem eximius, ſed paganus peruicaciſſimus, huiusmodi verſibus & deo & homini teſtimonium tulit, quibus ait:

O nimium dilecte deo, tibi militat æther,

Et coniuſurati ueniunt ad claſſica uenti.

Ita cælitus iudicatum eſt inter partem etiam ſine præſidio hominum de ſolo deo humiliter ſpe-

Liber Septimus. cccxxxiiij.

ter sperantem, & partem arrogantissime de viribus suis, & de idolis præsumentem. Theodosius autem composita tranquillataq; Rep: apud Mediolanum constitutus, diem obiit.

De imperio & rebus gestis Arcadij, Theodosij iunioris & Honorij Cesarum. De Gildonis perfidia ac molitionibus, tamen per Mascezilem compressis.

Cap. XXXVI.

ANno ab vrbe condita millesimo centesimo XLIX Arcadius Augustus, cuius nunc filius Theodosius orientem regit, & Honorius Augustus frater eius, cui nunc Respub. innititur, XLII loco commune imperium, diuisis tantum sedibus tenere cœperunt: vixitq; Arcadius post patris excessum annis duodecim, imperijque summam Theodosio filio suo paruo admodum moriens tradidit. Interea Gildo comes, qui in initio regni eorum Africæ præerat, simul vt defunctū Theodosium comperit, siue, vt quidam ferunt, quadam permotus inuidia, Africam orientalis imperij partibus iungere molitus est: siue, vt alia tradit opinio, minimā in paruulis spem fore arbitratus, præsertim cum absq; his non facile antea quisquam pusillus in imperio

Tt 5 relictus,

Pauli Orosij

relictus, ad maturitatem virilis ætatis euasit: isti q; propemodum soli inueniantur, quos ob egregiam patris ac suam fidem & diuitios & destitutos Christi tutela prouexerit. Africanam excerpam à societate Reip. sibi vsurpare ausus est, gentili magis licentia contentus, quam ambitu regię affectationis inflatus. Huic Mascezil frater fuit, qui nouarum rerum molitiones in fratre perhorrescens, relictis apud Africanam militiam duobus filijs adolescentibus, in Italiam redijt. Gildo & absentiam fratris & præsentiam filiorum eius suspectam habens, adolescentes dolo circumuentos interfecit. Ad hunc iam vt hostem bello insequendum Mascezil frater missus est, quem idoneũ procurandæ reip. fore propriæ orbitæ eis recens dolor pollicebatur. Igitur Mascezil iam inde à Theodosio sciens, quantũ in rebus desperatissimis oratio hominis per fidẽ Christi à clementia dei impetraret, Caprariam insulam adijt, vnde secũ sanctos seruos dei aliquot permotos precibus suis sumpsit: cũ his, orationibus, ieiunijs, psalmis dies & noctes continuans, sine bello victoriam meruit, ac sine cæde vindictam. Ardalis fluminis nomen est, q; fluit inter Thebastem & Metrideram ciuitates: vbi cum parua manu, hoc est, cum quinq;

& Amme
deram.

Liber Septimus. cccxxxiiij

quinque millibus (vt aiunt) militum, contra septuaginta milia hostiū castra metatus, cum interiecta mora excedere loco, oppositaque praeiacentis vallis angustias transgredi veller, intercurrente nocte, beatum Ambrosium episcopum, Mediolani paulo ante defunctum, per somnium sibi videre visus est, significantem manu & impacto ad humum ter baculo dicentem: Hic, hic, hic. Quod ille prudenti coniectura intellexit, merito annuntiantis fidem victoriæ, verbo locū, numero diem significari. Subsistit, ac tertio demum die, post noctem orationibus hymnisque peruigilem ab ipsis caelestium sacramentorum mysterijs, in hostem circumfusum processit: & cum ad eos qui primi occurrerāt, pia pacis verba iactaret, signiferum quendam insolenter obstitentem, & iam iamque pugnam excitantem, gladio percussit in brachio: eumque manu debilem, ipso vulnere coegit pronum inclinare vexillum, Quo viso, reliquæ cohortes deditioem iam fieri priorum existimantes, certatim sese ad Mascezilem signis tradidere conuersis. Barbari quorum magnā multitudinem Gildo ad bellum deduxerat, defectu militum destituti, in diuersa fugerunt. Gildo & ipse fugā molitus, arrepta nauī, vt in altū prouectus, ac deinde reuoca

Pauli Orosij

reuocatus in Africā est, post aliquot dies strangulatus interiit. Periclitaremur sub tantorum miraculorum relatu, quasi præsumpta mentiendi impudentia, nisi adhuc vocem nostram conscientia eorum, qui interfuere, præcurreret. Nullæ aguntur insidiæ, nulla corruptio, septuaginta millia hostium vincuntur pene sine pugna: fugit victus ad tempus, ne plus audeat victor iratus. Transportatur in diuersum locū, ut nesciat frater occidi, quo vindicatur occiso. Sane idem Mascezil elatus rerum secundarum insolentia, posthabito sanctorum consortio, cum quibus antea deo militans vicerat, etiam ecclesiam temerare ausus est, atque ex ea quosdam non dubitauit extrahere. Secuta est poena sacrilegum. Nam iisdem superstitionibus atque insultantibus, quos ab ecclesia ad poenam protraxerat, post aliquantum tempus solus & ipse punitus est: probauitque in se vno, ad vtrumque semper diuinum vigilare iudicium: quando & cum sperauit, adiutus, & cum contempsit, occisus est.

De Ruffini & Stiliconis scelere: item Rhadagaisi regis Gothorum, quomodo Romam terruerit & uictus sit. Caput xxxvii.

INterea cum à Theodosio imperatore leniore, singulis potissimis intantum cura & disciplina

Liber Septimus cccxxxv

disciplina vtriusq; palatij commissa esset, hoc est, Ruffino orientalis aulae, Stiliconi occidentalis imperij, quid vterque egerit, quid ue agere conatus sit, exitus vtriusque docuit: cum alius sibi, alius filio suo affectans regale fastigium, vt rebus repente turbatis, necessitas Reip. scelus ambitus tegeret, gentes barbaras ille immisit, hic fouit. Taceo de Alarico rege cū Gothis suis sepe victo, saepe concluso, semperque dimisso. Taceo de infelicibus illis apud Polentiam gestis, quum barbaro & pagano duci, hoc est, Sauli, summa belli commissa est: cuius improbitate reuerendissimi dies & sanctum pascha violatum est, cedentiq; hosti propter religionem, vt pugnaret extortū est: cum quodē, ostendente in breui iudicio dei & quid esset eius posset, & quid vltio exigeret, pugna videntes vicimus, victores victi sumus. Taceo de hostiorum inter se barbarorum crebris dilationibus, cum se inuicē Gothorum cunei suo, deinde Alani atq; Hunni varijs cædibus populabantur. Rhadagaisus omnium antiquorum præsentiumq; hostium longe immanissimus, repentino impetu totam inundauit Italiam. Nam fuisse in populo eius plus quam ducenta millia Gothorū terunt. Hic supra hanc incredibilem multitudinem indomitāq; virtu-

tem

Pauli Orosij

tem paganus & Scytha erat: qui, vt mos est barbaris huiusmodi gentibus, omnem Romani generis sanguinē dijs suis propinare deuouerat. Hoc igitur Romanis arcibus imminente, sit omnium paganorum in vrbe concursus, Hostem esse cum vtique viriū copia, tum maxime præsidio deorum potentem: urbem autem ideo destitutam & mature perituram, quia deos & sacra perdidit. Magnis querelis vbiq; agitur & continuo de repetendis saceris celebrandisque tractatur. Feruent tota vrbe blasphemix, vulgo nomen Christi tanquam lues aliqua præsentium temporum probris ingrauat. Itaque ineffabili iudicio dei factum est, vti, quoniam in permixto populo pijs gratia, impijs pœna debebatur, oportebat que permitti hostes, qui inuadibilem in plurimis, & contradicentem ciuitatē seuerioribus solito flagris coarguerent, non tamen eos qui indiscrete cunctos intemperata cæde deleteret, duo tunc populi Gothorum cum duobus potentissimis regibus suis per Romanas prouincias baccharentur: quorum vnus Christianus propriorq; Romano, & (vtres docuit) timore dei mitis in cæde; alius paganus barbarus, & vere Scytha, qui non tantum gloriam aut prædam, quâ tum inexaturabili crudelitate ipsam cædem

Liber Septimus cccxxxvj

cædem amaret in cæde: & hic iam receptus sinu Italiae, Romam è proximo trementem terrore quassabat. Itaque si huic vitiohi potestas permetteretur, quæ Romani ob hoc præcipue timendum arbitrabantur, quia fauorem deorum sacrificiorum obsequijs inuitaret, & immoderatio cæde sine fructu emendationis atfisset, & error nouissimus peior priore creuisset: quandoquidẽ in pagani & idololatræ manus incidisse, nõ solum pagani residuis de instaurando cultu idolorum esset in dubitata persuasio, sed etiam Christianis periculosa confusio, cū & hi terrentur præiudicio, & illi confirmarẽtur exemplo. Quãobrem iustus dispensator humani generis deus perire paganum hostem voluit, & Christianum præualere permittit, vt pagani blasphemantesq; Romani, & illo confunderentur perditio, & hoc puniretur immisso: maxime cum imperatoris Honorij admiranda in rege continentia, & sanctissima fides non parum diuinæ misericordiæ mereretur. Conceduntur quidem aduersus immanissimum illum hostem Rhadagaisum, aliorum hostium cum copijs suis inclinati ad auxilium animi. Adsunt Vldin & Sarus Hunnorum & Gothorum duces præsidio Romanorum: sed non finit deus rem potentia suæ, virtutem hominum

Pauli Orosij

hominum & maxime hostium videri. Conter-
ritum diuinitus Rhadagaisum, in Fæsulanos
montes cogit: eiusq; (secundum eos qui par-
cissime referunt) ducenta millia hominum in-
opum consilij & cibi, in arido & aspero mon-
tis iugo, urgente vndiq; timore concludit: ag-
minaq; quibus dudum angusta videbatur Ita-
lia, latendi spe in vnum ac paruum verticem
trudit. Quid multis morer? Non disposita in
bellum acies fuit, non furor timorq; incerta
pugnæ prætulit, non cædes acta, non sanguis
effusus est, non postremo (quod felicitatis lo-
co deputari solet) damna pugnæ euentu com-
pensata victoriæ, edentibus, bibentibus luden-
tibusque nostris, tanti illi tamq; immanes ho-
stes, elurientes & sitientes languentesq; con-
fecti sunt. Parum hoc est, nisi captum & cate-
natum ac subiugatum sciant, quem timere
Romani: illumq; idololatram suum, cuius sa-
crificia se magis pertimescere quàm arma sin-
gebant, sine prælio victum ac victum sub iu-
go catenisque despiciant. Igitur rex Rhadagai-
sus solus spem fugæ sumens, clam suos deseru-
it, atque in nostros incidit: à quibus captus,
ac paulisper retentus, deinde interfectus est.
Tanta vero multitudo captiuorum Gothorū
fuisse fertur, vt vilissimarum pecudum modo,
singulis

Liber Septimus. cccxxxvij

singulis aureis passim gregeshominū venderentur. Sed nihil superesse deus de eodem populo sinī. Nam illico cunctis qui emebantur morientibus, quod improbi emptores eorum non impenderunt turpiter pretijs, expenderunt misericorditer sepulturis. Igitur ingrata Roma, quæ sicut nunc lenit, non ad remittendam, sed ad reprimendam idololatrię presumptionem, iudicis dei obliquā misericordiam, ita continuo propter viuorum mortuorumq; sanctorum piā recordationem, dei iram passura non plenam, si forte confusa pœniteat, & per experientiam fidem discat, ab incurſu Alariciregis & hostis, sed Christiani, aliquantulo ad tempus spatio, differtur.

De molitionibus Stiliconis comitis, eiusq; &

Eucherij interitu. Caput xxxviii.

INterea comes Stilico Vandalorum imbellis, auaræ, perfidæ & dolosæ gentis genere editus, paruipendens quòd sub imperatore imperabat, Eucherium filium suum, sicut sæ plerisque traditur, iam inde CHRISTIANORUM persecutionem à puero priuatoque meditantem, in imperio quoquo modo substituere nitebatur. Quamobrem Alaricum cunctamque Gothorum gentem pro pace optima & quibuscunq; sedibus suppliciter ac simpli-

Pauli Orosij

citer orantem, occulto fœdere fouens, publicè
autem & belli & pacis copia negata, ad teren-
dam terrendamque Rempub. referuauit. Præ-
terea gentes alias copijs viribusque intolera-
biles, quibus nunc Galliarum Hispaniarumque;
prouinciæ premuntur, hoc est Alanorum, Sue-
uorum, Vandalorum, ipsoque simul motu im-
pulsorum Burgundionum, vltro in arma soli-
cicans, deterfo semel Romani nominis metu,
fufcitauit eas interim ripas Rheni quaterere, &
pulfare Gallias voluit, fperans miser sub hac
necessitatis circumstantia, quia & extorquere
imperium genero poffet in filium, & gentes
barbaræ tam facile comprimi quam commo-
ueri valerent. Itaque vbi imperatori Hono-
rio exercitu ique Romano hæc tantorum sce-
lerum fcena patefacta est, commoto iustiffi-
me exercitu, occifus est Stilico: qui vt vnum
puerum purpuram indueret, totius generis hu-
mani sanguinem dedit. Occifus est & Eu-
cherius, qui ad conciliandum fibi fauorem pa-
ganorum, restitutione templorum & euefio-
ne ecclesiarum imbuturum se regni primor-
dia minabatur, pauci que cum ijsdem fatellites
tantarum molitionum puniti sunt. Ita mini-
mo negotio paucorumque; pœna, ecclesie Chri-
fti cum imperatore religiofo & liberatae sunt
&

Liber Septimus. cccxxxviii

& vindicatæ. Itaq; post hæc tanta augmenta blasphemiarû, nullamq; pœnitentiam, vltima illa diuq; suspensâ urbem pœna consequitur.

Quomodo Roma per Gothos irrupta fuerit, deprædata & incensa, solis Christianis tutis & liberis. Caput XXXIX.

Adest Alaricus, trepidam Romam obsidet, turbat, irrumpit. Dato tamen præcepto prius, vt si qui in sancta loca præcipueq; in sanctorum apostolorum Petri & Pauli basilicas confugissent, hos in primis inuiolatos securosq; esse sinerent. Tum deinde inquâtum possent prædæ inhiantes, à sanguine temperarent. Accidit quoque quo magis illa vrbis irruptio indignatione dei acta, quàm hostis fortitudine probaretur, vt beatus Innocentius Romanæ ecclesiæ episcopus, tanquam iustus Lot subtractus à Sodomis, occulta prouidentia dei apud Rauennam tunc positus, peccatoris populi non videret excidium. Discurrentibus per urbem barbaris, forte vnus Gothorum idemq; potens & Christianus, sacram deo virginem iam ætate prouectam, in quadam ecclesiastica domo reperit: cumq; ab ea aurû argentûq; honeste exposceret, illa fidei constantia esse apud se plurimû, & mox proferendû ipopondit, ac protulit. Dumq; expositis

V u 2 opibus,

Pauli Orosij

opibus, attonitum barbarum magnitudine & pondere ac pulchritudine, ignota etiam vasorum qualitate intelligeret, virgo Christi ad Barbarum ait. Hæc Petri apostoli facta ministeria sunt. Præsume, si audes. de facto tu videris. Ego quia defendere non valeo, neque tenere audeo. Barbarus vero ad reuerentiam religionis, timore dei & fide virginis, motus, ad Alaricum hæc per nuntium retulit: qui continuo reportari ad apostoli basilicam vniuersa, vt erant, vasa imperavit: virginem etiam simulque omnes qui se adiungerent Christianos, eodem cum defensione deduci. Ea domus à sanctis sedibus longo, vt ferunt, & medio interiectu vrbs aberat. Itaque magno spectaculo omnium disposita per singulos singula, & super capita elata palam aurea atque argentea vasa portantur, exertis vndique ad defensionem gladijs, pia pompa munitur. Hymnis deo Romanis barbarisque concinentibus, publice canitur. Personat late in excidio vrbs salutis tuba, omnesque etiam in abditis latentes, inuitat ac pulsat. Concurrunt vndique ad vasa Petri, vasa Christi: plurimi etiam pagani Christianis professione, si non fide, admiscuntur: & per hoc tamen ad tempus, quo magis confundantur, euadunt. Quanto copiosius aggregantur Romani

Liber Septimus *cccxxxix*

mani confugientes, tanto auidius circumfunduntur barbari defensores. O sacra & ineffabilis diuini iudicij discretio. O sanctum istud & salutare flumen, quod parua exortum domo, dum beato alueo in sanctorum sedes tendit, oberrantes periclitanteſque animas in salutis finum pia rapacitate peruexit. O præclara illa Christianæ militiæ tuba, quæ generaliter cunctos dulcissimo ad vitam modulamine inuitans, quos ad salutem inobedientes non suscitauit, inexcusabiles reliquit ad mortem. Myſterium hoc quod in transferendis vasis, dicendis hymnis, ducendis populis fuit, tanquam magnum cribrum fuisse arbitror, per quod ex congregatione populi Romani tanquã ex magna massa frumenti, per omnia ex vniuerso ambitu ciuitatis latebrarum foramina effluxere grana viua, siue occasione siue veritate commota, omnia tamen de præſente salute credentia, ex horreo dominicæ præparationis accepta sunt. Reliqua vero sicut stercore, & velut paleæ, ipsa vel incredulitate vel inobedientia præiudicata, ad exterminium atque incendium remanserunt. Quis hæc perpendere plenis miraculis, quis prædicare dignis laudibus queat? Tertia die barbari, quã ingressi urbem fuerat, sponte discedunt, facto quidem aliquantarum

Pauli Orosij

ædium incendio, sed ne tanto quidem, quantum septingentesimo conditionis eius anno casus effecerat. Nam si exhibitam Neronis imperatoris sui spectaculis inflammationem recenseam, procul dubio nulla comparatione æquiparabitur secundum id, quod excitauerat lasciuia principis, hoc quod nunc intulit iræ victoris. Neque vero Gallorum meminisse in huiusmodi collatione debeo, qui cōtinuopene anni spatio incensæ euerisæque; vr̄bis attritos cineres possederunt. Et ne qui quā forte dubitaret ad correptionem superbæ lasciuix, & blasphemæ ciuitatis hostibus fuisse permissum, eodem tempore clarissima vr̄bis loca fulminibus diruta sunt, quæ inflāmari ab hostibus nequuerūt.

De irruptione uastationeque; Alanorum, Sueuorum & Vandalorum. Item de Gratiano tyranno & Constantino imperatore apud Britanos. Deque; Didymi & Veriniani gestis & interitu.

Caput XL.

ANno itaque ab vr̄be condita M. centesimo sexagesimo quarto, irruptio vr̄bis per Alaricum facta est: cuius rei quāuis recens memoria sit, tamen si quis ipsius populū Romani & multitudinem videat, & vocem audiat, nihil factum, sicut etiam ipsi fatentur, arbitrabitur, nisi aliquantis adhuc existentibus ex incen-

incendio ruinis forte doceatur. In ea irruptio
ne Placidia Theodosij principis filia, Arcadij
& Honorij imperatorum soror, ab Ataulpho
Alarici propinquo capta est, atque in vxorem
assumpta, quasi eam diuino iudicio velut spe
ciale pignus obsidem Roma tradiderit, ita
iuncta barbari potentissimi regis coniugio,
multo Reip. commodofuit. Interea ante bien
nium Romanæ irruptionis, excitatæ per Sti
liconem gentes Alanorum, vt dixi, Sueuorū,
Vandalorum, multæq; cum his aliæ, Francos
proterunt, Rhenum transeunt, Gallias inua
dunt, directoque impetu Pyrenæum vsq; per
ueniunt: cuius obice ad tempus repulsæ, per
circuniacentes prouincias refunduntur. His
per Gallias bacchantibus, apud Britanias Gra
tianus municeps eiusdem insulæ tyrannus
creatur, & occiditur. Huius loco Constan
tinus ex infima militia propter solam spem
hominis, sine merito virtutis eligitur. qui
continuo vt inuasit imperium, in Gallias
transijt. Ibi sæpe à barbaris incertis fœderi
bus illusus, detrimento magis Reipub. fuit.
Misit vero in Hispaniam iudices, quos cum
prouinciæ obedienter accepissent, duo fra
tres iuuenes nobiles & locupletes, Didymus
& Verinianus non assumpserunt, ne aduersus

Pauli Orosij

tyrannum quidem tyrannidem, sed imperato
ri iusto aduersus tyrannum & barbaros, tueri
sefe patriam que suam moliti sunt. Quod ipso
gestæ rei ordine patuit. Nam tyrannidem ne
mo, nisi celeriter maturatam secreto inuadit,
& publice armat. cuius summa est, assumpto
diademate ac purpura, videri antequam sci-
ri. Hi vero plurimo tempore seruulos tan-
tum suos ex proprijs prædijs colligentes, ac
vernaculis alentes sumptibus, nec dissimula-
to proposito absque cuiusquam inquietudine
ad Pyrenæi claustra tendebant. Aduersus hos
Constantinus Constantem filium suum, proh
dolor, ex monacho Cæsarem factum cum
barbaris quibusdam, qui quondam in foedus
recepti atq; in militiam allecti, Honoriaci vo-
cabantur, in Hispanias misit. Hinc apud Hi-
spanias prima mali labes. Nam interfectis il-
lis fratribus, qui tutari priuato præsidio Pyre-
næi alpes moliebantur, his barbaris quasi in-
pretium victoriæ, primum prædandi in Pa-
Palatinis campis licentia data: dehinc supra-
dicti montis claustrorumq; eis cura permissa
est, remota rusticanorum fideli & utili custo-
dia. Igitur Honoriaci imbuti præda, & illecti
abundantia, quo magis scelus impunitum fo-
ret, atque ipsis sceleris plus liceret, prodita Py-
renæi

Liber Septimus. cccxlvj

renæi custodia, claustrisque patefactis, cunctas gentes quæ per Gallias vagabantur, Hispaniatum prouincijs immittunt, iisdemque ipsi adiunguntur: vbi actis aliquamdiu magnis cruentisque discursibus, post graues rerum atque hominum vastationes, quarum ipsos quoque modo pœnitet, habita sorte, & distributa vsq; ad nunc possessione consistunt.

Dictorum uelut epilogus. Item omnes omnia iuste sustinuisse, siue pij siue impij fuerint.

Caput XLI.

Multa nunc mihi de huiusmodi rebus facultas loquendi foret, si non secundum omnes homines apud vniuscuiusq; mentem conscientia secreta loqueretur. Irruptæ sunt Hispaniæ, cædes vastationesque passæ sunt. Nihil quidem nouum. hoc enim nunc per biennium illud, quo hostilis gladius sæuit, sustinuere à barbaris, quod per ducentos quondam annos passæ fuerunt à Romanis, quod etiam sub imperatore Galieno per annos propemodum duodecim, Germanis euer tentibus exceperunt. Veruntamen quis non se, qui sui suorumque actuum vel etiam cogitationum conscius, iudicia dei metuit, iuste omnia passum, vel etiam parua sustinuisse fateatur? aut qui se non intelligit, deumq; non

Pauli Orosij

metuit, quomodo non iuste ista & quidem parua sustinuit? Quæ cuncta ita sint, illud tamen clemētia dei eadem pietate qua dudum prædixerat, procurauit, vt secundum euangelium suum, quo incessabiliter commonebat, **Matt. 10.** Cum vos persecuti fuerint in vna ciuitate, fugite in aliam, quisq; egrediens quò abire vellet, ipsis barbaris mercenarijs ministris ac defensoribus vteretur. Hoc tunc vltro ipsi offerebant. Et qui auferre omnia interfectis omnibus poterant, particulam stipendij ob mercedem seruitij sui & transuecti oneris flagitabant. Et hoc quidē à plurimis factum est. Qui autem non crediderunt euangelio dei, quasi contumaces, vel si etiam non audierunt, dupliciter contumaces, nō dederunt locum iræ, iuste à superueniente ira comprehensi & oppressi sunt. Quanquam & post hoc quoq; continuo barbari execrati gladios suos, ad aratra conuersi sunt, residuosq; Romanos vt socios modo & amicos fouent, vt inueniantur iam inter eos quidā Romani, qui malint inter barbaros pauperem libertatem, quàm inter Romanos tributariam sollicitudinem sustinere. Quanquam si ob hoc solum barbari Romanis finibus immissi forent, quod vulgo per orientem & occidentem ecclesiæ Christi Hunnis Sue uis,

Suenis, Vandalis & Burgundionibus, diuersisq; & innumeris credentium populis replentur, laudanda & attollenda dei misericordia videretur: quãdoquidem & si cum labefactione nostri, tantæ gentes agnitionem veritatis acciperent, quam inuenire vtiq; nisi hac occasione non possent. Quid enim damni est Christiano ad vitam æternam inhianti, huic sæculo quolibet tempore & quoquo pacto abstrahi? Quid autem lucri est pagano in medio Christianorum aduersus fidem obdurato, si paulo diutius diem protrahat, quandoquidem morituro desperata conuersio est? Et quia ineffabilia sunt iudicia dei, quæ nec scire omnia, nec explicare quæ scimus, possumus, breuiter expresserim correptionem iudicis dei, quoquo pacto accidat, iuste sustinere qui sciunt, iuste sustinere qui nesciunt.

Rom. ix.

*Recitat catalogum quendam tyrannorum,
qui tandem omnes opera Constantij comitis
deletifuerint.* *Caput XLII.*

ANno ab vrbe condita millesimo centesimo sexagesimo quinto, Honorius imperator videns, tot oppositis tyrannis, nihil aduersum barbaros agi posse, ipsos prius tyrannos delere iubet. Constantio comiti huius belli summa commissa est. Sensit tunc demum

Resp

Pauli Orosij

Resp. & quam utilitatem in Romano tandem
duce receperit, & quam eatenus pernitiè per
lōga tempora barbaris comitibus subiectato
lerarit. Igitur Cōstantius comes in Galliam cū
exercitu profectus, Constantinum imperato
rem apud Arelatum ciuitatem clausit, cepit
& occidit. Iam hinc, vt de catalogo tyranno
rum quam breuissime loquar, Constantem fi
lium Constantini, Gerontius comes suus, vir
nequam ac improbus, apud Viennam interfe
cit, atque in eius locum Maximum quendam
substituit. Ipse vero Gerontius à suis militi
bus occisus est. Maximus exutus purpura, de
stitutusq; à militibus Gallicanis, qui in Afri
cam traiecti, deinde in Italiam reuocati sunt,
nunc inter barbaros in Hispania egens exu
lat. Iouinus postea vir Galliarum nobilissi
mus, in tyrannidem mox vt assurrexit, ceci
dit. Sebastianus frater eiusdem, hoc solum vt
tyrannus moreretur, elegit. Nam continuo
vt est creatus, occisus est. Quid de infelicissi
mo Attalo loquar, cui occidi inter tyrannos
honor & mori lucrum fuit? In hoc Alaricus
imperatore factus, infectus, relictus ac defectus,
citius his omnibus actis pene quam dictis,
mimum risit, & ludum spectauit imperij, nec
mirum si iure hac pompa miser lusus est,
cuius

Liber Septimus. cccxliij

cuius ille vmbrae consul Tertullus aulus
est in curia dicere, Loquat vobis patres con-
scripti consul & pontifex, quorum alterum
teneo, alterum spero, sperans ab eo qui non
habebat spem, & maledictus vtiq; quia spem
suam posuerat in homine. Attalus itaque tan-
quam inane imperij simulacrum cum Gothis
vlt; ad Hispanias portatus est: vnde * disce-
dens nauis, incerta moliens, in mari captus &
ad Constantium comitem deductus, deinde
imperatorii Honorio exhibitus, truncata ma-
nu, vitæ relictus est. Heraclianus interea Afri-
cæ comes missus, cum idem Attalus vmbrae
gestaret imperij, Africam strenue aduersum
iudices ab eo missos tutatus, consulatum asse-
cutus est. quo elatus supercilio, Sabinum do-
mesticum suum, virum ingenio calidum, in-
dustriaque solertem & sapientem nominan-
dum, si animi vires tranquillis studijs accom-
modauisset, generum allegit: cum quo quo-
rundam periculorum suspiciones dum pati-
tur, fecit; atque aliquamdiu Africana annonâ
extra ordinem retenta, ipse tandem cum im-
mensa, certe temporibus nostris & satis in-
credibili classe nauium, Romam contendit.
Nam habuisse tunc IIIIDCC naues dicitur:
quem numerum ne apud Xerxem quidem

* descen-
dens.

Pauli Orosij

præclarum illum Persarum regem, nec Alexandrum magnum, vel quenquam alium regem fuisse, historiæ ferunt. Is simul vt cum agmine militum ad urbem pergens litore egressus est, occurso comitis Marini territus & in fugam versus, arrepta nauis, solus Carthaginem redijt, atq; ibi continuo militari manu interfectus est. Sabinus gener eius Constantino polim fugit. vnde post aliquantum temporis retractus, exilioq; damnatus. Hunc omnem catalogum, vt dixi, vel manifestorum tyrannorum, vel inobedientium ducum, optima Honorius imperator religione & felicitate meruit, magna Constantius comes industria & celeritate confecit: merito sane, quia in his diebus præcipiente Honorio & adiuuante Constantio, pax & vnitas per vniuersam Africam ecclesiæ catholicæ reddita est: & corpus Christi, quod nos sumus, redintegrata discissione sanatum est. Imposita executione sancti præcepti Marcellino tribuno viro, in primis prudenti & industrio, omniumq; studiorum bonorum appetentissimo, quem Marinus comes apud Carthaginem (incertum zelo stimularus, an auro corruptus) occidit: qui continuo reuocatus ex Africa, factusque priuatus, vel ad pœnam, vel ad pœnitentiam conscientia

scientiæ suæ dimissus est.

Quomodo Gothi expulsi, quid Ataulphus rex eorum instituerit. De Segerico & Vallia regibus Gothorum.

Cap. XLIII.

ANno ab vrbe condita millesimo centesimo sexagesimo octavo, Constantius comes apud Arelatum Galliae urbem consistens, magna rerum gerendarum industria, Gothos Narbona expulit, atque abire in Hispaniam coegit, interdicto praecipue, atque intercluso omni comiteatu nauium, & peregrinorum usu commerciorum. Gothorum tunc populis Ataulphus rex praerat: qui post irruptionem urbis ac mortem Alarici, Placidia, ut dixi, captiua sorore imperatoris in uxorem assumpta, Alarico in regnum successerat. Is ut saepe auditum, atque vitimo exitu eius probatum est, satis studiose sectator pacis, militare fide liter Honorio imperatori, ac pro defendenda Romana republica impendere vires Gothorum praoptauit. Nam ego quoque, ipse virum quendam Narbonensem illustrem sub Theodosio militiae, etiam religiosum prudentemque & grauem apud Bethleem oppidum Palaestinae, beatissimo Hieronymo presbytero referente, audiui se familiarissimum Ataulpho apud Narbonam fuisse: ac de eo sepe sub
testifi-

Pauli Orosij.

testificatione didicisse, quod ille cum esset animo, viribus, ingenioque nimius, referre solitus esset, se in primis ardentem inhiasse, ut oblitterato Romano nomine, Romanum omne solum, Gothorum imperium & faceret & vocaret: essetque, ut vulgariter loquar, Gothia, quod Romania fuisset: feretque nunc Ataulphus, quod quondam Cæsar Augustus. At ubi multa experientia probauisset, neque Gothos ullo modo parere legibus posse propter effrenatam barbariam, neque reipub. interdici leges oportere, sine quibus Resp. non est Resp. elegisse se salutem, ut gloriam sibi de restituyendo in integrum, augendoque Romano nomine Gothorum viribus quaereret, habereturque apud posteros Romanæ restitutionis auctor, postquam esse non poterat immutator. Ob hoc abstinere à bello, ob hoc inhiare pace nitebatur, præcipue Placidæ vxoris suæ, fœminæ sane ingenio acerrimæ & religionis satis probatæ, ad omnia bonarum ordinatio num opera persuasum & consilio temperatus. Cumque eidem paci petendæ atque offerendæ studiosissime insisteret, apud Barcinonem Hispaniæ urbem dolo suorum, ut fertur, occisus est. Post hunc Segericus rex à Gothis creatus, cum itidem iudicio dei ad pacem pronus

pronus esset, nihilominus à suis interfectus est. Deinde Vallia successit in regnum, ad hoc electus à Gothis, ut pacem infringeret: ad hoc ordinatus à deo, ut pacem confirmaret. Hicigitur territus maxime iudicio dei, quia cum magna superiore ab hinc anno Gothorum manus instructa armis nauigijsque, transire in Africam moliretur, in XIIIM passuum Gaditani freti tempestate correpta, miserabili exitu perierat: memor etiam illius acceptæ sub Alarico cladis, cum Gothi in Siciliam transire conati, in conspectu suorum miserabiliter arrepti & demersi sunt, pacem optimam cum Honorio imperatore, datis lectissimis obsidibus pepigit. Placidiam imperatoris sororem honorifice apud se honeste que habitam, fratri reddidit. Romanæ securitati periculum suum obtulit, ut aduersum ceteras gentes, quæ per Hispanias confederissent, sibi pugnaret, & Romanis vinceret: quamuis & ceteri Alanorum, Vandalorum Sueuorumque reges eodem nobiscum placito depacti forent, mandantes imperatori Honorio: Tu cum omnibus pacem habe, omniumque obsides accipe: nos nobiscum confingimus, nobis perimus, tibi vincimus: immortalis vero quæstus erit Reipub. tuæ, si vtrique

XX perca-

Pauli Orosij

pereamus. Quis hæc crederet, nisi res doce-
ret? Itaque nunc quotidie apud Hispanias ge-
ri bella gentium, & agi strages ex alterutro
barbarorum crebris certisque nuntijs disci-
mus, præcipue Valliam Gothorum regem in-
sistere patrandæ paci ferunt. Ex quo utcun-
que concesserim, ut licenter Christiana tem-
pora reprehendantur, si quid à conditione
mundi usque ad nunc simili factum felicitate
doceatur. Manifestauimus, ut arbitror, atq;
ostendimus non magis verbo pene quam di-
gito innumera bella sopita, plurimos extin-
ctos tyrannos, compressas, coangustatas, ad-
dictas, exinanitasque immanissimas gentes
minimo sanguine, nullo certamine, ac pene
sine cæde. Superest ut obrectatores nostros
molitionum suarum pœniteat, veritatiq;
erubescant; deumque verum & solum, qui po-
test omnia, credant, timeant, diligant, sequan-
tur: cuius omnia, & quæ mala putant, bona
esse didicerunt. Explicui, adiuuante Christo,
secundum tuum præceptum, beatissime pa-
ter Augustine, ab initio mundi usque in præ-
sentem diem, hoc est, per annos quinque M.
DCX & VIII cupiditates & punitioes ho-
minum peccatorum, conflictationes sæculi
& iudicia dei, quam breuissime & quam sim-
plicissime

Liber Septimus. cccxlvj

placuisse potui, Christianis tamen temporibus, propter presentem magis Christi gratiam, ab illa incredulitatis confusione discretis. Ita iam ego certo & solo, quem concupiscere debui, obedientiae meae fru-

ctu fruor. De qualitate autem opus-

culorum tu videris, qui pre-

cepisti tibi adiudican-

da, si edas: per te

iudicata, si

deleas.

*

FRANC.

FABRICII MARCODV.

RANI IN PAULI OROSII

librum VII,

Annotationes.

In Caput Secundum.

Pincipio secundi.) Lege caput primum lib.2. Eminentio propemodum anno 42) Hic numerus Christi nati est etiam apud Eusebium. sunt tamen qui 41. & alij, qui 44. imperij Augusti christum natum scribunt.

In Caput tertium.

Anno ab V.C. DCCLII.) Cassiodorus scribit Christum natum cn. Lentulo, M. Messalla cos. qui cadunt in annum urbis DCCL. Sicut Suetonius.) In Augusto cap. 93. Capta vrbe Hierosoly.) Lege infra cap. 9.

In Caput quartum.

Tiberij uitam & res gestas hic breuiter perstrictas copiose habes à Dione, Tacito, Suetonio et Zonara descriptas. Pilatus præses) De pontio pilato palestinae præside, eiusq; rebus lege Iosephū Antiquit. lib. 18. Epistola Pilati ad Tiberium de resurrectione christi

Annotationes.

ne christi extat apud Egesippum. Deinde anno eiusdem XV II.) Numerum hunc reliquimus, quamvis non sine causa Eusebium sequantur plures, qui passionem christi in Tiberij annum XVIII c onfert.

In Caput quintum.

De Caligula Suetonius & Dio. item Eutropius lib. 7. & Eusebius in historia Ecclesiast. lib. 2. Minocynobellinum.) Suetonius in caligula cap. 44. Admimocinum Bellini Batauorum regis filium habet. Spreta legatione Philonis.) De hac legatione Eusebius lib. 2. cap. 5. Iosephus lib. 18. Antiq. cap. 10. Pilatus autem,) Pilatus anno secundo imperij caligulae sibi manus intulit. Cassiodorus & Eusebius.

In Caput sextum.

De Claudio caesare, Suetonius, Dio, Eutropius & Sex. Aurelius. Imperavit annis XIII, mensibus VIII. diebus XX. Iosephus lib. 20. Antiq. cap. 5. Xiphilinus in Epitoma Dionis. Exordio regni) Anno secundo, Saturnino & Venusto cos. Cassiodorus. Lege Euseb. in Chronic. Biduum illud.) Hic locus ita recte legitur in manuscriptis, ut cognoscitur ex Suetonij claudio ca. 11. Ut verbis Suetonij.) Suetonius in claudio ca. 17. Fames grauissima) De hac fame Lucas in Actis apostol. cap. 11. Iosephus

In librum Septimum.

Antiq. lib. 20. cap. 2. Eusebius historię Eccles. lib. 2. cap. 8. Inter Theram.) Idem Casiod. & Euseb. in chronicis. De Thera & Therasia Strabo li. 10. Anno eius VII.) De hac seditione Iosephus Antiq. lib. 20. cap. 4. Eusebius Eccles. hist. lib. 2. ca. 19. Sed me magis Sueton.) Sueton. in Claudio ca. 24.

In Caput septimum.

Neronis uitam & res gestas si uis cognoscere lege præter Suetonium & Dionis epitomam, Taciti lib. 13. 14. 15. & 16. Urbis Romæ incendiū.) De hoc incendio Tacitus lib. 15. Christianos supplicij) Meminit Tacitus lib. 15. Suetonius ca. 16. lege Augustinū de Ciuit. Dei li. 18. ca. 52. Egestipum li. 3. Euseb. historię Eccles. li. 2. cap. 25.

In Caput octauum.

Galba apud Hispanias) Lege Tacitum li. 15. & Sueton. Sed Galbæ uita diligenter à Plutarcho scripta in primis legenda. Idem Othonē descripsit. de quo Xiphilinus, Suetonius, Eutrop. & alij. Bebriacum) Bebriacum habet etiam Tacitus li. 18. Eutrop. lib. 7. Suetonius & Sex. Aurelius. Sed non puto negligendū quod in Gualtheri libro est, Bebriacum: nam & Plutar. in Othone *Βεβρια* habet. Sabinum Vespas. fratrem) Xiphilinus in Vitellio de Sabino inquit, *αγγελος ουτ' ε*

Annotationes.

ἑταίροις. Cum Orofio Tacitus, Eutropius, ceteriq; faciunt.

In Caput nonum.

In Carmelo monte) Ita recte legitur in manu scriptis. Lege Suetonium in Vespasiano cap. 4. Sed de bello Iudaico Iosephi libri omnia abunde suppediabant. DC m. IIIa Iudæor.) Idem numerus est apud Eusebium. Tu præter Iosephum lege Egesippum li. 5. Iosephus vero) De bello Iudaico li. 7. ca. 17. Siquidem Achaia, Lycia) Eadem Eutrop. li. 7. Suetonius in Vespasiano c. 8. Anno ab V. C.) Titi vitam scribunt copiose Xiphilinus & Suetonius, breuiter Eutropius & Sex Aurelius. Vesuuii.) Incendium Vesuuii montis lege apud Xiphilinum in Tito. Meminit Suetonius in Tito cap. 8. & Plinius in Epistolis.

In Caput x.

De Domitiano Xiphilinus, Suetonius, Eutrop. & Aurelius Victor. Diurpanes) In Gualtheri li. est, Diurpanis. Xiphilinus Dacorum regem, Decebalum, nominat. Eum lege, quando Tacitus, cuius Orofius meminit, ad nos nõ peruenit. Beatissimus Iohannes) Sophronius scribit Iohannem Apost. in exilium relegatum anno XIII imperij Domitiani. Idem est in Eusebij Chronicis.

In Caput xj.

In librum Septimum

De Nerua lege Xiphilinum, Eutropium, & Aurelium. Quamuis Eutropius) Eutropius initio libri octavi.

In Caput xij.

Per annos XIX.) His Xiphilinus ex Dione addit, menses VI, (Cassiodo. IIII habet) dies XV. Plinij Secundi.) Epistola Plinij ad Traianum de Christianis extat li. 10. Terramotu) De hoc terramotu Eusebius in Chronic. De Antiochie terra motu Xiphilinus in Traiano. Apud Seleuciam.) Sic Eutrop. Euseb. & Cassiodo. At Xiphilinus ita, Ἐς σελιουῶτα καλικίας ἐλαθὼν, ἦν δὲ Ἐτραϊ αὐτὸς κλιπ καὶ λεμυ, Ἰζαί Φυης ἀπὲ ψυξε.

In Caput xiiij.

Hadriani uita ex Dione à Xiphilino, & à Spartiano descripta extat. Per epistolam ad Minucium.) Huius epistolae exemplum legitur in Ecclesiast. historia Eusebij lib. 4. ca. 9. Iudæos sane perturb.) De hoc bello Xiphilinus. qui scribit Hadrianum colonia Hierosolymam deducta urbem, Acliam Capitolinam appellasse.

In Caput xiiij.

Antonini Pij uita ad Diocletianum scripta à Capitolino extat. Valentinus heresiarches.) Lege Eusebij historiam lib. 4. cap. 10. & deinceps.
Iustini

Annotationes.

Iustini liber inter opera ipsius à Roberto Stephano impressus extat.

In Caput xv.

M. Antoninus) Huius quoq; Antonini uitam Capitolin. descripsit. De eodem Xiphilinus è Dione. Secuta est Iues.) De hac peste Lampridius, & Eusebius in Chronico. Quidam milites) Miletani hi milites erant. de quibus contra Dionem Xiphilinus in Antonino philosopho. Lege præterea Eusebium historiæ Eccles. lib. 5. cap. 5.

In Caput xvj.

Commodi uitam descripserunt Lampridius, Xiphilinus, & Herodianus lib. I. Aelius Pertinax.) Perinacis uitam Capitolinus descripsit. De eodem Herodianus lib. 2. Xiphilinus, & Eutropius. Iuliani Iurisperiti.) De hoc Iuliano Spartianus, Xiphilinus, Herodianus, & alij, Pontem Muluium) Sic libri manuscripti hoc nomen infra quoq; edunt cap. 28. nec aliter in uetustis Sallustij libris scriptum inuenio.

In Caput xvij.

Seuerus genere Afer) Seueri uitam Spartianus scripsit. De eodem Xiphilinus & Herodianus lib. 2. & 3. Contra Pescennium) De Pescennio

In Septimum librum

Nigro ijdem, quos modo nominavi. Victor in Britanias.) De Seueri expeditione in Britanias praeter superiores scribit Cassiodorus.

In Caput xvij.

Caracalla.) Xiphilinus huius nominis rationem explicans $\alpha\gamma\epsilon\omega\lambda\alpha\gamma\alpha\mu\omicron\upsilon\pi$ habet. Eius uitam Spartianus descripsit. De eodem Herodianus lib. 4. Opilius Macrinus.) De hoc Capitolinus, Xiphilinus & Herodianus lib. 4. & 5. M. Aurelius Anto.) De Antonino Heliogabalo Lampridius, & Herodianus li. 5. Aurelius Alexander.) Alexandri uitam Lampridius quoque scripsit. de eodem Herodianus lib. 6. Xerxem.) Ita nominatur etiam à Cassiodoro, qui Herodiano est, $\alpha\lambda\epsilon\chi\alpha\delta\epsilon\iota\sigma\tau\alpha\tau\eta\varsigma$ $\xi\upsilon\varsigma$ δ $\pi\omicron\tau\epsilon\omega\upsilon\mu$ $\beta\alpha\sigma\iota\lambda\epsilon\upsilon\varsigma$.

In Caput xix.

Maximinus.) Duorum Maximinorum patris & filij uitam descripsit Capitolinus. de eodem Herodianus lib. 7. & 8. Pupienus intert.) De Pupieno & Albino Eutropius li. 9. Pro Pupieno Capitolinus & Herodianus. Maximum habet. Idem tres Gordianos uno libro complexus est.

In Caput xx.

De philippo patre, & philippo filio Eutr. & Sex. Aurel. Millefimus à conditione) Millefimus an nus urbis expletus est 3. anno imperij Philip. Cassi.

In Caput

Annotationes.

In Caput xxj.

De Decio, itam de Gallo & Volufiano Eutrop.
lib. 9. & Sex. Aurel. Morborum pestis) Huius
pestis inqt Euseb. testis est Cyprian. de mortal. lib.

In Caput xxij.

Valerianus in Rhetia) De Valeriano & Galli
eno legendus est Trebellius Pollio, qui utriusq; ui
tam scripsit. Conspirant intrinsecus tyranni)
Triginta tyranni eo tempore imperio Romano ex
titerunt: de quibus Pollionis liber extat.

In Caput xxiiij.

Claudij uitam Trebellus scripsit, Aureliani Vo
piscus, qui etiam Quintilli meminit. Lege, præterea
Eutropium & Aurelium. Eripe me his) Lege
Pollionem in Tetrici tyranni uita.

In Caput xxiiij.

Taciti, Floriani, Probi, Saturnini, Proculi & Bo
nosi uita à Flauio Vopisco descriptæ extant: quas
lege. Syrmium) Herodiano li. 7. οὐρανίου μεγίστη
παιδων τῶ ἐλπί: est. Carus Narbon) De Caro Vo
piscus, & Sex. Aurel. Eosdem de Carino & Nume
riano consule. Cochem) Schonhouij Eutropius,
Corchen, habet: meus manuscriptus, Soanen.

In Caput XXV.

Vacaudas) Schonhouij Eutropius habet, Bazu
cadarum nomen, meus, Bagaudarum. Que autem
hic

In Septimum librum

hic ab Orosio scribuntur, ea sunt quoq; in Eutropij lib. 9. & apud Sext. Aurelium.

In Caput xvij.

Constantinus imperat.) Constantini uitam copiose Eusebius libris quinq; descripsit. De eodem Sex. Aurelius & Eutropius. Arius Alexandrinae uisus) De Ario & concilio Niceno tam multa scriptores ecclesiastici, ut mihi tacendum putem. Urbem nomine suo) Constantinopolim intelligit, quae prius Byzantium erat.

In Caput xxix.

De Constantini tribus filijs, qui illi in imperio successerunt, Eutropius libro ult. Cui Helena) Eutropius scribit Constantem perijsse haud longe ab Hispanijs in castro, cui Helenae nomen est. Schonhouus non recte, castris, legit, quod ex Cassiodoro & Hieronymi Chronico perspicitur. Vetrani- onem) Ita hoc nomen scribitur etiam in meo Eutropio.

In Caput xxx.

De Iuliano Eutropius & Sex. Aurelius: copiosissime uero Ammianus Marcellinus libro 22. & deinceps.

In Caput

Annotationes.

In Caput xxxj.

Iouinianus) De hoc Eutropius extremo libro
decimo, Ammianus lib.25. & Sex. Aurelius.

In Caput xxxij.

Que deinceps Orosius scribit, ea Paulus Diaconus quoque persequitur in sua historia, quam Eutropio adiunxit. Vnde qui uolet, ea petere potest: nos, qui in ijs nihil quod annotatione opus habeat, inuenimus, hic finem facimus.

